

**OSMANLI RİCÂLİNİN BİYOGRAFİLERİ HAKKINDA ÖNEMLİ BİR
KAYNAK: MALÛMAT MECMUASI VE ANALİTİK DEĞERLENDİRMESİ**

Selma BAYSAL

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2017

**OSMANLI RİCÂLİNİN BİYOGRAFİLERİ HAKKINDA
ÖNEMLİ BİR KAYNAK: MALÛMAT MECMUASI VE
ANALİTİK
DEĞERLENDİRMESİ**

Selma BAYSAL

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2017

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Selma Baysal tarafından hazırlanan Osmanlı Ricâlinin Biyografileri Hakkında Önemli Bir Kaynak: Malumat Mecmuası Ve Analitik Değerlendirilmesi başlıklı bu çalışma 20.04.2017 tarihinde Eskişehir Osmangazi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Yakınçağ Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Mehmet TOPAL

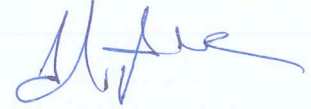

Üye Doç. Dr. Soner AKPINAR

Üye Doç. Dr. Hayrettin PINAR

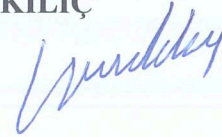
(Danışman)

Üye Yard. Doç. Dr. Sedat BİNGÖL

Üye Yard. Doç. Dr. Musa KILIÇ

ONAY

.../ .../ 20...

Prof. Dr. Hasan Hüseyin Adaloğlu

Enstitü Müdürü

20 / 04 / 2017

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Selma BAYSAL

ÖZET

OSMANLI RİCÂLİNİN BİYOGRAFİLERİ HAKKINDA ÖNEMLİ BİR KAYNAK: MALUMAT MECMUASI VE ANALİTİK DEĞERLENDİRMESİ

BAYSAL, Selma

Yüksek Lisans – 2017

Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Hayrettin Pınar

Tarihin en önemli kaynakları arasında yer alan gazete ve dergiler, incelemeye tabii tutulan dönemi, en açık şekilde ortaya koyma niteliğine sahiptirler. Tarih biliminde gazete ve dergiler üzerine yapılan çalışmalar, yine bu alanda yapılacak olan çalışmalara kaynak teşkil etmektedir. Basın, tarihe kaynaklık eden en önemli materyallerden biri olduğundan dolayı tarihi araştırmalarda genellikle birinci el kaynak olarak kullanılmaktadır. Basının en önemli özelliği, yayımlandığı dönemin siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi atmosferi hakkında detaylı bilgi vermesidir. Yapılacak basın çalışmalarında en doğru yöntem sadece söz konusu dergi ve gazetelere bağlı kalmak değil aynı zamanda dönem arşivleriyle ve ikinci el kaynaklarla da konuyu desteklemektir.

Bu açıdan Malumat Mecmuası, hem 1895-1903 yılları arasındaki dönemin görünümünü tespit etmek, hem Mecmuanın sahip olduğu siyasi duruşu ortaya koymak hem de Mecmuada yer alan biyografilere dayanarak bir Osmanlı hikâyesi ortaya çıkarmak için kullanılmıştır. Mecmuanın sunduğu biyografilere ek olarak yayının tesiri altında kalmamak amacıyla kişiler, farklı kaynaklardan da yararlanılarak yorumlanmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin 1895-1903 yılları arasında yayınlanan, yayımlandığı dönemin şartlarına göre sekiz sene gibi uzun bir dönem yayın hayatını sürdüren uzun soluklu sayılabilecek bir mecmua olan Malumat'ta, yer verilen edebi

ve askeri kişilikler, Osmanlı Devleti'ne yaptığı katkılarıyla birlikte değerlendirilmiştir. II. Abdülhamid döneminde yaşayan ve devlete hizmet veren kişiler, çalışmanın temel konusu olduğundan dolayı hem Osmanlı tarihine atıf yapılmış hem de Osmanlı'nın bilinmeyen ricali gün ışığına çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Malumat Mecmuası, Osmanlı Ricali, Biyografi, Basın.

ABSTARCT

AN ESSENTIAL SOURCE ABOUT OTTOMAN DİGNİTARİES BİOGRAPHİES: MALÛMAT JOURNAL AND ANALİTICAL EVALUATION

BAYSAL, Selma

Master Degree – 2017

Department of History

Field of Modern Times History

Adviser: Doç. Dr. Hayrettin Pınar

Newspaper and journals which are among the most essential sources of history puts forward the period that has been examined clearly. In the science, the studies on newspaper and journals shed light on the next study which is about exactly the same field on account of the fact that the press is one of vital materials to source the history, it is utilized as an first hand source fort he historical studies. The most significant speciality of press is to inform in detail about the period's political, social, culturel and financial condition. In the study of press, the most correct way is not only examine the mentioned newspapers and journals but also to support the topic with second hand sources and archive of the period.

In that respect Malumat Journal has been benefited from both to view the period between 1895-1903, to set forth the political stance that the Journalhas and to reveal on Ottoman story referring to biographies of journal. In addition to the biographies in journal, peoples have been criticised by benefiting from in order not tos tay in effect of journal. Besides the literal and military individuals in journal which was pressed between the years 1895-1903 and survived for sight years, have been examined by considering their contribution to Ottoman Empire. The people who live in the period of II. Abdülhamid and served to government are te main topic

of study, it has been both adressed to Ottoman history and revealed it's unknown dignitaries.

Key Words: Malumat Journal, Ottoman Dignitaries, Biography, Press

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
EKLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR.....	xiv
ÖNSÖZ.....	xvi
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

OSMANLI BASINI VE II. ABDÜLHAMİD BASINININ PANORAMASI

1.1. TÜRK BASINININ KISA TARİHSEL GELİŞİMİ.....	4
1.2. II. ABDÜLHAMİD SALTANATINDA SİYASİ DURUM.....	12
1.2.1. Dönemin Basın Hayatı.....	15
1.2.2. Basın Yayın Alanında Hukuki Düzenlemeler, Sansür ve Yasaklar.....	17
1.2.3. Basına Sağlanan Çıkarlar ve Jurnalcılık.....	19
1.3. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE YAYIN HAYATINA BAŞLAYAN GAZETE VE DERGİLER.....	20
1.3.1. Tercüman-ı Hakikat.....	21
1.3.2. Servet-i Fünun.....	21
1.3.3. Osmanlı Gazetesi.....	22
1.3.4. İkdam.....	23
1.3.5. Mizan.....	23
1.3.6. Sabah.....	24
1.3.7. Meşveret.....	24
1.4. İSTİBDAD DÖNEMİNİN YANSIMASI: MALÛMAT MECMUASI.....	25
1.4.1. Sahib-i İmtiyaz Baba Tahir.....	25
1.4.2. Şekil ve Muhteva Özellikleri Bakımından Malûmat Mecmuası.....	27

2. BÖLÜM

TERACİM-İ AHVAL VE RESİMLERİMİZ

2.1. MÜVERRİHİN-İ OSMANİYYE.....	32
2.1.1. Ahmet Cevdet Paşa.....	32
2.1.2. Mercani Efendi.....	39
2.1.3. AliEfendi.....	41
2.1.4. Nişancızade.....	43
2.1.5. Cenabi.....	44
2.1.6. Keşfi.....	45
2.1.7. Vasıf Ahmed Efendi.....	46
2.1.8. Nazmizade.....	48
2.1.9. Vecihi.....	48
2.1.10. İbrahim Paşa.....	50
2.1.11. Mir Muhammed Zaim.....	50
2.1.12. Hüsrev Efendi.....	50
2.1.13. Yusuf Bin Abdülatif.....	51
2.1.14. Cevri.....	53
2.1.15. Hezarfen Hüseyin.....	54
2.1.16. Hasan Beyzade.....	55
2.1.17. İsmail Asım Efendi.....	55
2.1.18. Sadullah Enveri.....	57
2.1.19. Saadettin Efendi.....	58
2.1.20. Dursun Bey.....	59
2.1.21. Nevizade.....	60
2.1.22. Selaniki.....	61
2.1.23. Akif Efendi.....	62
2.1.24. Rahmi.....	62
2.1.25. Solakzade.....	63
2.1.26. Muslihiddin.....	63
2.1.27. Derviş Ahmed Efendi.....	65
2.1.28. Elhac Mehmed Defteri.....	66
2.1.29. Abdi.....	67

2.1.30. İzzi.....	67
2.1.31. Mustafa Safi Efendi.....	68
2.1.32. Raşid Efendi.....	68
2.1.33. Rıdvan Paşazade.....	70
2.1.34. Peçevi.....	70
2.1.35. Mehmed Bin Mehmed.....	71
2.1.36. Fazıl Ahmed Paşa.....	72
2.1.37. Süheyli.....	73
2.1.38. Mehmed Fahreddin.....	74
2.1.39. Nişancı Mehmed Paşa.....	75
2.1.40. Aşık Çelebi.....	75
2.1.41. Karaçelebizade Aziz Efendi.....	76
2.1.42. Salih Bin Celal.....	78
2.1.43. Osmanzade Taib.....	79
2.1.44. Ali Mustafa.....	80
2.2. OSMANLI MEŞAHİR-İ BAHİRİYYUNU.....	85
2.2.1. Mişel Paşa.....	85
2.2.2. Hasan Rami Paşa.....	86
2.2.3. Kemal Reis.....	88
2.3. MEMURİN	
2.3.1. Abbas Hilmi Paşa.....	103
2.3.2. Arifi Paşa.....	105
2.3.3. Sırrı Paşa.....	107
2.3.4. Münif Paşa.....	110
2.3.5. Hacı Hasan Paşa.....	113
2.3.6. Yusuf Ziya Paşa.....	116
2.3.7. Cevdet Bey.....	118
2.3.8. Kırım-i zade Neşet Beyefendi.....	119
2.3.9. Mustafa Beyefendi.....	121
2.3.10. Ahmed Sami Efendi.....	122
2.3.11. Namık Beyefendi.....	123
2.3.12. Mustafa Zihni Paşa.....	126

2.3.13. İbrahim Beyefendi.....	128
2.3.14. Hüseyin Kamil Paşa.....	130
2.3.15. Sururi Paşa.....	131
2.3.16. Hakkı Beyefendi.....	132
2.3.17. Hasan Fehmi Paşa.....	135
2.3.18. Hamdi Beyefendi.....	137
2.3.19. Mustafa Riyaz Paşa.....	138
2.3.20. İzzet Beyefendi.....	140
2.3.21. Esad Bey.....	142
2.3.22. Partogmeyos Efendi.....	143
2.3.23. Mahmud Necib Efendi.....	144
2.3.24. Artin Paşa.....	146
2.3.25. Hüseyin Hamid Beyefendi.....	148
2.3.26. Yorgaki Efendi.....	149
2.3.27. İbrahim Beyefendi.....	151
2.3.28. Mehmed Ali Cemal Bey.....	152
2.3.29. Zühdü Beyefendi.....	153
2.3.30. Nuri Beyefendi.....	155
2.3.31. Yusuf Efendi.....	156
2.3.32. Necib Bey.....	158
2.3.33. Mustafa Nazım Beyefendi.....	158
2.3.34. Mahmud Celaleddin Paşa.....	161
2.3.35. Dilberzade Efendi.....	165
2.3.36. Ahmed Tevfik Paşa.....	166
2.3.37. Ahmed Celaleddin Paşa.....	169
2.3.38. Mustafa Nuri Bey.....	170
2.3.39. Hacı Hasan Refik Paşa.....	171
2.3.40. Ahmed Rasim Paşa.....	172
2.3.41. Mazhar Beyefendi.....	174
2.3.42. Abdullah Kazım Efendi.....	175
2.3.43. Derviş Paşa.....	176
2.3.44. İbrahim Paşa.....	177
2.3.45. İbrahim İzzet Efendi.....	178
2.3.46. İbrahim Bey.....	180

2.3.47. Hacı Mahmud Efendi.....	181
2.3.48. Artin Dadyan Paşa.....	187
2.3.49. Esad Feyzi.....	190
2.3.50. Said Beyefendi.....	192
2.3.51. Ali Raif Bey.....	193
2.3.52. Celal Beyefendi.....	194
2.3.53. Ahmed Salim Beyefendi.....	195
2.3.54. Ahmed Zühdü Paşa.....	196
2.3.55. Muhammed Mahzumi Paşa.....	199
2.3.56. Ahmed Yaver Beyefendi.....	200
2.3.57. Faik Paşa.....	201
2.3.58. Yusuf Sıdkı Efendi.....	202
2.3.59. Mehmed Ferid Paşa.....	205
2.3.60. Kadri Bey.....	207
2.3.61. Vehbi Bey.....	210
2.3.62. Menemenlizade Tahir Bey.....	212
2.3.63. Hafız Mehmed Paşa.....	213
2.4. ASKERLER.....	215
2.4.1. Ahmed Şakir Paşa.....	215
2.4.2. Abdullah Paşa.....	218
2.4.3. Hilmi Paşa.....	219
2.4.4. Müşir Derviş Paşa.....	221
2.4.5. Baron Fon Der Golç Paşa.....	222
2.4.6. Nusret Paşa.....	225
2.4.7. Zıçını Paşa.....	227
2.4.8. İsmail Hakkı Paşa.....	229
2.4.9. Necib Asım Beyefendi.....	232
2.4.10. Hüseyin Hüsnü Bey.....	239
2.4.11. Ahmed Hamdi Paşa.....	240
2.4.12. İbrahim Edhem Paşa.....	242
2.4.13. Rıza Paşa	244
2.4.14. Osman Ferid Paşa.....	245
2.4.15. Ömer Rüşdü Paşa.....	247

2.4.16. Şehid Abdülezel Paşa.....	249
2.4.17. Şehid Celal Paşa.....	250
2.4.18. Kerim Paşa.....	251
2.4.19. Nasır Paşa.....	254
2.4.20. Seyfullah Paşa.....	254
2.4.21. Mehmed Paşa.....	256
2.4.22. Fettah Efendi.....	258
2.4.23. Ömer Neşet Paşa.....	259
2.4.24. Şükrü Paşa.....	261
2.4.25. Hayri Paşa.....	263
2.4.26. Mirliiva Şükrü Paşa.....	265
2.4.27. İbrahim Fethi Beyefendi.....	267
2.4.28. Mirliiva Halim Paşa.....	268
2.4.29. Hacı Ahmed Muhlis Paşa.....	269
2.4.30. Osman Paşa.....	270
2.4.31. Şii Paşa.....	272
2.4.32. Osman Nuri Paşa.....	273
2.4.33. Mehmed Faik Paşa.....	277
2.4.34. Ahmed Hıfzı Paşa.....	279
2.4.35. Ahmed Cevat Paşa.....	281
2.4.36. Rıfat Paşa.....	286
2.4.37. Mehmed Şakir Paşa.....	289
2.4.38. Hacı Hasan Hayri Paşa.....	290
2.4.39. Süleyman Bey.....	292
2.4.40. Hakkı Paşa.....	293
2.4.41. Kamil Paşa.....	294
2.4.42. Ömer Neşet Paşa (2).....	296
2.4.43. Mehmed Tahir Bey.....	299
2.4.44. Ferik Bekir Paşa.....	305
2.5. DİPLOMATLAR.....	306
2.5.1. Edvar Blak Bey.....	306
2.5.2. Kostaki Paşa.....	309
2.5.3. Niyazi Beyefendi.....	310

2.5.4. Turhan Paşa.....	311
2.5.5. Şerif Paşa.....	313
2.5.6. Artur Rafaof Bey.....	315
2.6. EDEBİYATÇILAR.....	316
2.6.1. İbrahim Hakkı Bey.....	316
2.6.2. Alexandr Dumafis.....	318
2.6.3. Mehmed Ziver Bey.....	321
2.6.4. Emile Zola.....	322
2.6.5. Osman Senai Bey.....	329
2.6.6. Profesör Vambery.....	331
2.6.7. Nasreddin Aydigen Efendi.....	338
2.6.8. Hasan Hilmi Efendi.....	339
2.6.9. Hafız Şirazi.....	340
2.6.10. Goethe.....	350
SONUÇ.....	357
KAYNAKÇA.....	361
EKLER.....	372

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Selanik Mektebi İdadi Mülkiyesi.....	372
Ek 2: Sahib-i İmtiyaz Mehmed Tahir.....	373
Ek 3: Malumat Mecmuası Sayfa Düzeni Örneği.....	374

KISALTMALAR

a.g.a.	: Adı Geçen Ansiklopedi
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
S.	: Sayı
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
U.Ü.	: Uludağ Üniversitesi
y.a.g.a.	: Yukarıda Adı Geçen Ansiklopedi
y.a.g.e.	: Yukarıda Adı Geçen Eser
y.a.g.m.	: Yukarıda Adı Geçen Makale
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile birlikte yüzünü batıya çeviren Osmanlı Devleti, siyasi, sosyal, kültürel alanlarda hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Değişim dönüşüm sürecine giren bir ülkede, basın hayatının da şekillenmesi ve önem kazanması kaçınılmazdır. Bir devrin basın hayatını incelerken o devrin siyasi ve sosyal hayatına da değinilmesi gerekmektedir. Çünkü değişen iktidar ve buna bağlı olarak ortaya konan siyasi uygulamalar basını doğrudan etkilemektedir. Malumatın yayımlandığı yıllarda dönemin padişahı olan II. Abdülhamid'in basın üzerinde yaptığı çalışmalar ve uygulamalar dönemin hem basın hem de siyasi hayatını oldukça fazla etkilemiştir. II. Abdülhamid'in baskıcı yönetiminin de etkisiyle, o dönemde siyasi konulardan çok, edebi ağırlıklı gazete ve dergilerde artış gözlenmiştir. Bu gazetelerden biri de çalışmamızın temel kaynağı olan Malumat Mecmuasıdır.

Malumat Mecmuasının edebi ağırlıklı olması ve üzerine yapılan çalışmaların sadece fihrist çalışması olmasından dolayı, yayımlandığı dönemin ruhunu yansıtan çalışmalar bulunmamaktadır. Dönemin koşulları göz ardı edilmeden incelenmesi gereken önemli bir tarih kaynağı olan bu mecmuanın, içerisinde bulundurduğu Teracim-i Ahval ve Resimlerimiz başlıkları altında, dönemin birçok devlet adamının biyografilerine yer verilmiştir. Bu biyografiler ele alındığında dönemin siyasi hayatından ipuçları, yaşam öyküleri ve bilinmeyen Osmanlı ileri gelenleri hakkında fikir sahibi olmak mümkündür. Bu bilgiler çalışmamızda meslek gruplarına ve gazete başlıklarına göre gruplandırılarak ele alınmıştır.

Mecmuadan elde edilen bu biyografi yazılarının doğruluğu farklı bakış açılarıyla ele alınmış çalışmalarla kontrol edilerek, eş zamanlı bir çalışma süreci izlenmiştir. Daha objektif bilgilere ulaşılabildiğinden bu yöntem kullanılmış ve II. Abdülhamid döneminde yayın hayatına başlayan mecmuanın, tarafsızlığını koruyamamış olması sebebiyle böyle bir yöntem tercih edilmiştir. Kişiler hakkında öznel ve abartılı bilgiler verebileceği düşünülerek ve bunun tarih objektifliğine aykırı olması sebebiyle biyografiler daha özgün ve nesnel olarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Mecmuanın sunduğu biyografi yazılarına ek olarak, yine bu kişiler hakkında geniş bir literatür taraması yapılarak farklı kaynaklara başvurulmuştur. Biyografi yazıları dönemin olay örgüsü içerisinde verildiği takdirde hem kişilerin yaşamları hem de dönemin basını ve siyasi olayları hakkında bilgi sahibi olunacaktır.

Aynı zamanda dönemin basın tarihi hakkında bilgilere ulaşılması Malumat Mecmuasının bu basının içerisindeki konumunun da anlaşılmasına olanak tanıyacaktır.

Malumat Mecmuasının yayımlandığı dönem içerisinde yer verdiği resimli biyografiler ve açıklamaları, söz konusu tarihler arasında bahsedilen siyasi ve edebi kişiliklerin aracılığıyla, dönem tarihini aydınlatması amaçlanmıştır. II. Abdülhamid dönemine tekabül eden bu süreçte, merkezi devlet politikası ve bunun sonucunda yönetimin basın üzerindeki etkisinin Mecmuaya yansımaları da yorumlanarak, mecmuada yer verilen devlet ileri gelenlerinin gazete yazarları tarafından algılanış ve sunulmuş biçimi hakkında da fikir sahibi olunacaktır. Şimdiye kadar Malumat Mecmuası hakkında yapılan tüm çalışmalar edebi odaklı olmuş ve tarihi yönü değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Ancak yapılan çalışmada, Mecmuanın tarihi bilgileri, biyografiler aracılığıyla derlenip, tarihçilik anlayışıyla yeni bir biyografik çalışma oluşturulmuştur.

Yapılacak olan herhangi bir çalışmanın ön koşulu, belirlenen konu hakkında var olan çalışmaları gözden geçirip eksik yanlarını tespit ettikten sonra yeni ve özgün bir çalışma ortaya koyabilmektir. Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmanın, Malumat Mecmuası ve dönemi ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacılara kaynaklık edeceğini umuyoruz.

Konunun belirlenmesinden çalışmanın sonuçlanmasına kadar benden hoşgörüsünü ve desteğini eksik etmeyen Danışman Hocam Doç. Dr. Hayrettin Pınar'a, lisans eğitimim boyunca ve sonrasında akademik kılavuzluğunu benden esirgemeyen Hocam Doç. Dr. Ayla Efe'ye saygılarımı sunar ve teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca araştırmam sırasında bana yardımlarda bulunan Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Ankara Milli Kütüphane çalışanlarına teşekkür ederim.

GİRİŞ

Basın ve yayının tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de önemli bir yeri bulunmaktadır. Basın ve yayın hayatı kamuoyu oluşturma da yani toplumun genel düşüncesini, genel kanaatini etkilemede önemli bir unsurdur. Öyleyse matbuat ve matbuat içinde en önemli yere sahip olan gazete ve dergilerin, toplumsal hayatın şekillenmesindeki etkisi yadsınamaz derecede önemlidir.

Üzerinde çalışma yaptığımız Malûmat Mecmuası da bu alanda araştırma yapacak olanlara kaynak olacak ve bir devir hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayacak, döneminde mühim bir yer edinmiş gazetelerinden biridir. Malûmat 1895-1903 yılları arasında yayın hayatını sürdüren, yayımlandığı dönemin şartları göz önüne alındığında sekiz sene gibi uzun bir süre yayın hayatını devam ettiren bir mecmuadır. O dönemde saraya yakın bir politika izlemesiyle adından çokça bahsettiren bir mecmua olmayı da başaran Malumat, tarafsız kalamayan, yanlı yayın yapan gazeteler arasında en bilinenlerdendir. Bu dönemde saltanatın sahibi olan II. Abdülhamid'in basın üzerinde oldukça sert uygulamaları ve yaptırımları bulunmaktadır. Bu yaptırımlara kimi yayın organları karşı dururken, kimileri de tıpkı Malumat Mecmuası gibi boyun eğmiştir. Bu açıdan değerlendirmeye tabi tutulduğunda Malumat Mecmuasının verdiği her bilginin, güvenilir olup olmadığı kontrol edilerek kullanılmalıdır.

Şimdiye değin Malumat Mecmuasını inceleyen çalışmalara bakıldığında, hemen hemen hepsinin fihrist çalışmaları olduğu görülmektedir. Ancak bu çalışma sonucunda Malumatta yer alan Teracim-i Ahval ve Resimlerimiz başlıkları altında yer verilen biyografiler, incelemeye tabi tutulmuş ve bu biyografiler dönemin ricaline dair fikir sahibi olmamızı sağlamıştır. Böylece basın hayatının baskı altında olduğu bu süreçte, mecmuanın siyasi ve edebi kişileri algılayış ve yorumlayış biçimleri, mevcut siyasi atmosfer içinde değerlendirilip, hakkında bilgi verdiği her şahsın, dönemin siyasi hayattaki yeri ve tarafı da tespit edilmiştir. Ayrıca Osmanlı hizmetinde görev alan kişilerin siyasi görev ve sorumluluklarına ulaşmakta faydalı bilgiler içeren Malumatın önemli bir biyografik kaynak olduğunu söyleyebiliriz.

Malumat Mecmuası'nın hem döneminde hem de günümüzde güvenilirlik açısından tartışmalı olduğu bilinmektedir. Mecmua'da yer verilen bazı bilgi ve haberlerin, mecmuanın imtiyaz sahibi olan Mehmed Tahir tarafından, çıkar amaçlı eksik veya hatalı olarak sunulduğu söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat yapılan bu

çalışma sonucunda Malumat'ın yer verdiği biyografilerin, genellikle doğru bilgilerden meydana geldiğini, ancak biyografisine yer verdiği her kişiyi abartılı sıfatlarla süsleyerek ifade ettiği görülmektedir. Osmanlı ricalinden oluşan bu biyografi yazıları, genel olarak saraya yakın olan ve II. Abdülhamid'in nişanlarla ödüllendirdiği kişiler olması da dikkat çekicidir. Övgülerle adından bahsedilen bu kişilerin biyografilerinin yanı sıra, mecmuanın yayımlandığı dönemde vefat eden kişilerin de, vefat ettiği günün ertesinde mecmuada biyografilerine yer verildiği görülmektedir.

Katalog taramasıyla başlanan çalışmada ilgili arşiv ve kütüphaneler (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Milli Kütüphane ve üniversite kütüphaneleri) taranarak ve elde edilen kaynaklar detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Özellikle dijital ortamdan elde edilen mecmuanın, Teracim-i Ahval ve Resimlerimiz başlıklarının bulunduğu nüshalar seçilip diğer nüshalar konu dışı olduğundan çalışma kapsamına alınmadan transkribe edilmiş ancak dönemin ruhunu yansıtmak adına dil orijinal şekilde sunulmuştur.

Çalışma iki ana bölümden oluşurken, birinci bölümde Osmanlı basın hayatı ve II. Abdülhamid dönemi basın hayatının genel atmosferi konu edilmiştir. Türk basınının tarihsel gelişimine değinilip ardından, Abdülhamid saltanatı sırasındaki siyasi durum ele alınmıştır. Dönemin siyasi hayatının çalkantıları sebebiyle istikrarlı bir rotası olmayan basın hayatının üzerinde uygulanan hukuki düzenlemeler, sansür ve yasaklara da değinilmiştir. II. Abdülhamid döneminde basına sansür uygulamanın aksine, hükümeti destekleyen, eleştirmeyen, şahsına zarar vermeyen, gazete ve dergilere ise ne gibi çıkarların sağlandığı ve jurnalciliğin ortaya çıkışını da yine bu bölümde görebilmekteyiz. II. Abdülhamid döneminde yayım hayatına başlayan bazı önemli gazete ve dergilere yer verildikten sonra, çalışmanın esas kaynağı olan Malumat Mecmuasının imtiyaz sahibi, şekil ve muhtevası hakkında bilgi verilip, ikinci bölüme katkı sağlayacak zemin hazırlanmıştır.

İkinci bölümde, Malumat Mecmuasının yer verdiği genel olarak Osmanlı ileri gelenlerinden oluşan biyografilere yer verilmiştir. Mecmuada yer alan biyografiler Osmanlı devlet adamları başta olmak üzere ciddi bir tasnife tabi tutulup, bu tasnif yapılırken mecmuada yaşam öyküleri bulunan devlet görevlileri, ait oldukları bürokratik kadroya bakılarak kategorize edilmiştir. Aynı zamanda edebi bir mecmua olan Malumat Dergisi, bazı edebiyatçıların biyografilerine de yer verdiğinden çalışmamızın bir diğer başlığı da edebiyatçıları olmuştur. Osmanlı Devleti'ne hizmet

verenlerin yanısıra dönemin yerli ve yabancı aydınları da mecmuada yer almıştır. Dolayısıyla edebiyatçılar başlığı altında bu kişilerde yer verilmiştir. Bölümler ise yine mecmuada yer alan Teracim-i Ahval ve Resimlerimiz başlıklarına göre şekillendirilmiştir. Buna göre biyografisi bulunan her kişi ait olduğu meslek grubuna göre sınıflandırılmıştır. Biyografiler ya da devlet adamlarının meslek hayatına dönük bu bilgiler, ikinci el literatürle birlikte ele alınarak mecmuada yer alan bilgilerin sağlıklı olup olmadığı yakından takip edilmiştir. Fakat, biyografileri ele alınan kişilerin bazıları hakkında gerek arşiv belgeleri gerekse ikinci el literatürlerde detaylı bir araştırmaya tabii tutulsa da herhangi bir bilgiye rastlanmamış ve dolayısıyla yalnızca mecmuanın verdiği bilgilere sadık kalınmıştır. Bu nedenle söz konusu kişilerin biyografileri hakkında yorum yapılamamıştır. Öte yandan hakkında bilgi bulunabilen biyografiler, dönemin genel esprisi içine yerleştirilip, büyük adamların hayatları üzerinden bir Osmanlı hikâyesi ortaya çıkarılmıştır. Tüm bunların sonucunda hem dönemin devlet adamlarının aracılığıyla döneme ışık tutulmuş hem de söz konusu dönemin basın hayatında önemli bir yeri olan Malumat Mecmuasının verdiği bilgiler tarihçilik objektifliğiyle değerlendirilmiştir. II. Abdülhamid döneminde yayın hayatına başlayan mecmuanın, tarafsızlığını koruyamamış olması sebebiyle, kişiler hakkında öznel ve abartılı bilgiler verebileceği düşünülerek ve bunun tarih objektifliğine aykırı olması göz önünde tutularak, biyografiler daha özgün ve nesnel olarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Bu açıdan Malumat Mecmuası, hem 1895-1903 yılları arasındaki dönemin görünümünü tespit etmek hem Mecmuanın sahip olduğu siyasi duruşu ortaya koymak hem de Mecmuada yer alan biyografilere dayanarak bir Osmanlı hikâyesi ortaya çıkarmak için kullanılmıştır. II. Abdülhamid döneminde yaşayan ve devlete hizmet veren kişiler çalışmanın esas konusunu oluşturduğu için hem Osmanlı tarihine atıf yapılmış hem de Osmanlı'nın adından çokça bahsedilen veya hakkında bilgi sahibi olunmayan ricali gün ışığına çıkarılmıştır. Aynı zamanda dönemin basın tarihi hakkında bilgilere ulaşılması, Malumat Mecmuasının bu basının içerisindeki konumunun da anlaşılmasına olanak tanımıştır.

1. BÖLÜM

OSMANLI BASINI VE II. ABDÜLHAMİD BASINININ PANORAMASI

1.1. TÜRK BASININ KISA TARİHSEL GELİŞİMİ

Osmanlı Devleti'nde görülen ilk yazılı basın örnekleri Fransızlar tarafından 1796'dan itibaren İmparatorluk içinde yaşayan Fransızlara ve Fransızca bilen kesim için ortaya çıkarılmıştı.¹ Ancak bu gazetelerin Fransız okuyuculara özgü olması ve dönemin Osmanlı dünyası hakkında bilgi vermemesinden dolayı, gerçek anlamda Osmanlı gazetesi niteliği taşımıyorlardı.

Osmanlı resmi gazetesi Takvim-i Vekayi'den önce, Mısırlı Mehmet Ali Paşa'nın 1828'de çıkardığı resmi dili Türkçe olan ve haftalık olarak yayınlanan Vekayi-i Mısriyye bulunmaktadır. Söz konusu gazetenin sol sütünü Türkçe, sağ sütünü ise Arapça olarak yayımlanmıştır.²

Mehmet Ali Paşa, 1830'da Girit'i ele geçirdikten sonra Türkçe ve Yunanca haberlerin bulunduğu "Vakayi-i Giridiye" gazetesini; genel politikalarını Avrupa'ya anlatmak içinse 1833 yılında Vakayi-i Mısriyye'nin Fransızcası olan "Moniteur Egyptien"i yayımlatmıştır.³

1 Kasım 1831'de⁴ haftalık olarak çıkarılan Takvim-i Vekayi, Osmanlı Devleti'nin ilk resmi gazetesidir. İmtiyaz sahipliğine Mekke Kadılığı yapmış olan Vakanüvist Esat Efendi getirilmiş ve gazete Tavimhane-i Amire denilen Kapucubaşı Musa Ağa Efendi konağında yayım hayatına başlamıştı.⁵

Gazetede yazı dili modern bir gazete için çok ağır olup gazete düşünce ve görüş belirtmekten çok hükümetin resmi haberlerini yayımlamıştır. Ayrıca gazete yayına girmeden önce nüshalar meclis-i mezkur başkatibine gönderilerek onayının alınması

¹ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, TTK Yayınları, Ankara 2004, s.49.

² Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s.13-14.

³ Orhan Koloğlu, "İlk Türkçe Gazete Vakayi-i Mısriyye", *Tarih ve Toplum Dergisi*, S.10., İstanbul 1988, s.11.

⁴ Nesimi Yazıcı, "Takvim-i Vekâyi", *DİA*, C.40, İstanbul 2011, s.492.

⁵ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1996, s.8.

gerekmekteydi.⁶ Gazete yazıları, “Umur-ı Dahiliye”, “Mevadd-ı Askeriye”, “Umur-ı Hariciye”, “Fünun”, “Tevcihat-ı İlmiye” ve “Ticaret ve Esar” alt başlıkları altında verilmiştir.

Gazete düzensiz basıldığından dolayı yeni haber verme niteliği taşımamaktaydı. Takvim-i Vekayi sütunlarında resmi tebliğ, berat, ferman ve protokol haberlerin yayımlanmasından başka yapılan bina, yol ve köprülerin haberi, kaldırılan yeniçeri ocağı aleyhindeki kampanyaya yönelik hikâyeler, Avrupa sanat ve kültür olaylarından haberler, dış olaylar, ordu, maarif, ticaret, sanayi ve el sanatları gibi haberler görülmekteydi. Gazetenin haber alma ağını, merkezde muhabirler; taşrada ise, gönderilen mektuplar ve vakanüvislerden tutulan zabıtlardan elde edilmiştir.⁷

Takvim-i Vekayi'nin yazar kadrosu Esad Efendi'den başka, dahili olaylar için Sarım Efendi, askeri haberler için Serasker Hüsrev Paşa, kitabet vazifesi için Divan Katibi Sait Bey ve Muhasipliğini ise ulemadan Karesizade Cemal Efendi yapmıştır.⁸

Osmanlı Devleti değişik toplum ve etnik unsurlardan oluştuğu için Takvim-i Vekayi gazetesi diğer azınlık dillerinde de çıkmış ve Arapça, Farsça, Ermenice, Rumca dillerinde yayın yapmıştır.

Osmanlı Devleti sınırları içinde 1821'den beri yabancı dilde yazdığı veya sahibi olduğu gazetelerde saltanatın çıkarlarını koruyan, İngiltere, Fransa, Rusya ve Yunanistan'a karşı yoğun eleştirilerde bulunan Alexandre Blacque için bizzat II. Mahmut araya girerek 5 Kasım 1831 yılında, resmi gazete olan Le Moniteur Ottaman'ın çıkarılmasına izin verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin politikasını Avrupa'ya duyurmayı amaçlayan gazetede, Takvim-i Vekayi'nin haberlerinin Fransızca'ya çevrilmesinin yanısıra devletin siyaseti üzerine de yazılar bulunmaktaydı.⁹

⁶ BOA, A. MKT. MHM., 308.8 / 1281 S 29.

⁷ Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi 1728-1922*, C.1, Oral Yayınları, Ankara 1968, s.72.

⁸ Server İskit, *Hususi İlk Türkçe Gazetemiz ve Agah Efendi*, Ulus Basımevi Ankara 1937, s.7.

⁹ Anadolu Yayıncılık, “Alexandre Blacque”, *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, C.2, 1983, s.93.

Takvim-i Vekayi gazetesi 1860'dan sonra bir çeşit resmi gazeteye dönüşerek yayın hayatını Osmanlı hükümetinin tarihe karıştığı tarih olan 4 Kasım 1922'ye kadar yayımını sürdürmüştür.¹⁰

Osmanlı'da çıkan ikinci gazete Ceride-i Havadis'in, yayına başlaması ilginç bir olayla olmuştur. Morning Herald gazetesi'nin İstanbul muhabirliğini yapmakta olan William Churchill adlı bir tüccar 1836 yılında Kadıköy'de avlanırken bir çocuğu yanlışlıkla yaralamış ve tutuklanmıştı. Kapitülasyonlardan kaynaklanan hak ve yetkilere göre İngiliz Elçiliği devreye girmiş, Churchill hemen serbest bırakılmış ve kendisine devlet tarafından pırlantalı bir nişan, zeytinyağı ihracı için bir ferman ve gazete çıkarma izni verilmişti.¹¹ Churchill, ilk etapta Hariciye Nazırlığı'ndan gitmesine sebebiyet verdiği Akif Paşa'nın Dahiliye Bakanlığı'na getirilmesi üzerine gazete çıkarma imtiyazını kullanmaya cesaret edememiştir. Akif Paşa'nın gözden düşmesiyle gerekli izni alarak Bahçekapı'da Hamidiye türbesi karşısındaki handa matbaayı kurmuş ve 31 Temmuz 1840 tarihinde gazeteyi yayımlamıştır.¹²

Gazete özel elemanlarca, nezaretlere, kıraathanelere ve abonelere dağıtılmış, ilgilenenlere ücretsiz olarak verilmiştir. Bunun dışında Osmanlı basınında “gazete” kelimesinin ilk kez kullanıldığı Ceride-i Havadis'de, Takvim-i Vekayi'nin düzenli olarak devam edememiş olmasından dolayı, idari haberler yayınlanmaya başlamıştır. Bu tür resmi yazıların yayınlanması ve devletten maddi yardım görmesi gazeteye, yarı resmi bir kimlik kazandırmıştır. Ceride-i Havadis, Osmanlı basınında ilk defa muhabir gönderme, ilave baskısı, piyes tercümelere, ansiklopedik bilgilere yer verme, tefrikalar yayınlama, savaş muhabirliği yapmak gibi bir çok yeniliği uygulamıştır.¹³

Gazetede ki yazılar 3 kısım halinde “Havadisat-ı Dahiliyye” “Havadisat-ı Ecnebiyye” ve “İlanat” başlıkları altında toplanmıştır. Gazetenin daha sonraki sayılarında bilim ve kültür yazıları “Havadisat-ı Nev'iyye” başlığı altında verilmeye başlanmış ve gazetenin biçimi değiştirilerek sütun sayısı üçe çıkarılmıştır.

Ceride-i Havadis'in basın tarihi açısından en önemli özelliği geniş bir ilan politikasına sahip olmasıydı ki ölüm ilanları ilk kez bu gazetede yayımlanmıştır.

¹⁰ Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara 1969, s.99.

¹¹ Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere*, s.17; Ayrıca Ceride-i Havadis'in çıkış öyküsü ile geniş bilgi için bkz. Orhan Koloğlu, *Miyöp Churchill Olayı*, Yorum Yayınevi, Ankara 1986.

¹² Tefvik Çavdar, *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler*, İmge Yayınevi, Ankara 2007, s.14.

¹³ Ziyad Ebuzyiya, “Ceride-i Havadis”, *DİA*, C.7, İstanbul 1993, s.406.

Gazetenin yayımladığı diğer ilanlar ise gayrimenkul satışları, ithal ilaçlar ve ülkede henüz bilinmeyen eşya ve makine ilanlarıdır. Bu ilanlar sayesinde gazete kendine mali destek sağlamıştı.

Gazetede Münif Paşa dışında başka imza bulunmadığından biyografilerden ve hatıratlardan öğrenildiği kadarıyla yazar kadrosunda bulunan başlıca kişilerse, Ahmed Tevfik, Emin Firdevsi, İsmet Bey, Ebuzziya Tevfik, Ahmet Rasim, Karasizade Cemalettin, Said Bey, Salih Bey'dir.¹⁴

Gazetenin içeriğinde toplumu aydınlatıcı, dış dünya hakkında bilgilendirici ve batı demokrasisiyle ilgili yazılar mevcuttu. Ancak Ceride-i Havadis'in halktan rağbet görmemesi ve devletten aldığı yardımların da kesilmesiyle Churchill, 1843 yılında kendi imkanları ile gazeteyi çıkaramayacağını Hariciye Nezareti'ne bildirerek gazetenin yayına son vermiştir.¹⁵

Gazete yeniden hayatına başladığında hem devletin desteğiyle hem de ilanlardan gelen kazançla yayın hayatını sürdürmeye devam etmişse de düzenli bir gazete olamamıştır.

Kırım Savaşı'nın çıkması gazeteye yeni imkanlar getirmiştir. Gazeteci Churchill, İngiliz gazeteleri için savaş muhabirliği yapmış, Ceride-i Havadis tarafından da özel eklerle yayımlanan savaş haberleri, dört gözle haber bekleyen Türk okuyucuya, modern bir devlette gazetenin fonksiyonu ve değeri hakkında yeni bir bakış kazandırmıştır. Gittikçe çoğalan bu okuyucu kitlesiyle teması sürdürmek için Ceride-i Havadis yönetimi daha önce resmi gazeteye uyarak kullandıkları sıkıcı, ağdalı üslubu bırakarak, sade ve kısa bir dili benimsemiştir.¹⁶

Ceride-i Havadis gazetesi 1212 sayı yayımlandıktan sonra 1864 tarihinde neşriyatına son vermiştir.

İlk resmi Türkçe gazete Takvim-i Vekayi'den otuz yıl ve yarı resmi gazete olan Churchill'in gazetesi Ceride-i Havadis'ten yirmi yıl sonra 22 Ekim 1860'da yayın

¹⁴ y.a.g.a. ,s.407.

¹⁵ Şapolyo, a.g.e., s.102.

¹⁶ Lewis, a.g.e., s.146.

hayatına başlayan Tercüman-ı Ahval gazetesi basın tarihimizde ilk defa devletten yardım almadan ve özel girişimle bir Türk tarafından çıkartılan gazetedir.¹⁷

Tercüman-ı Ahval'in sahibi, kurucusu ve yazarı Agah Efendi, yabancı dil bilmekte ve içinde bulunduğu ortama göre yüksek kültür bir kimseydi. Gazetenin yayımlanması için gereken sermayeyi şahsen sağlayan Agah Efendi'nin en büyük yardımcısı Şinasi¹⁸, Tercüman-ı Ahval'de siyasi yazılar yazmaktan çok edebi yazılar yazmaktaydı. Bu gazetede ancak 6 ay çalışmış 25. sayıya kadar yazıları görülmüştür.

İlk sayısında Şinasi'nin başyazarlık yapmış olması gazetenin kimliğini belirlemesine neden olmuştur. Ayrıca gazetenin mukaddimesinin Şinasi tarafından kaleme alınması, imzalı başyazı geleneğini ortaya çıkarmıştır.¹⁹

Tercüman-ı Ahval iç haberlerini "Havadis-i Dahiliyye" ana başlığı altında toplamıştır. Bu ana başlık "İstanbul Vukuatı" ve "Taşra Vukuatı" diye ayrılmıştır. "İstanbul Vukuatı" ise "Askeriye", "İlmiye" ve "Mülkiye" başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

Yeni Osmanlılar akımının temsilcisi olan ve oldukça sade bir dil kullanan gazete de sıklıkla üzerinde durulan özgür düşünce, fikri tartışmalar, eğitim sistemindeki aksaklıklar, devletin hantal yapısı, mali ve iktisadi inceleme konular olmuştur. İlk eleştirinin yapıldığı Tercüman-ı Ahval'in yazar kadrosunda Agah Efendi, Şinasi, Ahmet Vefik Paşa, Sarı Tevfik, Mehmet Şerif Bey, Refik Bey, Hasan Suphi Efendi bulunmaktadır.²⁰

Haftalık olarak yayınlanan gazete, 583. Sayısına kadar herhangi bir imza görülmemiş 30 Aralık 1864'den itibaren sayının 4. Sayfasının sonunda Tevfik ismi görülmüştür. Bu imzanın 15 Kasım 1864 tarihli Basın Tüzüğü hükümleri gereğince zorunlu olarak konulduğu anlaşılmıştır.

Tercüman-ı Ahval'de, ülkede ve dışarıda meydana gelen önemli olaylara ilişkin makaleler özel sütunlar halinde yayımlanmıştır. 1861 yılı yaz aylarından itibaren gazetede güncel siyasal konuların yanında iç ve dış haberler, resmi haberler,

¹⁷ Mustafa Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 1999, s.185.

¹⁸ Cahit Özbay, *Dünya'da ve Osmanlı'da Basının Tarihsel Gelişimi*, Doğu Kitapevi, İstanbul 2014, s.149.

¹⁹ Hamza Çakır, "Tercüman-ı Ahval", *DİA.*, İstanbul 2011, s.496.

²⁰ *y.a.g.a.*, s.497.

hattı hümayunlar, bildiriler, tüzükler, ve anlaşmalara yer verilmiştir. Ayrıca sayfa sütunlarında, piyasa ve borsa haberleri, fiyat listeleri, çeşitli çeviriler, ekonomi konuları, araştırma ve inceleme yazıları yer almıştır.²¹

1860 yılı Aralık ayında basın tarihinde ilk kez bu gazetede tartışma yazısı çıkmıştı ki bu William Churchill'in Ruzname-i Ceride-i Havadis 'te ile Şair Evlenmesi tiyatro yazısı hakkında gerçekleşmişti.

Tercüman-ı Ahval'in yazılarında hükümeti dolaylı olarak eleştirmesi, hükümet yanlısı Ceride-i Havadis'le çekişmesi en son olarak da gazetede eğitim sistemini eleştiren ve Ziya Bey tarafından yazılan yazı sonucu Tercüman-ı Ahval gazetesi 1861 Mayıs'ında iki hafta süre ile kapatılmış ve basın tarihinde ilk kez bir gazete kapatılma cezası almıştır.²²

Sarayla iyi ilişkiler kurmaya özen gösteren Tercüman-ı Ahval gazetesi, ilk sayılarından itibaren gazeteciliğin en önemli ilkesinin tarafsızlık olduğunu vurgulamış, haberlerin doğru yayımlanmasına önem vermiştir. Dizgi yanlışlığından doğan teknik hataları sonraki sayıda düzelterek vermiş ve yanlış haber yazdığına da daha sonra yanlış haberi tekzip etmekten çekinmemiştir. Tercüman-ı Ahval gazetesi, 792 sayı yayımlandıktan sonra 11 Mart 1866 tarihinde beş buçuk yıllık yayın hayatına son vermiştir.²³

Tercüman-ı Ahval gazetesi'nden 2 Temmuz 1861 tarihinde ayrılan Şinasi, Fuat Paşa'nın sadrazamlığı döneminde, 20 Mayıs 1861 senesinde devlet aleyhinde yazı yazmamak şartıyla gazete çıkarma izni almış²⁴ ve 28 Haziran 1862 senesinde Tasvir-i Efkar'ı çıkarmıştır. Haftanın iki günü çıkan gazetenin ilk sayılarında gazetenin kim tarafından çıkarıldığına dair bir bilgi görülmemiştir. 261. sayıda ilk defa gazetenin "Havadis-i Dahiliye" kısmının üzerinde Şinasi imzası görülür iken 263. sayıdan itibaren Raşid imzası görülmüştür.²⁵

Türkçe kelimelerin ağırlıkta kullanıldığı ve Yeni Osmanlıların sözcüsü olan Şinasi yönetimindeki Tasvir-i Efkar gazetesi, Namık Kemal, Ahmet Vefik Paşa,

²¹ Topuz, *100 Soruda*, s.12.

²² Alpay Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa, Basın ve Yayın*, Literatür Yayınları, İstanbul 2000, s.65.

²³ Topuz, *100 Soruda*, s.12.

²⁴ BOA, A. MKT. MVL., 127. 91 / 1277 Za 10.

²⁵ Fevziye Abdullah Tansel, *Şinasi: Makaleler Külliyyatı 4*, Dün-Bütün Yayınevi, Ankara 1960, s.10.

Samipaşazade Suphi gibi kişilere zaman zaman okul olmuş ve burada yayınlanan tefrikalar daha sonra kitap olarak basılmıştır.²⁶

Tasvir-i Efkâr'da haberler "Havadisi Hariciyye" ve "Havadisi Dahiliyye" ana başlıkları altında verilmiş, dahili haberler "Payitaht" "Eyalat" olarak, harici haberler ise "Avrupa" "Amerika" ve "Asya" ara başlıkları ile bölümlere ayrılmıştır.

Tasvir-i Efkâr'da çıkan makaleler, politik, ekonomi, sosyal ve hukuki sorunlara yönelik yazılarla, Osmanlı tarihi ve genel tarihle ilgili incelemelerle Osmanlı halkının fikrîsel gelişiminde ve kamuoyu oluşumunda önemli bir rol oynamıştır.

Takvim-i Vekayi ve Ceride-i Havadis, sadece padişaha ve vezirlere övgü taşıyan okuyucu mektuplarına yer vermesine karşılık Tasvir-i Efkâr, okuyucularının fikirlerini yayımlatacak mektupları da yayımlamıştır. Daha sonraki sayılarda gazetede yazmaya başlayan Namık Kemal, daha çok Avrupa gazetelerinden makaleler çevirmeye, güncel sorunları tartışmaya ve genel olarak Osmanlı halkının kültür düzeyini yükseltmeye çalışmıştır.

Namık Kemal'in gitmesinden sonra gazetenin sorumluluğunu Recaizade Ekrem ve Kayazade Reşad'ın üstlendiği dönemde Tasvir-i Efkâr önemini yitirmiş ve 830. sayısında yayım hayatına son vermiştir.²⁷

Türk basınının doğuşu, devletin resmi eliyle olması basına resmi bir kimlik kazandırmasına rağmen Türk basınında henüz basın özgürlüğü oluşturulamamıştı. Ayrıca yönetimin, yabancı basına göre Türk basınına karşı ayrımcı politikası Türk basınının gelişmemesinde etkili olmuştur. Buna göre Türkçe basın devletin belirlediği çerçevede içinde yayın yapmışlarken, yabancı basın herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmamıştır.²⁸ Tanzimat dönemi Türk basınının doğuşu ve fikrîsel gelişimin başladığı dönem olsa bile var olan siyasal baskı gelişime katkı sağlayamamıştır. Böylece Tasvir-i Efkâr, Muhbir gibi gazeteler kapatılmış, Yeni Osmanlılar Cemiyeti

²⁶ Nesimi Yazıcı, "Tasvir-i Efkâr", *DİA*, C.40, İstanbul 2011, s.138.

²⁷ Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Gazeteciliği 1831-1931*, İstanbul Matbuat Cemiyeti, İstanbul 1931, s.40.

²⁸ Ahmet Öztürk, "Cumhuriyet Öncesi Dönemde Türk Basınının Gelişimi ve Özgürlük Çabaları", *Marmara İletişim Dergisi*, S.7, Temmuz 1994, s. 65.

kurulmuş ve Namık Kemal, Ali Suavi, Agah Efendi, Ziya Bey gibi gazeteciler yurt dışına kaçarak muhalif gazeteci tutumlarını burada devam ettirmişlerdir.²⁹

Türk basın tarihindeki ilk mizah gazetesi olan Diyojen, Teodor Kasap Efendi tarafından 24 Kasım 1870 tarihinde yayımlanmıştır. Haftalık olarak çıkan ve Namık Kemal'in de yazdığı Diyojen, mizah yoluyla hükümeti ciddi anlamda eleştirmiş ve döneminde önemli tirajlara sahip olmuştur.

Diyojen, Osmanlı basın tarihinde Türkçe olarak çıkarılan mizah yayınları içinde dördüncü olmakla birlikte siyasi mizah yayını olmasından dolayı ilktir. Yeni Osmanlılar ruhuna bağlı olan ve azınlıkların ayrılıkçı hareketlerine karşı mücadele eden Diyojen, mizah yayını olmasına karşın sadece üç defa karikatür yayınlamıştır. Makale ve fıkralarının hemen hepsinde ülkenin siyasi ve sosyal hayatını mizahi bir dille eleştiren dergi, matbuat müdürlüğü tarafından dört kere kapatılmış, beşincideyse 183 sayısının yayınlandığı 10 Ocak 1873 tarihinde imtiyazı iptal edilmiştir.³⁰

I. Meşrutiyet döneminde yayımlanan başarılı siyasi gazetelerden biri de Filip Efendi'nin sahibi olduğu Vakit gazetesidir. 1884 yılına kadar basımını devam ettiren gazete II. Abdülhamid tarafından kapatılmış II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde ise başka sahipler tarafından yeniden çıkarılmıştır.

Tarik gazetesi baş yazarı olan Ahmet Cevdet Efendi 3 Mart 1894 yılında günlük İkdam gazetesini yayınlama ruhsatını almış ve 23 Haziran 1894 tarihinde yayım hayatına girdikten sonra dönemin tiraj rekortmeni olmuştur.³¹ Kadrosunda dönemin önemli yazarları bulunan İkdam Gazetesi³² rotatif baskı tekniğini ilk defa Türkiye'ye getirmiş ve büyük boyda resimle olarak dört sayfa olarak basılmıştır. Türkçülük politikasıyla 1926 yılına kadar yayım hayatını sürdüren gazete yeni harflerin kabulünden sonra yayım hayatına son vermiştir.

Refii Cevad Ulunay tarafından 1909 yılında çıkarılan Alemdar gazetesi hem ittihatchılara hem de milli mücadele hareketini yönetenlere karşı bir tutum izlemiştir. Hürriyet ve İtilaf partisi taraftarı olup aynı zamanda İngiliz mandasını destekleyen gazetenin yazar kadrosunda Refik Halit Karay, Muammer Asaf, Mustafa Sabri gibi

²⁹ y.a.g.m., s. 67.

³⁰ Ziyad EbuZZiya, "Diyojen", *DİA*, C.9, İstanbul 1994, s.479-480.

³¹ *BOA*, BEO, 368.27568.0 / 1311 Ş 25.

³² Topuz, *100 Soruda*, s.72.

isimler bulunmuştur.³³ Saltanat taraftarı olan Alemdar, 1915 yılından sonra sık sık sıkıyönetim tarafından kapatılmış, Takvimli Gazete, Teşrih, Şehrah, Nevrah, Hedef, Haberdar, Alem, Azim, Asildar isimleriyle yayım hayatını sürdürmüştür.

İstibdat dönemi sona erip II. Meşrutiyet ilan edildiğinde, Osmanlı Devleti'nde basına uygulanan sansür ortadan kaldırılmış ve bunun sonucunda birçok gazete ve dergi basın tarihinde yerini almış oldu. Ancak mevcut otokratik yönetim ve iç karışıklar basın özgürlüğünün kurumsallaşmasına olanak sağlayamamıştır.

Türk basınının ortaya çıkışıyla hemen her dönem devlet denetimi söz konusu olmuştur. Buna göre basın alanında ilk düzenleme 1857'de "Matbaa Nizamnamesi" ile gerçekleştirilmiştir.³⁴ Böylece matbaa açmak isteyenlere hükümetten izin alma zorunluluğu getirilmiştir. Genel olarak Türk basını getirilen nizamnameye ve yasal düzenlemelerle devletin kontrolü altında bir gelişim göstermiştir.

Osmanlı döneminde gazetecilik faaliyetlerine doğrudan düzenleyen ilk yasa ise 1864 "Basın Tüzüğü"dür.³⁵ Bundan sonrada hükümete gazete kapatma yetkisi veren 1867 tarihli "Ali Kararnamesi" yürürlüğe girmiştir.³⁶ Bu kanunların ortak amacı hükümeti eleştiren düşüncelerin kamuoyuna ulaşmasını engellemektir.

I. Meşrutiyet'in ilanıyla basın özgürlüğü adına olumlu bir gelişme yaşanmış ve Kanuni Esasi'nin 12. Maddesiyle, "matbuat kanun dairesinde serbesttir" hükmü getirilmiştir. Ancak II. Abdülhamid'in 1878'de meclisi kapatmasıyla basın özgürlüğü de sınırlanmıştır. 1908 yılında özgürlük söylemiyle iktidara gelen İttihad ve Terakki Fırkası döneminde de basın üzerindeki sansürde devam etmekteydi.

1.2. II. ABDÜLHAMİD SALTANATINDA SİYASİ DURUM

Bir dönemin basın hayatını incelerken, dönemin siyasi sosyal atmosferine de bakılması gerekmektedir. Değişen iktidar ile birlikte hem sosyal hem de siyasi hayat değiştiği için basın hayatı da değişmek zorunda kalmaktadır. Basın, bazı zamanlarda iktidar yanlısı tutum sergilerken bazı zamanlarda ise iktidarın karşısında yer almıştır. Malûmat Mecmuasının yayımlandığı dönem ise basın ve iktidar arasının en gergin olduğu dönemlerden biridir. Bu dönemde saltanatın sahibi olan II. Abdülhamid'in

³³ Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere*, s.110.

³⁴ Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi I*, İ.Ü Yayınları, İstanbul 1970, s.193.

³⁵ Özbay, *a.g.e.*, s.130.

³⁶ Server İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1943, s.24.

basın üzerinde oldukça sert uygulamaları ve yaptırımları bulunmaktadır. II. Abdülhamid'in basın üzerindeki tutumu bugün hala tartışma konusudur. Basın üzerindeki bu baskının doğru veya yanlışlığının tartışılması için, öncelikle dönemin şartları göz önünde bulundurulmalı ve siyasi koşullar detaylıca izlenmelidir.

31 Ağustos 1856 yılında tahta çıkan Sultan Abdülhamid, Osmanlı Devleti'nin en zor dönemlerine tanıklık etmiştir. Bosna Hersek isyanlarından, Sırbistan Karadağ muharebelerine, Rusya müdahalelerinden, ekonomik sıkıntılara tüm sorunlar II. Abdülhamid devrine sarkmıştır. Meşrutiyeti ve anayasayı ilan etme düşüncesi gündem de iken Çerkez Hasan vakası gerçekleşmiş ve Mithat Paşa ile anlaşmazlığa düşen Rüştü Paşa istifa etmiştir. Rüştü Paşa'nın yerine Mithat Paşa sadrazam olmuştur. II. Abdülhamid'e ıslahat yaptırma gayesinde olan Mithat Paşa, eğer Sultan Abdülhamid isteklerini yerine getirmezse yerine Mehmet Reşat Efendi'yi geçirmeyi düşünmektedir. Nihayetinde Mithat Paşa hükümeti kurmuş ve 23 Aralık 1876'da Kanun-i Esasi'yi ilan etmiştir. Anayasanın da ilanı ile Osmanlı Devleti artık I. Meşrutiyet devrine girmiştir. Ayrıca 19 Mart 1877'de Ayan Meclisi ve Meclis-i Mebusan üyelerinden oluşan ilk meclis açılmıştır. I. Meşrutiyet beklenenin aksine çok uzun soluklu olmamıştı. Bunun sebebi olarak Osmanlı-Rus (1877-1878) savaşı gösterilebilir. II. Abdülhamid aslında Osmanlı aydınları ile yaptığı anlaşmayı geçici olarak kullanmış ve 1878 yılının şubat ayında anayasayı yürürlükten kaldırmıştır.³⁷

I. Meşrutiyetin kısa süreli olmasındaki en önemli etken Rusya'nın Eflak-Boğdan'ı işgal etmesi ve Osmanlı ordusunun ard arda yenilgiler almasıdır. Savaşın devamında mecliste bitmeyen tartışma ve eleştirilerin sonucunda II. Abdülhamid, Şubat 1878 yılında meclisi süresiz olarak kapatmıştır.³⁸ Sonuç olarak meclisin kapatılmasıyla II. Abdülhamid mutlak otorite sağlamış ve 33 yıl sürecek olan saltanatına tek otorite olarak devam etmiştir.

Osmanlı'nın barış istemesi sonucunda Osmanlı-Rus savaşı sona ermiş ve 3 Mart 1878'de Ayestefanos anlaşması imzalanmıştır.

Dış politikada garantici bir tutum sergileyen II. Abdülhamid, iç siyasette aynı önlemleri almayı başaramamıştır. Ülkenin içerisinde bulunduğu kaos dönemi ve

³⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s.65.

³⁸ Ahmet Oğuz, "Birinci Meşrutiyet Meclisi'nin Kapatılmasının Sonuçları Üzerine", *Nevşehir Barosu Dergisi*, S.1., Mart 2014, s.50.

karışıklıklar, ihtilal ihtimalleri gibi sebeplerle hafiyelik teşkilatını oluşturan II. Abdülhamid, aynı zamanda jurnacılığide başlatmıştır. Basın üzerinde oluşturulan baskı da dönemin diğer sorunlu konularından biridir. İç işlerinin karışmasına sebep olan bu basın sansürü, aynı zamanda yurt içindeki aydınların yurtdışına kaçmasına ve orada Abdülhamid aleyhinde çalışmalarda yer almalarına sebep olmuştur. Basın üzerinde uygulanan bu baskıların nedenleri ise hem sömürgeci devletlerin Osmanlı birlik bütünlüğünü parçalamalarına engel olmak hem de sultanın kendi otoritesini koruması için uyguladığı bir yöntem olarak düşünülebilir. Bu uygulamaları ile bir yandan kendisine karşı muhalefetin oluşmasını engellemeye çalışmış diğer yandan ülkenin eğitim seviyesini yükseltmek ve eğitimi yaygınlaştırmak adına birçok okul açtırmıştır. Bu okullar arasında Sanayi-i Nefise, Hukuk Mektebi, Hendese-i Mülkiye, Darülfünun, Mektebi İdadi Mülkiyesi gibi okullar yer almaktadır. Bu okulların bir kaçına Malûmat Mecmuasında yer verilmiştir.³⁹ II. Abdülhamid dönemi karışık bir dönem olmasının yanı sıra birçok yeniliğin ve imar faaliyetlerinin de artış gösterdiği bir dönemdir. Köprüler, yollar, okul binaları ve demiryolları gibi birçok projeye bu dönemde imza atılmıştır. İmar faaliyetleri arasında en önemli kazançlardan biri ise Hicaz ve Basra'ya kadar çekilen telgraf hattıdır. II. Abdülhamid'in amacı, ülkenin içerisinde bulunduğu karmaşık durumu yok etmektedir. Bu amaçla da uyguladığı politikaların başında eğitimi yaygınlaştırmak gelmektedir.

30 yıl gibi uzun soluklu bir sürede saltanatını sürdüren II. Abdülhamid Han, makamını ve gücünü korumak maksadıyla çeşitli tedbirler almış ve bu tedbirlerin sonucunda hafiyelik teşkilatını kurmuştur. Basına uygulanan sansür ile aslında kendisine karşı muhalefetin ve karşıtlıkların doğmasına yol açmıştır. Sultan Abdülhamid'in baskıcı tutumu 1889 yılında İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin kurulmasına, Genç Türkler düşüncesinin hızla yayılmasına ve İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Kanun-i Esasi'yi ilan etme isteğinin doğmasına kadar ilerlemiş ve sonuç olarak 23 Temmuz 1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edilmiştir.

Dolayısıyla Meşrutiyetin ilanının Sultan Abdülhamid'in kendi isteği ile değil baskılar sonucunda ilan ettiğini söyleyebiliriz. Zorlu bir saltanat süreci yaşayan Abdülhamid hem iç hem dış problemlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu problemlerli dönem aslında II. Abdülhamid ile başlamamıştır. Enver Ziya Karal'a göre: "Gerçekte ise o istibdad devrinin ilk kurucusu değildir. Abdülaziz'in 1870'den

³⁹ Selanik Mektebi İdadi Mülkiyesi'nin Resmi için bkz. Ek 1.

sonraki devri de istibdad devri idi”.⁴⁰ Mustafa Armağan ise II. Abdülhamid istibdatına farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır.⁴¹

Sultan Abdülaziz ve V. Murat’ta olduğu gibi II. Abdülhamid’e de saraya gönderilen bir heyetle tahttan indirildiği bilgisi verilmiştir. 33 yıl süren saltanatın ardından ülkede İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin gücü ele aldığı görülmektedir. Yine bu dönemde Osmanlı Devleti açısından oldukça çalkantılı bir dönemdir.

1.2.1. Dönemin Basın Hayatı

Osmanlı Devleti’nde basın hayatı istikrarlı olmayıp, sürekli değişen şartlar neticesinde bocalama dönemi yaşamıştır. Gerek siyasi koşullar gerekse değişen iktidar basın üzerinde farklı uygulamalara yer verdiği için tutarlı bir rota seyredilememiştir. II. Abdülhamid dönemine kadar basın gelişmiş olsa da tam olarak özgür ve güven altında değildi. Zira basını güven altında tutacak herhangi bir kanun bulunmamaktaydı. II. Abdülhamid dönemine gelindiğinde ise meşrutiyetin ilanından sonra basına özgürlük tanınmaya çalışılmış fakat meşrutiyet kısa soluklu olduğundan basın özgürlüğü de kısa sürmüştür. Ardından istibdad dönemine girilmesi dolayısıyla basına özgürlük kavramı tamamen ortadan kalkmıştır. II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesi neticesinde basına yeniden özgürlük tanıma yoluna gidilmiştir. Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti’nin basın özgürlüğü konusunda tutarlı olduğunu söylemek doğru olmayacaktır.

Osmanlı Devleti’nde basın 1876 yılına gelindiğinde geçici bir hürriyet dönemi yaşar ve bu durum II. Abdülhamid’in tahta çıktığı döneme kadar devam eder. Ahmet Mithat ise özgürlüğün faydalarını Üss-i İnkılap adlı eserinde dile getirir ve ülkede yaşanan tüm gerçekliklerin basın yoluyla halka duyurulabileceği kanaatindedir. Dönemin sultanı ve sadrazamının basın özgürlüğüne pozitif baksa da, bu dönemde basın yeterince özgür değildi. Basın özgürlüğünü kısıtlayan durumlara örnek verecek olursak: 1864 Matbuat Nizamnamesi ve 1867 Ali Kararnamesi’nde yer alan basını kontrol edici kararların yanı sıra 23 Aralık 1876’da oluşturulan

⁴⁰ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.8., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 245.

⁴¹ “Abdülhamid’in sıkı idaresini, Garplıların deyişiyle “Hamidian Regime” benzetiyorum. Dış hudutlardan geçmelerine mani olamadığı bir kuşatmaya, bir iç sur dikerek cevap vermek rejimidir Sultan Abdülhamid’inki. İç sur, mesela ‘sansür’ şeklinde karşımıza çıkabilir, mesela “istibdat” şeklinde arz-ı endam edebilir, mesela “hafiyе” teşkilatının kuş uçurmayan sıkı düzeni de vardır bu rejimin içinde” Bkz. Mustafa Armağan, II. *Abdülhamid’in Kutlarla Dansı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 25.

Kanun-i Esasi'nin 12. Maddesindeki "Matbuat Kanun Dairesinde Serbesttir." hükmü gösteriyor ki basın yalnızca kanunlar çerçevesinde serbesttir.

Sultan Abdülhamid Han saltanatı ele aldığı ilk zamanlarda basına herhangi bir müdahalede bulunmamıştı. İlerleyen dönemlerde basının eleştirilerini tehdit unsuru olarak gören Abdülhamid Han, Mithat Paşa önderliğinde bir komisyon oluşturmuş ve bu komisyon 1877'de bir tasarı meydana getirmiştir. Tasarı, matbaa açmak ve neşriyat yapmak olarak ikiye ayrılmıştır. Her iki kolda da basının özgürlüğüne set çeken hükümler ve basının düşün özgürlüğünü engelleyen ve kontrol eden kararlar bulunmaktadır. Matbaa açmanın önüne çekilen engellerden biri hükümetten izin alma şartıdır. Ayrıca matbaa sadece vilayet ve sancak merkezlerinde açılabilecektir. Bu durum mebuslar tarafından tartışma konusu olmuş ve bazı fikir ayrılıkları baş göstermiştir. Basının böyle bir engele uğratılması özgürlüğü kısıtlayıcı olduğundan kabul edilemez bir durumdur. Dolayısıyla mebuslar alınan kararın aksine sadece vilayet ve sancak merkezlerinde değil, aynı zamanda kaza ve köylerde de matbaaların açılmasının gerekliliğini vurgulamışlardır. Matbuat kanununda yer alan, gazete ve imtiyaz sahiplerinin maarif ve siyasete muktedir olması, devlet memurlarının tenkit edilmesi, mecliste söylenen nutukların gazeteler tarafından yanlış aksettirilmesi, matbuat suçları için ağır para cezaları verilmesi, mizah dergi ve gazetelerinin neşredilmesinin yasaklanması maddeleri çıkarıldıktan sonra 2 Mayıs 1877'de kabul edilmiştir.⁴² II. Abdülhamid kendisinin izni olmadan çıkarılan bu maddelere karşılık tasarıyı onaylamayıp yürürlüğe koymamıştır. Çünkü dedikodu mahiyetinde olan herhangi bir konunun gazetelerde gerçek bir olay gibi yansıtılmasının, kendi otoritesine zarar vereceği kanaatindedir. Artık halk gazetelerde haber edilen her konuya itimat etmektedir ve bu durumdan dolayı gerekli önlemleri alacağını mebuslara bildirmiştir.

II. Abdülhamid, 20 Eylül 1877'de yayımlanan Sıkı Yönetim Nizamnamesinde gazeteleri gerekli gördüğü bir zamanda kapatma yetkisini ele alıp, Çarlık Rusya'nın Osmanlıya saldırmasını da fırsat bilerek üç yıllık sıkıyönetimin zeminini hazırlamıştır. Mebusan Meclisinin kapatılması sıkıyönetim sürecinin başlangıcı olarak kabul edilebilir.⁴³

⁴² Bora Ataman, "Türkiye'de İlk Basın Yasakları ve Abdülhamid Sansürü, *Marmara İletişim Dergisi*, S.14., İstanbul 2009, s. 36.

⁴³ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.65.

1.2.2. Basın Yayın Alanında Hukuki Düzenlemeler, Sansür ve Yasaklar

II. Abdülhamid'in basına uyguladığı baskı ve sansürün temelinde halkın basından etkilendiği gerçeği vardır. Dolayısıyla Abdülhamid Han, halkın basın tarafından etkilenmesini, kendisine karşı oluşacak bir düşmanlığı sansür yöntemi ile bastırmaya çalışmıştır.

Kişilerin faaliyetlerini kontrol etmek maksadıyla Hafiyelik teşkilatını kurarken, fikirlerini kontrol etmek içinse sansür teşkilatını oluşturmuştur. Dönemin karışıklığı yapılan her eylemin, söylenen her sözün, yapılan her eleştirinin sansüre uğramasına zemin hazırlamıştı. Osmanlı Devleti açısından hassas bir dönem olduğunu vurgulamak yanlış olmayacaktır. II. Abdülhamid dönemindeki ilk sansür 1877'deki "Sıkıyönetim Kararnamesinin" uygulamaya konulmasıyla başlamıştır.⁴⁴ İlk olarak yalnızca siyasi gazeteler sansüre uğrarken zamanla tüm gazete ve dergiler sansüre tabi tutulmuştur. Sansüre tabi tutulan gazeteler arasında Türkçe ve Azınlıkların dilleriyle yayımlanan gazetelerin sansürü Dahiliye Nazırlığı'ndaki Basın Müdürlüğü'ne, Türkiye'de ve dışarıdan gelen yabancı dillerde basılan gazetelerin sansürü Hariciye Nezaretine bağlı Matbuat-ı Hariciye Müdürlüğü'ne, yerli ve yabancı kitapların sansürü ise Meclis-i Maarif Kuruluna bağlanmıştır.⁴⁵

1880 yılında kurulan Encümen-i Teftiş ve Muayene Kurulu ise siyasi olmayan gazetelerin ve kitapların sansürü ile ilgilenmekteydi.⁴⁶ II. Abdülhamid dönemin diğer basın kontrol kanunları ise 1888'de çıkarılan Matbaalar Kanunu ve 1895'de çıkarılan Matbaalar Nizamnamesi'dir. Yine Maarif Nezaretine bağlı olarak Tetkik-i Müellefat Komisyonu, kontrol edilen kitapların yeniden kontrol edilmesi için kurulmuştur.

Basın öncelikli olarak Maarif Nezareti'nin denetimi altındadır. Ancak istibdat döneminin sansürü belirli uygulamalara bağlı olmadan keyfi olarak kullanılabilir hale gelmiştir. Bu durumda II. Abdülhamid döneminin tartışmalı konularından biri haline gelmiştir. Bazıları, keyfi sansür uygulamasının sebebini sansür ödeneklerinin yüksek oluşuna bağlamıştır.⁴⁷

⁴⁴ Atilla Girgin, *Türkiye'de Yerel Basın*, Der Yayınları, İstanbul 2009, s. 79.

⁴⁵ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 54.

⁴⁶ Girgin, *a.g.e.*, s. 102.

⁴⁷ Topuz, *Türk Basın Tarihi*, s.59.

Dönemin siyasi gazetelerinin dışındaki gazete ve dergilerde sansür uygulamalarından etkilenmiştir. Resimli gazete ve dergilerde II. Abdülhamid'in emri üzerine sansüre maruz kalmışlardır. Özellikle kendisinin, şehzadelerinin veya kendinden önceki saltanat sahibinin resimlerini basmayı, yayınlamayı katiben yasaklamıştır. Yapmış olduğumuz çalışmanın temel kaynağı olan Malûmat Mecmua'sı da resimlidir. Mecmuada padişahların biyografisine yer verilse de resimlerine rastlamak mümkün değildir.

II. Abdülhamid döneminin basın hayatı konusu en tartışmalı konulardan biridir. Bu konu hakkında çeşitli farklı fikirlere rastlamak olası bir durumdur. Eleştiriye tabi tutulan bu dönemde fikir gazeteciliğinin neredeyse tamamen ortadan kalktığını savunmak yanlış olmayacaktır. Siyasi herhangi bir fikir beyan edemeyen veyahut herhangi bir ülke durumunun haberini yapamayan gazete ve dergiler, çareyi edebi makaleler, şiirler, gazeller yazmakta bulmuş ve hemen hemen tüm gazete ve dergiler edebi nitelikte basımına devam etmiştir. Dolayısıyla habercilik ve basın bu dönemde en kısır dönemini yaşamıştır. Bu gazetelerden biri de Malûmat Mecmuasıdır. Basın üzerindeki sansür sadece siyasi fikir beyan etme, resim basmadan ibaret değildir. II. Abdülhamid'in tedirginliği her bir kelimeyi dahi kontrol edecek boyuta ulaşmıştır. Zira birçok kelimenin kullanılması Abdülhamid'in emri ile yasaklanmıştır. Bu dönemde yasaklanan grev, suikast, hürriyet, meşrutiyet, vatan, kargaşalık, kıtal, anarşi, hal, Makedonya, sosyalizm, Kıbrıs, Kanun-i Esasi, Girit, İstibdat gibi kelimeler bulunmaktadır.⁴⁸ Bu durum aksine kullanıldığı takdirde padişaha yakınlaştıracak, çıkar sağlayacak ve onurlandırılacak kelimelerde bulunmaktadır. Dua, ihsan, himmet penahi, ubudiyet, sadakat, kul gibi kelimeler II. Abdülhamid'in takdir edeceği kelimeler arasındadır.⁴⁹ Malûmat Mecmuasında basılan fotoğrafların altında himmet penahi kelimesi oldukça fazla kullanılmıştır. Bu da gösteriyor ki Malûmat Mecmuası saraya yakın olma gayesi içerisindeydi.

Gazetelerde yazıların imla ve basım hatalarının göz ardı edilmediği bu dönemde Takvim-i Vekayi gazetesi, Hollanda kraliçesine nişan verilmesi konulu haberinde düzen hatası olarak "ita" kelimesinin yerine "hata" yazdığı için 1892'de kapatılmış ve 1908 yılına kadar yayın hayatına devam edememiştir.⁵⁰ Hal böyle iken

⁴⁸ y.a.g.e., s.56

⁴⁹ Feridun Kandemir, *Jön Türklerin Zindan Hatıraları*, Muhit Yayınları, İstanbul 1979, s.62.

⁵⁰ Topuz, *Türk Basın Tarihi*, s.59.

nasıl ve ne yazacağını bilemeyen gazeteciler saraya yakın olabilmek için ülkenin içinde bulunduğu durumun huzur, sükunet içerisinde olduğunu yazmışlardır. Bu gazetelerin en önemli örneklerinden biri de Malûmat Mecmuası'dır.

II. Abdülhamid sadece yeni basılan kitap ve gazeteleri yasaklamamış daha önceden yazılmış, satışa sunulmuş ve okunmuş herhangi bir kitabı yasaklamaktan da kaçınmamıştır.⁵¹ Aynı zamanda bazı yazım hataları nedeniyle birçok gazete kapatılmış veya kovuşturma açılmıştır. İstibdat yönetiminin Avrupa'ya öğrenci gönderme, cemiyetler kurma, konferanslar verme gibi farklı yasakları da mevcuttur.

1.2.3. Basına Sağlanan Çıkarlar ve Jurnalcılık

II. Abdülhamid döneminde basına sansür uygulamanın aksine hükümeti destekleyen, eleştirmeyen, şahsına zarar vermeyen yanında yer alan gazetecilere nişanlar verilip, ödenekler sağlanıp⁵², olabildiğince desteklenmişlerdir. Dönemin eleştirel tutum sergileyen gazeteleri ise kapatılmış ve sahipleri sürgüne gönderilmiştir.

II. Abdülhamid'in ödeneklerinden faydalanan başlıca gazeteler Saadet, Malûmat, Tercüman-ı Hakikat, Tarik, Musavver Cihan, Levant Herald ve Servet-i Fünun'dur. Bu ödeneklerin Ceb'i Hümayun⁵³ ve Hazine-i Hassa tarafından karşılandığı yönünde fikirler mevcuttur. Bu yardımlardan sadece çıkarları uğruna faydalananlarda vardı. II. Abdülhamid'i öven yazılarını baş sayfalarına koyan gazeteciler devletten ödenek almaktaydı.

II. Abdülhamid döneminin problemlili konularından biri de Jurnalcılıktır. Hafiyeye Teşkilatı Abdülhamid döneminde kullanılmaktaydı ancak devlet teşkilatında şematik bir görünüme sahip değildi. Hafiyeye Teşkilatı'nın, Zabtiye Nezareti'ne bağlı olarak çalıştığı bilinmekteydi. Hafiyeye Teşkilatının kurulması ve geliştirilmesinde yabancı uzmanlardan faydalanılmıştır. Bunların en önemlilerinden biri Mösyö

⁵¹ Selim Sabit Efendi'nin ve Ahmet Vefik Paşa'nın tarihleri, hatta padişahın emriyle Ahmet Mithat Efendi'ye yazdırılmış olan Üss-i İnkılap ile tarihi, içtimai mütalaaları ihtiva eden Katip Çelebi'nin Mizanü'l- Hak'ı ve Tunuslu Hayrettin Paşa'nın Akvamü'l-Mesalik'i ve mukaddimesinin Türkçeye tercümesi zararlı kitaplar listesinde görüldüğü gibi Cevdet Paşa'nın Kıssa-ı Enbiya'sı da zararlı kitaplardan sayılmıştır." Bkz. Karal, *a.g.e.*, s. 413.

⁵² "Abdülhamid II, bu gibi yasakların, basın mensupları üzerinde yaratabileceği hoşnutsuzluktan endişe duyduğu için bunun telafisi cihetlerine gitmiş ve muayyen zamanlarda gazete sahiplerine Yıldız'dan alınmak üzere tahsisat bağlamıştır." Bkz. Karal, *a.g.e.*, s. 414.

⁵³ Ceyb-i Hümayun padişahın hususi kesesi anlamına gelmektedir. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2008, s. 138.

Bonin'dir. Bu teşkilatın kuruluş amacı şu şekilde belirtilmiştir. İlk ve temel amacı saltanat sahibinin güç ve iradesini kayıtsız şartsız korumak, ikincisi hükümdarın hukukunu korumak ve üçüncüsü ise halkın emniyetini sağlamaktır.⁵⁴ Fakat bu teşkilatın emsallerinden farklı olan yönü ise devlete değil kişiye hizmet veriyor olmasıydı. Ayrıca II. Abdülhamid'in kuşkucu ve tedirgin kişiliği sebebiyle jurnalciliğin yaygınlaştığını söylemek doğru olacaktır. İstibdat dönemi jurnalciliğin gelişmesine yardımcı olmuştur. Jurnalciliği kendine çıkar olarak kullananlar bulunmaktadır ki bunlardan biri Malûmat Mecmuası'nın imtiyaz sahibi Mehmet Tahir'dir.

Jurnalcilik hem Osmanlı topraklarında hem de yurt dışında oldukça yaygınlaşmış ve hafiyeleri sayesinde saraya çok fazla sayıda haber gelmekteydi. Bu teşkilat II. Abdülhamid'in 1908'de tahttan indirilmesine kadar varlığını sürdürmüştür. II. Abdülhamid'in hafiye teşkilatı konusundaki fikri: “Yabancı Devletler kendi emellerine hizmet edecek kimseleri vezir ve sadrazam mertebesine kadar çıkarabilmişlerse, devlet emniyet içinde olmazdı. Doğrudan doğruya şahsıma bağlı bir İstihbarat Teşkilatı kurmaya, bu düşünce ile karar verdim. İşte düşmanlarımın Jurnalcilik dedikleri teşkilat budur” idi.⁵⁵

1.3. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE YAYIN HAYATINA BAŞLAYAN GAZETE VE DERGİLER

Basın hayatının oldukça karışık geçtiği bu dönemde yayın hayatına devam eden hiçbir gazete ve dergi sabit bir rota seyredememiş ve istikrarlı bir yayın hayatı sürdürememiştir. İstibdat dönemi olarak adlandırılan bu dönem, gazete ve dergilerin türlü bahanelerle kapatılması, sansüre uğraması veya yayın hayatına ara verilmesi gibi çeşitli cezalara maruz bırakıldığı bir dönemdir. Kapatılan gazetelerin yanı sıra bu dönemde yayın hayatına başlayan gazete ve dergiler olmuştur. II. Abdülhamid'in isteği sonucunda hiç kapatılmadan devam eden gazeteler de bulunmaktadır. Bu dönemde yayın hayatına başlayan gazete ve dergilerin, Tanzimat dönemindeki gazete ve dergilere göre teknik bakımdan üstün oldukları görülmektedir. Nitelikleri genel olarak siyasi ve mizahi türde olan bu gazete ve dergilerden bazıları bir sonraki başlıklarda incelenecektir.

⁵⁴ Mehmet Ali Beyhan, “II. Abdülhamid Döneminde Haffiye Teşkilatı ve Journaller”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.12, Ankara 2002, s.939-950.

⁵⁵ <http://www.mit.gov.tr/ek-nu2.html>

1.3.1. Tercüman-ı Hakikat

1878-1922 yılları arasında basın hayatına başlayan Tercüman-ı Hakikat gazetesi, haftanın altı günü çıkan bir gazeteydi. Gazete neşredilmeye başlandıktan sonra birkaç defa aksama yaşasa da daha sonra gazetenin günlük olarak basımında herhangi bir aksama meydana gelmemiştir.

Gazete, Ahmet Mithat Efendi'nin tefrikaları, tarih, bilim gibi konularla doludur. Önceleri 4 sayfa olarak neşredilen bu gazete, sonradan 8 sayfaya çıkarılmıştır. Yurtta ve dünyada yaşanan olaylardan malûmat veren bu gazete halkın anlayabileceği seviyede bir dil kullanmış ve bu nedenle yayılma alanı genişlemiştir. Tercüman-ı Hakikat'te edebi ve fenni yazılar önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu yazılar "Edebiyat", "Tefrika", "Fenniye" ve bazen "Mütenevvia" sütunlarında yer almaktadır.⁵⁶ İstibdat döneminin en uzun ömürlü gazetelerinden olan *Tercüman-ı Hakikat* düzenli yapısı, zengin içeriği, kullandığı sade dil ile halkı eğitmeyi, halka okuma alışkanlığı kazandırmayı amaç edinmiş ve yayın politikasını buna göre şekillendirmiştir.⁵⁷ 5 Eylül 1923'te kapatılan gazete Muallim Naci'nin de katkılarıyla geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır.

1.3.2. Servet-i Fünun

Ahmet İhsan Tokgöz tarafından 27 Mart 1891 yılında çıkarılan gazete ilk yıllarında ilmi, fenni ve magazin içerikli yazılara ağırlık verirken ilerleyen dönemlerde edebi nitelikte yazılarda yayınlamaya başlamıştır. İstanbul'da çıkarılan bu dergi de Recaizade Mahmut Ekrem, Halit Ziya, Hüseyin Cahit, Tevfik Fikret gibi önemli isimlerin yazıları bulunmaktadır. Daha sonraları bu dergi etrafında toplanan isimler Servet-i Fünun edebiyatını da geliştirmişlerdir. Servet-i Fünun'un basın hayatında önemli yer tutmasının sebebi 1895'ten sonra dergi etrafında yaşanan tartışmalardır. Edebiyatta Eski-Yeni tartışmalarının olduğu dönemde yenilik taraftarlarının yayın organı olmuştur. Muallim Naci ve Recaizade Mahmut Ekrem tartışması 1893'te Muallim Naci'nin ölümü üzerine son bulmuştur.

⁵⁶ Hatice Köseoğlu, "Tercüman-ı Hakikat Gazetesi (3001-3500. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2014, s.44.

⁵⁷ Sedef Bozpolat, "Tercüman-ı Hakikat Gazetesi (2001-2500. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2014, s.76.

Batı edebiyatına yatkın bir yayın anlayışına sahip olan Servet-i Fünun 1893 yılında Chicago uluslararası fuar ödülünü kazanıp, matbuat fotoğrafçılığına da büyük katkı sağlamıştır. II Abdülhamid döneminde ödenek aldığı bilinen dergi 1944 yılına kadar devam eden uzun soluklu bir basın hayatı yaşamıştır.

1.3.3. Osmanlı Gazetesi

Cenevre’de 1 Aralık 1897 yılında yayın hayatına başlamış olup, Abdullah Cevdet ve İshak Sukuti tarafından çıkarılmıştır. Yazar kadrosunda Tunalı Hilmi, Nuri Ahmet, Reşid Bey, Halil Muvaffak, Akil Muhar ve Refik Bey bulunuyordu.⁵⁸ Aynı zamanda gazetenin yöneticileri bu kişilerdir fakat makalelerine gazetede rastlamak mümkün değildir. Birçok makalenin imzası bulunmamaktadır. Özellikle Osmanlılık fikri gazetenin sayfalarında sık rastlanan konularından biridir. İttihad ve Terakki’nin Cenevre kolunun yayın organı olduğu bilinen bu gazete Türkçe ve Fransızca dillerinde çıkarılmıştır. İttihad ve Terakki’nin görüş ve fikir yapıları hakkında bilgi vermektedir. Gazete aynı cemiyete mensup farklı kişilerin arasında sürekli olarak el değiştirmiştir ve dolayısıyla bu durum göstermiştir ki İttihad ve Terakki Cemiyeti birlikten yoksun hareket etmiştir.⁵⁹

II. Abdülhamid devrinin muhalefet tarafını seçen bu gazetenin yayın hayatı, bizzat II. Abdülhamid tarafından durdurulmuştur. II. Abdülhamid tarafından gazete yöneticileri çeşitli memurluklara getirilerek yayın hayatını durdurmak amaçlanmıştır. Gazete sürekli olarak kapatılmış ve ardından yeni yöneticilerle yayın hayatına devam etmiştir.

1.3.4. İkdam

Ahmet Cevdet tarafından 23 Haziran 1894 yılında neşredilen, dönemin tüm gazeteleri gibi okuyucusu için bir okul görevi üstlenen İkdam gazetesi, 11358 sayı çıkmıştır. Gazetesini “Siyasi Türk Gazetesi” olarak niteleyen Ahmet Cevdet, özellikle Sabah gazetesi ile rekabete girmiştir.⁶⁰ Bir yazısında “mösyö” kelimesini “Cenabı Padişahileri” kelimesinden önce getirdiği için Abdülhamid tarafından bir

⁵⁸ Gülser Oğuz, “İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin Yayın Organı Osmanlı Gazetesi”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.6., Ankara 2007, s.143.

⁵⁹ *Y.a.g.m.*, s.153.

⁶⁰ Müzeyyen Buttannı, “İkdam Gazetesinin Kültür Hayatımızdaki Yeri, Şekil ve İçerik Özellikleri”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.4., S.1., Eskişehir 2003, s.79.

aylık süre zarfında kapatılmıştır.⁶¹ Yazar kadrosu, Ethem İzzet, Celal Nuri, Burhanettin Ali, Yunus Nadi, Şükrü Baban, Hüseyin Rahmi ve Yakup Kadri gibi önemli kişilerden oluşmaktaydı. II. Abdülhamid zamanının siyasi ağırlıklı gazetesi olmasının yanı sıra edebiyat ve fikir yazılarına da gazete sütunlarında yer verilmiştir. Gazete özellikle dil ve edebiyat ile ilgili konularla siyasi tartışmalara girmiş ve bunun sonucunda Türk Milli duygusuna ve Türkçülük hareketine önderlik etmiştir. 1908'de sonra giderek önemi artan bu gazetenin bir süre sonra başyazarlığına Ali Kemal getirilmiştir. İttihad ve Terakki karşıtı yazılara yer verir. Daha sonra Yakup Kadri'nin yönetimine geçen İkdam, Kurtuluş Savaşına destek verir ve nihayetinde Ahmet Cevdet 1926 yılında gazeteyi Ali Naci'ye devretmiştir. 1926 yılında İkdam Gazetesi yayın hayatına son verir.

1.3.5. Mizan

21 Ağustos 1886'da İstanbul'da Murat Bey tarafından çıkarılan gazete, haftalık olarak neşredilmiştir. Dönemin anlayışına eleştirel tutum sergileyen ve çeşitli yazılar yazan Mizancı Murat gazetesinin kapatılmasına sebep olmuştur. Daha sonra gazete Kahire'de yayın hayatına devam etmiştir. Paris ve Cenevre'de de yayın hayatını sürdürmüştür. II. Abdülhamid ve yönetimini hicveden Murat'a devlet memurluğu teklifi yapılmış ve bu teklifi kabul eden Mizancı Murat İstanbul'a dönmüştür. 1908'de gazetesini günlük olarak basmaya başlayan Mizancı Murat, 31 Mart ayaklanmasının hazırlayıcılarından olduğu gerekçesiyle gözüaltına alınır. Mizan gazetesi de 24 Nisan 1909'da 135. sayısından sonra kapatılmıştır.⁶²

1.3.6. Sabah

Papadopulos adlı bir Rum tarafından 1876'da II. Abdülhamid'in desteği ile yayın hayatına başlamış küçük boyutlu bir gazetedir. 1882'de Mihran Efendi tarafından satın alınmıştır. Mihran Efendi'nin yönetiminde iken başyazarlığına Şemsettin Sami getirilmiştir. Gazete'nin kadrosu Diran Kelekyan, Mahmut Sadık, Adnan Adıvar, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Emin Yalman ve Ahmet Rasim'den oluşur.⁶³ Refik Halit ve Yahya Kemal gibi isimlerde gazetede başyazarlık yapmışlardır. Saraydan yardım aldığı bilinmektedir. 10 paraya satılmaktadır. Birinci

⁶¹ Y.a.g.m., s.79.

⁶² Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s.113.

⁶³ Girgin, a.g.e., s. 92.

Dünya Savaşı'ndan sonra Mihran Efendi gazeteyi, Peyam gazetesinin başyazarı Ali Kemel'a satar. Bundan sonra Sabah gazetesi Peyam-ı Sabah adıyla neşredilir.⁶⁴ Milli Mücadele karşıtı yazılar yazdığı için gazeteden ayrılmak zorunda kalınca, gazete yeniden Sabah adını alır ve Mihran Efendi'nin Avrupa'ya kaçmasıyla gazete kapatılır.

1.3.7. Meşveret

Meşveret İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olup, Ahmet Rıza tarafından 1895 yılında önce Paris'te sonra Cenevre ve Brüksel'de çıkarılmış, Türkçe ve Fransızca olarak basılan bir gazetedir.⁶⁵ On beş günde bir yayınlanan gazete, II. Abdülhamid'in yönetimini ve kişiliğini hicveden yazılara sahiptir. Daha ilk sayısında İttihad ve Terakki'nin programını yayımlamıştır. Ahmet Rıza Bey gazetenin başyazarıdır. Gazete de yazıları bulunan diğer kişiler ise Abdullah Cevdet, Halil Ganem, Hoca Kadri'dir. Gazete'nin Osmanlı Devleti aleyhine yazdığı yazılarında aşırıya kaçması sebebiyle gazete Fransız Hükümeti tarafından kapatılmıştır.

1.4. İSTİBDAD DÖNEMİNİN YANSIMASI: MALÛMAT MECMUASI

1895-1903 yılları arasında yayın hayatına başlayan Malûmat Mecmuası, Baba Tahir olarak bilinen Mehmet Tahir tarafından çıkarılan, 19 cilt 423 sayı olan bir mecmuadır. Dönemin basın hayatına bakıldığında Malûmat Mecmuasının diğer gazete ve dergilere nazaran uzun bir süre yayın hayatında kaldığını söyleyebiliriz. Malûmat Mecmuası, iki ayrı dönemde yayın hayatını sürdürmüştür. İlki 1893-1895 yılları arasında yayımlanan Artin Asaduryan'ın imtiyaz sahibi olduğu 48 sayılık Malûmat, ikincisi ise tezimizin esas kaynağı olan Mehmed Tahir'in imtiyaz sahibi olduğu Musavver Malûmat olarak bilinen mecmuadır.

⁶⁴ Ali Kemal İttihatçı karşıtlığı ile bilinen bir kişidir. Kurtuluş Savaşı'na karşı görüş bildiren ve önderlerini Bolşevik Ajansı olarak niteleyen Ali Kemal, 1922 yılında Beyoğlu'nda yakalanır ve İstanbul işgal altında olduğundan İzmit'e götürülür. Nurettin Paşa tarafından sorgulanan Ali Kemal, sorgudan sonra İzmit Saray Bahçesi'nde bekleyen halk tarafından linç edilir. Bkz. İnuğur, *a.g.e.*, s. 278.

⁶⁵ Mardin, *a.g.e.*, s.192-204.

1.4.1. Sahib-i İmtiyaz Baba Tahir

Hayatının ilk yıllarına dair çok az bilgi bulunan Mehmed Tahir'in⁶⁶ 1864 yılında dünyaya geldiği, annesinin Recaizade Mahmud Ekrem'in oğlu Emced'e sütanneliği yaptığı ve bir kız kardeşinin olduğu bilinmektedir. Malûmat Mecmuasının imtiyaz sahibi olması dolayısıyla Malûmatçı Tahir, yazılarında "Babanzade" imzasını kullandığı için de Baba Tahir olarak adlandırılmıştır. Muhlifleri tarafından cahil olarak nitelendirilen Mehmed Tahir'in gazeteci ve matbaa sahibi olarak yaptıkları göz önünde tutulduğunda, belli bir eğitim seviyesinin olduğu söylenebilir.⁶⁷

1881 yılında Direklerarası'nda çaycılık yaptığı bilinen Mehmed Tahir'in kısa süre sonra Ali İhsan'ın akrabalarından birinin selamlık toplantılarına katıldığı ve orada kurduğu iletişimin sonucunda da Vakit gazetesinin Direklerarası muhabirliğine getirildiği bilinmektedir. Vakit gazetesinde çalıştığı yıllarda başarılı bir gazetecilik hayatının olduğu, yayın kurulu tarafından takdir edilmesinden anlaşılmaktadır. Vakit gazetesinden sonra Bahar dergisini çıkarsa da 19 sayı sonra kapatmak zorunda kalmıştır. 1887-1888 yılları arasında Tercüman-ı Hakikat, Saadet ve Servet gazetelerinde muhabirlik yapsa da, gazeteciliği sırasında yazdıklarından hoşnut olamayan bir grubun şikâyetleri neticesinde Dahliye Müsteşarı Reşid Bey tarafından Sinop'a sürgün edilmiştir. Reşid Bey'in görevinin son bulmasıyla İstanbul'a geri dönen Mehmed Tahir, 1895 yılında Malûmat Mecmuasını yayımlamaya başladı. Esas ününü Malûmat'ı yayınladıktan sonra kazanan Mehmed Tahir, mecmuanın hemen her sayısında " Padişah Efendimiz Abdülhamid Han hazretlerinin sağlığına duacıyız" sözlerine yer vererek padişahın takdirini kazanmaya çalışmıştır. Mecmuada ilk fırsatta Servet-i Fünun dergisi ile polemiğe giren Mehmed Tahir, muhafazakâr edebiyat anlayışının savunucusu konumuna gelerek sarayın dikkatini çekmeye çalışmaktaydı. Mehmed Tahir'in dönemin şantajcı gazetecisi olarak tanınması sebebiyle Malûmat, en korkulan yayın organı haline gelmişti. Yaptığı yalan haberlerle anılan Mehmed Tahir, para karşılığı şirketlerin öven haberler yaparken, kendisine itaat etmeyenleri saraya jurnal etmekteydi.

⁶⁶ Malumat'ın ilk sayısının kapak nüshasında Mehmet Tahir'in fotoğrafına yer verilmiştir. Bkz. Ek 2.

⁶⁷ Hatice Aynur, "Malumatçı Mehmed Tahir", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.27., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s. 545.

Mehmed Tahir'in gazeteciliği para kazanma aracı olarak görmesi, saraya koşulsuz itaat etmesini gerektiriyordu. Sarayı arkasına alan Mehmed Tahir, Rütbe-i Bala, birinci rütbeden mecidi, birinci rütbeden Osmanî nişanlarına ve liyakat ve Sanayi-i Nefise madalyalarına layık görüldü.

1899'da İrtika gazetesini ve son olarakta Musavver Fen ve Edeb dergisini çıkarmıştır. 1903 yılına madalya ve nişan ticareti yapmaya başlayan Mehmed Tahir, nişanların ve madalyaların sahtelerini yaptırdı.⁶⁸ Beratlarını kendi matbaasında basıp, isimlerini kendi yayın organlarında yayınlayıp para karşılığı nüfuz satmaya kalkışınca II. Abdülhamid tarafından Fizan'a sürüldü.⁶⁹

Meşrutiyetin ilanından sonra 26 Temmuz 1908'de aftan yararlanarak İstanbul'a geldiği sırada, kız kardeşi tarafından para karşılığında tutulan kişilerin omzunda hürriyet kahramanı olarak evine dönmüştür. Yeniden gazete çıkarmak istediye de engellenen Mehmed Tahir, kanuna göre artık gazete çıkarma hakkına sahip değildi ve hakkında soruşturma başlatılınca matbaasını devretmek zorunda kaldı. 31 Mart Vakasına adı karıştığı için Trablusgarb'a sürülse de oradan Napoli'ye kaçtı ve kısa süre sonra Paris'e gitti. Napoli'de Şark Ticaret-i Bahriyye Odası, Paris'te Şark Acentesi adıyla şirket kurdu da başarılı olamadı. Üstelik İstanbul'dan tanıdığı ve evinde misafir ettiği kişinin mücevherlerini çalması sonucunda üzüntüden felç oldu. Paris'te 1912 Şubat'ında vefat ettiği tahmin edilmektedir.

Türk basın tarihine olumsuz davranışları ve usulsüzlükleriyle damgasını vurmuş bir gazeteci olan Mehmed Tahir'in şantajcılığını örneklemek mümkündür. Terkos gölünden İstanbul'a su verme hakkına sahip olan Fransız şirketinden her ay aldığı rüşvet kesilince Malûmat'ta "Göle domuz düştü" yazmış ve Fransız şirketin rüşvetini yeniden vereceğini söylemesi üzerine ertesi gün "domuz vurulmuş ama göle düşmemiş, sahilde gebermiş" haberi yapmıştır. Yazarın izni olmadan yazısını gazetede yayımlama, saraya jurnal vererek Servet-i Fünun gazetesini kapattırma, yabancılara sahte rütbe ve nişan satma gibi birçok olumsuz davranışı ile tarihe adını yazdıran Mehmed Tahir hakkında, Halit Ziya Uşaklıgil şu sözleri yazmıştır. "Bu adam kimdi? Nereden çıkmıştı, nasıl sivrilmişti, nereden kuvvet almıştı? Hayatı türlü

⁶⁸ Mustafa Kutlu, "Mehmed Tahir" *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.6., Dergah Yayınları, İstanbul 1977, s.223.

⁶⁹ Şair Eşref, Mehmed Tahir'in Fizan'a sürülmesinden sonra şöyle yazmıştır. "İktisab-ı serveti hep sahte ma'lumat ile İrtika etti, lütuf gördü o ni'met haini".

sözlerle çevrilmiş olan ve uzun zaman İstanbul'u titretenlerin arasında en çok gürültü yapan bu adamın hayatını hiç kimse iyice bilmemekle beraber, ne olduğunu herkes bilirdi.”⁷⁰

1.4.2. Şekil ve Muhteva Özellikleri Bakımından Malûmat Mecmuası

Malûmat Mecmuasını bazıları gazete bazıları ise dergi olarak nitelendirse de Malûmat'ın tüm sayılarının kapak sayfasında “Menâfi-i mülk-i devlete hâdim haftalık musavver Türk gazetesidir” açıklaması yazmaktadır. Bu açıklama Malûmat hakkında, devletin menfaatine çalıştığı, haftalık ve resimli olarak çıktığı bilgisini vermektedir. Dergi olarak nitelendirilmesinin sebepleri arasında günlük değil haftalık çıkması, diğer gazetelere kıyasla siyasi veya günlük haberlere değil edebi, fenni yazılara ağırlık vermesi sayılabilir. Kendisini gazete olarak nitelendirmesi içerik özelliklerine bakıldığında doğru kabul edilemez. Mecmua'nın genel olarak Perşembe günleri neşredildiği bilgisi Malûmat'ta “Devlet ve memleketin menafi'ne hizmet eder ve haftada bir defa perşembe günleri musavver olarak neşr olunur” şeklinde ifade edilmiştir.⁷¹

Mecmuanın kapak sayfası genel olarak aynı şekilde tasarlanmıştır. Estetik bir sayfa düzenine sahip olan Malûmat, çeşitli resimler ve yazılarla oldukça geniş bir muhtevaya sahiptir. Yazılar bazen küçük yazılsa da genel olarak okunaklı ve basım hatası yok denecek kadar azdır. Sayfalar üç sütundan oluşan bir yapıya sahiptir. Genel olarak ön sayfalar padişahın doğum günü, tahta çıkışının yıl dönümü veya bayramlarda tebrik maksadıyla süslenir. Bunun dışında kapak sayfalarında genel olarak dönemin ileri gelenlerinin resimleri bulunmaktadır. Bu resimlere yer vermesi Malûmat'ın saraya yakın bir politika izlediğinin açık göstergesidir. Osmanlı ricalinin kapak sayfalarında yer almasının yanı sıra Rus çarının, prenseslerinin ve kraliçelerinin de resimlerine yer verilir. Derginin iç sayılarına bakıldığında da birçok resme rastlamak mümkündür. Bu resimler dönemin paşaları, kasaba, şehir, rıhtım, iskele, okul, cami, gemi, savaş topları bazen tarihi mekanlar bazen de şehirlerde yer alan önemli devlet dairelerinin fotoğraflarıdır. Genellikle resimlerine yer verilen kişiler, yerler, binalar “ Resimlerimiz” başlığı altında yazıya dökülmüştür. Bu resimler belli bir kurala göre sıralanmadan verilmiştir.

⁷⁰ Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1969, s.423.

⁷¹ Malumat Mecmuasının sayfa düzenine örnek olarak bkz. Ek 3.

Mecmuanın dış kapağının üst kısmında sağdan sola doğru, nüshanın adedi, senesi, hicri tarih, gün adı, rumi tarih, cilt ve latin rakamlarıyla nüsha numarası yazılmıştır. Malûmat yazısı ise bu bilgilerin hemen altında koyu şekilli puntolarla verilmiştir. Figür içerisinde verilen bu yazının hemen altında Fransızca “Illustration Turque” yazmaktadır. Bu şekil bazı ciltlerde farklılık gösterebilmiştir. Gazetenin sağ tarafında “Matbaa ve idarehanesi: Bab-ı âlî caddesinde 52 numaralı dairedir. Umûr-ı idare ve tahririyeye müteallik her nevi husûsat için müdür ve muharrir Mehmet Tahir Bey’e müracaat olunur” yazısı yer almaktadır. Ayrıca “Şerait-i İştira: Matbaadan alınmak şartıyla Der-saadet için seneliği bir, altı aylığı yarım Osmanlı lirasıdır. Vilayet-i şahane için seneliği yüz elli, altı aylığı seksen kuruştur. Memalik-i ecnebiye için seneliği otuz altı, altı aylığı on sekiz franktır. İran ve Rusya için seneliği on iki rubledir.” bilgisine ulaşmak mümkündür. Şeriat-ı İştira bölümünün hemen altında fiyatının 100 para olduğu belirtilmiştir. Fiyatının belirtilmediği bazı nüshalarda bulunmaktadır.

Malûmat Mecmuası Osmanlıca olarak yayınlansa da bazı sayılarının son sayfalarında, bazı resimlerin Fransızca açıklamalarına yer verilmiştir. Mecmua genel olarak 24 sayfa olsa da resimlere yer verilen sayılarda sayfa sayısı azalmıştır. Okuyuculardan gelen mektuplara yer veren Malûmat, bu mektuplara karşılık teşekkür yazıları yazarak özenli bir tutum sergilemiştir.

Malûmat'ta yer alan yazı bölümlerinin başlıklarına da özen gösterilmiş ve bu başlıklar koyu harflerle büyük puntolarla dizilmiştir. Kimi bölümlerin başlıklarında ise farklı stiller denenerek, koyu harflerle belirginleştirilmiştir. Gazetenin genellikle ilave kısmında yer alan “İhtar-ı Mahsûsa” kısımları okuyucunun dikkatini çekmek amacıyla işaret parmağını uzatmış koyu şekilde hazırlanmış el figürüyle vurgulanmaya çalışılmıştır. Bazı giriş yazılarında dönemin padişahı II. Abdülhamid'in ismi büyük puntolarla ve farklı bir stilde yazılarak, saraya yakın bit tutum içerisinde olduğunun izlenimlerini vermiştir.

Gazeteler, dönemin siyasi, sosyal olaylarını gün ışığına çıkarması açısından önemli kaynaklardır. Bir yayının gazete niteliği taşıması için, içerisinde siyasi yazıları, güncel olayları barındırması gereklidir. Malûmat Mecmuasına bakıldığında günümüzdeki gazetelerden farkının da bu olduğunu görmekteyiz. Zira Malûmat'ta genellikle edebi, fenni yazılar yazılırken, siyasi, güncel olaylar göz ardı edilmiştir. Bunun yanı sıra Malûmat'ta halkı bilgilendirici bazı bilgilere yer verildiği de yadsınamaz. Özellikle edebiyat alanındaki isimleri halka tanıtmakta başarılı bir rota

seyrettiğini söylemek doğru olacaktır. Siyasi olaylarla ilgisi bulunmayan bu mecmuanın askerlik, sanat, ahlak, fen, hukuk, musiki, felsefe, psikoloji, spor, tarım ve eğitim alanlarında okuyucuyu bilgilendiren faydalı yazılarının olduğunu söyleyebiliriz. Sadece İstanbul’da değil hem yurtdışında hem de taşrada belli bir okuyucu kitlesine sahiptir. Bahsi geçen alanların dışında mecmuada bilmece, bulmaca, edebi-fenni eğlenceli yazılara rastlamakta mümkündür. Malûmat’ın içeriğinde yazı dizisi şeklinde verilen “İmla Bahsi”, “İlm-i Ahlak”, “Zaman-ı Hazır Kale ve İstikâmatı”, “Arapların Medeniyeti Asar-ı Memuriye ve Sanayi-i Nefisesi”, “Osmanlıların Tarihi Harbe Ettikleri Hizmet” başlıklı yazıları bulunmaktadır. Bu yazı dizileri hemen her ciltte mevcut olsa da yazarları aynı olmamıştır.

İmtiyaz sahibi Mehmed Tahir’in saray ile yakın ilişkileri Malûmat’ın muhteva özelliklerini etkilemiştir. Dönemin birçok gazete ve dergisi II. Abdülhamid’i eleştiren yazılara yer verirken, Malûmat’ta II. Abdülhamid’i eleştiren bir yazı görmek katiyen mümkün değildir. Hatta, aksine “Mukaddime”, “Arz-ı Şükran”, “Mahmidet” adlı başlıklar altında II. Abdülhamid’e övgüler dizen yazıları barındırmaktadır. Derginin bu tutumu, Abdülhamid’e olan bu ilgi, alaka ve teveccühü, padişahın himaye ve destek gördüğü iddialarını güçlendiren unsurlardır. Servet-i Fünun gazetesinin rakibi olarak ortaya çıkan Malûmat, yeni edebiyata karşı geleneksel edebiyatı savunmasıyla bilinir. O dönemde yaşayan Servet-i Fünun yazarlarından bazıları, Baba Tahir’in ve Malûmat’ın Servet-i Fünun gibi yeni edebi oluşumlara karşı bir denge unsuru olarak doğrudan doğruya Abdülhamid tarafından desteklendiğini iddia ederler. Ayrıca Baba Tahir’i ve Malûmat’ı sert bir dille eleştirirler.⁷² Bu eleştirilerin odak noktasında Malûmat’ın, Servet-i Fünun karşısındaki muhalif edebiyat anlayışı ve Baba Tahir’in basın tarihine damga vuran olumsuz davranışları vardır. Yine de Malûmat Mecmuasının Türk basın hayatındaki yerinin önemini göz ardı etmemek gerekir.

Malûmat’taki yazıların tür ve konularına göre farklı ana başlıklar altında neşredildiği görülür. Edebi yazılar, kadınlara mahsus yazılar veya biyografiler şeklinde farklı bölümlere ayrılan mecmuada her bölüm her hafta yayınlanmamakla birlikte genel olarak bu bölümler gazetenin muhtevasını oluşturmuştur. Bölümler arasında “Ulum ve Fünun” adlı bir başlık bulunmaktadır. Bu bölüm hemen hemen

⁷² “Abdülhamit, Servet-i Fünun’dan beklediği özel hizmetleri görmediği için, bize yâr olmuyordu. Padişah bir başka resimli gazeteci yetiştiriyordu. O da Baba Tahir’di.” Bkz. Ahmet İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıralarım*, Haz. Alpay Kabacalı, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s. 67.

her sayıda bulunan nadir bölümlerden olup, tıp, astronomi, sanat, felsefe, fizik, kimya, ahlak, dil bilimi ve estetik gibi konularda yazılar yazılmıştır. “Teracim-i Ahval” başlığı altında Osmanlı Devleti’nin ileri gelenleri, paşaları, askerleri, diplomatları gibi kişilerin detaylı biyografileri ele alınmıştır. Mecmuanın her sayısında bulunan en önemli başlıklardan biri de “Edebiyat” başlığıdır. Bu başlık yazı çeşitliliği bakımından diğer bölümlerden farklı olmakla birlikte, yeni tarz şiirlere, tercüme eserlere, Fransız ve Rus edebiyatından çeviri şiir ve yazılara, lisan ve imla konularının tartışıldığı yazılara da yer verilmiştir. “Resimlerimiz” adlı başlıkta fotoğraflarına yer verilen kişiler, yerler, binalar hakkında bilgi verilir. “Fünun-u Askeriyye” başlığında zamanın savaş taktikleri, silah yapımı, top dökümü, istihkamlar, Türk askerlik tarihi, silah ve ordulara dair teknik bilgileri verilmiştir. “Tıp” adlı başlıkta tıp, eczacılık, baytarlık gibi konularda bilgi, “Edebiyat-ı Askeriyye” bölümünde ise askeriye ile ilgili kitaplara yer verilir. Mecmuayı tanıtmak açısından önemli olan bir diğer başlıkta “Kısm-i Nisa” başlığıdır. Bu bölümde kadınların dikkatini çekecek bilgiler verilir ve zaman zaman kadın okurlar tarafından gönderilen edebi yazılar neşredilir. Mecmuanın asıl ve önemli başlıkları bunlar olmakla birlikte “Müteferrika”, “Malûmat-ı Nafia ve Mütenevvia”, “Evrak ve Mekatip”, “Mevadd-ı Adliye”, “Ziraat”, “Kısm-i Farisi”, “İcaml-i Edebi”, “İlm-i Ahlak”, “Fünun-ı Bahriyye” gibi birçok başlık bulunmaktadır. Bu başlıklar ilk sayfalarda yer alırken son sayfalara genellikle bilmeceler, bulmacalar, kadınların okuyabileceği aşk, ayrılık konulu tercüme roman ya da tiyatrolar konulmuştur. Son sayfalarda verilen bilmece ve bulmacaların cevapları ertesi nüshalarda verilip, bazen de bu bilmece ve bulmacaların cevaplarını bilenlerin ve çözenlerin isim listeleri ve kazandıkları ödüller mecmuanın sayfalarında yer almıştır. Malûmat’ın “İlave-i Malûmat” kısmı daha çok aboneliğe yönelik, okuyucuya duyurular yapılan bölümdür. Genellikle yayın politikasına dair yazılar yer alan bu bölümde ihtarlar, duyurular, reklamlar, bilmeceler gibi yazılar bulunmaktadır. Malûmat çoğu kez gazeteye yönelik övgü, yergi yazılarına da yer vermiş, övgülere teşekkür yazılarını iletmiş, yergilere ise cevap vermiştir.

Malûmat Mecmuasının, Osmanlı coğrafyasının Suriye, Irak, Mısır, Kırım, Tunus, Cezayir, Balkanlar gibi uzak bölgelerine ulaşması ve mecmuanın buralardan yazılarını gönderen yazar ve şairlerin eserlerine yer vermesi mecmuanın oldukça geniş bir kadroya sahip olmasının yolunu açmıştır. Bunun yanında mecmuada devamlı yazan isimler de mevcuttur. Özellikle edebiyat tarihimizin tanınmış

isimlerinden Ebuzziya Tefvik, Ahmet Rasim, Necip Âsım, Rıza Tefvik, Ahmet Refik, Manastırlı Rifat, Hüseyin Dâniş, İsmail Safa, Safveti Ziya, Mehmet Faik Esat, Menemenlizade Tâhir dikkat çeken isimlerdir.

2. BÖLÜM

TERACİM-İ AHVAL VE RESİMLERİMİZ

2.1. MÜVERRİHİN-İ OSMANİYYE

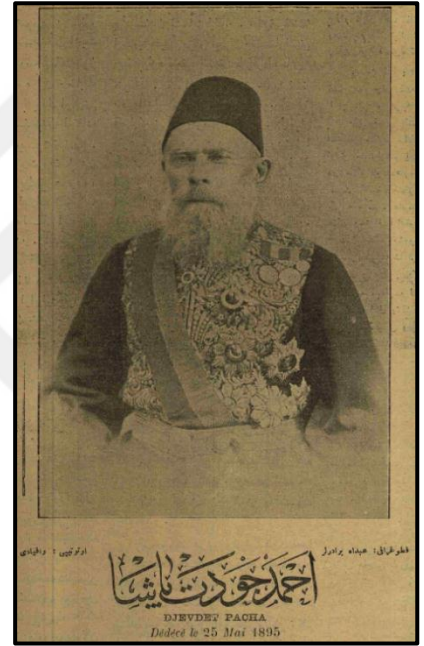
2.1.1. Ahmet Cevdet Paşa ¹

Bir Hatıra

Darüşşafakanın müntehi sınıfında bulunuyordum. Derslerimizin içinde hendese-i resmiye dahi bulunuyordu, hocamız bir gün Süleymaniye Cami-i Şerifi'nin Osmanlı mimarlarının enmuzec-i çire dest-i marifeti olduğunu bilmünasebe beyan ederek suret-i inşasından, kubbe ve yan kemerlerinin yekdiğerine irtibatından güzelce bahsetmişti. Mesele Osmanlılığa müteallik olduğu için, tamamen dinledim. Adeta, hafızama nakşettim.

Bir izin günü, iki arkadaşım ile beraber vapura binerek Bebek'e gidiyorduk. Yan kamaralardan birindeyiz. Bizden başka bir de üstü başı temiz, beyaz sakallı bir pir-i muhterem var.

Mektepliler ne konuşur? Mübahesemiz dolayısıyla cami-i şerif-i mezkure intikal etti. Bende ma'lumât var. Ah izahât ve tafsilâta girişmişim. O derece dalmışım ki oradaki zatın beni dinlediğinden haberim olmamış. Ben tafsilât verip dururken bir sadâ-yı itiraz kulağıma çarptı. Döndüm. O pir-i muhterem, yan kemerlerinin öyle kol kadar demirlerle nasıl birbirine raptedildiğini soruyor. İnanmak istemiyor, adeta. Kızdım. Koynumdan kalem ve kâğıdı çıkararak bilhendese isbata başladım. Düsturları kurdum. Çocukluk bu ya. Ben o zatın hendeseye adem-i vukûfuna zahib olarak tafsilatı esastan tutarak işe giriştim. Ne dersiniz? Yine bazı mahallerde adem-i kanaat gösteriyor, varsın gösterson. Bende isbat-ı müddeâ için sermaye yok mu?

¹ *Malûmat*, C.1, No:2, 10 Zilhicce 1312 / 4 Haziran 1895, s. 40-41.

Meğer o zat Ahmet Cevdet Paşa imiş. Bana karşı gösterdiği adem-i kanaat da haiz olduğum ma'lumâtın derecesini anlamak içinmiş. İsmimi sordu. Bilmukabele ben dahi kiminle teşerrüf ettiğimi istifsar ettim. Bu muamele-i serbestânem, fevkalade mahzuziyet-i fazılânesini mucip oldu. Cevdet Paşa diyince şaşaladım. Cevdet Paşa mı? Ben ne yaptım. Eserleriyle tenvir-i fikir ve vicdan ettiğim büyük bir zatın karşısında hararetili hararetili mübahasata giriştim. İtiraf-ı acz edeceğime, ma'lumât-furuşluk ettim.

Mağfur-ı müşarünileyh ızdırabıma vâkıf olunca kelimât-ı taltifiyye ile iltifât-ı âlimânesine istiğrak etti. Say ve gayrette bulunmaklığımı emr etti. Bu kadar taltif yetmezmiş gibi bir de sigara ihsan buyurdu. Lakin ben tütün içmediğim için kabul etmeyerek, mektebce ağır surette mücazata uğrayacağımı makam-ı itizarda arz eyledim. Bu surette daha ziyade hoşuna gitti. İşte, Cevdet Paşa ile olan muârefem şu kadarlık bir hatıradan ibarettir. Fakat. Bu hatıradan mâadâ vicdanen taşıdığım bir hiss-i minnetgüzarı vardır. Bu minnet manen hoca-i irfanım olduğundan münbaistir. Eserlerinin kafesini birer birer okumuş, dünyalar kadar istifade ve istifaze eylemiş idim. Muallim-i Sarf namıyla yazdığı eser-i kenterini nam-ı ali-i üstadânesine hürmetle huzur-ı fazılânesine takdim ederek vazife-i telmizânemi hin-i hayatında ifaya müsaraat eyledim.

Herkesin bir müteala-i mahsusası vardır. Benim de müşarünileyh hakkındaki fikrim üç kısma ayrılır. Bu üç kısımdan biri fazıl-ı merhumun lisan-ı Osmaniyeye ettiği hidmât-ı mebrûreye aittir.

Cevdet Paşa, Kavâid-i Osmaniye'sini yazmakla büyük bir hidmette bulunmuştur. Filvaki bu eser lisanımızın Kavaid-i Umumiyesini cami nazarıyla bakılamaz. Fakat aslındaki ehemmiyet, piş-i nazar-ı dikkate alınacak olursa lisanın henüz neşv ü nümaya başladığı bir anda ani bir zabıta-i kaviye altına almaktaki himmetinin ne büyük olduğu tezahür eder. O kitab müstetabından istifade etmemiş bir genç tasavvur eder misiniz? Kâbil değil. Hepimiz o hacca-i âliyenin gayret ve inayetinden hisseyab-ı irfan olduk. Bu lütfu her yerde, her zaman makam-ı tahdisde itirafa mecburuz. Paşa Kavaid-i Osmaniye'yi yazmakla lisana edeceği hizmetleri terk etmemiştir. Ondaki kuvve-i icadiye lisanımıza bir lisan-ı kanuni tarzını meydana getirmiş ve buna mecelle ile düstur vesaire bir bürhan-ı kavi bulunmuştur. O eserlerde görülen metanet-i ifade, yalnız kalem-i fazıla has bir meziyyet-i âliyedir.

Elsine–i şarkiyeye şiddet-i vukufu ile beraber fazl ve kemali o meziyeti isbata kadir olduğundan, zamanında devletin kavânîn-i asliyesini şu şekil ve heyet-i metineyi vererek hakikaten mağbut-ı eslaf ve muallim-i ahlaf olduğunu erbab-ı tetkike tasdik ettirmiştir.

Cevdet Paşa tarz-ı tahrirde hemen meslek-i münferid erbabındandır. Bu meslek-i münferid Kısas-ı Enbiyasında bir suret-i mükemmelede görünür. O eser biadilik tahririnde gösterdiği vüzh ve itina cihetiyle lisan-ı Osmaniyenin her türlü istifade-i makasıda kabiliyet-i olduğunu ima etmiştir.

İkincisi yine mahsul-ı kalem-i dakika-şinasisi olan Tarih-i Osmanisinde eslaf-ı müverrihin-i Osmaniyenin çığrından başka bir şehrâh-ı muhakeme göstermesine maatufur. Bizde mevcut olan tarihlerin hemen cümlesi, vakanüvishane yazılmıştır. Onlara tarih demekten ziyade şunun demek daha ziyade yaraşır. Merhum müşarunileyh hiss-i fazılânesi ile değil, zaten hikmet-i tarihiyenin esasına şiddet-i ıtlandan nâşi bir deceye kadar muhakemâta itina ederek hakikaten okunacak, lezzet alınacak on ciltlik bir eser-i azim vücuda getirmiştir. Binaaleyh Cevdet Paşa müverrin-i Osmaniyedendir.

Üçüncüsü, maarifet-i zatiyesini hukuk-ı İslamiyenin tavzihine bir muavin-i zikudret ederek mesail-i umumiye-i fıkhiye ve şeriyede asrın alim-i külli olmasıdır. Paşaya teveccüh eden şeref-i fazilet bu kısmın mütebahhiriyetinden bulunmasından neş’et eyliyor. Hukuk-ı fazile-i islamiye hakikaten bir bahr-ı bikran-ı hikmet olduğu cihedle bunda ta’aammuk, şiddet-i deha ve fitr-ı mesaiye mütevakkıftır. Onun içindir ki ben merhuma numune-i say ve ikdam nazarıyla his ve ihtiram eylerim. Nam-ı âli-i fazılanesini kemâl-i hürmetle yad ederim. Osmanlılar şu asr-ı medeniyette, şu ahd-ı kemallatta Cevdet Paşa gibi bir tahrir-i bi-emsal göstermekle her zaman iftihar eder. Tarih-i Osmaniye onun nam-ı vacibü’l-ihtiramıyla yine bir sahife-i mübahatın inzimamını görerek bir nakş-ı mefeharet içinde kalacaktır.

Şu halde mütaalatımı icmal edersem şöyle bir tarife destres olurum. Cevdet Paşa, Osmanlı efazıl-ı âlimânesinden ve marifet-i kalemiye erbabından bir zat idi.

Umur-ı siyasideki iktidarını ben ta’yin edemem. Fakat bu sene Kozan ıslahatıyla nizamât-ı devletin te’sisine ve adliye nezaretinden infisalıyla beraber meclis-i has-ı vükelaya memur buyruluşu, müşarunileyhin ârâ-yı saibe arhabından

olduğu ma ziyade ifhama kâfidir. Muttasıf olduğu deha ve zekaya bir de kuvve-i hafızanın kesreti inzıam eylemiş olmakla nisyan onun için vukua gelmemiştir. Bu halde paşanın rey-i saib erkanından olacağı muktezat-ı hilkattendir.

Merhumun Arabi ve Farsiden mâada Fransızca ve Bulgarcaya dahi vukufu varolduğu mevsukâttandır. Hatta kendisini tanıyanlardan bir zat, Fransızcadaki tercümesinin pek ziyade kuvvetli olduğunu, lakin tekellüm etmediğini vefatı günü beyan ettiği zaman izhar-ı hayret ettim. Tercüme-i hal varakasında da aynı ifadeye tesadüf eyledim. Vasıl-ı dest-i ta'zim olan tercüme-i hal-i fazılânesini berveçh zir-i derç-i sahife-i takdir kılındı.

Ahmet Cevdet Paşa bin Elhac İsmail Ağa bin İsmail Efendi Elmüfti bi medine-i Lofça bin Ahmed Ağa sergerde, iş bu sergerde Ahmet Ağa fi'l-asl Kırk Kilise kazası ahalisinden olup Baltacı Vezir ile Beyrut muharebesinde bulunmuş ve ol asırda Lofça'da tavattun etmiştir. Polarkıran Ahmet Ağa diye ma'ruf olmakla evlat ve ahvadına Polarkıranoğulları lakabı mevrus olmuş ve Hacı Ali Efendi'ye kadar akabinde bu lakab kalmıştır.

Cevdet Paşa, 1238 sene-i hicriyesinde Lofça kasabasında tevellüt etmiştir. Lofça'da müftü ve müderris efendilerden ulum-ı arabiye ve mantık ve fûnun ve tefsir okuyup müftü efendi yanında bir müddet müsevvidlik dahi ettikten sonra Sultan Mahmud-ı adli hazretlerinin evahir-i saltanatında yani 1255 sene-i hicriyesinde dersaadete gelip ulum-ı arabiye ve ilm-i fıkıh, usul, hadis, tefsir, mantık, adab, ilm-i kelam, hikmet-i tabiye, ilahiye, hendese, hesap, cebir, ve mesaha, hey'et ve coğrafya okumuş ve Mirat-ı Molla Tekyesi şeyhinden ve şair-i meşhur Fehim Efendi'den Farisi tahsil eylemiştir. Hoca Şakir Efendi'den icazet izni almıştır.

Arabi ve Farsi tekellüm ve kitabet eder idi. Fransızca ve Bulgarca lisanlarına aşınadır. Şafih-i İbn-i acib ve mutavvel ve neteyicü'l- efkar ve bina ve emsile-i muhtelifi üzerine ta'likatı ve Kavaid-i Osmaniye'ye ve medhal-i kavaid'i Türkiye ve beyanü, 21 unvan ve malumat-ı nafia ve takvimü'l-edvar, miyar-ı Sedat, adab-ı Sedat, tarihi-i Cevdet ve siyer-i enbiya nam te'lifatı ve divanı sahib şerihinin tetimmesi ve mukaddime-i Haldun'un tercümesinin tekemmülesi asar-ı meşhuresinden olup diğer bazı resail asar-ı dahi mevcuttur.

1259 senesinde, yirmi bir yaşında iken yeni cami medresesi imtihanına duhul ile bir odanın muhassas olan maaş ve ta'yinanına nail olmuştur. 1260 senesinde tarik-i kıssaya duhul Urumeli Haremde çennat rütbesinde Püredi kazasını zapt ile muvakkaten muhesses olan şehri beş yüz küsur kuruş maaşını almakta iken, 6 senesinde İstanbul müderrisliği reis-i hümayunu alarak şehri yüz elli kuruş maaşa nail olmuş ve bundan başka bab-ı alice atıye tertibinden dahi senevi ikibin dörtyüz kuruş tahsis buyrulmuştur. Divan-ı sahib şehrinin tetimmesine mükafeten 65 senesinde ve 66 senesinde uhdesine meclis-i maarif-i umumiye azalığıyla darümuallim müdürlüğü tevcih olunmuş idi.

Meclis-i maarif azalığına tayin buyrulduğu zaman rütbe ve memuriyetlere mahsus olmak üzere kendisine rütbe-i saliseden bir kıt'a murassa nişan-ı hümayunu verilmiş idi. Sadr-ı esbak Fuat Paşa Bükreş'te iken o dahi Bükreş'e gitmiştir. Fuat Paşa, dersaadete avdette kaplıcalara girmek üzere Bursa'ya gittiğinde o dahi beraber giderek onunla bil-iştirak kavaid-i Osmaniye ile hala Boğaziçi'nde işlemekte olan şirket-i hayriyye vapurlarının layihasını kaleme alıp dersaadete getirmişlerdir. Müteakiben Fuat Paşa memuriyet-i mahsusa ile Mısır'a gittiğinde maiyetiyle gidip geldi. Ve encümen-i danış azalığından intihab olundukları zaman Kavaid-i Osmaniye huzur-ı hümayuna ledi'larzı şeref sanih olan irade-i seniyye mucibinve sahib-i tercümenin rütbesi hareket-i altmışlığa terfi ile kibar-ı müderrisin sırasına geçildi. Tarih-i Cevdet'in üç cildini tetmim ve takdim etmekle Süleymaniye raddesine terfi ile mevleviyete takrib etmiştir. Ve 71'de vakanüvis olmuştur. 72'de Galata mollası olup kable'linfisal, 73'de Mekke-i Mükerreme payesi ve üçüncü rütbeden mecidi nişanını almıştır. İlm-i fikhın muamelat kısmını havi Metn-i Metin namıyla bir kitab telif etmek üzere meclis-i ali-i Tanzimat dairesinde teşkil olunan cemiyet-i ilmiye azalığına dahi tayin olundu. 73'te meclis-i ali-i Tanzimat azalığı tevcih kılınmıştır. Ve arazi-i seniyye komisyonu riyaseti dahi ilave edilmiştir. Desturda münderic arazi kanunname-i hümayun ve tabu nizammesi ve talimat-ı muvakkate ve tarifnamesi bu komisyonda tanzim olunmuştur. Kavanin ve nizamatı cem ve tertib eden dahi odur. 85'te berveç arpalık izornik kazasına terfi eylemiştir. Sadrazam Kıbrıslı Mahmut Paşa merhum Rumeli teftişine çıktığı vakit maiyetine memur olmuş idi.

Müteakiben 77'de İstanbul payesi ihsan buyrularak ikinci rütbeden mecidi nişanı verilmiştir. 78'de meclis-i vala-yı ahkâm-ı adliye azalığına tevcih ve arpalığı Yozgat kazasına tahvil edidi. Ol vakit memuriyet-i fevkalade ile İşkodra'ya

gönderildi.² İki ay zarfında ikmâli memuriyet ederek dersaadete avdet eylemiştir. Yine ol esnada Rumeli'ye ve Anadolu'ya çıkarılan müfettişlerin inhalarını derhal icra ettirmek üzere teşkil olunan komisyon riyasetine tayin edildi. Müteakiben Bosna eyaletinin teftişine memur oldu. 80'de sadaret-i Anadolu payesi ve birinci rütbeden mecdi verilmiştir. Bir buçuk sene Hersek ve Bosna kıtalarını devr ve teftiş ederek ıslahat-ı lazımeyi ifa etti. Dersaadete avdetinde ikinci rütbeden Osmaniye nail olmuştur. 81'de Mihaliç kazasına tevcih edilmiştir. Ol esnada memuriyet-i mahsusa ile Kozan'a gönderilip ıslahat-ı lazımanenin ikmalinden sonra dersaadete gelmiştir. Ol vakit dersaadette iken arpalığı on iki bin raddesinde iken şehri otuz bin kuruş maaş ile meclis-i ala-i hazain azalığına memur oldu. Kazaskerlik rütbesi vüzerata tahvil buyrulmuştur. Halep, Ada eyaletleriyle Kozan, Maraş, Urfa, Ziver sancakları birleştirilerek bir cesim vilayet teşkil edilmiş idi. İki sene Halep vilayetinde teşkilat ve ıslahat ile meşgul olmuştur.

84'te divan-ı ahkam-ı adliye riyaseti bi't-tevcih dersaadete getirilmiştir. Salifü'z-zikr metn-i metin yerine Mecelle-i Adliye namıyla muallemat-ı Fıkha dair bir kitab yapmak üzere Babıali'de teşkil olunan cemiyet-i ilmiye riyaseti dahi ona ihale olunmuş idi. Ba'de divan-ı adliye riyaseti ünvanı nezarete tabdil kılındı. İki sene zarfında muhakim-i nizamiye ilamlarının usul-ı sekk ve sebkini tesis ve cemiyet-i ilmiye aza-yı kiramiyla bir mahalde Mecelle'nin dört kitabını itmam ile tab' ne neşr ettirmiştir.

87 senesinde Hüdavendigâr valisi olmuştur. Bilahare mağzul olarak İstanbul'a avdet eylemiştir. Mecelle cemiyeti bab-ı fetvaya nakl olunarak, orada dahi beşinci ve altıncı kitablar kaleme alınarak tab' ve ilan edilmiştir. 88'de şurâ-yı devlet azalığı tevcih ve mecelle cemiyeti riyaseti yine ona tevcih edildi. 89'da yedinci kitab neşr olundu. Sekizinci kitab itmam edildiği sırada Paşa'ya Maraş valiliği tevcih edilmiştir. Onsekiz gün orada kaldıktan sonra divan-ı ahkam-ı adliye azalığına dersaadete getirilmiştir. Ol vakit sekizinci ve dokuzuncu kitab tab' olunmuştur. Sene-i merkumede şurâ-yı devlet azalığı ve ba'de evkaf-ı hümayun nezareti, 90'da maarif umumiye nezreti memurin-i kiramından bazılarıyla mekteb hocalarından müntehib bir komisyon teşkil edilerek sübyaniden mekteb-i aliyeye kadar ders cedvelleri tertib ettirdi. Komisyonca müceddiden elifba cüz'ü bastırmıştır. Nur-ı Osmaniye cami-i

² BOA, A.}MKT.UM., 507.90 / 1278 R 14. Ayrıca Ahmed Cevdet Paşa'nın İşkodra ahvaline dair II. Abdülhamid'e verdiği lahiyanın müsveddesi için bkz. BOA, Y..E., 31.33 / 1327 R 06.

şerifinde usul-ı cedide üzere bir iptidaiye mektebi açtırdı ve sahib-i tercümenin sahasına ifraz olunan Kavaid-i Türkiyye ve Miyar-ı Sedad ve Adab-ı Sedad nam risaleleri te'lif ile Siyer-i Enbiya ve Tevarih-i Hulefa'nın üç cüz'ünü itmam ile tab' ettirdi. 91'de şurâ-yı devlet riyaseti muavinliği tevcih buyrularak bu esnada Mecelle'nin onuncu kitabını teb' ve neşr ettirdi. Ba'de onbirinci ve onikinci kitapları itmam edildi. Sene-i mezkure zarfında Yanya valisi olmuştur. Ve 92'de maarif nazırı olarak dersaadete gelmiştir. Ba'de adliye nezaretine tahvil edildi. 93'te Rumeli teftişine memur olarak dersaadete gelmiştir. O esnada Suriye valisi olup meth-i hareket iken maarif-i umumiye nazırı olarak dersaadette kalmıştır. Mühhiran adliye nezaretine tayin edilmiştir. İşte o esnada Mecelle'nin on üçüncü, on dördüncü, onbeşinci, on altıncı kitaplarını tab' ve neşr ettirdi. 94'te dahiliye nazırı olarak nezaret dairesinde bir sicil-i ahlak defteri vaz' eyledi. Mülkiye memurlarının tercüme-i hallerini icmalen kaydettirmeye başladı. Sene-i merkume Zilhiccesinin üçünde memuriyeti evkaf-ı hümayuna tahvil edildi. 95 senesinde Suriye vilayeti tevcih olunmakla Şam-ı Şerif'e gitmiştir. Müteakiben ticaret nezareti tevcih olunarak dersaadete gelmiştir. Merhum mişarünileyh mekteb-i hukuk-ı şahane de belagat hocalığına dahi bulunmuş ve sadrazam Reşid Paşa merhuma hizmeti sebk eylemiştir. Mukaddima İran şahı tarafından birinci rütbeden şir ve Hurşit nişanını ve düvel-i ecnebinin nişanlarına malik idi.

İsimsiz

Babası, Hacı İsmail Ağa, annesi Ayşe Sünbül Hanım'dır. 1823 yılında Lofça'da dünyaya gelen Ahmed Cevdet Paşa, tahsilini ilerletmesi için İstanbul'a gönderilerek Papasoğlu medresesine girmiş, dönemin meşhur müderrislerinden ders almıştır. Medrese dersleri dışında astronomi, tarih, coğrafya, felsefe ve matematik dersleri de alan Cevdet Paşa, Fransızca diline de hakim olmuştur. 1844 yılında Premedi kazasında kadı olarak göreve başladıktan sonra, İstanbul'da müderris olmuş ve 1849'a Meclis-i Maarif Umumi azalığı ile Darülmuallimin müdürlüğüne tayin edilmiştir. Bursa'da Kavaid-i Osmaniye'sini yazmaya başlayan Cevdet Paşa, 1851'de Encümen-i Daniş üyeliğine seçilmiştir. 1774-1826 yıllarını kapsayacak bir şekilde Osmanlı tarihi yazması istendi ve 1845'te başladığı eserinin ilk cildini padişaha takdim etmesi dolayısıyla 1855'te vakanüvisliğe tayin edildi. 1865 yılına kadar vakanüvislik görevinde kalan Cevdet Paşa, ilmi rütbesi vezirliğe taşınarak önce

Halep, sonra Maraş valiliğine atanmıştır. Hayatının son zamanlarını ise Bebek'te geçirerek 1895 yılında vefat etmiştir. Mezarı Fatih Camii Haziresindedir.³

2.1.2. Mercani Efendi ⁴

Teracim-i Ahval

Kur'an Ulemasından Mercani Efendi

Adı, Ebu Hasan Harun Şahabettin Bin Bahaeddin El Mercani'dir. Hicretin 1224 senesi Rebiülevvelinin yedinci perşembe günü Kazan vilayeti dahilinde bulunan Yabıncı köyünde doğdu. Babası Bahaüddin Hazret Taşıkçı karyesinde (bu da Kazan vilayeti dahilindedir) müderristir. Genç Şahabettin bu sonraki köyde babasından tahsile başladı. Babası çocuğun zekasına, dirayetine, hafızasına hayran oluyordu. Tatarların birinci âlimlerinden olacak bu sabi daha şimdiden okuduğu kitabın mahezlerini tedarike, en ufak teferruatı bile gözden kaçırmamaya, arkadaşlarıyla münazaraya, hatta bazı mesailde babasına bile itiraz etmeye başlamıştı. 1254 senesi Şaban'ında babasından icazet aldı. Fakat, fevkalade yaratılmış o vücut, yalnız bu kadar tahsille iktifa etmedi: eskiklerini tamamlamak için, o zamanlar Kazan ulemasınca "ilim menbar" denilen Buhara'ya gitti. Lakin bu şehir bir zamanlar cidden ilim menbaı, ulema, hükemâ beşiği olan bu Asya-yı vasati payitahtı, gözü açık, fikri parlak Harun'a herkesin dediği gibi görünmedi.

Mamafih, bu seyahatı büsbütün istifadesiz olmadı. Buhara ve Semerkant kitabhanelerine devamla, eslafın birçok kıymetli eserlerini mütalaa etti.

Mercani'nin en büyük arzusu bildiğini aleme öğretmek, milletini ma'lumatında müstefid etmektir. İşte bunun içindir ki daha Buhara'da iken kitap yazmaya başladı. Burada tettebbu' ettiği tarihlerden me'huz olmak üzere Arifetül

³ Abdullah Uçman, "Ahmed Cevdet Paşa" Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 114.

⁴ Malûmat, C. 3, No:69, 9 Ramazan 1314 / 11 Şubat 1897, s. 421.

havakin liarifetülhavakin namıyla Türkistan hanımları hakkında bir eser meydana getirdi. 1260 senesi Ramazanının onucu günü Kazan'a avdetle birinci camia imam hatip ve mezkûr camie ait medreseye müderris nasb olundu. Bu tarihten itibaren zikir olunan vazifelerine son derece gayret ve hevahişle devam etti. Boş kalan zamanlarını dini ve tarihi kitablar mütealasına, asar-ı atike taharrisine meskukat-ı kadime cem ile tetkikine ve bunlardan edindiği ma'lumat-ı müşir kitablar tahririne sarf ederdi.

Kendisine daha küçük yaşta iken bile mevcut olan tahkik ve taammuk fikri sinn ile mebsuten büyüdü. Mesala Kazan, Tatar ve Bulgarları tarihini yazarken bu eski hanlığın her tarafını gezmiş, eskiden kalma ne kadar mezar taşı, cami ve türbe harebesi varsa hepsini ziyaret etmiş, hatta bazılarında hafriyat bile icra ettirmiştir. Bir Avrupalı müverrih için tabi görülecek bu hal bir Tatar mollası için, zannederim ki, takdire şayandır.

Şahab-ı hazret eba lisanı olan Tatarcadan maadâ Arapça ve Farsça okur, yazar, konuşur ve hatta şiir bile söylerdi. Rusça'yı da okur ve biraz anlardı. İlahiyat, ulûm-ı şeriye, felsefe, tarih, arkeoloji ve heyete aşına idi. İlm-i heyeti ta'mik için onda birkaç dürbünden mürekkep ufaçık bir de rasathane teşkil etmiş idi. El Mercani telifatının ekserisini Arapça yazardı.

İslâm meskukatıyla Tatar Asâr-ı atikesine ait ma'lumatından istifade için Petesburg âs'ar-ı atike cemiyeti tarafından azalık teklif olunmuş ve müşarünileyh kabul ederek bu hususa dair güzel bir risale dahi telifle cemiyet-i mezkûreye takdir etmiştir. Ri'salesi takdire mazhar olmuştur ve Rusça'ya tercüme olundu.

Bu koca Tatar âliminin şöhreti Avrupa ve Arabiyede aks etmiş olmalıdır ki 1291 senesinde Londra darülfünunun direktörü Dam tarafından meşahir-i muaşırına dair yazacağı esere kayd olunmak üzere müşarünileyhin bir fotoğrafıyla tercüme-i hali istenmişti. 1297'de fariza-i haccı eda etti. Dersaadette birkaç gün kaldı. Cevdet ve Münif Paşalar gibi âlim vezirlerle görüştü. "El Hükematü'l belgatü'l cenit fi şerhü'l akaidü'l ile "Vefayatü'leslaf ve tahiyetü'l ahlaf" namında kitablarını Hamidiye kütübhünesi ihda etti. Hacı Şahabettin Hazretine kırk sene müddet imamet, hitabet, müderris lik ettiğinden ve otuz kadar matbu eseri terk eyledikten sonra 1306 sene-i hicriyesi Şabanının yirmi dokuzuncu pazar günü vefat etti. İslâmiyete ve ba husus Tatarlara ettiği hidmStın mükâfatını görmeye gitti. (Rahmetallahu Rahime Vasia)

Cenazesi hürmet-i fevkâlade ile götürülerek Kazan makbere-i cedidesine defnolundu. Yazdığı eserlerin en mühimleri: dört cild tarih ile “müstafadü'l ihtiyar fi ahval-i Kazan ve Bulgar” ve “nazuretü'l hak fi farizeti'l i'shave inlemye'ibü'sşefk ismindeki kitablarıdır. Müstafadü'l ihtiyar Tatarca yazılmış bir tarihtir ki Rus müsteşriklerinden bazılarına mahez bile olmuştur. Kitab esasen iki cildten ibaret ise de ikinci ciltde Kazan'ın Ruslar tarafından zaptı, islâm kitabhanelerinin ihrakı gibi vakam hikâyesiyle oldukça şiddetli müehhizler bulunduğundan Rus hükümeti yalnız birinci cildinin tab'ına müsade vermiştir.

“Nazure” Arabiü'l ibare dini bir risaledir ki Sibiryâ gibi beled-i şimaliyede yazın gayet kısa gecelerinde bile sâlât-ı gışanın farziyetini muknâ dillerle ispat eder. Bu risalenin intişarına kadar oralarda kısa gecelerde yatsı kılınmazdı.

Abbasi

Şahabettin Mercani, 22 Nisan 1809 yılında Kazan ilinin Yabancı köyünde dünyaya gelen tarihçi, filozof, alim ve pedagog'tur. Doğum yılı bazı kaynaklarda⁵ 1818 olarak verilse de bu bilgi yanlıştır. Doğunun en meşhur alimleri olan Biruni, Farabi, İbn-i Sina gibi alimlerin eserlerini okuyan Mercani Efendi, Arapça ve Farsçasını geliştirerek Arap dilinde eserler vermiştir. 30'a yakın eseri bulunan Mercani Efendi'nin eserlerinin çoğu tarih'tir. Eselerinden bazıları, Vefiyatü'l-Eslaf, Müstefad-ül-İhtiyar, El-Hikmet-ül Baliğa'dır.⁶

2.1.3. Ali Efendi ⁷

Sultan Selim Han Hazretlerinin asr-ı mülukanelerinde bedai-i edebiyesiyle tezyin-i zat ve sıfat etmiş şüara ve üdeba-ı Osmaniyye'dendir. Şiir ve inşadaki ehliyyet-i fevkaladesi asarıyla müsbettir. Tarz-ı ifadesi o kadar sadeliğe maliktir ki bir eserini nazr-ı mütalaadan geçirmiş olsanız usul-ı cedit üzere muharrir bulunan asar-ı edebiyeden zannedersiniz. Bunun ile beraber şiirde bir mevki-i mümtaz ihraz eylemiş ve her nasılsa namı kulub-ı üdebada caygir olamamıştır. Asıl ismi (İlyas)'dır. (Urla) nam kasaba mevlidlidir. Reiszade demekle maruf imiş. Nefais cuyan edebî mabeü'l-iftiharî olan bu zatın telifat-ı adidesi vardır. İçlerinde hikmet-i tarihe dair

⁵ Bkz. Alsu Kamalievâ, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kazan Tatar Edebiyatı Ve Maarifetçilik Hareketi”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.16., Bursa 2009, s.151.

⁶ İbrahim Alaattin Gövsa, “Mercani”, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Yayınları, İstanbul 1940, s. 253.

⁷ *Malûmat*, C.4, No:76, 28 Şevval 1314 / 1 Nisan 1897, s. 565-566.

hameran olduğu (kusulü'l-akd) nam eser-i bühterini ulüvviyet-i fikrini gösteriyor. Çünkü zamanında mevcut bulunan üdebanın ricaları üzerine bi'l-itina kaleme alınmıştır. Bir Türk diplomatının derce-i zekasını irae ediyor. Hiçbir darü'l-fünundan neşet etmeyen bu Türk müverrihinin muhakematını o şanlı sahifelerde gördükçe Ali Efendi'nin kemalat-ı edebiyesini en ali bir mertebede bulursunuz.

Hikmet-i tarih hakkında beyan-ı mütalaa etmeyi Avrupa müverrihlerine münhasır zann edenler bu babda pek yanlış bir zehaba uğramışlardır. Asar-ı meşveresindeki icaz-ı belagati bir derece tab'a mülayim ise ezarındaki sanayi-i bedia ve teşbihatı o kadar fen-i edebe muvafaktır.

Müşarünileyh birkaç eserle kanaat edemeyen erbab-ı gayretten olmasıyla (Muratü'l-avalim) gibi bazı müellifat-ı hekimanesi tezyin-i dide-i erbab-ı irfan eylemektedir.

Fazıl-şinasanın sertac-ı ibtihacı add olunmaya elyak olan bu müverrih fazıla-ı Osmaniyyedendir.

Dokuz yüz tarihlerinde Bursa'da Sultan Medresesi'nde müddet-i vefire neşr-i envar-ı ulum eylemiştir.

Ebu-ü'l-fazl ismi müsemmasına mutabık bir edib-i dakayık-şinas olduğu asarıyla müsebbendir. Müverrihin-i Osmaniyye miyanında en ziyade tarihe hizmet edenlerden birisi de budur.

Manisa ve Şam taraflarında hayli müddet kadılıkta bulunmuş ve herkesin hüsn-i teveccühünü kazanmıştır.

Sît-i alimanesini işiten hazret-i padişaha takdim olundu mükafaten uhde-i tahriranesine kazaskerlik tevcih olunmuştur.

Terfien Anadolu defterdarlığı ihraz eylemiştir. Son memuriyeti (Sadaret-i Meşvere) ünvanı alması olmuştur.

Ahir ömründe inziva olmak üzere tophane civarında sahil-i bahrda bir aşiyane-i meserret-avet bina ederek yanı başında bir türbe yaptırdı.

Fakat mukarrerat-ı vicdaniyyesi zahir hale muvafık hale gelmedi. Bir ay maslahat-ı Hicaz taraflarına azimet ettiği sırada dokuz yüz seksen iki senesinde Şam'da vefat etmiştir.

Pederleri (Molla İdris) Sultan Selim Han Hazretleri tarafından Diyarbakir'de sakin olmak üzere Arab ve Acem efvamına kazasker tayin olunmuş idi. (Ebu-ü'l-Fazl)'ın asarı vardır. Kendisi elsine-i selase üzerine şiir-i inşad ederdi. (Tevarih-i Ali Osmani) nam tarihi eser-i hame-i edibanesidir. (Tercüme-i Zahire-i Müşahir-i Harezmi) (Tercüme-i Ahlak-ı Muhsini) nam kitaplar kendisi tarafından lisan-ı Osmani'ye terfi edilmiştir. (Heşt Behişt) ismindeki esere bir zeyl yapmış ve Hafız'ın Divanını kamilen tenzih eylemiştir. Mükemmel bir Divan'ı vardır.

Hilmizade İbrahim Efendi

2.1.4. Nişancızade ⁸

Ramazanzade Mehmed Bey'in ferzen-i alisidir. Dokuz yüz otuz dört senesinde kadem-nihade-i alem-şühud oldu. Ekser müddet hayatını nefais-i ulum-ı edebiyeye tahsilinde ifna eylemiştir. Mesai ve akdamatı sayesinde asrında fenn-i edebde bir mevki-i ali ihraz eyledi.

Muasırı bulunan (Şeyhzade) (ve Abdülkerim) Efendi gibi fuzelanın hizmetlerinde bulunarak asar-ı ilmiyyelerinden müstefid olmuştur. Tekmil-i nüsah ettikten sonra nam-ı üstadanesi elsine-i naside lisan-ı takdir ile yad olunmakta idi.

Müddet-i ketire neşr-i envar-ı faziletle meşgul olmuş idi. Ne çare ki iki ciğerparesinin alem-i bekaya rahlet etmesinden eşk-rîz-i teessüf olarak birçok vakitler kadılıkta emrar-ı hayat eylemiştir. İstanbul'a avdet ederek bade Hicaz'a azimet eylemiş idi. Nihayet Şam'da hufre-i ebediyeye çekilmiştir. Ulum-ı mütenevviada bühre-yab idi. Lisan-ı Arabi üzere eş'ar tanzim eyler idi. Müsteminin bade-i hayreti olurdu.

Eser-i hame-i edibanesi olan tarih (Tarih-i Nişancızade) demekle maarufdur. Tefsir-i Kadı ve şerh-i mevakıfa bir haşiyeye yapmıştır.

Hilmizade İbrahim Rıfat

⁸ *Malûmat*, C. 4, No:78, 13 Zilkade 1314 / 15 Nisan 1897, s. 609-610.

Malûmat Mecmuası'nda verilen bilgilere ek olarak Nişancızade Mehmet Efendi hakkında bazı bilgiler verilebilir. Nişancızade Mehmet Efendi, 1555 yılında doğmuştur. Nişancı Ramazanzade Mehmed Paşa'nın torunu ve Nişancızade Ahmet Efendi'nin oğludur. Çok çalışkan bir yapıya sahip olan Nişancızade'nin Nakşi tarikatından olduğu söylenmektedir.

Başçı İbrahim ve Eyüp Cezeri Kasım Paşa medreselerinde müderrislik yapmış daha sonra Fatma Sultan'ın yaptırdığı medreseye tayin olmuştur. 1594 yılında tamamen Sahn-ı Seman müderrisi olmuştur. İki sene sonra tayin edildiği Sultan Selim medresesini istemediği için Bağdat kadılığına atanmıştır. Bağdat, Yenişehir, Üsküdar, Halep ve Mekke kadılığı yapmıştır.⁹ Sultan Osman tarafından Edirne kadılığına tayin edilmiş, görev yerine seyahati sırasında hayatını kaybetmiştir. Cenazesi İstanbul'a getirilip Emir Buhari Tekkesi'ne defnedilmiştir. Sesiz, erdemli, yalnız yaşamayı seven ve ağırbaşlı bir kişiliğe sahiptir. Mirat-ı Kainat, Nûrul-ayn fi Islahi Camiü'l-füsuleyn, Maksadü'l ümme min müsnedi'l-eimme, Husulü'l-meram min usûli'l-imam, Miratü'l-eyyam fi mirkati'l-alam, Fetave'r-Rumiyye adlı birkaç eserinin bulunduğu bilinmektedir.¹⁰

2.1.5. Cenabi¹¹

Fuzela ve şuara-yı Osmaniyyedendir. Sülale-i Tahireye mensubdur. Bundan dolayı ekabir-i sadandan add olunmuştur. Cenabî Bey güzel bir şair-i sühan-perverdir. Pederinin ismi (Kafi) ve kendisinin dahi (Mustafa)'dır. Şeyhü'l-islam Ebüs-suud Efendi'nin halka-ı üsdadanesinde perveriş-yab atıfet olmuş ve kesb-i fazilet eylemiştir. Gerçi Türk şair ve müverrihlerindedir. Fakat Arabca kaside tanzim etmekte meşhurdur. Nazarı temaşa-yı iclal-i aleme matuf idi. Baharın asar-ı bedai-nümasından pek hoşlanır idi. Ulum-ı sairede oldukça maharet sahibi olmuştur. Yazdığı tarih (Tarih-i Cenabi) namıyla maarufdur. Eş'ar-ı belagat şiarına numune olmak üzere atideki beyti yazıyoruz.

Bir halet var cemalinde senin ey nur-ı yezdani

Rehin yanında yad etmez dil ehli mihr ü hisarı

Hilmizade İbrahim Rıfat

⁹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C.3, İstanbul 1996, s. 1014.

¹⁰ Şükrü Özen, "Mehmed Efendi (Nişancızade)" *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopesi*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, C.1, İstanbul 1999, s. 127.

¹¹ *Malûmat*, C. 4, No:78, 13 Zilkade 1314/ 15 Nisan 1897, s. 609-610.

16. yüzyılda yaşamış, yazdığı tarihi ve edebi eseriyle bilinen ilim adamlarındandır. Dedesi Bursalı Emir Ali Efendi, babası Emir Hasan'dır.¹² Soyunun Amasya'lı olduğu fakat Bursa'da yaşadıkları bilinmektedir. İstanbul ve Edirne'de müderrislik görevleri alan Cenabi daha sonra Halep kadılığı yapmıştır. Kâtip Çelebi'ye göre Halep kadılığından ayrıldıktan sonra 1590 yılında vefat etmiştir. Nerede gömülü olduğu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Cenabi Tarihi, Tarih-i Bilâdı Mağrip, Seb-üs-Seyyar, Nihayet-ül-Meram, Cevahir-ül-Garaip Fırsatname adlı eserleri mevcuttur.¹³

2.1.6. Keşfi¹⁴

(Kidos) nam belde müvellididir. Müverrihin-i Osmaniyye idadına dahil olmuş ise de şiirce pek ileriye gidememiştir. Bunun ile beraber zamanında mafevkinde bir şair yok zann edermiş.

İnşada olan tarz-ı ifadesi nezd-i hümayunda mazhar-ı kabul olduğundan muharrerat-ı resmiyyede bulundurulur idi. Keşfi müddet-i refire (Bergama)'da ikamet eden Sultan Mehmed Han Hazretleri'nin vezir-i azamı bulunan (Mahmud) Paşa'nın yanında muallim kalmıştır. Paşa-yı müşarünileyh vefat ettikten sonra (Bergama)'yı terk ederek kendi ihya-kerdesi olan Edirne kurbunda Hasköy Kasabası'ndaki medresede vefatına kadar tedrisat ile meşgul olmuştur. (Tarih-i Sultan Selim Han) namında yazdığı tarihi ele alan mevcuttur.

Tarihte Sultan Selim gibi bir padişah-ı alitebarın zaman-ı hükümetlerinden bahs ederek o ateşpare-i celadetin ala-yı şan ve şevketine hizmet eylemiştir.

Hilmizade İbrahim Rıfat

2.1.7. Vasıf Ahmed Efendi¹⁵

Teracim-i Ahval

Müverrih vehem de şa'ir idi. Aslı Bağdat imiş. Van, Kars, Halep taraflarında müddet-i kesire tahsil-i ulumda bulundu. Dersaadete geldiği zaman serasker iken

¹² Süreyya, *a.g.e.*, C.2, s. 394.

¹³ Gövsa, "Cenabi, Mustafa" *a.g.a.*, s. 84.

¹⁴ *Malûmat*, C. 4, No:78, 13 Zilkade 1314 / 15 Nisan 1897, s. 609-610.

¹⁵ *Malûmat*, C. 4, No:80, 4 Zilhicce 1314 / 6 Mayıs 1897, s. 651-652.

vefat eden Ahmet Paşazade Ali Paşa'nın hizmet-i kitabetinde bulunmuştur. Sonradan Abaza Muhammed Paşa maiyyetine geçti.

Mişarünileyh ile beraber iken kale istilasında esir düşmüş idi. Bit-tak rib tahlis-i giriban ederek dersaadete geldi. O zaman rikab-ı hümayunda reis'ül-küttab bulunan İsmail Paşa'nın nezdinde ihtiramat-ı kesireye nail olmuş ise bilhare mabeynlerinde bürüdet hasıl olmuştur. Amed-i Divan-ı Hümayun kalemine devamı esnasında hocagan sınıfına dahil olmuştur. 1206 senesinde Bükreş'e izam olunan Abdurrezzak Efendi'nin yerine serkatip olundu.

Zaman-ı Sultan Hamid Han-ı evvelde 1172 tarihinden beri zabt-ı vakaiye memur edilen Sadullah Efendi'nin kesret-i meşguliyetine mebni vakanüis tayin olunmuştur. 1096 senesinden başlıyor. Tarz-ı ifadesi sairlerine nisbetle sadedir. Münderecatını devlet-i aliyenin sırf umur-ı dahiliyesine hasr eylemiştir. Sırası geldikçe bazı meşahirin teracim-i ahvalini yazıyor.

Himizade İbrahim Rıfat

1736 yılında Bağdat'ta doğan Ahmet Vasıf Efendi'nin iki kız, iki erkek çocuğu olduğu bilinmektedir. İlk öğrenimini Bağdat'ta gerçekleştirmiş daha sonra bilgi ve tecrübesini geliştirmek için Halep, Van ve Kars'a gitmiştir. Halep ve Kars'ta üç yıl kütüphane müdürlüğü yapan Vasıf Efendi, 1769 senesinde Ali Paşa'nın vefatından sonra Hotin Cephesi seraskeri tayin edilmiştir. Belli bir müddet Abaza Mehmed Paşa'nın mektupçuluğu görevini üstlenmiştir. Kırım Harbi'nde Ruslara esir düşen Vasıf Efendi, 1771'de Petersburg'a götürülmüştür. Rus Çariçesi II. Katherina, Osmanlı Devleti ile barış antlaşması yapma isteğini Vasıf Efendi aracılığıyla Osmanlı'ya iletmiştir. Bu deneyimden sonra Ahmet Vasıf Efendi Rus-Osmanlı habercilik görevini başarıyla yerine getirmiştir. 1726 yılında kurulan matbaa, Müteferrika'nın ölümünden sonra boşta kalınca Fransızlar satın almak istemişlerdi. Bu durumda devreye Mehmed Raşit ve Vasıf Efendi girdi. Satın alınan matbaa 1783 yılında bu iki şahsa verildi. Bu dönemde Matbaa'da 11 adet kitap basılmıştır. Aynı yıl vakanüvislik görevine tayin edilen Vasıf Efendi, 1784'te kalyonlar defterdarlığına, 1785'te mevkufatçılık görevine geçici olarak atanmıştır.¹⁶ 1787 senesinde İspanya'nın Madrid şehrine elçi olarak gönderilen Vasıf Efendi,

¹⁶ Ahmet Kavas, "Vasıf Efendi" *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 652-655.

Sefâretnâme adlı eserini burada gördüğü ve edindiği bilgiler ışığında kaleme alarak 1788’de İspanya’dan dönmüştür.

İkinci kez vakanüvis tayin edildikten sonra kendisine, 89 senesi Haziran’ında Anadolu Muhasebeciliği payesi ve İstanbul Mukataacılığı verilmiştir. Reisülküttap Raşid Efendi ile aralarındaki anlaşmazlık sebebiyle padişah tarafından Midilli adasına sürgüne yollanmıştır.

Dönemin vakanüvisi olan Enveri ve ardından Halil Nuri’nin de vefatları üzerine üçüncü kez vakanüvis tayin edilince kısa zamanda affedilmiş oldu. III. Selim döneminde Ruslar ile yapılan barış görüşmelerinde yeniden Osmanlı Devleti’ni temsil eden Vasıf Efendi, 1805’de Reisülküttaplığa yükselerek 15 ay bu görevi icra etti. Aşırı Fransız hayranlığı ve katıldığı anlaşmalardaki gizli konuları başkalarına anlattığı gerekçesiyle suçlanmıştı. 20 Ekim 1806 yılında İstanbul’da vefat eden Vasıf Efendi, Eyüp’te Mihrişah Valide Sultan Mektebi Haziresine defnedilidir.

Mehâsinü’l-âsâr ve Hakayık’ul-ahbâr adlı eserleri yazmıştır.¹⁷ Kendisi şairliğinde iyi olduğunu düşünse de şiirleri vasat bulunmuş ve tarihçiliğinin takdire şayan olduğu belirtilmiştir. Kötü huylu, kıskanç, geçimsiz olarak anılan Vasıf Efendi bu sebeple hiç kimse tarafından sevilmeyen bir karakterdi. Fakat görevlerini başarıyla gerçekleştirmesi onun takdir edilmesini ve ödüllendirilmesini sağlamaktaydı. Dönemin en önemli tarihçileri arasında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2.1.8. Nazmizade ¹⁸

Teracim-i Ahval

Sultan Ahmet Han Hazretelerinin bendeganından idi. Gülşen-i hülafa nam tarih eser-i hame-i edibanesidir. Asr-ı mezkurda lüzum görülen ıslahat-ı dahileye üzerine eslafın ahval-i cariyelerini gösterir bir tarih yazılmasını nezd-i padişahıta matlup idi. Bu emrin sa hazib-i husul olmasını nazmizade’ye havale eylediler. Mumaileyh birkaç tarihi esas tutarak eseri mezkûru yazmıştır.

¹⁷ Ethan Menchinger, “ A Reformist Philosophy of History: The Case of Ahmed Vasıf Efendi” *The Journal of Ottoman Studies*, S. 44, USA 2014, s. 141-168.

¹⁸ *Malûmat*, C. 4, No:80, 4 Zilhicce 1314 / 6 Mayıs 1897, s. 651-652.

Evvela mesaib-i islamiyeye sebep olan Timur'un zulüm ve igtisafatından bed'e ediyor. Asya'yı bir seylabe-i hun-u beşerle bir harabeye çevirdiğini tahrir ediyor. Celaleddin emirde hitam bulmuştur. Bu tarih matbudur.

Hilmizade İbrahim Rıfat

Doğum yılı bilinmeyen Nazmizade'nin, hayatı hakkında da sınırlı bilgi mevcuttur. Nazmizade Murtaza olarak bilinen bu kişinin asıl adı Hüseyin'dir. Bağdat'lı şair Seyyid Ali Efendi'nin oğludur. Eğitimi Bağdat'ta tamamlayan Nazmizade'nin Osmanlı valilerinin maiyetinde çalıştığı bilinmektedir. Bağdat'ta vefat ettiği söylene de ölüm tarihi ve yeri hakkında net bir bilgi yoktur.¹⁹ Tarih-i Timur-ı Gürkan ve Gülşen-i Hulefa adlı eserleri tercüme etmesiyle islam dünyasında tanınmıştır. Tarih, edebiyat ve dini konularda çeşitli eserler yazan Nazmizade "Murtaza" adlı mahlasıyla şiirler de yazmıştır.

2.1.9. Vecihi ²⁰

Teracim-i Ahval

Asıl ismi Hasan olup Bahçesaray'da tevellüt eylemiştir. Fatih-i Bağdat Sultan Murat Han Hazretlerinin asr-ı mülüklerinde dersaadete geldi. Daha Bağdat teshir olunmamıştı. Vecihi hoş sohbet bir adam olduğundan Bağdat'a be emri padişahı sevk olunan ordu-yı hümayun kumandanı Bayram Paşa'nın kaymakamı olan Kaptan-ı Derya Mustafa Paşa'nın mühürdarlık hizmetinde müddet-i medide kalmıştı. Nesir yazmaktaki iktidarına mebni 1047 senesi vakaiyinden bede ederek müşahedat ve mesmuatını sebt-i sahife-i beyan eylemiştir. Gerçi tarihi ufaktır. Fakat münderecatı mevsuktur. Vecihi zamanında oldukça hatırı sayılır şairlerden imiş. Ordu-yı hümayun Bağdat'a hareket ederken şu kıt'ayı söylemiştir.

Döndü her tev' o tuba kaddu sümbül muye
Ki dem cilve, şive dağıda tarrelerin
Alem ifraz-ı cihad oldu saadetle yine
Hak mübarek ede Sultan Murad'ın seferin

¹⁹ Nazmizade'nin ölüm tarihi kaynaklarda 1721, 1722, 1723 olarak gösterilse de çağdaşı Şeyhi Mehmed Efendi 1723 yılı ortalarında vefat ettiğini yazmış ve Mehmed Süreyya'da İstanbul'a geldiğini 1723'te öldüğünü kaydetmiştir. Bkz. Tahsin Özcan, "Nazmizade Murtaza Efendi", *DİA*, C.32, İSAM, İstanbul 2006, s.461-463.

²⁰ *Malûmat*, C. 4, No:80, 4 Zilhicce 1314 / 6 Mayıs 1897, s. 651-652.

Vecihi'nin asıl adı Malûmat Mecmuası'nın da belirttiği üzere Hasan'dır. Fakat bu isim bazı yabancı müellifler tarafından Hüseyin olarakta yazılmaktadır. Yine Vecihi'nin doğduğu yerin Malûmat Mecmua'sında Kırım'ın Bahçesaray şehri olarak gösterilmesine karşın bazı yabancı müellifler, İstanbul'da doğduğuna dair fikir beyan etmişlerdir. Babasının kim olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmazken "Keşfel Zünun Zeyli" adlı eserde babasının Abdullah Arif er Rumi olduğu kaydedilmiştir. Doğum tarihi kendisi tarafından yazıldığı düşünülen "Cem ve tertibe mübaşeret olunub, bin yetmiş senesi evâyilinde a'ded-i sinn-i, nazm-ı fakır dahi vâsıl-ı serhadd-i erba'în olmuş idi. Karîn-i itmam ve sûret-i ihtitam buldu..." cümlesinden 1621-22 yıllarında doğduğu söylenebilir.²¹ 41 yaşında iken, 1660 yılında verem hastalığı sebebiyle vefat ettiği söylene de bu bilgiler de tartışmalıdır.

Vecihi'nin tartışmalı biyografisi meslek hayatında da devam etmektedir. Bazı kaynaklarda belirtilen, Mustafa Paşa'nın mühürdarlığını yaptığı bilgisi o dönemde yaşayan iki Mustafa Paşa'dan hangisinin olduğuna dair soru işaretlerinin çıkmasına sebep olmuştur. Malûmat Mecmuası, Kaptan-ı Derya Mustafa Paşa'nın hizmetinde olduğunu yazarak bahsi geçen Mustafa Paşa'nın, Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın olduğunu açıklamış bulunmaktadır.

2.1.10. İbrahim Paşa²²

Teracim-i Ahval

Mevlidi Bosna'dır. Sultan Süleyman Hazretlerinin asr-ı mülükanelerini tarihe bed'e tutmuştur.

Sekiz padişahın eyyamı saltanatlarında serzede-i zuhur olan vakayı sırasıyla yazıyor. Fatih-i Bağdat Sultan Murad Han Hazretlerinde hitam buluyor. 360 sahifeyi camidir. İfadesi sadelik tarafını gösteriyor. Mevzubahis olan asrın meşahir-i ulemasını dahi ilaveten bildiriyor.

²¹ <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/995/12112.pdf>

²² *Malûmat*, C. 4, No:80, 4 Zilhicce 1314 / 6 Mayıs 1897, s. 651-652.

2.1.11. Mir Muhammed Zaim ²³

Teracim-i Ahval

Müverrih-i Osmaniyendendir. Camiü't-tevarih nam tarih kalemi müşkin rakamından yazmıştır. Bu dahi padişah-ı mişarünileyh hazretlerinin zamanı maaliperverlerinde perverşiyab-ı marifet olmuştu. Tevarih-i eslafa merakı var imiş.

Asrında bulunan bazı zavât-ı marifetsımatın iltimas ve ricalleri üzerine bir tarih-i umumi yazdı. O esnada vüzeradan Muhammed Paşa'nın hizmet-i kitabesinde bulunuyor idi. Tarihin mahezleri nizamü't-tevarih, Taberi, Şehname-i Firdevs, Tarih-i Kuvvetü'l Ervah, Sebhatü'l Ahyar, Miratü'z Zaman, Şecere-i Mülük ve Selatin, Behçetü't-tevarih, Al-i Osman nam kitaplarıdır. Mahezlerinin ekserisi mevsuktur. Tarz-ı ifadesini anlamak büyük muvaffakiyetlerden add olunur.

2.1.12. Hüsrev Efendi ²⁴

Teracim-i Ahval

Kanuni Sultan Süleyman Hazretlerinin münşilerindedir. Vakanüvistlikte bulunmuştu. Bazı şiirden parçaları vardır. Zafername-i Sultan Süleyman Han nam tarih tahrir-gerdesidir. Bu tarih umumi değildir. Sade padişah-ı mişarünileyhin kahramanane vuku bulunan muharebelerinden bahsediyor. Osmanlı dilaverleri tarafından zapt ve teshir olunan memaliki bildiriyor. Birçok şanlı hatıralar, parlak sahifeler teşekkül eylemiştir. Vaka'nın bazı parçaları nazmen ifade edilmiştir.

Bir numune-i hatıra olmak üzere atideki manzumeyi okuyunuz. İlk muharebeyi tavsif ediyor.

Çekti Leşker-i Engerus üstüne Sultan gaza
Kaynayıp çuş eyledi derya-yı Osman gaza
Doldu gazilerle divan-ı Süleyman-ı zaman
Geldi hengam-ı cihadı erdi devran gaza
Defteri amal neşr oldukça evvela haşirde
Nam-ı Sultan-ı cihan unvan-ı divan gaza

²³ *Malûmat*, C. 4, No:80, 4 Zilhicce 1314 / 6 Mayıs 1897, s. 651-652.

²⁴ *Malûmat*, C. 4, No:80, 4 Zilhicce 1314 / 6 Mayıs 1897, s. 651-652.

Hüsrev Efendi şive-i ifadede elfaz püristandan abdolunmaz. Manalı, ruhlu sözler yazmıştır. Mübalağı sevmiyor. Tarihinin mevsuk olması müşahedata iptina kılınmasıyla anlaşılıyor. Öyle rivayata mahal bırakmamış.

Hilmizade İbrahim Rıfat

2.1.13. Yusuf Bin Abdüllatif²⁵

Resimlerimiz

Sultan Süleyman Han Hazretleri'nin eyyam-ı saltanatlarında münşilik vazifesini ifa ederdi.

Ast-ı mezkurda erbab-ı belagat miyanında oldukça namını tanıtmıştır. (Sebhatü'l-Ahbar) nam tarih-i Türki bunudur. Bu tarih bizim bildiğimiz usulde yazılmamıştır. Her sahifesinde kürreviü'l-şekl muhtelif kutrda cidaller cizilerek müluk-fersend sultan-ı müşarünileyh hazretlerinin zamanına kadar şu saha-ı vesiada isbat-ı vücut eden bi'l-cümle müluk ve müşahirin isimleri ve onlara mensub olan evlat ve ahfadı ayrıca cedvellerde gösterilmiş ve işaret-ı mahsusa ile yek diğerlerine rabt olunmuştur. Ve lediü'l-hace hakkında tefsilat verilmesi lazım gelen zatı cedvelin altında yazmış ve teracim-i ahvalinden bahs etmiştir. Müluku birkaç sınıfa ayırıyor.

Cenab-ı Peygamberden mukaddem gelenleri bir sınıf add ediyor. Onlarda Dayan, Kisanyan, Enkasyan, Sasanyan namlarıyla dört kısımdan ibarettir. Ve her devletin tarih-i medeniyetini zikr ediyor.

Asar-ı eslaf arasında vücuduyla iftihar olunacak bu nadire-i eser görmeye şayandır. Şurasını da ihtar edelim ki: zaman-ı hazret-i risalet penahiye kadar bahs buyurulan enbiya-ı kiramin silsile-i muhteremelerini başka cedvelde göstermiştir.

Bu zatın bir şair-i şirin-beyan olduğu bazı eş'arından anlaşılıyor. Atideki beyitleri kitabında gördük. Zat-ı hazret-i padişahinin medayih-ı cemileleri hakkında söylemiştir.

Nazar etse bana ol şâr-ı pür-nur
Olurdum gün gibi alemde meşhur
Dizerdim silk-i nazma dürr-i şehvar

²⁵ *Malûmat*, C. 4, No: 82, 17 Zilhicce 1314 / 16 Mayıs 1897, s. 704-705.

O deryadan bu katre olsa memur
Fütuhatın (Süleyman) zamanın
Yazardı pây-mâl olmazsa bu mevr
Kusur-ı kıssanın itmam olurdu
Olaydı bu dil-i virane mamur
İlahi bu şehenşah zamanı
Muhalled-i kayl müeyyed ile mensur

Tarihin telifi 953 senesine musadif olmuş ve o sene ziyade kış olarak berf-i nazil olmuştu. Atideki kı'ta tarih düşmüştür.

2.1.14. Cevri ²⁶

Resimlerimiz

Hem müverrih hem de şairdir. Mevlidi Edirne'dir. Pederi zurafa-yı Acem'den idi. Sultan Selim Han Hazretleri İran Muharebesinden avdet ettikten sonra pederi dahi beraber gelmişti.

Cevrî orada doğdu. İsmi İbrahim imiş. Ulüvv-i himmet sahibi idi.

Asri fuzelasından Bostan Efendi'nin rahle-i üstadanesinde nevale çîn-i marifet olmuştu. Ne çare ki tali'-i nâ-sazi aşiyane-i sefalette emrar-ı evkat ettirmişti. Bu sırada ulemadan Abdü'l-kerim Efendi'nin daire-i müşfikanesine dahil oldu. Müddet-i kesire tahsilden sonra kadılık alarak çok yerlerde bulunmuştur. Ma-heza tahsilin arkasını bırakmazdı. Hoşsohbet latife-gû bir adam idi. Yazdığı tarih (Tarih-i Cevrî) demekle maruftur. Bu kıta onundur:

Azm eylese ne canibe ol Ka'be-i ümid
Kıble-nüma gibi yüreğim ditrer üstüne
Sende ise tahammül göremem sabr ve karara
Kadirde değil mi bilirim terk-i diyara

Hilmizade İbrahim Rıfat

17. Yüzyılda yaşayan şairlerdendir. İstanbul'da doğmuştur. Mevlevi Tarikatına mensup olduğundan Yenikapı, Beşiktaş ve Galata Mevlevihanelerine giden Cevri, kayığa binmekten korktuğu için Galata'ya gitmek için Eyüp ve

²⁶ *Malûmat*, C. 4, No:82, 17 Zilhicce 1314 / 16 Mayıs 1897, s. 704-705.

Kağıthaneden yürür imiş. Şiir ve divanları mevcut olsa da basılı değildir. Ayn-ül Füyuz adlı bir eseri bulunmaktadır.²⁷

2.1.15. Hezarfen Hüseyin²⁸

Resimlerimiz

Ebuü'l-feth Sultan Mehmed Han Hazretleri'nin asrı-ı mülukanelerinde sahe-pira-yı alem-şuhud olmuştu. İsmi Hüseyin'dir fakat Hezarfen demekle meşhurdur. Tevarih-i eslafa ziyadesiyle merakı var idi. A'sar-ı sabıkada vukua gelen ahval-i beşeri tahkik eder. Ve ekser hayatını böyle sarf ederdi.

Nihayet mahsulat-ı fikriyesini bölüştürerek (Tenkihü'l-Tevarih) nam tarih-i umumiyi kaleme almıştır. Mümaileyhin tarihi mütalaa- gūzarımız oldu. Oldukça mübalağadan ari ciddi bir surette yazılmış bir eser-i makbuldür. Mühhezleri tarih-i cenabı Ali Efendi'nin Kenhü'l-Ahbar nam eserleri gibi kütb-i tarihiyedir. Ali Efendi gibi muhakkık bir zatın kaleminden bistinbat olunan bir kitabın sahih olacağı şüphesizdir.

Müluk-ı fūrs-i kadim ve betaliseden başlayıp zuhur-ı İslam hulefa-yı raşidîn, beni-Emeviyye, Abbasiyye, Selçukiyye, Fatihyye gibi düve-i sabıkayı sırasıyla zikr ediyor. Ve her birisinin tarih-i medeniyetlerini söylüyor Amerika'nın keşfinden sonraki ahvalini Çin ve Hind'in ziraa ve sanai muamelat vesair güne şūunatını bildiriyor. Ahval-ı tabiiyesinden haber verdiği akvamın sanaiiden dahi bash ediyor. Mündericatı dokuz babada ifade olunmuştur. İfadesi sadeliğe maliktir.

Ma-badı var

Hilmizade İbrahim Rıfat

1691 yılında vefat ettiği bilinen Hüseyin Hezarfen, tasavvuf ve tıpta eserler vermiş olmasının yanı sıra tarih alanının da önemli isimlerindedir. Tenkih-i Tevarih Mülük adlı dünya tarihi eseri ile ün kazanmıştır. Hüseyin Efendi'nin diğer önemli eseri ise on üç kısımdan oluşan, 1669'da kaleme aldığı Telhis ül-beyan fi Kavanin-i Al-i Osman'dır. Osmanlı Devleti'nde nizamsızlık ve çöküntülerin de dile getirdiği bu

²⁷ Gövsa, "Cevri" a.g.a., s. 86.

²⁸ Malûmat, C. 4, No:82, 17 Zilhicce 1314 / 16 Mayıs 1897, s. 704-705.

eserde, kendisini eski zamanları bilhassa Yavuz Sultan Selim zamanlarını özleyen biri olarak tanıtmaktadır.²⁹

2.1.16. Hasan Beyzade³⁰

Teracim-i Ahval

Sultan Murad Bin Ahmet Han Hazretlerinin zaman-ı alilerinde münşilik vazifesini ifa ederdi. Tarih mütalaasını pek çok severmiş. Müverrihin-i Osmaniyyeden Saadettin Efendi merhumun Tacü't-tevarih nam kitabını telhis ederek kendi namına bir tarif yazmıştır. Al-i Celil-i osmaniyyenin bidayet-i zuhurundan başlıyor. Padişah-ı müşarünileyh hazretlerinin Bağdat seferine azimetlerinde hitab bulunuyor. İki cilt üzere muharrerdir. İfadesi suubetlidir.

Hilmizade İbrahim Rıfat

16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyılın başlarında yaşamış olan Hasan Beyzade dönemin önemli müverrihlerindedir. Doğum yeri ve tarihi hakkında bilgi yokur. Adı Ahmed ve lakabı Hamdi olduğu söylenmektedir. Babası Reisülküttap Hasan Efendi'dir. Hasan Beyzade medrese tahsilini tamamladıktan sonra ilmiye sınıfına mensup olmuş fakat gelirinin azlığı dolayısıyla ilmiye sınıfından ayrılmıştır. Divan-ı Hümayun hizmetinde bulunmuştur. Ölüm tarihi tartışmalı olmakla birlikte 1636 (Hicri 1046) yılında vefat ettiği en kuvvetli ihtimaldir.³¹

Bursalı Mehmed Tahir Bey, Hasan Beyzade'nin Gümüşsuyu mezarlığında defnedildiği³² bilgisini verse de bu mezarlığın artık bulunmayışı Hasan Beyzade'nin nerede gömülü olduğu bilgisini bulmayı imkansız kılmıştır.

2.1.17. İsmail Asım Efendi³³

Teracim-i Ahval

Üdeba-yı osmaniyyenin içinde edebisi, lisan-ı takdir ile yad olunan müverrihin ve şuaradandır. Bin tarihinden beri zapt-ı vaka eden Sadullah Efendinin tarihini

²⁹ Robert Anhegger, "Hazerfen Hüseyin Efendi'nin Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Mülâhazaları", *Türkiyat Mecmuası*, C. 10, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1953, s.365-393.

³⁰ *Malûmat*, C. 4, No:87, 23 Muharrem 1315 / 24 Haziran 1897, s. 793-794.

³¹ M. Cavid Baysun, "Hasan-Beyzade Ahmed Paşa", *Türkiyat Mecmuası*, C.10, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1953, s. 321-340.

³² Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 3, Matbaa-yı Amire, İstanbul 1917, s.46.

³³ *Malûmat*, C. 4, No:87, 23 Muharrem 1315 / 24 Haziran 1897, s. 793-794.

tezyil eden Raşid Efendi'nin tarihine bu dahi bir zeyl ilave eylemiştir. 1100 senesinden başlıyor. 1141'de hitam buluyor. Bu hesaba göre 41 senelik vakayı bildiriyor demektir. Bu zat Çelebizade demekle maruftur. Sultan Mahmud Han bin Sultan Mustafa Han Hazretlerinin zaman-ı hümayunlarında berhayat idi. Tarihini huzur-ı mülükhaneye takdim ederek hazreti padişahın müstağrak-ı lütfu olmuştur. Müstakil bir ufak divanı vardır. Eş'ar-ı bedayi iş'arından bir hatıra olmak üzere naat'ı şerifinden müntehip birkaç parça ile gazeleni derc ediyoruz. Şair divanlarda tesadüf olunan mübalağkarene tabirat burada görülmez. Ekser münderacatı meşahirin medayihine münhasır kalmış isede ruhnuvaz, hikmet-amiz beyitleri de vardır. Elhasıl İsmail Asım Efendi pek güzel bir şair-i şiirin-beyan idi.

Naat-ı Şeriften

Sultan-ı mülk-i sermet mahbub-ı hak Muhammed
Kim kulluğu şereftir, şahan-ı taçdara
Ayine-i cemal-i perverdegar-ı alem
Ki oldurtmam mazhar-ı esma-i kirdigare
Yerden göğe bakılsa mü'ziç değil mi kalmak?
Bir parmak ile mahı ayva gibi dü pare etmiş
Nur oldu pertev-i efşan sirpencei mihirden
Ab-ı revan değil mi destinden aşikare?
Taş başına onun ki ol aya haki payı
Tasdik ederken onu destindeki senghare

Gazellerinden

Temaşa-yı cemal-i yare perde dudu-ı ahımdır
Felekte bana gün göstermeyen kendi günahımdır
Der hicirden şevka, zevk-i vaslı efşadır
Hemen cürmün rehyare nigah gah gahımdır
Geçip gitmek mümkündür, be köke-i melametten
Harabt-ı mugan şemsi kadim cilvegahımdır
Kiras-ı la'l-ı seyp zenahdan lezzetin bilmem
Benim gülcin-i bağ-ı hüsnolan ancak nigahımdır
Huzurunda nice sabit olur, davası anın ki

Gönül hem aşk-ı müdde-i canan, hem güvahımdır
Meyan-ı şebde mir'ata bakılmaz ey gidi Asım
Bana göstermeyin ol sineyi, bahtı siyahımdır

Hilmizade İbrahim Rıfat

Şiirlerinde kullandığı mahlası “Asım” olduğu için daha çok bu isimle tanınır. 1685 yılı civarında İstanbul’da dünyaya geldiği söylenebilir. Müderrislik hayatı İstanbul’da geçen İsmail Asım Efendi, 1708 yılında Kenan Paşa Medresesine tayin edilmiştir. Sırasıyla Dizdariye Medresesi, Ahmed Paşa Medresesi, Arifiye Medresesi müderrisliğine getirilmiştir. 1723 yılında ise Raşid Mehmed Efendi yerine vakanüvis olarak atanmıştır. Kısa süre sonra Kazasker Ömer Efendi tarafından kurulan Masıla-i Sahn derecesindeki medreseye, oradan da Sahn-ı Seman medresesi müderrisliğine atandı. Süleymaniye müderrisliğine kadar yükselen İsmail Asım, I. Mahmud zamanında vakanüvislikten alındı.³⁴

Ragıp Mehmed Paşa’nın sadareti döneminde Anadolu Kazaskerliğine çok geçmeden de Rumeli Kazaskerliğine getirilmiştir. 1759 senesinde şeyhülislamlığa tayin edilen İsmail Asım Efendi, 16 Şubat 1760’da hastalığı sebebiyle vefat etmiştir. Cenaze namazı kalabalık Osmanlı ricali ile birlikte kılınmış olup, naaşı Yüksekaldırım’da defnedilmiştir.³⁵

2.1.18. Sadullah Enveri³⁶

Teracim-i Ahval

Yazdığı tarih on senelik vakayı havidir. Sultan Ahmed Han-ı evvel Hazretlerinin ferman-ı hümayunlarıyla kaleme alınmıştır. Padişah-ı müşarünileyhin iptida-yı culuslarından başlıyor. Enveri, hizmeti kitabet-i seniyyede mübahi olmakta idi. İnfikak ettikten sonra Ahmet Vasıf Efendi’nin üçbuçuk sene kadar makamında ifa-yı hizmet eyledi. Nihayet uluv-ı eltaf-i şehinşahiya mazhar olarak Müftüzade Ahmed Efendinin şeyhülislam olduğu sırada 1201 tarihinde huzur-ı hümayuna davet olunarak vakanüvis tayin olunmuştur.

Hilmizade İbrahim Rıfat

³⁴ Abdülkadir Özcan, *Tarih-i Raşid ve Zeyli*, C.3, Klasik Yayınları, İstanbul 2013, s.8.

³⁵ Süreyya, *a.g.e.*, C.3., s. 814.

³⁶ *Malûmat*, C. 4, No:87, 23 Muharrem 1315 / 24 Haziran 1897, s. 793-794.

Doğum tarihi net olarak bilinmeyen Sadullah Efendi aslen Trabzon'ludur. İstanbul'da eğitim görmüş ve Osmanlı Devleti'ne hizmet vermiştir. Hocaganlık rütbesine kadar yükselen Sadullah Efendi, 1768 yılında vakanüvis olarak Osmanlı-Rus savaşı için Bucak sancağında orduya katılmıştır. Tezkirecilik ve cebeci katipliği görevlerinde bulunduğu bilinmektedir. Cevdet Paşa, Sadullah Enveri'den bahsederken iyi huylu, ahlaklı, dürüst, güzel konuşan, Arapça ve Farsça konuşabilen biri olarak nitelemiştir.³⁷

Enveri'nin tarihi, kendi adıyla anılan ve 3 bölümden oluşan bir eserdir. 1769-1792 yılları arasında geçen bazı olayları konu alan bu eser daha çok Osmanlı-Rus harpleri hakkında bilgi verir niteliktedir.

2.1.19. Saadettin Efendi³⁸

Teracim-i Ahval

980 senesinde berhayat idi. Şiiri nesrinden daha fasihtir. Çünkü ifadesini tabirat-ı mehcureye boğmuş. Anlaşılmaq adeta muvaffakiyet abdolunmalıdır. Kendisinden mukaddem tarih yazan zevatın ekseriyesini tenkit ediyor. Ve elfa-i züfer ve şandan addediyor. Halbuki muharret-ı kalemiyesi iddiasının hibfindadır. Mumaileyh hikayet ve tevarih ile çok meşgul olurdu. Bir eser vücuda getirmek üzere eyliyordu. Nihayet al-i celil-i osmaniye'nin bidayet-i zuhurundan Yavuz Sultan Selim Han Hazretlerinin zamanına kadar serzede-i zuhur olan vakayı yazmaya muvaffak oldu.

Tarihin bir nüshası nezdi padişahide kalması için ferman buyuruldu. İstinsah olunarak huzur-ı mülukaneye takdim kılınmıştır. Bundan dolayı kitabına Tacü't-tevarih namını vermiştir.

Padişah-ı müşarünileyhin asrı aliyelerinde sahai maarife kadem-nihadei marifet ve şuhud olan meşahir-i ulemîâdan dahi bahsetmiştir. Atideki manzumeyi dilpeziri mukaddeme-i kitapta gördük. Oldukça sade ve latiftir. Aynen nakledeyiz.

Ya Rab bu hakire destgir ol

Bu entri hatıra nasır ol

Mirat-ı zamiri ile safi

³⁷ Münir Aktepe, "Enveri, Sadullah", *DİA*, C.11., İSAM, İstanbul 1995, s.268-269.

³⁸ *Malûmat*, C. 4, No:87, 23 Muharrem 1315 / 24 Haziran 1897, s.793-794.

Taksirimi ta edem telafi
Kıl hame-i nazım ve nesre kadir
Et name-i came-i nevadir
Bu name-i dilküşa ilahi
Hayr ile müyesser et tenahi
Makbul kılıp hass u am et
Fadlımla kariin ihtişam et

Hilmizade İbrahim Rıfat

2.1.20. Dursun Bey ³⁹

Teracim-i Ahval

Sultan Beyazid Veli Han hazretlerinin asr-ı maliperverilerinde münşilerden idi. Defterdar, kapıkethüdalığı hizmetlerinde bulunmuştur. Umur-u kitabete merakı var idi. Ekser müddet hayatını bu yolla ifna eyledi. He zaman erbab-ı irfan ile düşer kalkar, gayretini tahsil-i ilim uğrunda feda eder idi. İnsan velev cüz'i olunsu'yının asarını görmek ister. Mumaileyh dahi namını sahife-i tarihte ibka etmek azmiyle, Fatih Sultan Mehmed Han Hazretlerinin irtihallarına kadar güzeran eden vakay-ı yazmıştır. Bu tarih mütala'a gúzarımız oldu. İfadesi nihayet derecede muğlaktır. Bir istifade olunmaz.

Hilmizade İbrahim Rıfat

2.1.21. Nevizade ⁴⁰

Teracim-i Ahval

İsmi Ataullah'tır. Dekayıkşinasan içinde müessir-i irfan bedayi asarıyla sabit olan bu zat, kerimü's-sıfat, müddet-i hayatını ulema-yı eslafın tahkik-i müellifati yolunda ifna eylemiştir. Mütela'a-yı tevarih en sevdiği şeylerden idi. Eslafından şu saha-i irfanda ibraz-ı kemalat eden fudala-yı azamın teracim-i ahvallerini güzelce tettebbu' ederek müellifatiyla beraber sept-i sahife-i beyan eylemiştir. Yazdığı kitab Şakayık-ın Numaniye'ye zeyldir.

³⁹ *Malûmat*, C. 4, No:89, 7 Safer 1315 / 8 Temmuz 1897, s. 821.

⁴⁰ *Malûmat*, C. 4, No:89, 7 Safer 1315 / 8 Temmuz 1897, s. 821.

Hak-i edebi altında medfun olan eslafımızın tezkire namlarına sebk eden bu hidmatı şayan-ı takdirdir.

Eğer, bu hidmet-i istidanesi saha-zib-i husul olmasaydı millet-i islamiyyenin ma-biliftiharı olan nice zavt-ı kiramın isimleri, eserleri lama'annur pişgah-ı mütala'aya alındığı takdirde her zaman eslaf ile ahlaf beynlerinde müdavele-i efkare, arz-ı hakayıka, ifa-yı ma'lumata hidmet edecektir.

Taşköprülüzade'nin Şakayık-ı Numuniyesi bidayet-i devlet-i aliyyeden Sultan Süleyman Han Hazretlerinin saltanat-ı seniyelerine kadar pister-i irfanda marifet numan olan ulema-yı osmaniyyeyi gösterir.

Aşık çelebi merhum gibi bazı gayur muhakkikler tarafından bu yolda ilaveler yazılmıştır. Nihayet, Nevi'zade 1015 senesine kadar kademnihide-i marifet şuhud olan ulemayı zikrelemiştir.

Hilmizade İbrahim Rıfat

1583 yılında İstanbul'da doğan Nevizade'nin babası Nevi Yahya Efendi'dir. Kaynaklarda adı Atai Nevizade olarak geçse de Malûmat Mecmuası asıl adının Ataullah olduğunu yazmıştır. Tahsilini mülazım olarak tamamladıktan sonra Canbaziye Medresesine müderris olarak atanmıştır. 1608 yılında müderrisliği bırakıp kadılık için başvuruda bulununca kendisine Lofça kadılığı verildi. Sırasıyla Babaeski, Varna, Ruscuk, Silistre, Tekirdağ, Hazergrad, Tırnova, Sahra, Tırhala, Üsküp kadılıkları yaptı. Üsküp kadılığından azledilince İstanbul'a döndü ve yeni bir tayin beklerken 1635 yılında vefat etti. Kaynaklarda belirtilene göre neşeli, alaycı, nükteli ve güzel konuşan bir insandır. Nevizade'nin Divan, Hamse ve münşeatları bulunmaktadır. En bilinenleri arasında Alemnüma, Nefhatü'l-ezhar, el Kavalü'l-hasen fi cevabi'l-kavli li-men adlı eserleri bulunmaktadır.⁴¹

2.1.22. Selaniki⁴²

Teracim-i Ahval

İsmi Mustafa'dır. Sultan Ahmet-i Salis Hazretlerinin asr-ı hümayunlarında berhayat idi. 971 senesinden başlıyor. 1008'de hitam buluyor. Bu bu hesaba göre 38

⁴¹ Haluk İpekten, "Atai, Nevi'zade", *DİA*, C.4., İSAM, İstanbul 1991, s. 40-41.

⁴² *Malûmat*, C. 4, No:89, 7 Safer 1315 / 8 Temmuz 1897, s. 821.

senelik vakayı havidir. Mustafa Çelebi hocagan sınıfındandı. Ekser umur-ı mühimmede istihdam olunmuştu. Hüsn-i etvarı ve ikdamatı sayesinde ammenin hüsn-i teveccühüne mazhar oldu. Tarz-ı tahriri pek sade değil ise de anlaşılmayacak kadar da muğlak değildir. Tarihi hem muhtasar hem de mübalağalıdır.

Hilmizade İbrahim Rıfat

Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Selaniki'nin, Malûmat Mecmuası'nın da belirttiği gibi adı Mustafa'dır. Selanüklü olarak lakaplandırılan Mustafa Selaniki'nin Selanik doğumlu olduğu düşünülmektedir. 1566 Zigetvar savaşına katılan Selaniki, Sokullu Mehmet Paşa'nın istediklerini yerine getirmekle görevlendirilmişti. İlk devlet görevi Haremeyn mukatacılığı olup bu görevden ayrılınca Boyalı Mehmed Paşa'nın defterdarlığını yapmıştır. Daha sonra silahdarlar katipliğine ve ardından da Gence seferine katılması emredildi. Seferin sonunda ise sipahiler katipliğine getirildi. Muhasebecilik, mihmandarlık gibi çeşitli görevler ifa etti. Ölüm tarihi yeri hakkında bilgi bulunmamaktadır.⁴³ Bazı kaynaklarda, Selaniki Tarihi adlı eseri, çağdaşlarına göre daha objektif ve güvenilir bulunsa da Malûmat Mecmua'sı Selaniki'nin tarihini abartılı bulduğunu yazmıştır. Selaniki'yi diğer vakanüvislerden ayıran özelliği, hiçbir kaynaktan faydalanmayışı ve yaşadığı dönemi kaleme alıyor olmasıdır. 1563-1600 yılları arasında yazan Selaniki, biçimsel anlamda klasik vakayinameci olarak değerlendirilir.⁴⁴

2.1.23. Akif Efendi⁴⁵

Teracim-i Ahval

1160 senesinde calis-i serir-i hilafet olan Sultan Mustafa Han Hazretlerinin teşrifat-ı divan-ı hümayunlarında müstahdem idi.

Padişahı ali osmaniye'nin adap ve merasim-i lazımanelerinin ifası hakkındane gibi adab-ı ta'zimkaride bulunmak icab edeceğini havi bir kitab yazılması nezd-i mülükane'de matlup idi. Bu emrin husulünü asr-ı mezkurda sadrazam bulunan Ragıp Muhammed Paşa'ya havale eylediler. O dahi Akif Efendiye bildirmiş ve yazmasını emretmiştir.

⁴³ Mehmet İpşirli, "Selaniki Mustafa Efendi", *DİA*, C.36., İSAM, İstanbul 2009, s. 357-358.

⁴⁴ Emine Sonnur Özcan, "Bir Sosyal Tarih Kılavuzu Olarak Tarih-i Selâniki" *OTAM*, S.37., Bahar 2015, s. 263-288.

⁴⁵ *Malûmat*, C. 4, No:89, 7 Safer 1315 / 8 Temmuz 1897, s. 821.

Mumaileyh emre imtisalen bu tarihi yazmıştı. Kitapta mesebekteki selatin-i osmaniye hazeratının usul-i merasimlerini cem' ederek bir eser yazdı. Mündecatının ekserisini umur-ı hükümete hasr eylemiştir. İfadesi sadedir.

Hilmizade İbrahim Rıfat

2.1.24. Rahmi ⁴⁶

Teracim-i Ahval

Gazi Sultan Mahmud Han Hazretlerinin vakanüvisanından idi. Şairliği dahi var imiş. En adi bir vaka hakkında tarih söylemek adeti idi. Padişahı müşarünileyh emriyle İran'a müteveccihen hareket ettirilen ordu-yı hümayunun dersaadetten ne suretle çıktığını, ne gibi merasim-i ihtiramkarıda bulunulduğunu bildiriyor. Mahezi esna-yı tahrirde serzede-i zuhur olan bazı hadisatı derc-i sahife-i beyan eylemiştir. İhraz olunan muzafferiyatı parlak bir halde tasvir ediyor. Fakat bazı yerlerde mübalağalı bulunmuş olduğundan ifadatına pekte itimat olunmaz. Bu tarih, Tarih-i Tatar demekle meşhurdur.

Hilmizade İbrahim Rıfat

Doğum yeri Kırım olan bu müverrihin asıl adı Mustafa'dır. Doğum tarihi hakkında bilgi yoktur. Divan katipliği, terane katipliği mektupçu ve vakanivislik görevlerinde bulunmuştur. İran'a vakanüvis ünvanıyla gönderilen Rahmi, 1757 yılında İstanbul'da vebadan ölmüştür. "Sefername-i İran" adını verdiği eserinde İstanbul'dan başlayarak tanık olduğu tüm resmi olayları kaydetmiştir.⁴⁷ Malûmat Mecmuası Rahmi'nin tarihine güven olunmayacağını dile getirmiştir.

2.1.25. Solakzade ⁴⁸

Teracim-i Ahval

İsmi Mehmed'dir. Sultan Mehmed İbn-i İbrahim Han Hazretlerinin zaman-ı alilerinde berhayat idi. Zuhur-ı devlet-i osmaniyeden başlayarak Sultan İbrahim Han Hazretlerinin tahtgah-ı saltanatlarında hitam verilmiştir. Tarihi, mübalağa perdazane

⁴⁶ *Malûmat*, C. 4, No:91, 21 Safer 1315 / 22 Temmuz 1897, s. 853-855.

⁴⁷ Cemal Toksoy, "Rahmi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.2.,Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 1999, s. 445-446.

⁴⁸ *Malûmat*, C. 4, No:91, 21 Safer 1315 / 22 Temmuz 1897, s. 853-855.

yazılmış ve her ne işitilmiş ise bila muhakeme sept-i sahife edilmiştir. 1500 yaşında adam tavzih ediyor. Aklen ve şer'an merdud şeylerdendir. Hasılı nazar-ı ehemmiyetle telakki olunamaz.

Hilmizade İbrahim Rıfat

Asıl adı Mehmed Hemdemi olan Solakzade, 1590 yılı İstanbul doğumludur. Sülalesinin kapıkulu yeniçeri ocağına dahil olduğu bilinmektedir. Sarayla yakın bağlantısı olduğundan dönemin ricalini iyi tanımaktadır. Şiir ve müzik ile uğraşan Solakzade Hemdemi Mahlası ile Miskali adını verdiği bestelere sahiptir.⁴⁹ Bir Osmanlı tarihi olan Tarih-i Solakzade'yi yazmıştır. Malûmat Mecmuası, 1500 yaşında adam tasvir ettiği gerekçesiyle, Solakzade'yi ehemmiyetten uzak bulmaktadır.

2.1.26. Muslihiddin⁵⁰

Teracim-i Ahval

Meşahir-i ulema-yı islamiyedendir. Güldeste asarıyla, istidad-ı fevkaladesi sayesinde namı şöretgir-i afak olmuştu. Zaman-ı Sultan Selim Hanıda farisi olarak berhayat bulunduğu asra kadar hameran olduğu tarih-i umumiye huzur-u maali iktinaha takdim ederek, padişahı celadet perver ve şehinşah-ı bedayi-i küsterin nail-i ihsanı olmuştu. Alim-i mişarünileyh tahsil-i ulum uğrunda mahall-i kesirede icra-yı seyahat eylemiştir.

Öyle şimendifger, vapurların mevcut olduğu şu zamanlarda Avrupalıların seksen günde devr-i alem seyahatlarına benzemez. İbraz-ı marifet maksadıyla Afrika çöllerinde, Asya vadilerinde onbeş yirmi sene kadar meşiyen al-i kademiye sırrına mazhar olan gayret ve ik'ası ahlaflın averde-i zeban-ı müftehiratındandır. Her nerede bir alim görse derhal rahle-i ifadesine oturur idi.

Şöhret-i ilmiyesi müsellemler-i en'am olan Emir Ayaş gibi bir zat'ı maali perverinden iktisab-ı marifet eylemiştir. Bu sırada nam-ı üstad ikramları temev vücgah-ı marifet olan celalü'l millete validin unvan-ı kudsiyesine mazhar olunan Muhammedü'l devani gibi bir dehri-i asrın himmet-i alimanesi munazzem olmuştu. Meftun-ı kemalat olan Hindistan emiriyle müddet-i vefine imrar-ı hayat ettikten

⁴⁹ Süreyya, *a.g.e.*, C. 2., s. 666.

⁵⁰ *Malûmat*, C. 4, No:91, 21 Safer 1315 / 22 Temmuz 1897, s. 853-855.

sonra canib-i Hicaz'a azimet eyledi. Avdette dersaadete gelmiştir. Asr-ı mezkurda şeyhülislam bulunan Ebu Suud Efendi ile mabeynlerinde rekabet peyda olarak, bütün efadılın huzurunda azim bir mübaheseye girişmiş idi. Savlet-i üstadanesi sayesinde hak kazanmıştır.

Mükafat olarak bir miktar maaşla Diyarbakır'a gönderilmişti. 979'da vali bulunan İskender Paşa'nın inhasıyla belde-i mezkurede Hüsrev Paşa'nın ihyagerdesi olan medreseye müderris tayin olunmuştur. Bi müddet orada neşr-i envar-ı ulum eylemiştir. Mişarünileyhin ulum-ı akliye ve nakliyede yedi tulası vardır. Esna-yı tedriste tüllabın kesretinden günde dört defa kürsi-i hitabbete çıkardı. İlm-i heyete dair Tezkire namında bir kitabı vardır. Muvakafa ve tefsir-i şeriflerin ekseriyesine haşiyeler yazmıştır. Elhasıl alim ve akil bir zat-ı marifetsımat idi.

Hilmizade İbrahim Rıfat

2.1.27. Derviş Ahmed Efendi ⁵¹

Teracim-i Ahval

Müverrihin-i osmaniyye içinde mevsuk olarak tarihi umumi yazan bu zat alikadirdir. Sultan Mehmet Bin Sultan İbrahim Han Hazretlerinin müneccimbaşısı idi. Camiü'd Düvel nam tarih eseri hame-i edibanesidir. İki cilt üzere muharrer bulunan bu tarih, gerçi lisan-ı Arabi üzere yazılmıştır. Fakat üslubu ifadesi zengin ve selis olduğundan anlatmakta subet çekilmez. Mumaileyh, şair müverrihler gibi her işittiğini ve her gördüğünü kağıda yürütmemiş. Mahsulat-ı fikriyesini muhakeme ederdi. Coğrafyaya vukuf-ı tamı var idi. Ahval tercümesinden bahsettiği bir kıtanın ne tarafta olduğunu şimalen ve cenuben ne derecede vaki olduğunu ve saha-i sathıyyesi neden ibaret bulunduğunu bildiriyor. Adabü'l Müverrih serlevhası altında müverrihlere lazım olan adap ve şeraiti mufassal olarak yazmıştır.

Nazar-ı mütala'aya alanlar derece-i zekasını, hakşinas olduğunu tasdik edecekleri dergardır.

İfadesine göre asr-ı mezkurda vezir bulunan Mustafa Paşa Tezkir namızamanında bir tarih yazılmasını arzu edermiş. Ve bu eserin husulünü dahi mumaileyhe havale eylemiştir.

⁵¹ *Malûmat*, C. 7, No:148, 14 Rebiülahir 1316 / 1 Eylül 1898, s. 576.

Ahmet Efendi tarihini Arabi, Farisi, ve Türki lisanları üzerine yazılan yetmiş seksen kadar en meşhur, en muteber kitab-ı tarihiyeden cem' eylemiştir. Ve hangi tarihten iktibas eylediğini söylüyor.

Heyet-i mecmu'a-i tevarihin bir enmuzec mücessemi olan bu eser-i güzün kütüphane-i milliyemizin en parlak hücre-i dilarasını tezyin etmektedir.

Hilmizade İbrahim Rıfat

Müneccimbaşı olarak anılan Ahmed Efendi, 1631 yılında Selanik'te doğmuştur. Babası Lutfullah Bey'dir. Aslen Karaman Ereğli'sinden olan Ahmed Efendi, ilk eğitimini Selanik'te bulunan Mevlevi tekkesinde almıştır. 1654 yılında İstanbul'a geldiğinde eğitimine devam etmiştir. ilmi bilgisi ve nezaketiyle dikkat çektiği için IV. Mehmed tarafından 1665 yılında Münecimbaşı'lığa tayin edildi. Kısa sürede IV. Mehmed'in yol arkadaşı olmuş ve padişahın hal edilmesinden sonra Mısır'a sürülmüştür. İki yıl Mısır'da kaldıktan sonra dini ritüellerini devam ettirmek için Mekke'ye ve ardından Medine'ye geçerek altı yıl boyunca dini ilimlerde dersler verdi. Nihayetinde Mekke'ye geri gelerek Mevlevi şeyhi oldu. 28 Şubat 1702 senesinde Mekke'de vefat etti.⁵² En önemli eseri Camiüd Düvel'dir.

2.1.28. Elhac Mehmed Defteri⁵³

Teracim-i Ahval

Urefa-yı muharirin meyanında ibraz-ı savlet-i marifet edenlerdendi. Zübdetü'l Vekayi nam tarih, asar-ı bergüzidesindendir. Sultan Mehmet Han ibn-i İbrahim Han Hazretlerinin eyyam-ı saltanatlarında defter-i kitabete dahil olmuştu. Hidmatı hasenesinemebni umur-ı maliye istihdam olundu ve bazı mevadd-ı mühimmenin nazaratı yed-i iktidarına tevdi' olunmuştu. Tevarih-i eslafa merakı olduğundan esker evkatını mütala'a-yı tevarih ile geçirirmiş. Müverrihin-i saire gibi namının kulub-ı umumiyide caygir-i marifet olmasını arzu eylerdi. Nihayet balede bildiğimiz tarihi yazdı. 1082 senesi vaka'ından başlıyor. Münderecatının ekserisini padişah-ı mişarünileyh hazretlerinin icraatına hasr eylemiştir.

Hilmizade İbrahim Rıfat

⁵² Musa Yıldız, "Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin Risale Fi'l-Kinaye Ve't-Ta'riz'i" *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 4., İstanbul 2000, s.43-68.

⁵³ *Malûmat*, C. 7, No:148, 14 Rebiülahir 1316 / 1 Eylül 1898, s. 576.

İstanbul'da doğan Deferi Paşa günlük olayları yazma katipliğinden yetişerek defterdarlığa geçmiş ve ordan da valiliğe kadar yükselmiştir. 1698 yılında sadrazam Mehmed Rami Paşa tarafından baş defterdarlığa getirilmiştir. Çeşitli aralıklarla beş kez daha defterdarlık görevinde bulunmuştur. 1714 yılında defterdarlık görevinde iken malikaneleri mukataaya çevirmiş ve vezirlik rütbesi almıştır. Sadrazam olmayı beklerken III. Ahmed tarafından İstanbul'dan uzaklaştırılmak için Selanik Muhafızlığı görevi tevcih olunmuştur. Zübdetü'l Vekayi ve Nesayihu'l Vüzere-Ve'l-Ümera adlı eserler Deferi Mehmed Paşa'ya aittir.

2.1.29. Abdi⁵⁴

Teracim-i Ahval

Sultan Mahmud Han Hazretlerinin vakanüvisanından idi. Tarih-i beşerin rikkat-aver sahifelerine hergün amele-i nazar ederdi. Muharririn ulviyet fikri ve eseri tefenni olarak yazılan vakayı tatlı tatlı mütala'a ederdi. Zihninde hasıl olan meleke-i efkar, arz-ı endam, rikkat etmek arzusunda bulunur. Tuluat-ı zihniyesi kaleminde cevelan ederdi. 1140 senesinden beri serzede zuhur olan vukuatı sept-i sahife-i beyan etmiştir.

Hilmizade İbrahim Rıfat

2.1.30. İzzi⁵⁵

Teracim-i Ahval

İsmi Süleymandır. Tarih yazmaya hahişkar idi. 1158 senesinde hocagan silkinde bulunuyordu. Herbir umurda istihkamet üzere hareket eylediğinden nail-i eltaf-ı padişahı olmuştur.

Kendisinden mukaddem reisü'l-küttab bulunan Mustafa Efendi zabt-ı vakaya memur edilmiş idi. Vüzeradan Hasan Paşa'nın iltiması üzerine mumaileyhi münşilik vazifesine tayin eylediler. Muasır-ı bulunan Suphi Efendi saray-ı hümayuna memur buyruldukları zaman, meşguliyet-i kesirelerine mebni Azzi Efendi bittabi vakanüvis nasb olunmuştu. 1057 senesinden başlıyor. Muhteviyatı sırf devlet-i aliyenin umur-ı dahiliyesine münhasırdır. İfadesini anlamak zordur.

Hilmizade İbrahim Rıfat

⁵⁴ *Malûmat*, C. 7, No:148, 14 Rebiülahir 1316 / 1 Eylül 1898, s. 576.

⁵⁵ *Malûmat*, C. 7, No:148, 14 Rebiülahir 1316 / 1 Eylül 1898, s. 576.

Halil Ağa adında birinin oğlu olan İzzi'nin asıl adı Malûmat Mecmua'sının da belirttiği üzere Süleyman'dır. İstanbul'da doğmuş ve ilk eğitimini babasından almıştır. Arapça, Farsça bilen Süleyman Efendi, hat konusundaki başarısı sebebiyle Divan-ı Hümayun katipliği yapma fırsatı bulmuştur. Belgrad Seferine, Divan-ı Hümayun katibi olarak katılan ve ordugahta yer alan İzzi, 1745 yılında vakanüvis tayin edilmiştir. Vakanüvisliğinin yanı sıra teşrifatçılık ve mevkufatçılık görevlerinde de bulunan İzzi, 1753 yılında Hacca gittiği için görevinden uzaklaşmış ve dönünce görevini tekrar devralmıştır. Hac'dan döndükten kısa bir süre sonra vefat etmiştir. 1755 yılında öldüğü bilinen Süleyman Efendi'nin mezarı, Edirnekapı'daki Nakşibendi şeyhi Muradzade türbesindedir.⁵⁶

1745'te vakanüvisliği devraldığına selefi Subhi Efendi'nin kaleme alamadığı 1744 tarihini başından itibaren tahrir eden İzzi, 1744-1747 yıllarını I. Cilt, 1748-1752 yılları arasını II. Cilt olarak kaleme almıştır. 1753 yılının başından itibaren III. Cilt ortaya koymak istese de vefat ettiği için amacını gerçekleştirememiştir.⁵⁷

2.1.31. Mustafa Safi Efendi⁵⁸

Teracim-i Ahval

Sultan Ahmed-i Sani hazretlerinin imamları idi. Sade üslup üzerine yazmış ise de tarihine hurufat ilave ederek her şeyde mübalağayı iltizam etmiştir. Mumaileyh padişah-ı mişarünileyh hazretlerinin asr-ı hümayunlarında serzede-i zuhur olan şuaanat-ı beşeri yazmak arzu edermiş, fakat muvaffak olmadığından Sultan Fatih Mehmet Han Hazretlerinin vakt-i cülüslerini zemin-i tarih ittihaz eylemiştir. Yazdığı tarih, Züpdetü'l Vekayi ismiyle yad olunur. Dört cilt kadar vardır.

Hilmizade İbrahim Rıfat

⁵⁶ Şeyma Güngör, "İzzi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.1., Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 690.

⁵⁷ Bekir Kütükoğlu, *Vekayi'nüvis, Makaleler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1994, s. 116.

⁵⁸ *Malûmat*, C. 7, No:148, 14 Rebiülahir 1316 / 1 Eylül 1898, s. 576.

2.1.32. Raşid Efendi ⁵⁹

Teracim-i Ahval

Sultan Ahmed Han Hazretlerinin mehd-i saltanatlarında vakanüvis idi. Bir tarih kaleme alması için emr-i padişahi sadır olmuştu. Huzur-ı hümayuna çıktığı zaman ilerice kendisine tebliğ olundu. Raşid Efendi iltifat-ı mükameleden ziyade memnun olmuş idi.

Bin senesi ibtidasından başlayarak zamanında hitam bulan Naima Tarihini esas tuttu. Ve bir tarih vücuda getirdi. Tarz-ı ifadesi oldukça sadeliği gösteriyor. Maheze yine elfaz-ı mehçure karışmıştır. Şu kadar var ki eslafı gibi her gördüğünü yazmamış, bir dereceye kadar vakayı hikmet-i tarihe tatbik eylemiştir. Esna-yı tahrirde zuhura gelen bir vakadan dolayı müddet-i muvakaate terk-i meşgale eyledi.

Nihayet iktidar-ı fevkaladesi, tarihlerde lisan-ı yad olunan vezir-i zişan İbrahim Paşa'nın mesnet-i sadarete geçtiği zaman vakanüvislikte daim olması kendine tebliğ olundu. Raşid Efendi de tekrar kerem-i tam ile tarihini itmama başladı.

Raşid Efendi cidden zamanında muktedir bir müverrih idi. Eserine hurufat karıştırmamıştır. Sırf devlet-i osmaniye'nin vaka'yına hasr-ı efkar etmiştir.

Hilmizade İbrahim Rıfat

1670 yılı civarında doğduğu bilinen, Raşid Efendi'nin babası kadı Malatyalı Mustafa Efendi'dir. Medrese öğrenimini tamamlayarak iptida-i hariç rütbesiyle Hacı İlyas Medresesine müderris oldu. Ambar Gazi medresesi ve Halil Paşa Medresesi'nde görev aldı. 1714 yılında vakanüvis yapılarak III. Ahmed'in tahta çıkışından itibaren yaşanan olayları kaleme alması emredildi. Mora ve Macaristan seferlerinde vakanüvis olarak görev aldı. Sırasıyla Bayrampaşa, Ayasofya, Süleymaniye medreselerine tayin edildi. Vakanüvislik dışında kadılık görevinde de bulunan Raşid Efendi Halep ve İstanbul kadılıkları yapmıştır. İran büyükelçiliğinin ardından İstanbul kadılığı yapmış ve bu dönemde çıkan Patrona Halil isyanıyla İstanköy adasına oradan Bursa'ya ve son olarak Limni adasına sürgün edildi.

⁵⁹ *Malûmat*, C. 7, No:149, 21 Rebiülahir 1316 / 8 Eylül 1898, s. 582-583.

Hekimoğlu Ali Paşa'nın sadrazamlığı sırasında İstanbul'a dönen Raşid Efendi, Anadolu Kazaskeri olmuştur. Henüz bu görevini ifa ederken vefat etmiştir.⁶⁰

Kibar bir kişiliğe sahip olduğu söylenen Raşid Efendi'nin en önemli eseri “Vekayiname” adlı eseridir. Diğer eserleri arasında divanı, Münşeât adlı eseri ve Sıhhatname adlı mesnevisi sayılabilir. Hilmizade İbrahim Rıfat Malûmat Mecmuası'nda, kaleme aldığı Raşid Efendi hakkında, güvenilir bir imaj çizmiştir.

2.1.33. Rıdvan Paşazade⁶¹

Teracim-i Ahval

İsmi Abdi'dir. 1049 senesinde serir-i şevketsemir-i hilafet olan Sultan İbrahim Han Hazretlerinin asr-ı hümayunlarında perverşiyab-ı atıfet olmuş bir zat-ı alikadirdir. Gerçi, müverrihhi-i osmaniyye idadiyeye dahil ise de yazdığı tarih umumi değildir.

Hazreti padişahın ferman-ı hümayunlarıyla Mısır ezman-ı sabıkasındaki vuku'at-ı tarihiyesini kaleme almıştır. Gerçi hacmen küçüktür. Fakat münderecattı müfeyyittir. Dokuz fasıla ayrılmıştır. Hazret-i Adem'den başlayarak Mısır'da pek eski vakitlerde mütemekkin olan imam-ı kadimededen haber veriyor. Sahaif-i tarihin bu cihetleri kütüb-i semaviyyeye müstenid olacağı gibi zaman uzaklaştıkça ahval-ı beşer, hicab-ı zalam içinde gizleneceği tabidir. Bundan dolayı buralara pek nazar-ı sahih ile bakılmaz. Fusul-ı sairede Mısır'ın ba'det-tufan ne halde olduğunu ve ne gibi vakaya maruz bulunduğunu bildiriyor. Bu kitapta faide-ment bir şey var ise, o da hangi senenin şuanından bahsediyorsa o senesaha-i irfanda şaşapuş olan meşahir-i ulemayı söylüyor ve asarından bazılarını tanıtıyor. Şairlerin numunelik bir beyitini, kasidesini ahlafa bildiriyor. Tarz-ı ifadesi sadedir.

Hilmizade İbrahim Rıfat

⁶⁰ Kamil Yaşaroğlu, “Raşid” Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, C.2., Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999, s.449-450.

⁶¹ *Malûmat*, C. 7, No:149, 21 Rebiülahir 1316 / 8 Eylül 1898, s. 582-583.

2.1.34. Peçevi ⁶²

Teracim-i Ahval

İsmi İbrahim Efendidir. Mevlidi Rumeli taraflarında Peçuy nam kasabasıdır. Bu tarih pek de ehemmiyete haiz değildir. Ekser muhteviyatı selatin-i osmaniye hazretlerinin fütühatına münhasırdır. Sultan Süleyman Han Hazretlerinin vakt-i cüluslarında bed'e ediyor. Zaten bu tarihin vücuda getirilmesi ozaman bazı zevat-ı marifetsımatın beyanlarında karargir olmuştur. Bu da bizim Peçevi'ye nasip oldu. Mahezleri, Celalzade Salih Efendi, Tevfik Ramazanzade, Celalizade Mustafa Çelebi ve Şair-i şehir Ali Efendi, Katip Muhammed Efendi nam müverrihlerin asarı idi. Sultan İbrahim Han Hazretlerinin vefatında hitam buluyor. Peçevi birçok yerlerde mirmirani rütbesi ile defterdarlıkta bulunmuş.

Hilmizade İbrahim Rıfat

1574 yılında Peçuy'da doğmuştur. Babasının adı tespit edilemeyen Peçevi'nin annesi Sokullu ailesine mensuptur. 14 yaşında iken babasını kaybeden Peçevi, akrabası olan Lala Mehmed Paşa'nın yanında büyümüşdür. Avusturya ve Eğri savaşlarına tanık olan Peçevi, göstermiş olduğu başarılarından dolayı çeşitli görevlere getirildi. Mukabelecilik, tahrir, çeşitli yerlerde defterdarlık, darphane hizmeti, beylerbeylik, sancakbeyliği, valilik gibi farklı görevlerde bulunduktan sonra memuriyetten çekilmiştir.⁶³ Peçevi tarihi, Sultan Süleyman Han'ın tahta çıkışıyla başlayıp IV. Murad döneminin ortalarına kadar devam eder.⁶⁴ 1649 yılında vefat ettiği bilinen Peçevi'nin ölüm yeri, kesin olmamakla birlikte Budin veya Peçuy'dur.

2.1.35. Mehmed Bin Mehmed ⁶⁵

Teracim-i Ahval

Sultan Osman Han Hazretlerinin asr-ı hümayunlarında divan katibi idi. Nuhbetü't Tevarih ve el Ahbar nam tarihi kalem müşkin rakamıyla sahaizib-i husul olmuştur. Tevarih-i eslafı tettebbu' etmeye hahişkar idi. Nihayet icmalî fikriyesini mahsulat-ı kalemiyesi ile birleştirerek kocaman bir tarih yazdı.

⁶² *Malûmat*, C. 7, No:149, 21 Rebiülahir 1316 / 8 Eylül 1898, s. 582-583.

⁶³ Reşat Öngören, "İbrahim Peçevi" *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.1., Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 641-642.

⁶⁴ Peçevi Tarihi'nin birinci ve ikinci ciltlerinin takdimi için bkz. *BOA*, İ..DH., 529.36633 / 1281 Ca 19; *BOA*, İ..DH., 553.38496 / 1283 R 23.

⁶⁵ *Malûmat*, C. 7, No:149, 21 Rebiülahir 1316 / 8 Eylül 1898, s. 582-583.

Suret-i tahriri pek selis değil ise de öyle herkesin anlamayacağı derecede kapalı gitmemiştir.

Elfazpüristandan değil idi. Bu tarihin haguyane alınması nişanei kadrini evc-i balaya çıkarmıştır. Solakzade gibi 1500 yaşında adam tavsih etmek, koca küreyi öküzün üzerine bindirmek, mukaddemat-ı hurafiyesini kabul etmiyor. Mumaileyhin tarihini mütalağgüzarımız oldu. Ciddi bir halde yazdığı, gayret-i kalemiyesinden müsteban oldu. Fakat umumi değildir. Evvela cenabı peygamberin şu saha-i vasia-i kainatı nur-ı nübüvvetiyle ziyadar eylediğinden başlamış, hulefa-yı Abbasiye ve muallakatı sırasıyla zikrederek Sultan Ahmed Han Hazretlerinin eyyam-ı mülükhanelerinde hitam veriliyor. Bundan başka hulefa ve mülükün esamisi ve evlad u ahfadı için ayrıca cetveller çizilmiş. 1276 senesinde tab' ve temsil edilmiştir.

Hilmizade İbrahim Rıfat

Hayatı hakkında çok az bilgi bulunan Mehmed b. Mehmed'in kendisini Rumi olarak tanıttığı bilinmektedir. Osmanlı literatüründe daha çok Edirnevi (Edirneli) olarak bilinmektedir.⁶⁶ Hafız Ahmed Paşa'nın hizmetinde bulunan Edirneli Mehmed, Divan-ı hümayun ahkam katipliğine geçtikten bir süre sonra müderrislik görevini ifa etmiştir. Ölüm tarihi hakkında ay ve gün olarak kesin bir bilgiye sahip olunmamakla birlikte 1640 senesinde vefat ettiğini söyleyebiliriz. Nuhbetü't Tevarih ve'l Ahbar ve Tevarih-i Ali Osman adlı eserleri bulunmaktadır.

2.1.36. Fazıl Ahmet Paşa⁶⁷

Teracim-i Ahval

Bin yetmiş yedi senesinde tahtgah-ı saltanata cülus eden Sultan İbrahim Han Hazretlerinin sadrazamları idi. Mişarünileyh fatih-i Kandiye nam-ı mefharet ünvanıyla maruftur. Zaman-ı mezkürda vuku'bulan Deliarı muharebatı şedidede Kandiye şehri, bu zat-ı celadetsımatın himmetiyle teshir olunmuştur. Birçok seferlerde ibraz-ı asar-ı şecaat eden bu cesur kumandanın hareket-ı faalanesi tarih-i harbin ve betahsis-i muharebat-ı bahriye-i osmaniye'nin en parlak sahifelerini tezyin ediyor. Mevlidi Köprülü nam kasabasıdır. Rir rivayete göre bu tarih, diğer bir zat

⁶⁶ Abdurrahman Sağırılı, "Mehmed b. Mehmed Edirnevi", *DİA*, C. 28., İSAM, İstanbul 2007, s. 495.

⁶⁷ *Malûmat*, C. 7, No:150, 28 Rebiülahir 1316 / 15 Eylül 1898, s. 607-609.

tarafından kaleme alınarak müşarünileyhin namına yazılmıştır. Nasıl olursa olsun, fûnun-ı bahriyece mühim bir tarihtir.

Evvela Kandiye’de akd olunan muahedatı bildiriyor. Nemçe kralının zat-ı hazreti padişahıya sulhu rica yollu gönderdiği mektubu da dercetmiştir. Elhasıl, Girit’in suret-i fethine dair yazılmış eserdir. Burada Osmanlıların Girit Muharebesinde istiğmal ettikleri alat ve sefain-i harbiyenin neden ibaret olduğu ve ne miktarda bulunduğu mufassal olarak yazılmıştır. Sevk olunan toplar ve asakir ile bahriye planları dahi ayrıca tarif edilmiştir.

Osmanlıların, ezman-ı sabıkada fûnun-ı bahriyede ibraz ettikleri besalet ve şecaatları cihanın hayretini mucip olmuştur. Binanaleyh, bu eseri nazar-ı tetkikten geçiren bir mütefenninin pek büyük istifade edeceği dergardır. Münderecatının bazı badi-i hayret olacak yerleri mütalaa-güzarımız oldu. Garaipten olarak diyor ki, fırtınalı bir gecede bir sefenei harbiyemizde Girit’e sevk olunmak üzere İskenderiye’den miktar-ı külli asker almıştık. Esnayı rahta rüzgar şiddetle hükümfenna olmaya başladı. Dağlar gibi hücum eden mevceler bizi bir hal-i dehşetnakte bırakmış idi. Yek-diğerini takip eden sevaik sath-ı deryayı arasına tenevvür ediyordu. Semada cevandaz olan sahabeler kevakibin ziyasını kamilden setr etmişti. Ortalık bir kisve-i zülmete bürünmüş, yağmurun şiddeti yolumuzu gaip ettirmiş idi.

Bu halde iken önümüzde bir karaltı olduğunu hisseyledik. Bunun mahalli iltica olacak bir ada yahut düşman gemisi olmak ihtimali var idi. Her tehlike melhuz idi. Nihayet derecede havf ve helecan içinde kaldık. Nihayet birbirini mütakip ateşfeşan olan şimşeklerin ziyasıyla ada olduğunu anladık. Hemen karaya çıktık.

Hilmizade İbrahim Rıfat

Köprülü Mehmed Paşa’nın oğlu olan Fazıl Ahmed Paşa, 1635 senesinde Amasya’ya bağlı Vezirköprü kasabasında dünyaya gelmiştir.⁶⁸ Annesi Yusuf Ağa’nın kızı Ayşe Hanım’dır. İstanbul’a geldiğinde yedi yaşındaydı. Şiir, fıkıh, tarih siyaset gibi alanlarda öğrenim gördü. On altı yaşında müderrisliğe başladı ve hariç ve dahil müderrislikleri yaptı. Sahn müderrisliğine kadar yükselen Fazıl Ahmed, Erzurum valiliğine tayin edildi. Şam ve Halep valiliklerini de yaptıktan sonra

⁶⁸ İsmail Hami Danişmed, “Köprülü Fazıl Ahmed Paşa” *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronoloji*, C. 5., İstanbul 1971, s.43.

İstanbul'a gelerek 1661 senesinde İstanbul kaymakamı oldu. Babasının ölümünün ardından 1666 yılında sadrazam oldu. Yaklaşık on beş yıl boyunca sadarete kalan Fazıl Ahmed Paşa, bu sürenin neredeyse dokuz yılını cephelerde geçirmiş ve birçoğunda başarılı olmuştur. 1676 yılında vefat etmiş ve babasının yanına Çemberlitaş'taki türbeye defnedilmiştir.⁶⁹

2.1.37. Süheyli⁷⁰

Teracim-i Ahval

İsmi Ahmed Bin Hemdem'dir. Fatih-i Bağdat Sultan Murad Han Hazretlerinin asr-ı mülükhanelerinde nam-ı edibanesini erbab-ı irfana tanıtmış idi.

Bedayi-i irfanını havi asar-ı adidesi vardır. Acaibü'l Measir ve Garaibü'l Nevadir nam tarih muharreratındandır. Eslofin garaib-i ahvalinden bahis olan bu kitap, tarih-i umumiyeye ait değildir. Muhteviyatı ibret amiz hikâyeler, hikmet engiz fıkralardan ibarettir. Meşahir-i eslofin ve mülükün mecalisinde cereyan eden vaka-i acibeden haber veriyor. Elhasıl, beşerin ahlak kısmına hadim olabilir. Süheyli Bey rengin-i eş'ar tanzim edermiş.

Birkaç gazeliyatın muttali olmuş idik. Ne çare ki hatırdan çıkmıştır. Sade atideki kıtayı yazıyorum. Dikkat olunur ise meşhur üdebamızın eş'arı zan olunur. En ziyade Şinasi merhumun ifadesini andırıyor. Kitabın baş tarafında yazıyor.

Ya Rab beni müstağrak-ı envar-ı hüda kıl

Ya bestei serrişte i teslim rıza kıl

Mi'rat-ı dilim pak kılıp jenk-i kederden

Sen şahid-i maksudu bana çehrenuma kıl

Hilmizade İbrahim Rıfat

⁶⁹ Özlem Ercan, "Baba-Oğul Sadrazamların Şairlere Farklı Yaklaşımları Ve Fâzıl Ahmed Paşa'ya Yazılan Manzumeler", *Turkish Studies*, S. 7/2, Ankara 2012, s. 463.

⁷⁰ *Malûmat*, C. 7, No:150, 28 Rebiülahir 1316 / 15 Eylül 1898, s. 607-609.

2.1.38. Mehmed Fahreddin ⁷¹

Teracim-i Ahval

1270 senesinde Bursa'da dünyaya gelmiştir. Pederi Şeyh Ahmed Şerafettin namında bir zat-ı kerimü's-sıfat imiş.

Bu müverrih fırkasına mütemadiyen seccade-i tarikatta icrayı ayin, marifet-i karin eylemiştir. Yazdığı tarih üçyüz kadar sahifeden ibaret olup tarih-i umumiden değildir. Nazar-ı mütalaaya alındığı halde muharririn ulviyet fikrini lisan-ı hal ile ifade eden sahifeler birçok marifetşinasanı enzar-ı ammeye vaz'ı etmektedir.

Bakınız bu müvverih ne yazmış?

Devlet-i aliyenin o zaman zir-i maarifperverisinde müstazıl-ı fazilet olan eşahir-i ümmet-i cem' ederek ahlafta tanıtmıştır. Altmış beş sene kadar Bursa'da piray-ı cihan olan ulema-yı kiram ve meşayih-i azam şuara-yı tena bedela-yı mesturu'l hal, hafızu'l Kur'an, musukişinasan gibi zevatın teracimi ahvalini bertavsil yazmıştır. Eslafın namını tezkire badi olan bu hizmeti cidden şayan-ı teşekkürdür. Bütün aşikan-ı hakikatnişanın eş'ar-ı belagat şiarını muhtevi bulunan bu eserin ismi, Gülüzar-ı İrfandır. Ve elyevm bu nam-ı rengin ile elsine-i üdebada yad olunur.

Hilmizade İbrahim Rıfat

2.1.39. Nişancı Mehmet Paşa ⁷²

Teracim-i Ahval

Sultan Süleyman Han Hazretlerinin vüzerasındandır. Letaif-i asara merakı var idi. Tarih-i beşerin en latif parçalarından bil-intihab tarih vücuda getirmesi arzu eyler imiş. Muvaffak olmuştur. Mülük ve meşahirin teracim-i ahvalini yazmıştır. Ne çare ki tarz-ı atik vadilerinde hameran olduğundan eslafta geçen elfaz meraklılarına rahmet okutturmuştur. Nergisiler bunun yanında sadelik taraftarı addolunmalıdır. Elhasıl bu tarih ufak olmakla beraber ehemmiyetten aridir.

Hilmizade İbrahim Rıfat

⁷¹ *Malûmat*, C. 7, No:150, 28 Rebiülahir 1316 / 15 Eylül 1898, s. 607-609.

⁷² *Malûmat*, Cilt 7, Nüsha 150, s. 607-609.

2.1.40. Aşık Çelebi⁷³

Teracim-i Ahval

Müverrih-i Osmaniye silsile-i müftehiresi meyanında namı lisan-ı edeple yad olunur. Şöhreti sairlerinden ziyadedir. Marifet-i zindegisi zamanında istifadeyi mucip olmuştur. İsmi Seyyid Pir Mehmed Bin Seyyit'ten ibarettir. Fakat Aşık Çelebi ünvanıyla biliniyor. Latife bir zat idi. Her hangi mecliste köşenişin olsa herkes kelamını kemal-i lezzetle dinler idi. Şive-i tahriri pek sadedir. Söylediği eş'ar bir hekimin tayin-i hareketını andırır. Bir feylesofun kelimatını tefhim eder idi. Maksat-ı re'si Bağdat imiş. Birçok zaman seyahatte bulunmuş ve nihayet Timur zaliminin eydie-i müstebidanesinde kalmış ise de tahlis-i giriban ederek Sultan Mehmed Han Hazretlerinin hitan cemiyetinde bulunmuştur. Emr-i padişahıyla birçok mahafil-i ilmiyede tetrisatda bulunmuştur. Pederi yirmi sene kadar hükkam üzerine müfettiş sıfatıyla memur olmuştur. Bu dahi kadılık silkine dahil olarak Rusçuk kasabasına tayin olunmuştur.

Bila sebep azl olduğuna müteessir olarak, o sırada Belgrat'tan Sofya'ya azimet etmiş olan Sultan Selim Han Hazretlerine bir istirhamname takdim ederek mükafat olmak üzere, yüzelli akçe maaş ile Karatura Kazasına gönderildi. Ba'del-infisal köşenişin inziva olmuş idi. Cem eylediği Tezkiretü'ş-şuara nam kitabı hazreti padişaha takdim eyledi. Padişah-ı mişarünileyh hazretlerinin nail-i ihsanı olmuştu. Lisan-ı Arabi üzere Şakayık'a bir zeyl ilave eylemiştir. Asar-ı sairesinden iki kıt'a hadis-i erbain cem etmiş ve Ravzatü'ş Şüheda nam kitapla İmam Gazali'nin En Nesrül mensuk fi nesayihül mülük nam eserini tercüme eylemiştir. Türkçe bir divanı vardır.

Hilmizade İbrahim Rıfat

Malûmat Mecmuası'nın Aşık Çelebi hakkında yazdıklarına ek olarak bazı bilgiler eklemek gerekirse, Prizen şehrinde 1520'de doğduğunu söyleyebiliriz. Babası Seyyid Ali Efendi'dir. 1541 yılında Bursa'ya gelerek mahkeme katipliği yapmış ve Bursa güzelleri hakkında yazdığı şehrengizini bu dönemde kaleme almıştır. İstanbul'a döndüğünde Ebusuud Efendi'nin fetva katipliğini yaparak 1550'de Silivri kadısı, Priştine kadısı ve 1556'da Serfice kadısı olmuştur. Divanını

⁷³ *Malûmat*, Cilt 7, Nüsha 153, s. 672-673.

Serfice kadılığı sırasında yazan Aşık Çelebi, çeşitli bölgelerde kadılık görevine devam etmiştir. 1568 senesinde meşhur Meşairü’ş-şuara adlı tezkiresini tamamlayarak II. Selim’e takdim etmiş, kısa bir zaman sonra da Şakayık Zyli’ni bitirerek Sokullu Mehmed Paşa’ya sunmuştur. Tüm bu çalışmalarının takdiri için kendisine Üsküp kadılığı tevcih edildiyse de Aşık Çelebi burada hastalanarak vefat etti. Mezarı Lokman Hekim haziresindedir.⁷⁴ Neşeli, eğlenmeyi seven, canayakın ve vefalı bir zat olduğu bilinmektedir.

2.1.41. Karaçelebizade Aziz Efendi⁷⁵

Teracim-i Ahval

Sultan Mehmed Han-ı salis hazretlerinin asr-ı hümayunlarında nam-ı istidanesi aleme tanıtmış idi. Bin tarihlerinde kadem-nihade-i alem-şuhud olarak biraderleri Mehmed Efendinin terbiyeleri altında perverşiyab olmuş ve tarik-i tahsile başlamış idi. Vaktini beyhude yere ifna ve imha etmez idi. Evvela şeyhülislam Sunullah Efendi’den besmelekeş-i ibtidar olmuştur.

Sonradan mesnet-i meşihatı ihraz eyledi. 1020 senesinde Hayrettin Paşa medresesine müderris oldu ve hayli zaman mahalli muhtelifede tedrisat ile meşgul olmuştur. Birçok naiplikte bulunduktan sonra azl olunarak Kıbrıs’a gönderildi. Tekrar celb olunarak taltif olundu. Bursa’da hastalanarak 1068’de vareste-i dağdağa-i cihan olmuştur. Vasiyetleri üzerine Bursa’da Deveciler mezaristanı kabrinde Timurtaş muallimhanesi civarında hak-ı gufran edilmiştir. Edip-i nazif olan zat-ı al, vicadan-ı safiye malik idi. Sade müverrihlikte kalmayıp asar-ı sairesi vardır. Yazdığı tarih, tarih-i aziz efendi demekle mutaariftir. Miratü’s-safa ve Hilyetü’l enbiya nam eser müellifâtındandır. Süleyman name namındaki eserini serace tarihine zeyl olarak yazmış ve Sultan İbrahim Han Hazretlerine takdim eylemiştir. Ravzatü’l Ahbarü’l Mübiyn bil veka’ı selefü’l aziye vel’ahbar nam tarihi dahi tevarih-i makbuledendir. Muhtelif eş’arı vardır.

Hilmizade İbrahim Rıfat

⁷⁴ Muhammet Nur Doğan, “Aşık Çelebi” *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.1., Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 257-258.

⁷⁵ *Malûmat*, C. 7, No:153, 20 Cemaziyelevvel 1316 / 6 Ekim 1898, s. 672-673.

II. Mehmed'in sadrazamı olan Rum Mehmed Paşa'nın kardeşi, Rumeli Kazaskeri Hüsameddin Hüseyin Efendi'nin oğlu olan Abdülaziz Efendi, 1591 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İyi bir eğitim hayatından sonra sırasıyla Yeni Ali Paşa, Piri Paşa, Kalenderhane medreselerinde görev yaptıktan sonra Sahn müderrisliğine gelmiştir. Önce Bursa sonra Edirne Süleymaniye medreselerinde görev aldı. İstanbul Süleymaniyesine geldiği sırada Mere Hüseyin Paşa aleyhtarı ulema ayaklanmasına katıldığı için Bursa Molla Hüsrev medresesine gönderildi. IV. Murad'ın affıyla birlikte İstanbul Süleymaniyesi'ne döndü ve Mekke kadılığına kadar yükseldi. 1634 senesinde İstanbul kadılığın atanmış Abdülaziz Efendi, Lehistan seferi sırasında şehirde yaşanan yağ kısıtlılığı sebebiyle Kıbrıs'a sürgün edildi. 1634 yılı sonlarında affedilerek İstanbul'a dönse de uzun müddet kendisine görev verilmemiştir. Sultan İbrahim'im hal'inde aktif olarak yer alan Aziz Efendi, sivri dilli bir şahıs olduğu için Kara Murad Paşa, kendisinden çekinmiş ve şeyhülislamlık payesi makamını kendisine vermiştir. 1651 yılın da ise şeyhülislamlık rütbesini elde etmiştir. 2 Eylül'de padişahı hal için toplanan isyancıların içinde bulunması dolayısıyla Sakız adasına sürülmüştür. İki yıl sonra Bursa'ya gitmesine müsaade edilmiş ve 1658 yılında Bursa'da vefat etmiştir.⁷⁶ Bursa'da şuanda mevcut olmayan Deveciler mezarlığına defnedilmiştir.

Kibirli ve kırıcı bir yapıya sahip olan bu zat, Bursa'da su vakfı kurmasıyla bilinir. Şehrin susuz bölgelerine Müftü Suyu denilen sular getirmiş ve çeşitli hayır işlerinde bulunmuştur.⁷⁷ Tarih, siyer, tefsir, fıkıh, ahlak, edebiyat konularında eserler veren Abdülaziz Efendi'nin, Ravzatü'l-Ebrâr, Süleymannâme, Zafernâme, Mir'âtü's-Safâ, Gülşen-i Niyâz el-Kâfi adlı eserleri bulunmaktadır.⁷⁸

⁷⁶ Burhanettin Çakım, "Abdülaziz Efendi (Karaçelebizade)" *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.1., Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 40-41.

⁷⁷ Şükrü, Mümtaz, "Müftü Suyu", *Bursa Halkevi Dergisi*, S., 22, Bursa 1939, s.59.

⁷⁸ Ali İhsan Karataş, "Bursa Suları ve Su Vakıfları" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.17., S.2., Bursa 2008, s. 379-417.

2.1.42. Salih Bin Celal ⁷⁹

Teracim-i Ahval

Zaman-ı hayatında fedailşinasanın sartaç-ı ibtihacı idi. Nişane-i irfanına beraat-ı istihlal olan asar-ı ilmiyesi kendisinin muhakkikinden olduğunu irae ediyor. Mahsulat-ı fikriyesini kağıdın levha-i hazinanesine çekerek hıfz ederdi. Her hususatı bil-muhakeme, oldukça doğrusunu yazmaya gayret ederdi. Netayic-i efkariyesini pişgah-i kariine arz eder ve hülasa-i mealini takrir ve tefhim ederdi. Aşiyane-i fadiletperverisinde birçok teşnegan-ı ulum-ı uzletnişin-i marifet olurlardı. Mevlid-i Edirnededir. Sultan Süleyman Han Hazretlerinin asr-ı mülakanelerinde nevaleçin-i fadilet olmuştur. Payıdarı-i i'sar sebebiyle Şam, Halep taraflarını gezerek nerede bir muallim buldu ise derhal rahle-i tedrisine oturdu. Nihayet Mısır'apayendaz-ı marifet olduklarında müddet-i kesire tahsili ilimde bulundular. Daima, garaib-i ahal-i hayretle temaşa eder ve her birisinden ibret alırdı.

İfadesine nazaran Mısır'ın şuanat-ı acibe ve asar-ı atıkası hakkında bir tarih yazmak arzu edermiş. Birçok kütüb-i tarihiyeyi tahkik ettikten sonra nazarına ibnü'l Mukrizi ünvanıyla maaruf olan Şeyh Takiyuddin Ahmed Bin Ali'nin, Mısır'ın ahvaline dair dört cilt kadar yazdığı, Kitabü'l Mevaiz Vel İtibar Bi Zikrü'l Hitat Vel Asar nam kitabı görüldü. Kitab-ı mezkürü esas tutarak iki ciltten ibaret Tarih-i Mısır-ı Cedid nam tarih-i Türkiyi kaleme almıştır. Bundan başka Türkçe olarak Kitabü'l Muhtasar Fi Ahbaru'l Beşer nam eserle Cellaeddin Suyiti'nin Kevkebü'r Ruha ve Hüsnü'l Hazıra Fi Ahvalü'l Mısır Vel Kahire ismindeki kitbından dahi istinsah eylemiştir. Bu kitabın ekser yerleri mütalaa-yı acizanem oldu. Mısır'ın asar-ı atikesi hakkında lisan-ı Türki üzere yazılmış bir tarihe nadiren tesadüf olunur. Ezman-ı kadimeden hicret-i peygamberinin 952 senesine kadar cari olan vakayı söylüyor.

Ve ebniye-i aliyesinden bahsediyor. Asar-ı atike erbabına elverişli bir kitaptır. Mufassal olarak yazıldığından bazı meşahirin teracim-i ahvalini dahi bildiriyor.

Hilmizade İbrahim Rıfat

Salih bin Celal Malûmat Mecmuası'nda yer alan diğer bir tarihçidir. İkinci el kaynaklarla Malûmat Mecmuasında bulunan biyografi karşılaştırıldığında şöyle bir fark göze çarpmaktadır. Malûmat'ta Salih bin Celal'in Edirne doğumlu olduğu

⁷⁹ *Malûmat*, C. 7, No:153, 20 Cemaziyelevvel 1316 / 6 Ekim 1898, s. 672-673.

söylense de ikinci el kaynaklarda Vulçitrin doğumlu olduğu belirtilmiştir.⁸⁰ Bu bilginin dışında Salih bin Celal hakkında şunlar söylenebilir. 1520’de mülazım olan Molla Salih, Edirne’de Saraciye Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir. 1535’te Atik Ali Paşa medresesine geçiş yaptıktan kısa bir süre sonra Sahn-ı Seman müderrisliğine getirildi. Edirne Beyazıd Medresesinde de görev alan Salih Efendi, çeşitli yerlerde müderrislik ve kadılık (Şam, Halep) görevlerine getirilmiştir. 1550 senesinde memuriyetinden emekli olan Salih Efendi, İstanbul Eyüp’te 1565 senesinde vefat etmiştir. Nişancı Camii haziresinde gömülüdür. Tarih-i Sultan Süleyman ve Tarih-i Mısır bilinen en önemli eserleridir.

2.1.43. Osmanzade Taib ⁸¹

Teracim-i Ahval

Sultan Ahmed Han Hazretlerinin asr-ı hümayunlarında münşilik vazifesinde bulunur idi. O zaman sadrazam bulunan İbrahim Paşa’nın terbiyesi ile perverşiyab olmuştur. Bir tarih yazmak arzu edermiş. İcmal tarikiyle bir tarih kaleme aldı. Gazi Sultan Mustafa Han Hazretlerinden bed’e ediyor. Sultan Mustafa Han Hazretlerinin asr-ı mülükanelerinde hitam buluyor. Bu tarih muhtasar olduğu gibi ehemmiyeti dahi haiz değildir. İfadesi muğlaktır.

Hilmizade İbrahim Rıfat

2.1.44. Ali Mustafa ⁸²

Teracim-i Ahval

Müellifin-i Osmaniyye arasında “Katib Çelebi”den sonra bir mevki-i mühim işgal eden zat “Kühü’l-Ahbar” namındaki tarih-i umumi sahibi şair Ali Efendi’dir ki “Defterdar Ali” demekle haiz mertebe-i iştihar ve şi’r ve inşa cihetiyle de ser amedlerinden madud bir edib-i belagat şiardır.

“Varidatü’l-Anika” ve “Layihatü’l-Hakika” tesmiye eylediği iki aded müretteb ve mükemmel Türkçe divan eşarından muahharen yüz gazel intihab idüb “Sadef-güher” namıyla müstakil bir eser vücuda getirmiş ve buna mukaddime olarak

⁸⁰ Gülden Özyay, “Celâl-Zâde Sâlih Çelebi Dîvânındaki Dinî Muhtevâ”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008, s.6.

⁸¹ *Malûmat*, C. 7, No:153, 20 Cemaziyelevvel 1316 / 6 Ekim 1898, s. 672-673.

⁸² *Malûmat*, C. 12, No:279, 23 Zilkade 1318 / 14 Mart 1901, s. 785-787.

163 beytten ibaret yazdığı mukaddime-i manzumede tercüme-i halinden ve manzum, mensur asarının mevzuatından bahs etmiştir ki bu makale-i acizaneye mehaz-ı ittihaz edildi.

Müşarünileyhin ismi (Mustafa)dır, kavli-i Cazin'den Ahmed bin Abdullah namında bir tacirin ekber evladı olarak 948 tarihinde Gelibolu'da gehvare zib-i vücud olmuştur.

Kıraat-ı muhtasarını itmam ve tahsil-i ulum-ı aleyhe ve aliyyeye ikdam ve ihtimam edildikten sonra danışmendlikle nice namdaran-ı rüzgarın meşagil-i fazailinden iktibas envar-ı maarif bi-şümar itmekde olduğu halde:

“İrdi payane rah-ı ilme süluk
Ben de kıldım o mesleği metruk
Oldu bais şehenşah-ı zi-şan
Ser belind sülale-i Osman
Yani mevsuf lutf tab' ü selim
Şah Süleyman eben şah Selim
İntikat eyleyüb edindi heman
Asitanında katib-i divan”

Ebyatı natık olduğu üzere divan-ı hümayun ketebesine iltihak ve hasbü'l-istidad kat'-ı meratible Yeniçeri katibi, ba'de sırasıyla Şam, Erzurum, Bağdad defterdarı olarak mirlevalığa, yani sancak beyliğine kadar irtifa eylemiş ve en son memuriyeti olan Cide mirlevası iken 1008 salinde orada irtihal etmiştir.

Bir müddet ma'zul kalarak fevkalade zaruret çekdiğive yüz nefere balig olan efrad-ı ailesiyle etba'ını ittifak ve iaşe için kitablarını satmaya mecbur olduğunu tarihi mukaddimesinde yazmıştır. O zamanlarda vüzera ve rical-i devletin “Kapı hakkı” namıyla yüzlerce, binlerce adam istihdam etmeleri adet ve bu da tarihce müsbet olduğundan Ali'nin nüfus-ı aile ve etba'ı mikdarını yüze vardırırmış olması istiksar ve istib'ad olunamaz.

Eşher asarı zikr olunan “Kühü'l-Ahbar”dır ki ibtida-yı halfet-i alem ve suret-i intişarını Adem'dan bed' ile Ekri fatihi sultan Mehmed Han salis hazretlerinin ahd-i saltanatlarına kadar olan ehabblar ve vakayı'-ı Emmi Cami ve dört rükn, yani cild üzerine mürettebdir. Kendi kavlince dört lisan üzere muharrir üç yüz parça kitab-

ı tarihiyye ve sairenin zübdesi olan telif-güzin-i ilhak o zamana kadar yazılan Türkçe tarih-i umumi kitablarının cümlesine faik bir eser-i nefisdir. Muhteviyatı ise esatire aid aksanı bir tarafa bırakıldığı takdirde kavaid-i tarih-nüvisiye muvafık ve hele kendinin idrak eylediği zamana müteallik vaka-ı sıhhat ve hakikate makrun olduğu gibi üslub-ı beyanı da oldukça sade ve selisdir. Ancak teessüf olunur ki 1277 senesinde tab'ına mübaşeret olunduğu halde fakat sülüsani mikdarı basılarak alt alt tarafları, ki en mühim kısmıdır, nasılsa basılamayub kalmıştır.

Ali, hakikaten üdeba ve müellifin-i Osmaniyye miyanında ulüvv ka'b ashabından olub burası muasırlarınca da müselleme ve tercüme-i halinden bahs eden kitablar medh ve sitayiş hususunda müttehidü'l-lisan iken Nefi'nin fahriyelerini unutturacak yolda münasebetli münasebetsiz birtakım temeddühat ile imla-yı sahaif eylemiştir ki bu hal deb-i kudema muktezası add olunmaktan ziyade bir nakise sayılsa sezadır.

“al cameyle o meh-pare kaçan kim salınur”

“sanma kim aşika ol şuh dil-aram olmaz”

Mısra'larıyla masdar iken gazeli bundan yirmi sekiz, otuz sene evvel neşr olunan bir “münşat” ile “müntehabat-ı asar-ı Osmaniyye” isimli bir kitabda muasırından bir zata isnad olunmuştur.

Nazmı nesrinden akvadır. Asar-ı sairesine gelince: Elli parçadan ziyade olduğu kendi rivayatındandır. “Sadef-i Sad-güher”de yalnız şunlar haber veriliyor:

“Şi'r ve inşa müyesser oldu bana
Mülk-i ma'na musahhar oldu bana
Nazm ve nesrim cihanı tutdu tamam
Bahr olub akdı varidat-ı kelam
(Mihir ü mah) ile (Tuhfetü'l-uşşak)
Evvela oldu şöhre-i afak
Anın ardınca nazm (Mihir ü vefa)
Burc-ı telife saldı ziya
Ba'd azin dindi (ravza-ı İrfan)
Oldu ma'na hadikası rüyan
Sonra amm (Camiü'l-Habur) oldu

Vech-i telifi bizim sur oldu
Cümle manzumdur bu yenc-i kitab
Her biri bir cevahir-i kemyab
Lik inşa ile olan asar
On sekiz cilde çıktı tuhfe-şiar
Biri mensure-i (enis-i kulub)
San hümayunnamedir mergub
Dahi mecmu' (münşeü'l-inşa)
Dahi matbu' (tuhfetü'l-saha)
Birisi razı (name-i nusret)
Biri mensur (name-i fırsat)
(heft meclis) biri, biri (haye)
İki dahi (bedayi') ve (nezhe)
Biri hem (nadirü'l-harab)dır
Biri kitab için (menakıb)dır
İki dahi (nevadir) ve (merkat)
Biri merkata müstenid (müşkât)
Biri razı (muayibü'l-erzal)
Biri hem (rahetü'l-nüfus) makal
Biri (ayine-i asvalim) nam
(Dermanture)dir birisi tamam
Oldı bunlardan öz ki üç divan
İki Türki biri dürri unvan
Müstakil her birinde dibace
Begenür görse anı her hace
Hem hususat yirmiden efzun
Nice fennden risale kun-a-kun
Cümleden biri ilm-i mantıkda
Hacc ve atk ve izale-i raksda
Arabidir bu hatm-i elifat
Mantık ve fikha müstenid kelimat"

Zikr olunan eserlerden başka tasavvufa müteallik ve manzum olarak
"ravzetü'l-letâif) namında üç bin beytli bir eseri vardır. (Heft meclis) Segetvar

fethine dair bir risaledir ki geçen sene neşr edilmiştir. (Tuhfetü'l-saha) İmam Gazali hazretlerinin (Eyyühel-veled) risalenin tercümesidir. Fakat bazı fevaid zamm ve ilave eylemiştir. (Zübdetü'l-tevarih) kırk cüzden ibaret bir tarihtir. Bu da Kadı Azad'ın "İşrakü'l tevarih"i tercümesi ise de mebhas kesiretü'l-hakk olunmuştur.

F. R

Osmanlı Devleti'nin en mühim devlet adamlarından olan, birçok eser ve şiirleriyle tanınan Ali Mustafa Efendi, 1541 yılında Gelibolu'da doğmuştur. Hoca Ahmed adında bir tüccarın oğlu olan Ali Efendi, eğitim hayatına Gelibolu'da başlayıp İstanbul'da devam etmiştir. Niyeti müderris veya kadı olmaktadır fakat şehzade katipliğine tayin edildi ve ardından Şam'a gönderilerek Şam Beylerbeyi Mustafa Paşa'nın divan katipliği görevinde bulundu. Divan katipliği sıfatıyla Şam, Mısır, Bosna, defterdarlık sıfatıyla ise Erzurum, Halep, Sivas ve Bağdat'ta bulunmuştur. İstanbul'da da yeniçeri katipliği, Kayseri ve Cidde'de mutasarrıflık görevlerinde bulunan Ali Efendi, Cidde Mutasarrıflığı yaptığı 1599 senesinde vefat etmiştir.⁸³ Nereye defnedildiği hakkında bilgi bulunmamaktadır. Nadirü'l-maharib, Heft Meclis, Zübdetü't-tevarih, Nusretname, Fursatname, Mir'atül-Avalim, Zübdetü'l-Tevarih, Kühnü'l-Ahbar bilinen eserleri arasındadır.⁸⁴

⁸³ Gövsa, "Ali, Mustafa", *a.g.a.*, s. 33-34.

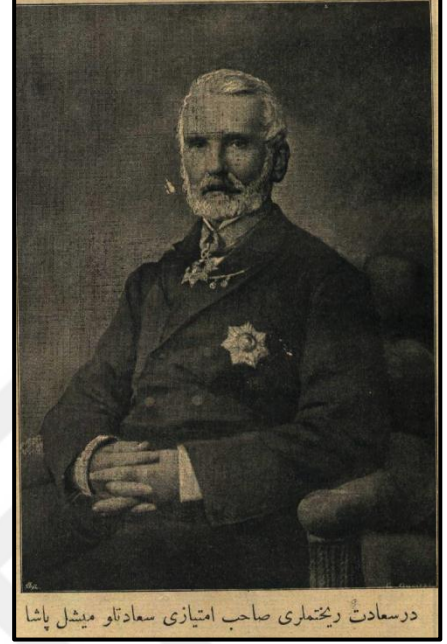
⁸⁴ Kasım Ertaş, "Gelibolu'lu Mustafa Ali'nin Hayatı ve Eserleri", *International Journal of Social Science*, S.6., Mart 2013, s. 191-211.

2.2. OSMANLI MEŞAHİR-İ BAHİRİYYUNU

2.2.1. Mişel Paşa ⁸⁵

Resimlerimiz

Memalik-i şahane idaresi ve dersaadet rıhtımları sahib-i imtiyazı Mişel Paşa 1842 senesinde dersaadete gelmiştir. Şehrimize hin-i vürudunda kendi kumandasında Fransa bahriye posta vapurlarından biri bulunmakta idi. Buraya vürudunu müteakip sevahil-i Osmaniyede fenerler tesisi teşebbüsâtına ibtidar eylemiş ve 1855 senesinde kumandanlıktan infisal ederek yine şehrimize avdet etmiştir. İşte bu avdetinden sonra, fenerler meselesi kesb-i cedid ederek seyri sefain için, pek çok hidmâtın meydana gelmesine muvaffak olmuştur.

Mişel Paşa bu teşebbüs-i nafi ile iktifa edemeyerek teşebbüsât-ı saireye dahil el urduğundan, 1879'da dersaadet rıhtımlarıyla dok ve antrepolar tesisi imtiyazını istihlal eylemiştir. Hidmat-ı vakası nezd-i saltanat-ı seniyede dahi takdir edildiği cihetle uhde-i liyakatına rütbe-i refia-i mirmirani tevcih edildiği gibi birinci rütbeden mecidi nişân-ı zişaniyla dahi sinesi tezyin buyrulmuş ve nişân-ı zişan-ı meşkûrun mâ'adâ Fransa hükümeti tarafından dahi lejyon donor nişanının üçüncü rütbesi ita kılınmıştır.

İsimsiz

1819 yılında Saint-Nazarie'de doğan bu Fransız denizcinin asıl adı Michel Marius'tur. Denizci bir aileden gelen Mişel Paşa'nın Paris Denizcilik akademisinden yetişip deniz subayı olduğu bilinmektedir. Osmanlı Devleti ile Fransa'nın Ruslar'a karşı verdiği Kırım mücadelesi gereğince Karadeniz sahillerine gitmek durumunda kalan Mişel Paşa, orada sinyalizasyon eksikliği olduğunu farkederek, gerekli izni alıp 1855 yılında Osmanlı sahillerine fenerler inşa etmeye başladı. İstanbul limanının

⁸⁵ *Malûmat*, C. 2, No:25, 25 Cemaziyelahir 1313 / 12 Aralık 1895, s. 556.

inşası için imtiyaz hakkı tanınmış olup⁸⁶, katkılarından dolayı da Sultan Abdülmecid tarafından kendisine “Paşa” ünvanı verilmiştir.⁸⁷ Uzun bir müddet İstanbul’da yaşayan Mişel Paşa, memleketine döndüğünde 1907 yılında vefat etmiştir.

2.2.2. Hasan Rami Paşa⁸⁸

Teracim-i Ahval

72 Numaralı Nüşhamızda Resmi Münderic Olan Bahr-ı Sefid Umum Filo Kumandanı Ferik Saadetlü Hasan Rami Paşa Hazretleri

Mora ve Eyriboz eşrafından müteveffa Ferhad Efendi’nin mahdumudur. Hin-i sebavetinde, Selanik ibtidaiye ve rüşdiyesinde tahsil eyleyerek 1273 senesi nisanında, mekteb-i bahriye-i şahaneye dehaletle ikmal-i tahsil eylemiş ve 79 senesi evasıtında be şahadetname mühendislik ile donanma-yı hümayuna tayin edilmiştir. O vakit henüz Süveyş Kanalı’nın resm-i küşadı icra olunmadığı cihetle Afrika-yı cenubiden dolaşarak Hindistan tarihiyle Basra’ya azimet ve avdette kanal açılmış olduğundan bilmürur dersaadete kadar bir seyahat-ı mühime görmüşlerdir. 81’de mülazım-ı evvel ve 84’te Mahmudiye kalyon-ı

hümayununa yüzbaşı nasb edilmiştir. 1286 sene-i hicriyesi seferü'l hayrda Kosova kalyon-ı hümayunuyla Girit’te izam ve sebk eden hidmat-ı müstahsenesinde mükafet bir kıt’a Girit madalyası ihsan buyrulmuş ve sene-i mezkurede beray-ı tahsil İngiltere donanmasına gönderilerek iki senede ikmal-i tahsil ile dersaadete iki derece terfi rütbe ile zırlı Mahmudiye fırkateyn-i hümayununa sağ kol ağası olarak ikinci süvari tayin edilmiştir. 87 tarihinde binbaşı nasb olunarak hızzurrahman kuruvet hümayununa süvari olup yine Girit’te memur olmuşlardır. Taif vapurlarıyla İngiltere’ye azimet ve avdetinde esir vapuruna süvari tayin edilmiştir, 91’de kaymakam nasbıyla Selimiye fırkateyn-i hümayununa bi’t-tayin o aralık teşkil buyrulan erkan-ı harbiye-i bahriye heyetine idhal kılınarak bir kıt’a fermanı ali ile

⁸⁶ BOA, DH.MKT., 1823.54 / 1308 Ş 20.

⁸⁷ Paşa ünvanının verilmesinden sonra Osmanî nişanı verilmiştir. BOA, A.}MKT.MHM., 485.28 / 1297 Ra 24.

⁸⁸ Malûmat, C. 4, No:76, 28 Şevval 1314 / 1 Nisan 1897, s. 573.

taltif buyrulmuştur. Mühbiran muhbir-i server-i talim firkateyn-i hümayunu süvariliğine tahvil-i memuriyetiyle Karadeniz'e icrayı seyahat eylemişlerdir. 94 senesinde miralay olarak zırhlı Osmaniye firkateyn-i hümayunu ve mühbiran zırhlı asar-ı Tevfik süvariliklerinde bulunmuşlardır. 301 sene-i hicriyesinde Bulgaristan prensini dersaadete getirmek üzere (İzzettin) vapur-ı hümayunu komodorluğuna tayin ve ibraz eyledikleri hüsn-i hizmeti takdiren sine-i sadakat definelere, üçüncü rütbeden bir kıt'a Osmani nişan-ı zişanıya tezyin buyrulmuştur.

99'da zırhlı Mesudiye firkateyn-i hümayunu süvariliğine ve 302'de liman kumandanlığına ve 303 senesi uhdelerine mirlivalık rütbesi tevecihi ile liman kumandanlığı vekaletine tayin buyrulmuştur. 304 sene-i hicriyesinde kariha-ı ilham, Sabiha-ı hazreti padişahiden ikinci rütbeden bir kıt'a mecidi ve imtiyaz nişan-ı furuğ efşanlarının altın ve gümüş madalyaları ihsan buyrulmuştur. Tahlis-i can hususunda sebik eden hizmetlerine mükafat bir kıt'a tahlisiye madalyasına da mazhar olmuşlardır.

306'da ikinci rütbeden Osmani ve 308'de altın liyakat ve Girit madalyaları ve 310'da birinci rütbeden mecidi nişan-ı zişanlarına nail olmuşlardır,⁸⁹ 310 senesinde kariha-i hazret-i padişahiden fahri yaveran-ı hazret-i şehriyari silkinde idhal kılınmış ve 310 senesinde birkaç kıt'a sefin-i harbiye-i şahanenin rü-yi deryaya resm-i tenzillerinde müşahid olan mesayi ve ikdamat-ı hasenelerinde tahsinen rütbeleri ferikliğe terfi buyrulmuştur. 12 seneden beri liman kumandanlığı ifa-yı meham-ı umur eylemişlerdir. İngiliz donanmasından avdetlerinde münderactı cidden şayan-ı istifade (Manevra-i Bahri) namıyla bir risale telif ve tertib etmişlerdir.

İsimsiz

1842 Selanik doğumlu olan Hasan Rami Paşa, II. Abdülhamid döneminde Filo komutanlığı ve Bahriye nazırlıklarında bulunmuştur. Babası, Malûmat'ın da belirttiği üzere Mora eşrafından Ferhad Efendi'dir. 1897 yılında Akdeniz filo komutanı iken Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa ile anlamazlığa düşmüştür. 1903 yılında Hasan Hüsnü Paşa'nın vefatıyla Donanma komutanlığı ve Bahriye Nazırlığı kendisine tevcih olunmuştur. II. Meşrutiyetin ilanından sonra donanmanın düştüğü kötü durumdan Hasan Rami Paşa sorumlu tutulmuş 1908 İnkılabından sonra sürgün

⁸⁹ BOA, İ.TAL., 45.45 / 1311 Ş 22.

edilmiştir.⁹⁰ 1923 yılında vefat eden Hasan Rami Paşa'ya hem kötü şöhreti hem de isminin birleşiminden kaynaklanan "Harami" lakabını takmışlardır. Malûmat Mecmuası ise Hasan Rami Paşa'yı II. Abdülhamid'e ve saraya yakın olması dolayısıyla olumlu yönleriyle ele almıştır.

2.2.3. Kemal Reis

Teracim-i Ahval

Birinci Kısım⁹¹

Osmanlıların medar-ı iftihar olan en meşhur amirallerden biri de Kemal Reis'tir. Bu zat, Sultan Beyazıt-ı Sani ümera-yı bahriyesinden olup bu devirde Osmanlı ordularının isar-ı salefeye nazaran gösterdikleri adem-i faaliyeti, bahran-ı a'damıza karşı ihraz ettiği kanlı, şanlı galebat-ı müteaddide ile telafi ederek kesb-i şöhret eylemiştir.

Bu mücahid-i alişanın Osmanlı sancağını Endülüs sularında, Venedik önlerinde galibane temevvüc ettirdiği zamanlar, Türk gemicileri henüz Sultan Süleyman-ı Kanuni devr-i saltanatındaki tekemmüle girmemiş, Osmanlı sefain-i harbiyesi çarpışmaya mecbur olduğu Venedik, Cenevo, ve İspanya gemileri kadar mükemmel, cesim bir surette techiz ve inşa olunmamışlardı. Filvaki daha Fatih Sultan Mehmed zamanında bile Osmanlı donanması Venediklileri kemal-i rezalet ile firara mecbur edecek derecede arz-ı iktidar etmiş idiyse de Akdeniz rüzgarlarının iniltilerine kulakları yeni alışmaya başlayan genç Osmanlı gemicilerinin Venedikliler gibi bir seneden beri mahza kuvve-i bahriyesi yüzünden ihbar-ı malumeyi hükmü altında bulunduran deniz kurtlarına karşı temin-i feyz ve zafer edebilmesi için Kemal Reis gibi bir bahadıra hakiki bir mellahasa ihtiyaç vardır.

Türkler bu pervasız amiralin gök gürültüsü gibi akseden emirlerini duydukları zaman "deniz kraliçesi" şöhretini kazanmış olan Venedik donanmalarına karşı kemal-i meserret ve kesr olunmaz bir gayret ve cesaretle hücumdan geri durmamışlar, bahadırlıklarının mükafatını dağ gibi Venedik kalyonlarının, küçük Osmanlı kadırgaları önünden yelken, kürek rezilane firarı suretinde müşahade eylemişlerdir. İşte, bunun içindir ki Osmanlı gemicilerinin piri olmak şerefini

⁹⁰ Gövsa, "Hasan Rami Paşa", *a.g.a.*, s.171-172.

⁹¹ *Malûmat*, C. 7, No:162, 24 Receb 1316 / 8 Aralık 1898, s. 852-853.

bihakkın kazanan Kemal Reis'i Avrupa müverrihleri Barbaros Hayrettin ile aynı derece-i iktidarda addetmekte, bazıları tercih bile eylemektedir.

Bu satırları yazmaktan maksat-ı asli, Kemal Reis'in tercüme-i haline ait destras olabildiğimiz malumatı beyan etmek olduğundan evvela mişarünileyin vatanını, evail-i hayatını, suret-i eşharını tarif eylemek lazım gelir. Hayfa ki bu o kadar kolay bir vazife değildir. Çünkü bizim müverrihlerimiz her hususta gösterdikleri lakaydlık asarını, bu mühim cihedde de iraedden çekinmemişler, bihak medar-ı fahr ve mübahatımız olan bu amiralin tercüme-i hali hakkında doğru olarak, beş on satırlık bir şey yazmamışlardır. Evvelki müverrihlerimizin bu fena ve şayan-ı avf olunmayan tabiatları müverrihini ahiremizde bir keşmekeş ve ihtilaf içinde bırakmıştır.

Gerek şükrü Efendi'nin gerek Nutki Kaptanın yazdıkları bahriye tarihlerinde dahi Kemal Reis'in tarih-i tevellüdü mevcut değildir. Lakin bu noksan kayıtsızlık yüzünden değil, belki bu müşkülün hali için birçok tarihler karıştırıldığı halde mümkün olmamasından ileri gelmiştir. Hal-i müşkül için bu hususta muharrir-i aciz tarafından ihtiyar edilen mezahim ve külfet dahi boşa gitti. Ancak, bu tetkikatın esnasında şimdiye kadar müverrihlerimizin nazar-ı tetkikinden kaçmış olan bazı hakayık-ı tarihiyeye destras oldu ki: bunları aşağıda sırasıyla kariine arz edeceğim. Şükrü Efendi Kemal Reis'e dair mevcut olan bütün ma'lumatı "Esfar-ı Bahriye-i Osmaniye"sinde cem' etmiş olduğundan, evvela o satırları buraya nakl edelim. "Kemal Reis, evail-i halinde kaptan-ı derya köylü Sinan Paşa'nın kölesi olup daha küçük yaşında iken paşayı mişarüniley tarafından, saray-ı hümayuna takdim olunmuş ve manzur-ı hazreti padişahı oldukda hüsn-i cemalde yekta bir nevreside nihâl olması hüsnü teveccüh hazreti şehriyariyi isticlab ederek bir latif-i mahsus-i fevkalade olmak üzere ismi, taraf-ı şahaneden Kemal tesmiye olunmuş ve enderun-ı hümayunda tahsil ve terbiyesine itina olunması dahi tenbihat-ı akide-i hazret-i padişahı iktisa-i alisiden bulunmuş olunmakla, mumaileyh az zaman içinde hüsn ve cemali kadarda kesb-i maharet ve terakki ederek zümre-i kaptana dahil ve giderek bilistihkak amirallik rütbesine kadar vasıl olmuştur. Donanma-yı hümayunda amirallik ile iştiharı 1483 sene-i miladisinden itibaren olup, her ne kadar kaptan-ı deryalık mevki-i muallasına kadar kendisini sevk etmemiş ise de hatdizatında liyakat-i fevkalade eshabından olması ve sima-i zat-ı şahanenin pek ziyade mazhar-ı hüsn-i teveccühü bulunması cihetleriyle hidmat-ı bahriyenin en dakiklerinde

istihdam olunduğu gibi, muharebat-ı bahriyenin hemen kafferesinde, her ne kadar kendisinden büyük rütbeyi haiz bir amiral daha bulunmuş ise de yine donanma-yı hümayunun umumi kumandanlığı yed-i maharetine tevdi' kılınmış olunması cihetiyle şöhreti bir kat daha artmıştır. Bu zatın muharebatını yazan birkaç İngiliz müverrihleri, Venedik ve İspanyollar ve milel-i saire aleyhine nail olduğu büyük galebelerin kendisine yadigar-ı ebedisi olanşan ve şeref adeta “Sultan Süleyman Kanuni” amirallerinin bile şöhreti galibanesine faik tutabilecek derecelerde göstermektedirler. Davalarını ispat için dahi Sultan Süleyman devrinde Akdeniz’de gezen Osmanlı gemilerinin maharet-i bahriyeleri, Sultan Beyazıd devrindeki gemicilerin iktidar-ı bahriyelerinden kat kat ziyade olduğu bi’l-inyan öyle acemi gemicilerle muharebatı cesime kazanan bir zatın muallimi efrad ile nail-i zafer ve gelebe olan amirallerden ziyade medh ve sitayişe müstehak olduğunu ifade etmektedirler. Şu sözlerin reddine dahi imkan yoktur. Şayan-ı teessüftür ki: bahriyunumuzun bi-hak medarı iftiharî olan bu zatın medfenine, tarih-i vefatına ve müddeti hayatına dair bir yerde serahat bulamadık. Gönlümüz isterdi ki: en küçük hususiyet-i hale bile kesb-i vukuf ile zamanında Avrupa donanmalarına irad-ı dehşet eylemiş olan şu kahraman hakkındaki malumatımızı tevsî ve tahrir edelim.”

İkinci Kısım ⁹²

“Esfar-ı Bahriye-i Osmaniye” müellif-i muktedirinin sözleri bu vech ile hitam buluyor; Muharebat-ı bahriye-i osmaniye müellifi nutku kaptan dahi Kemal Reis padişahın bir kulu idi, sözleriyle bu gemicinin ehemmiyet-i fevkaladesini tasdik ettikten sonra 889 sene-i hicriyesinde donanma-yı hümayunda amirallik ile iştihar ettiği bahsinde Şükrü Efendi ile hemfikir bulunuyor.

İşte, sahib-i tercüme hakkındaki müverrihin-i osmaniyenin beyan ettiği bütün malumatı yukarıda nazar-ı kariine arz ettik. Şimdi de mütalaa ve malumat-ı zatiyemizi arz edeceğiz; uzun uzadıya icra edilen birçok tetkikatın netayici olan bu malumat müverrihlerimizin bildirmediikleri bazı hususâtı cami olmakla beraber yukarıdaki tercüme-i hali esasında nakl edecek bir surettedir. İzah edelim:

⁹² *Malûmat*, C. 7, No:164, 8 Şaban 1316 / 22 Aralık 1898, s. 896.

Üçüncü Kısım ⁹³

Padişahın kölesi iken Sultan Beyazıd'a takdim edilmiştir, diyorlar; biz bunu reddeder ve birçok delil ile ispat ederiz. Sultan Beyazıd devrinde, Kemal Reis'ten sonra şöhret ve iktidar sahibi iki amiralimiz vardır ki: bunlardan biri şehid muhterem Burak Reis'tir. Diğeri sahibü's seyf vel-kalem-ıdlakına bihakkın sezavar Piri Reis'tir. Piri Reis, Kemal Reis'in akrabası olup kendisine bütün muharebatında refakat eylemiş ve islamiyet düşmanlarına karşı pala sallaması cildlerle yazı yazarak o devirde yetişen Osmanlı amirallerinin fazilet ve şecaatine değil, ilim ve irfanca da ecanibe tefevvük eylediğini ispata mani olamamıştır. Bu zatın "Kitab-ı Bahriye" namında büyük ve kıymetdar bir eseri elyevm Osmanlı kütüphane-i irfanını tezyin ediyor. Bu kitap gayet selis bir ibare ile muharrer olup içerisinde bütün bahr-ı sefidin adaları, limanları ve demir yerleriyle su alacak mevkileri vakıfhane bir surette beyan edilmiş, bundan başka her mevkinin ahval-i tabiyye ve tarihiyyesinden bahs olunmuştur. Müellif manzum olan mukaddimedede beyan ettiği vech ile gezdiği yerler hakkında aldığı ma'lumatı evvelce müteferrik bir surette yazdığı halde, nihayet vezir İbrahim Paşa'nın tavsiyesiyle 927 senesinde Gelibolu'da cem' ve itmam edip cennet-mekan Sultan Süleyman Han'a takdim eylemiştir.

Bu eser-i kıymetdarı tetkik ettiğim esnada, Kemal Reis'in müverrihin-i Osmaniye için halledilmez bir sır olup kalmış olan tarih-i vefatını, medfenini, suret-i vefatını öğrenmek bahtiyarlığına nail oldum; Hatta Kemal Reis hakkında şimdiye kadar müverrihleri izin verdiği ma'lumatı cerh edebilecek delil ele geçirdi. Evet, Kemal Reis asla köle değildi. Kendisinin Sinan Paşa'ya köle olabilmesi için, harb esirasından olması icap ettiği, bundan da bu meşhur amiralin Türk olmadığı anlaşılacak lazım geldiği için, bu kavli tarihi cerh edebildiğimiz için mincihet memnun ve bahtiyarız. Şimdi kitab-ı bahriyenin ilk sahifesine bakalım:

"Sebeb-i telif kitab budur ki hazret-i padişah alempahın aşiyane-i devlet aşiyânına ve dersaadet bahşına tevaif-i dehr kamilleri enva-ı fûnun tuhfeler getirmişlerdir. Ki devletlü hüdavendigârın himmet-i bi hemtasıyla alemde vucud bulub nam unışan sahibi olanlar bu zafa'l abad bi miktar, biraderzade-i merhum Reis Gazi Kemal, Piri Reis bin Elhac Muhammed Hakir dahi ol ümid ile..."

⁹³ *Malûmat*, C. 7, No:165, 18 Şaban 1316 / 2 Ocak 1899, s. 915.

Nazar-ı dikkate çarpacağı vechile şu parçada müellif-i kitab Piri Reis, Kemal Reis'in biraderzadesi olduğunu bildiriyor, yine pederinin elhak Muhammed nam zat olduğunu söylüyor. Şimdi, insaf buyrulsun, Kemal Reis'in amcası elhac Muhammed olursa Kemal Reis, Sinan Paşa'ya köle olur mu? Zaten Kemal Reis ailesi meçhul bir adam değildir. Bu ailenin yetiştirdiği üç büyük bahriyelinin isimleri bugün Osmanlı tarihlerinde bulunabiliyor. Bunlar Kemal Reis ile biraderzadesi ve hemşerizadesi Muhyiddin Reis'tir. Muhyiddin Reis'in şöhret ve iktidarı Hayreddin Barbaros gibi bir zatın mazhar-ı teveccühü olmasından ve müşarünileyh dersaadete arz-ı ubidiyet için gönderdiği hedaya ve sefaini Muhyiddin Reis'e tevdi' eylemesinden anlaşılabilir. Saniyen: Kemal Reis'in padişaha takdim eyleyip enderunda bi't tahsil tersaneye çırağ buyrulması kavli tarihiyyesini de red ediyoruz. Çünkü, Piri Reis, Kitab-ı Bahriye'nin manzum mukaddimesinde şöyle diyor.

Budur sizden muradı ey vefakar
Anasız siz duada bizi her bar
Pirimiz hem Kemal yad edesiz
Ki: Zira ol idi deryada kamil
Denizin ilmi üzere olan amil
Çü vakıf olmuş idi bahre bi-had
Kimesne yoluna bağlamazdı best
Ki gerçi ol zaman çoğ idi mellah
Veli fethi ana vermiş idi Allah
Anınla bahrı ebyazı tamam et
Bile seyreyledim gördüm vilayet
Hep efreñ illerini gezmiştik
Nice küfür ehli bağrın ezmiştik
Ki: Bir gün lütf edip de Beyazıd Han
Bize gönderdi geldi emrü ferman
Buyurmuş ki Kemal gelsin kapıma
Diğer hizmetlerin etsin tapıma
Ol emrin tarihi bu idi ey can
Dokuz yüzde tuttuk otağan
Çok ettik şahın emriyle seferler
Deniz yüzünde bulduk çok zaferler

Bu sözler müverrihlerin Kemal Reis'in evail-i hali hakkında verdikleri malumata ikinci bir darbe vurmuyor mu?

“Hep efreñç illerini gezmiştik
Nice küfür ehli bağrın ezmiştik.” Beyitinden sonra:

“Ki: Bir gün lütf edip de Beyazıd Han
Bize gönderdi geldi emrü ferman
Buyurmuş ki Kemal gelsin kapıma
Diğer hizmetlerin etsin tapıma”

denilmesi meseleyi büsbütün izah ediyor. Demek Kemal Reis ile Piri Reis 900 tarihlerinden evvel Osmanlı donanması ümera-yı resmiyesinden değilmişler. Hatta İstanbul ahalisinden bile değilmişler.

Dördüncü Kısım⁹⁴

Eğer tarihlerimizin beyan ettiği vech ile enderun-u hümayunda tahsil eden tersane-i amireye çırağ buyrulmuş olsaydı, bittabi hizmet-i bahriyede bulunmak için kendisine ferman gönderilmeye ihtiyaç kalmazdı. Bu halde Kemal Resi'in dahi 900 tarihinden mukaddem umum Avrupa düvel-i Hıristiyanisine ilan-ı harb ederek Akdeniz'i çalkalayan Oruç, Kurtoğlu Musliddin Reis gibi meşhur levent kapudanlarından biri olduğunu testik etmek lazım gelmez mi? Zaten hemşirezadesi Muhyiddin Reis'in de Hayrettin Barbaros refikasından bulunması bu lüzumu tezyit etmektedir. Bu hususta kazandıkları şöhret ve iktidar Sulatn Beyazıd-ı evvelin kendilerini ümera-yı resmiye süluka duhule davet etmelerinden anlaşılabilir. Bu kadar delil ile kanaat hasıl edemeyen karinimize son kat'i bir delil daha irae edeceğiz. Sultan Beyazıd'ı saninin cülusu 886 sene-i hicriyesinde müsadüftür.

Tarihlerin kavline nazaran Kemal Reis hazreti padişahın cülusundan sonra ve henüz nevresi de civan iken takdim olunmuş, halbuki yine o tarihler 889 senesinde Kemal Reis'in donanmasında amirallik ile iştihar ettiğini haber veriyorlar.

Kemal Reis'in padişaha cülusu akabinde takdim olunduğu farz edilse bile iki tarih arasındaki müddet üç seneden ibaret kalıyor, demek müşarunileyh üç sene içinde hem enderunda Tahsil, hem de tersaneye çırağ buyrulup umur-ı bahriyede kasb-i maharetle, o zamanda amirallik gibi mühim bir rütbeye henüz çocuk

⁹⁴ *Malûmat*, C. 7, No:167, 29 Şaban 1316 / 12 Ocak 1899, s. 955.

denebilecek bir yaşta nail olmuş. İnsan biraz düşününce harikulade yaratılan bir insanda bu iktidar olamayacağını anlar.

Şimdi Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyesi'nde aldığımız ma'lumat elimizde olmasa bile, Kemal Reis'in Sinan Paşa tarafından Sultan Beyazıd'a takdim edilen çocuk olmadığını isbat edebiliriz.

Zaten Osmanlılık şöhreti yar ve ağyara karşı i'la ettiği halde kapdan-ı deryalık rütbesine nail olamayışından dahi bu anlaşılıyor. Çünkü aksi takdirde, hazret-i padişahın kendisine olan hüsn-i teveccüh-i fevkaladeleri ve kendisinin liyakat ve şecaat-ı rüetem perandaresi saikasıyla her vechile layık olduğu kapdan-ı deryalık mansıbına irtika edeceği şüphesiz idi.

Bu halde müverrihlerimizin yanıldıkları anlaşılıyor. İhtimal, Sultan Beyazıd devrinde Kemal Reis'in de bizzat Sinan Paşa tarafından padişaha takdim ve enderun-ı hümayunda tahsilden sonra tersane-i amireye çırağ edilmiştir. Müverrihin, isim ve meslekçe olan bu iltibasa kapılmışlardır.

Madem ki yukarıda Kemal Reis'in bu ana kadar tarihlerimiz de mestur tercüme-i halinde yanlış olduğunu isbat ettik. Şimdi de bu ana kadar umum için bir sır olub kaldığı halde, bu husutaki tedkikatımız ile meydana çıkmaya muvaffak olduğumuz tarih-i vefat, suret-i vefat ve medfen ile hizmet-i bahriyemizde kaç sene bulunduğu dair bir malumatı karinemize arz edelim. Piri Reis dalgalarına hüküm ettiği denizin mehalik ve meha'ibini ta'rif ettiği sırada şöyle diyor:

Niceler varam gelem deyu gider
Gelmeyenler ki bilir kande gider
Gör Kemal'i gelmeye gitmiş idi
Ol murada ermeyib yanmış idi
Nam-ı şöhretle denilir ki ayan
Kani? Şimdi nam-ı da oldu nihan
Çün Kemal'in ömrü yetti ahire
Gitti ol biz bunda kaldık zahir
Onyedi yıl hizmet etti şaha ol
Ta dokuzyüz onyedide gitti ol

Bu beyitler ne kadar kıymetdar hakikat-ı tarihiyyeyi ihtiva ediyor. Demek Kemal Reis, 17 yıl hizmet-i devlette bulduktan sonra 917'de vefat etmiş. Hemde koca kahraman müddet-i hayatında hükm ettiği dalgaların köpükleri içinde hab-ı ebediye dalmış “Esfar-ı Harbiye” müellifi mukadderi 17 sene Osmanlı bayrağını muzafferane temevvüç ediyor. Emvaç-ı cuşaçusun a'mak-ı zalam aluduna gömülen bahadır gemicinin medfeni aranır mı? Onların bekaya-ı vüzudunu beyaz taşlar değil, köpüklü dalgalar setr eder.

Beşinci Kısım⁹⁵

Kemal Reis Osmanlı donanması riyasetinde buldukça icra ettiği esfarın, muharebatın hemen cümlesi parlak ve muzafferane bir surette vukua gelmiştir. Bu esfarın başlıcası İspanya seferi ile İnebahtı ve Modon seferidir. Müşarunileyhin şöhreti şaiyasına ila eden bu vaka-i tarihiye hakkında dahi malumat-ı lazıme vermezsek vazifemizi yarım bırakmış oluruz.

Kemal Reis'in İspanya seferi, 93'üncü sene-i hicrette, Afrika'nın kurak kum sahralarında geçip bahr-i muhit atlası sahilinde develerini denize süren Arap mücahitlerinin Sebte boğazından İspanya'ya atlamasıyla, Avrupa kıt'asının garb cenubisinde teşekkül eden Emeviye Devleti asırlarca muzaffer ordularını Fransa'nın bağrına kadar sevk ettikten sonra, ağır ağır beliyeye-i rekabet ve nifak ile kisb-i zai fiyet etmiş, devr-i Beyazıd-ı sanide o hatm-i vasiadan Arabblar elinde yalnız Gırnata hükümeti kalmıştı. Bu sırada Kastil ve Aralon kralı Ferdinand, katolik Avrupa'nın muallimin-i irfanına burasını çok görmeye başladığından, düşmanın muhacematına müdafına iktidarından mahrum olan son Gırnata hükümdarı dersaadete bir sefir gönderib Sultan Beyazıd-ı saninin muavenet ve himayetini istirham etmiştir. Her ne kadar devlet-i osmaniye dahi bu esnalarda, Mısır kölemenleri gayesiyle uğraşmakta idiye de mutaasib hristiyanların engizisyon işkenceleri altında ezilmekte olan mağripli din kardeşlerimizin enin-i cansuzuna lakayd bulunmak, mürüvet ve himmet-i islamiyelerine elvermediğinden kendilerine muavenet için birkaç osmanlı sefine-i harbiyesinin İspanya sevahilini vurmak için o sulara azimeti tekerrür etmiş ve bu firkaya Osmanlı amiralleri içinde malum olan iktidar ve şecaatı cihetiyle Kemal Reis tayin olunmuştur. Bu sefer esnasında, kitab-ı bahriye müellifi, Piri Reis de müşarünileyhin refakatinde bulunuyordu. Tetkikatı acizemizin neticesi, bu İspanya

⁹⁵ *Malûmat*, C. 8, No:170, 21 Ramazan 1316 / 2 Şubat 1899, s. 1003-1004.

seferinin tarih-i ircası hususunda tarihlerimizin verdiği ma'lumat ile tevafuk etmediğinden burada birkaç söz söylemeyi münasip gördük.

Osmanlı tarihlerinin hemen cümlesi, Endülüs sefirinin dersaadete vusülünü 892 seneyi hicriyesi vukuatı arasında tahrir etmekte ve bunun neticesi olmak üzere Kemal Reis'in İspanya'ya izam olduğunu beyan etmektedirler. Halbuki, bu seferde bulunduğunu beyan ettiği Piri Reis, Keş ü gûzar levendanenin 910 senesinde vukua geldiğini mükerreren yazmıştır. İki tarik beynindeki fark az bir şey olsa ehemmiyet verilmezdi. Ancak bu onsekiz bulunduğundan nazarı dikkatten dur tutulamaz. Bu müşkülü hall için karıştırdığımız Osmanlı tarihleri ile "Esfer-i Bahriye" ve "Muharebat-ı Bahriye" birinci rivayeti tasdik ettiklerinden bazı ecnebi tarihlerine müracaat dahi lazım geldi. İngiliz müverrihlerinden Profesör "Kreyzi" yazdığı Osmanlı tarihinde seferin 892 senesinde ve Kemal Reis kumandası altında icra edildiğini yazıyor. Lakin yukarıda isbat ettiğimiz vech ile bu tarihte Kemal Reis tersane-i amire ümerasından değildi, bir memuriyet-i resmiyeyi haiz olmaması oraya gitmesine mani olamaz, diyenler olursa, kendilerine Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye'de 910 tarihinden evvel buraya gelmediklerini beyan ettiğini cevap olarak arz ederiz.

Yalnız bir şey nazarı dikkatimi celb etti. Her müracaat ettiğim ecnebi ve Osmanlı tarihlerinde bu seferin Kemal Reis tarafından icra edildiğini okuduğum halde, yalnız iki ciltten müteşekkil ve İngiliz lisanıyla muharrer bir Osmanlı tarihinde kumandanın "Ali Paşa" namında bir zat olduğu gösteriliyor. Acaba, Kemal Reis henüz rütbe-i resmiye ihraz etmeden 892 tarihinde devlet buraya Ali Paşa kumandasında bir donanma mı göndermiştir? Yoksa bu kayıt sırf bir hatayı tarihten mi ibarettir?

Ne olursa olsun. Madem ki Piri Reis, bizzat bu seferin 910 senesinde vukua geldiğini beyan ediyor, madem ki bizde balağda Kemal Reis'in 892'de Osmanlı ümera-yı resmiyesinden olmadığını isbat ettik. Müşarünileyhin İspanya sularına azimetini 910 senesinde vuku bulmuştur, diye kabule mecburuz. Esfer-ı Bahriye müverrihi, bu İspanya seferinin Avrupayı ayaklandırmak arzusuyla sırf bir nümâyiş suretinde kaldığını bildiriyor. Halbuki Muharebat-ı Bahriyede Kemal Reis'in sevahil-garbiyeyi yakıp yıktığını muharrer buluyor. Ancak kumandası altındaki fevka-i bahriyenin aded ve kuvvetine dair bir kayıt mevcut değildir. Biz bu firkanın ancak üç gemiden ibaret ve yalnız kumandan gemisinin yelkenli olduğunu öğrenince düşar-

ı taaccüb olduk. O devirde bu kadar az bir kuvvetle düşmanın ta bağına sokulmaktaki tehlikeden sırf nazar-ı insan gemilerinin ancak üç pare olduğunu düşününce Esfar'ı Bahriye müellifinin sözüne hak vereceği ve bu seferin sırf hümayişden ibaret kaldığına inanacağı geliyor; lakin Kemal Reis bu seferinde düşman sevahili önünde öyle zevk için seyahat edenler gibi dolaşmamıştır. İspanya sularında bir seneyi mütecaviz kalmış ve kışı Mehdiye şehri kurbündeki “Esfakın” mevkiinin 17 mil ilerisinde geçirmiştir.

Kemal Reis bu üç gemi ile Trablusa vasıl olunca münazaatı dahiliye ve tecavüzat-ı hariciye ile pek ziyade kesb-i za'af etmiş olan Trablus ahali kendilerine bir sancak beyi gönderilmesini şamil, hazret-i padişaha bir istirhamname yazıp müşarünileyhe teslim ettiler. Lakin Kemal Reis'in buradan müfarekatından sonra gelip suru zapt eyledi.

Altıncı Kısım ⁹⁶

Reis Sırbıye'ye, Mehdiye'ye ve yine o civardaki küçük bir adaya uğradı. Bu adaya ozaman Türkler “Cehutkuk”, Frenkler “Nipte”, Araplar “Kosra” tabir ederlerdi. Burası İspanyolların elinde olduğundan Reis karaya asker çıkarıp Yıldız tarafındaki limana nazır, gayet metin kalesini muhasara ve bir kısmını zapt ve gark etti ise de bu esnada dehşetli bir fırtına çıktığından topları gemiye alıp açılmaya mecbur oldu.

Ba'de Becaye'ye mevaselet olundu. O zaman buraya Tunus sultanının akaribinden Abdurrahman nam zat hükmetmekte idi. Osmanlılar henüz açıkta iken bütün ahali kayıklarla istikbala geldiler. Kemal Reis, kendi gemisine yanaşıp güverteye çıkan bahriyelilere: “Kayıklarla üzerimize niçin bila havf geldiniz? Bizden evvel buraya Osmanlı sefain-i harbiyesi gelmedi, ya size bir zarar isar ede idik.” deyince Becayeliler, “Biz sizin nasıl adamlar olduğunuzu biliyorduk. Burada Seyyid Muhammed nam bir zat-ı mübarek var ki, üç gündür, Rumdan bir gazi geliyor, varın istikbal edin.” dedi. Uzaktan gemilerinizi görünce kendisine haber verdik. “Kaç gemidir?” dedi. Biri murabba'a yelkenli dedik. “Odur varın karşılayın” diye bizi gönderdi, cevabını verdiler. Bu esnada şehrin önüne inilmişti. Araplar bütün kale burçlarından topları atarak Osmanlıları selamladılar. O gün Kemal Reis ile Piri Reis ve sair zabitan karaya çıkıp Seyyid Muhammed'in zaviyesine gidip el öptüler. Bu zat

⁹⁶ *Malûmat*, C. 8, No:171, 5 Şevval 1316 / 16 Şubat 1899, s. 1022-1023.

gayet ihtiyar ve kendi kavline nazaran 123'üncü sal-i hayatında imiş. Elini Kemal Reis'in başına koyarak üç defa ihlas okuyup "İnşallah şehriyar-ı Rum seni hüsn-i nazarla dilşad eder" sözünü söyledi. Bu vak'a, 910'dan mukaddem bu surlara Osmanlı sefain-i harbiyesi gelmediğini isbat etmez mi?

Buradan sonra Osmanlılar İspanya sevahiline yükselip Valensiya şehri önünde yedi kıta gayet cesim İspanyol parçasını zapt ettiler.

Minorka Cezire'sinde, Fermantura burnundan batıya dolaşınca tesadüf olunan hali körfezde reislerden biri denizde boğulduğundan, bu mevkiye Kanlı Körfez namı verilerek Miyorka'ya geçildi. Favbiyaranko burnundan ilerideki körfezin karakol kuleleri Minorka'daki Derya Körfezi önünde larya nam garet edilip birçok esir alındı.

İşte Kemal Reis'in İspanya seferine ait ele geçirebileceğimiz ma'lumat bundan ibarettir. Lakin, bu ma'lumat dahi İspanya'ya giden bu üç geminin yalnız nümayişle vakit geçirmedeği i'lama kafidir.

İnebahtı Muharebesi: Sultan Beyazıd-ı sani Mora kıtasının tamamıyla teshirini çoktan beri arzu etmekte oluklarından ve bu maksadın hasılı için de Venedikliler gibi kuvve-i mevcudeleri hemen denize münhasır bir milletle çarpışmak lazım geleceğinden, bir müddetten beri Osmanlı tersaneleri Kemal Reis'in taht-ı nezaretine bir gayret-i fevkalade ile çalışmakta idi.

Hemen iki sene kadar devam eden bu sa'y ve gayret neticesinde, pare ağır ve birçok hafif sefainden ibaret mükemmel bir donanma vücuda getirilmiş. Buna gönüllü filoları da iltihak edince mecmu-ı sefain 300 kıtaya baliğ olmuştu. Bunların içinde, biri Kemal Reis'in, diğeri Burak Reis'in rekubuna mahsus küne tabir edilen iki gemi mevcut olup bundan evvel Osmanlı donanmasında bu kadar mükemmel sefine görülmemişti. Bunlar 70 arşın arzında ve ana direkleri eşcar-ı müteaddideden müteşekkil olup kuturları dört arşın 40 nefer-i mübarizin halkavari durup cenk etmesine müsait idi. Güverte ve palavelerinde ikişer adet kayalık denilen ve tarassut için isti'mal olunan cesim lumbarlar mevcut olup bataryalarına mevzu olanlardan başka, yalnız prova cihetlerine sekiz adet cesim to vaz' edilmişti. Lumbarlardan atılan küreklerin her birini dokuz forsa çekerdi ve her borusunda 25 kürek

bulunuyordu. Bu seyyar kalelerden her biri 2000 kişilik bir fırka-i askeriye ihtiva ediyordu.

Donanmada resmen kaptan Davud Paşa idi ise de asıl kumandan Kemal Reis idi. 904 şevvali gayerinde, hazret-i padişah Edirne'ye azimet edip Rumeli beylerbeyi Mustafa Paşa'yı Berran ve Davud Paşa'yı donanma ile bahren İnebahtı'ya irsal ettiler. Mustafa Paşa İnebahtı kalesi önünde mevasılatla kumandanı Javano Morani'ye teslim olmasını teklif etti ise de mumaileyh, şayet Venedik donanması imdada gelirse Venedik'ten aldığı emre imtisalen kaleyi teslim etmeyeceğini bilakis, Osmanlı donanması Venediklileri mağlup ederek limana girer ise çaresiz arz-ı teslimiyet edeceğini bildirmişti. Bu halde iki donanma çarpışmasından hasıl olacak neticeye intizer etmeyi daha muvafık addettiklerinden Paşa kaleyi Berran muhasara edip donanmanın vürudunu beklemeye başladı.

Bu esnada bit-tesadüf havalarda muhalif estiğinden 60 bin kişilik bir orduyu hamil olan donanma-yı hümayun, üç mah kadar mütemadiyen denizde çalkalandıktan sonra Sapyanca adasıyla Modon kalesi beyninde lengen-endaz olmuştur. Bu kadar vakit fena havalarla denizde çalkalanmak her cihetle iktisab-ı meleke ve ma'lumata hizmet ettiğinden başka efrad mezahib ve meta'ib-i bahre cismen ve tab'en alışıp bu mezahini ve meta'ibden mütevellit hiddet ve şiddeti karşılıklarına çıkaracak düşmana hasr eylemişlerdi.

Donanma-yı hümayun Modon civarında ikamet ettiği yirmi gün zarfında zahire ve sudan mahrum kalıp, tedarik için gönderilenler dahi düşman tarafından düçar-ı taarruz olduğundan, Hersek Ahmed Paşa, Davud Paşa yerine kaptan nasb edilerek birkaç bin yeniçeri irsal olundu. Ancak Ahmed Paşa Modon'a yetişmeden müsait havalar esmeye başladığından donanma-yı hümayun yelken yapıp provasını Navarin'e doğrultmuştur. Ahmed Paşa Kalamita limanında donanmaya girdiği sırada amirali Antonyo Grimani, 46 gali, 50 galon ve 40 diğer nevi sefainden ibaret bir donanma ile Lipanto körfezi ağzına gelip Osmanlı donanmasının civarda bulunduğunu anlayarak tedarik-i lazımeğe teşebbüs ettiği sırada, Kıbrıs valisi Laradano nam Venedik amirali dahi korkudan 20 gemi ile gelip birleşmişti. Bu iki donanma her ne kadar günler yekdiğerine karşı nümayiş icrasıyla vakit geçirmiş iseler de Sabyanca ceziresi civarında müthiş, kanlı bir muharebeye tutuşmuşlardı, şöyle ki: Osmanlılar cezizre-i mezkureye takarrup ettikleri esnada ufukta düşman

donanmasını gördüler. Bunlar hafif bir rüzgar ile an be an takarrüp etmekte idiler. Üç sıra bordo nizamında bir hatt-ı harp teşkil etmiş, birinci hata amiral Anmaya, ikinci hata Laradano, üçüncü hata amiral Grmani kumanda etmekte bulunmuştu.

Yedinci Kısım⁹⁷

Osmanlılar ise bu manevraya karşı aldığı ursa ile hem yaklaşıp hem yükselmekte ve iki hatt-ı harbe münkasım bulunmakta idi. Bunlardan birincisi hatt-ı harb, 160 kıta sefinden ibaret olup mezkezde Hersek Ahmed Paşa, sağ cenahta Kemal Reis, sol cenahta Burak Reis bulunuyordu. Diğer sefain dahi arkada Davud Paşa kumandasında ikinci hatt-ı harp suretinde ihtiyat-ı filoyu teşkil etmekte idi.

Nihayet, top atışı mesfesine girildi. Osmanlılar yelkenle hareket etmekte olduklarından, sol cenah amirali Burak Reis'in rakip olduğu küne hatt-ı harbinden ileriye çıkmıştı. Düşmanın pişdarı filosu kumandanı amiral Elban Armanyoy gemilerin ve sancakların müşabehetinden Burak Reis'i Kemal Reis zannıyla mevcut maiyetiyle beraber gemi üzerine kat'i bir hücum gösterdi. Kemal Reis o zamanın meşahir-i bahriyyunundan olup donanma-yı hümayunun ruhu mesabesinde olduktan başka nice defalar Venediklileri büyük zararlara ve mağlubiyetlere düçar etmiş olduğundan, müşarünileyhi herhalde mahv etmeye karar vermişlerdi. Burak Reis'in üzerine gelen sefain bir köke, bir parça bir manadan ibaret olup biri bin, diğerleri beşer yüz muharibi havi sefain-i cesime idi. Düşman bu kuvvetle Burak Reis'in kökesini ortaya alarak kemal-i şiddetle ve gayretle top ateşine devam ettilerse de mevna ile parça Osmanlıların ateşine dayanamayıp süratla gark oldu. Bu hali uzaktan müşahede eden amiral Laradano dahi rakip olduğu bin nefer mevcutlu bir köne ile mahall-i muarekeye yetişip topla bir iş göremeyeceklerini anladıklarından Burak Reis kalyonuna sancak iskele rampa oldular. Muharebe hakikaten müthiş bir renk kesbetti. Muharipler yekdiğerinin kanına susamış gibi küpeşteden atlayarak boğuşmaya başladılar. Bu esnada iki donanma dahi tamamıyla yekdiğerine yaklaşmış olduğundan şiddetli bir top muharebesi bed'e eylemişti.

Burak Reis ile kökesindeki bahadırlar lakat'a attıkları müteşail oklar ile düşmanın yelkenlerini tutuşturdular. Çünkü saatlerce dört cesim sefine ile harb ettiğinden bunun neticesi olarak pek çok telafat vermiş. Son çare olmak üzere

⁹⁷ *Malûmat*, Cilt 8, Nüsha 172, s. 1041.

sancak, iskele, rampa olmuş düşmanlarını tutuşturup hiç olmazsa bire kadar döğüşerek beraber yanmayı düşünmüşlerdi.

Bu esnada amirallere imdat için ilerleyen üç düşman sefinesinden biri donanma-yı hümayun tarafından zabt ve diğer ikisi ihrak olundu.

Burak Reis'in könesiyle sancak ve iskelesine rampa etmiş olan amiral sefinesi tamamıyla ateş içinde kaldıkları halde elan muharipler gemiden gemiye atlayıp boğuşmakta idiler. Nihayet ateş cephanelere sirayetle dehşetli bir işial ile hep birlikte berheva oldular. Bu korkunç vak'a esnasında amiral Laradano ve amiral Armanyoy ile birçok muktedir kaptanlar telef oldu. Diğer taraftan ise Burak reis ile kökenin kaptanı Kara Hasan ve mihr-i mirlivası Kemal Bey rütbe-i şahadeti ihraz eylemişlerdi.

İşte bu kanlı vak'adan sonra Osmanlılar Sabayanca adasına reis-i şehidin namına nispetle Burak adası ismini vermişlerdi. Denize dökülenleri olsun kurtarmak fikriyle düşmanın bir kalyonu daha gelmişse de hemen cümlesi irsal edilen kayıklarla toplanmış, mamafih 700 kadar denize dökülen düşmanı telef etmek gibi şiddet gösterilmiştir.

Bu haile, 1499 senesi Temmuzu içinde vuku'a gelip düşmanın en meşhur iki amiralinin birden telef oluşu inhizalarını mucib ahval-i müessefden olmakla, artık harpte devama cesarete devam edemeyerek ric'ate başladılar. Baki kalan gemilerle amiral Grimni hiç olmazsa, Osmanlı donanmasının Lipanto'ya duhulünü men etmeye kalkışarak boğazı kapadıktan başka, birçok toplar ihracıyla istihkamlar vücuda getirmişti. Osmanlı donanması dahi peşleri sıra gelip istihkamat ile düşman donanmasının gayet şiddetli ateşine mukabil mütemadiyen hücumla devam ile nihayet hatt-ı harbi yarıp körfeze galibane dahil oldu. Kale kumandanı evvelki vaadi mucibince Osmanlıların galip geldiğini görünce kaleyi Osmanlılara teslim mecbur oldu.

Modon Seferi: Kemal Reis her zaman, "Venediklilerin sağ gözü Modon kalesi, sol gözü Körfez adasıdır" der idi. Meşhur gemicinin bu sözü hazreti padişahı buraların zabtına teşvik etmekle, 906 sene-i hicriyesini Ramazanı evahirinde donanma-yı hümayun Modon Hisarı önüne vasıl olmuş ve karadan denize top ateşine başlamıştır. Bu esnada Venedik amirali Teravisano maiyetindeki donanma ile birkaç gemilerini

gark ve iki cesim kalyonlarını zabt eylemişti. Modon hisarı şedid bir müdafaadan sonra nihayet harben zabt edildikten sonra “Karon” ve “Navarin” hisarları dahi Venediklilerden zabt edildi. Bir aralık Venedik amirali Navarin’i kesret-i muhafazadan hali bulup zabt etti ise de Ferman-ı şehriyarı Kemal Reis, bir gün maiyetindeki 30 kadirga ile Venedik donanmasını liman-ı mezkurda sıkıştırıp fena mağlup etmiş ve ilk hamlede sekiz pare sefinelerini zabt edip Venediklileri kemal-i rezalet içinde firara mecbur etmiştir.

Ali Rıza Seyfi

Malûmat Mecmuası’nın sayfalarında yer verdiği en önemli isimlerden biri de Kemal Reis’tir. Ali Rıza Seyfi’nin kaleme aldığı bu biyografi, oldukça dikkat çekicidir. Çünkü Ali Rıza Seyfi, Kemal Reis’in teracimi ahvaline değinmek istediğini lakin bunun o kadar da kolay olmadığını savunmaktadır. Osmanlı Devleti’nin tarihçilerini, bu önemli isim hakkında hiçbir bilgi kaydetmediği için, sert bir şekilde eleştirmiştir. Ayrıca Kemal Reis’in, Sinan Paşa’nın kölesi olmadığını bazı kanıtlarla ortaya koymaya çalışmış ve makul, kabul edilebilir bilgiler vermiştir.

Kemal Reis’in doğum yeri ve tarihi, kesin olmamakla birlikte 1451 Gelibolu olarak tahmin edilmektedir. 1494 yılında ise Osmanlı Devleti’nin hizmetine giren Kemal Reis, yazılanın aksine Sinan Paşa’nın kölesi değildir. II. Beyazıd döneminde İnebahtı ve Modon seferlerine katılan Kemal Reis, bu savaşlarda üstün başarılar sergilemiştir. 1504 senesinde Türk ve Müslüman gemilerini saldırarak ticareti sekteye uğratan Rodos şövalyeleri üzerine akın, Rodos’a asker çıkarması yapmıştır. 1507’ de Kahire’ ye giden ve bir süre Mısır’ da kalan Kemal Reis, geri döndüğünde Gelibolu’dan bir donanma ile Rodos’a yürümek istediye de çıkan fırtınada Rodos önlerinde denize gömülmüştür.⁹⁸ Türk Meşhurları Ansiklopedisi’nde Kemal Reis’in ölüm yılı 1533⁹⁹ olarak verilse de, Malûmat Mecmuası’nın da belirttiği gibi, aslında 917 hicrisinde yani 1511 yılında hayatını kaybetmiştir.

⁹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s.216.

⁹⁹ Gövsa, “Kemal Reis”, *a.g.a.*, s.214.

2.3. MEMURİN

2.3.1. Abbas Hilmi Paşa¹⁰⁰

Resimlerimiz

Hidiv-i Mısır Fehametli Devletlü Abbas Hilmi Paşa Hazretleri

Abbas Hilmi Paşa Hazretleri, cennet-mekan Tevfik Paşa'nın necl-i necib-i lebbi olup 1874 senesi Temmuzunun on dördünde Kahire-i Mısır'da kadem nihade-i alemşuhud olmuşlardır.

Valid-i Macid kesirli'l-fehamet cenab-ı padişahı firdevs-aşıyan Sultan Abdülmecid Han Gazi Hazretlerinin şeref-i sihriyetlerine mazhar olan merhum İlhami Paşa'nın kerime-i keremperveri devletli, ismetli Emine Hanımefendi hazretleri hidiv-i müşarünileyhin valide-i muhteremine-i devletleridir.

Müşarünileyh hazretleri ulum ve fünün-u şeddede haiz-i mertebe-i kemal olup mukaddemat-ı ulumu Kahire'de tedristen sonra 1887 senesi Ağustosunda Viyana'ya azimetiyle Terazyono darülfünun-ı aliyesine dahil olarak Almanca ve Fransızca lisanlarını tahsil ve her sene tatillerini Petesburg, Berlin ve Paris gibi beled medineyede seyahatle geçirerek idrakat-ı efazıl-ı pesandanelerini tekmiil buyurmuşlardır.

Peder-i âli-kadirlerinin irtihalleri üzerine 1892 senesi kanun-ı sanisinin yedinci günü beferman-ı meali ünvan-ı hilafet penahi haiz-i rnesnet ve alâ-yı hidiv-i azamı olmuşlardır.

1893 ve 1894 ve 1895 tarihlerinde derbar-ı şevkat karara gelip şeref-i mülakat-ı seniye-i hazret-i hilafet penahi ve nişan-ı Türür efşan-ı handan al-i Osman ile beka olmuşlardır.

¹⁰⁰ Malûmat, C. 1, No:18, 6 Cemaziyelevvel 1313 / 25 Ekim 1895, s. 390.

Fezail-i fitriye ve maarif-i mektesebe-i cenab-ı asaf-ı azamileri cidden ali ve vukurü'l beyan bi mertebe-i kemali haiz bulunduğundan evsâf-ı celile-i cenab-ı hidivaneleri gayr-ı kabil-i tahdit ve beyandır.

İsimsiz

14 Temmuz 1874 yılında Kahire’de dünyaya gelen Abbas Hilmi Paşa, Mısır Hidivi Tevfik Paşa ve Emine Valide Paşa¹⁰¹’nın oğludur. Viyana’da eğitim alan Abbas Hilmi, 1892 yılında babasının vefatıyla birlikte Osmanlı Devleti tarafından Mısır Hidivi olarak tayin edildi.¹⁰² Abbas Hilmi, henüz idari işlerde tecrübeye sahip olmadığı için hidiv müsteşarı olarak Ahmet Muhtar Paşa görevlendirildi. İngiltere’nin Mısır üzerindeki etkisini azaltmaya çalışan Osmanlı Devleti, Abbas Hilmi’nin İngilizlere karşı muhalif bir tutum sergilemesini ilk başlarda başardıysa da ilerleyen süreçte Abbas Hilmi, İngilizlerin etkisi altına girmiştir. Dolayısıyla Abbas Hilmi’nin Osmanlı Devleti’ne karşı istikrarlı bir siyaset izlediği söylenemez. Bu tutarsız tavırları birçok düşman edinmesine ve kendisine suikastler düzenlenmesine zemin hazırladı. Hatta bu suikast girişimini Arapça gazete olan El Adl gazetesi haber edince, gazetenin sahibi ve mesul müdürü hakkında asılsız haber yapmaktan dolayı kanuni işlem yapılmıştır.¹⁰³ 1914 yılında bir suikast sonucu yaralanmış ve kısa süre sonra patlak veren I. Dünya Savaşı sebebiyle bir daha Mısır’a dönememiştir. Mısır, İngiltere’nin himayesine girince, Abbas Hilmi hidivlikten azledilerek yerine Hüseyin Kamil getirilmiştir.¹⁰⁴ Abbas Hilmi, bu durumdan sonra hayatını Türkiye ve İsviçre’de geçirmiş ve 20 Aralık 1944 yılında Cenevre’de hayatını kaybetmiştir.

¹⁰¹ Emine Hanım Osmanlı’da “Paşa” ünvanını alan tek kadın olmakla birlikte, bu ünvan ona II. Abdülhamid tarafından verilmiştir.

¹⁰² BOA, A.} DVN. MHM., 7A.98 / 1265 Z 29.

¹⁰³ BOA, DH.EUM.4.Şb, 4.22 / 1334 S 04.

¹⁰⁴ İlhan Şahin, “Abbas Hilmi II”, *DİA*, C.1., İSAM, İstanbul 1988, s.25-26.

2.3.2. Arifi Paşa ¹⁰⁵

Teracim-i Ahval

Başvekil-i esbak Meclis-i Has vükela azasından Arifi Paşa bir müddetten beri dû-çar olduğu hastalıktan rehayab olamayarak geçen pencşenbe günü akşamı sa'at onbirde Cağaloğlu'nda kain konaklarında irtihal-i dar-ı na'im eylemişlerdir. Rahmetullah-aleyh rahmet vasi'a.

Müşarünileyh Şekib Paşa merhumun mahdumu olup ikiyüz kırk altı sene-i hicriyyesinde Dersa'adet'te tevellüd ve mu'allim mahsusundan Arabî ve Farsî ve Fransızca ve coğrafya ve tarih ve ekonomi politik ve hukuk-i milel ve fenn tabakatü'l- arz ve ulum-ı politikkiye ta'lim ederek bin iki yüz

altmış bir tarihinde Divan-ı Hümayun kalemine ve altmış üçte Viyana sefaret-i seniyyesi birinci kitabetine memur olup altmış beşte Dersa'adet'e avdetle Tecüme Odası'na ve yetmiş bir tarihinde Amedi Odası'na memur buyurulmuş olduğu gibi sene-i mezkure içinde birinci murahhas unvanıyla konferansa memur ve Ali Paşa merhum ma'iiyetiyle ve baş katip sıfatıyla Viyana'ya ve yetmiş ikide yine o unvan ile müşarünileyh ma'iiyetiyle Paris kongresine azimet edip orada iken Bab-ı Ali Mütercim-i evvelliğine memur olduğu gibi yetmiş dörtte uhdesinde Divan-ı Hümayun tercümanlığı tevcih ve seksen altıda Beğlikçilik memuriyeti ilave kılınmış ve seksen sekizden seksen dokuza kadar hariciyye ve Tophane müsteşarlıklarıyla icra cem'iyeti ve temyiz-i hukuk daireleri riyasetine ve muahharen büyükelçilik unvanıyla Viyana sefaret-i seniyyesine memur buyurulmuş ve doksan tarihinde yine Divan-ı Hümayun tercümanlığı hizmetiyle Dersa'adet'e avdet ve doksan bir senesinde tekrar hariciyye müsteşarlığına tahvil-i memuriyyet edip müte'akiben rütbe-i samiyeye-i vezaretle hariciyye nezaret-i celilesine ve yine sene-i mezkure içinde ma'arif ve doksan iki senesinde adliyye nezaret-i celilelerine ve yine o sene içinde tekrar Viyana sefaret-i seniyyesine memur olup yedi mah sonra Dersa'adet'e avdet ve ahiren heyet-i a'yan azalığına ta'yin buyurulduktan sonra sene-i mezkure

¹⁰⁵ Malûmat, C. 2, No:25, 25 Cemaziyelahir 1313 / 13 Aralık 1895, s. 555.

Receb'in yedisinde yine hariciyye nezaret-i celilesine ve 3 Ramazan doksan dört tarihinde Paris sefaret-i seniyyesine memur olarak oraya azimet etmiş ve doksan altı senesinde sefaret-i müşarünaleyhadan bi'l-infisal Dersa'adet'e avdetle secel-i ahval komisyonu riyasetine ve oradan başvekalet mesned-i celiline ve üç ay sonra şura-ı devlet riyaset-i celilesine nasb ve ta'yin buyrularak doksan yedi senesi şevvalinde infisal ederek ahiren Viyana sefaret-i seniyyesine memur buyurulmuş iken kablü'l-azime tekrar hariciyye nezaret-i celilesine memur buyurulup bir müddet sonra infisal etmiş ve üçyüz üç senesinde ikinci def'a olarak şura-ı devlet riyaset-i celilesine memur buyrulup üçyüz sekiz senesinde riyaset-i müsarünaleyhadan infisal etmiş ve bu kere Meclis-i Has vükela a'zalığine memur buyrulmuş idi.

Meratib-i kalemiyyeyi sırasıyla bu vechle ihraz etmiş olduğu gibi imtiyaz-ı nişan-ı aliyyesinin gümüş ve altın madalyalarıyla Girit altın madalyasını ve murassı'-ı Osmani nişan-ı zişanıyla birinci rütbe mecdi nişan-ı aliyyesini ve Fransa'nın birinci rütbeden Lejyon Donör ve İtalya'nın birinci rütbeden Sen Moris ve Sen Lazar ve Kurun Ditali ve Almanya'nın birinci rütbe Agloj ve Rusya'nın birinci rütbeden Sntan ve Avusturya'nın birinci rütbeden Fransua Jozef ve İspanya'nın birinci rütbeden İzabella Katolik ve Şarl Truva ve İran'nın birinci rütbeden Şir ü Hurşid ve daha sair devletlerin retib-i muhtalifeden birçok nişanlarını hamil idi.

İsimsiz

Arifi Paşa'nın teracim-i ahvaline rastladığımız Malûmat Mecmuası'nda, kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Bu bilgilerin yanı sıra, II. Abdülhamid döneminin vezirlerinden olan Ahmed Arifi Paşa, Hariciye Nazırı Şekip Paşa'nın oğludur. İstanbul'da 1830'da dünyaya gelmiştir. Eğitimini tamamladıktan sonra kendisini çeşitli dillerle donanımlayan Arifi Paşa, ilk olarak Divan-ı Hümayun Kalemine getirilmiştir. 1847'de Viyana elçiliği katipliğiyle hariciye memurluğuna getirildiğinde iki yıl Viyana'da kalmış ve bu sırada Almanca öğrenmiştir. Viyana ve Paris kongrelerinde Ali Paşa'nın başkatibi ünvanıyla bulunmuştur. Sırasıyla Divan-ı Hümayun tercümanlığı, Viyana, Paris elçilikleri, Hariciye, Maarif ve Adliye nazırlıklarında bulunmuştur. 1879 senesinde Sadrazamlığa getirildiyse de 64 gün bu görevde kalabilmiştir. Sadrazamlıktan azledildikten sonra, Şuray-ı Devlet Reisliğinde, Hariciye Nazırlığında ve çeşitli memurluklarda görev almıştır.¹⁰⁶ Dürüst

¹⁰⁶ Gövsa, "Arifi Paşa", *a.g.a.*, s. 45.

ve devletine, hizmetine bağı bir kişi olarak nitelenen Arifi Paşa, görev aldığı herhangi bir memuriyetinde önemli sayılabilecek bir faaliyette bulunmamıştır. Malûmat Mecmua'sının yanın hayatına başladığı 1895 senesinde vefat etmesiyle, bu mecmuanın sütunlarında teracim-i ahvaline yer verilmiştir.

2.3.3. Sırrı Paşa ¹⁰⁷

Resimlerimiz

Efazıl-ı vüzera-yı azam-ı saltanat-ı seniyeden Diyarbakır valisi Sırrı Paşa, bir müddetten beri müptela olduğu derd-i mhlikeden tahlis-i giriban edemeyerek geçen arşamba gecesi saat bir buçuk raddelerinde irtihal-i daru'n naim eylemiştir.

Merhum müşarünileyh saltanat-ı seniyeyi Osmaniyye sebk eden hidmat -ı mebruresi eseri olarak zaman zaman feyz-yab-ı kemal-i kard-i danışveranesi mabutu'l-emsal olarak 1307 senesi yedi Rabilevvelinde rütbe-i samiye-i vüzerat ile taltif buyrulmuştur.

Rütbe-i ilim ve irfanı tenebbu'at ve tetkikat ruz-ı merresiyle teali ederek bu meyanda her biri deha-yı marifet perdazına bir beyyine-i katiyye hükmünde olan eser-i ilmiyye-i kemalat perverisi birer birer saha-i matbuatı tezyin eylemiş ve edebiyat-ı Osmaniyye'ye şiddet-i vukuflarıyla beraber, mmehat-ı kütüb-i diniyye fitri intisablarından nâşi umur-ı memurelerinden intihaz-ı fırsat eyledikçe tahrir-i sutura bezi-i himmet gayret eylediklerinden kütüphane-i milliyemizde ser-kur'an, ahsen'l kısas, ser-tenzil, ser-istiva, sermeryem, ser- furkan, ser-insan, nakd'l-kelam fi akaid'l islam, şerh-i akaid, irael milel, ruh, ryet-i bari nur'l hedi limen istehdi, galatad, mektubat gibi müessir-i mdakkikanesi yadigar kalmıştır.

Sırrı Paşa, nev'i şahsına münhasır erbab-ı kalemden olup meslek-i kadim-i hikmete tabiyetle beraber hüsn-i eda ve insicam-ı kelim gibi meziyyat-ı yera'a-i himmetine has kılmış olduğundan asar-ı bergzidesi tamamen mucib-i istifadedir.

¹⁰⁷ Malûmat, C. 2, No:25, 25 Cemaziyelahir 1313 / 13 Aralık 1895, s. 561.

Güya hükemâ-yı şarkıyyenin cümlesi zübde-i efkâr ve hikemiyanın hafıza-i metinesine terk ve teberru' eylemişler gibi, asar-ı eslafın hülâsa-i masaiyesi o küncine-i irfanda mahfuz idi. İlme ve ulemaya hürmeti öteden beri şöhret bulan hasail-i memduhasından ve hilm ve tevazulu o hasail-i memduhayı bir kat daha izhar-ı yar ve ağyarda tecelli ettiren meziyyat-ı mahsusasından idi.

“İkdam” refikimiz müşarünileyhin gaybubet-i ebediyesine teessüfle neşr eylediği bir fıkra-i teessür numununda: Paşa'nın iktidar-ı tahriri tavsiften müstağnidir. Usul-i kadime-i edeb nazarında bir muallim-i muktedir olduğu gibi, usul-i cedidede dahi sehl-i mümteni addına bihak-seza asar vücuda getirmiştir. Âsâr'ı adidesinin mütala'asıyla tenvir-i ekhan eyleyenler içinde bunu kim teslim etmez? Hele ser kur'an akaid tercümesi gibi ahkâm-ı celile-i islamiyeyi Türkçe eda ve ifade etmek hususunda göstermiş olduğu iktidara erbab-ı fazi ilelebed aferin-han olacaklarına şüphe mi vardır? Kendisi vicdan-ı sadık ashabından olup her yazdığına iman-ı nazâr edilse:

İnnel kalam lefi'l fuad ve inneme ce ale'l lisan ale'l fuad delile hükmü bedidar olur. Ziya-i ebedisinden dolayı girye-nak olan erbab-ı sıdk ve hulûs:

Aya gaiban hazeran fi'l fevaid

Selam ala'l gaibü'l hazer

neşidesiyle ruh-ı Sırrı'ya ithaf-ı takdirat etmekle belki ta'dil-i teessür edebilirler, demiştir.

Sırrı Paşa, Giritli Salih Tosun Efendinin mahdumudur. 1260 senesinde Kandiye'de bulunmuş ve orada tahsile başlayarak Hanya'da ve Yenişehir ve Bursa gibi keşt u gûzar eylediği mahallerde, ikmal-i tahsile çalışmıştır. 1277'de on yedi yaşında iken, Hanya evkaf ve bir müddet sonra vüzera-yı azamdan bazılarının divan kitabetinde bulunmuş ve 84'te Yanya, 85 senesinde Aydın vilayetleri mektubu muavinliğinde, 86'da Perzerin, 89'da Tuna mektupçuluğunda, 93'te Behke, İzornik ve Vodin mutassırrıflıklarında bulunmuş ve bir aralık fevkalade memuriyetle Varna devlet-i âliye komiserliğini ifa ve ba'de Trabzon vilayetine tayin olunarak 97'de infisal ve sene-i merkümede Kastamonu ve 98'de Trabzon'a ric'at ve 300 senesinde Ankara vilayetine tahvil, 302'de Sivas vilayetine nakil ve 305'de Adana, 307'de Bağdat ve ilave-i memuriyet olarak Bağdat arazi-i seniye komisyonu riyasetine tayin,

308'de Diyarbekir valiliğine nakil ve tahvil-i memuriyet etmişlerdir. 82'de hocalık ve rabia ve 85'de saniye ve mütakiben mütemyiz. 93'de ula sınıf-ı sanisi bir müddet sonra Rumeli Beyler Beyliği ve Vodin komiserliğinden avdetinde üçüncü mecidî, 96'da ikinci mecidî, 306'da birinci mecidî nişanlarıyla taltif edilmiş ve yedi Rabiülahir 307'de rütbe-i samiye-i vüzerat, 312'de birinci Osmanî nişan-ı zîşanına nail olmuştur.

İsimsiz

Adı Muhammed Selim Sırrı olan bu zatın, Kandiye 1844 doğumlu ve babasının Salih Tosun Efendi olduğu bilinmektedir. Cevri Efendi'den ders aldığı bilinen Sırrı Paşa'nın medrese eğitimini İstanbul'da aldığı ve iyi derecede Arapça ve Farsça bildiği söylenebilir. Osmanlı Devleti'ne hizmet verdiği alanlar ve görevleri Malûmat Mecmuası tarafından detaylıca verilmiştir. Bu bilgilerin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin hassas bir döneminde hizmet veren Sırrı Paşa'nın çağdaşlarına nazaran daha başarılı bir hizmet hayatı olduğunu söyleyebiliriz. Çağdaşlarının aksine hiçbir azil veya sürgün görmemiştir. Devlet hizmetindeki başarılarından dolayı tam aksine sürekli olarak terfi almıştır. Sinirli ve titiz bir mizaca sahip olan Sırrı Paşa'nın edebiyat, şiir ve hat sanatına ilgisi olduğu bilinir. Özellikle eserlerine karşı bir eleştiri aldığı anda oldukça sinirlenen Sırrı Paşa'nın eleştiriye tahammülü yoktur.¹⁰⁸ 1895 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Vefatının haberi Malûmat Mecmuası'nda yukarıda belirtildiği gibi yer almıştır. Yirmi kadar eseri bulunan Sırrı Paşa'nın, Sırr-ı Kuran, Sırr-ı Furkan, Şerh-i-Akaid gibi eserleri bulunmaktadır.¹⁰⁹

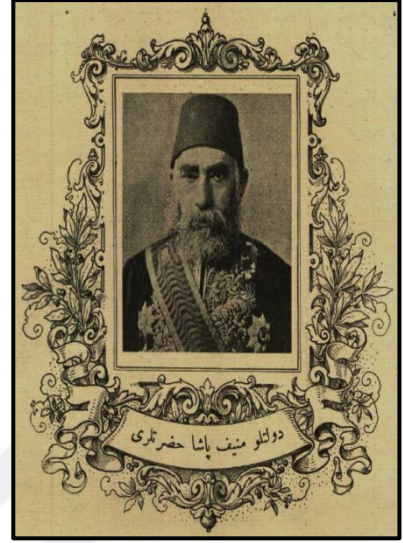
¹⁰⁸ Cemal Kurnat, "Giritli Sırrı Paşa Hayatı, Eserleri, Şiirleri" *İlmi Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, S.9., İstanbul 2000, s.136.

¹⁰⁹ BOA, MF.MKT., 204.4 / 1311 L 25; BOA, MF.MKT., 245.35 / 1312 B 18.

2.3.4. Münif Paşa ¹¹⁰

Teracim-i Ahval

Antep ulemasından Abdü'n-nafi Efendizade Seyd Mehmed Tahir Münif Paşa bin iki yüz kırk altı sene-i hicriyesi muharremü'l-haramının ibtidasında Ayntab kasabasında tevellüd ederek Mısır'da Kasr-ı Ali mektebinde ve Ayntab'da Nur-i Osmaniyye ve Şam-ı Şerif'te Emeviyye Medreselerinde ve Berlin Darü'l-fünununda Arabi ve Farsi ve coğrafya ve tarih ve edebiyat ve hikmet ve hikmet-i tabi'yye ve huku-ı beynü'd-düvel ve tedbir-i memleket tedris eyleyerek bin iki yüz altmış yedi senesi saferinde yirmi bir yaşında Şam eyaleti meclis-i kebir-i kalemine çerag olunmuş ve altmış sekiz senesi evahirinde istifa ederek altmış dokuz senesi rebiü'l-ahirinin on birinde Gelibolu asakir-i muavine komisyonu baş kitabetine ve yetmiş bir senesi şevvalü'l-kereminin evasıtında Berlin sefaret-i seniyyesi ikinci ve ahiren ser-kitabetine nakl ve yetmiş üç senesi şevvalinin ibtidasında infisal ile yine oda-i mezkura avdet eylemiş ve yetmiş dört senesi şehr-i saferü'l-hayri guresinde Hersek sancağına memuriyyet-i mahsusa ile azimet ve yetmiş beş senesi şehr-i ramazan-ı şerifinin evasıtında hitam-ı memuriyyetle yine oda-i mezkura avdet eylemiş ve yetmiş yedi senesinde mahkeme-i ticaret riyasetine nakl edilerek yetmiş dokuz senesi saferi ibtidasında Bab-ı Ali mütercim evvelliğine ve seksen dört senesi evailinde zabtiyye nezareti müsteşarlığına ve seksen beş senesi evasıtında divan-ı temyiz riyasetine nakl ve seksen altı senesi saferü'l-hayri guresinde infisal ile sene-i merkume cemazi elaharesinin on dokuzunda meclis-i kebir-i ma'arif riyasetine bi'l-ta'yin seksen sekiz senesi şehr-i recebü'l-ferdi salahında afv olunarak muhtelit-i rusya komisyonu riyasetine ve seksen dokuz senesi şehr-i ramazanü'l-mübarekinin üçüncü Tahran sefaret-i seniyyesine memur edilerek doksan dört senesi muharremü'l-haramında uhde-i istihallerine ma'arif nezaret-i celilesi tevcih buyrulmuş ve şehr-i zi'l-kadetü'l-şerifesinin üçüncü ticaret nezaretine tahvil ve doksan beş senesi muharremü'l-haramı guresinde infisal ile şehr-i rabiü'l-evvel guresinde ikinci defa olarak ma'arif nezareti tevcih ve doksan sekiz senesi şehr-i

¹¹⁰ *Malûmat*, C. 2, No:37, 10 Zilhicce 1313 / 23 Mayıs 1896, s.799-801.

zi'l-kadesinin dördünde meclis-i fevkalade-i sıhhiyye riyasetine ve üç yüz senesi zi'l-haccesinin on beşinde tekrar yine ma'arif nezaretine tahvil ve bin üçyüz dokuz senesi muharremü'l-haramının yirmi dokuzunda afv olunarak bin üçyüz on üç senesi şehri zi'l-haccesinin üçünde Tahran sefaret-i seniyyesi tevcih ve ihsan buyrulmuştur.

Yetmiş iki senesi şehri şevvalinde rütbe-i salise ve yetmiş yedi senesi cimadiü'l-evlasında terfi'en saniye sınıf-ı sanisi ve seksen bir sene-i hicriyesi muharreminde mütemayiz ve seksen dört sene-i hicriyesinde evvelî sınıf-ı sanisi ve seksen altı senesi cemaziü'l-evvelisinin on dokuzunda evvelî sınıf-ı evvelî ve doksan senesi şevval-i mükerreminin on sekizinde rütbe-i bala ve doksan yedi senesi şehri rabii'l-evvelinin on ikisinde rütbe-i samiyeye-i vezaret tevcih ve ihsan buyrulmuş ve yetmiş dokuz senesi şaban-ı şerifinde ikinci ve doksan sekiz senesinde ikinci ve bin üçyüz dört senesi recebü'l-ferdinin yirmi üçünde tebdilen birinci ve üç yüz yedi senesi rabii'l-evvelinin dokuzunda murassa'-i Osmani nişan-ı zişanlarına ve üçyüz beş senesi şehri cemaziü'l-evlasının on sekizinde altın ve gümüş imtiyaz ve üçyüz dokuz senesi cimaziü'l-evlasının guresinde altın Girid madalyalarıyla ve bin üçyüz on üç senesinde murassa'-ı mecidi nişan-ı zişanıyla sine-i sadakati tezyin kılınmıştır. Almanya devleti canibinden Koron Dopros ve Rufer nişanlarının Gran Kordon ve haşmetli papa hazretleri canibinden Binof nişanının Gran Kordonu Romanya devleti canibinden dahi Etval dö Romani ve İran devleti canibinden Şir ü Hurşid nişanının birinci rütbesi ihda kılındığı gibi İtalya'nın Sen Moris ve Lazar Yunan'ın Sensör ve Rusya'nın Aleksander nişanlarını haizdirler.

Türkçe ve Arapça ve Fransızca ve Almanca ve İngilizce ve Rumca'yı mükemmel surette tekellüm ve kitabet eylediği gibi mübadi-i tedbir-i memlekete ve Türkçe'de müste'mel lugat-ı ecnebiyyeye dair birer telifi ve gayr-i matbu' sair bazı telifatı ve beş sene kadar neşr olunan Mecmua-i Fünun nam risale-i mevkutede dahi bazı asar-ı kalemiyyesi vardır.

Müşarünileyh hazretleri edib, haluk, nazik, mültefit, mütevazı, ehl-perver bir hekim ve padişah-ı ma'arif-perverimiz, şehen-şah-ı adalet-güsterimiz zıll'Allah fi'l-alim mefhar-ı müluk-ı ümem efendimiz hazretlerine sadakat ve ubudiyyetiyle müftehir bir vezir-i kamildir.

İsimsiz

1830 Antep doğumlu olan Münif Paşa, Antep'te başladığı eğitim hayatını Kahire ve Şam'da devam ettirmiş, dönemin önemli bilginlerinden dersler almıştır. Şam Meclis-i Kebir katipliği ile memuriyet hayatına başlayan Münif Paşa, 1852 yılında İstanbul'a gelerek Tercüme Odası'na girmiştir. Berlin sefaretini ikinci katibi olarak Almanya'ya gitmiş ve burada Alman dilini öğrenerek İstanbul'a geri döndü. 1860'da Ticaret reisliğine getirildiği sırada Ceride-i Havadis gazetesinde yazmaya ve Ruzname-i Ceride-i Havadis'i çıkarmaya başlamıştır. 1862 yılına gelindiğinde Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'yi kuran Münif Paşa, yayın organı olarak Mecmua-i Fünun'u yayımladı.¹¹¹ Sırasıyla zaptiye müsteşarlığı, divan-ı temyiz reisliği, meclis-i maarif reisliği, Tahran sefirliği görevlerini ifa etmiştir.¹¹²1898 yılında emekliye ayrılarak sakin bir hayat yaşamayı tercih eden Münif Paşa, 1910 yılında vefat etmiş ve Sahrayıcedit Mezarlığına defnedilmiştir.

Tanzimattan sonra sistemli şekilde başlayan batılılaşma hareketinde Münif Paşa, Batı'daki modern ilim anlayışını Osmanlı'ya getirmeye çalışan aydınlardandı. Devrin siyasi olaylarına dahil olmayıp daha çok memleketin kalkınması konusuyla ilgilenmiştir. Yabancı dillerde okuduğu ve bilgi edindiği her konuyu Osmanlı gençleriyle paylaşmak adına birçok yazı kaleme almıştır. Bunlar: Muhaverat-ı Hikemiye, Dasitan-ı Ali Osman, Telhis-i Hikmet-i Hukuk, Hikmet-i Hukuk ve İlmi Servet'tir. Ülkenin eğitim ve kültür seviyesinin yükseleceğine inanan Münif Paşa, okul ve kitap, gazete sayılarını arttırmak yönünde faaliyetlerde bulunmuştur.

¹¹¹ Adem Akın, *Münif Paşa ve Türk Kültür Tarihindeki Yeri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara1999, s. 65.

¹¹² İsmail Doğan, *Tanzimat'ın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi*, İz Yayıncılık, İstanbul 1991, s. 127.

2.3.5. Hacı Hasan Paşa ¹¹³

Teracim-i Ahval

Halep vali-i esbakı kudema-i vüzera-i saltanat-ı seniyyeden İşkodralı Hasan Hakkı Paşa şeyhü'l-harem ve şeyhü'l-vüzera İşkodralı Mustafa Paşa merhumun mahdumları olup 1242 sene-i hicriyyesinde mahal-i mezkurda tevellüd ederek Arabi ve Farsi ve Türki şi'r ve inşada kesb-i iktidar eylemiştir.

62 tarihinde mektubi-i sadr ali-i hülefası silkine dahil olarak 1278 senesi rabiü'l-evvelinin altısından 1289 senesi cimadiü'l-evvelinin altısına kadar 10000 guruş maaşla Midilli ve seksen senesi rabiü'l-ahiri guresinin seksen iki senesi şevvalinin

yirmi altısına kadar 9000 guruş maaş ile Rodos mutasarrıflık kaymakamlığında ve şehir-i mezkurun yirmi yedisinden seksen dört senesi muharreminin yirmi dördüne kadar maaş-ı mezkur ile Biga ve saferinin on beşinden şevvalin yedisine kadar 5000 guruş maaşla Varna ve şehir-i mezkurun on dördünden seksen yedi senesi cemadiü'l-ahresinin yirmi dördüne kadar 9000 guruş maaş ile Kütahya ve şehir-i mezkurun yirmi altısından 89 senesi cimadiü'l-evvelisinin on sekizine kadar 10000 guruş maaşla İzmid sancakları mutasarrıflıklarında bulunarak seksen dokuz senesi receb-i şerifinin on dokuzunda Niğde sancağı mutasarrıflığına nakl eylemiş ve mezkur mutasarrıflığa azimet etmeden Hersek sancağı mutasarrıflığına tayin edilip doksan bir senesinde Kulbe ve doksan iki senesinde Yenipazar sancakları mutasarrıflıklarına ve sene-i mekume evahirinde infisal ile doksan üç senesi rabiü'l-evvelinin yirmi dokuzunda memuretü'l-mezir sancağı mutasarrıflığına bi'l-tayin doksan dört senesi muharremi ibtidasında oradan da infisal ederek uhde-i dirayetine Van vilayeti valiliği tevcih buyrulmuş ve şehir-i şevval-i şerifin yirmi beşinde maaşı yirmi iki bin beşyüz guruşa iblag edilip üçyüz bir senesi cemaziü'l-evvelisinin yirmisinde istifa eylemiş ve üçyüz iki senesi zi'l-kadesinde sekiz bin beşyüz guruş ma'zuliyyet maaşı tahsis olunarak sene-i merkume zi'l-kadesinde Selanik vilayeti valiliği tevcih buyrulmuş ve

¹¹³ *Malûmat*, C. 2, No:37, 10 Zilhicce 1313 / 23 Mayıs 1896, s.799-801.

üçyüz üç senesi zi'l-kadesinin dördünce bi'l-infisal üçyüz dört senesi muharreminin yedisinde umur-ı nafi'a komisyonu azalığına tayin edilmiş ve üçyüz beş senesi muharreminin on dokuzunda Halep vilayeti valiliği tevcih olunmuştur. Üçyüz yedi senesi receb-i şerifinde infisal eylemiş ve üçyüz sekiz senesi rabiü'l-ahirinin yedisinde 7500 gurus ma'zuliyyet maaşı tahsis buyrulmuş ve bin üçyüz on bir senesi zi'l-haccesinin yirmi dördünde tekrar Halep vilayeti valiliği tevcih buyrularak bin üç yüz on birde infisal eylemiştir.

Bin ikiyüz kırk beş senesinde uhdesine rütbe-i mir-i mirani ve altmış iki sene-i hicriyyesinde rütbesi saniyye sınıf-ı salisi tevcih olunmuş ve yetmiş üç senesinde rütbe-i balayı ve doksan dört senesi muharreminin üçünde rütbe-i samiyet-i vezareti ihraz eylemiş ve doksan beş senesinde ikinci ve üçyüz senesinde birinci rütbelere mecdi ve sene-i merkume şehr-i şaban-ı şerifinin yirmi yedisinde birinci rütbeden Osmani nişan-ı zişanları ihsan buyrulmuş ve üçyüz üç senesinde imtiyaz nişan-ı fûrug-efşanının altın ve gümüş madalyalarına nail olmuş idi. Birinci rütbeden Şir ü Hurşid nişanıyla birinci rütbeden Pitöf nişanını dahi hamil idi.

Eyâ 'an-cedd ehass asdika-i bende-gan-ı saltanat-ı seniyyeden olan magfur müşarünileyh asalet ve necabe-i zatiyyesine munzamm olan kemal-i dirayet ve fetanet ve fart-ı iffet ve istikameti muktezasınca ecdad-ı ma'ali nijad hazret-i hilafet-penahiye be bi'l-hassa veli-nimet-i bi-minnetimiz padişahımız efendimiz hazretlerine pek çok hidemat-ı sadıkane ve abidanesi sebak etmiş idi.

Müşarünileyh ulum-ı edebiyeye ve fûnun-ı hikemiyyede ve ba-husus ilm-i celil tasavvufta mütebahhir ve elsine-i sülûsede kemal-i fesahat ve belagatla nazm ve nesre bahakk muktedir idi.

Eş'arı ekseriya aşıkane ve gayet mazmun-dar olduğu gibi arifane ve hekimane gazeliyatı dahi pek zengin ve mani-dardır.

Nev-heveslikleri evanında söyledikleri bir gazel-i bi-bedellerinin elimize geçen bir sureti-vesile-i isticlab-ı rahmet olmak üzere – kısım-ı mahsusumuza tebriken derc olunarak tezyin-i sütun kılınmıştır.

Merhum müşarünileyh tarih-i inşadında dahi büyük bir iktidara malik olup ezan-ı cümle Celalü'd-din Rumi Kuds-i serhü'l-Sami hazretlerinin viladet-i şerifelerine tarih olarak nazm ettikleri;

Geldi Mevlana-i Rumi aleme

604

Mısra-i serveri pesendanesiyle Kalekapısı Mevlevihanesi kudema-ı devişanından Emin Dede'nin irtihaline söyledikleri;

Eyledi ruh-ı Emin Allah deyü arşa uruc

1310

Tarih-i zenginini zıkr etmek inşad-ı tarihteki kudret icaz-nümalarının derecesine tayin ve isbata kafidir.

Müşarünileyhin Gaib Dede Divanı kıt'asında bir kitab teşkil edecek kadar eş'arı var ise de tab' olunmamıştır.

Paşa merhum peder cennet-i makarrları Mustafa Paşa'nın Konya valisi buldukları tarihte asitane-i hazretper-i dest-girde post-nişin irşad bulunan Arif Bi'l-lah Hemdem Çelebi Kuds-i Serh hazretlerinden ahz-ı inayete sikke boş külah-ı Mevlevi olmuşlar ve muahharen der-aliyyeye avdetlerinde dahi Galata darü'l-mevlevisi post-nişini Kudretü'l-lah Efendi merhumdan tecdid inayet eylemişlerdir.

Tarik-i feyz-i refik mevleviye ve bi'l-hassa hazret-i Mevlana Efendimize fevkalade muhabbet ve muhalasetleri olup Mesnevi-i Şerif ile Divan hazret-i pîrin her gün kemal-i tazim ve ihtiramla kıraatini ikdam ve ikdas meşagil add ederek ve bu iki kitab-ı mukaddesi her daim nezdlerinden ayırmazlar idi.

Hazret-i Mevlana'ya olan şiddet-i muhabbetlerinin karin mevki kabul olduğuna bir işaret ve mükafat-ı maneviyye olmak üzere muahharen Çelebi Safvet Efendi murhum tarafından kendilerine hilafet-i mevleviyye verilmiş ve bu münasebetle kendilerine destar-ı gisv-dâr Mevlana ile mezin bir sikke-i şerif irsal kılınmıştır.

İntikallarından on bir saat evvel beray istifsar nezlerine giren bend-ganından birisinin maruz-ı tesliyyette hekim-i celile zir-pençe-i şiddetinde zebun kaldıkları hastalığın tedavisine gayret olunması hakkındaki Ester hamatına karşı;

Kadir-şinaslık, bende-perverlik, bikes-nüvazlık, ashab-ı istidadi taltif ve teşvik, kemal-i merhamet ve şefkat, ulüvv cenab gibi bir çok meziyat-ı mazbuta ve

hasail bir güzide-i beşeriyye zatında cem' etmiş bir vücud nadirü'l-mevcud olmakla gaybbet-i ebediyyesi müşarünileyhi tanıyanlarca cidden ve hakikaten zaiyat-ı azimededen ma'duddur.

Cenazesinde hazır bulunan evda ve ihlasıyla has bend-ganının dide-i hasret dideleri dümu-ı teessürler giryan ve sine-i bi-gineleri ateş-i tehassür ve iftirak ile suzan olduğu halde teşkil ettikleri bir kabile-i hüzn-i intima cidden rikkat-i ikza idi.

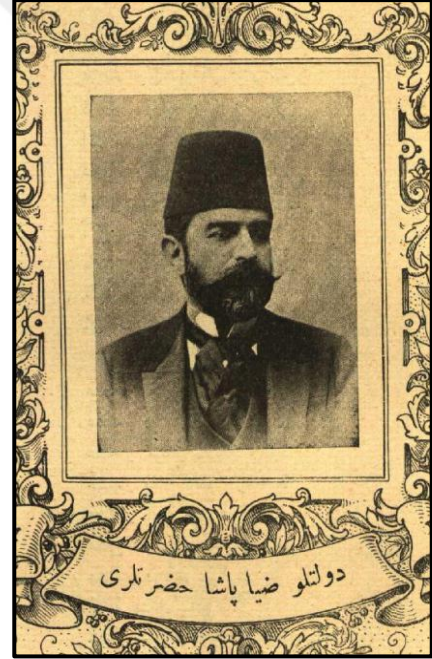
Hemen Cenab Hakkı müşarünileyhe matmure-güzin hak-ı gufran oldukça birader alikaderleri şura-i devlet aza-ı kiramından atufetli Rıza Bey Efendi hazretleriyle sair efrad handan-ı keder didelerine ecr-i cezil ve ömr-i tavil ihsan buyursun Amin.

İsimsiz

2.3.6. Yusuf Ziya Paşa ¹¹⁴

Teracim-i Ahval

Rical-i devlet-i aliyeden meclis-i maliye reisi Yanyalı müteveffa Müftizade Mehmet Şakir Bey'in mahdumudur. 1265 sene-i hicriyyesi ramazan-ı şerifte dersaadette tevellüd ederek sübyan ve rüştiye mekteplerine mürettib-i fününu bi'l-tahsil muallim-i mahsusda edebiyat ve ulım-ı siyasiyye kıraat eyleyerek 1276 senesinde on bir yaşında olduğu halde mülazımatla meclis-i maliye odasına dahil ve fi 14 mayıs sene 81'de ba-irade-i hazret-i hilafet penahı mektubi mariciye odasına nakl edilerek fi 24 safer sene 85'de Berlin sefaret-i seniyyesi ikinci kitabetine memuriyetle sefir hazretlerinin guyubetinde iki mah kadar sefaret-i müşarünileyha vekaletini idare edip fi 17 şevval sene 86'da Viyana sefaret-i seniyyesi ikinci kitabetine nakl edilmiş ve ve iki ay kadar da memuriyet-i mahsususa ile evvel vakit sadrazam ve hariciyye nazırı bulunan müteveffa Ali Paşa nezdine azam olunarak fi gurre receb sene 87'de Viyana'ya avdet ve fi 28 nisan sene 89'da Atina sefaret-i

¹¹⁴ *Malûmat*, C. 2, No:38, 18 Zilhicce 1313 / 31 Mayıs 1896, s. 827.

seniyyesi ser kitabetine terfien tahvil olunarak kitabet-i mezkure hengamında yedi mah kadar başka sefaret-i seniyye maslahatgüzarlığını idare eylediği gibi fi 24 safer sene 90'da Petersburg sefaret-i seniyyesi başkitabetine intikal eyleyerek burada dahi ilave-i memuriyyet olmak üzere birinci defada üç ikinci defada bir mah kadar maslahat-güzarlık hizmetini hüsn-i ifa ve fi 5 l sene 92'de kitabet-i mezkureden infisal ve dersaadete avdet ederek fi 24 recep sene 93'de hariciyye nezaret-i celilesi umur şebbenderi kalemi müdirriyetine bi'l-tayin fi 24 safer sene 302'de Belgrad sefaret-i seniyyesi orta elçiliğine nakl ve fi 9 ramazan sene 307 de Roma sefaret-i seniyyesine tahvil edilerek fi 5 ş sene 308 Viyana sefaret-i seniyyesine nakl ve fi 22 s sene 311'de mezunen dersaadete avdet eyleyerek fi 25 receb sene 312'de Paris sefaret-i seniyyesi tevcih buyrulmuş ve fi 4 receb sene 312'de infisal ederek bu kere memuriyet-i mahsuse-i fevkalade riyasetiyle Petersburg'a azimet eylemiştir.

Fi 26 h sene 83 rabia ve fi 22 r sene 85'de salise ve fi 24 h sene 85'de rütbe-i saniyye sınıf-ı sanisi ve fi 27 n sene 89'da mütamayiz ve fi 20 r sene 98 de terfien evla sınıf-ı sanisi ve fi 8 h sene 302'de evla evla ve fi 5 r sene 311'de dirayet ve liyafetine ve zaif memuriyetini rüviyetkarane ifa eylesine mübenni rütbe-i samiyye-i vezaret tevcih ve ihsan buyrularak kaderi bala edilmiştir.

Müşarünileyh fi gurre h sene 87'de dördüncü rütbeden ve fi 17 r sene 92'de tebdilen üçüncü rütbeden ve fi 3 haziran sene 307'de birinci rütbelere mecdi ve fi 19 m sene 303'de ikinci ve fi 6 r sene 309'da tebdilen birinci rütbeden osmani ve fi 7 r sene 1312'de hidemat-ı sadakatkaranesine ve mesai-i memduhasına mübenni murassa nişan-ı ali-i osmani ihsan buyrulmuştur. Avusturya devleti canibinden (Leopolid) ve Yunan hükümeti canibinden (Sensüver) nişanlarının (Ufisih) ve İsveç Norveç hükümeti canibinden dahi (Vaza) nişanının (komandor) rütbesinden ve Yunan hükümeti canibinden verilen nişan ahiren (komandor) rütbesine terfi edilmiş ve Sırbistan hükümeti canibinden dahi (takve) nişanının birinci rütbesinden ve İtalya devleti canibinden birinci rütbeden (Moris ve Lazar) nişanı ve Avusturya devleti canibinden hidemat-ı fevkaladesine mübenni hanedana mahsus (Kurva Donör) nişanıve devlet-i müşarünilehanın imparatoru hazretleri canibinden birinci rütbeden (Sen Atin) nişanı ihda olunarak cümlesinin leda'ül-icab taliki hususuna müsaade-i seniyye-i cenab-ı hilafet penahı şeref-sudur buyrulmuştur.

Müşarünileyh Türçe ve Fransızca mükemmel surette tekellüm ve kitabet eylediği gibi Bilveln nam müellifin hukuk-ı beyn'ül-düvel nam eserini Fransızcadan Türkçeye tercüme ve birinci ve ikinci nüshalarını tab ve neşr eylemiştir.

İsimsiz

2.3.7. Cevdet Bey ¹¹⁵

Resimlerimiz

Tütün ticaretinden Emin Efendi'nin mahdumu olup 1279 sene-i hicriyesinde İstanbul'da Aksaray civarında tevellüd etmiştir. Evan-ı sabavetinde bazı mekatib-i ibtidaiyeye devam ettikten sonra Kapudan Paşa rüştiyesine dahil olmuştur. Orada müddet-i tahsiliyyeyi ikmal ile şehadetname aldıktan sonra Fatih ders'ammlarından Ödemişli Mustafa Efendi'nin dersine devam ile ulum-ı Arabiyye tahsiline mübaderet eyleyerek fenn-i mantıktan tasavvurata kadar ders görmüştür. Bir taraftan da Fransızca muallimi mösyö (Matifa) dan hususi ders alarak lisan-ı mezkurda rüşuh peyda ettikten sonra "Tercüman-ı Hakikat" gazetesini heyet-i tahririyyesine dahil olmuştur. Meftur bulunduğu zekavete inzimam eden gayret ve sebatı sayesinde az bir zamanda muharrirlikte fevkalade bir iktidar peyda ettiği gibi bir muharrir lazımlı olan ulum ve fünuna da kemaliyle vukuf hasıl etmiştir.

"Tercüman"da bulunduğu esnada bir taraftan mekteb-i hukuka devam ederek mekteb-i ali-i mezkurdan aliyü'l-ala derecesinde şehadetname aldığı gibi bir de gümüş liyakat madalyasına nail olmuştur.

Mekteb-i hukuktan çıktığında Takvim-i Vekayi ceridesi heyet-i tahririyyesine dahil olmuş ve bilahare tenbakü rejisi kalemine ve daha sonra Bank-ı Osmani'ye devam ettiği gibi Sabah ve Tarik ve Saadet gazeteleri başmuharrirliklerinde bulunmuş ve Tarik'te bulunduğu esnada "İkdam" ceridesini

¹¹⁵ *Malûmat*, C. 2, No:38, 18 Zilhicce 1313 / 31 Mayıs 1896, s. 827.

tesis ederek saye-i maarif-vaye-i cenab-ı şehriyarîde ceridesini cidden mükemmel bir dereceye isal etmiştir.

Cevdey Bey Efendi gayet ciddi, çalışkan, azimette sabit zeki bir muharrirdir. İşte bu defa nail olduğu lutf celil-i padişahide bu hasail bir güzidenin semere-i füyuzatıdır. Cevdet Bey Efendi Alman ve Fransız ve Rum lisanlarıyla tekellüm eder.

İsimsiz

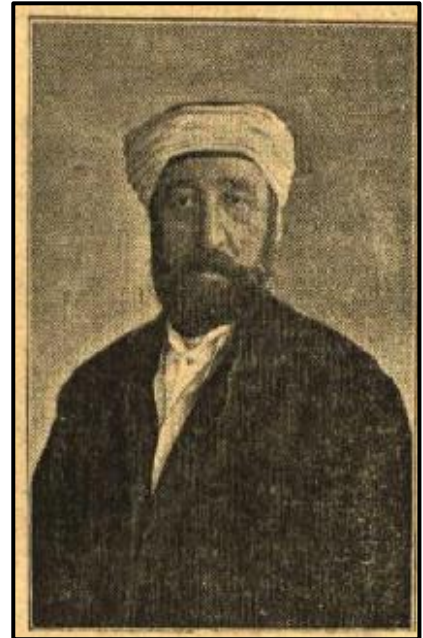
Ahmet Cevdet, 1862’de İstanbul’da doğmuştur. Mülkiye Mektebi’ni bitirdikten sonra Tercüman-ı Hakikat gazetesine girmiş, sonra Mihran Efendinin çıkardığı Sabah gazetesinde tercüme işleri yapmıştır. 1894’te İkdam gazetesini kurmuş ve Ahmet Cevdet 1935 yılında Ankara’da toplanan “Matbuat Kongresi”ne katılmış ve burada geçirdiği ani bir kalp krizi sebebiyle ölmüştür.¹¹⁶ İkdam’ı yarım asırdan fazla çıkararak memleketin basın hayatına yararlı olmuştur. Onun adı bu yüzden İkdamcı Ahmet Cevdet olarak anılmıştır.¹¹⁷

2.3.8. Kırım-i Zade Neşet Beyefendi ¹¹⁸

Resimlerimiz

Mir mumaileyh Bahçesaray müftüsü iken Katrina zamanında Der-bar Şevketkarar’a hicret etmiş ve Kiler hasse-i şahane haceliğiyle bekam buyrulmuş olan Kırımî Mehmed Efendizade sudur izamdan Kırımî-zade Ahmed Reşid Efendi’nin mahdumudur.

Mir mumaileyh 2 cemaziü’l-evvel sene 261 tarihinde Der-sa’adet’de Fatih’te Pirinççi Sinan Mahallesi’nde tevellüd etmiş ve altmış beş tarihinde sübyan mektebinde dürus-ı İslamiyye-i ibtidaiyyeyi talimden sonra pederi müşarünileyhin ittihab ve tayin eylediği hacelerden hatt-ı sülüs ve

¹¹⁶ Müzeyyen Buttancı, “İkdam Gazetesinin Kültür Hayatımızdaki Yeri, Şekil Ve İçerik Özellikleri (1894-1900)”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.4., S.1., Haziran 2003, s.79.

¹¹⁷ Şapolyo, *a.g.e.*, s. 221.

¹¹⁸ *Malûmat*, C. 2, No:39, 24 Zilhicce 1313 / 6 Haziran 1896, s. 851.

ta'liki ta'allüm ve ulum-ı Arabiyye ve fenn fikhı dahi tahsil ederek gurre-i muharrem sene 280 tarihinde muallimhane-i nüvvaba dahil ve 5 râ sene 91 tarihinde üçüncü sınıftan bir kıt'a şehadetname istihsalına muvaffik olmuş ve gurre-i şevval sene 282 tarihinde Mahmud Paşa mahkemesi ve ba'de İstanbul kadılığı i'lamat mukayyidliğine tayin ve gurre-i muharrem sene 86 tarihinde Rumeli kazaskerliği tezkere-hane mektubculuğuna memur ve gurre-i zi'l-kadde sene 288 tarihinde Kasım Paşa niyabetine ve gurre-i rebü'l-ahir sene 290 tarihinde Ahi Çelebi ve 28 şaban sene 92 tarihinde Davud Paşa niyabetine ve 15 şevval sene 93 tarihinde Kordon dahilinde Çatalca niyabetine memur ve gurre-i şevval sene 95 tarihinde zıkr olunan Çatalca'ya defa-i saniye olarak tayin ve irsal kılınmış ve gurre-i zi'l-kadde sene 301 tarihinde Haleb mevleviyeti tevciyye ve 8 Receb sene 307 tarihinde üçüncü rütbeden bir kıta mecidi nişan-ı zişâniyla taltif ve 16 Muharrem sene 308 tarihinde bilad-ı hamse payesine nail olmuştur.

15 Şevval sene 297 tarih ve yüz yirmi numaralı birinci sınıftan bir kıta şehadetnameyi haiz olan mir mumaileyh el-yevm eski zabtiyye caddesinde Mısırlıoğlu Hanında iki numaralı odada ifa-i vekaletle meşguldür.

İsimsiz

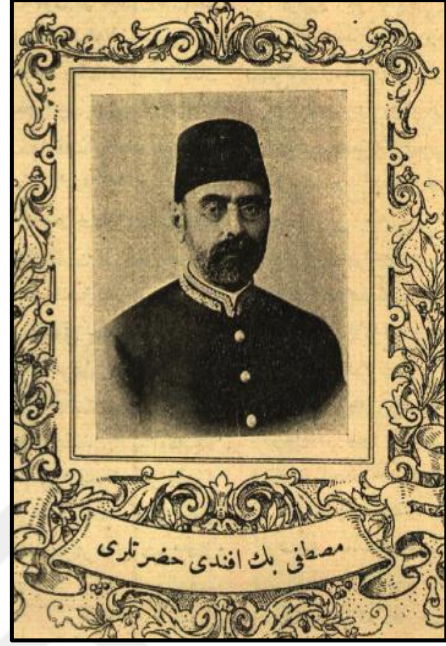
1843 yılında İstanbul'un Fatih semtinde dünyaya geldiği bilinen Molla Neşet, tanınan hukukçular arasında yer alır. Birçok kadılık görevlerinde bulunan ve 1892 yılında resmi hayattan çekilen Kırımızade Neşet Molla, İstanbul'da avukatlık yaparak Osmanlı'nın en meşhur avukatlarından olmuştur. "Kırımızade Mecmuası" ve "Fihristi Ahlak" isimli iki eseri bulunan Neşet Efendi, 1902 yılında hayatını kaybetmiştir.¹¹⁹ Malûmat Mecmuası'nda ölüm tarihine yer verilmemesinin nedeni henüz hayatta olmasındandır.

¹¹⁹ Gövsa, "Molla Neşet, *a.g.a.*, s. 283.

2.3.9. Mustafa Beyefendi ¹²⁰

Teracim-i Ahval

Şura-yı Bahriyye reisi ferik Edhem Paşa merhumun mahdumu olup bin iki yüz altmış dört senesinde Dersaadet'te tevellüd etmiştir. Bin iki yüz seksen iki senesi şehr-i receb-i şerifinde mektubi-i hariciyye odasına dahil ve seksen dört senesinde rütbe-i rabiaya ve seksen altı senesinde terfien rütbe-i saniyye sınıf-ı sanisine nail olup bin üç yüz senesi cemaziü'l-ahiresinde kalemdeki memuriyyetine hanel gelmemek üzere memuren Amerika'ya azimet ve muahharen kaleme avdet eylemiş ve üçyüz bir senesi şehr-i şaban-ı şerifinde

uhdesine terfien rütbe-i saniyye sınıf-ı mütamayizi tevcihıyla üçyüz iki senesi zi'l-kaddesinde kalem-i mezkur mümeyyiz-i saniliğine tayin ve üçyüz üç senesi cemziü'l-ahiresinde müceddeden üçüncü rütbeden mecidi nişanı ve üçyüz dört senesi zi'l-kaddesinde terfien rütbe-i evla sınıf-ı sanisi tevcih ve ihsan buyrulmuştur. Üçyüz dokuz senesi şehr-i şaban-ı şerifinde kalem-i mezkur mümeyyiz evvelliğine memur olarak üçyüz on senesi şehr-i şaban-ı şerifinde üçüncü rütbeden nişan-ı ali-i Osmani ihsanıyla taltif ve sene-i merkume zi'l-haccesinde rütbesi evla sınıf-ı evvelliğine terfi ile üçyüz on iki senesi cemaziü'l-ahiresinde hariciyye nezaret-i celilesi müsteşar muavinliğine ve üçyüz on üç senesi zi'l-kaddesinde uhdesine terfien rütbe-i bala tevcihıyla Vaşington sefaret-i seniyyesine nasb ve tayin buyrulmuştur. Rusya devletinin ikinci rütbeden (Sen İstanslos) ve İran devletinin üçüncü rütbeden (Şir ü Hurşid) nişanlarını dahi hamildir.

İsimsiz

¹²⁰ *Malûmat*, C. 2, No:41, 8 Muharrem 1314 / 19 Haziran 1896, s. 909-910.

2.3.10. Ahmet Sami Efendi ¹²¹

Teracim-i Ahval

Müşarünileyh hazretleri Musul ulema-ı eşrafından Aysı-zade Mehmed Haki Efendi merhumun mahdumları olup bin iki yüz elli dokuz senesi rabiü'l-evvelinde Medine-i Musul'da tevellüd etmiştir.

Müşarünileyh mübadi-i sarf ve nahv-i Arabi ve elsine-i sülüsedde usul ve kavaid-i inşa ve kitabeti pederlerinden ve ulum-ı aliyye ve diniyyeyi Musul cevami' ve müdaresette tahsil etmiştir. Arabi ve Farsi ve Türki lisanlarına ve elsine-i sülüsedde şi'r ve kitabete bahakk vakıftır.

Kavaid-i İslamiyye'nin terakkiyat-ı medeniyyeye sebep olduğu delailini havi Hulasatü'l-Kelam fî Müesser-i İslam namında matbu' bir risaleleri olduğu gibi gayr-i matbu' asar-ı sairesi dahi vardır.

Müşarünileyh on altı yaşında iken hizmet-i devlete dahil olarak taşraca divan-ı kitabeti tahrirat ve meclis kitabetleri gibi memuriyyetlerde ve Dersa'adette dahi birkaç mühim aklam mümeyyizliklerinde ve Şirvan'lı merhumun maliye nezareti esnasında mühürdarlık inzimamıyla tahrir-i emlak kalemi muavinliğiyle şehir-i emaneti emlak idaresi muavinliğinde bulunduktan sonra jurnalcılık namıyla Halep ve Diyarbakır ve Atina vilayetlerine müfettiş tayin olunmuş ve muahharen işbu memuriyetin ilgası üzerine Beyrut ve Rusçuk divan-ı istinaf ticaret mahkemeleri riyasetleriyle Erzurum vilayeti mektupçuluğunda ve Dersaadet muhakim-i ticareti ilamat başkitabeti ile meclis-i ticaret ve ziraat azalığı inzimamıyla başkitabette ve icra cemiiyeti azalığında bulunmuştur. Ve matbuat müdür ve şehir-i emaneti emlak idaresi muavinliklerinde ve doksan iki tarihinde adliye nezaret-i celiliyesi umur-ı hukukiye müdiriyyetine ve ahiren şura-i devlet-i dahiliye dairesi azalığına nasib ve tayin bulunmuştur.

¹²¹ *Malûmat*, C. 2, No:42, 14 Muharrem 1314 / 25 Haziran 1896, s. 932-933.

Müşarünileyh birinci rütbe mecidi ve ikinci rütbe osmani nişan-ı zîşânlarına haizdir.

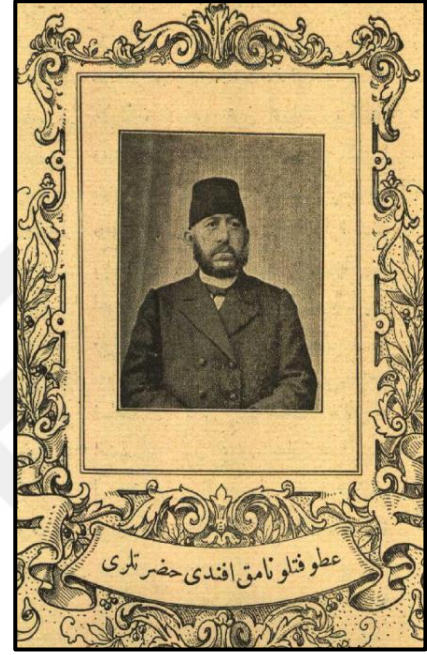
İsimsiz

2.3.11. Namık Beyefendi ¹²²

Teracim-i Ahval

Mülga divan-ı muhakemat-ı maliye mümeyyizlerinden İstanbullu Emin Fazıl Efendi'nin salebinden dünyaya gelmiş olup bin iki yüz elli dokuz sene-i hicriyesi evasıtında Dersaadet'te kadem-nihade-i mehd-i alem olmuştur.

Müşarünileyh Beşiktaş mekteb-i rüşdiyyesinde mübadi-i ulum-ı Arabiye ve Farsiye ile hatt ve hesap fennlerini tahsil ederek on beş yaşında olduğu halde mülazımat suretiyle hazine-i maliye mülga Anadolu masarifat-ı muhasebesine devama başlayarak bir sene sonra otuz guruştan beda ederek tedricen bin guruşa nail olmuştur.

Müşarünileyh bin iki yüz seksen beş sene-i hicriyesi cemaziü'l-evvelisinin yirmi sekizinci günü kalemce muhassas olan bin guruş kemakan verilmek üzere başkaca üç bin guruş maaş ile Diyarbekir vilayeti umur-ı maliye müfettişliğine ve ondan sonra o maaş ile Mamuretü'l-aziz sancağı emval-i emiriyyesi bekayasının tadkik ve tafrikine ve sene-i merkume zi'l-haccesinin yirmi birinci günü beş bin guruş maaşla leva-i mezbur muhasebeciliğine ve seksen altı senesi şevvalinin dokuzuncu günü altı bin guruş maaş ile Saruhan sancağı a'şar-ı memuriyetine ve seksen sekiz senesi cemaziü'l-evvelisinin yirmi yedinci günü beş bin guruş maaş ile Aydın vilayeti merkez muhasebeciliğine tayin buyrulup bu sırada merkez mutasarrıflıklarının lagvına mübenni bi't-tab Dersaadet'e azimet ederek şehri bin beş yüz guruş ma'zuliyet maaşı almıştır.

¹²² *Malûmat*, C. 2, No:43, 20 Muharrem 1314 / 1 Temmuz 1896, s.955-957.

Bu sırada taht-ı riyaset hazret-i sadr-ı azamide bir ıslahat komisyonu alisi müteşekkil olması hasebiyle salefü'l-zikr seksen sekiz senesi ramazan-ı şerifinin birinci gününde seksen dokuz senesi cemaziü'l-evvelisinin yedinci gününe kadar mezkur komisyon-ı alide ve tarih-i mezkurdan sene-i merkume şabanının dokuzuncu gününe kadar şura-ı devlet-i dahiliye dairesinde memuren bulunduktan sonra tarih-i mezkurda altı bin guruş maaş ile ve din-i demiryolu muhasebeciliğine tayin buyrulup biraz sonra mezkur yolun tatili hasebiyle Dersaadet'e avdet ederek diğer memuriyete tayinine değin güzeran eden çend mah zarfında da yine bin beş yüz guruş ma'zuliyet maaşı almıştır.

Bin iki yüz doksan senesi saferinin yirmi birinci günü altı bin guruş maaş ile Sofya demiryolu inşaat komisyonu muhasebeciliğine ve sene-i merkume cemaziü'l-ahiresinin on dokuzuncu günü sekiz bin guruş maaşla umum-ı Rumeli demiryolları inşaat ve keşfiyatı muhasebeciliğine ve on ay sonra vuku-ı istifaları üzerine doksan bir senesi recebinin birinci günü beş bin guruş harc-ı rah-ı maktu ile umur-ı milliyeye aid bazı tahkikat zımında Edirne'ye azimet ve avdet ederek o sırada maliye nezaret-i celilesinde Anadolu keşfiyatı hesaplarının tatkikine mahsus komisyonda dahi fahri azalıkla bulunmuştu.

Doksan iki senesi rabiü'l-evvelinin yirmi beşinci günü altı bin guruş maaş ile Karahisar sahib-i sancağı aşarındaki yolsuzluların tahkikine ve bi'l-yekseri sancağı umur-u maliyesinin teftişine memur olarak doksan sene cemaziü'l-evvelisinin birinci günü altı bin guruş maaş ile Selanik vilayeti umur-ı maliye müfettişliğine ve sene-i merkume şabanının on altıncı günü yedi bin guruş maaş ile Ankara ve doksan altı senesi cemaziü'l-evvelisinin yirmi ikinci günü sekiz bin guruş maaşla Edirne ve sene-i merkume recebininyirmi altıncı günü sekiz bin guruş maaş ile Suriye ve üç yüz bir senesi cemaziü'l-ahiresinin yirmi üçüncü günü beş bin guruş maaşla Hüdavendigar defterdarlıklarına ve üç yüz dört senesi cemaziü'l-ahiresinin yirmi üçüncü günü yedi bin beş yüz guruş maaşla hazine-i celile-i maliye muhasebeciliğine ve sene-i merkume şevvalinin sekizinci günü beş bin guruş maaş ile divan-ı muhasebat azalığına ve bin üç yüz altı senesi cemaziü'l-ahiresinin sekizinci günü yedi bin beş yüz guruş maaş ile hazine-i celile-i maliye aşar ve rüsumat idare-i umumiyesi müdürüyetine ve bin üç yüz yedi senesi şevvalinin yedisinde memuriyyet-i haliyyesinden mahassas maaşı kemakan istifa etmek ve masarif-i zaruriyye-i fevkaladesi ile dolaşacağı mahaller harc-ı rahına mukabil olarak

şehrî yedi bin beş yüz guruş maaş almak üzere Aydın vilayeti aşarının ihale ve muamelat-ı maliyesinin teftişi memuriyetine ve bin üç yüz sekiz senesi cemaziü'l-evvelisinin yirmisinde zatına mahsus olmak üzere yedi bin beş yüz guruş maaş ile Aydın vilayeti defterdarlığına tayin buyrulmuş ve bin üç yüz dokuz senesi ramazan-ı şerifinin yirmi üçünde maliye nezaret-i celilesi müsteşarlığına nakl edilerek bir müddet sonra memuriyet-i mahsusa ile Yemen vilayetine azimet ve avdet ederek bin üç yüz on üç senesi muharreminde dahi Trablusgarb vilayeti valiliğine bi't-tayin meziyyeti takdir kılınmıştır.

Salefü'l-zikr divan-ı muhasebat azalığında buldukları sırada Halep; Musul, Bağdad, Basra vilayetlerinde bulunan emlak-ı seniyye-i cenab-ı cihanpenahinin devr ve teftiş memuriyetleriyle bir buçuk sene kadar vilayat-ı mezkure dahilinde bulunarak ve Suriye ile Hüdavendigâr vilayetlerinde defterdar buldukları zamanlar dahi mezkur vilayetlerdeki çiftlikat-ı veli-nimet bi-minnetinin fahri nezaretleri uhdelerinde olarak gerek bu memuriyet-i mucibü'l-mefharetlerinde ve gerek beyan olunan saire hidemat-ı mühimmelerinde levazım-ı ubudiyet ve sadakate muvafik hareket-ı aliyyeleriyle iktisab-ı memduhiyyet buyurmuşlardır.

Müşarünileyh bin iki yüz doksan senesi şevvalinde rütbe-i saniyye sınıf-ı mütemayizine ve doksan altı senesi cemaziü'l-evvelisinde evla sanisine ve doksan dokuz senesi şevvalinde evla evveline ve üç yüz dokuz senesi zi'l-haccesinin on dokuzunda rütbe-i balaya nail olduğu gibi bin üç yüz senesi saferinde ikinci rütbeden bir kıta mecdi ve bin üç yüz üç senesi zi'l-kaddesinde üçüncü ve üç yüz dokuz senesi cemaziü'l-ahiresinin sekizinde tebdilen ikinci rütbeden nişan-ı ali-i Osmani ve üç yüz on üç senesi muharreminin sekizinde tebdilen bir neci rütbeden mecdi nişan-ı zişaf ihsan buyrulmuş ve Suriye defterdarı iken Avusturya devlet kademesinden de (Fransuva Zozif) nişanının üçüncü riyasetinden bir kıtasını almıştır.

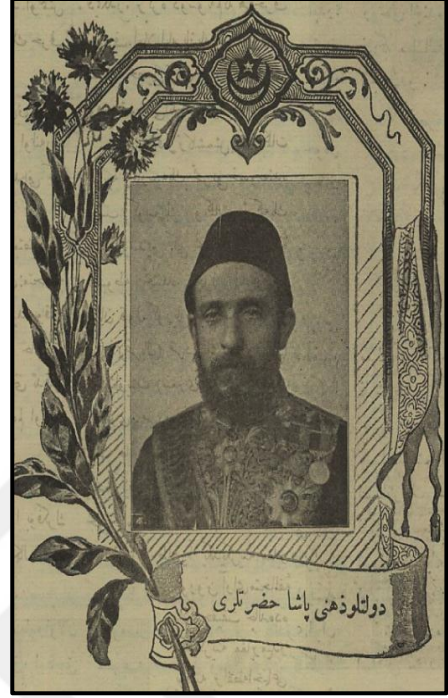
Müşarileyh ilm-i hisab ve kitabette haiz bed'ê tevli ve mahasın-ı ahlak cihetiyle asıl mertebeye bala-yı ecla rical-i devlet-i aliyeden bir zat alikadirdir.

İsimsiz

2.3.12. Mustafa Zihni Paşa ¹²³

Teracim-i Ahval

Cennetmekan Kanuni Sultan Süleyman tab-ı sarah hazretlerinin emam-ı evla ve hocası Bektaş Efendi sülalesinden müteveffi Ahmed Efendi'nin mahdumu olup bin iki yüz elli dört senesi şehr-i şaban-ı şerifinin on üçünde Dersaadet'te dünyaya gelerek mekteb-i irfanda ulum-ı mütenevvi'ayı tahsil edip her bulunduğu sınıfta birinciliği ihraz eylemiş ve sonra da Bayezid Cami-i şerifinde Hoca İshak Efendi merhumdan tahsil edip Arabiden icazet almış ve bin iki yüz yetmiş senesi cemaziü'l-evvelisinin onunda on altı yaşında iken mülazımatla mektubi-i maliye kalemine dahil olarak yetmiş bir senesi cemaziü'l-evvelisinin birinde

zimemat komisyonu heyet-i kalemiyesine nakl edilmiş ve yetmiş üç senesi cemaziü'l-ahiresinin birinde komisyon-ı mezkurun lagvıyla meclis-i maliye teşekkül ederek mazbata kalemine devama başlamış ve yetmiş beş senesi zi'l-haccesinin on dördünde kalem-i mezkure mensubiyeti baki kalmak üzere vüzera-yı saltanat-ı seniyyeden merhum Muammer Paşa'nın divan katipliğiyle Aydın ve Suriye vilayetlerinde bulunarak yetmiş altı senesi şaban-ı şerifinin otuzunda Dersaadet'e gelerek kalem-i mezkura avdet eylemiş ve seksen bir senesi zi'l-haccesinin on sekizinde divan-ı muhasebat-ı maliye muhakemat kalemi baş katip muavinliğine ve seksen iki senesi zi'l-haccesinin yirmi yedisinde divan-ı mezkurun maliye dairesi mümeyyizliğine ve seksen dört senesinde mektubi-i maliye muavinliğine ve seksen beş senesi rabiü'l-evvelinin yirmi dokuzunda maliye mektubculuğuna bi't-tayin seksen beş senesi şehr-i şaban-ı şerifinin dokuzunda makam-ı sami-i cenab-ı sadaret-penahi mektubculuğuna nakl edilmiş ve memuriyyet-i mezkureden doksan bir senesi şevvalü'l-mükerreminin on üçünde infisal ederek iki mah müddet mazuliyet maaşı almış ve doksan iki senesi muharreminin yirmi yedisinde saniyen maliye mektubculuğuna tayin kılınmış ve doksan üç senesi zi'l-haccesinin on beşinde tekrar

¹²³ *Malûmat*, C. 2, No:43, 20 Muharrem 1314 / 1 Temmuz 1896, s.955-957.

makam-ı meali ittisam cenab-ı vekaletpenahi mektubculuğuna müntakil olmuş ve doksan altı senesi muharreminin yirmi ikisinde makam-ı müşarünileyha müsteşarlığı tevcih ve ihsan buyrulmuş ve bin üçyüz senesi zi'l-kaddesinin on beşinde maliye nezaret-i celilesine bi't-tayin ve üç yüz iki senesi zi'l-haccesinin on beşinde evkaf-ı hümayun ve üç yüz üç senesi saferinin beşinde tekrar maliye ve üç yüz dört senesi rabii'l-evvelinin yirmi ikisinde ticaret nezaretine nakl edilmiş ve şehir-i mezkur yirmi yedisinde nafia nezaretinin ticaret nezaretine kalbında nezaret-i müşerünileyhada ibka edilmiş ve bin üç yüz yedi senesi cemaziü'l-evvelisinin yirmi altısında da ilave-i memuriyyet ve vekalet suretiyle evkaf-ı hümayun nezaret-i celilesinde ibka edilmiş ve üçyüz dokuz senesi muharreminin yirmi dokuzunda Selanik vilayeti valiliği tevcih ve üç yüz on üç senesi cemaziü'l-evvelisinin yirmi birinde Haleb vilayeti valiliğine nakl edilmiş ve şehir-i recebinde infisal ederek Dersaadet'e avdetle memuriyyet-i mahsusa-ı fevkalade ile Bulgaristan Mart'ı prensi ve Rumeli-i şarkî valisi müşir fahametlü devletlü prens Ferdinand hazretlerinin mahdumu prens Borsek resm-i tamidinde bulunarak avdet eylemiş ve bu defa dahi Hüdavendigâr vilayeti valiliği ihsan buyrularak garik-i lücce-i meserret olmuştur.

Paşa-yı müşarünileyh hazretleri fi 16 zi'l-kadde sene 81de rabia ve fi 27 zi'l-hacce sene 82de terfien salise ve fi 27 receb sene 85 evla sanisi ve fi 23 m sene 290 evla sınıf-ı evla ve fi 22 m sene 96da rütbe-i bala ve fi 21 receb sene 304de rütbe-i samiyye-i vüzerat tevcih ve ihsan buyrularak meziyeti ala edilmiş ve fi 28 safer sene 85 ikinci mecdi ve fi 8 r sene 97de ikinci Osmani ve fi 28 r sene 98de birinci mecdi ve fi 15 m sene 302de birinci Osmani ve fi 28 ca sene 306da murassa nişan-ı ali Osmani ve fi 2 n sene 313de murassa mecdi nişan-ı zişanı ve fi 17 n sene 304de imtiyaz nişan-ı fûrug-efşanının altın ve gümüş madalyasıyla fi gurre ca sene 308de Girid altın madalyası ihsan buyrularak kaderi bala idilmiştir.

İran devletinin birinci rütbeden Şir ü Hurşid ve Suriye hükümetinin birinci rütbeden Takve nişanını hamildir.

Paşa-yı müşarünileyh hazretleri mekteb-i maarif-i adliyyede sarf ve nahv ve mantık ve meani ve hesap ve coğrafya tahsil ederek cennetmekan sultan Abdülaziz Han hazretlerinin huzur-ı hümayunlarında iki defa imtihanı bi'l-icra bir kat'a iftihar nişanını ahza layık olmuştur.

Müşarünileyh hazretleri mutassıf oldukları fazl ve kemal icabınca buldukları müteaddid memuriyyet-i mühimmeden bir vech-i muharrir paye-i belind vezarete irtifa buyrulmuşlardır.

Maliye ve ticaret ve evkaf-ı hümayun nezaret-i celileleriyle buldukları vilayet-i celilede gerek hayrat ve mübarat-ı seniyyenin tanzim ve ıslahında manzur dide-i şükranımız olan tedabir-i hikmet-i hükümet ve tedbir-i memleket hususundaki müesser aliyye-i kâr aşına beyleri ile nezd-i meali ve fedd-i hazret-i velinimet-i azamide kader ve menziletleri ala buyrulmuştur.

Vücut-ı kemalat-nümud asefileri “iftihar-ı mülk ve devlet” vasfına seza bir vezir-i ekmelü'l-tedbirdir.

İsimsiz

2.3.13. İbrahim Beyefendi ¹²⁴

Teracim-i Ahval

Rical-i devlet-i aliyyeden dahiliyye katibi esbak Saib Bey merhumun mahdumudur. Bin iki yüz altmış sekiz senesi rabiü'l-ahirinin ibtidasında Dersaadet'te tevellüd etmiştir. Bin iki yüz seksen iki sene-i hicriyyesinde mektubi-i sadr-ı ali odasına çerag buyrulup seksen yedi senesi şehri-i recebinde Suriye vilayeti mektupcu muavinliğine memur olup seksen dokuz senesi evailinde vücudunun Şam-ı Şerifin havasıyla imtizac edememesinden naşi bi'l-istifa infisal ederek oda-i meskure ricmet eylemiş ve bin iki yüz doksan üç senesi saferinin dokuzunda teşrifati-i hariciyye muavinliğine bi'l-tayin doksan yedi senesi rabiü'l-evvelinin sekizinde hariciyye teşrifatcılığı memuriyeti uhde-i dirayetlerine tevcih buyrulmuş ve bin üç yüz iki senesi muharreminin yirmi ikisinde başkaca nezaret-i müşarünileyha umur-ı hukukiyye-i muhtelite müdiriyyeti ilave-i memuriyyet eylemiş ve bin üç yüz iki senesi zi'l-haccesinde müdiriyyet-i meskuriyenin tefriki hasebiyle müdiriyyetten infikak eylemiş ve müddet-i meskure zarfında heyet-i mahsusa ile Karadağ'a azimet ve İsveç ve Norveç kralı ve ahiren prens Valdemar hazretlerinin Dersaadet'e vürudlarında istikbaline memuren azimet ve avdet eylediği gibi bin üç yüz dokuz senesi şehri-i receb-i şerifenin yirmi ikisinde İngiltere seferinin istikbali zımında kale-i sultaniyyeye kadar azimet ve avdet eylemiştir:

¹²⁴ *Malûmat*, C. 2, No:44, 12 Safer 1314 / 23 Temmuz 1896, s. 983-984.

11c sene 82'de salise ve 18r 1 sene 88 saniyye sınıf-1 saniyyesine ve fi 9s sene 93 terfien mütemayiz ve fi 8r 1 sene 97 rütbe-i evveli sınıf-1 saniyyesi ve fi 12r sene 99 evveli sınıf-1 evveli ve fi 28n sene 310 rutbe-i bala tevcih buyrularak kaderi ala edilmiş ve fi 17c sene 95 dördüncü ve fi 9n 300 tebdilen ikinci ve 16n sene 309'da birinci rütbelerden mecidi ve fi 2s sene 98 üçüncü ve 2r sene 305'te tebdilen ikinci rütbeden nişan-ı ali-i Osmani ve fi 23h sene 305 gümüş imtiyaz nişan-ı furuğ-eşanına mazhariyyetle sine-i sadakatleri tezyin kılınmıştır.

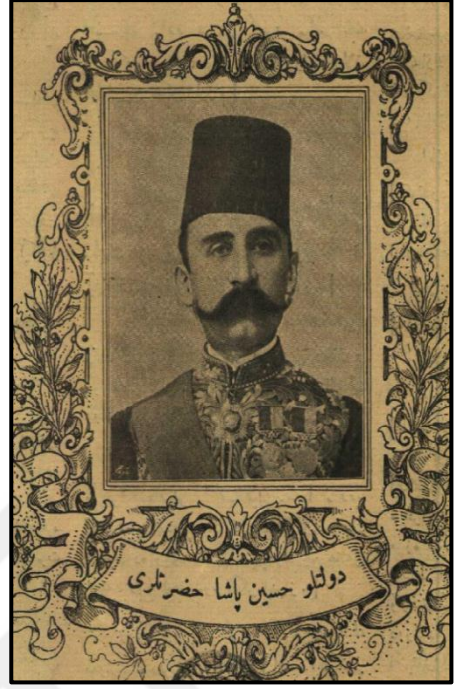
Müşarünileyhe İtalya devleti canibinden (Kordon Ditali) ve Yunan kralı tarafından (Sen Sör) Rusya devleti canibinden (Sen İstanislas) nişanlarının ikinci ve İran şahı canibinden üçüncü rütbeden (Şir-i Hurşid) ve İspanya devleti canibinden (İz İllak Tulik) ve Almanya devleti canibinden (Koron Döpros) nişanlarının ikinci ve Flemenk devleti canibinden (Koron Döpros) nişanlarının ikinci ve Karadağ emareti tarafından (Danilo) nişanının ikincisi Fransız devleti canibinden (Lejyon Dönor) nişanının birincisi ve Avusturya devleti canibinden (Fransua Jozef) nişanının birincisi ve İsveç Norveç devleti canibinden (Sent Olaf) Danimarka devleti canibinden (Datirok) nişanının ikincisi ve Rusya devleti canibinden (Sent İstanislas) nişanının birincisi ve Japonya imparatoru tarafından (Sulil Luan) nişanının ikincisi ve Sırp hükümeti canibinden (Takuve) nişanının birincisi ve Flemenk devleti canibinden (Ma Belak Netrlande) nişanının ikincisi ve İran şahı canibinden birinci rütbeden (Şir-i Hurşid) ve Sisam valisi canibinden dahi (Koron Sisam) nişanlarının birinci rütbelerinden bir kıtası ihda olunmuştur.

İsimsiz

2.3.14. Hüseyin Kamil Paşa ¹²⁵

Resimlerimiz

Hıdiv-i esbak merhum İsmail Paşa'nın necl-i necib alileri olan devletlü Hüseyin Kamil Paşa Hazretleri, bu hanedan-ı celilü'l-anvanın hasais-i aliyye-i fitriyyesini cami bir zat-ı ma'ali mahiyattır. Müşarünileyh hazretleri hıdiv-i sadr fehamehtü devletlü Abbas Hilmi Paşa hazretlerinin amuceleri olup silsile-i haneden hıdivi içinde yetişen zevat-ı aliyyenin e'azamındandır. Pederleri merhum müşarünileyh gibi bir şecere-i kemal-feyz iştimalin mahsul-i ırk hayatı olan Hüseyin Kamil Paşa hazretlerinin o saf ve mezeyat-ı kemaliyyesi hanedan-ı ali-i hıdiviyyenin bais iftiharıdır.

Müşarünileyh 9c 1289 tarihinde rütbe-i samiyye-i müşiriyyi ihraz eylemiş siret ve sureti nur-ı kemal ve irfan ile münevver, müdebber, mehamm aşına, natuk, kerimü'l-nefs, mütevazı, nazik, mültefit velhasıl e'azam-ı rical-i mısriyyeden bir zat-ı mahmudü'l-hasaildir ki tasvir-i dil-pezir alilerini karimize irae ile tezyin-i sütun-ı mübahad eyledik.

İsimsiz

¹²⁵ *Malûmat*, C. 2, No:44, 12 Safer 1314 / 23 Temmuz 1896, s. 983-984.

2.3.15. Sururi Paşa ¹²⁶

Teracim-i Ahval

Müteahhirin vüzeradan olup, şeyhü'l-islam-ı esbak Menkazî-zade ahfadından ve mevaliden Mehmed Efendi-zade vüzera-yı izamdan kadı Abdü'l-rahman Paşa'nın hafidi ve müşahir-i ulemadan El-şeyh Hacı Ali Nazif Efendi'nin necl-i necibi olup, 1243 tarihinde Alanya'nın İbradi kasabasında dünyaya gelmiştir. Antalya kasabasında müderrisinden şeyh Muhiü'd-din Efendi'nin dersine devam edip, fazıl-ı muma-ileyhden ahz-ı icazet eylemiş, ve 1266 tarihinde Dersa'adet'e gelerek bab-ı fetvada

bi'l-ümmet-han, kazaya ehliyyeti sabit olmakla şehadetname ahz etmiştir. Zekavet-i fitriyyesi, hüsn-i hattı ve beynel-ulema maruf bulunduğu gibi kavanin-i devlete vukufu ve aliyyül-husus fikh-ı şerifte meleke-i mükemmelesi der-gar idi. Yirmi üç yaşında muvazzafan niyabetle hizmet-i devlete girip, Kırşehir, Çorum, Alanya, Denizli, Zagfiranbolu, Niğde ve Magnisa sancaklarıyla Tuna, Atina, Sivas, Hüdavendigâr ve Edirne vilayetleri niyabet ve divan-ı temyiz riyasetlerinde vukufü'l-ade olarak Edirne mezlis-i temyizi riyasetinde ve vali muavinliğinde ve Dersa'adet mahkeme-i istinaf azalığı ve icra memurluğu ve mahkeme-i cinayet reis-i sani ve evelliği ve muahharen Saruhan mutasarrıflığı ile Trabzon, Sivas ve Konya vilayetleri valiliklerinde bulunmuştur. Ma'muretü'l-aziz ve Diyarbakır vilayetleri valiliklerinde dahi memur olmuş ise de azimet edememiştir. Tarik-i ilmîde bulunduğu müddetçe kat'-ı meratib ederek Anadolu kazaskerliği payesine ihraz eylemiş, ve 1305 tarihinde dahi tebdil-i meslek ile ihraz-ı rütbe-i vezaret etmiştir. 1308 sene-i hicriyyesinde İzmir şehrinde irtihal-i dar-ı beka eylemiştir. Şehr-i mezkurda kain dergah-ı şerif-i Mevlevî hatiresinde medfun olup canib-i celil cenab-ı hilafet-penahiden inşa buyrulmuştur.

Müşarünileyh Sivas'ta ve memleketi olan İbradi kasabasında dahi mücaddeden bir cami'i şerif bina etmiştir.

¹²⁶ *Malûmat*, C. 2, No:46, 26 Safer 1314 / 6 Ağustos 1896, s. 1022-1023.

Müşarünileyh hazretlerinin yegane mahdum-ı dirayet mevsumları “Ma’lumat”ımızın bidayet-i neşrinden biri asar-ı kalemiyyeleriyle müstefid olduğumuz Sa’adettü Nazif Sururi Bey Efendi hazretleridir ki bugün emedî divan-ı hümayun kalemi vücud-ı alileriyle müftehirdir.

İsimsiz

1827 yılında İbradı’da dünyaya gelen Sururi Paşa, Şeyh Hacı Nazif Efendi’nin oğludur. Antalya medreseleinde eğitim almış ve önce müderris sonra kadı olmuştur. Daha sonra idari işlere geçerek kazaskerlikten vezirliğe terfi etmiştir. Çeşitli illerde valilik görevini yerine getiren Sururi Paşa, II. Abdülhamid’in zalim mahkemesinde görev aldığı için kötü ün kazananmıştır. Abdülhamid’in güvendiği paşalardan biri olması dolayısıyla Malûmat Mecmuası’nda biyografisinin yer aldığı kanaatindeyim. 1890 yılında vefat etmiştir.¹²⁷

2.3.16. Hakkı Beyefendi ¹²⁸

Teracim-i Ahval

Mekteb-i Mülkiyenin yetiştirdiği efazıl erbab-ı ahaliden olup bin ikiyüz yetmiş dokuz şevvalinin yirmi ikinci günü viladetleri vuku’ bulmuştur. Peder-alileri şehr-i emaneti meclis-i reisi merhum Mehmed Remzi Efendi’dir.

Sinni tahsile reside olduğunda evvela ibtidai mektebine duhul ile orada ikmal-i medad eyledikten sonra Beşiktaş mekteb-i rüştiyesine nakletmiş ve doksan üçte mekteb-i mezkurdan birincilik şهادetnamesini ihtihsal ile çıkmıştır. Ondan sonra bir sene kadar muharric aklama devam eyledikten sonra mekteb-i mülkiye-i şahanenin ibtida-i güşadı olan doksan dört senesinde mekteb-i mezkure girerek ve beş sene daha orada ulum ve fûnun şitabi tahsil eyleyerek doksan sekizde bu mektebden de birincilik rütbesiyle diploma alarak

¹²⁷ Gövsa, “Süruri”, *a.g.a.*, s. 362.

¹²⁸ *Malûmat*, C. 2, No:46, 26 Safer 1314 / 6 Ağustos 1896, s. 1022-1023.

çıkıştır. Mekteb-i mülkiyeden çıktıktan sonra da mülazımatla tahrirat-ı hariciye kalemine devama başlamış ve on bir ay kadar mezkur kaleme bulunmuştur.

Kendilerinde tahsil-i ilm ve marifete olan heves ve inhimak mektebden diploma almakla sükunet bulmayıp mektebden çıktıktan sonra yeniden İngilizce lisanını tahsil ve ilm-i hukuk ile lisan-ı Fransevi'yi ikmal eylemişlerdir.

Tahrirat-ı hariciye kalemine devamları esnasında uhdelere rütbe-i salise tevcih olunmuş ve doksan dokuzda mütercimlikle mabeyn-i hümayuna alınarak erbab-ı ehliyyet ve liyakat ve eshab rüş ve fetaneti her yerde takip etmekte olan nur-ı nazar-padişahı kendilerini gark-ı envar eylemiştir.

Hizmet-i seniyye-i padişahide ibraz eyledikleri ikdam ve gayret hakka-hak samilerinde daimiü'l-im'an olan neyyir-i teveccühat hilafet-penahinin yevmen kayyumen izdiyadını mucib olmakla üç yüzde uhdelere rütbe-i saniyye tevcih ve sineleri dahi dördüncü mecdi nişanıyla tezyin olunmuştur. Üz yüz birde hamil oldukları dördüncü mecdi üçüncüye tebdil ve üç yüz üçte haiz buldukları rütbe-i saniyye mütemayize terfi olunmuştur.

Üç yüz dörtte uhdelere rütbe-i evveli sınıf-ı sanisi tevcih buyrulmuştur. Üç yüz beşte Almanya imparatorunun İstanbul'da bulunduğu esnada taraf-ı şahanedan müşarünileyhin maiyetine memur edilmiş ve o zaman Almanya'nın (Algroj) nişanının üçüncü rütbesini almışlardır. Üç yüz altı senesinde nişan-ı zişân-ı Osmani'nin üçüncü rütbesini almışlardır. O sıralarda memuriyet-i muvakkate ile İtalya ve Yunanistan taraflarına azimet etmişler ve umur-ı memurelerini mahzuziyet şehyarfiyi mucib olacak surette ifa ederek avdet eylemişlerdir. Üç yüz yedide Şikago sergisi birinci komiserliğine tayin olunmuşlar ve İstanbul'dan Şikago'ya azimetlerinden evvel o sene misafireten İstanbul'a gelen Sisam kralının biraderi prens Damirg'a mihmandar olmuştur.

Prens huzur-ı şahaneyeye kabulünde tercümanlık hizmetini ifa eylemişler ve o sırada imtiyaz nişanının altın ve gümüş madalyalarıyla Sisam krallığının (Elefan belan) nişanını almışlardır.

Hamili oldukları üçüncü mecdi üç yüz sekizde ikinciye tebdil ve ba'de rütbeleri dahi evveli evvelliğine terfi olunmuş ve sene-i mezkure eylülünde Şikago'ya giderek kanun-ı evvelde İstanbul'a avdet eylemişlerdir İstanbul'a

avdetlerinden sonra uhde-i liyakatlerine bâlâ rütbe-i celilesi tevcih ve muahharen meclis-i umur-ı sahiyye azalığına ve ondan terfi' en Bab-ı Ali hukuk müşavirliğine tayin buyrulmuştur.

Geçenlerde Rumeli vilayat-ı şahane heyet-i teftişiyyesi riyasetinde bulunarak buldukları mahallerde ve aliü'l-husus Girit'te ibraz-ı hüsn-i hizmet ve sadakat eyleyerek Dersa'adet'e avdet eylemişler ve ba'de Cebel-i Dürüz ıslahatına memuren izam buyrulmuşlardır.

Tasvir-i alileri (Ma'lumat)ın 44 numaralı nüshasında mündericidir.

İsimsiz

Gürcü kökenli olan Sakızlı Remzi Efendi ve Mirat Hanım'ın oğlu olan Hakkı Bey'in ilk ismi İbrahim'dir. 19 Nisan 1863 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İbrahim Hakkı Bey henüz hayattayken eşi Suat Hanım ve kızlarından biri verem olarak hayatını kaybetmiştir. Mekteb-i Fünun-ı Mülkiye'den mezun olan Hakkı Bey, Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca öğrenerek dile olan ilgisi ve yeteneğini göstermiştir. Memurluğa 1882 yılında Tahrirat-ı Hariciye Kalemünde başlayarak ücretsiz stajyerlik yapmıştır. Genç yaşta Hariciye Nezareti'nde görev alması oldukça şaşırtıcı bir gelişme olmuştur. Zira Osmanlı Devleti'nde o dönemlerde Hariciye Nezareti'ne yabancılar getirilirdi. İlk kez yerli bir kişinin bu göreve getirilmesi Osmanlı Devleti'nin kendi bünyesinde uzman yetiştirme işine koyulduğunun göstergesi olmuştur. İlk görevinden sonra Mabeyn-i Hümayun mütercimliği, muallimlik, meclis-i sıhhiye üyeliği, bab-ı ali hukuk müşavirliği gibi pek çok memuriyetle görevlendirilen Hakkı Paşa, geçici görevlerle Amerika, İtalya, Yunanistan gibi devletlere gönderilmiştir. II. Meşrutiyetin ilanından sonra Maarif ve dahiliye nazırlıkları, 1909'da ise Roma sefirliği yapmıştır. 12 Ocak 1910 senesinde 21 ay boyunca sadrazamlık yapan Hakkı Bey, 1911'de sadarettten istifa etmiştir. Bir süre siyasetten uzak kalmak için Darülfünun hocalığı yapan İbrahim Hakkı, verilen emirle Londra'ya İngiltere ile anlaşma yapma yetkisiyle gönderilmiştir. Birinci Dünya savaşının başlamasıyla İstanbul'a döndü ve Berlin sefirliğine tayin edildi. Bu görevi sırasında yakalandığı dizanteriden dolayı tüm tedavilere rağmen 29 Temmuz

1918 senesi saat 19.00'da hayatını kaybetmiştir. İstanbula getirilerek, Yahya Efendi türbesinde defnedilmiştir.¹²⁹

2.3.17. Hasan Fehmi Paşa¹³⁰

Teracim-i Ahval

Devletlü Hasan Fehmi Paşa hazretlerinin pederleri Batum mülhakatından Muradiye kasabası kudema-ı handanından Hacı-zade Şerif Molla bin Mehmed Ağa'dır.

Müşarünileyh memleketinde sübyan ve rüşdiyye hükmündeki mekteplerde icab eden dersleri tahsil ettikten sonra Dersa'adet'e gelmiş ve mu'allimin-i mahsusadan Arabi ve Farsi ve mebadi ulum-ı fihriyye ve edebiyat-ı Arabiyye ve Türkçe, tarih, coğrafya, Fransızca, mücelle, hukuk-ı ticariyye, kavanin-i siyasiyye, ve hukuk-ı düvel ve Fransa kavanini okumuştur.

Müşarünileyh 1275'de Bab-ı Ali Tercüme Odası'na ve 278 senesinde mücaddeden teşekkül eden ticaret-i muhakemenin ikinci dairesi kitabetine ve 1280 senesinde rütbe-i rabi'a ile mücaddeden teşkil edilen iflas mahkemesi azalığına ve 284 senesinde rütbe-i salise ile riyasetine ve 285 senesinde rütbe-i saniyye ile ticaret mahkemesi riyaset-i evvelasına tayin olunmuş ve 288 senesinde riyaset-i mezkureden infisal etmiş ve ondan sonra yedi buçuk sene kadar da'va vekaleti ile imrar-ı eyyam eylemiş olduğu halde 296 senesi muharreminde kariha-i ilham sabiha-i hazret-i şehn-şahiden hazine-i hassa-i şahane nezaret-i celilesine tayin ve rütbesi evvelî saniyesine ve sekiz mah mürurunda evvelî evvele terfi buyrulmuştur.

Müşarünileyh nezaret-i müşarünileyhadan infisal ettikten bir buçuk ay sonra yani 296 ramazanında nafi'a nezaret-i celilesine memur ve rütbesi 297 senesinde bâlâyâ terfi ve 299 senesinde kariha-i merahim sabiha-i cenab hilafet-penahiden uhdesine rütbe-i samiyye-i vüzerat tevcih buyrulmuştur.

¹²⁹ Muharrem Dördüncü, "Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa'nın Hayatı ve Avrupa Seyahati", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17., Sayı 1, Afyon 2015, s. 79-97.

¹³⁰ *Malûmat*, C. 2, No:46, 26 Safer 1314 / 6 Ağustos 1896, s. 1022-1023.

Müşarünileyh 301 senesi rabiü'l-evvelinde adliyye nezaret-i celilesine tahvil-i memuriyyet ve 302 senesi zi'l-haccesinde oradan infisal edip 303 senesi rabiü'l-ahirinde nafi'a komisyonu ilga edilmiş olduğundan 306 senesinde hazine-i celilede teşkil olunan kontrol komisyonu riyasetine ve 307 senesinde rüsumat-ı emanet-i celilesine ve 310 senesinde İdin valiliğine ve 313 Selanik ve Halep valiliklerine ve ahiren defa-i saniyye olarak rüsumat-ı emanete tayin buyrulmuştur.

Müşarünileyh adliyye nezaretinde iken memuriyyet-i mahsusa ve sefaret-i fevkalade ile Londra'ya ve defa-i evveli rüsumat-ı emanetinde iken İtalya kral ve kraliçesi hazaratının gümüş düğünü münasebetiyle taraf-ı eşraf hazret-i şehn-şahiden lacelü'l-tebrik sefaret-i fevkalade ile Roma'ya azimet eylemiştir.

Müşarünileyh murassa'-i Osmaniyeye ve mecidi ve iftihar nişan-ı alisi ile imtiyaz nişanının altın ve gümüş ve Girit madalyası ve birinci rütbeden İran devletinin Şir ü Hurşid ve İtalya sevletinin Sen Lazar ve Moris ve Avusturya'nın Kordon Dö Fer nişanlarını hamildir. Müşarünileyh asar-ı müessesat ilmiyye-i hazret-i hilafet-penahiden olan mekteb-i hukukun hîn-i güşadında hukuk-ı ticariyye dersleriyle on sene kadar meccanen hizmet etmiştir.

Kemal-i fazl ve irfan ile mümtaz olan Hasan Fehmi Paşa hazretleri rezanet-i rey, hüsn-i tedbir, sür'at-i intikal gibi vezarete layık olan, kaffe-i evsaf bir güzideyi haiz olduğu gibi libas-ı fahir hilkatleri ulüvv-i kerem, hilm ve tevazu, vakar ve temkin ile müzeyyen, devletin mayeü'l-i'timadı bir destur-ı kemalat-ı mevfurdur.

İsimsiz

Osmanlı Devlet adamları içinde önemli faaliyetlerde bulunmuş kişiler arasında yer alan Hasan Fehmi Paşa'nın, hayatının ilk yılları hakkında bilgi bulmak zordur. 1836 senesinde Muradiye-i Ulya kasabasında dünyaya geldiği ve Şerif Molla'nın oğlu olduğu bilinen Hasan Fehmi'nin ilmiye sınıfından bir aileye mensup olduğu tahmin edilmektedir. Arapça, Farsça ve Fransızcaya hakim olması, Tercüme Odası memurluğuna girmesine yardımcı olmuştur. Ceride-i havadis ve Takvim-i Ticaret gazetelerinin yazı işlerinde görev aldığı bilinmektedir. 1868'de Ticaret Mahkemesi Reisi, İstanbul Mebusu, meclis reisliği, nafia nazırı, Hazine-i Hassa Nazırı ve vezirlik yapan Hasan Fehmi, hukuk mektebinde ticaret ve devletler hukuku

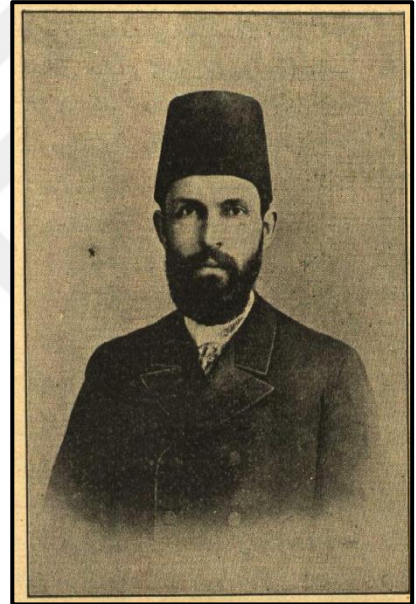
dersleri vermiştir.¹³¹ “Telhis-i Hukuk-u Düvel” adlı kitabı yazmış ve padişaha sunsa da zararlı olduğu gerekçesiyle toplatılmıştır.¹³² Sırasıyla Adliye Nazırı, Rüsumat Eminliği, Aydın-Selanik Valiliği, Divan-ı Muhasebat Reisliği, Londra elçiliği, yapmıştır. II. Meşrutiyet’ten sonra Adliye Nazırlığı, Şura-yı Devlet Reisliği ve Ayan Azalığına tayin edilmiştir. II. Abdülhamid döneminin suça meyletmemiş kişilerinden olarak nitelendirilen Hasan Fehmi Paşa 1910 yılında vefat etmiştir.

2.3.18. Hamdi Beyefendi ¹³³

Teracim-i Ahval

Nazır-zade Saadetlü Hamdi Bey Efendi Hazretleri

Mekteb-i rüştiyeden birinci derecede şahadetname aldıktan sonra mekatib-i aliyyede ulum ve fünun-ı lazıme tahsil ederek hariciyye nezaret-i celilesi mektubi kalemine dahil olmuştur. Kalem-i mezkurda sinin vefire hizmet ve ibraz-ı ehliyetle derece derece terfi ettikten sonra nezaret-i müşarünihada şube müdiriyetine tayin olunmuş ve müteakiben müsteşarlara ve başşehbenderlere kadar memurin-i hariciyenin intihabatına ve hariciye nezareti ile sefaret-i seniyelerin her nevi idare işlerinin müzakresine memur olan encümen-i hariciye azalığına memur olmuştur. O esnada

devleti aliyyede birinci defa olarak düvel-i sairede cari olduğu vech ile pek mükemmel bir hariciye salnamesi tertib ve neşr etmiş ve memurin-i hariciyenin sicil-i ahvalini mücaddeden ve pek muntazam bir surette vücuda getirmiştir. Mir-i müşarünileyh nezaret-i müşarünaleyhanın daima daimi ve muvakkat müteaddid komisyonları riyaset ve azalıklarında vaz’-cümle umum-ı hudud-ı İrani’ye komisyonu şehbenderlikler nizamnamesiyle tarifesi tadilaten kal’e alınan layihaların şehbender-haneler hasabat-ı umumiyesinin tedkikatı komisyonlarında

¹³¹ Ayten Can Tunalı, “Hasan Fehmi Paşa’nın Aydın Valiliği Döneminde Eğitim-Öğretimde Düzenlemeler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 46, Ankara 2006, s. 137-151.

¹³² Gövsa, “Hasan Fehmi Paşa”, *a.g.a.*, s. 134.

¹³³ *Malûmat*, C. 2, No: 46, 26 Safer 1314 / 6 Ağustos 1896, s. 1022-1023.

dahi bulunarak daima hidemat-ı müessere ibraz eylemiş ve nezaretin memnuniyetini kazanmıştır.

Müşarünileyhin hariciye dairesinde müddet-i medide ibraz eylediği hüsn-i hizmet ve kazandığı ve emniyyet üzerine kaffe-i memurin devlet-i alfiyenin tedkik-i tescil-i ahvaline memur olan ve kesret ve ehemmiyet vezaiifi dergâr bulunan Bab-ı Ali sicil-i ahval müdir-i umumiliğine terfien nasib ve tayin buyrularak beş seneden ziyade sicil-i ahval muamelat-ı umumiyesince de pek çok ıslahat ve tanzimat ve terkiyyat vücuda getirmiş ve vezaif-i mevduasını dilhah-ı meali iktinah hazret-i padişahiye tevfiiken fart-ı iffet ve istikamet ve sadaketle ve kemal-i hilm ve sekinet ve vakar ve mekanet hüsn-i ifa ve idare ve erbab-ı mesalih ve müracaat haklarında daima hüsn-i muamele edip taraf-ı zî-şeref hazret-i hilafet-penafiye herbâr da'vat-ı hayriyeye-i mesure celb eylemiş olmasıyla terfien rütbe-i evveli sınıf-ı evveliyeye ikinci mecdi ve üçüncü Osmani zîşan-zîşânlarını ihraz eylemiş ve devletçe bidayet neşatından beri meşhud olan dirayet ve hasafet ve tahakkük eden sıfat-ı sadakatine mübenni Rumeli-i şahanenin en mühim vilayetlerinden olan Edirne Selanik mülkiye müfettişliği memuriyet-i mu'tena behasına nasib ve tayin buyrulmuştur.

İsimsiz

2.3.19. Mustafa Riyaz Paşa¹³⁴

Teracim-i Ahval

Hıttı-i Mısıriyye'nin yetiştirdiği e'azım-ı ricaldendir. Müşarünileyh hazretleri Mısır'da hanedan bir aileden zinet-saz alim-i şühud olarak mehd-naz ve izazda perverde olduktan sonra hilye-i ilm ve irfan ile tezyin-i zat etmiş ve meftur oldukları mezaya-i nadire-i celile ile genç iken mevdu'-ı uhde-i iktidarı olan hükümet memuriyyetlerinde fevkalade asar-ı reviiyyet ve kar-ı aşınayı izhar ederek beyne'l-has ve ve el-'amm iştihar etmiştir.

Müşarünileyhin ilk memuriyyeti 1873 senesinde uhde-i dirayetine tevdi olunan Cıza müdiriyyetidir. Mezkur müdiriyyetin mehamm-ı umuru uhdesinde tevdi olunur olunmaz ıslahat-ı ciddiyyeye ibtidar etmiş ve ilk gördüğü iş angarya beliyyesini ahalinin üzerinden kaldırmaktan ibaret bulunmuştur. Fi'l-hakika o vakte kadar ahali birtakım angaryalara mahkum olarak medar-ı kıyam-ı hayat ve ta'yişleri

¹³⁴ *Malûmat*, C. 2, No:48, 11 Rebiülevvel 1314 / 20 Ağustos 1896, s. 1064-1065.

olan zira'ate istedikleri gibi çalışmadıkları cihetle son derece fakr ve fakeye mahkum idiler. Fakat bu beliyye kalktıktan sonra herkes zira'atle muntazaman uğraşmak için vakit bulmuş ve bir müddet sonra evvelce hiç mahsul vermeyen birçok araziden bereketli mahsul alınmaya başlanmakla hem ahali, hem hükümet bu yüzden müstefid olmuştur.

Riyaz Paşa mezkur müdiriyyetten sonra hariciyye nezaretinin en mühim memuriyyetlerine tayin olunarak bunların kaffesinde istiklal-i fikrine, taharet-i fitratına, isabet-i reyine delil olacak müesser-i reviiyyet ve dirayet-i izhar eylemiştir.

Bundan sonra istihkak ve liyakatıyla bazı memuriyyetlerde bulunduktan sonra mansub-ı vezaret-i celile uhde-i bahirü'l-intihallerine tevcih buyrulmuştur. O sırada ahval-i mahalliyye gayet karışık olduğundan ıslahat ile pek çok uğraşmış ve en ziyade nazar-ı hemiiyyete aldığı şey ta'mim-i ulum ve irfan kaziiyye-i mu'tena-ı behası olmuştur. Dahiliyye nezaretinde buldukları müddetçe vergileri ta'dil, levaiih-i kanuniyye tahrir eylemiştir. Hariciyye nezaretinde bulunduğu sırada ise düvel-i içtimaiye ile teati ettiği muakadatta hükümetin birçok müşkilatını hall, düvel-i ecnebiyenin tedahilini tehdid ettiği gibi 1876 senesinde teşekkül eden heyete memur olduğu esnada Mısır'ın medyun olduğu bar-giran düyun tahfif ve tehvine muvaffik olmuştur.

1880 senesinde bir heyet nezaret-şekiline muvaffik olarak idare-i musalaha, ziraat dairesi için tahrir-i nizamata ibtidar etmiş ve emval-i emiriyyenin maksaten tahsilini taht-ı karara almıştır. Bundan ma'eda memurinin maaşatını tezyid ve maliyye muvazenesini tanzim ettiği gibi matbuata bir kanunname vaz' ve (meşihat) vergilerini dahi ibtal derecesinde tanzim ve ıslah etmiş ve umur-ı maliyyeyi tezebzüzden kurtarmıştır.

Müşarünileyhin müesser garrası cümlesindedir ki 1882 senesinde vüzareti yani reis nezarlığı terk ettiğinde nezaret-i maliyyede 1013000 lira gibi cesîm bir meblağ ihtiyatı zuhur etmiştir.

1888 senesinde tekrar reis-i nüzzarlık uhdelerine tefviz edilerek son derece hal-i perişanide bulunan bilâdı hüsn-i idaresiyle tezkin ve her cihette türemiş olan hırsızları yol kesenleri tenkil ve tedib etmiştir.

Müşarünileyh hazretlerinin temim-i maarif, imar-ı memleket, tervic-i ziraat ve ticaret, tehyie-i esbab rahat-ı ibad yolunda vaki' olan hizmetleri hakikaten nam âlîlerini teyid edecek müesser-i celiledendir. Hıdıviyyet-i Mısıriye dahilinde el-yevm müşahade edilen asar terakki ve tekemmülün en büyük hademelerinden biri de müşarünileyh hazretleridir.

Fi'l-hakika Riyaz Paşa hazretleri öyle âdemlerdendir ki bir milletin medar-ı mefhareti, bir memleketin rükn-i rekinidir. Mahbube-i vicdanı memleketi nuhbe-i amali memleketine hizmettir.

Müşarünileyh mezaya-i feridesinden biri her hususta nüfus-ı nazar ve isabet-i rey ki işte bu mezaya ile birçok ıslahata muvaffak olmuş ve tayin ettiği memurlar amal-i hayriyesinin hayyiz-i ara-i husul olmasına cidden yardımlarını görmüştür.

Riyaz Paşa her yerde iktidar ve dirayeti teslim edilmiş siyasi ve idari büyük bir adam olduğu gibi beyn'el-ulema dahi büyük bir mevkii işgal etmiştir.

İsimsiz

2.3.20. İzzet Beyefendi ¹³⁵

Resimlerimiz

Elyevm veli-nimet bi-minnet akdes ve a'zam efendimiz hazretlerinin kurenalık hizmet-i mübeccelesiyle mabeyn-i hümayun cenab-ı mülukaneleri ikinci kitabet-i müstelzimetü'l-mefhareti bulunan mir-i müşarünileyh hazretleri Şam şerif-i vücuh mütehayizzesinde Holo Paşa merhumun necl-i necibidir. Ulum-ı edebiyye ve siyasiyye ve hukukiyyeyi suret-i mükemmelede tahsil edip erbabî meyanında müşar-ı bi'l-benan olmuşlardır. Fatanet-i fitriyyelerine inzimam iden fazail mektebeleri icabından olarak şimdiye kadar buldukları hidemat saltanat-ı seniyyede cidden ibraz-ı müezzerkar agahı ve istikamet

¹³⁵ *Malûmat*, C. 3, No:49-50, 22 Rebiülevvel 1314 / 31 Ağustos 1896, s.9.

buyurmuşlardır ki ahiren nail oldukları lütf-i mahsus hüsrevanî buna delil-i celildir. Müşarünileyh hazretleri daima hakk-ı ehakk hazret-i hilafet-penahide isticlab-ı da'vat-ı hayriyyeye sa'i ve gayret ve ihraz-ı muvaffakiyyetle vaye-dar mefharettirler.

Meslek-i müstakim atufileri şeh-rah-ı güzin-i sadakattir. O saf memduhaları nezahet-i fikriyye, ve mahviyyet-i zatiyye, muhaleset-i ciddiyye misillü mezaya-ı aliyyeden müteşekkildir.

İsimsiz

Şamlı İzzet veya Arap İzzet olarak bilinen İzzet Holo Paşa 1852 yılında Şam'da doğmuş ve II. Abdülhamid devrinin en önemli isimlerinden biri olmuştur.¹³⁶ İyi bir eğitim almış zeki ve kurnaz bir kişiydi. Sultan Abdülaziz'in hal'inde rol alan İzzet Holo Paşa, bunun karşılığında İngiltere'den maddi çıkar sağlamıştır. II. Abdülhamid'in en yakın ve güvenilir adamları arasına girmeyi başaran İzzet Paşa, Şura-yı Devlet üyeliği ve Mabeyn ikinci katipliği yaptığı ve hatta vezirliğe kadar yükseldiği bilinmektedir. Padişahın ihsanları ve yabancı şirketlerin rüşvetleriyle büyük bir servet edinen¹³⁷ İzzet Holo Paşa, Malûmat Mecmuası'nda olumsuz yönlerinden söz edilmeden, taraflı bir şekilde kaleme alınmıştır. 1924 yılında Kahire'de vefat etmiştir.

¹³⁶ Mehmet Ali Beyhan, "Mısır'a Giden Gemiye Radovişte'de Kömür İkmali Yaptırmak", *Türkiyat Mecmuası*, C.21., Güz 2011, s.374.

¹³⁷ Abdullah Kılıç, "İzzet Holo Paşa" *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 1., Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 688.

2.3.21. Esad Bey¹³⁸

Resimlerimiz

Tarik gazetesi muharriri Esad Bey

Haber-i vefatı kendisini tanıyanların cümlesini dağdar-ı teessüf eyleyen Es'ad Bey Mekteb-i Sultaniyye'nin yetiştirdiği ezkiya-ı şübbandandır.

Mekteb-i mezburda tahsil-i ulum ve fünun eyledikten sonra tahrirat-ı hariciyye kalemine çerag buyurulmuştur. Henüz mektebte iken matbu'at alemine gösterdiği meyl saikasıyla Tarik gazetesi heyet-i tahririyyesine dahil olarak dört seneden beri gazeteye hidemat-ı ciddiyye ve hasenesi sebk eylemiştir.

Fransız lisanına bahakk aşına olup tahrirat-ı hariciyye kaleminde ibraz eylediği hüsn-i hizmetine mükafaten bir kıt'a-i mecdi nişan-ı zişanına nail olmuştur.

İkdam gazetesi tarafından muhabir sıfatıyla Peşte meşehrü'l-fin'e a'zam olunmuş ve sergideki meşhudatını havi gazete ile neşr olunan mektuplarıyla kendisini umuma tanıttırıştır.

Namus, iffet ve müdafaat gibi ufak cemile ile tezyin zat-ı ilin mumaileyhi uzak ve yakından tanıyanların cümlesi eşk-riz teesüf olmuşlardır.

İsimsiz

¹³⁸ Malûmat, C. 3, No:54, 24 Rebiülahir 1314 / 2 Ekim 1896, s.119.

2.3.22. Partogmeyos Efendi ¹³⁹

Resimlerimiz

Ermeni Patrik Kaymakamı Rütbetlü Partogmeyos Efendi Hazretleri

Rumî 1838 tarihinde Kumkapı'da tevellüd edip laike ve patrikhane ibtidaiyye mekteplerinde tahsil-i ibtidaiden sonra Samatya'da Surp Sahak nam mektepte Türki Arabi ve Farsi ve Ermeni lisanlarını bi'l-ta'lim ruhani silkine dahil olmak üzere Armaş Manastırı'na azimet ve bir müddet ikametle ilm-i ruhaniyi iktisab ederek Dersa'adet'e avdet ve Erzurum murahhası mütevekkî Kirkor Yevs piskopos ma'iyetinde mülazımat edip silk-i ruhaniye icazatına nail olmuş ba'de hevacelik inzımasıyla Edirne ve Kulbe mekteplerine gönderilmiş ve dört seneden sonra Dersa'adet'e gelmiştir.

Asdika-ı saltanat-ı seniyyeden mütevekkî Kigork Katugikos İstanbul patrikliğinden henüz infisal etmiş olduğu halde ma'iyetlerinde bir müddet bulunarak 1860 senesinde Kadıköy kilisesine rahip-i takdis nasb olunmuş ve ba'de Samatya ve Balat kiliselerinde beş altı sene kadar vaizlik memuriyet-i mühimmesini hüsn-i hal ile ifa etmiş 1866 senesinde Kigork piskiposun Brusa murahhesliğinden Eçmiyazin katogikosluğa intihab olunduklarında ruhani bedrinin yerine Brusa murahhesliğine tayin olunarak üçüncü rütbeden mecdi nişan-ı zîşânıyla taltif buyrulmuştur. Bir sene sonra mahalli ahali arzusuyla Eçmiyazin'e gidip mumaileyh Kigork Katugikos'dan rahib ve ser-rahib oldukları gibi piskopos rütbesine nail olarak doğru Brusa'ya avdetle memuriyetin başına geçerek otuz seneye yakın hüsn-i hâl ile hiçbir şikavete meydan vermeyerek hizmet etmiş ve böylece teknil Hüdavenderkar vilayetinde bulunan milel-i muhtelifenin bi'l-cümle valiler ve mutasarrıflar ve memurîn-i mülkiyye ve adliyyenin teveccühünü kazanmış ve hükümet-i seniyyenin takdirini müzahher olarak murahhesler içinde ilk defa olarak ikinci mecdi nişân-i zîşânıyla taltif buyrulmuş idare-i ruhaniyesinde bulunan şehri ve

¹³⁹ *Malûmat*, C. 3, No:56, 7 Cemaziyelahir 1314 / 13 Kasım 1897, s. 160.

karyelerde kilise ve mektepleri tamir ve bazı mahallerden dahi kız ve erkek mektepleri müceddeden inşa ettirilmiştir; müteveffa Nerses patrik intihabı zamanından beri her patrik intihabında en çok rey kazanmış ve üç defa dahi patriklik makamına nâm-zed olmuştur.

Dört sene mukaddem biraz müddet rahat etmek üzere Dersa'adet'e gelerek sadakat ve hüsn-i hizmeti bi'l-takdir veli-nimet bî-minetimiz şevketmeb Merahimü'z-zab efendimiz hazretlerinin saye-i ihsanvaye-i hazret mülukanelerinde kendisine maaş tahsis buyrulmuş ve kamilen murahheslik vazifesinden istifa edip bu defa patrik kaymakamlığı memuriyetine tayin olunmuştur.

Müşarünileyh sıfat-ı haseneyi camii-i sadık ve hayrhaha ve mücerrebü'l-etvar bir zat-ı muhterem olmakla şöhretşiardır.

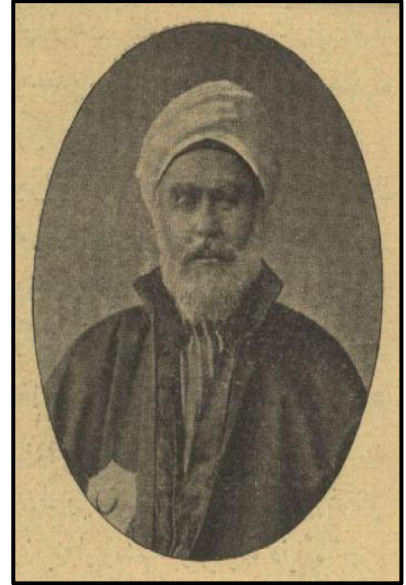
İsimsiz

2.3.23. Mahmud Necib Efendi ¹⁴⁰

Resimlerimiz

Mülga Umur-ı Nafi'a Komisyon-ı Alisi azasından esbak reisi'l-ulema el-seyyid Hafız Mahmud Necib Efendi

1232 sene-i hicriyesinde der-aliyyede eşraf-ı kazadan Ahsehvi Hacı Bayraktaroğulları'ndan Salih Efendi salebinden tevellüd etmiştir. On bir yaşında hıfz-ı Kur'an ile nesh ve sülüs yazılarından ketebe olarak on iki yaşında murad-ı münla takiyyesi şeyhi Mahmud Murad Efendi'nin daire-i terbiyye ve tahsiline duhul ve Arabî ve Farsî tahsil ve ilm-i Kur'an'dan seb'a ve aşere ve takrîb suretiyle vücuhât-ı Kur'aniyye'yi tekmiil ile icazet almış muahharen bi'l-zeyd cami'i şerifinde Gümüşhaneli sūdurdan Ömer Efendi merhumun dersine devam ettiği sırada hariciye

nazırı Reşid Paşa merhuma münasebet hasıl eylemiştir. 1254 senesinde İstanbul rües-i hümayununa nail ve 58 salında paşa-ı müşarünileyh ile tahrirat-ı Türkiye mukayyidi

¹⁴⁰ *Malûmat*, C. 3, No:57, 14 Cemaziyelahir 1314 / 20 Kasım 1896, s. 184-185.

namıyla Paris'e gitmiş ve avdetlerinde paşa-i müşarünileyh Edirne eyaleti valiliği tevcihinde eyalet-i mezkure mektubculuğuna tayin olunmuş ise de muahharen bi'l-istifa yine Paris sefaretine bir sabık-ı umur-ı tahriyyede istihdam olunmak üzere paşa-i müşarünileyh ile Paris'e gitmiştir. 61 tarihinde Dersa'adet'e avdet olunduğu esnada Ayıntab Mevleviyyeti ihsan buyurulmuş ve 62 senesinde dahi Sarim Paşa merhumun ticaret nezaretinde meclis-i ticaret a'zalığına ta'yin olunduğu gibi Mahrec Mevleviyyeti uhdesine tevcih olunmuştur. İlave-i memuriyyet olmak üzere evvel vakitler teşkil olunan meclis-i ma'arifin ressam İbrahim Paşa riyasetindeki komisyona memur olmuştur. 68'de memuriyyet-i hazıresi uhdesinde olmak üzere Kulbe niyabetine azimet etmiş ve avdetinde Mekke-i mükerrerme payesi ihsan buyurularak kemanfi el-sabık meclis-i mezkura devam ve 69 senesinde Baltacı ile Alyon'un hükümet-i seniyye ile sinin-i sabıkadan beri bankası hisabat-ı umumiyyesinin raiyyeti zımında hazine-i maliyye muhasebecisi Ahmed Yemeni Efendi ile mu'teberan tüccardan mürekkebe teşkil kılınan komisyon riyasetine tayin olduğundan ikmal-i vazife ile müvcub-ı mahzuziyyet-i seniyye olduğu bir kıt'a murassa kutu ihsanıyla tebşir buyurulmuş ve müte'akiben evkaf-ı hümayun müfettişliğine nasb ve tayin buyurulmuş, üç sene sonra meclis-i vala azalığına tayin buyurularak 74 salinde İstanbul payesiyle bekam buyurulmuştur. Muahharen meclis-i mezkur azalarından bazılarının afvı sırasında kendisi dahi infisal eyleyerek sene-i merkumede mühacirin-i Çerakese komisyonu azalığına memur buyurulmuş ve 81 tarihinde Tuna vilayetinin teşkili sırasında vilayet-i müşarünileyhe müteffiş hükkamlığına tayin buyurulduğunu müte'akib ba-irade-i seniyye vilayetin devr ve teftişiyle a'şarın müzayedesine memur olmak ve sene-i merkumede Anadolu paye-i celili ihsan buyurulmasına mebni Dersa'adet'e avdetine emr olunmuş ve 85'de şura-ı devletin ibtida-i teşkilinde nafi'a dairesine memur olup 88 senesinde memuriyyeti baki kalmak üzere bi'l-fi'il Anadolu kazaskerliği tevcih buyurulmuş ve 94'te kezalik memuriyyeti uhdesinde olmak üzere bi'l-fi'il Rumeli kazaskerliği tevcih edilmiş ve ba'dü'l-infisal memuriyyetine devam ile kazaskeri olmuş ve müddeti ikmalden sonra Tophane dairesinde Namık Paşa riyasetindeki umur-ı nafi'a komisyonu azalığına tayin buyurularak 307'de defa-i salise olarak Rumeli kazaskeri tevcih olunup ikmalinde defa-i rabi'a olarak kazaskerlikte ifa buyurulduğu halde 1308 senesi 16 zi'l-hiccesinde irtihalleri vuku' bulmuştur.

İsimsiz

2.3.24. Artin Paşa ¹⁴¹

Teracim-i Ahval

Hariciye Nezaret-i Celilesi Müsteşarı Devletlü Artin Paşa Hazretleri

Barutçubaşı müteveffa Ohannes Bey'in mahdumu olup, 1244 senesi Şevvalinde dersaadet civarında Ayestefanos karyesinde tevellüt etmiştir ve Paris'te Sainte Barbe ve Luis Le grand mekteplerinde ve Paris darülfünununda tahsil-i ulum ile mezkur darülfünundan iki kıtça diploma aldığı gibi, Paris'te Enstitü Politeknik nam cemiyet-i ilmiye azalığı ünvanını ihraz eylemiştir.

1271 senesi Şevvalinde 24 yaşında olduğu halde tahrirat-ı hariciye odasına dahil ve 73 senesi Rebiülahirinde rütbe-i saliseye nail olup, sene-i merkume Recebinde Fransızca başkitabetiyle olvakit memleketin birinci komiserliğine tayin

olunan sadr-ı esbak merhum Safvet Paşa maiyetine ve 74 senesi Zilkadesinde bâb-ı zaptiyede vaki, meclis-i tahkik azalığına ve 76 senesi seferinde ilga-yı kavaim-i nakdiye için teşekkül eden heyet refekatına ve sene-i merkume şevvalinde teftiş için Rumeliye gitmiş olan sadr-ı esbak Kıbrıslı Muhammed Paşa maiyetine memuriyetle, sene-i merkume evahirinde beşinci rütbeden mecidî nişân-ı zîşanını ihraz ve 77 senesi Rebiülahirinde bâb-ı âli tercüme odasına tahvil-i memuriyet eylemiş ve 78 senesi seferinde memuriyet-i fevkalade ile Odesade Rusya imparatoru müteveffa Aleksandır hazretleri nezdine izam kılınan hariciye nazırı esbak Cemil Paşa merhumun hizmet-i kitabetine tayin olunup 78 senesi Zilhiccesinde Paris sefaret-i seniyesi Fransızca başkitabetine memur olarak zaman-ı memuriyetinde iki ay kadar sefaret-i mezkure maslahatgüzarlığında da bulunmuş ve 79 senesi muharreminde de rütbesi saniye sınıf-ı mütemayizine terfi ve 83 senesi cemaziilevvelisinde zikr olunan başkitabetten mezkur tercüme odasına avdetle memuriyeti 85 senesi Muharreminde şura-yı devlet birinci sınıf muavinliğine ve bir ay sonra rütbesinin ula sınıf-ı sanisine terfi'-iyle şura-yı devlet azalığına tahvil ve 86 senesi seferinde tebdilen, üçüncü

¹⁴¹ *Malûmat*, C. 3, No:64, 3 Şaban 1314 / 7 Ocak 1897, s. 325-326.

rütbeden mecidî nişân-ı zîşanı ihsan buyrulmuş ve 88 senesi Zilhiccesinde ıslahat komisyonu azalığına naki ile mütakiben esham-ı cedide ve orman müdürlüğü dahi ilaveten uhdesine ihale ve 89 senesi Rebiülevvelinde rütbe-i ula sınıf-ı evveliyle maliye nezaret-i celilesi müsteşarlığı ve sene-i mezbure Şabanında orman ve maden müdüriyet-i umumiyesi ve 90 senesi cemaziülahirinde altıncı daire-i belediye riyaseti tevcih ve 91 senesi sefe rinde azl olunup 92 senesi seferinde Rumeli demiryollarına dair hükümet-i seniyye ile Mesyö Hişer beyninde derdest tezekkür olan bazı mesail için nafia nezaret-i celiliyesi dairesinde teşekkül eden komisyon azalığına ve 92 senesi Cemaziülevvelisinde def'a-i saniye olmak üzere riyaset-i mezbureye memur olup sene-i merkume Recebinde, rütbe-i balâ ile hariciye nezaret-i celiliyesi müsteşarlığına irtika ve bir mah kadar nezaret-i müşarünileyha vekaletini dahi icra ile 93 senesi cemazi'ül-evvelisinde infisal ve dört sene ma'zulen ikâmet edip 97 senesi Recebinde def'a-i saniye olarak mezkur hariciye nezareti müsteşarlığına nasb olunmuş ve 98 senesi Rebiülevvelinde ikinci rütbeden Osman'ı nişân-ı aliyesiyle taltif ve yine sene-i merkumede dersaadetde in'ikat eden hudud-u Yunanîye konferansına taraf-ı eşref-i saltanat-ı Osmaniye'den murahhas tayin buyrulmuş ve 1299 senesi Zilhiccesinin yirmi dokuzunda tebdilen birinci rütbeden mecidî nişân-ı zîşanı ihsan buyrulup 1300 senesinde bir müddet patent komisyonu riyasetinde bulunmuş ve 1301 Rebiülevvelinin onaltısında tebdilen birinci rütbeden nişân-ı âli-i Osmanî ve 1304 senesi Cemaziülevvelisinde imtiyaz-ı nişân-ı "âlisinin altın ve gümüş madalyaları ihsan ve cedd-i emcet hazret-i hilafetpenahi cennetmekan Gazi Sultan Mahmud Han-ı sani hazretlerinin cânib-i hümayunlarından zatına ve familyasına mahsus olmak üzere müşarünileyhin büyük pederine ihsan buyrulmuş olan nişân-ı iftiharî ta'lik etmesi hususuna üçyüzbeş senesi muharreminde müsade-i seniye-i hazreti padişahı erzan ve 307 senesi Muharreminde uhdelere rütbe-i samiye-i vüzerat tevcih ve 308 senesi Recebinde gümüş Girit madalyası ihsan buyrulmuştur.

İsimsiz

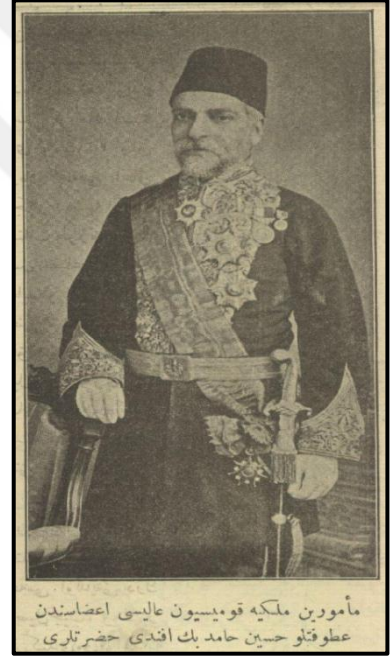
Asıl adı Dadyan Harutyun olan bu zatın, Ermeni kökenli olduğu, Mayıs 1829 senesinde doğduğu bilinmektedir. Eğitimini Fransa'da tamamlayan Artin Paşa, 1846 yılında eğitimini tamamlayıp mezun olduktan sonra 1848 yılında İstanbul'a gelerek Tercüme Odasında çalışmaya başlamıştır. 1853'te Hariciye Nezareti, 1854'te ise aynı nezaretin divan müdür yardımcılığı görevine getirildi. Osmanlı İmparatorluğunun

Paris Büyükelçiliğinde I. Sekreter olan Artin Paşa, 1862 yılında Paris'teki Osmanlı Elçiliğinde I. Sekreter olmuştur. 1866'da dersaadete geri geldiğinde Esham-ı Cedide Müdürlüğü, 1868'de Şura-yı Devlet azası, 1869'da orman müdürü, 1870'te maliye müsteşarı, 1872'de Haine-i Hassa müsteşarı-Orman ve Madenler nazırı, 1873'de İstanbul Altıncı Daire-i Belediye Meclisi başkan müsteşarı olan Artin Paşa, birinci derecede Osmanlı nişanına layık görüldü ve 1888'de paşalık rütbesine kadar yükseldi. Osmanlı Devleti'nde aldığı görevlerin yanında Ermeni cemaati komisyon üyeliği de yapmış olan Artin Paşa 1850'de maarif komisyonu üyesi, 1874'te Beşiktaş Okulu yönetin kurulu üyeliği yapmıştır.¹⁴² 7 Ekim 1901 yılında vefat ettiği bilinen Artin Paşa'nın ölümü, Malûmat Mecmuası'nın 13. cildinde haber edilecektir.

2.3.25. Hüseyin Hamid Beyefendi¹⁴³

Teracim-i Ahval

Müşarünileyh, mektubî-i sadrı âli mühimme odasından neşetle intihab-ı memurin komisyonu başkitabetinde ve yirmi seneyi müteceviz zarfında da naki ve terfi' suretiyle istinaf-ı hukuk ve cinayet mahkemesi azalıklarında ve adliye müfettişliği ve mahkeme-i istinaf-ı cünhe dairesi riyaseti ve mahkeme-i temyiz azalığı gibi hidmât-ı mühimme-i adliyede bulunduktan sonra üç seneden beri intihab-ı memurin komisyonu riyaset-i alisinde ve ilave-i memuriyet olarak hadise-i ahirede teşkil buyrulan komisyon-ı mahsus riyasetinde bulunmuşlar ve bu defa teşkil buyrulan memurîn-i mülkiye komisyon-ı alisi azalığına nasb ve tayin buyrulmuşlardır.

Hamid Bey Efendi Hazretleri şubat-ı idarei devlete hakikaten büyük bir vukuf kesb eden salifü'z-zikr vezaif-i mühümme-i resmîyeyi rıza-i ali dairesinde ifa ile temeyyüz eyleyen sadık rical-i muhademat-ı saltanat-ı seniyedendir.

İsimsiz

¹⁴²Silvart Kayar Malhasyan, "Dadyan Harutyun", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, C.1., İstanbul 1999, s. 364-365.

¹⁴³ *Malûmat*, C. 3, No:64, 3 Şaban 1314 / 7 Ocak 1897, s. 325-326.

2.3.26. Yorgaki Efendi ¹⁴⁴

Teracim-i Ahval

Erzurum ve Sivas Vilayetleri Adliye Müfettişi Saadetli Yorgaki Efendi

İstanbul'da Fener dahilinde tevellüd edip sinn-i sebavetinde mevcut olan sübyan ve idadi mekteplerinde tekml-i dürus ettikten sonra fener'de kain Rum mekteb-i kebirinde ikmal-i tahsil ve birinci defa mekteb-i saltanatı dairesinde teşekkül eden mekteb-i hukuk-ı şahane derslerini dahi ba'de'l-istima meslek-i matbuata sülük etmiş idi. Ol esnada neşr olunmakta bulunan Türkçe gazeteler ile gerek Fransızcadan tercüme etmek ve gerek re'san kaleme almak suretiyle menafi-i ammeye hadim neşriyatta bulunarak matbuat-ı Osmaniyenin pişdarları sırasına geçmiştir.

1293 tarihinde adliye dairesinde divan-ı fevkalade namıyla teşekkül eden birinci meclis-i ticarete Fransızca ve Türkçeye aşina katiplere ihtiyaç hissetmekle açılan müsabaka imtihanında birinciliği ihraz ederek divan-ı mezkûrun zabıt kâtib-i evvelliğine tayin olunmuş ve teşkilat-ı ahire-i adliyeye kadar hüsn-i hizmet etmiştir.

Teşkilat-ı ahirede dirayet ve rü'yeti nazar-ı itibara alınarak baş müdde-i umumi muavinliğine nasb olunmuş ve memuriyet-i mezkûrede on beş on altı sene mütemadiyen ifa-yı vazifeye gayret etmekle beraber yine yetmiş olduğu meslek-i matbuatdan müfarakatı bir vech ile caiz göremediğinden ara sıra gazetelere ve bahusus resail-i mevkuteye mevadd-ı mütenevvia hakkında bendler yazarak tezyin-i matbuat-ı Osmaniye'ye devam etmiştir. Bu yolda vuku bulan neşriyat-ı nafia' sının birçok numuneleri o tarihte çıkan "Envar-ı Zeka" risalelerinde mevcuttur.

Mamafih, gerek edebiyat-ı Osmaniye'mizi ve gerekse kütübhane-i adliyemizi en ziyade parlak ve nafi bir surette tezyin eden eserleri hasafet-i fikriye ve kudret-i kalemiyesi müşar-ı be'l-benan olan baş müdde-i umumi muavini saadetli Süleymân

¹⁴⁴ *Malûmat*, C. 3, No:64, 3 Şaban 1314 / 7 Ocak 1897, s. 325-326.

Tâlât Bey Efendi hazretleri ile müştereken kaleme aldıkları usul-ı muhakemat-ı cezaiyye kanununun şerh-i güzindir. Eser-i mezkur teşkilat-ı adliyemizin ibtida-i tatbikatında tertib ve tanzim olunarak o esnada ise memurînin hemen kaflesi mübtedilik ile muttasıf oldukları halde eseri mezkurdan bilaistifade gavamız-i hukukiyeye ol vasıta-i yegane ile akıl erdirmişlerdir. Eser-i mezkûrun tertib ve tanziminde sarf olunan gayret ve himmetin derecesi anlaşılmaq için şu kadar denilebilir ki neşri tarihinden bu ana kadar on seneyi müteceviz müddet mürur ettiği ve mekteb-i hukuk-ı şahanenin tesisiyle birçok mütefennîn-i memurîn-i adliye yetiştiği halde eser-i mezkur hâlâ memurîn-i dava vekillerinin elhasıl ilmi celil-i hukuk ile mütevakkil olanların eyadi-i makbuziyetinde ve hızır-ı can makamında tedavül etmektedir. Bir fenne dair ibtida neşr olunan eserden sonra meydan-ı istifadeye konulan diyer asarın ona faik olması kaide-i esasiye-i terakki icabından olduğu halde, eser-i mezkûr tarihinden beri nekais'-i melhuzasını ikmal edecek derecede şimdiye kadar hiçbir eser neşr olunamadığından ve müşarünileyhin diğer eseri sicil müdürü merhum Şevket Bey ile müştereken kaleme aldıkları usul-ı hukukiyeye kanunlarının şerhi dahi bir müddet devam ettikten sonra bazı esbab-ı mania heyluletiyle natamam kaldığından hele daha evvelkinin terakkiyat-ı hazıra-i adliyemize mütenasip tashihat ve ikmalât ile tekrar-i tab ve neşri yine müşarünileyhin himmet ve gayretlerine menud bulunmuştur.

Sahib-i tercümenin ve devlet uğrunda ettiği hidmât-ı mezkure behak takdir buyrularak rütbe ve nişan gibi esbab-ı tefeyyüz ile taltif buyruldukları gibi bu kere dahi Erzurum ve Sivas adliye müfettişliği memuriyet-i mutenabahasının uhde-i dirayetlerine tevcihi ile ifa-yı vazife ve eda-yı hüsn-i hizmet mesleki müstakiminde bir kat daha teşvik ve tergib buyrulmuştur.

İsimsiz

2.3.27. İbrahim Bey Efendi ¹⁴⁵

Teracim-i Ahval

Memurin-i Mülkiye Komisyonu Azasından Atufetli İbrahim Bey Efendi

Hazretleri

64 numaralı nüshamızda resm-i alileri derc kılınmış olan müşarünileyh hazretleri bidayeten be rü'üs-i hümayun-ı Rumeli masraf muhasebesine çırağ olarak fitrat-ı zatiyesinde meknuz olan zekâ ve isti'dad-ı fevkalade umum ümera-yı hazinenin nazar-ı tetkik ve tahsillerini' celb ile az zaman sonra kendilerini buldukları kalemin mümeyyizliğine ve beş sene sonra da maliye muhasebeciliğine terfi ile istihkaklarını temin eylemiştir. Muehhiran, bir aralık Selanik ve Halep defterdarlıklarında bulunarak oraların muamelât-ı maliye, varidât-ı emiriyesinin ıslah ve tezyidi esbabını istikmal edip 89 tarihinde tekrar masraf muhasebeciliğine ve 302 senesinde meclis-i maliye riyasetine memur buyrulmuşlardı. Müşarünileyh hazretlerinin buldukları bilcümle memuriyetlerde bi't-tahsis 25 sene maliye ve masraf muhasebeciliklerinde ve 10 sene de meclis-i maliye riyasetinde bihakkin ifa-yı hüsn-i vazife ile isbat-ı lısr-ı-iktidar eylemiştir.

İsimsiz

¹⁴⁵ *Malûmat*, C. 3, No: 65, 10 Şaban 1314 / 14 Ocak 1897, s. 346.

2.3.28. Mehmed Ali Cemal Bey ¹⁴⁶

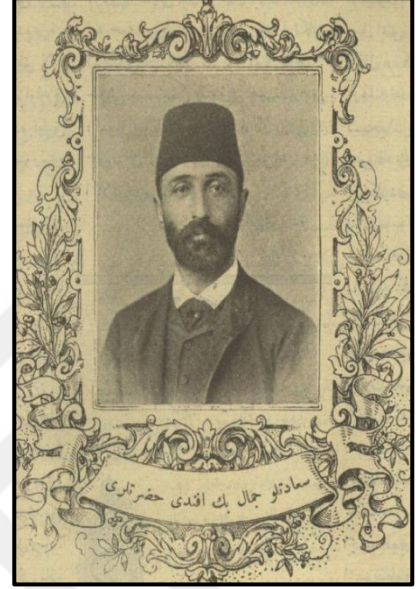
Teracim-i Ahval

Tesri-i Muamelat Komisyonu Azasından Saadetli Muhammed Ali Cemal Bey

Efendi Hazretleri

Ergani ve Keban Maden hümayunu kaymakamı müteveffa Ahmed Muhtar Efendi'nin mahdumudur. 1264 tarihinde dersaadette tevellüd etmiştir.

Mekteb-i maarif-i adliyede, Arabî'den mantika ve Farisî'den divan-ı Hafıza kadar ders görüp şehadetname almıştı. 1277 sene-i hicrîyesinde 13 yaşında olduğu halde mülazemetle mektubi-i sadr-ı ali odasına memur olup 78 senesinde pederiyle Maden'e azimet ve 81 senesinde yine odasına avdetle 84 senesinde rütbe-

i saliseye nail olmuş ve 85 senesi Rebiülahiri evailinde şurâ-yı devlet mülazımlığına ve 89 senesi Rebiülahiri'nin sekisinde daire-i muhakematın adliye nezaretine ilhakında mülazımlık ile daire-i mezkurede kalarak 90 senesi Zilhiccesinin on dördüncü günü rütbe-i saniye sınıf-ı sanisi ile taltif ve 93 senesi Rebiülahirinin yirmi birinde daire-i mezbure muavinliğine naki olunup sene-i merkume Cemaziülevvelisinde muvakkaten teşkil buyrulan mahkeme-i fevkalade baş kitabetiyle Tuna vilayetine i'zam olunmuştur. Ondan sonra, Rusçuk'a ve bu sırada zuhur eden harb meselesinden dolayı bazı hususi tahkik için reis - i mahkeme ile Vidin'e ve oradan adliye ve Sırbistan'da İzor muasker-i hümayunlarına giderek sene-i merkume cemaziülahiresinde, memuriyet-i asliyesine ric'at etmiş ve yine sene-i mezbure Recebinde daire-i muhakematın şura-yı devlete iade-i irtibatında mülkiye dairesi ve üçüncü sınıf muavinliğine ve üç gün sonra yine mezkûr muhakemat dairesine devamla memur olmuş ve 97 senesi Rebiülahirinin üçünde memuriyeti salifü'l beyan daire-i muhakemat başmuavinliğine ve sene-i merkume şehr-i Ramazanında dahiliye dairesi başmuavinliğine tahvil ve 98 senesi muharreminde rütbe-i saniye sınıf-ı mütamayizine terfi buyurularak sene-i mezkure Şevvalinde

¹⁴⁶ *Malûmat*, C. 3, No: 65, 10 Şaban 1314 / 14 Ocak 1897, s. 346.

dörtüncü rütbeden mecdi nişanını ihraz ve 99 senesi Cemaziülevvelisinde tanzimat dairesi başmuavinliğine intikal ile sene-i mezbure Şevvalinde dörtüncü rütbeden nişan-ı âli-i Osmanî ihsan buyrulmuştur.

Müşarünileyh Cemal Bey Efendi uhdesine 1300 senesi Recebinin yirmi dördünde rütbe-i ula sınıf-ı sanisi ve müehhirari rütbe-i ula sınıf-ı ula, 300 senesi martının on yedisinde şurâ'yı devlet-i bidayet müdde-i umumiliğine nakil buyrulmuştur.

Mir müşarünileyh, Galata gümrüğü ihtirasatının tahkikat-ı ulyâsı için be irade-i seniye teşkil kılınan komisyonda 1310 senesi şehr-i Receb-i şerifinin onüçünden, şehr-i Ramazan-ı şerifinin yirmi altısına kadar fahrî olarak bulunmuş ve hüsn-i hizmetine mebni şehr-i mezkûrun yirmi sekizinde ikinci rütbeden mecdî nişân-ı zişanı ihsan buyrulmuştur.

Cemal Bey Efendi salifü'z zikr memuriyetlerle beraber lieclü't-tahkik memuren birçok vilayetlere azimetle ibraz-ı maasir-i raviyetkârı etmiş ricali memurîn--i saltanat-ı seniyedendir.

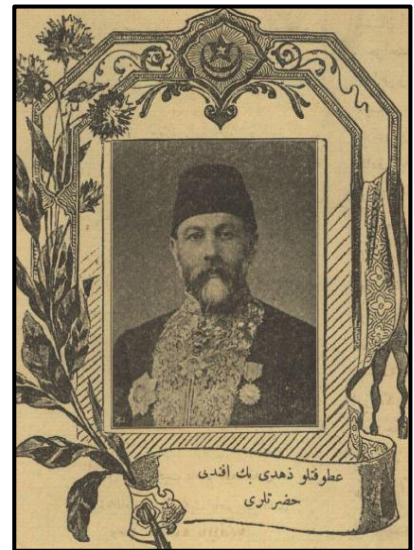
İsimsiz

2.3.29. Zühdü Beyefendi ¹⁴⁷

Teracim-i Ahval

Musul Vilayeti Vali-i Aliyyesi Atufetli Zühdü Bey Efendi Hazretleri

Müşarünileyh, Isparta mutasarrıfı kudemâ-yı bendegân-ı saltanat-ı seniyeden merhum Hasan Rüştü Efendinin necli necibinden olup 1259 sene-i hicriyesinde dersaadette kademnihade-i bezmşuhud olmuştur. Hususi muallimlerden lisan-ı Arabî ve Farisî ile mebadi-i ilim-i fıkhi, fen-i kitabeti ve ulum-ı fünûn-ı lazıme-yi tederrüs eyledikten sonra, evvela hazine-i celile-i maliyeden bed'e ile silsile-i meratib-i memuriyete dahil olmuşlardır. Bir müddet hazine-i maliye ketebesinde meyanında

¹⁴⁷ *Malûmat*, Cilt 4, Nüsha 73, s. 504.

bulunduktan sonra rusumat-ı imanet-i celiliyesinin hin-i teşkilinde, merhum Kâni Paşa tarafından isti'dat-ı fitriyeleri takdir olunmakla imanet-i müşarunileyha mektubi kalemine bilintihab tayin buyrulmuş ve bir iki ay sonra Bursa rusumu harir imaneti teşkil olunmasıyla merhum Halit Paşa ile beraber Bursa'ya azimet edib Bandırma rusum-ı harir müdürlüğüne tayin buyrulmuştur. Orada meşhud olan hüsn-i hidmâtına ehliyet ve raviyetine mükafeten bilahare bi'feterfi Vodin ve Silistre eyaletleri dehan ı nezaretine tahvil-i memuriyet ettirilmiştir. Nezaret-i mezkurunenin lağvı üzerine müşarünileyh de Tuna sevhili gümrükleri müdürlüğüne tayin buyrulmuş ve orada iki sene kadar ibraz-ı müessir-i kârşınası eyledikten sonra bilistifa dersaadete avdetleri vuku bulmuştur.

Dersaadette bir müddetler kireç kapısı gümrüğü başkitabetinde ve ba'de dersaadet emtia gümrüğü nezareti muavinliğinde bulunarak ibraz buyurdıkları hidmat-ı memduha ve mesai-i bergüzideleri, merhum Kâni Paşa tarafından mazhar-ı taktir-i feravan olmakla mükafeten Bosna ve bir sene sonra Samsun rusumat nezaretine tayin ve arası çok geçmeksizin kireç kapısı gümrüğü nezaretine nasp ile taltif buyrulmuştur. Müşarünileyhin bu nezarete buldukları üç sene zarfında kireç kapısı gümrüğü nezaretini intizam ve mükemmeliyetin son derecesini bulmuş ve ibraz buyurdıkları hüsn-i hizmet ve sadakat semeresi olarak mezkur gümrük varidatınca -fevkalade bir surette fadıla-i varidat husule gelmiştir. Bu vech ile müşarünileyh, üç sene bu nezarete bulunarak ba'de İzmir rusumât nezaretine tayin buyrulmuş ve bilahare müceddiden teşkil olunan dersaadet mülhakat gümrükleri nezareti ve bir kaç sene sonra mülhakat ve dehan ve Bursa rusumat nezaretleri ile ba'ya müdürlüğü birleştirilerek teşkil buyrulan dersaadet rusumat nezareti uhde -i iktidarlarına tafviz buyrulduğu gibi sonralarıda Erzurum rusumat nezaretine ve oradan Rumeli-i Şarkî gümrükleri müfet tişliği inzimamıyla Edirne rusumat nezaretine izam ve tayin buyrulmuştur.

Müşarünileyh, Edirne rusumat nezaretinden sonra İzmir ve ba'de Selanik defterdarlıklarına tayin buyrulup oradan Trabzon defterdarlığına becayış vuku bulması üzerine dersaadete avdetle Trabzon'a gitmeksizin teşkil olunan meclis-i maliye azalığına memur buyrulmuştur. Aradan üç dört sene mürur edince Kosova vilayeti defterdarlığına tahvil-i memuriyet ettirilmiş ise de vuku-ı istifası üzerine, kariha-i ilham sabiha-i hazret-i hilafet penahiden uhdelere şura-yı devlet-i tanzimat daire-i âliyesi azalığı tafviz ve oradan sicil-i ahval daire-i umumiyesi riyasetine

bi'ttayin ilave-i memuriyet olmak üzere riyaset-i müfehhome-i hazreti cihanbanide müteşekkil teshilât-ı sanduka riyaseti saniyesi uhde-i raviyet ve sadakatlarına tevcih ve ihsan buyrulmakla beraber muvakketen teşkil buyrulan tahsilat komisyonu riyaseti dahi ilave-i memuriyet kılınmıştır.

İşte bu kadar mühim ve mutena memuriyetlerde bulunarak ehliyet ve liyakat-ı kâmileleri rehin-i takdir-i ali olan müşarünileyh hazretlerinin uhde-i istihal-i atufilerine bu kerere musül vilayeti valiliği tevcih buyrulmuştur.

Müşarünileyh hazretleri buldukları memuriyetlerde müşahade olunan hidmat-ı hasene ve sadıkasına ve tezyid-i varidat hususundaki gayret ve mesaii cemilesine mukafeten rütbe-i saliseden bed'e ile sırasıyla rütbe-i balaya kadar kesb-i liyakat ve istihkak eylemiş ve sine-i hasafet-i defineleri birinci mecidî ve ikinci Osmani nişan-ı zişanlarıyla tezyin edildiği gibi Papa hazretleri tarafından Panof nişanı ihda edilmiştir.

Şiddet-i zeka, faaliyet, sadakat, gayret, tevazu gibi hasâil-i memduha-i insaniyeyi cami ve rey-i zerrin sahibi, müdebbir, muktedir bir vali-i âli-kadirdir.

İsimsiz

2.3.30. Nuri Beyefendi ¹⁴⁸

Teracim-i Ahval

Tufulliyetinden beri gördüğü ciddi bir terbiye-i fenniye ve medeniyyeye inzimam eden zekavet-i fitriyyesi saikasıyla bugün tahrirat-ı hariciyye başkitabeti memuriyyet-i mühimmesinde bulunan utufetli Nuri Bey Efendi Hazretleri, iktidar-ı siyasi, mezaya-yı ilmi, tecarüb-i ciddi gib her biri bir diplomata şeref-bahş olan meziyat-ı hakikiyye ile tasvir-i zat ve sıfat etmiş, tetebbuat-ı ilmiyye ve fenniye, mektebat-ı edebiyye ve siyasiyye ile ecille-riyal-i devlet miyanında ali bir mevkiye irtika eylemiş, genç, faal, gayur, hayr-hah, alim, tarih-aşına

¹⁴⁸ Malûmat, C. 4, No:74, 14 Şevval 1314 / 18 Mart 1897, s. 532-534.

bir zattır. Muhaberat-ı siyasiyede ibraz etmekte olduğu salabet-i efkar, asalet-i ifade, ceyadet-i fariha değil bizim, hatta lisan-ı Fransevi'de sahibi olanların bile caleb-i takdir ve gıptaları olacak derecede metin ve na-kabil tefliddir.

Nuri Beyefendi Hazretleri, esasen Avrupa'da ikmal-i tahsil etmiş ve liyakat-ı fitriyyesinin müesser-i yegane-i mükafatı olarak bulunduğu memuriyyetlerde dirayet ve malumat-ı fenniyyesini yar ve agyara karşı cidden ibraz ve isbat eylemiş olduğu gibi, tahrirat-ı hariciyye kitabeti gibi olan bir memuriyyet-i mu'tena behaya nasb ve tayinini müteakib, vezaif-i mevduasının ifasında gösterdiği sür'at ve intizam ile bir kaidhamızın fitriyye ve secaya-yı bergüzidesini irae etmiştir.

Nuri Beyefendi Hazretleri, Fransa'ya taraf-ı saltanat-ı seniyyeden ziraat tahsili için izam edilmiş ve ba'dü'l-ikmal Dersaadet'e avdetlerinde müteaddid memuriyyetlerde ve bilahare ziraat müdüriyyetinde bulunarak ve terakkiyat-ı ilmiyye hususundaki meziyetlerini ibraz eyledikleri sırada münhall olan tahrirat-ı hariciyye kitabetine tayin buyurulark tarih-i tayinlerinden şimdiye kadar dil-hah-ı ali dairesindeki mesai-i kâr-agahileriyle birçok defalar nail-i mükafet hazret-i şehyari oldukları gibi muhtelif rütbede olmak üzere ecnebi nişanlarını dahi ahraz etmişlerdir.

Binaenaleyh daha büyük memuriyyetlerde devlet-i ebed müddet Osmaniyye'ye ve bilhassa zat-ı şevket-semat hazret-i hilafet penahiye arz-ı hidemat-ı ciddiyye ve nafia eylemelerini iltaf-ı ilahiyyeden temenni eyleriz.

İsimsiz

2.3.31. Yusuf Efendi ¹⁴⁹

Teracim-i Ahval

Bulgar İksarahı Rütbelü Yusuf Efendi Hazretleri umum-ı Bulgarların reis-i ruhanisi olup mevki-i memuriyyeti Dersaadet'tedir. Müşarünileh hazretleri miladın 1842 tarihinde Filibe civarında (Kalofer) şehrinde doğmuş ve el-yevm elli beş yaşlarında bulunmuştur. Oranın mütehayzanından birinin evladı olup bulunduğu şehrin mektebinde talim-i evvelisini icra ettikten sonra Dersaadet'e gelerek ol vakit Bebek'te muntazam bir Katolik mektebine birkaç seneler devam ettikten sonra tahsil-i hukuk için Paris'e giderek ve orada birkaç seneler kemal-i itina ile derslerine devam

¹⁴⁹ *Malûmat*, C. 4, No:74, 14 Şevval 1314 / 18 Mart 1897, s. 532-534.

ettikten sonra parlak bir surette imtihan vererek şehadetnamesini istihsal ile Dersaadet'e avdet ve ol vakit burada neşr olunan "Citaliçe" nam Bulgar edebi gazetesine muharrir olmuştur. Bir müddet sonra Bulgar eksarhanesine başkatib tayin olunarak 1872 tarihinde silk-i ruhaniye girerek Eksarhos vekili tayin olunmuştur. Malik olduğu zeka ve hüsn-i ahlak ve malumat-ı mükemmelesi sayesinde yetmiş altı tarihinde Lofça metropolidliğine tayin olunmuştur. İbraz ettiği fezanet ve hukuk saltanat-ı seniyyeyi muhafaza zınnında sarf eylediği gayret ve dirayet ol vakitten kendilerini takdir ettirmiş ve ol vakit ki eksarih intihabında Dersaadet Bulgar eksarihiyye makamına tayin olunmuştur. O müddetten beri yani yirmi sene aliyü'l-devam Bulgar milletinin reis-i ruhanisi olup haiz olduğu dirayet-i fevkaladesi olduğu mevki-i ali zaten kendisinde mevcut olan muhabbet-i Osmaniyye'yi kat kat tezeyid ettirmiş ve bu hengam zarfında ibraz-ı iktidar ve devr-i endişlik ile menafi-i Osmaniyye'ye hadım ve her türlü hususatta hukuk-ı Osmaniyye'yi muhafaza ve daima Bulgar milletini tabiiyyet-i Osmaniyye'de kemal-i sadakat ve istikametle olmalarını nasihat edip taht-ı tabiiyyet-i Osmaniyye'de bulunan bi'l-cümle Bulgar milletini ihya ve nail-i selamet eylemişlerdir. Yusuf Efendi Hazretleri millet-i Osmaniyye'ye hılkaten muhib ve hükümet-i Osmaniyye'ye cidden sadık bulunduğu gibi şevketlü padişahımız velinimet-i bi-minnetimiz Abdülhamid Han Gazi efendimiz Hazretlerine fevkalade ve gayet samimi bir his-i sadakat ve muhaleset-i haiz olup o nam-ı mukaddes hümayunlarını daima kendisine ve mensub olduğu millete en büyük şeref ve medar-ı saadet bir leva-yı fevz-i selamet add eder.

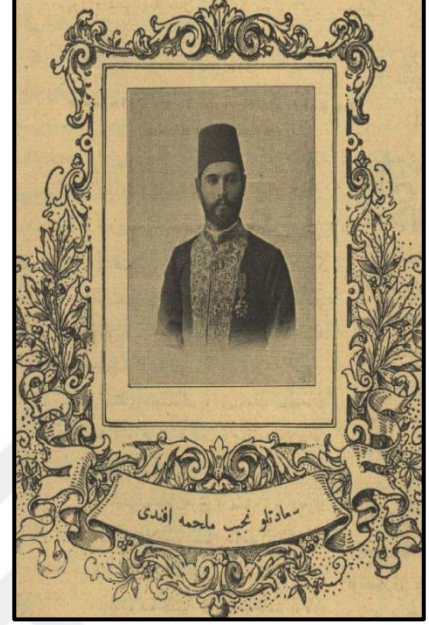
Müşarünileyh hazretleri mecdi, Osmani nişan-ı zişanının birinci rütbelerini altın ve gümüş imtiyaz madalyalarını haizdir. Bulgaristan'ın (Sent Aleksandır) ve liyakat nişanlarının büyük kordonlarını ve Rusya hükümetinin (Sent An) nişanının büyük kordonunu hamildir. Müşarünileyh hazretleri Paris mekatib-i aliyyesinden ve hukuk mektebinden mezun olduğu gibi birçok Avrupa lisanlarına gavamızıyla aşına ve Türkçe ve Rumca lisanlarını dahi mükemmel bilirlir.

İsimsiz

2.3.32. Necib Bey ¹⁵⁰

Teracim-i Ahval

“Elbasire” nam gazetenin sahib-i imtiyaz ve ser-muharriri olub an-asıl Beyrutlu Beşare Bey’in mahdumu ve orman ve maadin ve ziraat nazırı utufetlü Selim Efendi hazretlerinin biraderleridir. 1861 sene-i miladiyesi Nisanının 11’inci günü Beyrut’da tevellüd edüb Beyrut mekatib-i aliyyesinde tahsil-i ulum ederek 1876 tarihinde icazet almışdır. Müma-ileyh hukukdan dahi mezun olub bundan dokuz sene mukaddem Tunus maliyye nezareti dava vekili memuriyyetiniz ihraz etmişdir. Kıta-ı mezkurede elyevm neşr olunmakda olan (Elbasire) nam gazetesini bundan altı sene mukaddem neşr etmeye başlayarak fevkalade ragbet ve ehemmiyeti mucib olmuşdur. Necib Bey’in birçok telifatı vardır.

Müma-ileyh üçüncü mecdi ve Osmani ve iftihar madalyalarını dahi haizdir. Kendisi hoş sohbet, fazıl, zeki, gayur, faal erbab-ı ehliyyetdendir.

İsimsiz

2.3.33. Mustafa Nazım Beyefendi ¹⁵¹

Teracim-i Ahval

Müşarünileyh Nazım Beyefendi Yenişehir eşraf-ı hanedanından Tayfur Bey’in salebinden 1279 senesinde tevellüd ederek mekatib-i ibtidaiyye ve rüşdiyyede ikmal-i tahsil ve muallim-i mahsusdan Arabi ve Fransız lisanlarını tederrüs eyledikten sonra mekteb-i hukuka dahil olmuş ve oraca her sene sınıfının birincisi olarak ilm-i celil-i hukuku teallüm ile aliyyü’l-ali dercesinde şehadetnameye nail olmuştur.

¹⁵⁰ *Malûmat*, C. 4, No:74, 14 Şevval 1314 / 18 Mart 1897, s. 532-534.

¹⁵¹ *Malûmat*, C. 4, No:77, 6 Zilkade 1314 / 8 Nisan 1897, s. 591-594.

Mektubi-i hariciyye hulefalığında bulunduğu esnada yani 1302 senesinde saniyye ve müteakiben saniyye sınıf-ı mütemayyizi rütbeleri ile taltif buyurulduğu gib 1306 senesinde dahi Şura-yı Devlet bidayet müddedi-i umumiliği muavinliğine nakl-i memuriyyet ile tesrir kılınmıştır.

İfa-yı vazifedeki mesai-i vakıası ve ibraz eylediği iktidar ve ehliyyeti cihetiyle 1307 senesinde rütbe-i alileri evla sınıf-ı sanisine terfi buyurulmuş ve müteakiben üçüncü rütbeden bir kıta mecidi nişan-ı zişanıyla ve bin üç yüz on senesinde dahi rütbe-i mezkureden Osmani nişan-ı alisiyle mazhar-ı taltif-i ali olmuştur.

Vazife-i memuriyyetinin ifasında izhar eylediği akdam ve rüviyyet cihetiyle 1311 senesi ramazınında uhdelerine terfien rütbe-i evla sınıf-ı evla tevcih ve 1310 senesi ağustosunda terfien bidaet müdde-i umumiliğine ve bir sene sonra istinaf müdde-i umumiyelerine ve 1312 senesi kanunisanisinde dahi temeyyüz mübde-i umumiliği memuriyyet-i aliyyesine tayin buyurulmuştur.

İki üç sene mukaddem Mekteb-i Hukuk-ı Şahane'de (Hukuk-ı ceza ve tetbikat-ı cezaiye) derslerini tedris ile ilm-i hukukta hazi-i nisab oldukları iktidar ve dirayetlerinden talibiyyetini dahi müstefid eylemişleridir.

Geçen sene ba'irade-i seniyye-i hazret-i hilafet penahi dahiliyye nezaret-i celilesinde müteşekkil tesri-i muamelat komisyonu azalığına ve bir müddet sonra ilave-i memuriyyet olarak Bab-ı Ali'de müteşekkil teftiş komisyonu azalığına tayin buyuruldukları gibi Girit umur-ı adliyyesinin tanzim ve tensiki hakkında düvel-i muazzame cenerak konsoloslarından mürekkeb olarak birkaç ay mukaddem teşkil olunan muhtelif komisyona dahi ba'irade-i seniyye-i hazret-i hilafet penahi taraf-ı saltanat-ı seniyyeden reis tayin buyurulmak hasebiyle mezkur komisyon heyetiyle beraber Girit'e azimet eylemiş ve marzi-i ali dairesinde ikmal-i vazife eyleyerek ahiren Dersaadet'e avdet etmişlerdir.

İsimsiz

Yenişehir Fener'de 1862 yılında doğan Mustafa Nazım Bey, Sıbyan ve Rüşdiye'yi bitirdikten sonra Fransızca öğrenerek Hukuk Mektebine başlamıştır. 1881 yılında Hariciye mektubi kalemine, 1888 yılında Şura-yı Devlet Bidayet Mahkemesi Müdde-i Umumi Muavinliği'ne, 1894 yılında da Bidayet Müdde-i Umumiliği'ne, İki

sene sonra Şura-yı Devlet İstinaf Müdde-i Umumiliği'ne tayin edilen Mustafa Nazım Bey, 1895'te a bu görevine ek olarak Teftiş Komisyonu Azalığı'na atanmıştır. Girit'te Islahat-ı Adliye Komisyon'u Reisliği'ne, 1897 tarihinde Şura-yı Devlet Temyiz Müdde-i Umumiliği'ne, bir yıl sonra Mülkiye Mektebi Usul-ı İdare Muallimliği'ne ve Hukuk Mektebi hukuk dersi muallimliğine atanan Mustafa Nazım Bey, 1900 Brüksel'de toplanan Hapishaneler Konferansı'na Osmanlı delegesi olarak katılıp, aynı yıl Musul Vilayeti'ne vali olarak atanan atanmıştır. 1901 yılında Golç Valiliği'ne, 1902 yılında Şerif Mehmet Rauf Paşa'dan sonra Erzurum Valiliği'ne tayin edilmiştir. Ağır vergiler ve ekonominin bozukluğu sebebiyle 1906 senesinde Erzurum'da ortaya çıkan halk ayaklanmasında, halkın isteklerini yerine getiremeyen Mustafa Nazım Bey, Erzurum halkının tepkisiyle karşılaşmış, askerlerin desteğini alan halk İstanbul'dan valinin görevinin sonlandırılmasını istemeye başlamıştır. Bu olay sonucunda Erzurum'a Diyarbakır valisi Atabey, Diyarbakır'a da Erzurum valisi Mustafa Nazım Bey atanmıştır.¹⁵² Aynı yıl Kastamonu Valiliği'ne getirilen, fakat bu görevden alınarak Irak'a Heyet-i Islahiye Reisliği'ne tayin edilen Mustafa Nazım, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Yanya Valiliği'ne atanmıştır. Göreve başlamadan istifa etmiş Hüseyin Hilmi Paşa Kabinesi'nde Adliye Nazırlığı'na getirilmiştir. Bu görevine devam ederken 13 Nisan 1909 tarihinde patlak veren 31 Mart Hadisesi'nin başladığı gün Bab-ı Ali'den Yıldız Sarayı'na giderken yolda isyancılar tarafından öldürülmüştür.¹⁵³

¹⁵² Mücellidoğlu Ali Çankaya, *Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları İle Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1859-1968)*, C.1., Örnek Matbaası, Ankara 1954, s.1054.

¹⁵³ Erkan Cevzîliler, Ali Servet Öncü, "Erzurum Valisi Mustafa Nazım Bey'in Vilayetteki Çalışmalarına Dair Raporu (1905)", *Türkish Studies*, S. 5., Ocak 2013, s.71-88.

2.3.34. Mahmud Celeleddin Paşa¹⁵⁴

Teracim-i Ahval

Sultan Ahmed Han-ı Salis asrında sadrazam bulunan Ali Paşa merhumun ahfadından olup hala müşarünileyhin vakfi mütevellisidir.

Kudema-yı rical-i devlet-i aliyyeden merhum Aziz Efendi'nin salebinden bin iki yüz elli dört sene-i hicriyyesinde İstanbul'da tevellüd edip mekatib-i rüştiyyenin hin-i tesisinde en evvel açılmış olan Sultan Bayezid Mekteb-i Rüşdiyyesi'ne devam ve bin iki yüz altmış dokuz tarihine kadar iki defa huzur-ı Abdülmecid Hanide icra olunan resm-i imtihanda ibraz-ı asar-ı rüviyyet etmeleriyle mükafaten o zaman icad buyurulan gümüş ve altın iki nişan-ı aferin-i imtihana nail olmuşlardır.

Mektebde buldukları müddetçe kendilerine karabet-i sihrisi bulunan fuhul-ı ulema-yı asırdan Enderun-ı Hümayun hocası Mustafa Şakir Efendi merhumdan mekteb-i tedrisatı haricinde ulum-ı Arabiyye ve funun-ı muhtelif tederrüs ve teallüm etmişlerdir.

Bin iki yüz altmış dokuz senesinde meclid-i vala mazbata odasına memur ve bin iki yüz yetmiş üç senesinde meclis-i vala'nın maliyye dairesine başkatib ve bade meclis-i mezkure zabt memuru tayin olunup rütbe-i rabia ile mesrur olmuşlardır. Cülus-ı Abdülaziz Haniyi müteakib uhdelere rütbe-i saniyye sınıf-ı sanisi tevcihiyle meclis-i mezkura katip nail ve bin iki yüz yetmiş dokuz sene-i hicriyyesinde rütbe-i saniyye sınıf-ı mütemayizi ile başkatib olup o tarihte dördüncü rütbeden mecidi nişan-ı zişanını ihraz etmişlerdir.

¹⁵⁴ *Malûmat*, C. 4, No:79, 20 Zilkade 1314 / 22 Nisan 1897, s. 632-634.

Bin iki yüz seksen tarih-i hicriyyesinde rütbeleri evla sınıf-ı sanisine ve seksen üçte sınıf-ı evveline terfi ve nişanları üçüncü rütbe mecidiye ve sene-i mezkure nihayetinde vilayat nizamnamesinin tanzimine mükafaten ikinciye tebdil buyurulmuştur. Bin iki yüz seksen dört sene-i hicriyyesinde sadr-ı esbak Ali Paşa merhumun maiyetiyle Girit'e azimet ve sene-i mezkure evahirinde Dersaadet'e avdetle hidemat-ı vakıalarına mükafat olarak kendilerine ikinci rütbeden nişan-ı Osmani ve Girit madalyası ita bulunmuştur.

Bin iki yüz seksen beş tarih-i hicriyyesinde şura-yı devletin teşekkülüne mübenni azalık inzimamıyla başkitabette ibka buyurulup bin iki yüz seksen altı tarihine kadar kitabet-i mezkurede ibraz-ı asar-ı hasafet eylemişlerdir. Muahharen uhdelerine rütbe-i bala ile sadaret-i uzema ve dahiliyye nezaret-i celilesi müsteşarlığı tevcih buyurulup yine o tarihte Fransa imparatoriçesi tarafından Ali Paşa merhum maiyetiyle istikbaline memur olmuşlardır.

Bir sene sonra müsteşarlıkların ilgasıyla mübenni amedi-i divan-ı hümayun memuriyyetine nasb ve tayin buyurulup bin iki yüz seksen sekiz evasıtında yani Ali Paşa'nın vefatında mazul olmuşlardır. Müddet-i mazuliyyetleri iki seneye yakın imtidat edip bin iki yüz doksan sene-i hicriyyesinde Divan-ı Ahkam-ı Adliyye muhakemat dairesi azalığına tayin ve bir sene sonra seyahatle Mısır'a azimet ve avdet edip doksan iki senesi evahirinde saniyyen amed-i divan-ı hümayun olarak doksan dört tarihinde tebdilen birinci rütbeden mecidi nişan-ı zîşanıyla taltif buyurulmuştur.

Bin iki yüz doksan beş sene-i hicriyyesinde amedcilik memuriyyetinden infisal ile üç ay sonra şura-yı devlet tanzimat dairesi azalığına ve doksan yedi tarihinde daire-i mezkure riyasetine memur buyurulup hidemat-ı vakıalarına ve kıdemlerine mükafaten bin iki yüz doksan sekiz tarih-i hicrisinde uhdelerine rütbe-i samiyye-i vezaret tevcih buyurulmuş ve bin üç yüz bir tarihinde Tophane'de teşekkül eden umur-ı nafia komisyonu azalığı ilave-i memuriyyet kılınmıştır.

Bin üç yüz dört sene-i hicrisinde Girit'te zuhur eden fesadın indifaıyla asayiş-i mahallinin iadesi için taraf-ı eşref hazret-i padişahiden memuriyyet-i fevkalade ile Girit'e gidip kırk gün müddetle o gaileyi bitirmişler ve esnayı avdetle Sisan ceziresinde zuhur eden heyecanın tezkini ileva-i memuriyyet buyurulmakla o meseleyi dahi tanzim ve tesvih eylemişlerdir. Dersaadet'e avdetlerinde hidemat-ı

mebrurelerine mükafaten murassa nişan-ı Osmani ve altın ve gümüş imtiyaz madalyaları ile taltif buyuruldukları misüllü muvazene-i umumiyeye-i devlet-i aliyyenin tedkik ve müzakeresi için canib-i seniyyü'l-cevanib hazret-i padişahiden teşkil buyurulmuş olan komisyon riyasetine ve müteakiben maliyye nezaret-i celilesine memur olmuşlardır. Sene-i mezkure evahirinde nezaret-i mezkureden infisalleri vuku bulup ve bin üç yüz yedi senesinde zuhur eden heyecana mübenni yine memuriyyet-i fevkalade ile Girit'e azamet edip avdetlerinden birkaç mah mürurunda yani sene-i mezkure cemaziü'l-ahiresinde uhdelere Hüdevendigâr vilayeti valiliği tevcih buyurulmuştur. O sırada müşarünileyh hazretlerine İran devleti tarafından birinvi Şîr ü Hurşîd ve İtaya devleti canibinden dahi yine birinci rütbeden Koron İtali nişanlarıyla Saksonya devleti canibinden birinci rütbeden bir kıta nişanlar ita ve ihda olunmuş ve bin üç yüz sekiz sene-i hicriyyesinde dahi ahiren tesis buyurulan Girit altın madalyasının bir kıtası ihsan buyurulmuştur.

Bin üç yüz dokuz senesi muharreminin yirmi sekizinci günü ticaret ve nafia nezaret-i celilesine memur buyurulmuş olduğu halde Girid ceziresi mesalihinin kesbi ehemmiyyet etmesine binaen mah-ı saferin beşinci günü Girid vilayeti vali vekaletine memur ve murassa nişan-ı mecidi ile mesrur buyurulmuş ve üç yüz dokuz senesi zi'l-haccesinin on dokuzunda Esfakya hadisesi tenkiline mükafaten liyakat madalyasının altından mamul bir kıtasına mazhar olmuşlardır.

Üçyüz on iki sene-i hicriyyesi muharreminde Girid vilayetinden mufassalen Dersaadet'e avdetle mabeyn-i hümayunda teşekkül eden ıslahat-ı maliyye komisyonu riyasetine memur ve otuz bin gürüş mazuliyet maaşı ile bir sene kadar dua-yı devlet-i ebed-müddetle meşgul olub bin üç yüz on üç senesi cemaziü'l-evvelisinde tekrar ticaret ve nafia nezaret-i celilesine memuriyyeti vuku bulmuş ve Rumeli ıslahatı ve bûdce komisyonları riyasetine tayin ve ahiren hidemat-ı sabıka ve lahifesine mükafat olarak murassa iftihar nişan-ı alisi ihsanıyla tesrir buyurulmuştur.

Devletlü Mahmud Celalü'd-din Paşa hazretleri afahim-i vükela-yı devlet-i aliyyeden ve eazım-ı vüzera-yı saltanat-ı seniyyeden bir asıf-ı ali-kader ki iktidar devletleri idare-i umur-ı hükumette ne kadar büyük muvaffakiyyetler husulüne sebep olmuş ise dest-i kemallerinde perveriş-yab olan kalem-i irfanları da edebiyat-ı Osmaniyemize o derece azim hizmetler iraz ederek hekim ve edib gibi iki sıfat-ı kemalin zat-ı asıfanelerinde müctemi olduğunu göstermişlerdir.

Müşarünileyh hazretleri şimdiye kadar her nerede bulunmuşlar, her nerede ifa-yı vazifeye dest-zen-i şuru' olmuşlar ise hikmet-i hükümete tevfik-i hareketden asla inhiraf etmemişlerdir. Bahakk nail oldukları müteaddid ve büyük büyük memuriyetlerin hepsinde devlet ve millete ettikleri faydeli hizmetleriyle cümlenin celb-i memnuniyet ve mahzuziyyetini akdem amal-ı ittihaz eylemişlerdir. Ezcümle Girid vilayetindeki icraat-ı hekimaneleriyle elan nafia nezaretinde ibraz buyurdıkları hidemat-ı hasene ve hele hareket-i arzdan harab olan kebirin ki asar-ı Osmaniiyenin ileri gelenlerinden biridir – müceddiden denilecek mertebede hüsn-i tamirine ve ashab-ı akar ve emlaka irae-i tarik-i teshilat ile muhafaza-ı asar-ı umrana dair vuku bulan ihtimam tam-ı veziraneleri şayan-ı şükran-ı azim mevadd-ı mühimmedendir.

Cihet-i maneviyyede yani amal-i fikriyedeki iktidarlarının büyüklükleri dahi müteaddid eserlerinde nümayandır. Ve hele büyük memuriyetlerin meşagilinden vareste olub istirahat edecekleri vakti bile iza'e buyurmayub inşad ve tahrir eyledikleri eşar ve mensurat o kadar büyük hissler ve rakik tefekküratın mahsul-ı kemalidir.

Ve'l-hasıl devletlü Mahmud Celalü'd-din Paşa hazretleri vücudlarıyla iftihar olunur eazım-ı vüzera-yı Osmaniiyedendir.

İsimsiz

İstanbul'un Vefa semtinde 1838 yılında dünyaya gelen Mahmud Celaledin Bey, maliye nezareti muhasebecisi Mehmed Aziz Efendi'nin oğlu, Çorlulu Ali Efendi'nin soyudur. Beşinci kuşaktan dedesinin Çorlulu olması dolayısıyla Celaledin Efedi'ye "Çorluluzade" lakabı takılmıştır. Memuriyet hayatına genç yaşta başlamış Osmanlı memurlarındandır. Önemli memurluklarından biri 1881 yılında vezirlik rütbesine terfi etmesidir. Girit'te çıkan karışıklıklara son vermesi için sık aralıklarla, adı geçen bölgeye gönderildi. 1899 yılında vefat etti.

2.3.35. Dilberzade Efendi ¹⁵⁵

Teracim-i Ahval

Bab-ı Ali Teftiş Komisyon Azasından Saadetli Dilberzade Efendi Hazretleri

1847 sene-i miladiyesinde İzmir’de tevellüd edib oranın asil familyalarından birine mensub¹⁵⁶ ve şehir-i mezkûrun Propogan mektebinde tahsil-i ilim ettikten sonra müehhiran tahsil-i ilim için Almanya’ya giderek orada beş sene kadar ikâmet eylemiş ve edebiyatla iştilal ederek Almanca tiyatro piyesleri telif eylemiştir ki, bunlar Almanya tiyatrolarında mevkî-i temaşaya vaz’ olunub fevkâlâde mazhar-ı hiisn-i kabul olmuştur.

1867 tarihinde İzmir’e avdet ederek hükümet-i seniye memuriyetlerinden Aydın vilayet-i celilesi tercümanlığına tayin ve rabia

rütbesiyle taltif olunmuştur. 1872 senesinde Rusçuk istinaf ticaret mahkemesi riyaset-i saniliğine tayin olunmuş ve müehhiran Niş ticaret mahkemesi riyasetine ve biraz sonra Vidin ticaret mahkemesi riyasetine tayin buyrulmuştur ki sadr-ı lâhik fehabetli, devletli Halil Rıfat Paşa Hazretlerinin o zaman Vidin’de mutasarrıf bulunduğu hengâmda, beş sene memuriyet-i mezkurede bulunmuştur.

Muharebe-i mündefiada Gazi Osman Paşa Hazretlerinin kitabet-i ecnebiye memuriyetinde bulunmuş ve İzvor muharebesinden sonra dördüncü rütbeden mecidiye nişan-ı zişanıyla taltif buyrulmuştur. Gazi-i müşarünileyh hazretlerinin Plevne’ye harekâtında İzmir’e avdet ederek¹⁵⁷ teşkilât-ı adliye esnasında şehir-i mezkûr bidayet mahkemesi ceza dairesi müdde-i umumiliğine tayin olunmuştur. Ahiran, Sakız mahkeme-i ceza riyasetine tayin ve bu esnada rütbesi saniye sınıf-ı sanisine tahvil olunub dördüncü rütbeden bir kıt’a Osmanî nişan-ı zişanı ihsan

¹⁵⁵ *Malûmat*, C. 4, No:81, 12 Zilhicce 1314/ 12 Mayıs 1897, s. 682.

¹⁵⁶ *BOA*, ŞD.SAİD, 29.14 / 1263 00.

¹⁵⁷ Teftiş Komisyonu azasından Dilberzade Efendi’nin görev atamaları dışında, şahsi işleri içinde İzmir’e seyahat ettiği ve bu seyahatler için izin aldığına dair Bkz. *BOA*, A.}MKT.MHM., 682.19 / 1315 Ca 05.

buyurulmuştur. Ba'dehu Selanik istinaf müdde-i umumiliğine ve bir sene sonra dersaadete celb olunub ticaret ve ziraat nezareti umur-ı ecnebiye kalemi müdüriyetine tayin olunmuş ve rütbe-i mütemayize ile taltif buyrulmuştur. İki sene sonra maliye nezaret-i celilesi hukuk müşavirliğine ve 1891 senesinde Patenta komisyonu azalığına ve iki sene evvel bâbıalide teşekkül eden Anadolu vilayet-i şahanesi ıslahatı komisyon azalığına bi't-tayin rütbesi dahi ulâ sınıf-ı saniligine terfi buyrulmuştur. Elan dahi bâbı'ali teftiş komisyonu azalığına tayin buyrularak geçenlerde rütbesi ulâ sınıf-ı evveline terfi buyrulmuştur.

Müşarünileyhi otuz seneden beri memuriyet-i devlet-i aliyyede istihdam olunub¹⁵⁸ her hususta ibraz-ı sadakat ve dirayet eylemiştir. Kendileri birçok elsine-i ecnebiyeye aşına erbab-ı iktidardan olduğu gibi saltanat-ı seniyyenin en sadık bendelerinden bulunduğu cümlece malumdur.

Mehmed Tahir

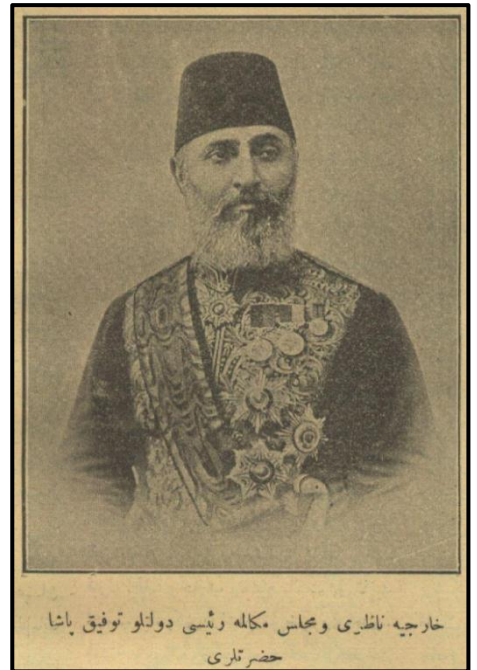
2.3.36. Ahmed Tevfik Paşa¹⁵⁹

Teracim-i Ahval

Hariciyye Nazırı Devletlü Ahmed Tevfik Paşa Hazretleri

87 numaralı malumatımızda resm-i alileri münderic bulunan ferikan-ı kiramdan merhum İsmail Paşa'nın mahdumudur. Bin iki yüz altmış bir senesi saferinin ikisinde Dersaadet'te tevellüd etmiştir.

Bin iki yüz yetmiş beş senesi saferinde silk-i celil-i askeriye dahil ve yetmiş yedide mülazımlık rütbesine nail olduğu halde bi'l-istifa seksen üçte Bab-ı Ali Tercüme Odası'na ve seksen dokuz senesi camaziü'l-ahiresinde Roma ve sen-i mezkure şevvalinde Viyana ve

¹⁵⁸ Bu istihdamlar bazen görev değişimleri de olmuştur. Şöyleki 1904 senesinde Memurin-i Mülkiye Komisyonu azası Diran Bey ile Şura-yı Devlet azası Dilberzade Efendi arasında, gerekli durumlarda padişah emriyle görev değişimleri yapılmıştır. BOA, BEO, 2397.179748 / 1322 C 15.

¹⁵⁹ Malûmat, C. 4, No:90, 14 Safer 1315 / 15 Temmuz 1897, s.840-842.

doksan senesi rebü'lahirinde rütbe-i saniyye sınıf-1 sanisi tevcihiyle Berlin sefaret-i seniyyeleri kitabetlerine memur olarak sene-i mezbure cemazi'l-ahiresinden şabanına kadar iki mah ve doksan bir senesi cemazi'ül-ahiresinden şabanına kadar yine iki mah sefaret-i müşarünileyha maslahatgüzarlığında bulunduktan sonra doksan iki senesi zilkaddesinde Atina ve doksan üç senesi şabanında Petersburg sefaret-i seniyyeleri başkitabetlerine terfi edilmiş ve sene-i merkume şevvalinden doksan dört senesi rabiülahirine değin sefaret-i seniyye maslahatgüzarlığını ifa edip bade Dersaadet'e avdet eylemiştir. Müteakiben rütbesinin saniyye sınıf-1 mütemayizine terfi-i ve politika memuriyeti ile ol vakit ordu-yı hümayun merkezi olan Şemni'ye azimet ve orada iken rütbe-i evla sınıf-1 sanisine nailiyyetle hitam-1 vazifede Dersaadet'e avdet ederek doksan altı senesi Şaban'ının yirmi dördünde üçüncü rütbeden Mecidi nişan-1 zişanı ihsanıyla reisen Atina sefaret-i seniyyesi maslahatgüzarlığına tayin ve doksan dokuz senesi saferinde tebdilen ikinci rütbeden mecidi nişan-1 zişanı tevcih ve cemaziülahiresinde rütbesi evla sınıf-1 evveline terfi buyurularak bin üç yüz senesi Şaban'ında fevkalade murahhas orta elçi unvanı ile asaleten sefaret-i müşarünileyhaya tayin buyurulmuş ve zilhaccesinin ikisinde uhdesine terfien rütbe-i bala tevcih ve ikinci rütbeden Mecidi nişan-1 zişanı birinciye terfi ve tebdil olunmuştur. Bin üç yüz iki recebinin on ikisinde Paris'te müteşekkil Süveyş Kanalı komisyonu taraf-1 devlet-i aliyyeden memuren izam buyrularak ramazan-1 şerifinin on dördünde ikmeli vazife ile Atina'ya avdet sene-i mezkure zilhaccesinin yirmi dördünde Berlin sefaret-i seniyyesine tahvil-i memuriyyet eylemiş ve üç yüz yedi senesi rabiülevvelî gurrasinde rütbe-i saniyye-i vezaret tevcih ve üç yüz on senesi ziladdesinin yirmi dokuzunda birinci rütbeden nişan-1 ali-i Osmani ve üç yüz on iki senesi şabanının on sekizinde altın ve gümüş imtiyaz madalyaları ihsan buyurularak üç yüz on üç cemaziülevvelisinin on sekizinde sıhhiye nezaret-i celilesine tayin buyurulmuş ve sene-i mezkure ramazanının yirmi sekizinde murassa Osmani ve zilhaccesinin altısında murassa Mecidi nişan-1 zişanlarını ihraz eylemiştir.

Nazır-1 müşarünileyh hazretlerine bundan on iki sene mukaddem Yunan kralı tarafından birinci rütbeden Sutiros nişanı ve beş sene evvel Romanya kralı canibinden Romanya Yıldızı nam nişanı keza birinci rütbesi ve sene-i merkume içinde prensi tarafından hanedanına mahsus nişanın kezklik birinci rütbesi ve iki sene

mukaddem Almanya imparatoru hazretleri tarafından dahi kırmızı kurdale nişanının büyük kordonunun bir kıta-ı murassası ihda kılınmıştır.

Bugün hariciyye nezaret-i celilesine şeref-bahş olan devletlü Tevfik Paşa hazretleri el-hakk sezavar tebrik ve takdir zi'iktidar bir diplomat, emsaline nadiren tesadüf edilir bir zeka-ı mücessemidir. Müşarünileyh hazretleri Berlin sefaretinde müddet-i medide zarfında düvel-i muazzamenin ve ba'husus Almanya imparatoru hazretlerinin mazhar-ı tevcihat-ı ciddiyesi olmuş ve kendisini cidden bir vezir-i alişan, bir siyasi-i şehir olduğunu asar-ı aliyye ve müteaddidesiyle isbat etmiştir.

Tevfik Paşa hazretleri mütecelli oldukları şiddeti zeka fart-ı malumat, ve bühre-i name-i sayeleriyle velinimetimiz padişahımız efendimiz hazretlerinin nail-i iltifat-ı şehriyarileri olduğundan şimdiye kadar bulunduğu hidemat-ı adidesine mükafaten hariciyye nezaretiyle benam buyurulmuş ve tarih-i nasiblerinden bugüne kadar ve hususuyla muharebenin devam ettiği müddedçe Avrupa kabineleriyle vuku bulan muhaberat-ı sayesiyle de efkar-ı aliyyelerinde münderic olan iktidar ve liyakat-ı ciddiyeyi isbat eylemiş olduğundan bundan böyle dahi haiz-i nakd-i teali ve ikbal olmasını ve hidemat-ı nafialarıyla devlet-i ebed müddet Osmaniyye'nin mazhar-ı takdiratı bulunması eltaf-ı ilahiyyeden temenni ederiz.

İsimsiz

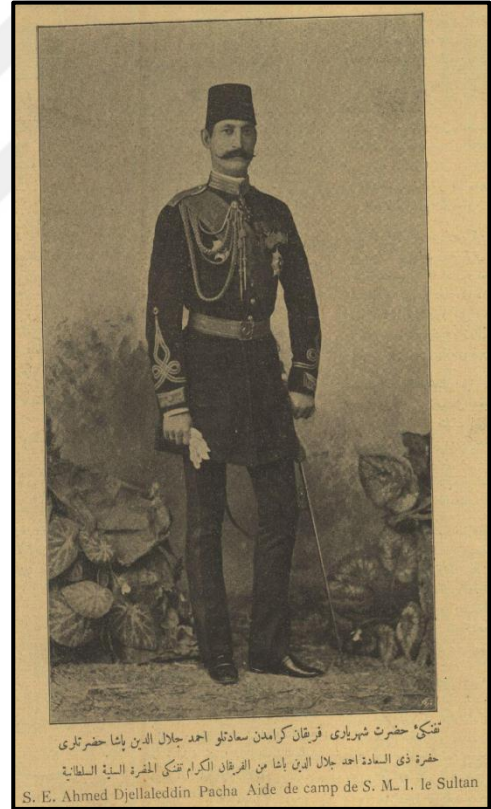
10 Şubat 1845 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Tevfik Paşa'nın soyu, Kırım Giray Hanlarına dayanır. Dedesi Mustafa Mirza, babası İsmail Hakkı annesi Gülşinas Banu Hanım'dır. Annesinin doğumdan hemen sonra vefat ettiği söylenmektedir. Tevfik Paşa'nın zengin bir aileye mensup olduğu ve dolayısıyla yaşamını refah içerisinde sürdüğü bilinmektedir. İyi bir eğitim alan Tevfik Paşa, Fransızca'yı öğrenci ve Avrupa kültürünü örnek aldı. Vatan, padişah ve halife sevgisi yüksek olan bir kişiydi. 1858 senesinde askerlik mesleğine başlayan 1871'de ise askerlikten istifa eden Tevfik Paşa, bu istifayı, sağlık sorunu olarak gerekçelendirdi. 1866 yılına gelindiğinde Tercüme Odası memurluğuna maaşsız olarak başladı. Henüz bu görevde iken kendisine Floransa Sefareti İkinci katipliği teklif edilince bunu Hariciye Nezareti'ne girmek için bir fırsat olarak gören Tevfik Paşa, teklifi kabul etti. Roma, Viyana, Atina, Berlin sefareti ikinci katipliği, Petersburg ve Atina Başkatipliği yaptı. Geçen süre zarfında birçok görev alan Tevfik Paşa, 1895-1909 yılları arasında Hariciye Nazırlığı yaparken 1909 yılında II. Abdülhamid tarafından

yirmi bir gün süren kısa bir sadaret makamına getirildi. Ardından Londra büyükelçiliğine atıldığı sırada I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle İstanbul'a geri döndü. Sultan Vahdettin tarafından ikinci kez 11 Kasım 1918'de sadrazam ilan edildi. 3 Mart 1919'a kadar süren sadaretinden sonra Meclis-i Ayan, Meclis-i Vükela azalığı gibi görevler ifa ettikten sonra, 21 Ekim 1920'de yeniden Vahdettin tarafından son sadaretine getirilmiştir. 1 Kasım 1922 yılında saltanatın kaldırılması sonucunda sadareti sona ermiştir. Osmanlı Devleti'nin son sadrazamı olarak tarihe geçen Tevfik Paşa, soyadı kanunundan sonra Okday soyadını almış¹⁶⁰ ve 7 Ekim 1936 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

2.3.37. Ahmet Celaleddin Paşa¹⁶¹

Resimlerimiz

99 numaralı nüshamızda tasvir-i alileri derc-i sütun-ı iftihar edilmiş olan hademe-i hassa-ı şahane ferikan-ı meali ittisamından ve yaveran-ı cenab-ı şehryariden tufengi-i hazret-i hilafetpenahi saadetlü Ahmed Celalü'd-din Paşa hazretleri şevketlü padişahımız efendimiz hazretlerinin en kadim ve sadık bendegan-ı hümayunlarından olub sıgar sinninden beri perverde-i lutf ve nimet hazret-i velinimet bi-minnetimiz bulunmakla daima hakk-ehakk cenab-ı padişahide isticlab-ı da'vat-ı hayriyyeye sa'i ile müftehir bulunur. Fıtreten gayeten zeki ve nazık bir zat-ı ali olub kalbi envar-ı sadakatle malidir.

Hayatını teşkil eden nimet-i padişahiye ubudiyyet-i ciddiyye ve musadakat-ı kamile-i kalbiyyesiyle takdis idüb her an tahmid-i eltaf velinimet bi-imtinan eyler.

İsimsiz

¹⁶⁰ Nurten Çetin, "Son Sadrazam Ahmed Tevfik Paşa", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2011, s.563.

¹⁶¹ *Malûmat*, C. 5, No:100, 25 Rebiülahir 1315 / 23 Eylül 1897, s. 1009-1010.

Malûmat Mecmuası'nda detaylı olarak hakkında bilgi verilmeyen Ahmed Celaleddin Paşa'nın doğum yeri ve tarihi hakkında bilgiye rastlanmamıştır. Çerkes kökenli olan bu zatın, II. Abdülhamid'in yaverliğine kadar yükseldiği, hafiyeliğini yaptığı bilinmektedir. 1897 senesinde Jön Türkler ile görüşme yapmak, Mizancı Murad'ın İstanbul'a dönmesi sağlamak için Avrupa'ya gönderilmiştir. Padişahın isteklerini yerine getiremediği gerekçesiyle kendisi de II. Abdülhamid'e muhalefet ederek¹⁶², Paris'te Jön Türkler'e maddi destek sağlamış ve Abdülhamid'i öldürmesi için İstanbul'a fedai dahi sokmaya çalışmıştır.¹⁶³ Malûmat Mecmuası'nda övgülerle bahsi geçmesinin sebebi muhtemelen, II. Abdülhamid'in hafiyesi olmasıdır. Ahmed Celaleddin Paşa hakkında yazılan bu biyografik yazının II. Abdülhamid'e muhalif olmadan önce kaleme alındığını söylemek yanlış olmayacaktır. II. Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'a dönse de herhangi bir mertebe alamamıştır. Ölüm tarihi hakkında bilgi mevcut değildir.

2.3.38. Mustafa Nuri Bey¹⁶⁴

Resimlerimiz

Ferikan-ı kiramdan müteveffa İsmail Hakkı Paşa'nın mahdumu ve hariciyye nazırı devletlü Tevfik Paşa hazretlerinin biraderidir. 1259 sene-i hicriyyesinde Dersaadet'de tevellüd etmiştir. 274 tarihinde silk-i celil-i askerîye duhul ve bi't-tedric süvari çavuşluğuna terakki eylediği halde 79da sil-i mezkurdan çıkub 81'de hümayun divan kalemine ve 7 rabiü'l-ahir sene 303'de bab-ı ali tercüme odasına alınmış ve 304 cemaziü'l-ahiresinde uhdesine rütbe-i saniyye sınıf-ı sanisi tevcihiyile oda-ı mezkurevrak mümeyyizliğine tayin buyurulmuşdur. 23 safer sene 308'de rütbesi sınıf-ı mütamayize terfî buyurulduğu halde 6 receb sene 313'de irtihali vuku bulmuşdur.

İsimsiz

¹⁶² II. Abdülhamid'in hafiyesi iken daha sonraları taraf değiştiren Ahmed Celaleddin Paşa, II. Meşrutiyet'in ilanından önce Mısır'a firar etmiştir. *BOA, A. }MTZ.(05), 12A.403 / 1326 S 20.*

¹⁶³ Yayın Kurulu, "Ahmed Celaleddin Paşa (Serhafiye)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopesi*, C.1., Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 112.

¹⁶⁴ *Malûmat*, C. 5, No:100, 25 Rebiülahir 1315 / 23 Eylül 1897, s. 1009-1010.

2.3.39. Hacı Hasan Refik Paşa ¹⁶⁵

Teracim-i Ahval

Şuray-ı Devlet-i Mülkiye Azasından Hacı Hasan Refik Paşa Hazretleri

Geçen nüshamızda resm-i âlilerini derc ettiğimiz müşarünileyh Hasan Paşa hazretleri, 1250 sene-i hicrîsi evailine doğru dersaadette tevellüt etmiştir. Pederleri Rumeli taraflarında bulunmuş olan merhum Hacı İsmet Paşa'dır. Hakan-ı cennet-mekan sultan Abdulaziz Han hazretlerinin evail-i cüluslarında mabeyn-i hümayun ikinci kitabeti ve ba'dahu kurnalık ve meclis-i maliye azalığı ve duhan gümrüğü nezareti gibi hidmât-ı mutenabahada bulunduktan sonra culus-ı meyamin-i me'nus hazret-i hilafetpenahiye kadar ma'zul durmuşlardır. Ba'dehu, hazine-i hümayun kethüdalığında ibraz-ı hüsn-i hizmet ve sadakatla rütbe-i balâyı ihraz etmişlerdir. Ondan sonra kendi arzusuyla vilayat-ı şahanede istihdam olunarak Karesi ve Biga ve Rodos ve tekrar Biga sancağı mutasarrıflıklarında bulunduktan sonra taltifen Ma'muretü'l-aziz vilayetine ve ba'de-hu Diyarbekir ve Adana vilayetlerine tayin buyrularak her birinde rıza-yı âliye muvafık hüsn-i hizmete muvaffakiyetle. 1308'de rütbe-i samiye-i vüzerata nail ve Bağdad vilayetine nasb buyrulmuşlardır. Bağdad'da dahi altı sene ibraz-ı maasir-i karşınası ile geçen sene (Horan) vak'ası münasebetiyle seri'an Suriye vilayetine celb buyrulmuş ve hasbü'l icab birkaç aylar dahi Beyrut vilayetini de vekaleten idare ile bu defa makam-ı âlileri olan Şam-ı şerife avdet buyurmuşlardır. Müşarünileyh hazretleri kırk senedir buldukları hidmât-ı mühimmede yararlıklar ve sadakat göstermiş ve mükâfeten murassa mecidî ve birinci Osmanî nişân-ı zişanlarıyla altın ve gümüş imtiyaz madalyalarını ihraz eylemiştir. İran devletinden dahi birinci rütbeden şir ve hurşid nişanı almıştır.

İsimsiz

¹⁶⁵ *Malûmat*, C. 5, No:103, 17 Cemaziyelevvel 1315 / 14 Ekim 1897, s. 1070.

2.3.40. Ahmed Rasim Paşa ¹⁶⁶

Teracim-i Ahval

“1241 sene-i hicriyesinde dersaadette tevellüt etmiştir. Yunanistan’da 12 sene hendese ve hikmet-i tabbiyye ve sair Tünun-ı mütenevviayı ba de’t tahsil şehadetname almış ve dersaadete muallim-i mahsustan Arabî ve Farisî tahsil eylemiştir. Türkçe ve Rumca ve Fransızca kitabet ve İtalyanca ve Arnavutça tekellüm etmek iktidarına haiz idi. Babıali evrak odasında ve Tophane’de teşekkül eden tefrik-i tebea-i Yunaniyye komisyonu fahri tercümanlığında ve ahiran Tophane’de polis meclisi odasında ve ilaveten meclis-i mezkurun müstantıklığında

bulunmuş ve 62 senesinde rütbe-i hamse ile divan-ı hümayun hocalığını ihraz etmiştir. 64 senesi Muharreminde yüzseksen nefer avanesiyle Sakız ceziresine iltica eden General Gariçotib’in tedabir münasebe ile Bursa’ya i-sali ve avanesinin dağıtılması memuriyetine bil-i’zam hüsn-i muvaffakiyetle avdet ve müteakiben Avusturya ve sair dünya devletleri arasında mütehaddis muharebede taraffin-i sevahil-i devlet-i aliyyede yekdiğerini vurmamak için merhum Maşuk Paşa mahiyetinde gönderilen bir filo donanma-yı hümayun ile memuren bahr-ı sefide azimetle fahriyyen bir sene kadar geşt ü güzardan sonra Dersaadete gelmiştir. 66’da Siseim ceziresine politika memuriyetiyle i’zam ve bu esnada rütbe-i rabia ile taltif buyrulmuş ve müteakiben Selanik vilayeti tefrik-i tebaa ve tahrir-i emlak memuriyetine tayin ve uhdesine 69’da rütbe-i salise ve 81’de Manastır vilayeti meclis-i muvakkat riyaseti ve birkaç ay sonra bazı tahkikat icrası için Dobra’ya gönderilmiş ve 73’te saniye rütbesi tevcih ve 74’te beşinci rütbeden mecidî nişan-ı zışanı ihsan buyrulmuştur.

Bir müddet sonra memuriyetti mahsusa ile Tekfur dağına i’zam edilmiştir. Daha sonra Köstence kazası kaymakamlığına ve Sofya mutasarrıflığında bulunmuş ve 81’de ula sınıf-ı sanisi ve 88’de mirmiranlık rütbesi ve 81’de üçüncü mecidî nişan-

¹⁶⁶ *Malûmat*, C. 5, No:104, 24 Cemaziyelevvel 1315 / 21 Ekim 1897, s. 1089.

ı zışanını ihraz eylemiş ve müehhiran Tolca sancağı mutasarrıflığına ve ilaveten Tuna komisyonu ve bilahare Varna ve daha sonra Vidin mutasarrıflıklarına tahvil ve 84'te Rumeli beylerbeyiliği payesine terfi olunmuştur. Sene-i mezkurede, rütbe-i samiye-i vüzeratla terfi Yanya vilayeti valiliğine tayin ve 86'da birinci rütbeden nişân-ı zışan mecidî ihсан buyrulmuştur. 88'de Tuna vilayeti valiliğine tahvil-i memuriyetle o sırada haşmetli Avusturya imparatorunun hudud-ı hakaniyeye seyahatında taraf-ı devlet-i aliye-den la cellü'l-istikbal memuren azimetle Leopold nişanının birinci kordonu i'ta olunmuş ve bir sene sonra Karahisar-ı Şarkî mutasarrıflığına ve müteakiben Trabzon ve ba'de'l-infisal İşkodra ve Konya ve Aydın ve ikinci defa olarak Trabzon valiliklerinde ve bi'l-istifa muhacirin komisyonu azalığına ve sıhhiye komisyonu şubesi riyasetinde ve 95'te şehir emanetine, müteakiben hüdevdigar ve defa-i saniye olarak Yanya vilayetleri valiliklerinde ve Sisam ceziresi tahkik memuriyetinde ve nafia komisyonu azalığında ve Trabzon valiliklerinde bulunmuş ve 98'de birinci rütbeden Osmanî nişân-ı alisi ve 303'de altın ve gümüş imtiyaz madalyası ve 313'de murassa nişân-ı zışan Osmanî ihсан buyrulmuştur. Yunan hükümeti tarafından süver nişanının ikinci rütbesi i'ta edilmiştir.

İsimsiz

Osmanlı valilerinden Ahmed Rasim Paşa, tüccar Mustafa ağanın oğludur. 1836 yılında doğan bu zat İstanbul'ludur. Eğitimi Atina'da alan Ahmed Rasim, Babıali Tecüme odasına tayin edilerek devlet hizmetine girmiştir. Kaymakamlık ve mutasarrıflıktan görevlerinde bulunduktan sonra 1868'de vezirlik rütbesi almıştır. Yanya, Trabzon, İşkodra¹⁶⁷, İzmir, Selanik gibi vilayetlerde valilik yapmıştır. 1881 yılında Trablusgarb valisi olarak görev yapan Ahmed Rasim, 1896 yılına kadar bu görevde kalmış ve 1897 başlarında Şurayı Devlet Mülkiye azası olup 16 Ekim 1897 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁷Ahmed Rasim Paşa'nın İşkodra Valiliği'ne tayinini gösteren belge için Bkz. BOA, A.}MKT.MHM., 469.4 / 1290 L 05.

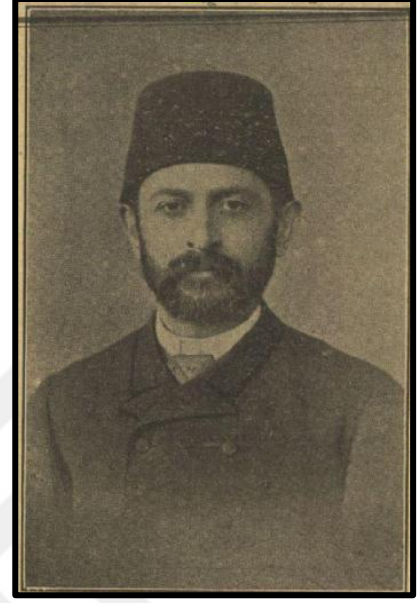
¹⁶⁸Hamiyet Sezer, "II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı'da Vilayet Yönetiminde Düzenleme Gayretleri Trablusgarp Örneği ve Ahmet Rasim Paşa", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.20., S.32, Ankara 2002, s.163-178.

2.3.41. Mazhar Beyefendi ¹⁶⁹

Teracim-i Ahval

Meclis-i Maliye Reisi Saadetli Mazhar Bey Efendi Hazretleri

100 numaralı nüshamızda resimleri derc olunan müşarünileyh, merhum Ahmed Yemenî Efendi'nin mahdumlarıdır. 68 tarihinde maliye nezareti mektubu odasına çırak olunup birkaç seneler sonra meclis-i maliye mazbata odasına nakl edilmiş ve gösterdikleri âsâr-ı zeka ve dirayet saikasıyla derece derece kat-ı meratib ederek bilahare mezkur odanın baş kitabetine tayin buyrulmuştur. 88 senesinde, mektubî-i maliye muavinliğine ve 96'da masarifat idare-i umumiyesi muhasebeciliği muavinliğine ve 99 senesinde müceddiden teşekkül eden merkez ve müehhiran

mülga i'şar imaneti muhasebeciliğine ve oradan da varidat-ı umumiye muhasebeciliğine terfi edilmiş ve 309 senesi evahirinde Edirne defterdarlığına gidip ba'dehu tahsilat-ı maliye müdürlüğüne ve bir ay sonra dahi patent idare meclisi riyasetini ihraz eylemişler ve patent nizamnamesinin mevki-i icraya vaa'zına değin meclis-i maliye azalığına memur buyrulmuşlardır. Ahiren memurîn-i mülkiye komisyon-ı âlisi teşkil ve azalığı ol vakit meclis-i maliye riyasetinde bulunan atufetli İbrahim Efendi hazretlerine tevcih buyrulmakla münhal kalan riyaset-i mezkureye imtidarı, istikameti, kıdemi cihetiyle kesb-i liyakat ve istihkak eylemiş olan müşarünileyh Mazhar Beyefendi hazretleri nasb ve tayin buyrulmuştur.

Müşarünileyh elyevm ula sınıf ula rütbe-i refiasını haiz ve ikinci rütbeden mecidî ve dördüncü rütbeden Osmanî nişân-ı zi-şanlarını hamil olup vücuduyla iftihar olunur haluk, mütedeyyin, müstakim mukaddem-i kudemâ-yı memurîn-i maliyedendir.

İsimsiz

¹⁶⁹ *Malûmat*, C. 5, No:106, 8 Cemaziyelahir 1315 / 4 Kasım 1897, s. 1130.

2.3.42. Abdullah Kazım Efendi ¹⁷⁰

Resimlerimiz

(114) numaralı nüshamızda resmi münderic olan “Abdullah Kazım Efendi” Başçokdar-zade denmekle mütearif Gemlik kazası kaymakamı esbak müteveffa Ahmed Kaşif Efendi'nin mahdumudur. 1276 sene-i hicriyyesinde Ekin kazasında tevellüd eylemiştir. Dersaadet maadin mektebinde ikmal-i tahsil ile 92 senesi ramazanının on dördüncü günü maadin mühendisliği şahadetnamesini ahz etmiştir. Doksan dört senesi cemaziü'l-ahiresinde bin beş yüz guruş maaşla birinci defa olarak Hüdavendigâr vilayeti maadin mühendisliğine tahvil-i memuriyyet eylemiştir. Üç yüz üç senesi senesi recebinde maaş-ı

muhasasından başka senevi iki bin dört yüz guruş devriyye harcahı ile Edirne vilayeti maadin mühendisliğine tayin ve 307 senesi cemaziü'l-ahiresinin yirmi birinde ikinci defa olarak Hüdavendigâr vilayet-i celilesi maadin mühendisliğine tayin buyurularak elyevm vilayet-i müşarünileyha mühendisliğinde istihdam olunmakta bulunmuştur. Anadolu vilayat-ı şahanesi müfettiş-i umumiyyesi Yaver Ekrem hazret-i padişahi müşir devletlü Şakir Paşa hazretleri Van Gölü'nde idare-i mahsusa marifetiyle işletirilmesi mukarrer olan vapurların ihrak edecekleri kömürün tedariki şayan-ı ehemmiyyet bir mesele olmasına mübenni gölün civarında zahire çıkarılan kömür ve demir madenlerinin vapurlarda isti'male salih olup olmadığı anlaşılmasına lüzum görülmüş olmakla mezkur madenler ile Malatya'da bulunan maden kömürünün muayenesi için bir mühendisin izamını orman ve maadin ve ziraat nezaret-i aliyyesinde taleb eylemeleri üzerine nezaret-i müşarünileyhaca maadin heyet-i fenniyyesine memur mühendis Mösyö Kolan tayin buyurulmuş ise de mühendis-i müma-ileyhin vücuduna tari olan illet azimetine mani olmasına mübenni yerine iktidar ve liyakatı cihetiyle müma-ileyh Abdullah Efendi'nin tayini daire-i aidesince tensib olunarak bir misli zamm-ı maaş ve o nisbetde harcahı azasıyla

¹⁷⁰ Malûmat, C. 5, No:115, 12 Şaban 1315 / 6 Ocak 1898, s. 1297.

muvakkaten Van'a azimeti hususuna bi'l-istizan irade-i seniyye cenab-ı hilafetpenahi şeref-müteallik buyurulmuşdur.

İsimsiz

2.3.43. Derviş Paşa¹⁷¹

Resimlerimiz

Geçen nüshamızda resmini derc ettiğimiz Kıbrıs ceziresinde neşr olunan “Zaman” gazetesinin sahib-i imtiyaz ve müdiri sadetlü Derviş Paşa cezire-i mazkure hanedanından ve meclis-i idare azasından reis'ül-tüccar Mehmet Said Efendi merhumun mahdumu ve sadr-ı esbak Kıbrıs Mehmet Paşa merhumunda takikanındandır. Derviş Paşa el-yevm cezirenin kavanin-i encümen-i maarif-i islamiyye ve merkez meclis-i maarif azalıklarında bulunmaktadır. Cezirenin idaresini tebeddül etmesi cihetiyle maarif-i İslamaıyye bir hal-i metrukiyette kaldığından mümaileyhin terfi-i maarif emr-i mühiminde ve cezire münafi-i İslamiyyesinin muhafazası hakkında hayli himmet

ve ayreti müşahede olunmuş ve bizzet Cezire dahilinde kain karayı bi'l-def'at keşt ve gūzar ve evlad-ı vatanın terakki-i maarifini teşvik ve hissiyat-ı osmaniyyelerinin muhafazasını tergiş yolunda nutukar, nasihatler, ibrad etmekte bulunmuştur.

Cezirede hissiyat-ı Osmaniyyenin idamesi ve umumiyiyeden Cezire ahalisinin de müstefid olması maksad-ı hayriyle bundan yedi sene evvel Dersaadete azimetle matbaa levazımını ahzar ve muharrir tedarik ve Kıbrıs'a avdetle “Zaman” nam gazateyi tesis eylemiş ve şimdiye kadar münafa-ı din ve devlet yolunda neşriyat-ı sadakaranede devam ile el-yevm gazetesini bir mavkı-i aliyye isad eylemişdir. Müşarünileyhin hidemat-ı mebrureleri halife-i ruy-ı zemin ve şehyar-ı adalet-karin efendimiz hazretlerinin nezd-i hüsrevanelerinde mazhar-ı takdir sivrilmekle tevarih-i muhtelifede müşarünileyh kullarının uhdesine terfien mir-i

¹⁷¹ Malûmat, C. 6, No:141, 24 Safer 1316 / 14 Temmuz 1898, s. 434.

miranlık rütbe-i refiası tevcih ve üçüncü rütbeden Mecidi ve Osmani nişan-ı zişanları ihsanıyla kaderleri ala buyrulmuştur.

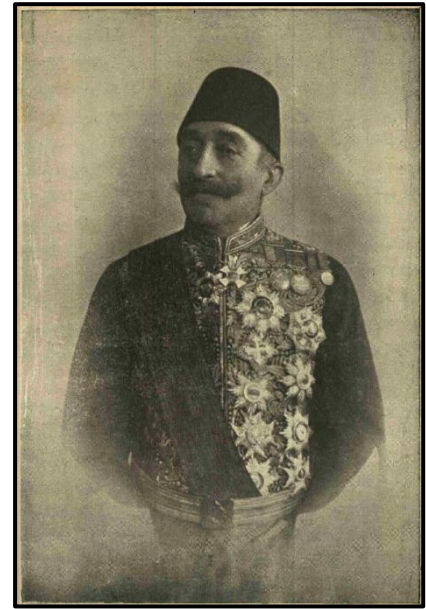
İsimsiz

Tüccarbaşı Hacı Derviş Ahmed olarak bilinen bu zatın Kıbrıs'lı olduğu ve Mehmed Said Efendi'nin oğlu olduğu bilinmektedir. Osmanlı Kıraathanelerinin ileri gelenlerinden olan Derviş Efendi, yine kıraathanelerin ileri gelenleri ile yaptığı konuşmalarda toplumun gelişmesi için faydalı birşeyler yapılması gerektiği kanaatine vararak bir gazete çıkarmaya karar vermiştir. “Zaman” gazetesinin imtiyazını alarak zaman matbaasını kurmuş ve 25 Aralık 1891 yılında Zaman gazetesini yayımlamaya başlamıştır. Kendisinin okuma yazma bilmemesi gazete çıkaracak olmasının İstanbul hükümeti tarafından kendisine 10 Şubat 1895'te “Paşa” rütbesi verilmiştir.¹⁷² Okuma yazması az olduğu için çıkan yazıları kontrol edemeyen Derviş Paşa'nın gazetesinde sansür mekanizması işlememiştir. 1900 senesinde ise gazetesi tamamen kapatılmıştır.

2.3.44. İbrahim Paşa¹⁷³

Resimlerimiz

Şura-yı devlet mülkiye dairesi azasından devletlü İbrahim Paşa hazretleri bundan yirmi yedi sene mukaddem rütbe-i samiye-i vezareti ihraz buyurulmuştur. Müşarünileyh hazretleri birkaç lisana vakıf olup şimdiye kadar buldukları memuriyyetlerde daima ibraz-ı müesser liyakat ve sadakat ederek teveccühat-ı seniye-i hazret-i veliyyü'l-niamiye mazhar olmuş ve bu kere dahi şura-yı devlet mülkiye dairesi gibi gayet mühim bir memuriyyete nasb ve tayin buyurulmuştur.

İsimsiz

¹⁷² Mehmet Demiryürek, “Kıbrıs Türk Basını ve Türkiye Hükümetleri I (Osmanlı Dönemi) 1878-1910”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Kasım 2000, s. 123.

¹⁷³ *Malûmat*, C. 10, No:228, 21 Zilkade 1317 / 23 Mart 1900, s. 724-725.

2.3.45. İbrahim İzzet Efendi ¹⁷⁴

Teracim-i Ahval

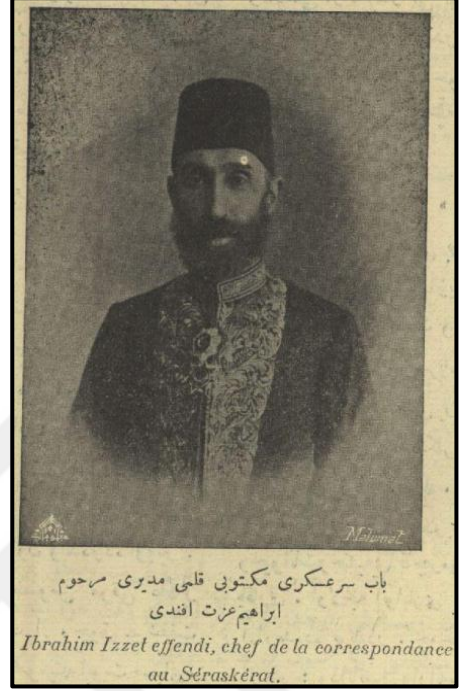
Bab-ı Vala-ı Askeri Kalemi Müdürü İbrahim İzzet Efendi Merhum

Merhum müşarünileyh Belgrad eşraf-ı hanedanından ve meclis-i kebiri azasında merhum Emin Şükri Bey'in ortanca necl-i ercümedi olub bin iki yüz altmış altı sene-i rumisinde Belgrad şehrinde mehdara-ı vücud olmuştur.

Belgrad vakası üzerine peder ve biraderleriyle Saraybosna'ya hicret ederek mukaddemat-ı ulumu evvela Belgrad ve müteakiben Saraybosna mekatib-i ibtidaiye ve rüştiyesinde ve fûnun-ı mütenevveyı da o dersaadet'deki atik mekteb-i mülkiye-i şahaneye şube olmak üzere ba'irade-i seniyye-i

cenab-ı padişahi Bosna sarayında güşad buyrulan Sabah nam mektebde tahsil ve muahharen pederini saye-i lütf ve himmetiyle mahsusen geceleri hanesine gelen muktedir Arabi ve Farsi muallimlerinden tekmil etmiştir. Bin iki yüz seksen iki senesi şubatının birinci günü Bosna vilayeti mektubi kalemine girip isti'dat ve iktidar-ı hudadad-ı fevkaladesine mübenni pek az bir zaman içine Bosna mektubi muavinliğine irtifa ve kendi arzusuyla Bosna ve Hersek fırka-i askeriyyesi tahrirat baş-kitabetine tahvil-i memuriyyet ederek öteden beri pek sevdiği silk-i celil feyz-i delil-i askeriyye intisab ile kesb-i şeref-i erfa eylemiştir.

Hersek ve Bosna umum kumandanları Gazi Osman Nuri ve Gazi Ahmed Muhtar ve merhum derviş ve Ahmed Hamdi ve Veli ve Hafız Paşalar hazeratı maiyetlerinde ve pek çok mevaki-i harbiyyede bulunarak vazife-i mühimme-i mevduasını dilhah feyz-i ali dairesinde hüsni ifa ile fevkalade hidemat ı kalemiyye ibraz etmiştir.

¹⁷⁴ Malûmat, C. 11, No:264, 6 Şaban 1318 / 29 Kasım 1900, s. 487-488.

Kendisi fitratın yüz binde bir kişiye ancak bahş ettiği birçok meziyat ve muhasenine ve daha ilm-i inşaada vehbi-i ilahi denilecek derecede kudret ve hüsn-i selikaya malik idi.

Gayet mütedeyyin, mütevazi, kerimü'l-halk, ganiyü'l-tab, mahab-hayr, müstakimü'l-efal, fevkü'l-tarif fatin, zeki, edib, zarif, rahim, şefik, nüktedan idi. İki üç lisandaki iktidarının Türkçedeki hüsn-i selikasına ifaze eylediği vasat sayesinde resmi ve gayriresmi her vadiye gayet parlak, güzel, yazar, güzel düşünür. Güzel muhakeme eder. Ve bir yazdığı şeyi bir daha emrar-ı nazara hacet bırakmayacak surette tasvir eyler idi. Garaibden olarak kalemini çatlamaksızın bir sürat-i hanifane ile yazı yazar ve zekaveti son derecede olduğu için beğendiği en uzun bir eser ve makaleyi bir defa gözden geçirdikten sonra hıfz ve ezber eder idi. Mukaddema bu senede münteşir olan gayriresmi “Gülşensaray” gazetesine muavenet-i tahririyyede bulunduğu gibi yalnız bu senede yazıp el-yevm mahfuz eyadi-i ihtiram ve teali ileride tab ve neşri musammem olan gayriresmi müsveddeleri bir iki cilt inşa mecmuası teşkil edebilir.

Muahharen Bosna'dan dahi derbar-ı şevket-i karar muahaceretle zaten Bosna'da ve muharebe meydanlarında kuvve-i kalemiyye ve ehliyet-i mümtazesine takdir buyurmuş olan Plevne kahramanı Gazi-i bi-medani müşarünileyh Osman Paşa'nın ilk ser-askerliği zamanında delalet-i inayetkarane ve ehl-perveranesiyle makam-ı vala-ı ser-askeri muhasebat-ı umumiyye dairesi tahrirat kalemi mümeyyiz ve müdürlüğü ve bade son memuriyeti bulunan mektubi kalemi müdürlüğü ile buyurulmuştu.

Gerek bu memuriyetlerde ve gerek ilave-i memuriyyet olarak müstahdem bulunduğu mabeyn-i hümayun cenab-ı mülükane encümen-i mahsus ali kitabet-i mühimmesinde geceli ve gündüzlü ibraz eylediği mahasin-i hideat-ı sadıka ve fevkü'l-gaye ile ahlak-ı fazıla ve nezaket ve fetanet-i kamilesi sayesinde bi'l-umum vüzera ve müşiran azam hazeratıyla erkan ve ümera-ı askeriyye ve madununun ve hele ser-asker-i zaferpeyker devletlü utufetlü Rıza Paşa hazretlerinin fevkü'l-tarif mazhar-ı takdir ve hüsn-i teveccühleri olmuş idi. Merhum müşarünileyhin hidemat-ı muharrire-i memduha ve sadakaranesine mükafeten sine-i sadakati avatıf-ı seniyye-i ehl-perveri ve kadir-şinasi-i hazret-i hilafetpenahiden ikinci mecdi ve Osmani nişan-

ı zışanlarıyla altın ve gümüş imtiyaz ve altın Girit ve Yunan muharebe madalyalarıyla tezyin bulunmuştu.

Hayf, sad, hayfa ki! Ehliyyet, hasafet, dirayet, sadakat fevkalade ve mümtazesinden devlet ve millete daha pek çok hüsn-i hizmet memul ve muntazar olan bu dürdane-i kemal daha muharebe meydanlarında kazanmış olduğu na-kabil-i tedavi bir illet ile henüz elli yaşında iken terk-i dagdaga-ı alem fena ve azm-i gülşensera-ı beka eylemiştir. Rahmetullah-ı aliyye rahmeten vasiaten.

İsimsiz

2.3.46. İbrahim Bey¹⁷⁵

Resimlerimiz

Drama eşrafından İbrahim Bey, resmi geçen haftaki nüshamızda derc-i sahife edilmiş olan İbrahim Bey Drama'nın yük istasyonu karyesi eşrafındandır. Merhumun ailesi oraca eben an cedd-i hanedandan olub fikra-perverlikle, zu'afaya bakmakla, sehavetle, insaniyetle müştehirdir; sahib-i servetdir. İbrahim Bey doksan iki sal-i hicriyyesinde tevellüd ederek Drama mekteb-i rüşdiyyesinde Kavala'da mühendishane-i hayriyyede tederrüz eyledikten sonra üç yüz altıda Dersaadet'e gelerek ulum-ı aleyh ve aliyye ile iki sene iştigal etmiş ve bilahare mekteb-i hukuk-ı şahaneye dehalet ederek aliyyü'l-ali derecesinde şehadetnamesine nailiyyetle neşet eylemiştir. Mekteb-i hukuku tarih ikmalî olan üç yüz on üç senesinde pederinin vuku-ı vefatına mübenni ailesi nezdine gitmiş ve umur ve hususat-ı betiyesiyle iştigale başlamıştır.

Merhumun katl-i feci'î geçen Teşrin-i evvelayının yirmi üçüncü pazar ertesi günü ika edilmiştir: Drama'dan şimendöferle gelerek hanesine gitmek üzere istasyondan hayvana rakib olmuş ve birader-zadesini sekiz yaşında Hilmi'yi dahi hayvanın terkisine alarak şimendöfer Karasu köprüsü kurbunda bagteten iki jandarma kıyafetli şahsın hücum ve taaruzuna uğramıştır. Bu şahıslara üzerinde

¹⁷⁵ *Malûmat*, C. 12, No:268, 5 Ramazan 1318 / 27 Aralık 1900, s. 567-568.

bulunan 10 lirasını vermeyi teklif etmiş ise de bunlar azm-ı redaetkaranelerini icradan dönmemişler, yani biçare İbrahim Bey'i katl ve itlaf eylemişlerdir. Birkaç gün mukaddem bu şahısların Drama'da Hacı Fehmi Hanı'nda Bolkarcalı deli Ali oğlu Salim nam şahs ile konuştukları tahkikat-ı amika neticesinde meydana çıkmış olduğundan hakikat tezahür eylemiş gibidir. Bu Salim bir zaman İbrahim Bey'in bendeganından iken bilahare tarik-i şekavete süluk eylemiş ve amal-i reddiyyesini meydana çıkarmakda İbrahim Bey'i mani gördüğünden merhumu katl ettirmek için katilleri teşvik etmiş, kendilerine birtakım vaadlerde bulunarak jandarma elbiselerini ihzar eylemiştir.

İsimsiz

2.3.47. Hacı Mahmud Efendi ¹⁷⁶

Teracim-i Ahval

Teşrif-i Hümayun Müdürü Merhum Hacı Mahmud Efendi'nin Bazı Ahval-i Hasene ve Hüsn-i Hatimesi

Hacı Mahmud Efendi'nin numune-i imtisal olacak çok ef'al-i hasene ve ahlak-ı hasenesi olup acizleri ise merhumun hususiyat-ı ahvaline herkesden ziyade vakıf olduğum cihetle buna dair bir makale kaleme alarak neşr etmesini vefatı gününden beri arzu ediyordum ve fakat merhumun vefatıyla pek ziyade müteessir olduğumdan bir şey yazmaya muvaffik olamıyordum idim. Bu pençşenbe günü merhumun a'za-ı ahibbasından ve bizim ihvan-ı vefadaranımızdan olan ve bu hususda da bizimle hem-hal bulunan Fazıl Şehir Mahmud Esed Efendi hazretleriyle mülakat ettik. Müşarünileyh böyle bir makalenin neşrine lüzum-ı kat'i olduğunu ba'dü'l-beyan bunun taraf-ı aciziden kaleme alınıp neşr olunmasını suret-i kat'iyyede emr ve teklif eyledi. Bunun üzerine zihnimi toplayub merhumun ahval ve etvar-ı müstakimesine ve hüsn-i hatimesine dair aklıma gelebildiği kadarını yazub neşrine cesaret-yab oluyorum.

Hacı Mahmud Efendi ancak bir insan-ı kamilde bulunabilecek nice hısal-ı memduha ve ahlak-ı haseneyi cami'idi. Müslümanlığın, Osmanlılığın adeta bir timsal-i mücessemi idi. Ah ve resulüne ve evveliyü'l-emre muhabbeti, itaati kalen ve kalemen tarif olunamaz derecede idi.

¹⁷⁶ *Malûmat*, C. 12, No:276, 1 Zilkade 1318 / 20 Şubat 1901, s. 726-728.

Çünkü risaleti, hilafeti merhumun bilişi bütün bütün başka idi. Bu metalib-i mühimmeyi herkesin bildiğinden pekalâ bala bir mertebede bilür idi. Bunun için emr-i ilahiye iktidaya son derece sa'i ediyor, eser-i peygamberiye iktidaya nihayet mertebe çalışıyor ve nefis-i nefis hazret-i hilafetpenahi uğrunda feda-yı can etmeyi kendüsiçün en mukaddes bir vazife biliyor idi.

Zu'afaya merhameti, hasenata rağbeti dahi ziyade idi. Fakat kendileri gayet müteşerri' ve müteverri' olduğu için riya ve son derece tevakki eder ve binaenaleyh ettiği hayr ve hasenatı sa'i yetdiği kadar setr ve ihfa eyler idi. Birçok erbab-ı fakr ve ihtiyaca mertebelerine göre maaş verdiği halde bunu ahz-ı ahibbasından bile ketm ediyor ve hiçbir kimseye bir şey vermez gibi görünüyor idi.

Cüzi bir masrafla mesela bir çeşme tamir edenler bile tamir ettirdikleri çeşmenin taşına isimlerini yazdırmayı kendileri için büyük bir şeref add ettikleri halde Hacı Mahmud Efendi saye-i velinimet-i azamide yüzlerce liralara sarf ederek Kasımpaşa'da, Ortaköy'de inşa ettirdiği mektep ve cami-i şeriflerin ve Yahya Efendi dergah-ı şerifinde bina eylediği kütüphane ve cesim bir su hazinesinin bir tarafına ismini yazdırmak şöyle dursun bunların kendi tarafından inşa ve ihya edildiklerine dair bir işaret bile vaz' etdirmemiş idi.

Hatta Kasımpaşa'daki cami-i şerifin resm-i güşadında kendisi bizzat bulunmadığı gibi o sırada dua edecek olan efendiye esna-yı duasında kendi isimlerini zikr ve yad etdirmemesi vekili olan zata şediden emr ve tenbih eylemiş idi.

Hacı Mahmud Efendi hukuk-ı abad ve iktisada dahi nihayet mertebe riayet eyler ve umur-ı memuresine begayet dikkat eder idi. Fahri olarak hiç kimseye bir iş gördürmez ve fakat iş gördürdüğü kimseye de istihkakından fazla bir şey vermez idi. Hanesinde bulunanlara ali meratib-hem lutf ile muamele eyler, kendisine hizmet edenlere velev ki akrabası olsun ücret ile mukabele eder idi. Hasılı ne kimsenin hakkını kendi üzerine alır ne de kendi hakkını bir kimseye verir idi. Ahz ve i'tasını şer'-i şerife tevfiğ eder ve her muamelesinde istikamet üzere gider idi. İhkak-ı hak hususunda babası olsa bile hatıra riayet etmez ve ifa-yı vazife babında kendisine dünyayı verseler bile kabul edip mükellef olduğu vazifeden ser-i miv inhiraf eylemez idi. Haşinlere anef ve şiddet, halimlere halm ve mülayemet ile mukabele eyler ve bu hususda da (mukabele bi'l-mesel) kaide-i hikmiyyesine tevfiğ hareket eder idi.

Hacı Mahmud Efendi cenab-ı hakka karşı vezaif-i avdiyyesini ifa hususunda derece-i kemalde idi. Erkan-ı islamiyyenin cümlesini ifaya bütün kuvvetiyle gayret eder hele salavat-ı mefruzasına pek çok ihtimam eyler ve bunun için namaz kılanları ziyade sever, kılmayanlara da daima nasihat eder idi.

Evliyau'l-laha gayet muhibb, kendisi tarikat-ı kadiriyyeye müntesib olub usul ve edeb-i tarikata dahi nihayet mertebe riayet eyler idi. Mekulat ve meşrubatına fevkalade ihtimam eyler, muharrematdan pek çok ihtiraz eyler, lübheli olan şeylerden bile ictinab eyler idi.

Ahval-i hususiyesini bilmediği kasabdan et almaz, zaruret mess etse bile müskiratdan velev ki bir katre olsun ağzına koymaz idi. Evrad ve ezkarında asla tekasül etmez en ziyade mesuliyeti olan zamanlarda bile hasbü'l-tarik mükellef olduğu dersini vakt-i muayyeninde tehir eylemez ve şerait-i tarikden olan daima abdest üzere bulunmayı asla terk etmez ve hiçbir husus için mümkün değil yalan dahi söylemez idi.

Hacı Mahmud Efendi kitab mütalaasını da pek sever ve bunu meşagil-i sairesinin cümlesine tercih eyler idi. Hatta bu muhabbet saifesiyle servetinin bir kısım-ı mühimini sarf ederek saye-i hazret-i hilafetpenahide binlerce kitab-ı nefise-i nadire cem'ine muvaffik olmuş ve bu kitabları Yahya Efendi dergah-ı şerifine vakf etmiş ve anlara mahsus olmak üzere orada bir kütüphane dahi inşa eylemiştir.

Fi'l-vakı' merhumun cem'ine muvaffik olduğu kitablar pek mühim, pek nefisdir. Bu kütüphane tefsire, hadise, fıkha, kelama, usule, akliyyat ve edebiyata, tarih ve saireye müteallik kitabların en mühim kısımlarını cami' olduğu gibi tasavvufa dair pek çok asar-ı aliyye-i nadireyi dahi havidir.

Ez cümle Abdü'l-kadir Keylani, Seyid Ahmedü'r-refai, Celalü'd-din Rumi, Mahiyü'd-din Arabi, Sadrü'd-din Kanevi, Şehabü'd-din Sührevadi, Necmü'd-din Kebri, İmam Gazali, İmam Kaşani, Molla Cami, İsmail Anakravi, Niyazi-i Mısırı, İsmail Hakkı, Abdü'l-ganiyü'l-nablesi, Şeyh Mütella-yı İlahi, Ata-yı İskenderi Kadesullah esrar-ı hem-hazratı gibi nice pîrân ve ecille-i sufiyyenin asar-ı mühimmesi bu kıymetdar kütubhanede mevcuddur. Hatta diyebilirim ki bu kütubhaneye nasib olan asar-ı tasavvufiyye binde bir kütubhaneye nasib olmamıştır. Mesela Mahiyü'd-din Arabi hazretlerinin iki yüzü müteceviz asar-ı nadire-i

tasavvufiyyesi burada bulunmaktadır ki şeyh-i müşarünileyhin bu mikdar asarı hiçbir kütubhanede bulunması gerekdir. Bu kadar asar-ı tasavvufiyye bu kütubhanede bulunmasına sebep olan şey ise Hacı Mahmud Efendi merhumun rical-i mutasavvıfından olması ve bu cihetle kendisinin kitab-ı nadire-i tasavvufiyyeye fevkalade iştiyak ve muhabbeti bulunmasıdır. En ziyade mütelezziz olduğu şey mutasavvıfının menakib ve mesalikinden bahs etmek ve anların asarını okuyub okutmak idi. Hatta bu acizlerini dahi şu maksada binaen yanına celb eylemiş idi.

Ben merhumu şahsen tanımaz idim; bi't-tab o da beni bilmez idi. Yalnız o saf alisini işidir idim, bundan üç sene evvel idi ki bir gün bir vasıta ile beni yanına istedi. Merhumun bu emrine intisal benim için büyük bir şeref ve büyük bir meziyet olduğunu derk ederek hemen savb-ı alilerine şitayab oldum. Devlethanelerine gittim. Selamlık odasından içeriye girince kendilerini gecelik elbisesini labis ve makam-ı alilerinde kendilerine mahsus bir tavr-ı arifane ile calis bir pir-i ruşen zamir olarak gördüm.

Ba'dü'l-salam ve ve el-safha gösterdikleri bir sandalyeye oturdum. Hoş amediden, istifsar-ı hal ve hatırdan sonra elime bir cild tefsir-i şerif verip böyle bir tefsir görüp görmediğimi ve bu eser-i latifin müesser zahirisini bilip bilmediğimi sual itdi. Bu suale cevap vermek için kitabın evvela birinci sahifesine ba'de son sahifesine göz gezdirdim ise de bu sahifelerde müfessirin ismine tesadüf edemediğim ve o vakte kadar öyle bir tefsir dahi görmediğim cihetle bi't-tab “bilmiyorum, şimdiye kadar böyle bir tefsir görmedim” dedim sonra kendilerinin “bunu Mahiyü'd-din Arabi'nin (kanunü't-tevil) nam tefsiri olmak üzere birinci sahifenin arkasına kayd etmişler ise de bu kitabcıların saniası olsa gerekdir. Çünkü bunun ibaresi pek de Mahiyü'd-din Arabi'nin ibaresine benzemiyor ma'heza kimin olursa olsun bu kitabın her halde pekiyi bir kitab olduğu anlaşılıyor işte bu kitabı okutdurmak için sizi buraya davet etdim. Nasıl muvafakat eder misin? Haftada üç dört gün buraya gelip de bu kitabı bize okuyabilir misin?” demesi üzerine ben de “her emriniz başım üstüne lakin bendenizin cami' derslerim ve daha birçok işlerim olduğu için haftada üç dört gün gelemem isem de iki gün gelebilirim” cevabını verdim.

Bunun üzerine o günden itibaren kitab-ı mezkuru müzakereye başladık. Muahharen kitabın ecille-i tasavvufiyyeden (Alaü'd-devletü'l-semnani Kads Serhü'l-sami) hazretlerinin enfas-ı kudsiyyeleri asarından olduğu anlaşıldı. Bu kitab-ı nakis

gayet güzel el yazısıyla yazılmış ve kenarları fevkalade bir suret-i latifede tezhib edilmiş sekiz yüze karib sahaifi havidir.

Hazret-i Sümnanî bu eser-i alilerinde işaret-i Kurannîyye ve esrar-ı firkanîyyeyi o kadar arifane o kadar aşıkane bir tarz-ı latif ve bir üslub-ı dil-ferib ile yazmışdır ki bunun herhangi bir sahifesini dikkatle okuyub da meftun olmamak kabil değildir. Fakat hayfa ki kitab na-tamamdır. İbtida-yı sure-i Yusuf'dan ahir-i Kuran'a kadardır. Cild-i evveli elde edilememiştir.

Mündericat-ı kitabın letafet-i fevkaladesi ve merhumun ilm-i tasavvufa olan fart ve iştîyak ve muhabbeti bizim günlerin ziyadeleşmesine sebep oldu. Bizim haftada iki gün biraz sonra üç dört, sonra beş güne çıkub nihayet haftada bir gün kendi haneme gitmeye müsaade olunabildi. Eyyam-ı tedrisisyede şafakla beraber konaklarından çıkar, ders zamanına kadar Sultan Selim Cami-i şerifine gider ba'dü'l-ders yine avdet eyler idim. Eyyam-ı tatiliyyede de yine haftada bir günden ma-eda geceli gündüzlü yanlarında bulunur, kendisiyle kitab-ı mezkuru müzakere ile meşgul olurum. Bir müddet sonra merhum bununla da kanaat etmedi, bu kitabın yanına fütuhat-ı Mekkiyye ve tevilat-ı Kaşaniyyeyi de ilave etdi. Her gece evvela o kitaptan mukannen dersimizi okur ba'de o birlerinden birisini elimize alub bir iki saat de anınla meşgul olur idik.

Bu minval üzere mezkur tefsir-i şerif bi'naye-i teali reside-i hadd-ı hitam oldu. Ba'de Necmü'd-din Keberî'nin beş altı risaleyi cami' eser-i tasavvufisine başladık. Beltafa teali o da hitama reside oldu. Sonra Mahiyü'd-din Arabî'nin (Hakayık-ı Eyyatü'l-nur) nam eser-i tasavvufisine bede etdik. Bu'une teali o da hitam buldu.

Sonra Sadrü'd-din Kunevî'nin fatiha-ı şerife üzerine yazmış olduğu (İ'cazü'l-beyan fi-tefsir immü'l-Kuran) nam eser-i alisine başladık. Nihayet o da bu sene ramazan-ı şerifin on beşinci gecesi reside-i misk-i hitam oldu.

Ba'de yine müşarünileyhin (mefatihü'l-gayb) nam bir eser-i dakikine başlayub bununla uğraşmakda iken ramazan-ı şerifin yirmi beşinci gecesi sebep-i mevta olan hastalığa tutuldu. Bu hastalık ibtida hafif bir sancı ile başladı. Sonra buna enfluenza namı verildi. Fakat kendisi bu hastalığında ara sıra gelen sancıdan başka hiçbir elem ve ıztırab hiss etmiyor, ve binaenaleyh daima hal-i murakıbadâ

bulunuyor, ve hiçbir gün dersimizin tatiline müsaade etmiyordu. Her akşam evvela tabib kendisini muayene ediyor, tıbben lazım gelen tedavisini icra ediyor, ilaçlarını veriyor, ba'de yine dersimize saatlerce devam ediyor idik.

Bu hal vefatından bir gün evvele yani şehri şevvalin on ikinci Cuma ertesi gününe kadar devam etti hatta Cuma günü hem gündüz, hem de gece kitab-ı mezkuru bana saatlerce tedris ettirdi. Nice mebahis-i gamza-ı tasavvufiyyeyi beraber hall ettik. Çünkü merhumun ulum-ı tasavvufiyyeyi anlayışı harikulade idi. Sadrü'd-din'in gerek bu kitabında ve gerek tefsir-i fatihasında öyle bahislere tesadüf olunurdu ki ben hallinden aciz kaldığım halde kendileri maksad-ı şeyhi pek vazih bir suretde bana tevzih ve tefhim eylerdi.

Fakat kendileri gitdikce kesb-i zaaf ediyor, ve binaenaleyh artık hayatından kat'-ı ümid ediyor idi. Cuma ertesi günü saat altıdan sonra hal bütün bütün tahavvül etdi. Harareti ziyadeleşti. Derece-i hararet o güne kadar otuz sekiz, nihayet otuz sekiz buçukda iken o gün saat altıdan sonra mizanü'l-harare birdenbire otuz dokuz buçuku irae ediyor ve fakat Hacı Mahmud Efendi yine metanetini gaib etmiyor, murakıbesinde devam ediyor idi. Akşam üstü harareti kırk dereceye varınca artık kendisini gaib etmiş, binaenaleyh etba tarafından istirahatine lüzum-ı kat'i görülmüş olduğundan hal-i murakıbesi tebdil olunarak yatağına yatırıldı. O esnada ise havas-ı ahibbası akraba ve odası etrafında bulunuyorlar, kıraat-i kuran ve zikrullah ile meşgul oluyorlar idi.

Saat beşde derece-i hararet birden bire otuz sekiz buçuğa tenezzül etmesiyle Hacı Mahmud Efendi gözlerini açub etrafındaki zakirle beraber zikrullaha başladı. Saat altıya kadar onlarla beraber ism-i celali kendisine mahsus olan bir tavr-ı şeyhane ve mürşidane ile zikr ederek nihayet (Allah) diyüb teslim-i ruh eyledi.

(Rahmetullahi aleyhi rahmeten vasıaten)

İsimsiz

2.3.48. Artin Dadyan Paşa ¹⁷⁷

Teracim-i Ahval

Müteveffa Artin Dadyan Paşa

Birkaç aydan beri esir-i firaş bulunan hariciye nezaret-i celilesi müsteşarı vüzera-i saltanat-ı seniyyeden Artin Paşa teşrin-i evvelin yedinci günü akşamı vefat etmiştir. ¹⁷⁸

Müteveffa barutçubaşı Ohannes Bey'in mahdumudur. 1244 sene-i hicriyesinde Ayastefanos kariesinde dünyaya gelmişti. 1271 senesi şevvalinde 22 yaşında olduğu halde mülazemetle Bab-ı Ali tahrirat-ı hariciye odasına 272 recebinde rütbe-i salise ile mezkur oda muavinliğine 1273 recebinde Fransızca başkitabeti hizmetiyle memleketin birinci komiserliğine tayin olunan sadr-ı esbak merhum Saffet Paşa maiyetine 1274 zilkaddesinde bab-ı zabtiyede meclis-i tahkik azalığına tayin olunmuş. 1276 saferinde ilga-ı kavaim-i nakdiyye için fahri olarak iate tahsiline ve sene-i merkume şevvalinde Rumeli müfettişi sadr-ı esbak Kıbrıslı Mehmet Paşa maiyetinde komiserliğe tayin ve yine sene-i mezbure evahirinde dördüncü rütbeden mecidi nişanını ihraz eylemiş. 1277 rabiülahirinde Bab-ı Ali tercüme odasına nakl eylemiş. 1278 saferinde memuren azam edilerek Rusya devleti tarafından Sen İstanislos nişanının ikinci rütbesinden bir kıtasını almış. 1291 senesi zilhaccesinde Paris Sefaret-i seniyyesi Fransızca başkitabetine memur olarak iki ay kadar da sefaret-i müşarünileyha maslahatgüzarlığında bulunmuş ve bu esnada rütbesi saniye mütemayizine terfi olunmuştur. Bir aralık İspanya devleti nezdinde dahi ahra-ı memuriyyet eylemiş olduğundan devlet-i müşarünileyha canibinden İzabel la Katolik

¹⁷⁷ *Malûmat*, C. 13, No:305, 13 Cemaziyelahir 1319 / 27 Eylül 1901, s. 1283-1284.

¹⁷⁸ Artin Dadyan Paşa'nın, daha önce *Malûmat Mecmuası*'nın 3. Cildinin 64. Nüshasında teracim-i ahvaline yer verilmişti. Fakat 7 ekim 1901 yılında vefat etmesi üzerine yeniden mecmuanın sayfalarında, kendisine yer verilmiştir. 3. Ciltte kendisi hakkında bilgi verildiği için bu kısımda tekrar aynı bilgiler verilmeyecektir.

nişanının üçüncü rütbesi ita olunmuştur. 1283 senesi cemaziülevvelasında Paris sefareti Fransızca başkitabetinden Tercüme Odasına nakletmiş. 1284 senesi zilhaccesinde şura-i devlet birinci sınıf muavinliğinde bulunmuş. 1285 saferinde şura-i devlet azalığına tahvil-i memuriyyetle rütbe-i evla sınıf-ı sanisine ve sene-i merkume evahirinde tebdilen üçüncü rütbeden mecidi nişan-ı zişanına nail olmuştur. 1288 zilhaccesinde ıslahat komisyonu azalığına nakl ile müteakiben esham-ı cedide ve orman müdürlüğü dahi ilaveten uhdesine ihale olunmuştur. 1289 rabiülevvelinde rütbe-i evla sınıf-ı evvelliğiyle maliye nezaret-i celilesi müsteşarlığına ve yine o senede orman ve maden idare-i umumiyesi müdürlüğüne tayin olunmuş ve muahharen istifa etmiştir. 1290 cemaziülevvelasında altıncı daire-i belediye riyasetine 1291 saferinde riyaset-i mezkureden infisali vuku bulmuş ve 1292 saferinde nafia nezaretinde teşekkül eden Rumeli demiryolları tahkik-i maddiyat ve muhasebat komisyonu azalığına ve sene-i mezbure cemaziülevvelasında ikinci defa olmak üzere altıncı daire-i belediye riyasetine, sene-i merkume recebinde rütbe-i bala ile hariciyye nezaret-i celilesi müsteşarlığına tayin buyrulmuştur. Bir mah kadar nezaret-i müşarünileyha vekalet-i celilesini dahi icra eylemiştir. 1293 senesi cemaziülevvelasında infisal eylemiş, 1297 senesi recebinde defa-ı saniyye olarak yine makam-ı müşteşariye nasb olunmuştur. 1298 senesinde Dersaadet'te in'ikad eden hudud-ı Yunaniyye konferansına tayin edilmiş 1299 zilhaccesinde tebdilen birinci rütbeden mecidi nişan-ı zişanı ihsan buyrulmuştur. 1300 senesinde patent komisyonu riyasetine, 1301 rabiülevvelinde tebdilen birinci rütbeden osmani nişan-ı alisine nail olmuştur. 1302 saferi yirmi dördünde hariciyye müsteşarlığından infisal ve sene-i merkume zilhaccesi on beşinde defa-ı salise olarak makam-ı müşarünileyha memuriyetleri vuku bulmuştur. 1303 senesi zilkaddesinin yirmi birinde müsteşarlık kemakan uhdesinde bulunmak üzere Bulgaristan-ı fevkalade komiserliği uhdesine tefviz ve altın ve gümüş imtiyaz madalyaları dahi ihsan buyrulmuştur. Hayn-ı vefatına kadar hariciyye nezareti müsteşarlığı muhafaz etmiş ve üç dört sene evvel şura-ı devlet-i mülkiyye dairesi azalığına tayin byrulmuş ve dört beş sene mukaddem hükümet-i seniyye ile bazı hükumat-ı ecnebiyye irasında icra edilmiş olan ticaret-i muahedeleri mezakiratı komisyonlarında dahi bulunmuştur. 1306 senesi zilkaddesinde rütbe-i samiyye-i vezareti ahraz eylemiştir.

Cedd-i emced hazret-i hilafetpenahi cennetmekan gazi sultan Mahmud Han hazretlerinin canib-i hümayunlarından zatına ve familyasına mahsus olmak üzere

müşarünileyhin büyük pederi baturçubaşı müteveffa Ohannes Bey'e ihsan buyurulmuş olan nişan-ı iftiharî ta'lik etmeleri rehin-i müsaade-i seniyye-i hazret-i padişahi buyurulduğu 16 muharrem 1305 tarihinde makam-ı celil-i sadaret-i azimadan ba-tezkire-i sahih teblig edilmiştir.

Müşarünileyh murassa iftihar ve murassa Osmani murassa mecidi nişan-ı zişanlarıyla altın Girid madalyasını dahi haiz hamil idi.

Müşarünileyhe düvel-i ecnebiyye tarafından ihda olunan nişanlar

İspanya İzabel la Katolik birinci

İsveç Etualpuler birinci

Almanya Kron dö Pros birinci

İtalya Koron D'İtali birinci

İran Şir u Hurşid birinci

Papadin Pinof birinci

Rusya Sen İstanislas birinci

Romanya Koron dö Romani birinci

Sırbıya Takva birinci

Yunan Sen Süver birinci

Karadağ Danilo birinci

Fransa Lejyon D'önor ikinci

Venezüella Merit birinci

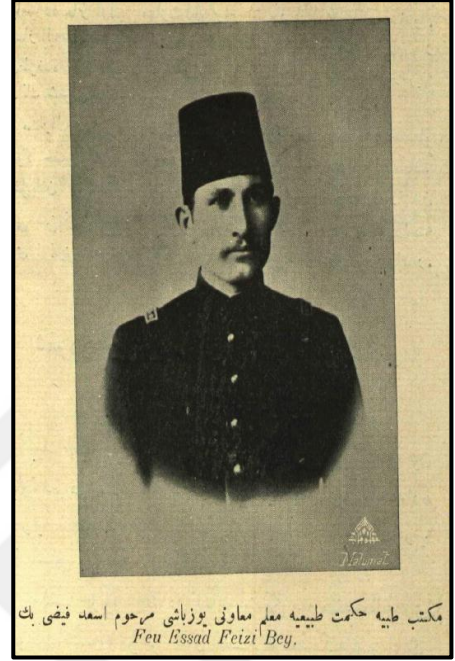
İsimsiz

2.3.49. Esad Feyzi ¹⁷⁹

Resimlerimiz

Doktor Esad Feyzi Merhum

İki üç hafta evvel yevmi gazeteler tarafından vuku-ı vefatı kemal-i teessüf ile yazılan Doktor Esad Feyzi Bey memleketimizin mayeü'l-iftiharı olan erbab-ı cedd ve mesaiden ve masai-i ciddiyesinin semerat-ı mebzule-i kemalatını görmüş, istifadegâh enama koymaya muvaffık olmuş erbab-ı zeka ve maarifetten idi. Henüz genç yaşında iken bir mukteza-ı hükm kadar terk-i alem-i fani eylemesiyle kütüphane-i irfanımıza edeceği hidemat-ı mühimme ümidleri de intifa eylemiştir. Merhum mumaileyh hüdavendigâr vilayetine tabii İznik dahilinde kain Gönenç kasabasında askeri

kolağalığından müstefi Üsküdar'ı Feyzi Ağa salebinden tevellüd eylemiştir. Esad Feyzi Mekteb-i Tıbbi-i İdadi'ye girinceye kadar köy mektebinde okumuş, İstanbul'a gelerek Tophane'de Sanayi Alayı'nda bir iki sene demircilikle emrar-ı vakt eylemiş, sonra pederi nezdine azimet ederek bir iki mahalle mektebi kalfalığı ile mahkeme katipliği eyledikten sonra İzmir'e azimetle yeni teşkil edilmiş olan Hamidiye Sanayi Mektebi'ne kayd olunmuş ve burada ulum-ı rüştiyye ile beraber musikiyyeye de merak ederek güzel çalmayı öğrenmiş ve hılkaten meftur olduğu amirine itaat ve mafevkine riayet-i hasail-i cemilesi semeresi olarak Dubuy başçavuşluğu ve bir kıta sanayi madalayası ile rehin-i taltif olmuştur. İki senede burada kaldıktan sonra Dersaadet'e gelerek iki sene müddet zarfında bir taraftan Davıutpaşa Rüşti-i Askerisi'ne, diğer taraftan intihaz edebildiği vakitlerde camii dersine devam ederek şahadetnamesini istihsalden sonra Tıbbi-i Şahane İdadi'sine kayd olunmuştur.

Esad Feyzi riyaziyyat ve kozmografya gibi ulum-ı ciddiyye ile başladığı tahsiline Tıbbiye-i Şahane'de ulum-ı tabiiye geçmek suretiyle devam eyleyerek ikinci sınıfta iken hikmet-şinas şehir-i müteveffa İntiranik Paşa'nın nazar-ı takdirini

¹⁷⁹ Malûmat, C. 14, No:315, 24 Şaban 1319 / 6 Aralık 1901, s. 1379- 1380.

celb etmiş olmasıyla o zaman adet olduğu üzere muavinliğe kabul edilmiş idi. Keşfini ceraid-i fenniyyede görür görmez burada kendi zeka-ı cevaliyle tatbikine muvaffık olmuştur.

Meydan-ı intişare vaz eylediği (ilmü'l-arz ve'l-maadın) bu yolda yazılmış asarın mükemmellerindendir.

(Radyografi)'ye dair yazdığı eserin meyda-ı istifadeye vaz olunmasına ecl-i umman vermemiştir.

Mektebden tarih neşetinden şimdiye kadar esna-ı derste zabt edilen takririnden müteşekkül bir eser-i diğeri nefisi de vardır ki neşrini heveskaran-ı maarifet aile-i muhteremesinden bekler. Merhumun yazmaya başladığı (Hikmet-i İbtidaiyye) de nakıs kalmıştır. Mekteb-i hikmethanesi ile ilmü'l-arz müzesini ıslah ve ikmal eylemiş olan Esad Feyzi'nin bize ettiği hizmetler pek çok ve hele edecekleri na-mahdud idi. Onun içindir ki bu nazik ve haluk tabibi taniyanlar böyle ziya-ı nakehani ve ebedisinden pek ziyade müteesif ve mütekeddir olmuştur.

İsimsiz

Kolağası Feyzi'nin oğlu olan Esad Feyzi, 1874 yılında Gönenç kasabasında dünyaya gelmiştir. İstanbul'da Davutpaşa Askeri Rüştüyesini ve Tıbbiye İdadisi'ni bitirerek, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane'ye girmiştir. Zeki, çalışkan ve yaratıcı bir öğrencidir. 1897 yılında mezun olunca kurrada Yemen'i çekse de İstanbul'da kalması için hocası İsmail Ali Bey ona yardım etmiştir. Hikmet-i tabi'yye muallim muavinliğine atandıktan kısa süre sonra Mekteb-i Mülkiyye Şahane'de dersler vermeye başlamıştır. Cerrahi kliniği önderi Cemil Paşa'dan izin alarak burada bir röntgen ışınları ile muayene şubesi açılmasını sağlayıp, artık bu alanda çalışmalarına devam etmiştir.¹⁸⁰ 1902 yılında henüz çok genç yaşta menenjit hastalığından dolayı vefat etmiş, başarılı bir Osmanlı hekimidir.

¹⁸⁰ Yeşim Işıl Ülman, "Ülkemiz ve Dünya Radyolojisine Katkılarıyla Dr. Esad Feyzi", *Doktor*, S.31, Mart 2006, s.38-41.

2.3.50. Said Beyefendi ¹⁸¹

Resimlerimiz

331 numaralı nüshamızda resmi münderic bulunan müşarünileyh Said Bey Efendi kethüda-yı sadr-ı ali şehid Mustafa Refik Efendi'nin ahfadından olub 1279 tarih-i hicrisinde tevellüd etmiştir. Beşiktaş Mektebi Rüşdiyye'sinden neşetle mahsus hocalardan tevs-i malumat eylemiş ve alem-i matbuatda hizmeti sebak eylemiştir.

1297 tarih-i hicrisinde Adliyye Nezareti Umur-ı Hukukiyye kalemine 1300 tarihinde Tophane-i Amire Mektubi Kalemi'ne 1301 senesinde mühacirîn komisyonu sevkiyyat azalığına sene-i mezkurede komisyon-ı mezbur

zabt kitabetine ve mühacirîn için tesis kılınan mektebde Farsi, Türki, hesap hocalıklarına tayin edilmiştir.

1307 senesinde ba-irade-i seniyye-i hazret-i padişahi istatistik idaresi baş kitabetine 1312 tarih-i hicrisinde vilayat-ı şahaneye numune-i imtisal olacak usul-ı cedide üzere istatistik tanzimi için Aydın vilayetine izam edilip tanzim eylediği numune mazhar-ı takdir-i ali olmuşdur. 1312 senesinde dahiliyye nezaret-i celilesi mühürdarlığına 1314'de ticaret ve nafia nezareti mektubcu muavinliğine tayin buyurulup elhaletühezih memuriyyet-i mezkurede bulunmaktadır.

1305 salise 1309 saniye 1311 mütemayiz 1314 evla sanisi 1317 evla evla 1319 tarih-i hicrilerinde bala rütbelerini ihraz edip 1311 dördüncü Osmani 1315 üçüncü mecidi ve yine sene-i mezkurede Yunan madalyası 1317 hicret tarihlerinde ikinci mecidi nişan-ı zişanlarına mazhar buyurulmuşdur. Müşarünileyh hazretlerine Almanya devleti tarafından dahi Koron Döpros nişanının ikinci rütbesi ihda kılınmıştır.

İsimsiz

¹⁸¹ *Malûmat*, C. 14, No:333, 1 Muharrem 1320 / 10 Nisan 1902, s. 1666-1667.

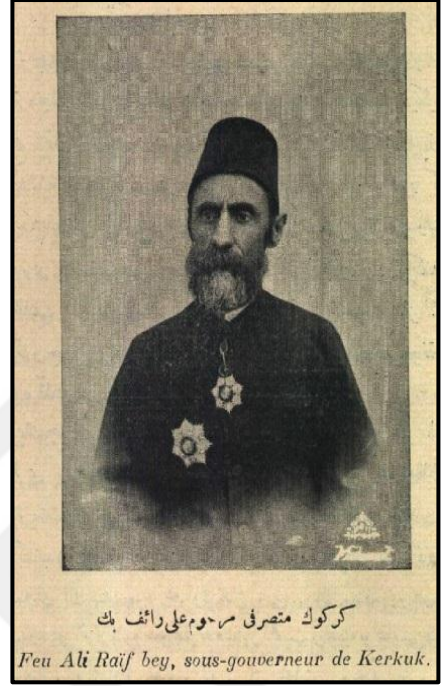
2.3.51. Ali Raif Bey¹⁸²

Resimlerimiz

Kerkük Mutasarrıfı Merhum Ali Raif Bey

330 numaralı nüshamızda resmi münderic bulunan Raif Bey 1258 sene-i hicriyyesinde Belgrad'da tevellüd etmiştir. Sübyan mekteblerinde mukaddeme-i ulumu ve hususi muallimden ulum-ı arabıyyeyi tahsil etmiştir. Sırb lisanına dahi aşına idi.

Merhum 73 tarihinde on beş yaşında olduğu halde meclis-i maarif-i umumiyyede bi'l-ımtihan ba-rües-i hümayun Mektubi-i Maliyye odasına mülazemetle çerağ olmuş 75 tarihinde Batum 79 Sofya tahrirat kitabetlerine tayin ve 81 tarihinde Tuna vilayetinin hin-i teşkilinde Sofya tahrirat müdürlüğüne nasb olunmuş ve belediye

riyaseti dahi ilave-i memuriyyet kılınmıştır. 84'de Vadin tahrirat müdürlüğüne nakl olunmuş ve 85de Vadin mutasarrıflık muavinliğine 86'da Yanya mektubi muavinliğine ve bu memuriyetinin lağvı üzerine 87 tarihinde Yanya Meclis-i idare baş katibliğine 88'de Tuna vilayeti mektubculuğuna ve 90 tarihinde Aydın vilayeti mektubculuğuna tayin kılınmış ve bir müddet burada ifa-yı hüsn-i hidmet etdikten sonra infisal ederek 91'de Manastır vilayeti mektubculuğuna nakl edilmiş, 93 tarihinde bu memuriyyet kemakan uhdesinde kalmak üzere merhum Derviş Paşa maiyyetinde Sırp ve Karadağ muharebelerinde bulunmuş 94 tarihinde Manastır vilayetinin lağvı üzerine bir müddet açıkda kaldıktan sonra 95de Dersaadet mühacirîn-i sıhhiyye komisyonu idare şubesi riyasetine ve 96 tarihinde Manastır vilayetinin tekrar teşkiliyle vilayet-i mezkure mektubculuğuna tayin kılınmış ve bir müddet ifa-yı hüsn-i hidmetinden sonra infisal iden 98 tarihinde Kosova ve 99'da Mamuretü'laziz vilayetleri mektubculuklarına 301 tarihinde tekrar Kosova vilayeti mektubculuğuna nakl olunmuş ve 309 tarihinde Atina vilayeti mektubculuğuna ve bir müddet burada kaldıktan sonra Cezair Bahr-i Sefid vilayeti mektubculuğuna

¹⁸² Malûmat, C. 14, No:333, 1 Muharrem 1320 / 10 Nisan 1902, s. 1666-1667.

tahvil etdirilmiş 312de Karahisar-ı Şarki mutasarrıflığa tayin kılınmış ve havasıyla adem-i imtizacından naşi 313de Mardin mutasarraflığına becayişi icra edilmiş ve ba'de 316 tarihinde memuriyeti Kerkük mutasarrıflığına nakl olunmuştur. Burada dahi ifa-yı hüsn-i hizmet eyledikten sonra infisal ederek Dersaadet'e gelmiş ve Nişantaşında'ki hanelerinde irtihal-i dar-ı beka eylemiştir. Merhum müşarünileyhin hidemat-ı memduhasına mübenni tevarih-i muhtelifede kat'-ı meratib ederek 310 senesinde evla sınıf-ı evla rütbesiyle taltif ve 316 senesinde ikinci rütbeden nişan-i ali-i Osmani ihsan buyurulmuştur.

İsimsiz

2.3.52. Celal Beyefendi ¹⁸³

Resimlerimiz

Maarif nazır-ı cedidi atufetlü Celal Bey Efendi hazretleri mekteb-i sultani ve mekteb-i hukukda ikmal-i tahsil ederek ilk evvel Teke ve muahharen Saruhan sancakları müdde'i-i umumi muavinliklerinde ve ba'de sair vilayatta memuren bulunduktan sonra Dersaadet'e avdet ve mekteb-i hukuk muallimliğini ve cünha ve cinayet mahkemeleri riyasetlerini ifa eylediği gibi Rusya'da hapisaneler ve mahbusinin ıslahı için akd edilen kongreye taraf-ı hükümet-i Osmaniyye'den murahhas tayin buyurulmuştur. Müşarünileyh Anadolu-ı şahane teftiş komisyonu azalığında da bulunmuşlardır. Celal Bey Efendi hazretleri gayet mükemmel Fransızca tekellüm etmektedirler.

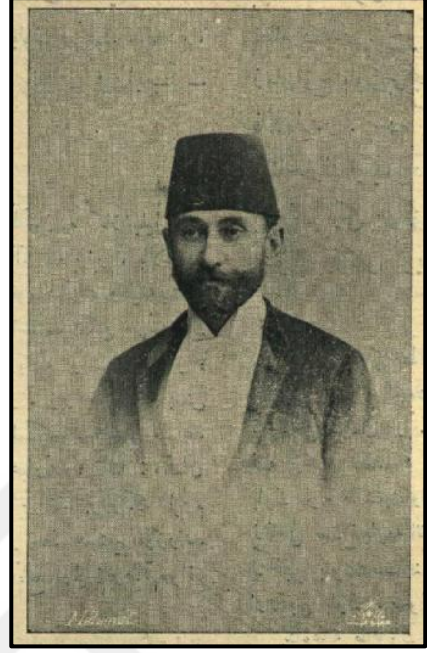
İsimsiz

¹⁸³ *Malûmat*, C. 14, No:334, 8 Muharrem 1320 / 17 Nisan 1902, s. 1683-1684.

2.3.53. Ahmed Salim Beyefendi ¹⁸⁴

Resimlerimiz

Amasyalı müderrisinden Katıpzade merhum El-Hac Mustafa Rıfat Efendi'nin mahdumu bulunan mir-i müşarünileyhin meskat-ı reisi Amasya'dır. Kendisi küçük yaşında iken Dersaadet'e götürülmüş ve burada teallüm ve tahsil eylemiştir. Davud Paşa Rüşdiyyesi'nden birincilikle çıkarak 1289 sene-i hicriyyesinde on yedi yaşında olduğu halde mektubi-i hariciyye kalemine mülazemeten devama başlayub on bir sene kadar kalem-i mezkurda istihdam olunarak ve o sırada tedircen tevzif birle terakki ederek 1300 senesinde ikinci sınıf hulefalığından Berlin

sefaret-i seniyyesi ikinci kitabetine nasb ve beş sene mürurunda sefaret-i müşarünileyha birinci birinci kitabetine terfi edilmiştir ve 1312 senesinde matbuat-ı ecnebiyye Alman lisanı mütercimliğini dahi ifa etmek üzere hariciyye nezaret-i celilesi tab'iyet kalemi müdiriyyeti muavin-i evvelliğine nakl-i memuriyyet etmiş ve bir sene sonra kalem-i mezkur müdiriyyetine tayin buyurulmuştur.

Türkçeyi ve Arabiyyatı pederinden ve Farsi ile Fransızca ve Almanca ve İngilizceyi sair hususi muallimlerden tederrüs ve teallüm etmiş olan mir-i müşarünileyh şimdiye kadar bulunduğu memuriyyetlerde rıza-yı meyamin ihtiva-yı cenab-ı şehenşahi daire-i naciyyesinde ifa-yı vezaif-i mevkulesine bedel nefis-i ikdam ve ihtimam iden ve iffet ve istikametle muttesif asdika-yı bendegan-ı memurîndendir. Umur-ı mevduasını ifada meşhud olan mesai-i rüviyyet-mend-anesine mükafaten hidmet-i devlete duhulünden beri şimdiye değin bi't-tedric rütbe ve nişanlara nail olarak elyevm birinci rütbeden mecidi ve ikinci rütbeden Osmani nişan-ı zişanlarını ve Yunan muharebe madalyasını ve ecnebi devletlerinden dahi birinci rütbeden kırmızı hamaili Şir u Hurşid nişanı ile ikinci rütbeden Koron Döpros nişanını haiz ve hamildir.

İsimsiz

¹⁸⁴ *Malûmat*, C. 14, No:334, 8 Muharrem 1320 / 17 Nisan 1902, s. 1683-1684.

2.3.54. Ahmed Zühdü Paşa¹⁸⁵

Resimlerimiz

Merhum Ahmed Zühdü Paşa'nın Tercüme-i Hali

Merhum müşarünileyh süvari esakir-i şahane binbaşılığından mütekaid merhum Hacı Mehmed Rıfat Bey'in mahdumu olub 1249 sene-i hicriyyesi ramazanının yirmi üçünde Dersaadet'de panihade-i mehd-i vücud olmuş ve mekteb-i maarif-i adliyyede malumat-ı ibtidaiyyeyi istihsal ve ba'de Sultan Bayezid Han Veli hazretlerinin cami-i şerifinde şerh-i akaide kadar esatize-i kiramdan büyük Kıbrıslı dimekle müştehir Hoca Mehmed Efendi merhumdan ve anın vefatından sonra ulemayı mütehakkıkından merhum Ayaşlı Mustafa

Tevfik Efendi'den ulum-ı lazıme-yi telmiz ve ikmal iderek icazet alub o esnada lisan-ı Farsi ve usul-ı mali ve defteriyi ve kısmen riyaziyatı dahi hususi olarak erbabından teallüm ve telakki eylemişdir. 1263 sensi rabiü'l-ahirinde hazine-i celile-i maliye aklamından mülga esham-ı muhasebesine ba-rües-i hümayun devama mübaşeret ve 1275 senesi zi'l-haccesinde teşkil olunan tediyye sandukı idaresine 1279 senesi zi'l-haccesinde varidat muhasebesi dairesinde ihdas olunan bank-ı muhasebesi kalemine nakl-ı hidmet etmiş ve 1273 senesi şevvalinde kalem-i mezbur mümeyyizliğine ve 285 senesi rabiü'l-evvelinde Bank-ı Osmani muhasebeciliğine tayin edilmiş ve 287 senesi zi'l-haccesinde varidat ve bank muhasebecilikleri birleştirilerek teşkil olunan varidat-ı umumiyeye muhasebeciliği ve 288 senesi recebinde maliye nezaret-i celilesi dairesinde divan-ı muhasebat riyasetinin inzimamıyla nezaret-i müşarünileyha müsteşarlığı uhdelerine tefviz buyurulmuşdur.

Muahharen müsteşarlıktan infisal edip Saruhan sancağı mutasarrıflığına tayin olunmuşlar ve buradan Suriye vilayetinden tefrik olunan Trablusşam ve Akka sancakları rabt ve ilhak olunarak müstakilen idare olunmak üzere teşkil edilen Beyrut

¹⁸⁵ *Malûmat*, C. 14, No:337, 14 Safer 1320 / 23 Mayıs 1902, s. 1747-1748.

mutasarrıflığına memuriyetleri tahvil eylemiş ve sonra mezkur Beyrut mutasarrıflığının ilhak olunmuş olan anfü'l-beyan iki leva ile beraber yine Suriye vilayetine iade-i irtibatı sebebiyle açıkda kalmışlar ve 289 senesi recebinde tekrar divan-ı mezkur riyaseti ve 290 senesi cemaziü'l-evvelisinde defa-ı saniyye olarak nezaret-i müşarünileyha müsteşarlığı tevcih ve 91 senesi saferinde orman ve maadin müdiriyyet-i umumiyyesi ve 92 senesi zi'l-haccesinde isham-ı umumiyye emaneti ilave-i memuriyyet olarak uhdelerine ihale buyurulmuştur. 1295 senesi saferinde müsteşarlık memuriyyeti lağv olunmakla sene-i merkume rabiü'l-ahirinde rüsumat emaneti ve ramazan-ı şerifinde hidmet-i emanet dahi uhdelerinde olduğu halde maliyye nezareti tefviz buyurulub bir müddet sonra emanet ve nezaretden infisal etmişler ise de sonra yine maliyye nezaretine tayin buyurularak 298 senesi saferinde münfasıl olmuşlardır.

Mezuliyyetleri zamanında tahrir-i nüfus ve emlak nizamnamelerinin tanzim ve ıslahı emrinde teşkil olunan komisyon ile tensik-i hesabiyye ve tedkik-i muhasebat atika-ı umumiyye komisyonları riyasetlerinde bulunmuşlardır.

302 senesi zi'l-haccesinde nafia nezaretine ve nezaret-i müşarünileyhanın ticaret nezaretine ilhakı cihetiyle 304 senesi rabiü'l-evvelinde Hüdavendigâr vilayeti valiliğine ve oradan sene-i merkume cemaziü'l-ahirinde üçüncü defa olarak maliyye nezaretine nasb buyurulub buradan infisal eyledikten sonra 309 senesi muharreminde maarif-i umumiyye nezareti uhdelerine ihale kılınmış ve sadr-ı sabık merhum Halil Rıfat Paşa'nın o zaman tayin buyuruldukları dahiliye nezaret-i celilesine teşriflerine kadar nezaret-i müşarünileyha vekaletinde bulunmuşlardır.

1309 sene-i hicriyyesinde ba-irade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penahi maarif nezareti dairesinde müşarünileyhin taht-ı riyasetinde teşkil buyurulub elhaletühezih devam etmekte olan tedkik-i müellifat komisyonuna riyaset eyledikleri gibi 1315 senesinde maarif nezareti dairesinde teşkil buyurulan Girid ahali-i islamiyyesi muhtacını iane ve sene-i merkumede mabeyn-i hümayun cenab-ı mülukanede müteşekkil müteka'idîn ve ibtam ve eramil-i askeriyye maaşatı komisyonlarına ve 1317 senesinde maliyye nezareti dairesinde hamaliyye-i hazret-i padişahide teşkil buyurulan umur-ı maliyye komisyonuna riyaset eylemiştir. 22 nisan sene 317 tarihinde tekrar maliyye nezaret-i celilesine tayin ve maarif nezareti vekaleti de

uhdelerine tevcih buyurulmuştur. Sene-i mezkure ağustos evahirinde maliyye nezaretinde infikak ederek maarif nezaretini isaleten der-uhde eylemişlerdir.

Saye-i mülukanede rütbe-i rabiadan başlayarak derece derece ihraz-ı retb-i malume idüb 1287 senesi zi'l-haccesinde uhdelerine rütbe-i evla sınıf-ı evla ve 292 senesi rabiü'l-evvelinde rütbe-i bala ve 304 senesi rabiü'l-evvelinde rütbe-i samiyeye-i vezaret tevcih ve sırasıyla meratib-i muhtelifeden nişan-ı alilere nail olub 1296 senesi ramazanında birinci rütbeden mecdi nişan-ı alisi, 304 senesi muharreminde Osmani nişan-ı zişanın bir kıta-ı murassa'ası ve sene-i mezkure zi'l-haccesinde imtiyaz nişanın gümüş ve altın madalyaları ve 309 senesi zi'l-haccesinde altın liyakat madalyası ihsan buyurulmuştur. Yunan muharebesi ve tasisat-ı askeriyye ianeleri madalyaları ile üç yüz on yedi senesi nisanında murassa mecdi ve muahharen Hicaz altın madalyası almışlardır.

Kadıköy civarında kendi namlarına mensub mahallede müceddeden bir bab-ı cami-i şerif ile bir de talebesi ücretsiz olarak kabul edilmek üzere vası ve muntazam ibtidai mektebi inşa ve tesisıyla hademe muallimîn maaşlarının muntazaman tasviyyesi için birtakım arazi ve emlakı vakf etmek suretiyle temine ve mesail-i fikhiyyeyi havi “mecmua-ı zihdiyye” ismiyle müsemma üç cild kitab tertib ve telifine muvaffik olmuşlardır.

İsimsiz

3 Şubat 1834 yılında dünyaya gelen Zühdü Paşa'nın babası süvari binbaşısı Hacı Rıfat Bey'dir. Medrese eğitimini tamamladıktan sonra icazet alarak 1846 yılında maliye müsteşarı olarak göreve başlamıştır. Saruhan ve Beyrut'ta mutasarrıflık, 1878'de Maliye Nazırlığı, 1884'de Nafia Nazırlığı, aynı yıl Bursa valiliği, 1891'de Maarif Nazırlığında çalışmıştır. 1901'de Maaliye'den ayrılıp yalnızca asil olarak Maarif Nazırı olmuştur. Darülfünun'un açılması konusunda en çok çaba sarfedenler arasında yer aldı. Maarif nazırıyken 12 Nisan 1902'de Koska'daki konağında vefat eden Ahmed Zühdü Paşa, kendi adına yapılan camii haziresine defnedilidir.¹⁸⁶

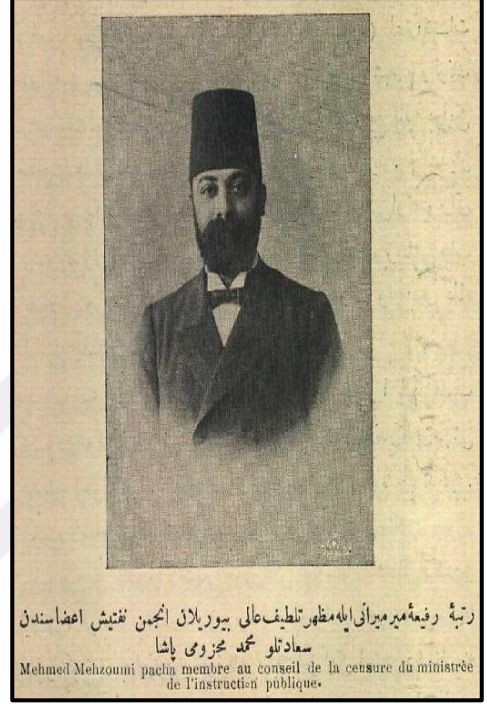
¹⁸⁶ Ali Z. Oraloğlu, “Zühdü Paşa”, *DİA*, C.44., İSAM, İstanbul 2013, s.539.

2.3.55. Muhammed Mahzumi Paşa ¹⁸⁷

Resimlerimiz

Encümen-i Teftiş ve Muayene Azasından Saadetlü Muhammed Mahzumi Paşa

Paşa-yı mumaileyh en-asıl Beyrutlu olub hazret-i seyfullah Halid İbnü'l-Velidü'l-Mahzumi sülalesinden merhum Şeyh Hasan Hazretlerinin mahdumlarıdır. Bundan yirmi beş sene akdam mekteb-i rüşdiyyede ikmal-i tahsil ile Suriye vilayet-i celilesi tarafından tahsil-i tebayet etmek üzere Mısır mekteb-i tıbbiyesine gönderilmiş ise de iki sene kadar devam ile vücudunun adem-i tahammülüne mübenni mektebi terk ile Beyrut'a avdet ve on iki sene kadar adliyye hizmetlerinde bulunduktan sonra Mısır'a azimetle "el-riyazü'l-Mısıriyye" namıyla bir gazete neşrine devam etmiş ve ahiren Dersaadet'e gelerek on seneden beri encümen-i maarif azalığıyla mekteb-i mülkiyye-i şahane mantık ve tatbikat ve elyevm edebiyat lisan-ı Arabi tedrisiyle iştilal etmekte bulunmuşlardır.

Mehmet Tahir

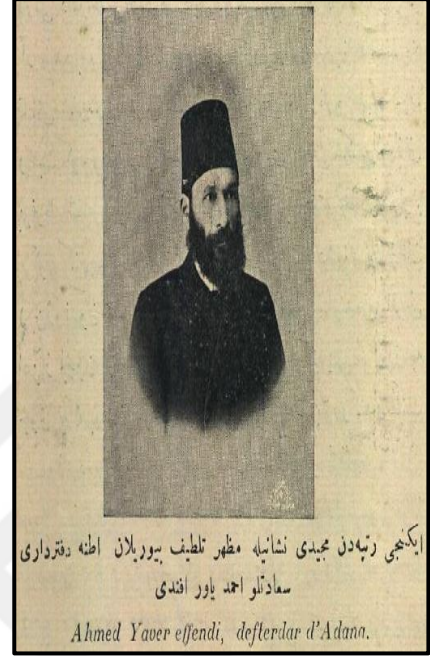
¹⁸⁷ Malûmat, C. 14, No:337, 14 Safer 1320 / 23 Mayıs 1902, s. 1747-1748.

2.3.56. Ahmed Yaver Beyefendi ¹⁸⁸

Resimlerimiz

Adana Defterdarı Saadetlü Ahmed Yaver Beyefendi

Geçen nüshamızda resmi münderic bulunan mümaileyh Bağdat vilayet-i celilesi muhasebesinden neşet etmiş 95 tarihinde ba'dü'l-hac Dersaadet'e gelerek maliye nezaret-i celilesi varidat-ı umumiyesine devam ve 96 tarihinde Manastır vilayetine mülhak Debre muhasebeciliğine bi't-tayin 97 tarihinde rütbe-i rabiaya ve altı mah sonra rütbe-i saliseye nail ve 1300'de askeri sancağı muhasebeciğine nakl ile rütbe-i saniye sınıf-ı sanisine ve 1302'de sınıf-ı mütemayize ve yedi sene o hizmette bulunarak 1307 tarihinde Bağdat ve Musul ve Basra arazi-i seniyye müfettişliğini tahvil ve memuriyyetle 1310 tarihinde rütbe-i evla sınıf-ı saniliğne nail ve Dersaadet'de bulunduğu müddetçe emlak-ı seniyye müfettişlik vazifesini bi'l-ifa 1308'de Bağdat'a avdetle on seneye karin hidmet-i mezkurede bulunmuş ve bu kere memur bulunuğu Adana vilayet-i celilesi defterdarlığına terfien tayin ve seniyye-i sadakat defnesi ikici rütbe mecidi nişan-ı zişanıyla tezyin kılınmıştır.

İsimsiz

¹⁸⁸ Malûmat, C. 14, No:338, 21 Safer 1320 / 30 Mayıs 1902, s. 1761-1762.

2.3.57. Faik Paşa¹⁸⁹

Resimlerimiz

Diyarbakir Vali-i Cedidi Saadetlü Faik Paşa Hazretleri

Geçen nüshamızda resmi münderic bulunan müşarünileyh Faik Paşa Rumeli hanedan-ı kadiminden Karakaryalı Bemni Efendi-zade olup bin iki yüz yetmiş üç tarihinde meclis-i vala mazbata odasına çerağ buyrularak bi'l-fiil hidmet-i memuriyyeti bin iki yüz yetmiş sekiz tarihinde Norakob müdiriyyetinden ibtida eylemiş ve umur-ı maliyye ve resumiyye ve belediye gibi şa'bat-ı devair-i devlette istihdam suretiyle dahi gavamiz-i muamelat-ı muhtelif ve müteaddideye vukuf tam hasıl edip derece derece kat-ı münasib ve meratib ile mutasarrıflığa irtika ve üç yüz tarihinde Kosova ve ahiren

Manastır vilaleyetleri valiliklerine tayin buyurularak on bir sene mütemadiyen dilhah-ı aliyye muvaffik surette ifa-ı hüsn-i hidmete ihraz-ı muvaffakiyet etmiş ve kırk yedi sene devam eden hengam-ı memuriyyetinde yalnız bir defa münfasıl ve bir defa dahi memuriyyetinin lağvı hasebiyle açıkta kalmıştır. Buldukları şu iki vilayet merkezlerinde kese-i fütuvvetlerinden bir iki ibtidai mektebi ve yeniden te'sis buyurdıkları muhacirîn mahallerinde kargir ve dilruba birer camii-i şerif bina ve inşa ve iane-i ahali ile bazı cavami-i şerifeyi tamir ve ihya eyledikleri gibi Üsküp hükümet konağıyla Manastır gureba hastahanesini vaz-ı esaslarıyla kısıb-ı kelisini ve daha bu kabil birçok emakin-i emiriyye ve aliü'l-husus bir beldenin urug-ı hayatiyesinden madud olan tark-ı cesimesini ve daha nice nice asar-ı hayriyyeyi imkân ve lüzumu derecede vücuda getirmişleridir.

İsimsiz

¹⁸⁹ *Malûmat*, C. 14, No:338, 21 Safer 1320 / 30 Mayıs 1902, s. 1761-1762.

2.3.58. Yusuf Sıdkı Efendi ¹⁹⁰

Teracim-i Ahval

Üstad-ı Muhterem Fazıl Şehir Merhum Yusuf Sıdkı Efendi

Henüz bir ay oluyor, alem-i ilm ve maarifet bir alim ve fazılın ziyandan olarak sahaif-i matbuatta teracim-i ahvaller müessif makaleler görüldü, bunca teessürleri husule getiren, Mardin müfti-i esbak sadur azamından üstad-ı muhterem Yusuf Sıdkı Efendi'nin hatm-i kitab-ı hayat eylemesi idi.

Eğer söz ve elli kalem vefat eden üstadın kalbimdeki teessüratı neşrince muvaffik olabileydi şaha alemde hak talim olduğunu bilenler ruhumun matem-i ebedisine iştirak ederlerdi... Lakin bu teessürün en büyük hassaları bugün benimdir. O benim hem üstadım hem de pederimdi. Bütün hayat-ı maneviyem onun feyz-i ruhuyla yaşardı. Fakat şimdi o gunude-i hak-ı rahmet oldu. Ben ruhumu onun ruhaniyyet-i mukaddesesine müncezib etmiş olduğum halde gaybubiyetinden mütevellid alam-ı maneviyye içinde yine yaşamaya çabalıyorum.

Fuyuzat ve kemalatıyla tenvir-i fikr ve vicdana muvaffik olduğum bu üstad-ı muhteremi alim-i irfan ve edebe ba'hakk tanıtmak zaten ebedi olan teessürat-ı kalbiyye içinde benim için müstemildir.

Merhumu yakından tanıyanlar bilirler ki Yusuf Sıdkı Efendi şiddet-i zeka, ve refet-i dehası veleh bahş-ı kûl olacak ulema-ı İslamiyyeden olup kuvve-i hafıza, vüsat-ı vücudet kariha, sürat-i intikal, cezalet-i makal gibi her biri bir alime ziyet veren fezail ve mezayayı vücudunda cem etmiş bir fazıl-ı bi-nazir idi. Bugün nam-ı muhteremin kendisi için medar-ı mefharet olan (Mardin) kasabasında tevellüd etmiştir. Hiddet-i zeka ve kuvve-i hafızasının henüz sıgar-ı sinninde iken tecelli eden asarı zihinlere fütur verecek derecede olup kelam-ı kadimi henüz beş altı yaşında iken 30 gün zarfında hatm eylemesi bunun en ufak bir delilidir. Zaten mütebahhirîn-i ulemadan olan pederi merhumda bu isti'dat-ı harikü'l-adeyi görünce teallüm ve tahsiline fevkalade sarf-ı dikkat etmiş olduğundan az zaman zarfında ulum-ı aleyh ve aliyye-i İslamiyyeden tekmil nashla ba'hakk fuhul-ı ulema zümresine dahil olarak o taraflarda müşar-ı olmuştur.

¹⁹⁰ *Malûmat*, C. 14, No:338, 21 Safer 1320 / 30 Mayıs 1902, s. 1758-1759.

Merhum bana bir lisan-ı o vakit ki tahsil ve tederrüsün suubetini tasvir ederdi. Bir kere okudukları şeyleri ezber etmek mutadları olduğundan kaffe-i ulumun biraz şuruh ve hevaşileri tamamen ezberlerinde idi. Bu o kadar muhayyer-i ukul bir hal idi ki mesela ayat-ı celile ve ahadis-i şerife veya sair-i hususa muteallik bir cümlede bir kelime görülüp de kendilerinden manası sorulsa derhal o lafzın gavırına nüfuz ederek belki bir iki saat o kelime hakkında tedkikat-ı lağviyye ve ilmiyye ve tefsiriyyeye girişmek kendileri için bir şey değildi. Mutlaka o kelime için birkaç beyit söylenecek, birkaç manzum kaide dermiyan edilecek, en muteber asardan istişhad olunacaktı...

Kendisi edebiyat-ı Arabiyye ve Farsiyye ve Türkçe'de bir münşi-i mütebahhir olduktan başka kütub-ı edebiyyenin birçoklarını müstehidat-ı kavaid-i edebiye ve manzumat-ı aliyye-i diniye tamamen zebur-bahş hafızası olduğundan sohbet-i fazilanesini mutlaka bu mahfuzatdan birkaçını mezc ile de telziz etmek mutadları idi, ne büyük eser-i zeka ve kuvve-i muhafazadır ki yetmiş sene evvel ezberledikleri kastan, divan-ı hafız, mesnevi-i şerif hala evberlerinde idi... Hele meziyyet-i irfanlarına nispetle mertebesi pek dūn kalan ilm-i alat manzumelerinin hala hafızalarında bulunması mehir-i ukul idi. İşte bunun içindir ki kıymet-i edebiyesi malum olan tevabi'ül-kelime yaptığı (Mahasinü'l-hasam) ismindeki şerh ve tercümenin Mardin'den İstanbul'a gelinceye kadar ve elde hiçbir kitap bulunmayarak tesvidi ve menasik-i hac hakkında gayet camii bir eser olan (Ma'racü'l-mu'temer ve'l-hac)'ın düve üzerinde yazılması ve yirmi yedi bini mütecaviz ebyatın menfuş hatıra-ı ittikanları kendileri için bir meziyyet bile add olunamazdı.

İlm-i tefsir ve hadisinde birkaç kere ve birkaç tefsirin tedrisinde mütehasıl resuh ve melekesi, kelam-ı celil-i ilahinin, binlerce hadisin menkuş hafıza-ı irfanı bulunması meziyyat-ı ilmiyyesini tevkir etmiş nihayet bu kitle-i irfan birçok asar-ı bedia izhar etmekle beraber on iki senelik bir sa'y-ı mütemadi neticesinde hacetü'l-İslam'ın ihyaü'l-ulumuna yazdığı [Mesir-i Umumü'l-Muvahhidîn Eli İhya-ı Ulümü'd-Din] namındaki dokuz cildlik şerh ve tercüme vücuda getirmişti. Zann ederim ki ihya-ı ulum hakkında ufak bir fikr peyda edenler böyle bir eserin mahiyyet ve kıymetini takdir edeceklerdir halbuki müşarünileyh bu eserde yalnız şerh ve tercüme ile uğraşmıyor şafi'ü'l-mezheb olan İmam Gazali'nin tedkikatını mezahib-i

erba'aya tevkif suretiyle muhakemeler yürütüyordu işte merhumun mertebe-i fazl ve kemaline metanet-i ilmiyye ve ahlakiyyesinin en celi bürhanı bu eserdir.

Kemal-i ilmiyyesi bu mertebe ali olan merhumun nefsi-i natikasındaki kuvvet dahi bi't-tab o nisbette bi'l-eser-i ebedi bütün imtisal ve amalinde himmetinin ulüvv ve azimeti meşhud olur, vakar-ı alimanesinden mütevellid bir has tazim içinde mahasin ve fezail-i ahlakiyyesine meclub olmamak mümkün olmazdı. Şime-i kanaati secaya-ı celileleden olan seha ve keremle de mezc etmişti. Hele tevazu ve mahviyyet, zaten mucib-i mefharet olan bir mertebeye vasıl olmuş bulunmasına nazaran en mergub bir hasleti idi. Bundan başka bu mahviyyet ve tevazua bir de refk ve şefkat ve hilm ve atifet merc eder idi. İnsan vefatın nasıl mahzun olmasın ki meclis-i feyza feyzinde şeref-i insaniyyete iras-ı halel ve eden akval ve ifalden ari olarak geçen dakikalar hayatın en kıymetdar avanından olurdu. Merhumun sıdk-ı lehçe ve selamet-i niyetine bürhan ve tercüman olan telakkinatından o kadar münbasit olurum ki şeref-i zatisine olan meftuniyyetim gıpta derecelerine vardığı ve kendimde gördüğüm noksanları mahzun ve meyyus ettiğim vakitler telakkinatı rehber-i hareketim olur beni daima bir müstakime sevk eder, azm-ı himmeti bir kat daha teali eylerdi.

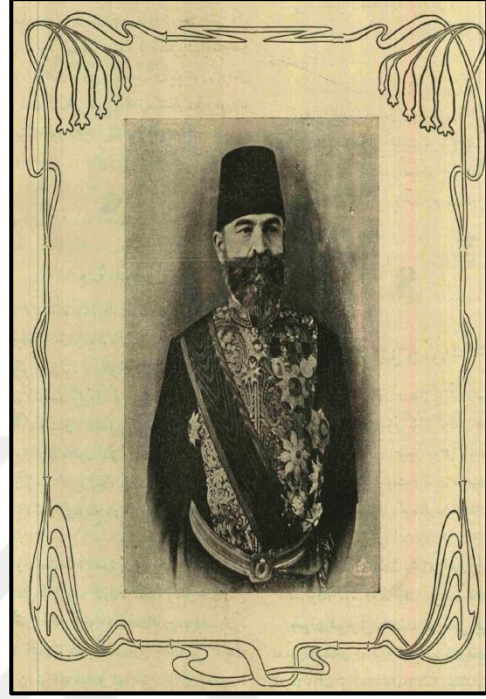
Merhumson dakikasına gördüğü metin terbiyeden asla ayrılmamıştır. Büyük bir iffet ve kanaat içinde geçirdiği hayattaki intizama hayret etmekten kendimi alamazdım. Hele tedkikat ve telifatıyla meşgul olduğu zamanlarda gösterdiği sebat gıptalara sezadır. Matbu olmayan (Nurü'l-ayn) isimindeki kıymetdar bir kitabı yirmi gün içinde istinsah ettiğini biliyorum ki bunu yalnız geceleri ve baştan nihayete kadar bir kalem ile yazmış bitirmiş idi. Kemal-i mahviyyetle beraber mesleğine karşı gösterdiği meftuniyyet ve memur bulunduğu kaffe-i umurda ibraz eylediği muvaffakiyet bulunduğu sınıfın en yüksek tabakasına itila ve hilafet penah mukaddes efendimiz hazretlerinin nur-ı nazar-ı irfan eser-i kadir-dan azamilerinin dai-i asdekah inıtafinı temin edecek mertebeyi bulmuş ve bi'l-istibhal münteha-ı retb-i ilmiyyeye de vasıl olmuştu.

Sadık

2.3.59. Mehmet Ferid Paşa (Avlonyalı) ¹⁹¹

Resimlerimiz

Mesned-i celil-i sadaret, bu kere avarif-i elh-perveri-i hazret-i velinimet bi-minnet akdasiden fehamedlü devletlü Mehmed Ferid Paşa hazretleri uhde-i saniye-i asıfanelerine tevcih ve inayet buyrulmuştur. Sadr-ı ali-i cedid, dilhah füyuz iktinah hazret-i hilafetpenahi daire-i münciyyesinde ibraz-ı asar hasafında hakikaten feriddirler. Bundan başka şer-i şerifin hükmü mucibince padişaha fart-ı ubudiyyet ve sadakat, memlekete mecit, intizam-ı adl ve hakkaniyet, her halükarda eser-i celil-i meaili delil-i encü'l-

müemmeni müminine iktifar tabiyyet, iffet ve istikamet gibi her biri zebur efza-ı haslet islamiyyet ve osmaniyyet olan meziyat-ı güzide ile dahi nezbin zat ve sıfat eylemişlerdir. Fehamedlü devletlü Ferit Paşa hazretlerinin mesadet iştimal cenab-ı mülkdariden bulunan ümran-ı bilad, terfiyye-i abad, temin-i maarif, teksir-i sanat, ezdiyad-ı servet ve emsal-i mealiyat ve ne kadar ali-himem bir vezir sütuda şiyem olduklarını Konya'da devam eden valilikleri hengamında asar-ı fiiliyeleriyle maddeten ispat eylemişlerdi. Bina-berin her karı ehline tefviz hususunda dahi mülhem men olan tacdar kiramet-şiar ve şehriyar mukaddesiyyet nisar padişahımız Gazi Büyük Sultan Abdülhamid Han sani velinimet bi-medani efendimiz hazretlerinin leyl ü sehar dem gūzar bulunduğumuz adiyye-i mefruzayı şehaşaahilerini bu vesile ile de marız şükran ve ref-i bârgâh ahadiyyet eyleyiz.

Sadr-ı müşarünileyh hazretlerinin tercüme-i halleri

Fehamedlü devletlü Mehmet Ferit Paşa hazretleri 1268 tarih-i hicriyesinde Yanya vilayeti dahilinde Avlonya şehrinde tevellüd etmişlerdir.

¹⁹¹ *Malûmat*, C. 16, No:370, 23 Şevval 1320 / 23 Ocak 1903, s. 3196-3197.

Pederalileri Avlonya hanedanından Mustafa Paşa merhumdur. Malumat-ı ibtidaiyeyi mekteplerde tahsil ettikten sonra pederleri tarafından tayin ve intihab edilmiş olan muallimin müteaddide-i muktedire tarafından ulum ve fünun-ı alimiyyeyi ikmal ile 1282 tarihinde hidmet-i mucib'ül-fahret devlete süluk etmişlerdir.

Evvel emirde Rumeli vilayat-ı şahanesinde bazılarında liva tahrirat müdürlüğünde ve bilahare umur-ı mühimme başkitabetinde bulduktan sonra 92 tarihinde bir sene kadar Trebin kaymakamlığında ifa-ı hüsn-i hidmet etmişlerdir.

İki sene sonra Bulgaristan komiser muavinliğine azam olunup 95 tarihinde de Diyarbakir adliye müfettişliğine tayin edilmiştir.

Bir buçuk sene kadar oralarda bulduktan sonra mezunen İstanbul'a gelerek tahkik memuriyetiyle evvela Halep'e ve saniyen Burusa'ya tayin buyurulmuşlardır.

Bu memuriyetler esnasında ibraz buldukları asar-ı reviyet ve dirayetten dolayı istinaf ve ticaret azalığına tayin buyrularak iki sene bu hidmeti ifa buyurmuşlardır.

Oradan şura-i devlet müdde-i umumiliğine tahvil-i memuriyyet eyleyerek meşhud olan ikdamat-ı vefireleri üzerine tanzimat dairesi azalığına nasb olunmuşlar ve orada on altı sene mehamm umur-ı devleti hüsn-i reviyetle bu müddet zarfında ondan müteceviz komisyonlarda bulunarak fevkalade müesser liyafet ibraz buyurmuşlardır.

315 senesinde Konya vilayeti valiliği uhde-i istihal devletlerine ihale ve 317 senesinde vezaret rütbe-i celilesiyle kader-i alileri bir kat daha ala buyurulmuştur.

Ahiren Rumeli vilayet-ı şahanesi mürecci tedkık komisyon-ı alisi riyaset-i celilesine tayin buyurulmuştur.

Sadr-ı müşarünileyh hazretleri el-sine-i müteaddide-i ecnebiyyeye vakıf ve bi'l-hassa Fransızca ile Rumcaya tamamiyle aşınadırlar.

İsimsiz

Yanya’da 1852 yılında dünyay gelen Ferid Paşa, Yanya okullarında eğitim almış Fransızca ve Rumca’ya hakim bir zattır. Gazi Osman Paşa’nın yanında katiplikte bulunan Ferid Paşa, Diyarbakır’da Adliye Müfettişliği yapmıştır. Daha sonra Şura-yı Devlet azalığında uzun bir müddet kalan Ferid Paşa, Konya valiliğine geçiş yapmıştır. 1902 yılında ise sadarete gelmiş II. Meşrutiyet’in ilanına kadar bu görevde kalmıştır. Belli br müddet ayan azalığı ve İzmir valiliği yaptıktan sonra Dahiliye Nazırlığı ve Ayan Reisliğine geçiş yaptıktan sonra İtalya’ya gitmiştir. 1914 yılında San Remo’da vefat etmiş ve memleketi Avlonya’ya gömülmüştür.¹⁹²

2.3.60. Kadri Bey¹⁹³

Resimlerimiz

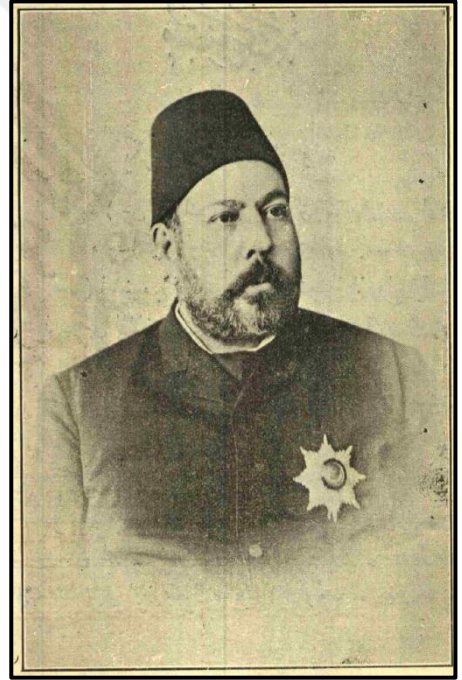
Trabzon valisi Kadri Bey geçen gün sekte-i dimağiyeden irtihal-i dar-ı naim eylemiştir. Rahmetullahi aleyhi rahmeten vasıaten

Merhum müşarünileyhin tercüme-i hali

Merhum Mehmed Kadri Bey şeyhü’l-harem hazret-i nebevi müteveffa Hacı Edhem Paşa mahdumudur.

27 receb 1259 sene-i hicriyyesinde Dersaadet’te tevellüd etmiştir. Sarf ve nahv-ı Arabi ve mantık ve Farsi ve tarih ve coğrafya okumuştur.

13 mart sene 1272 hümayun mektubi maliye odasına çerag, seksen iki evasilinde esham-ı umumiyye emaneti tahrirat müdürlüğüne, 92 senesinde emanet-i mezkure muavinliğine ve 95 senesi evasilinde maliye nezareti muavinliğine 96 senesi evahirinde divan-ı muhasebat azalığına ve 300 senesinde Aydın defterdarlığına ve 302 senesinde memuren Sisam’a azimet ve avdetle 306 senesinde mezkur defterdarlıktan infisal ederek 308 senesinde meclis-i

¹⁹² Gövsa, “Ferid Paşa”, *a.g.a.*, s. 136.

¹⁹³ *Malûmat*, C. 16, No:371, 30 Şevval 1320 / 30 Ocak 1903, s. 3219-3220.

maliye azalığı inzimamıyla Dersaadet maliye müfettişliğine ve 308de maliye nezareti müsteşarlığına ve 309'da Trabzon vilayeti valiliğine tayin buyrulmuştur.

73 senesinde salise 85'de saniye 89'da mütemayiz 92de evla sanisi 301de evla 309da bala 301de üçüncü Osmani 303'de (ikinci mecdi) 305de (ikinci Osmani) 309 (birinci mecdi) 310 (birinci Osmani) 318 murassa Osmani nişan-ı zışanları hareket-i arz-ı muhtacıyyetine beş bin guruşu mütecaviz akçe ita etmesinden dolayı gümüştan mamul bir kıta ve madalyaları ve iane sergisi madalyasının dahi gümüştan bir kıtası ve şevval sene 318'de altın liyakat madalyası ihsan buyrulmuş ve İran devletinin de birinci rütbeden Şir Hurşid nişanını hamil bulunmuştur.

Merhum müşarünileyhin gaybubet-i ebediyyesi hakikaten zayıat-ı azimeden maduddur. Feyyaz-ı müteal hasais-i cemile-i beşeriyeden bir çoğunu Kadri Bey'in zatında mürc etmiş, şahsında birçok hasan cem eylemiş idi. Kadri Bey kuvve-i hafızasında şiddet, natıkasında halavet, kaleminde selaset, fikr ve hükmünde isabet gibi evsaf ile mütehalli faal-i müstakim, kar-ı azmude bir zat idi. Bu fazail-i bergüzidesinden başka mütevazı, havaki, laubali meşreb ve fakat gayet vakur ve fevkalade metin idi.

Kadri Bey için bir şeyi unutmak mümkün olmadığı gibi enzar-ı tadvikine maruz olan gavamız-ı umurun hakaiki keşf adeta emr-i sehl idi. Gayet seri ve seri olduğu kadar selis yazar, yazdıklarında kuvvetli ifadeler, esaslı mutalaalar münderic bulunup zevaide, haşviyana tesadüf edilmez idi. Eyyam-ı hayatının kısm-ı azamisini hizmet-i hükumette geçirmiş, maliye nezaretinde ufak bir memuriyetden başlayarak zeka-ı fevkaladesi sayesinde müsteşarlığa kadar irtifa eylemiş idi. Umur-ı maliyede malumatı gayet vasi ve bütün dakayık-ı hesabıyyeye hakkıyla vakıf idi. Maliye nezaretinde ibraz eylediği asar-ı reviyet ve dirayetinden istifade olunmak üzere Aydın vilayeti defterdarlığına tayin edildiği sırada vilayetin umur-ı maliyesinde hala desturü'l-amel olan birçok asar bırakmış ve bir aralık Aydın vali vekaletinde bulunarak zabt ve rabtı temin hususundaki muvaffakiyyatı elan zebanzed olmakta bulunmuştur.

Merhum müşarünileyh oradan maliye müsteşarlığına terfi-i memuriyet eyleyerek Dersaadet'e gelmiş ve iktidar ve reviyetini bu memuriyette dahi göstermiş idi. Maliye müsteşarlığında iken 308 tarihinde avatıf-ı alem-i şümül hazret-i padişahiden uhdesine Trabzon valiliği tevcih ve ihsan buyrulmuş ve o

tarihten beri dokuz senedir vezaif-i memuriyyetini sadıkane, müstakimane ifa eylemiş idi, merhum Trabzon valiliğinde her gününü, her dakikasını bir eser-i idare ile imrar eylemiş, geceyi gündüze katarak vilayetin ve ba-husus Trabzon gibi mühim bir vilayetin muhtac olduğu terfiat-ı maddiyye ve maneviyyesinin istihsaline bezl-i cehd eyleyerek filhakika dokuz sene zarfında vilayetin her tarafında takrir-i emn ve asayişe, eşkıyanın, deniz ve kara kaçakçılarının levs-i vücudlarından vilayeti tathire bezl-i mechud eylemiştir.

Merhumun vilayetin imar ve tazyini hususunda dahi pek çok ikdamat ve muvaffakiyyatı görülmüş ve bi'l-husus Trabzon'da liman inşası gibi bir emr-i mühim ve cesimin hayyiz-ara-yı husul olmasına sar-f sai vefir eyleyerek devr-i celil-i terfiat mesil-i mülukaneye bir şer-i ali daha ilavesine hizmetle mübahi olmuştu.

Mehmed Tahir

Hacı Ethem Paşa'nın oğlu olan Kadri Bey, 23 Ağustos 1843 yılında İstanbul'da doğmuştur. Genç yaşlarda Maliye Müsteşarı olmuş ardından sırasıyla, Aydın Defterdarı, Maliye Meclis Azası görevlerine getirilmiştir. 1892 senesinde Trabzon valiliğine tayin edilen Kadri Bey'in esasen kudretli bir yapısı vardır.¹⁹⁴ O dönemlerde karışık olan Trabzon'un asayişini zekice sağladığı bilinen Kadri Bey'in on yıl boyunca Trabzon valiliği yapıp hiçbir imar faaliyetinde bulunmaması eleştirilen özelliğidir.¹⁹⁵ 1902 yılında vefat etmiş¹⁹⁶ ve Malûmat Mecmuası'nın sayfalarında yer almıştır.

¹⁹⁴ Gövsa, "Kadri", *a.g.a.*, s. 201.

¹⁹⁵ *BOA*, Y..A...RES., 85.35/ 1314 N 29.

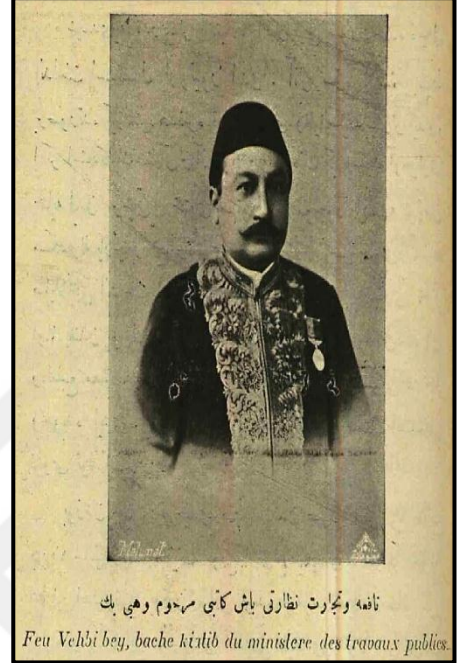
¹⁹⁶ *BOA*, DH.MKT., 640.17 / 1320 L 25.

2.3.61. Vehbi Bey ¹⁹⁷

Resimlerimiz

Vehbi Bey Merhumun Tercüme-i Hali

Merhum müşarünileyh sure-i vakıa tefsir-i şerifi ve keşfü'l-feraiz müellifi mevaliden atalı namıyla maruf ve müştehir merhum Mehmed Hilmi Efendi'nin mahdumudur. Bin iki yüz yetmiş üç sene-i hicriyyesinde Dersaadet'te tevellüd ederek Sultan Mehmed mekteb-i ibtidaisinde akaid-i islamiyyeyi ve Bayezid mekteb-i rüşdiyyesinde tedrisi mukannen ulumu okuyup şhadetname ahz etmiş ve bade ulum-ı aleyh ve aliyyeyi Fatih Cami-i şerifi ders-ammlarında meşhur Gümülcineli Hoca Efendi hazretlerinden teknil ile icazetname almış ve ulum-ı saireyi muallim-i mahsusundan taallüm

etmiştir. bin iki yüz seksen yedi senesinde mektubi-i sadr-ı ali kalemine memur olarak seksen dokuz senesinde inşa ve kitabet hususunda görülen irfan ve zekasına mübenni henüz yirmi yaşlarında iken üç bin guruş maaşla yedinci ordu-yu hümayun tahrirat kalemi refik evvelliğine ve ehliyyet ve kifayetine mübenni beş sene sonra beş bin guruş maaşla yedinci ordu-yu hümayun tahrirat kalemi refik evvelliğine ve ehliyyet ve kifayetine mübenni beş sene sonra beş bin guruş maaşla yedinci ordu-yu hümayun baş kitabetine memur buyrulmuş ve dokuz sene imtidat eden bu memuriyeti esnasında San'a gazetesi baş muharrirliğine der-uhde ederek vilayetin husul-ı umran ve terakkisi yolunda ibraz-ı asar fetanet ve dirayet ederek Dersaadet'e avdetinde o memuriyetinden istifa etikten sonra (Tarik), (Tercüman-ı Hakikat) ve (Sabah) gazeteleri baş muharrirliğinde bulunduğu esnada kaleme aldığı bir çok makalat-ı irfan-binanı ile karilerini müstefid kılmıştır. Bin üç yüz sekiz sene-i hicriyyesi rabü'l-evvelinde kariha-ı ilham sabiha-ı hazret-i padişahiden ticaret ve nafia fenn kalemi baş kitabetine ve bir ay sonra meclis-i nafia baş kitabetine ve bin üç yüz on senesi cemaziü'l-evvelinde şeref-sader olan irade-i hikmet ifade-i cenab

¹⁹⁷ Malûmat, C. 16, No:373, 14 Zilkade 1320 / 12 Şubat 1903, s. 3251-3252.

hilafet-penahi mucib-i alisince dört bin guruş maaşla mekteb-i tıbbiyye-i şahane baş kitabetine tayin buyrularak hizmet-i mezkurede ve uhde-i danışine mevdu bulunan (ceride-i bahriyye) baş muharrirliğinde ibraz-ı müesser-i sadakat ve hüsn-i hizmet eylemiş ve üç sene sonra tekrar nafia baş kitabetine nakl-i memuriyyet etmiştir. Doksan dört senesinde rütbe-i saliseye ve San'a gazetesi muharrirliğine sebk eden hidemat-ı bergüzidesine mükafaten doksan sekizde terfien mütemayize ve üç yüz altı senesinde (Tarik) gazetesi baş muharrirliğinde ibraz ettiği hidemat-ı mebruresine mübenni kariha-ı inayet sabiha-ı cenab-ı tacdariden evla sınıf-ı sanisine ve üç yüz on iki senesinde evla sınıf-ı evveline nail olmuş ve üç yüz altı senesinde dördüncü rütbeden nişan-ı ali-i Osmani ve sene-i merkumede ruy-ı deryaya resm-i tenzili icra buyrulan (Hamidiye) zırhlı hümayununa dair inşad eylediği kıta-ı bercestesini takdiren gümüş imtiyaz madalyası ve üç yüz dokuz senesinde hidematını takdiren ve resen gümüş liyakat madalyası ve üç yüz on iki senesinde ikinci rütbeden mecidi nişan-ı zışanı ve üç yüz on beş senesinde ikinci rütbeden nişan-ı ali-i Osmani ihsan buyrulmuştur.

Merhum müşarünileyh lisan-ı leyan Osmanide malum-ı enam olan fevkaladesinden maeda Arabca ve Farsice lisan-ı maderzadı gibi tekellüm ve kitabet eder ve Fransızca'yı da bilirdi. (Müşahir-i İslam) namıyla dört cildten müretteb bir eser ve (medrese-i funun) namıyla Arabca ve Türkçe olarak sekiz cüzden müteşekkil bir kitab ile iki cild Yemen tarihi telif ve tab ettirmiştir.

Merhum müşarünileyh fart ve zeka ve vüsat-ı karihaya malik, gayet zarif ve hoş müşerreb bir zat olduğundan muhazarasından ve her vechle faide görülür bir münşi-i bi-nazir idi. Laubaliyane ve nükte-perdaz Allah keftarı ve hüsn-i seyrini ile bahakk temiz eden merhum müşarünileyhin vuku-ı irtihali kıymet-şinasan edebi dagdar-ı teessüf etmiş ve gaybubet-i ebediyyesi zayıttan madud bulunmuştur. Cenab-ı hak merhum müşarünileyh hak gufran oldukça fikr ve zekaca, hüsn-i halkca kendisine tamamiyle olan mahdumu Feridun Bey'e atvel-i ömr ihsan buyurması temenniyatına terdifen aile-i keder-didesine beyan-ı taziyyeti de vecibe-i kader-şinasiden add ve müşarünileyhi daima rahmetle yad ederiz.

Mehmed Tahir

2.3.62. Menemenlizade Tahir Bey ¹⁹⁸

Resimlerimiz

İktidar-ı zatisi ve kemalat-ı ilmiyyesinden ziyade mekarim ve fazail-i ahlakiyyesi namı alıyyü'l-ebed menkuş hatıra-ı amm ve enam olan Menemenli Zade Tahir Bey merhumun mekteb-i mülkiyyeye devamım tarihinden darü'l-fünun-ı şahanede ikmal-i füyuzat etmekte olduğum yevm-i hazıra kadar dahil-i halka-ı tedrisatı olarak pek çok nevaziş-i naz-gana bir mükafat-ı teşvikat-karanesini görmüş ve binaenaleyh bi'l-cümle müktesebat-ı tahsiliyyemin menba-ı feyza-feyzi olmuştur. Merhum müşarünileyh haluk, natuk olduğu gibi şiir ve inşadaki salika ve uslub-ı mahsus ve bedi'iyile dahi bir zat-ı nadirü'l-sıfat idi. Muvacehe-i irfanında bulunan tullab hakkında bezl ve isar etmiş olduğu asar-ı ihtimam-karane ve alıyyü'l-husus etvarında müncelî olan mezaya-yı ciddiyyetten dolayı vuku-ı vefatına müteessif olmayacak hiçbir ferd ve hiçbir talib tasavvur olunamaz. Asar-ı bakiyyesi eyadi-i istifadede dolaştıkça ismi hayr ile, ruhu fatihalar ve rahmetlerle yad edilecektir, bahusus rıza-yı meali irtiza-yı cenab-ı hilafetpenahiye imtisalen ifa-yı hüsn-i hidmetle namı ziver-i elsine-i hayr ve ihtiram olacağı bi-kemandır. Darü'l-funun-ı şahanede usul-ı terbiye ve tedris dersinde ibraz etmiş olduğu gayret ve faaliyet cidden sezavar-ı hayret idi. Esna-ı mütalaada tarz-ı beyanındaki selaset ve münakkahiyet sebebiyle sehl-i mümteni ve sihr-i helal sanatlarında maharet-i kamilesi var idi. Henüz hidemtinden istifade edileceği bir sırada şigar-ı minkar-ı ecel olmasından dolayı dagdar-ı esef ve hırman olmayan kimse kalmamıştır.

Rüsumat Emimi Heyet-i Teftişiyye Halkasından Fahri

1862 Adana doğumlu olan Menemenlizade Mehmed Tahir, Haşim Habib Bey'in oğludur.¹⁹⁹ Askeri rüştiye ve Mülkiye Mektebi'ni bitirdikten sonra, Şura-yı Devlet Tanzimat dairesi ve Ziraat Nezareti Tercüme Kalemi'nde görev aldı. Çeşitli vilayetlerde maarif müdürlüğü yapam Mehmed Tahir, Darülfünun'da usul-i terbiye dersleri veren, eğitimci, şair, retorikçilerdendir.²⁰⁰

¹⁹⁸ *Malûmat*, C. 16, No:375, 28 Zilkade 1320 / 26 Şubat 1903, s. 3381.

¹⁹⁹ *BOA*, DH.SAİDd. ..., 55.373 / 1279 Z 29.

²⁰⁰ İrfan Karakoç, "Tahir (Menemenlizade)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2., Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 599.

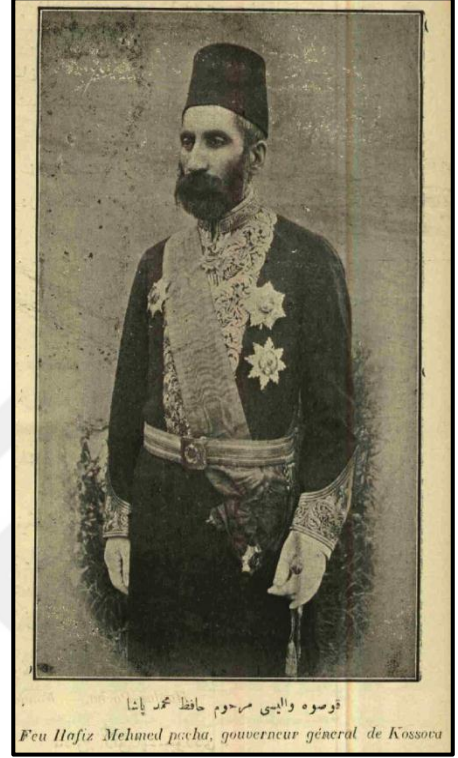
2.3.63. Hafız Mehmet Paşa²⁰¹

Resimlerimiz

Merhum Hafız Mehmed Paşa'nın Tercüme-i Hali

Erzurumludur. 1262 sene-i hicriyyesinde orada tevellüd etmiştir. Eşrafdan Ahmed Efendi namında bir zatın mahdumudur. Mukaddemat-ı ulumu orada hususi muallimlerden tahsil etmiştir. İbtida merkez vilayet mektubi kalemine çerağ olunup orada ifa-yı hüsn-i hizmet eylemekle evrak müdürlüğüne, sonra mektubi kalemi mümeyyizliğine tayin olunmuştur.

92 tarihinde memuriyetle Erzurum cihetlerine gelmiş olan teftiş-i askeri komisyon-ı alisi reis-i sanisi esbak müteveffa müşir İsmail Hakkı Paşa'nın üç bin gurus maaşla hizmet-i kitabette müddet-i medide bulunmuştur.

Bayezid cihetinden Erzurum'a avdetinde mektubi vekaletine tayin edilmiş ve oradan İsmail Paşa ile birlikte Erzincan'a gitmiştir. Oradan Dersaadet'e avdetinde İşkodra mektubculuğuna tayin olunup orada beş sene kalmış ve müşahade olunan asar-ı fetanet ve rüviyyetine mübenni Selanik ve İşkodra vilayetleri mektubculuklarına tayin olunmuş ve ba'de Dıraç mutasarrıflığına azam olunmuştur.

Dört sene sonra Dıraç'dan avdetinde bir müddet munfasıl kalmış, muahharen İşkodra vilayetine tayin olunmuş ise de memuriyeti geri kalarak Periştine mutasarrıflığına tayin olunup 130 senesi zi'l-kaddesinin altısında (22 Haziran 305) Periştine mutasarrıflığından Hadide mutasarrıflığına tayin olunmuştur.

Sene-i mezkure zi'l-kaddesinin on ikisinde (8 Haziran 305) tekrar Periştine mutasarrıflığına ibkaen tayini hususuna irade-i seniyye-i hazret-i padişahi şeref-südur buyrulmuştur.

²⁰¹ *Malûmat*, C. 16, No:380, 11 Muharrem 1321 / 9 Nisan 1903, s. 3362-3364.

139 senesi rabiü'l-evvelinin on dördünde (6 Teşrin-i evvel307) Zur mutasarrıflığına tayin olunmuş ve sene-i mezkure şevvalinin on yedisinde (2 Mayıs 308) Basra valiliğine tahvil-i memuriyet eylemiştir.

311 senesi cemaziü'l-ahiresinin on altısında (13 kanun-ı evvel 309) Kosova valiliğine bi't-tayin dokuz sene müddetle vilayet-i müşarünileyha valiliğinde ifa-yı hüsn-i hizmet eyledikten sonra 1318 senesi saferinin yirmi sekizinde (13 Haziran 316) yirmi bir bin guruş maaşla Trablusgarb vilayeti valiliğine tayin buyrulmuştur.

1320 senesi şevvalinin yirmi beşinde (11 Kanun-ı sani sene 318) yirmi beş bin guruş maaşla Kosova vilayeti valiliğine tayin olunmuştur.

Birinci rütbeden Osmani ve mecdi nişan-ı zişanlarıyla altın ve gümüş imtiyaz madalyalarını ve Sırbistan ve Karadağ hükümetleri canibinden ihda olunan birinci rütbeden Sen Sava ve Danilo nişanlarını hamil idi.

301 senesi recebinin dördünde uhdesine Rumeli Beylerbeyliği rütbesi tevcih buyrulmuştur. Hafız Mehmed Paşa Arabi, Farsiden başka Fransızcaya dahi tekellüm ve kitabet etmek şartıyla vakıf idi. Beş seneden beri de Almanca'nın tahsiline merak etmiş idi.

Hafız Paşa'nın doksan yaşında bir validesi vardır ki elyevm bir hayattır.

Mehmed Tahir

2.4. ASKERLER

2.4.1. Ahmet Şakir Paşa²⁰²

Resimlerimiz

1254 tarihinde dersaadette tevellüt etmiştir. Pederleri Çapanzadelerden Ömer Hulusi Efendidir.

1274 tarihinde mekteb-i harbiyeden, erkan-ı harbiye yüzbaşılığıyla çıkarak bir sene sonra elyevm müşirandan altıncı ordu-yı hümayun müfettişi devletli Nusret Paşa Hazretlerini mirlivalıkla Köstence taraflarında iskan-ı muhacirine memuriyetlerinde refakatlarına tayin olunmuş idi.

Müehhiran, Tuna vilayetinin teşkilinde Rusçuk'a nakl etmişler idi. Kolağası buldukları halde Rusçuk belediyesi müdüriyetine memur olmalarıyla merkez-i vilayetin tanzimat-ı medeniyesine ibraz etmiş oldukları müessir 4

fetnet cennet-mekan Sultan Abdülaziz Han Hazretlerinin fevkaleda takdir-i hümayunlarını mucip olduğundan uhdelere binbaşılık tevcih ve bir kıt' a

mecidi nişanıyla taltif buyrulmuştur. Bir sene sonra yani 1275 senesi Şevvalinde sınıf-ı askeriyeden hizmet-i mülkiyeye tahvil-i meslek ederek idare-i nehriye riyaseti inzimamıyla Rusçuk sancağı merkez mutasarrıflığına tayin edilmiş ve kırk gün sonra ki yirmi sekiz zilkadeye müsadiftir, rütbe-i ula sınıf-ı sanisi ile Bağdat vilayeti merkez mutasarrıflığına ve iki sene sonra dahi vilayet-i müşarünileyhe vali muavinliğine nakli memuriyet ederek 1289 senesinde infisal ile dersaadete avdet eylemiştir.

O aralık Ali Said Paşa merhumun riyasetleri tahtında teşekkül eden komisyon azasından olarak Sofya'ya azimet ve iki buçuk ay sonra ikmal-i memuriyet eylemiştir.

²⁰² *Malûmat*, C. 1, No:16, 21 Rebiülahir 1313 / 11 Ekim 1895, s. 334.

Bu memuriyet-i muvakkateyi mütâakip o tarihte nafi'a nezareti maarifiyle inşa edilmekte olan Anadolu Demiryolları inşaat-ı umumiyesi riyasetine ve biraz sonra inşaat meclisi riyasetine ve birkaç gün mürurunda Hıdır Paşa demiryolları idare müdürlüğüne, bir ay sonra dahi 17 Recep 1290'da Hersek sancağı mutasarrıflığına tahvili memuriyet ve sancağın vilayete tahvili üzerine infisal ve avdet etmiştir.

Bu aralık yine Bulgaristanca bazı hususta memur olmuşlardır. Bir buçuk ay intidad eden bu memuriyetin hitamıyla beraber üç buçuk sene sonra 1295 Recebinde rütbe-i mülkiyelerini terk ile yine menşe-i aslileri olan hizmet-i askeriye ric'at eylemiş ve mirlivalık ile Hersek erkan-ı harbiyesi riyasetine ve bir sene sonra feriklik ile Karapınar kumandanlığına ve doksan dört Şevvalinde Orhaniye başkumandanlığına memur buyrulmuştur.

Hitam-ı muhaberede dersaadete avdetinde divan-ı harb ve tensikat-ı askeriye meclisleri azalığı inzimamıyla umum erkan-ı harbiye riyasetine memur oldukları gibi fi yedi Cemaziülevvelin 1299'da rütbe-i samiye müşiri ile Petesburg sefaretine tayin buyurularak on iki sene bilafasla ifa-yı sefaret eyledikleri halde geçen 1302 senesi Zilhiccesinde Girit vilayeti fevkalade kumandanlığı ile vali vekaletine memuriyetleri icab etmekle on bir mah kadar o hidrnet- i mutenabahada ibrâz-ı müessir-i keyfiyet etmişlerdir. Şimdiye kadar buldukları memuriyetlerde şehrhâhı sadakat ve istikametten asla infikak etmeyen, hususuyla her işte muvaffakiyet-i kamileye mazhar olan müşir-i müşarünileyh hazretleri zaten ve sıfaten efahim-i müşiran-ı azamdandır.

Şu icmalden müfehhem olacağı üzere müşarünileyh hazretleri otuz iki sene zarfında askerlikten diplomatlığa kadar şu'bat-ı idarenin muhtelif kısımlarında mütenevvi' memuriyetler vermişlerdir.

Vakıa, bu gibi hidnrâtda usul idare-i mülkiyeyi muntazam tahsil görmüş olmanın dahili münker değılsede bu hususta en büyük tesir bahşayış-i fitrat-ten olan zeka ve fetanetin olduğu şüphesizdir.

İşte devletli Şakir Paşa hazretleri hem zeki, hem fetin hele tahsilat-ı ilmiye ve ma-lumat-ı zatiyesi ile temeyyüz etmiş zevat-ı aliyededir. Bununla beraber teracib-i müteaddide ve irfan ve zeka sayesinde hikmet-i hükümet ve tedbir-i ufvura vâkıf bulunmaları velinimet biminetimiz padişahımız efendimiz hazretlerinin

zaten her vakit mazhar-ı takdir-i hümayunları olmak şerefiyle de iktisab-ı mebahat eylemiş olmaları hesabıyla mümtaz-ı emsal ve akrandır.

Mahmud Teba Tebai

İlk ve ortaöğrenimini Mekteb-i Fünun-u Harbiye’de tamamladıktan sonra Mülazım rütbesiyle Mirliva Nusret Paşa’nın maiyetinde görev aldı. Tuna nehri idaresi reisliği ve yüzbaşı rütbesiyle Ruscuk belediye müdürlüğü yaptığı dönemde, bölgeye olan katkılarından dolayı Sultan Abdülaziz tarafından rütbesi binbaşılığa yükseltildi. Belli bir müddet askerlik görevinde bulunduktan sonra bu görevi, memuriyete çevrilerek Ruscuk mutasarrıflığına tayin edildi. Kısa süre sonra Bağdat muavinliğine getirildi ve 1872’de görevinin sona ermesiyle İstanbul’a döndü. Demiryolları İnşaat resiliği yaptıktan sonra Hersek sancağı mutasarrıflığına getirildi. 1877-78 Rus Harbi’nin başlamasıyla memuriyeti tekrar askeri sınıfa aktarılınca Hersek ordusu kurmay başkanlığına, ardından Karapınar kumandanlığına getirilip savaş bittikten sonra Erkan-ı Harbiye reisliğine atanmıştır. Mareşallik rütbesi tevcih olunduktan sonra Saint Petersburga büyükelçi olarak gitti. On iki yılın ardından Girit’te çıkan karışıklık dolayısıyla Fırka-i Askeriyye Fevkalade kumandanlığına tayin edilmiştir. Girit’te asayiş sağladıktan Sonra II. Abdülhamid’in isteğiyle Yıldız Sarayı’na danışman olarak getirildi ve neredeyse padişahın sağ kolu oldu.²⁰³ Anadolu Islahatı Umum Mütettişi sıfatıyla Vilayet-i sitte’ye yatin edilen Ahmed Şakir Paşa, vilayetlerin askeri, idare, imar, eğitim, maliye ve adliye gibi tüm konulardan sorumluydu. 20 Ekim 1899 yılında kalp krizi sonucunda vefat eden Ahmed Şakir Paşa, hem Osmanlı Devleti hem de yabancı devletler tarafından nişanlarla ödüllendirilmiş bir devlet adamıydı. Ahmet Şakir Paşa’nın esas mesleği askerlik olsa da yaşadığı dönem boyunca hem asker hem memur hem diplomatlık yaptığını görmekteyiz.

²⁰³ Ali Karaca, “Şakir Paşa”, *DİA*, C.38, İSAM, İstanbul 2010, s.307-308.

2.4.2. Abdullah Paşa ²⁰⁴

Teracim-i Ahval

Trabzonludur. Almanyada tahsil etmiştir. Mekteb-i harbiyede muallimlikte ve müşir devletlü Goltz Paşa hazretlerinin tercümanlığında bulunmuştur. 92 senesinde mekteb-i harbiyeye dahil edip 95 senesinde kul ağası 97 senesinde binbaşı 300 senesinde kaymakam 303 senesinde miralay 308 senesinde mirliva 310 senesinde feriklik rütbelere nail olmuştur.

Müşarünileyh ahiren Anadolu vilayat-ı şahanenin emri-teftişinde ibraz eyledikleri asar-ı reviyet ve hasafetlerine mükafaten musul vali ve umum kumandanlığına nasib ve tayin buyrulmuştur.

Paşa-i müşarünileyh edip, mütefennin, medbur, mehamm-ı aşina rüesa-i askeriyemizden bulunmakla bais fahr ve mübahatımızdır.

İsimsiz

1846 yılında Tranzon'da dünyaya gelen Abdullah Paşa, Kölemen Abdullah Paşa olarak kayıtlara geçmiştir. Babası Rüstem Bey Türk kölemenlerinden olup Mısır ordusu süvari miralaylığında bulunmuştu. Mekteb-i Sultani'den mezun olduktan sonra Harbiye'ye girmiş 1881'de kurmay yüzbaşı olarak orduda görev almıştır. Hicaz ve Mısır'da askeri görevlerde bulunan Abdullah Paşa Erkan-ı Harp Mektebinde dersler vermiştir. 1904'e gelindiğinde müşirliğe kadar yükselmiştir.²⁰⁵ Meşrutiyetin ilanından sonra Dördüncü ve İkinci Ordular Komutanlığı ve yüksek mertebeli rütbelere askerlik vazifesini ifa eden Abdullah Paşa, II. Abdulhamid devrinin suça karışmayan, namuslu askerlerindedir. Balkan savaşındaki şansızlık

²⁰⁴ Malûmat, C. 2, No:40, 30 Zilhicce 1313 / 11 Haziran 1896, s. 884-885.

²⁰⁵ Gövsa, "Abdullah, Kölemen", a.g.a., s. 4.

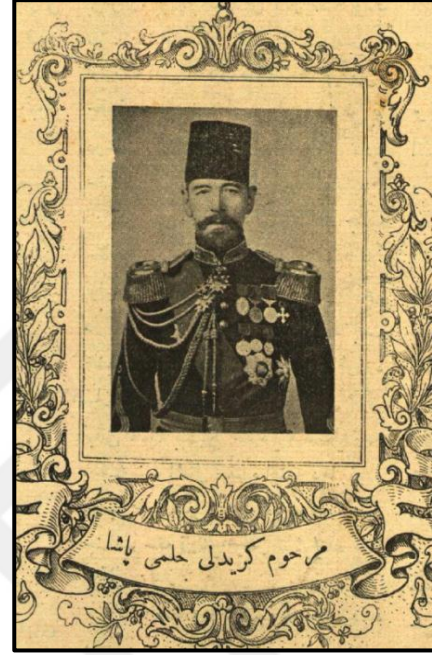
sebebiyle yargılanmasına rağmen serbest bırakılmıştır. Goltz Paşa ile hazırladığı istikşaf ve Balkan Harbi Hatıratı basılmıştır.²⁰⁶ 1937'de İzmir'de vefat etmiştir.

2.4.3. Hilmi Paşa²⁰⁷

Teracim-i Ahval

Teftiş-i askeri komisyonu aza-i kiramından ve yaveran-ı hazret-i padişahiden askeri fabrika-i hümayunlar müfettişi Ferik Hilmi Paşa Bey iki yüz altmışta Giritli demekle maruf sadr-ı esbak Göriceleli Mustafa Nail Paşa'nın sulbundan dünyaya gelmiştir.

Müşarünileyh valid-i macid hazret-i padişahı cennet-mekan (Abdülmecid) Han hazretlerinin ahd-ı saltanatlarında sene 1270'te mekteb-i idadi-i askeriyye duhul etmiş ve harbiye-i şahanenin üçüncü senesine kadar ilerlemiş iken pederlerinin Paris'ten mahsusen

celb buyurdıkları kaymakam rütbesindeki muallimden ikmal-i tahsil eylemiştir. Sene 1281'de mücaddaden mülazım evveliği 1282'de yüzbaşılık sene 1283'de kul ağalık rütbesini ihraz etmiş ve yine sene-i mezkurede binbaşılıkla Girit meselesine memur-ı fırka-i askeriye ile ol canibe azimet eylemiştir. Bu aralık meşhud olan ikdam ve gayretine mükafaten kaymakamlığa irtika etmiş ve sene 1287'de hasse sınıf-ı piyade beşinci alayına memur edilmiştir. Sene 1288'de beşinci ordu-i hümayün-ı piyade ikinci alayının miralaylığına ve 1292'de üçüncü ordu-ı hümayun-ı redif altıncı alayının miralaylığına tayin edilmiş ve Hersek'te zühur eden vakaya alay ile irsal kılınmıştır. Sene 1293'de dar-ı şura-i askeri azalığına tayin ve müteakiben Sırbistan muharebesinin nîş-i fırka-i askeriyesinde Ahmed Eyyüb Paşa merhumun maiyetinde istihdam olunarak padişahı uğrunda aldığı yaralara mükafaten mirlivalığa irtika ve hitam-ı meselede muhakemat dairesi riyaseti muavinliğine tayin buyrulmuştur. Ahiren Yunan hududuna sevk olunan askerin cem' ve irsali için İzmir mevki'i

²⁰⁶ Abdullah Paşa'nın Balkan Harbi Hatıratı için Bkz: Tahsin Yıldırım, İbrahim Öztürkçü, *1328 Balkan Harbi'nde Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa'nın Balkan Harbi Hatıratı*, Dün Bugün Yarı Yayınları, İstanbul 2012.

²⁰⁷ *Malûmat*, C. 2, No:40, 30 Zilhicce 1313 / 11 Haziran 1896, s. 884-885.

kumandanlığına memur ve bir müddet vali vekaletinde bulunarak müteakiben sene 1298’de sıbk eden hideat-ı sadakatesinin nişanen takdiri olmak üzere kariha-i ilham sabiha-i hazret-i padişahiden uhdelerine feriklik rütbe-i rafiası tevcih buyrulmuştur. Sene 1300’de teftiş-i askeriye memur kılınmış ve sene 1309’da askeri fabrikalar müfettişliği dört bin kuruş maaşla ilave-i memuriyet buyrulmuştur. Vüzeradan merhum Veli Paşa sadr-ı esbak Mustafa Paşa’nın en büyük oğlu olduğu gibi Hilmi Paşa dahi sadr-ı müşarünileyh’in en küçük mahdumudur. Avrupa’ya seyahati çoktur.

Hilmi Paşa’nın taşraya izam olunmuş birçok heyat-ı hakikiyye riyasetiyle merhum Fuat Paşa’ya yaverliği şayan-ı zikrdır. Bu cümleden olarak sene 1311’de Yozgat heyet-i hakikiyesi riyasetiyle ol canibe gönderilmiş ve fakat hitam-ı tahkikattan evvel zarürreden hasta düşmekle temin-i rahat için şeref-teallük eyleyen irade-i mekarim-ade-i hazret-i tacdârı mucibince tren-i mahsusla Dersaadet’e avdet eylemiştir.

Merhum müşarünileyh piraye-i sıdk ve istikametle tezyin-i zat ve sıfat etmiş, ve zayıf mukaddese-i askeriyyesinde asar-ı reviyet ve hasafeti, padişahına, memleketine gösterdiği hidemat-ı gayveranesi ile behrever-i fazl ve kemal olmuş, halimiyyet, tevazu, lütf-ı tabiyyat gibi mahas-ı halkiyye ile mütessif ecille-i rüesa-ı askeriyyeden bulunmuş idi. Gaybubet-i ebediyyesi zayıat-ı müessifedendir.

Merhum müşarünileyhin hamil olduğu nişanlar: murassa-i mecdi, birinci Osmani, bedirden ruş-i murassa-i imtiyaz nişan-ı fûrug-efşanın altın ve gümüş madalyaları, İran’ın birinci rütbeden Şir u Hurşidi, Fransa’nın üçüncü rütbeden Uyun Dölevri, Rusya’nın ikinci rütbeden Sent Estaflası, İtalya’nın dördüncü rütbeden Sen Moris vilarları.

İsimsiz

2.4.4. Merhum Müşir Derviş Paşa ²⁰⁸

Teracim-i Ahval

Müşarünileyh Lofça eşraf-ı ayanından İbrahim Ağa'nın mahdumu olup mahalli ayanından iken haiz olduğu rütbeyi terk ile Dersaadet'e gelmiş ve gönüllü sıfatıyla silk-i celil-i askeriyye dahil olmuştur.

52 senesinde binbaşılık rütbesine nail olarak serdar-ı ekrem Ömer Paşa'nın yaverliğine tayin olunmuştur.

Müşarünileyhin fitreten haiz olduğu fetanet ve zeka sür'atle kat'-ı meratib-i askeriyye etmesini temin etmiş ve 77 senesinde rütbe-i samiyye-i müşiriye ihraza muvaffik olarak Karadağ cihetlerine kumandan tayin edilmiştir.

89'da Yanya vilayeti valiliğine, bir buçuk sene sonra beşinci ordu-ı hümayun müşiriyetine nasib ve tayin ediliş ve Kozan'da dahi bulunmuştur. Kozan'dan avdeti müteakib dördüncü ordu-ı hümayun müşiriyetine, daha sonraları üçüncü ordu-ı hümayun müşiriyetine, 91 senesinde dahi ikinci defa olarak yine üçüncü ordu müşiriyetine nasib ve tayin bulunmuştur. Bu son memuriyetinde yani üçüncü ordu-ı hümayun müşiri iken Sırbistan ile olan muharebede Sırbistan ile Karadağ arasındaki cihatta kumandanlık eylemiştir.

Müşarünileyh muharebe-i ahirede Batum kumandanlığında bulunduğu gibi 96 tarihinde Arnavutluk ıslahatına memur edilmiş, memuriyet-i mahsusa ile de Mısır'a izam olunmuştur. 92'de İşkodra kumandanlığında bulunmuştur ki Karadağ kumandanlığı dahi uhdelerine muhavvel idi.

Hülasa müşarünileyh gerek temin-i asayiş ve gerek icra-i muhaberebe etmek üzere iki yüz yetmiş dört defa memur edilmiş, Bosna valiliğinde dahi bulunmuştur.

²⁰⁸ Malûmat, C. 2, No:42, 14 Muharrem 1314 / 25 Haziran 1896, s. 932-933.

Birçok valiliklerde ve ezan-ı cümle Diyarbakır ve Selanik valiliklerinde, bahriye nezaretinde serasker kaymakamlığında dar-i şura-i askeri riyasetinde erkan-ı harbiye-i umumiye riyasetinde bulunmuştur. En son memuriyeti Rumeli-i şahane fevkalade kumandanlığı idi. Sinnleri 84 idi.

Haiz oldukları nişanlar murassa-i ifitihar ve murassa-i imtiyaz ve murassa-i Osmani ve mecdi nişan-ı alîşânlarıyla imiyaz nişan-ı fûruğ-efşanının altın ve gümüş madalyaları ve altın liyakat maalyası vesair buldukları muharebat-ı mahsusa madalyalardır. Düvel ve hükumat-ı ecnebiyeden dahi nişan ve madalyalara nail olmuştur.

İsimsiz

Lofça Ayanından İbrahim Paşa'nın oğlu olan Derviş Paşa, ilköğrenimini Lofça'da tamamladıktan sonra İstanbul'a gelmiş Asakir-i Mansure'ye kalmıştır. Ömer Paşa'nın yaverliğini yaptığı vakit, binbaşılık rütbesine terfi olmuştur. Yanya, Bosna, İşkodra Selanik valiliklerinde görev alan Derviş Paşa, Harbiye nazırı ve sonrasında hassa müşiri olmuştur. 1879'da Rumeli umum kumandanlığının yanı sıra Mısır komiserliğine tayin buyruldu. 1896 senesinde İstanbul'da vefat eden bu Derviş Paşa, Sultan Mahmud Han Türbesinde gömülüdür.²⁰⁹

2.4.5. Baron Fon Der Golç Paşa²¹⁰

Resimlerimiz

Müşarünileyh 1823 senesi Ağustos'unun on ikinci günü Prusya-yı şarkî eyalatında (Bielkenfeld) şehrinde tevellüd etmiştir henüz on iki yaşında iken Berlin'deki askeri mektebine (Kade mektebi) dahil olup 1861 senesinde çıkmış ve mülazımlık ile bir piyade taburuna memur olmuştur. 1864 senesinden 1867 senesine değin Berlin şehrindeki darü'l-fünun-ı askeriye (askeri akademiyasına) devam ile orada tedris olunan ulum ve fünun-ı aliyye-i askeriyyeyi (erkan-ı

²⁰⁹ Yayın Kurulu, "Derviş İbrahim Paşa" Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, C.1., Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 375.

²¹⁰ Malûmat, C. 3, No:54, 24 Rebiülahir 1314 / 2 Ekim 1896, s.119.

harbiyye derslerini) tahsil eylemiştir. 1866 senesinde Almanya ile Avusturya arasında vuku'a gelen sefer-i azimde bulunmuş ve (Tratenov) nam mevki'de mecruh olmuştur. Fransa ile Prusya arasında vuku'a gelen 80 seferinin ibtidalarında Prens Fredrik Şarlık taht kumandasında bulunan ikinci ordunun erkan-ı harbiyyesine ta'yin olunmuştur. Sefer-i mezkurda Marsi Latun, Gravmlot muharebelerinde, Miç muhasarasında, Vafkda, Orlean civarında vuku' bulan muharebat-ı müdhişede hazır bulunarak ibraz-ı şeca'at eylemiştir. Sefer-i mezkurun intac ettiği şanlı musalahayı müte'akib Postdam mekteb-i harbiyyesine mu'allim ta'yin olunmuş ve az zaman sonra rütbesi yüzbaşılığa terfi' kılınarak 1871 senesinde tekrar erkan-ı harbiyye dairesine dahil olmuş ve bunun tarih şubesine memur edilerek sefer-i mezkurun mükemmel tarihini yazan heyet meyanında bulunmuştur. İşte o zaman esnasında "Miç Muhasarasına Değın İkinci Ordunun Harekat-ı Askeriyyesi" ve (Mets Önünde Yedi Gün Muharebesi) nam iki eserini telif ve neşr eylemiştir ki bu eserler vuku'atın sıhhat-namesi ve tamamî-i mevsukiyeti cihetiyle fevk-al'ade mühim ve şayan-ı i'timaddır.

1874 senesinde altıncı fırka erkan-ı harbiyyesine nakl olunarak yine neşr-i asara devam ile 1870 senesinde "Luvr Havzasında İkinci Ordunun Harekatı" namında bir eser daha neşr eylemiştir. 1877 senesinde (Leün Gamita ve Orduları) namında neşr ettiği bir eserin gayet adilane ve kemal-i bî-tarafı ile yazılması hasebiyle bazı rukabasınca bazı mertebe adem-i hoşnudîyi celb etmiştir bunun üzerine erkan-ı harbiyyeden çekilerek yine tabura memur edilmiş ve ma'mafih 1878 senesinde tekrar erkan-ı harbiyye-i umumiyye dairesinin tarih şubesine celb olunmuştur ve Berlin darü'l-fünun-ı askeriyyesinde tarih-i askeri mu'allimliğine memur edilmiştir. Ve bir aralık elyevm Almanya imparatoru haşmetli Vilhelm hazretlerinin fünun-ı askeriyye mu'allimliği hizmet-i mühimesini ifa eylemiştir. 1883 senesinde Der-sa'adet'e celb olunarak mekatib-i askeriyyenin en son usule tevfiken ıslahı uhde-i liyafetlerine ihale kılınmış ve muahharen erkan-ı harbiyye-i umumiyye dairesi reis-i saniliğine ta'yin buyurularak ordu-ı hümayunun yeni baştan tensiki emrinde hidemat-ı fevk-al'adesi sebkate etmiş ve mücerred mahsul-i se'i ve himmeti olarak birtakım yeni yeni askeri kanunlarımız vücuda gelmiştir ki Ordu-ı Hümayun'un bugünkü şeref ve te'alisinde mezkur kanunnamelerin pek büyük tesiri olmuştur Dersa'adet'e geldiği zaman uhdesinde erkan-ı harbiyye kaymakamlığı rütbesi tevcih buyurularak rütbesi tedricen müşirliğe kadar terfi' buyurulmuş ve

Almanya ordusundaki rütbesi dahi generalliğe (ferikliğe) terfi' kılınmıştır. Elyevm müşarünileyh Almanya'da ordu üzerinde kain Frankfurt'taki on ikinci fırkanın kumandanıdır. Müşarünileyhin tahrir ve neşr etmiş olduğu (Millet-i Müsellehe) nam eser-i nefis askerî değil Almanya'da belki cihan-ı askerinin her tarafında ve hasseten Fransa'da fevk-al'ade kesb-i rağbet ve iştihar ederek ekser Fransız gazeteleri eser-i mezkurun bütün Fransız zabıtatına dağıtılması hakkında uzun uzadıya makaleler yazmışlardır. Bi'l-ade mezkur işareten başka Golç Paşa hazretlerinin "Rusyah Viyena" namında bir eseri daha vardır ki pek meşhur askeri gazetelerindeki makalatı dahi gayet parlaktır. Mekteb-i harbiyye erkan-ı harbiyye şakirdanına tedris olunmak üzere müşarünileyhin suret-i mahsusada yazarak lisan-ı Osmanî'ye tercüme ettirdiği müte'addid asar-ı askeriyye müşarünileyhin Osmanlılar nezdinde namını ilelebed ifa etse sezadır.

Müşarünileyh geçenlerde yine Almanya'ya avdetinden sonra asakirin sevk ve tahrikine dair gayet mühim bir eser daha neşr eylemiş olup hemen bi'l-cümle asar-ı askeriyyesi misilli bu eserleri dahi hemen Fransızcaya tercüme olunmuştur. Padişah terakki-perver efendimiz hazretlerinin eser-i lutf ve inayetleri olarak müşarünileyh Golç Paşa hazretlerinin terakki ve te'ali-i ordu-ı hümayuna ettikleri hidemat-ı azimeden dolayı cümle ile beraber kendisine minnetdar olduğumuzu beyan ile arz-ı şükran eyleriz.

İsimsiz

Adı Colmar Von Der Goltz olan bu zat, Prusya'nın Biekenfeld şehrinde dünyaya gelmiştir. Prusya ordusunda görev alan Golç Paşa 1883 senesinde Osmanlı ordusuna katılarak binbaşı rütbesine nail olmuştur. 93 Harbi'nde alınan ağır yenilgi sonucunda II. Abdülhamid orduda moderleşme çalışmalarına başlamış ve Golç Paşa Osmanlı ordusunun moderleşmesini sağlamak için genç subay yetiştirme çalışmalarına başlamıştır. 1897 yılında Korgeneral rütbesine kadar ulaşan Golç Paşa, memleketi Almanya'ya geri dönse de 1908 yılında yeniden Osmanlı Ordusuna katılarak, 1911'de mareşal rütbesiyle Osmanlı Ordusu kurmay başkanlığına yükselmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Almanya'ya giderek Belçika askeri valisi olsa da V. Mehmet'in kurmay başkanı olarak İstanbul'a yeniden gönderilmiştir. 6.

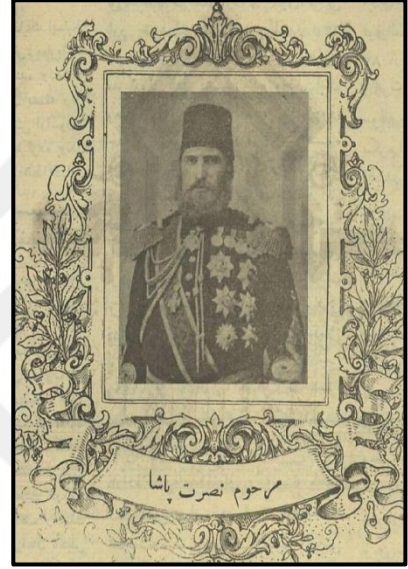
Ordu komutanlığına görevlendirildikten sonra 19 Nisan 1916 yılında Tifüs hastalığı nedeniyle vefat etmiştir.²¹¹

2.4.6. Nusret Paşa ²¹²

Teracim-i Ahval

Altıncı ordu-yı humayun müfettişi Yavuz Ekrem hazret-i padişahı merhum Nusret Paşa

Ümera-yı Çerakesden meşhur Rüstem Bey ahfadından Hamza Yeşi Bey'in necl-i necibidir. 1240 tarihinde Der-saadet'te tevellüd etmiştir Sultan Mahmud Hazretlerinin irade-yi seniyyeleriyle perverişyab olmak üzere gençliğinde Enderun-ı Hümayun'a çerag buyurulmuştur. Bir müddet Musika-yı Hümayun'da bulunduktan ve 1252 tarihinde Enderun-ı Hümayun'daki maaşı ile beşyüz ve beşyüz kuruş haftalıkla Mekteb-i Harbiyye'nin ilk tesisinde ilk şakird olarak Mekteb-i Mezkur'a dahil olduktan sonra 1260 tarihinde

erkan-ı harb yüzbaşılığıyla Arabistan ordu-yı hümayunu müşiriyyeti Yavuz Harbliği'ne memur buyurulmuştur; 63 senesi evahirine kadar ordu-yı hümayun mezkurun kaffe-yi teşkilatında ve cebel-i Lübnan ve celilü'l-rahman islahatında pek çok hidematı vuku bulmuştur; 64 tarihinde Der-saadet'e celb ve rütbesi terfi'yle ikmal-i kanun-ı harbiyye zımında şehri bin frank fazla maaş ile Paris sefaret-i seniyyesi ateşe mileterliğinde ve Fransa'nın Paris ordusu ikinci fırkasının beşinci alayının birinci taburunda binbaşı muavini olarak kışla ve talimat-ı askeri hidematında fiilen bulunduğu gibi Fransa'nın Şan Dumars ve Şatori ve Şalon ordularının icra eyledikleri büyük manevralarında erkan-ı harb heyetiyle beraber bulunmuştur. Sene-i mezkurede bâ-irade-i seniyye binbaşılık rütbesiyle Batum erkan-ı harbiyye riyasetine memur olup 71 muharebesinde kesb-i muvaffakiyet etmesiyle rütbesi kaymakamlığa terfi ve üçüncü rütbeden nişan-ı zişân meciidiyle

²¹¹ Galip Çağ, "Colmar Von Der Goltz, Millet-i Müselleha", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, S.2., s.157-160.

²¹² *Malûmat*, C. 3, No:62, 19 Receb 1314 / 24 Aralık 1896, s.281.

taltif buyrulmuştur. 72'de Kırım Muharebesinde hidemat-ı azimesine mukabil rütbesi erkan-ı harbiyye miralaylığına terfi ve maiyyet-i şahaneye elhak buyrulmuş ve ordu-i hümayunların teftişatında bulunduğu gibi Kırım ve Rumeli ve Anadolu ordu-i hümayunlarının hareket-ı askeriyelerinde hidemat-ı fevkaladesi vuku' bulmuştur. 73 evailinde Çerkes ve Tatar muhacirlerinden dört yüz elli bin nüfusu götürüp Rumeli'ye izam etmiş ve memuriyetinde livâ maaş ve tayinatı almıştır. 74 tarihinde Trablusgarp ve havalisinde memur buyrulmuş ve on beş bin asker-i muntazamayı kumadasında bulundurup hidemat-ı fevkalade ibrazına mevki olmuştur 75 memuret-i mahsusa ile Edirne'ye azimet ve harik-i kiberin tahkikatına ve iade-i asayişe ve ıslah-ı zabıtaya ve bekaya-i atikanın tahsiline memur buyrulup altı mah zarfında dil-hâh-ı alî vech ile ikmal-i vazifeye ve seksen bin kese bekayayı tahsile muvaffak olmuştur. 76 evasıtında Rumeli'ye izam olunan 450.000 muhacirinin iskânına memur buyrulmuş seksen iki tarihine kadar nüfus-ı mezkurenin iskânına muvaffak olmuş rütbesi miralvalğa terfi ve memuriyeti Edirne kolu fevkalade müfettişliğine tahvil buyrulmuştur. 82 tarihinde dâr-şûra-i askeri azalığına ve hicret eden muhacirinin memalik-i şahaneye sevkine memuren Tiflis'e azimet ve sekiz mah sonra ikmâl-i memuriyetle Der-saadet'e avdet etmiştir. 86 tarihinde feriklik rütbesiyle Haleb fırka-i askeriyesi kumandanlığına memur ve 88'de Dâr-şûra-i askeri riyasetine sene-i merkumede rütbe-i samiyye-i müşiriyle Selanik vilayetine ve ahiren Ankara vilayetine seksen dokuzda şûra-i devlet azalığına ve 90'da Trabzon 92'de Atina vilayetleri valiliğine ta'yin 93'de Sırbistan muharebesinde Mitroviça kumandalığına ve muahharen Der-saadet'e celb ve ba'dü'l-mübareke tekrar Selanik vilayetine ta'yin buyrulmuştur. 94'te Yavuz Ekrem hazret-i şehriyârı unvan-ı celiliyle firak-ı abidanesi tezyin buyrulmuş ve 302 tarihinde fevkalade memuriyetle İran'a azimet ve ba'dü'l-muavede dördüncü ordu-ı hümayün müfettişliğine ve bir müddet ordu-i hümayun-ı mezkur müşiriyetine ve mütakiben altıncı ordu-ı hümayün müfettişliğine tayin bulunmuştur. Merhum müşarünileyh murassa-ı Osmani ve mecidi ve altın ve gümüş imtiyaz madalyalarını hamil idi düvel-i ecnebiyenin ekserisinden murassa ve birinci rütbeden nişanlarını hamil idi. Mükemmel coğrafya atlasıyla ilk önce küre-i musttahaları Avrupa'dan geldiğinde burada vücuda getiren kendisidir idare-i askeriye gibi bazı telifat ve tercümeleleri de vardır Arapça Farsice Fransızca ve Çağatayca ve Çerkesce tekellüm ve kitabet eder idi. Ulum-ı aleyh ve aliyyeden mezun idi.

Rahmetullah aleyh ü rahmeten vasıa.

2.4.7. Zıçini Paşa ²¹³

Teracim-i Ahval

Resimleri 68 numaralı nüshamızda münderic olan yaverân-ı hazret-i şehriyariden ve teftiş-i askeri komisyon-ı alisi aza-yı fahriyesinden umum itfaiye alayları kumandanı ferik saadetli kont Edmont Zıçini Paşa Hazretleri Peşte'de kain ulum ve funun akademiyası pişgahında mehabetle kaid olan heykel-i heybetnumânın sahibi muhibbi Osmaniyân müteveffa kont Etyen Zıçini'nin mahdumudur.

Zıçini Paşa Hazretleri, Macaristanda iken Macar asilzadegân-ı meslis-i kebiri azalığında, Macar parlemontası azalığında, Macaristan nafia nezareti meclis-i kebiri azalığında bulunmuştur.

Peşte'de dahi itfaiye alaylarının müessisidir ve mezkur alayların tesisi hesabıyla umum Macaristan krallığının itfaiye meclis-i umumisi riyasetine intihab olunmuştur. Peşte şehrinin Peşte-i bala ve Peşte-i süfela beynindeki mail şimendifer hattında müessisidir.

Dünyanın hemen bütün memalikini gezmiştir. Hususıyla Londra'da müddeti medide ikâmet etmiştir. Orada itfa'-iye alaylarında gönüllü yazılmıştır. Nehirlerden geçmek şartıyla Peşte'den Paris'e kendi tasarrufunda bulunan gemi ile seyahat edenlerin birincisi olup rakip olduğu gemi 1867 senesinde Paris'te küşad olunan sergi-i umumide vaz' ve teşhir edilmiştir. Fransa kralı üçüncü Napolyon ve imparatoriçe Öjeni hazeratı mumaileyhi mezkûr gemide olmak üzere iki defa ziyaret etmişler idi.

Zıçini Paşa Hazretleri lisan-ı maderzadı olan Macarcadan mâadlı Fransızca, İngiliizce, İtalyanca ve Türkçeye aşınadılar. Müşarünileyh hazretleri fenn-i mellahiye dahi fevkalade aşına olup birinci sınıf kaptanlık şehadetnamesi haiz bulunuyor. Fenn-i mihanikide ise yed-i tulası vardır.

²¹³ *Malûmat*, C. 3, No:69, 9 Ramazan 1314 / 11 Şubat 1897, s. 460.

Kont Ziçini Paşa Hazretleri bundan bir müddet ikdam Avusturya ve Macaristan imparatoru haşmetli Frasuva Jojef hazretlerinin tavsihleriyle hükümeti seniye hizmetine dahil olmuştur. Memalik-i şahaneye mevaselet eder etmez itfa'-iye alaylarını teşkil ederek mezkur alayların ifa ile edegeldikleri hidmâd-ı fevkaladeye başlıca sebep olmuştur.

İlidmat-ı calibü'l mefaret hazret-i zıll-i ilahide müşarunileyh hazretleri miralay rütbesinden tedricen livalık feriklik rütbelerine terfi' eylemiş ve atıfet-i seniye den olmak üzere yaveran-ı hazret-i şehriyârı silk-i celiline kabul buyrulmuştur.

Müşarünileyh hazretleri mecidiye nişanının birinci rütbesinden, Osmanî nişan-ı fûruğ efşanının ikinci rütbesinden, intiyaz ve liyakat altın madalyalarının birer kıtasıyla imtiyaz gümüş madalyasını ve sanayinefise ve tahlisiye madalyalarını ve düvel-i ecnebiye nişanlarından Avusturya Macaristan devletinin Leopold nişanının şevaliye rütbesinden, Brezilya imparatorluğunun zur nişanını, Fransa'nın lejyon donor nişanının şevaliye rütbesinin ve Papa on üçüncü Leon tarafından dahi Sen Sepolkurev nişanının birer kıtasını haizdirler.

Abbasi

Kont Szechyni namı diğer Ziçini Paşa, II. Abdülhamid döneminde Macaristan'dan getirilen İtfaiyecidir. Osmanlı Devleti'nde ilk profesyonel itfaiye teşkilatı Ziçini Paşa tarafından kurulmuştur.²¹⁴ Bu askeri teşkilat 1923 yılından itibaren İstanbul Belediyesi'ne devredilmiştir. Ziçini Paşa'nın vefatından sonra, kızı Eylona Kontes Ziçini'ye muvassat tertibinden maaş tahsis edilmiştir.²¹⁵

²¹⁴ Ziçini Paşa, İstanbul'un yangın tehlikesine karşı korunması için alınacak tedbirlerin tespiti hususunda bir komisyon teşkil etmiştir. Bkz. BOA, MV., 150.44 / 1329 Ra 28. Ayrıca itfaiye alaylarında yapılması gereken ıslahlara dair belge için bkz. BOA, MV., 155.83 / 1329 Ş 25.

²¹⁵ BOA, BEO, 4712.353367 / 1340 L 07.

2.4.8. İsmail Hakkı Paşa ²¹⁶

Teracim-i Ahval

Teftiş-i askeri komisyonu reis-i sanisi merhum müşir İsmail Hakkı Paşa Kars ümera ve hanedânından merhum Şerif beyin mahdumu idi. 1234 sene-i hicriyesi evailinde Kars ‘ta tevellüt ve mekteb-i iptidaide mukaddemet-ı ulum teallüm ederek on altı yaşında olduğu halde 1249 tarih-i hicrisinde Kars sancağı dahilinde kain Şuhgel kazası kaymakamlığına ve 1253 senesi Recebinin birinde beferman-ı âla asâkir-i mensure-i şahane redif üçüncü taburu binbaşılığınğa tayin buyrularak derbar-ı şevket karara gelmiş ve 57 sene-i hicrisinde rütbe-i haliyesiyle birinci tabura nakl ile İran muharebesinde bulunarak bir sene sonra redif

taburlarının nizamiyeye kalb olması hasebiyle nizamiyeye naki ve 61 tarihinde Bahri Paşa maiyetiyle Çıldır ve Ardahan cihetlerinde zuhur eden gailenin define memur olarak müddet-i kalile içinde hüsn-i ikmal vekais tarikiyle Erzurum’a azimetle Muş sancağı ahalsinin emir muhafazalarına memur olmuş, 62 tarihinden 69 tarihine kadar Van ve Hakkari ve Dersim eyaletleriyle Siirt sancakları ıslahatıyla mevaki’- i muhtelifede bulunup cümlesini rehin-i hüsn-i muvaffakiyet eylemiş, 69 senesinde zuhur eden mesele-i maziyyede Anadolu ordu-yı hümayunu piyade altıncı alayının birinci binbaşısı olarak izam ve sene-i merkume Recebinin üçünde, birinci piyade alayı kaymakamlığına ve 70 senesi Haziranının yirmi sekizinde ordu-yı mezkur piyade beşinci alayının miralaylığına terfi’ edilmiş, mezkur meselenin hitamına mebni 73 senesi şehri Ramazanında Diyarbekir mevkiine memur olarak Beşiri, Şükrtan, Bikran, Cizre, Şırnak, Sason, Eğil, Tay ve araban eşairinin ıslahına ve 78 senesi evailinde Palu ve oradan da Erzurum’a ve Erzurum’dan İspir kazasına azimet ve bir müddet sonra dahi Bitlis vilayeti dahilinde kain Mutikan eşayir-i ekradının ıslahatıyla iştilal ve 80 senesi Rebiülahirinin dördünde rütbesi miralaylığa terfi ve dördüncü ordu-yı hümayun erkanlığına bi’t-tayin bir müddet ordu-yı hümayun merkezinde kaldıktan sonra Sivas mevkiine ve ahiran Kozan’a ve müteakiben Maraş

²¹⁶ *Malûmat*, C.3, No:71, 23 Ramazan 1314 / 25 Şubat 1897, s. 471.

ve Haleb mevkilerine ve ba'de firka-i ıslahiyye kumandanlığına, tekrar kozan ve Cebel-i Bereket cihetlerine memur olup ifa-yı memuriyetle Maraş'a avdet eylemiş ve 1285 senesi Muharreminde rütbe-i samiye müşiri tevcih ve ihsanıyla Diyarbakir vilayeti valiliğine memur olarak vilayetin umur-ı inzibatiye ve imariyesine gayret etmiş, 1293 senesi Muharreminin üçünde vilayet valiliğinden avf buyrularak 93 senesi Cemiülahiresinin sekizinde Manastır vilayeti vali kaymakamlığına ve sene-i merkume Zilhiccesinin birinde Erzurum valiliğine tahvil olunup Erzurum'a azimet etmiş, mesele-i zailde müşiran-ı azamdan devletli Ahmed Muhtar Paşa hazretleri Anadolu umum kumandanlığında bulunduğu sırada Rüyet ve Halpazar ve Çorum cihetlerinde galebeye muvaffak olmuş, müehhiran Bayezid'de tehaşşüd eden ordu-yı hümayun kumandanlığına memur olarak bir müddet sonra müşarünileyh hazretlerinin dar-ı aliyye azimet eylemesi hasebiyle 53 senesi Kanunievvelinin on beşinde kumandanlık ve müşiriyyet vazifelerine teyin edilerek o sırada Rusların Erzurum üzerine tecavüzüne harben galebe edilmiş ve bir müddet ordu-yı mezkur müşiriyeti müteveffa Derviş Paşa hazretlerine tavgiz olunması hasebiyle valilikte ibka olunarak heyet-i vilayetlerle Erzurum'a avdet ve umum-ı memuruye mübaşeretle müşiriyyet maaşından başka olarak valiliğe mahsus yirmi beş bin kuruş masarifât-ı zaide olmamak arzusuylahazineye terk eylemiş, daha sonra valilik uhdesinde bulunduğu halde dar-ı aliyye gelerek 96 senesi Rebiülevvelinin yirmi ikisinde mülga dar-ı şura-yı askeri azalığına ve 91 senesi Muharreminin on beşinde teftiş-i askeri komisyonuna, sene-i merkume Şabanının dördünde ilave-i memuriyet olarak hassa ordu-yı hümayunu müşiriyyet-i celilesiyle yaver-i ekremlik ünvan-ı celili tevcih buyrulmuş ve sene-i merkume Zilhiccesinin birinde yeniden komisyon-ı mezkure riyaset-i saniyesine bi't tayin 1303 senesi Zilkadesinin onsekizinde Irak ıslahatına memuren azimet ve bir müddet sonra avdetle komisyon-ı mezkur reis-i evvelliği vekaleti inzimamıyla riyaset-i saniliğine memur olarak, müehhiran bab-ı seraskeride müteşekkil taht-ı riyaset-i müfehhome-i padişahı da bulunan i'ane ve teslihat-ı askeriye komisyonu riyaset-i sanisine tayin buyrulmuştur.

Müşarünileyh, Kırım mesele-i maziyesinde, Kars muhasarasında bulunduğu esnada, hudud-ı muhasarayı tek bir süvari ile geçerek kale derununa yalnız başına erzak ve eşya naki ve idhaline muvaffak olmuştur ki bu da şecaat-ı fevkaladesine bürhan-ı celidir. Zebun, Hilyaz ve Kurum mevakiinde daha bir iki muharebede izhar

ettiği besalet ve şecaaat dahi tarih-i askeri-i osmaninin en şanlı sahifelerini işgal etmeye ihradır.

Müşarünileyh fi 3 Zilhecce 82'de dördüncü mecidî, fi 9 Recep sene 84'de üçüncü mecidî, 15 Zilhicce sene 86'da birinci mecidî, fi 4 Recep sene 96'da murassa mecedî, fi 14 Rebiülahir sene 82'de üçüncü Osmanî, fi 23 Rebiülevvel sene 94'te birinci Osmanî, fi 9 Şaban sene 97'de murassa imtiyaz, fi 17 Rebiülahir 302'de murassa Osmanî, fi 10 Recep sene 300'de altın ve gümüş imtiyaz ve altın liyakat madalyalarına nail olmuştur.

Meşhur müşarünileyh, devlet-i ebed-müddet-i Osmaniye 65 sene hizmet etmek gibi bir mesudiyete mahzar olmuştur ki bu mesudiyet gayet nadir vuku bulur. Bu kadar müddet imtidat eden hidmat-ı kesiresi esnasında hakkında tanzim olunan vazifelerin her birinde kusuru görülmemiş ve sicil hareketi en ufak bir lekeden ârî bulunmuştur.

İsimsiz

1818 yılında Kars'ta doğan İsmail Hakkı Paşa'nın babası Şerif Bey'dir. İlk memuriyeti memleketi olan Kars'ta Şüregel Kazasında ayan olarak icra etti. İran ve Kırım Savaşları'na katılmış olan İsmail Hakkı Paşa, Fırka-i Islahiyye'de de görev almıştır. 1875 yılında Diyarbakır valiliği yaptığı dönemde yerel gazete olan Diyarbakır Gazetesi'ni yayımlamaya başlamış olmakla birlikte, eğitim-öğretimde de hizmetler vermiştir. 1876'da Erzurum valiliği'ne atanan İsmail Hakkı Paşa 77-78 Rus Harbi'ne katılmış ve harpten sonra İstanbul'a çağırılmıştır. 22 Şubat 1897'de İstanbul Üsküdar'da hayatını kaybetmiştir.

2.4.9. Necib Asım Beyefendi ²¹⁷

Teracim-i Ahval

Bugün hakkında koca bir (aynü'l-hayat) yazdığım fuzuli-i istidadın sadra şifa verecek bir tercüme-i hali bu kadar tenebbuat ve tahkikattan sonra henüz benim malumum değil.

Eğer her edibin ahval-i hayatiyesini tahkik ve meziyat-ı ilmiyyesini cem ve telfik için böyle iki sene uğraşılırsa sonra onun eserine tebiyyetle – mesela – fuzuli-i sani olmak ahirette mi müesser olacak? Bu neden ileri gelir? Okuyup yazarların kısm-ı azami yalnız asar-ı salife ile müştetil olup haline nazar ettiğinden değil mi?

Okumadan evvel kıyamet kadar yazı yazarlarımız bu mebhasdan haricdirler. Onların tesvidatı sahaif-i maarife teşviştan başka bir işe yaramaz.

Yine maksada gelelim:

Her nevi sunuf-ı ilme mensub olanlara mazilerinin ulumundan, asarından, netice-i tecaribinden hasıl eylediği malumatı tevsi'e çalışıp ahlafına yadigar bırakmak dinen, hikmeten vacibdir. Asar-ı islafla kanaat o mukaddes silsile-i terakkiyi kat-ı cinayetten başka bir şey değildir. İslaf-ı kiramımızın asarı bir büyük nimettir. Onun şükranı onların bıraktığı sermayenin ve tervici ile mütehassıldır. Yalnız onların hanü'l-takından şeb'an olup eser bırakmamak ayn-ı güfrandır. Yavrusunu yiyen kedi gibi bildiğini kimseye işitmek andu'l-lah ve andu'l-nas mezmumdur.

“Ne yazalım?” mı dediniz? Onu size mensub olduğunuz ulum tayin eder. Hatta muharrir-i aciz gibi ilm-i edebin mertebe-i kasvasına itila edemeyenler bile kendi derecesinde yazı yazacak bir zemin bulabilirler, tek bir takım hava ve hevesi çiğneyip de sa'y ve gayret köşesine çekilmek lazım.

²¹⁷ *Malûmat*, C. 4, No:73, 7 Şevval 1314 / 11 Mart 1897, s. 504-508.

“Eşher-i üdebamızdan Fuzuli'nin bile bir tercüme-i hali mazbut değildir.” Demiştım. Acaba şu bulunduğumuz devr-i terkide birtakım fazlamız zuhura gelmemiş midir? Onlar kadar olmak müstehil ise onların ravisi, onların senakarı olmak da büyük bir nimet değil midir? Bu babda tertibe vesair meslektaşlarla muhakemeye de lüzum yoktur. Hatırımıza hangi istidadımız, hangi edibimiz gelirse onu kendimiz gibi sair müteallimine, müstefidine de tanıtırsak hem o üstad muhakki anehe ifa-ı şükran, hem de ahlafla bir muavemat-ı kafıyye ittihaz etmiş olmaz mıyız? Mesela muharrir-i hakir ahiren kendisinden pek büyük istifade-i ilmiyyede bulunduğum muhakkak fazılıımız Necib Asım Bey'in ravisi olmaktan başlayacağım.

Necib Asım Beyefendi

Kıs-ı azami zaten mazbutum olan ve bilahare kendilerinden ikmal-i muavemat eylediğim vechle Necip Asım Bey Halep vilayetine tabi Kilis kazası eşrafından ve minü'l-kadim Sipahi beylerinden “Bâl Hasanoğlu” lakabıyla anılır. Hacı Asım Bey'in ferzendardır. 1278 sene-i hicriyyesinde Kilis'te tevellüd eylemiştir. Daha pek küçük iken büyük validesi Zeliha Hanım'ın ağuş-ı terbiyyesinde okumaya başlayıp bade oraca müşahir-i kurradan Hacı Abdülrahim Efendi'den mübadi-i ulumu ve şuarı benamdan Hacı Ebubekir Vehid Efendi merhumdan Farsi ve Türki bazı asar-ı edebıyyeyi teallüm eylemiştir.

Fi 15 Ağustos sene 91 tarihinde – Şam Mekteb-i İdadi-i Askerisi müdürü olup muahharen süvari kaymakamlığıyla Hama mevkii-i kumandanlığında iken vefat eden – Hafız Ahmet Bey merhumun delalet ve himayeti tahtında mekteb-i mezkur muahharic sınıfına kayd ve kabul edilmiştir. Bu mektebde iki sene kadar tahsil ettikten sonra atebanın tavsiyesi üzerine Dersaadet İdadi-i Şahanesi ikici senesine nakl eylemiştir. Mektebde olduğu müddet mezun bulunduğu Cuma günlerini dahi iza'a etmeyerek riyazi-i şehir Hacı Tahsin Efendi merhumdan heyet, usul, tarih, felsefe teallüm etmiştir. Doksan beş senesi nihayetinde Mekteb-i Harbiyye-i Şahane'ye nakl ederek orada dahi iki sene müddet fünün-ı lazıme-i askerıyyeyi tederrüs ile doksan yedi senesi diploma alarak mülazım-ı sanilik rütbesiyle mektebden çıkmışlardır.

Harbiyye-i Şahane'de buldukları müddetçe umum- muallimin ve zabitanın hususuyla kitabet-i muallimi siret, mebanü'l-inşa muallimi Muhtar Bey

merhumun hüsn-i nazar ve tevce fevkaladelerini celb eylemiştir. Evvela üç mah miktarı Erkan-ı Harbiyye-i umumiyye beşinci şube refakatine tayin buyurulmuş iken sene-i mezburede rütbe-i haliyyesiyle Koca Mustafa Paşa Rüştüyye-i Askeriyyesi lisan muallimliğine tayin edilmiştir. Mekteb-i mezburda bir sene miktarı tedris ettikten sonra Üsküdar Toptaşı Rüştüyye-i Askeriyyesi'ne nakl eylemiştir. Fi 17 Nisan sene 300 tarihinde mülazım-ı evvelliğe irtika eylemiştir. “Mübadi-i Fen-i Resm” nam eserleri menzur-ı hazret-i şehyari buyurularak fi 15 Safer sene 302’de beşinci rütbeden beşinci nişan-ı zişanına nail ve fi 25 Teşrin-i sani sene 302’de yüzbaşılık rütbesine vasıl olmuştur. “Nefer ve Onbaşının Vezaif-i Saferiyyesi” nam eserleri dahi manzur zıllullahi buyurularak Ceride-i Askeriyye Matbaası’nda tab’ına irade-i seniyye-i hazret-i hilafet penahi eref sudur buyurulduğu gibi fi gurre ramazan sene 306’da dördüncü rütbeden Osmani nişan-ı zişanına mazhar buyurulmuştur. “Gökercin Postası” nam eserleri dahi karin-i istihsan hazret-i zıllullahi olmuştur. Ve fi 13 Eylül sene 310’da dahi kolağalık rütbesine terfi’i babında irade-i seniyye-i cenab-ı cihan bani şeref sudur buyurularak mazhar-ı ihsan cenab-ı veliü’l- na’im azami olmuştur. [Gökercinler ibtida Çatalca ile Edirne arasında tercrübe edilmek ve bilahare diğer ordu firkalarına dahi teşmil kılınmak üzere Gökercin-haneler tesisi hakkında irade-i seniyye-i hazret-i şehriyari şeref-sudur buyurulmuştu.]

Mir-i mümaileyh fi 11 Kanun-i sani sene 301 tarihinde Maarif Nezaret-i Celile’si tarafından Fatih Rüştüyye-i Mülkiyyesi lisan muallimliğine tayin olunup yine o sene Galata Rüştüyye ve 310da oradan dahi Kuşdili Rüştüyyesi Riyazi muallimliğine nakl edilerek bir sene sonra istifa eylemiştir.

İşte Necib Asım Bey’in tercrüme-i hal-i resmisi bundan ibaretdir. Bir de hayat-ı zati ve ilmisi vardır ki onu da sütün atıyye teşkil edecektir.

Necib Asım Bey esmerü’l-levn, siyah saçlı, sevimli, ala gözlü, zayıfı’l-bünye ve orta boyludur.

Hak çü simara muarîf handa eset

Çeşm-i arif su-yı sima manda eset

Mülheme-i mevleviyyesince nümaileyhin mücella-yı necabet ve daha olan didarında el-nüma eyleyen envar-ı zekadan nakş-ı cebineti mutalaa kılan ilm-i sima

erbabı pek tabi bir surette istidlal ederek mümaileyhe asil, rast-girdar, ciddi, sahib-i azm-ı kavi, amikü'l-fikre, vefirü'd-dikka, timsal-i kemal bir Osmanlı askeridir.

Balada mekteplerde tahsil eylediği ulum ve fünun ile Hacı Tahsin Efendi merhumdan teallüm eylediği dürus-ı hususiyi yazmıştık. Ma'ül-teessüf görmekte olduğumuz birtakım genç muharrirler gibi mektebde aliyü'l-usul sınıf arkadaşlarıyla beraber dinlediği – evet beraber dinlediği – mukaddemat-ı ulum ile iktifa ederek daiyye-i şöhretle çalاکalem eserler vücuda getirmek hevesinde bulunanlar gibi bizim fazıl dahi derya-yı hevesane dalmayıp asl-ı tahsil ve tetebbua mektebden sonra başlamıştır.

Vakien doksan beş terihinden itibaren istadikanemiz o haddü'l-hikema Ahmed Midhat Efendi hazretlerinin taht-ı takdir ve himayelerinde Tercüman-ı Hakikat'e vesair evrak-ı havadis ve risail-i mevkuteye fenni makaleler yazıp 99'dan 300'e kadar Tercüman-ı Hakikat'in fen muharrirliğinde bulunmuş ve el-yevm ceraid ve risaile makalat-ı fenniye ve bilhassa “İkdam” gazetesinin bidayet tesisinde heyet-i tahririye miyanınadahil olup mübahas-ı istişrakiye ile ilm-i mevzuü'l-kütub ve felsefe-i lağviyye vesair makalat-ı muhakkane yaza gelmiş ise de bu muharrirliğin mebadisi esbab-ı maişetine medar olmak üzere bahse muktedir olduğu mübahası o fennin erbab-ı ihtisasına hakikaten beğendirmek suretiyle başlamış git gide mahsul-i mesaisini de o rütebe atarak füzela-yı İslamiyye ve müsteşrikîn-i Avrupaiyye miyanında bugünkü haiz olduğu derece-i istadiyye bali olmuştur.

Fünun-ı askeriyyeye dair yazdığı asarından dolayı şehensah maarif perver efendimiz hazretleri cenab-ı celilinden envau'l-tafe mazhar olduğu balada yazılmıştı. Müsteşriklik hususundaki beraat ve ihtiva-yı kamilleri dahi Paris'te müteşekkil (Societe Asiatique) Asya Cemiyeti tarafından takdir ve tahsin edilerek geçen 1895 senesi cemiyet-i müşarünileyha azası silkine idhal ve kabul olunmuşlardır. Reis ve bazı aza-yı mümtaze tarafından mir-i mümaileyh gelen mektuplarda kullandıkları tabirat-ı ihtiramkarane haiz olduğu fazl u kemalin en ciddi birer şahididir. Lisan-i Osmani hakkındaki asar-ı muhakkanelerinden dolayı 1892 senesinde güşad edilen Şigago sergisinde bir madalya ile bir de şehadet-nameye nail olmuştur.

Mir-i mümaileyh Arabça ve Fransızca'yı tekellüm ve tahrir muktedir olduğu gibi lisanımıza tealliki olan Farsi'de dahi kifayetnameleri vardır. hele Türk diline olan intisab-ı namlarına şimdiye kadar – Ahmed Vefik Paşa merhum ile

Ahmed Midhat Efendi hazretlerinin dahi nisbetleri müstesna tutulduktan sonra – hiçkimse sebkat etmemiştir. Zaten bu ilm-i lisan öyle dakik bir ilmdir ki levazımı olan birtakım ulum-ı cedideye cüzi, kelli vuku bulunmadıkça insan kendisini ehl-i lisan saymak muvafık-ı hakikat olamaz denilebilir. Mir-i mümaileyh en ziyade muhtass-ı bulunduğu bu ilmde yegane-i asrımız olduğu vareste-i iştihahtır. Mir-i mümaileyhin müdevven asarı:

“Arkadaş bana Fransızca öğret” Fransızca’nın teshil-i teallümü için usul-i cedidede tertib edilmiştir.

“Ziya ve Hararet” Hikmet-i tabiiyeden bir eser-i mühimdir.

“Seyitler” Bu kavmin ahvalinden bahs ve fen-i tarihe aittir.

“Ferid” Etfale mahsus olup Fransızca’dan (Fransine) nam eserin musavver tercümesi.

“Gökercin Postası” Gökercinlerin muhaberat-ı askeriyyede suret-i istihdamına bahisdir.

“Yeni Tertibde Muhtasar Osmanlı Sarfı” Mekatib-i Rüştüyye-i Askeriyye’de tedris olunmaktadır.

“Muhtasar-ı Sarf-ı Osmani” baladaki eserin daha muhtasarıdır.

“Mükemmel Sarf ve Nahv-ı Osmani ve Kitabet” bu yolda yazılan eserlerin en muhakkanesi ve taklidden ari olarak lisanımızın kavaid-i müstakilesini şamildir.

“Ural ve Altay Lisanları” lisanımızın da dahil olduğu elsine-i Turaniyyenin suret-i zuhur ve inşi’abıyla bazı felsefe-i lağviyyeye aid tahkikat-i tarihiyyesinden bahsdir.

“Kitab” kitabın usul-ı tarihiyye ve suret-i istifade ve isti’mali hakkında malumat-ı mefideyi müştemeldir.

“Lugat-ı Musahabet” muhteriat bedayi’n elifba tertibiyle tarif ve ahval-i tarihiyyesinden bahsdir.

“Ev Kızı” Terbiyye-i benata mütealliktir.

“Nefer ve Onbaşının Vezaif-i Seferiyyesi” Cünud-ı şahaneye mahsus olup iki cilt teşkil eder.

“Kıraat-i Askeriyye” Üç cilt derunundadır.

“İhtiraat-ı Mühimme-i Cesime” Namından ehemmiyeti müstedildir. Yalnız denilecek bir söz vardır ki edib-i fazılımız bu kitabın mübahasını muhteri-i sani gecesine vakıfane yazmışlardır. Ve Darü’ş-şafakatü’l-İslamiyyede ba’dü’l-tedris tedvin eylemişlerdir.

“Lügat-ı İlmiyye ve Fenniyye” Urefa-yı astımızdan yüzbaşı Tahsin Bey ile müştereken yirmi kadar cüzünü neşr eyledikleri (ansiklopedi) tarzında bir eser-i mühimdir.

Asar-ı alimanelerini burada tahrirden maksadım mahza erbab-ı istifadeye ilan ve tebşirden ibarettir. Bilmem kendileri ne derler, benim fikrimce Necib Asım Bey’in haiz olduğu ilm ve kemaline nisbetle vücuda getirdikleri asar akl-ı kalildir. Zaten hiçbir danişment yoktur ki, okuduğu binlerce kitaplardan hasıl ile diğer bî-nihaye asar-ı fazileti bi’l-cümle meydana koyabilsin. Bunun imkanını tasavvur etmek adeta o zatın o binlerce kitapların aynıyla beraber kendisinde zuhura gelen mahsul-i tefekkür ve tecrübeyi taayyüne isbat eylemesini mümkün tasavvur etmektir. Bu ise muhaldir. Hatırayı zapt, nazar-ı kabil olabilir mi? İnsan bir büyük eserin nihayetini tekarrüb ederken bile evvellerinde noksan görmeye başlar. Nacib’in dediği gibi ya aliyyü’l-acele neşr etmeli, ya mahv eylemeli. İşte bu sebebtendir ki ulema-yı eslaf müstagni oldukları halde bile her fenni hatta her kitab erbabından, musannifinden veya femmen an femm-i musannifinden nakl eden zattan istima için mesafe-i baideye şedd-i rihal eder giderlermiş, femm-i muhsin ararlarmış bu niçin? Ya hace-i mutahassis veya mesnef o fenne, o kitaba dair daha birçok mühimmeler söylemiş ki onlar kitaba dahil olmayıp sami’inin zabtına kalmış, bilahare bazı telamiz-i üstadın bazı takrirlerine kitabının kenarına yazmıştır. O eski kitaplarda gördüğümüz nihayeti “Meth-i selemullah - veya – rahmetullah)ı havi olan kıyamet gibi kaydlar işte o hacenin takrirleridir. Daha kimbilir ne kadarları yazılmamış, unutulmuş veya telamizin kendi hesabına eserini tezyin eylemiştir. Bu mebhas çok derin biz yine maksada gelelim:

El-hasıl fazıl-ı mümaileyhin musahebat-ı muhakkanesini teşkil eden hakayık dahi henüz kaleb-i hurufe girmemiş birtakım letaif-i gaybiyyedir ki hamden Allah ahyanen bizler o büyük istifadeye muvaffik olan taleblerdeniz. Binaenaleyh biz onlardan lisanımıza cidden şeref-bahşa olacak daha hayli mühim eserler tedvinini temenni eyleriz.

Hatıme-i makal ve ifa-yı şükran olmak üzere şunu da yazmalıyım ki mir-i mümaileyhin asar-ı eslaflı ihyaya fiilen çalışmaları da ayrıca badi-i şükran-ı azim olup şimdiye kadar tab' ve neşrine tevessüd eyledikleri asar-ı mühimme yirmiye balığ olur. Kezlik müsteşrikinin neşr eyledikleri asarı bize tanıttırmaları da bu cümle-i cemiledendir.

Behai

Malûmat Mecmua'sının uzun bir yazı metni ile yer verdiği Necib Asım Bey, 29 Aralık 1861 yılında Kilis'te dünyaya gelmiştir. Babası Balhasanoğlu lakaplı sipahi ailesinden Hacı Asım Bey'dir. İlk ve orta öğretimini memleketinde okuduktan sonra 1875'de Şam Askeri İdadisine oradan da Kuleli'ye kayıt olmuştur. Dönemin tanınmış simalarından ders alan Necip Asım Bey'in, Ahmed Mithad Efendi'den de ders aldığı bilinmektedir. Ahmed Mithad Efendi'nin teşvik etmesiyle Tercüman-ı Hakikat gazetesinde fen üzerine yazılar yazmıştır.²¹⁸ 1879'da Harbiye'ye girip, piyade teymeni rütbesi alarak Umumi Harbiye beşinci şubesine ardından Koca Mustafa Paşa Askeri rüştiyesine öğretmen olarak tayin edilmiştir. 1884 yılında üsteğmen, 1886'da yüzbaşı, 1908'de yarbay rütbesine terfi etmiştir. Fransızca, Tarih, Türkçe dersleri verdiği bilinen Necip Asım'ın 1913 yılında görevini bıraktığı bilinir.²¹⁹ 1927'de Erzurum Milletvekili olarak millet meclisinde yer almasının yanı sıra Türk Dil Kurumuna da önemli katkıları olmuştur. Soyadı Kanunu ile "Yazıksız" soyadını almıştır.²²⁰ 13 Aralık 1935'te Kadıköy'de vefat eden Necip Asım Bey Sahra-yı Cedit mezarlığına defnedilmiştir.

²¹⁸ Abdullah Uçman, "Necip Asım Yazıksız", *DİA*, C.32., İSAM, İstanbul 2006, s.494.

²¹⁹ 1920 yılında Darülfünun Edebiyat Medresesi Müderrisi olan Necip Asım Bey, Maarif Nişanı ile ödüllendirilmiştir. *BOA*, İ.DUİT, 62.61 / 1339 L 04.

²²⁰ Tuncay Böler, Necip Asım Yazıksız ve Türk Diline Katkıları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.25., Konya 2009, s.195-208.

2.4.10. Hüseyin Hüsnü Bey ²²¹

Teracim-i Ahval

Antakya'nın (Resulzade) namıyla meşhur hanedan-ı kadiminden Abdurrahman Efendi'nin mahdumudur. 1278 sene-i rumiyyesinde Antakya'da mahd-ara-yı vücud olmuştur. Tahsilat-ı ibtidaiyye-yi Antakya Rüştiyyesi'nde bi'l-ikmal birincilikle neşet etmiş ve 1292 tarihinde Dersaadet'e gelerek Bursa Askeri İdadisi'ne dahil olmuştur. 1299'da süvari mülazım-ı saniliğine Mekteb-i Harbiyye-i Şahane'den neşet etmiş ve bir sene Davutpaşa kışla-ı hümayununda ikmal-i ameliyyat ettikten sonra mülazım-ı evvelikle Mühendishane-i Berr-i Hümayun Fransızca muallimliğine tayin

buyurulmuştur. Dört mah sonra Arabça, Türkçe, ve Fransızca (600) sahifelik (Rehber-i Mükaleme) nam eserlerine mükafaten rütbeleri 1301'de süvari evvel yüzbaşığına terfi edilmiş ve eser-i mezkur ba'irade-i seniyye umum-ı Arabistan mekatib-i rüştiyye-i askeriyyesi programına idhal edilmiştir. 1304'te kıdemiyle sağ kolağalığa ve 1307 binbaşılığa terfi buyurulmuştur. Sene-i mezkure zarfında dördüncü rütbeden mecdi ve bir sene sonra dördüncü rütbeden Osmani nişan-ı zışanlarına nail olmuştur, Mühendishane-i Berr-i Hümayun'da bir sene kadar Almanca muavinliğinde bulunmuştur. Binaberin Türkçe, Arapça, Fransızca ve Almanca lisanlarına aşinadır.

Mir-i mumaileyh erbab-ı fazl ve himmetten olup gece ve gündüz evkatını tahrir ve neşri asara hasr etmiştir. Şimdiye kadar (Nezaket) (Rehber-i Mükaleme) (Meftah-ı Elsine-i Fünun – Fransızca bir eser-i fennidir) (Tashihat Tercümesi) (Mükaleme) namlarıyla birtakım asar-ı ciddiye neşr etmiş ise de bu kere tab ve neşrine başladıkları (Kamus-ı Askeri) mir-i mumaileyhin namını ebedi kılacak asar-ı makbuledendir.²²²

İsimsiz

²²¹ Malûmat, C. 4, No:77, 9 Zilkade 1314 / 11 Nisan 1897, s. 591-594.

²²² BOA, Y..PRK.MM., 1.84 / 1314 S 29.

2.4.11. Ahmed Hamdi Paşa²²³

Resimlerimiz

Alasonya Kolordu-yı Hümayunu Fırka Kumandanı Ferikan-ı Kiramdan Saadetlü Ahmed Hamdi Paşa Hazretleri

Mişarünileyh hazretleri; an asıl Sirozlu olup 1269 sene-i hicriyesinde, Siroz hanedanından Hafız İshak Efendi'nin sülbi pakinden kademnihade-i mehd-i-şuhud olup on dört yaşına değin Siroz mekteb-i rüştiyesinde tahsil-i ulûm ve fûnûn eyleyerek mecbul oldukları fetanet ve zekavet-i harikuladeleri Siroz mutasarrıflığında bulunan Piriştineli Abdurrahman Paşa'nın mazhar-ı takdir ve tahsini olmakla daha zaman-ı şebabetinde ve cehinde lem'a-paş olan zekavet ve şecaatından güya tabiatın bir şanlı asker olarak vücuda getirmiş olduğu ve ilerde devlet ve milletine hidmat ve faydada bulunacağı mutasarrıf paşa

hazretlerinde kaviyyen memul idiğine binaen, mutasarrıf-ı müşarünileyhin talep ve tavassutları vecihle on dört yaşında oldukları halde 1283 senesinde Manastır mekteb-i idadisine izam olunarak müddet-i tahsil-i nizamisinde akranına faik bir surette terfii i sınıf eyleyerek badehu merkez-i saltanat-ı seniyyeye gelmiş ve mekteb-i harbiye-i şahanede dahi dört sene zarfında fevkalade tahsil-i ilim edip, beşinci senesinde yani 1292 senesinde yüzbaşılık rütbesiyle erkan-ı harb olarak mektepten neş'et eylemiştir.

O sırada devlet-i aliye ile Karadağ beyninde muharebe zuhur etmekle uhde-i dirayetine kolağalık rütbesi bi't-tevcih mahall-i mezkure izam ve esna-i muharebede müşahit olan hidmat-ı hasenesi ve tertib eylediği manevra ve planların mükemmeliyeti, mazhar-ı takdir-i ali olmakla mükaffeten uhdesine binbaşılık rütbesi tevcihiyle taltif edilmiştir. Ahiran Karadağ'dan fırka-i askeriye ile mean zağra ve Şibka'da Ruslular ile vuku bulan muharebede dahi pek çok yararlılıkları görülmüştür.

²²³ *Malûmat*, C. 4, No:82, 17 Zilhicce 1314 / 19 Mayıs 1897, s. 705.

Badehu, İstanbul'a avdet edip erkan-ı harb daire-i umumiyesinin rey ve tensibi üzerine, dördüncü ordu-yı hümayun müşiri devletli Zeki Paşa hazretleri'nin Yanya fırkası kumandanlığında buldukları sırada hudud-ı Yunanîyede inşa olunacak olan kale ve istihkamatın emir ve inşaatına memuren Yanya'ya izam olunmuş ve inşaat-ı mezkureyi fenn-i harb nokta-i nazarından ahd-i karibde gayet mükemmel olarak inşa ettirmeye muvaffak olmuştur.

Bir müddet sonra Zeki Paşa hazretleriyle İstanbul'a avdet ve müşarünileyh hazretlerinin Trablusgarp fırkası kumandanlığına ve kendisinin dahi fırka -i mezkûre erkanı harbine tayin ve memuriyetleri bi'licra paşa-yı müşarünileyh hazretleri ile Trablusgarb'a azimet edip her memuriyet-i alilerinde olduğu misilli âsâr-ı muvaffakiyetleri oraca dahi rûnumâ olmakla ehliyet ve liyakatına binaen rütbesi kaymakamlığa terfi edilip bir müddet müruründe miralaylık ile fırka-i mezkûre erkan-ı harbiyesi riyasetine bi'listihkak nasb ve tayin buyrulmuşlardır. Müehhiran be irade-i seniyye hazreti padişahı makam-ı sami-i sipihdarı erkan-ı harb daire-i umumiyesine memuriyeti bi'licra mesai-i vaki'a ve rü'yet mendanesine mükâfeten bir derece daha terfi ile mirlivalık rütbe-i refiasıyla Van vilayeti redif liva kumandanlığıyla Van'a oradan dördüncü ordu-yı hümayun erkan-ı harbiyesi riyasetiyle Erzincan'a izam olunup aleddevam buldukları memuriyetlerdeki hüsn-i muvaffakiyet ve istikâmet ve ehliyetine mebni uhde-i hasafetlerine 1310 senesinde feriklik rütbesi tevcih ve ihsanıyla Trabzon fırkası kumandanlığına nasb ve tayin buyurulmuştur. Ve elyevm hudud-ı Yunanîyede asâkir-i nusret-i müessir-i şahane ile bihak her türlü takdir ve tahsine layık bir surette ve Osmanlılık nam-ı celilini yar ve ağyara karşı cidden i'la ederek şanlı şanlı muzafferiyetler ihrazıyla devlet ve millete, mülk-i vatana hidmat ve faydada bulunmaktadır.

İsimsiz

2.4.12. İbrahim Edhem Paşa ²²⁴

Teracim-i Ahval

Alasonya Ordu-yı Hümayun Kumandanı Efahim-i Müşiran Azasından Devletlü İbrahim Edhem Paşa Hazretleri

Çerkez ümerasından müteveffa Ferhad Ağa'nın mahdumudur. 1260 sene-i hicriyesi şehr-i Recebinin yirmi yedisinde dersaadette tevellüt etmiştir.

Dar'ül maarif-i mekteb-i rüşti-i mülkiyesinde ikmal-i tahsil ettikten sonra 1275 senesi mekteb-i idadî-i askeriyeye duhul ve 81'de mekteb-i harbiye-i şahaneden istihsal-i şehadetname eylemiştir. Sene-i mezkurede hassa beşinci alayı, birinci taburu, altıncı bölüğüne mülazım-ı sâni tayin, yine 81 senesi Zilhiccesinin yirmi birinde müceddiden teşkil olunan beşinci ordu istihkam bölüğü, mülazım-ı evveliği ile Erzurum'a i'zam eylemiş ve 82 senesi

Şevvalinin yirmi birinde uhdesine yüzbaşılık tevcihiyle dap-ı şûr'â-yı askeri yaverliğine nasb edilmiştir. 83 senesinde dar-ı şura yaverliğinde buldukları sırada uhdelere sol kolağalığı tevcih ve 85 senesi rütbe-i haliyelerine üçüncü ordu-yı hümayunun Yanya'da bulunan birinci tali'a taburunun sol kolağalığıyla Yanya'ya itzam ve 87 sene-i hicriyesinde redif birinci alayının üçüncü taburu sağ kolağalığıyla Bosna'ya memur ve 90 senesi uhdelere binbaşılık tevcih buyrulmuş ve Elbistan'a tayin buyrulmuştur.

91 senesi Rebiülahirinde dahi rütbe-i haliyeleriyle Bergama'ya i'zam ve 92 senesi seferinde dahi kezalik rütbe-i haliyeleriyle hassa nizamiye piyade alayının ikinci taburu binbaşılığına ve 93 senesi Cemaziülevvelisinde Bursa redif alayı

²²⁴ Malûmat, C. 4, No:84, 4 Muharrem 1315 / 5 Haziran 1897, s. 735.

kaymakamlığıyla Sırbistan muharebesine i'zam edilmiş ve muharebe-i mezkurede Cuns ve Kazal hücumlarında gösterdikleri şecaat ve sadakat üzerine miralaylıkla taltif ve 93 senesi Ramazanında dahi Rusya muharebe-i ahiresi esnasında Orhaniye kumandanlığına tayin ve bu esnada dahi hidmât-ı şecianelerine mükafatan uhdelerine mirlivalık tevcihiyim Plevne'nin kaffc-i muharebatında bulunduktan sonra dersaadetten merkez kumandanlığına ve iki ay mürurunda Beşiktaş ciheti kumandanlığına tayin buyrulmuşlardır.

95 senesi Cemaziülahirinin yirmidördünde mezkur kumandanlıkta bulunduları sırada; feriklik rütbe-i refiasıyla yaveran-ı hazret-i şehriyari silkine kabul vesene-i mezkure Zilhiccesinde umum Rumeli kuvva-yı askeriyeye müfettişliğine ve bir mah sonra hudud-ı Yunanîye'de mütehaşşid ikinci kolordu kumandanlığına ve iki ay mürurunda dahi Girit fırka-i askeriyesi kumandanlığına nakl-i memuriyet buyurmuşlardır.

Müşarünileyh, dokuz sene Girit fırka-i askeriyesinde ibraz-ı hilsn-i hidmet eyledikten sonra 23 Temmuz 1305 senesinde kumandanlığa uhdelerinde bulunmak üzere Dobra mutasarrıflığına ve müehhiran Haleb ve Adana ve havalisi umum kumandanlığına tayin buyrulmuştur. Zeytun'da göstermiş olduğu şecaat ve hamasetine mükafatan rütbe-i samiye-i müşiri tevcih buyrulmuş ve bunun hakk-ı şükran-ı dahi Yunanistan'daki Zeytun'a kadar hatve-endaz-ı besalet olmasıyla irae etmiştir.

Müşarünileyh, dar-ül şura yaverliğinde buldukları zaman beşinci ve Sırbistan muharebesinde tebdilen dördüncü mecidî ve Plevne muharebesinde, dahi üçüncü Osmanî ve Beşiktaş ciheti kumandanlığında ikinci mecidî ve Girit fırkası kumandanlığında buldukları esnada ikinci Osmanl ve müehhiran, tebdilen birinci mecidî ve biraz zaman mürurunda dahi birinci Osmanî nişân-ı zi-şanına nail olmuş ve yine Girit'te buldukları esnada imtiyaz altın ve gümüş madalyalarıyla ve Yunanistan muharebesinde dahi imtiyaz-ı nişan fûruğ efşanıyla taltif buyrulmuştur. Müşarünileyh hazretleri Türkçe kitabet ve Fransızca tekellüm eder.

İsimsiz

2.4.13. Rıza Paşa²²⁵

Teracim-i Ahval

Hudud-ı Yunaniyye Umum Topçu Kumandanı Yaveran-ı Hazret-i Padişahiden Mirliva Saadetli Rıza Paşa Hazretleri

Paşa-yı müşarünileyh en asıl Livane ve Gürcü eşraf ve hanedanından ve “Dedenin” evladından olup 1298 senesinde topçu mektebinden mülazım-ı evvelliğiyle neş’et edib, ba’de dört sene Almanya’da fünun-ı askeriyyeyi tahsil eder. Ümera-yı ezkiya-yı askeriyedendir. Almanya’dan avdetinde fahri yaveran-ı hazret-i şehriyari ünvan-ı celiline nailiyetle taltif buyrulmuş. Topçu mektebi ve hassa ordu-yı hümayunu seyyar topçu alayları muallimliğine ve müehhiran, ordu-yı hümayunlarda bulunan umum seyyar topçu alaylarının usul-ı cedide üzerine talim ve terbiyelerine memur buyrulmuş olan komisyon-ı mahsus ile birlikte bulunmuş ve bu veçhe ile hidmlıt-ı fevkaladesi görülmüştür.

Ameliyat ve dirayetine mebni rütbesi tedricen, miralaylığa kadar terfi eylemiş iken fitr-ı gayreti, şecaat ve besaleti ve iktidar-ı askeriyesiy bahusus topçulukta olan maharet-i kamilesi cihetle bu defa zuhur eden Yunan meselesinde mirlivalıkla hudud-ı yunaniye umum topçu kumandanlığına tayin buyrulmuştur.

Lisan-ı maderzadından mâada, Fransızca, Almanca lisanlarına bihakk aşına oldukları gibi (Topçu Hidmat-ı Dahiliyesi Seferiyesi), (Taht-ı Endahet), (Endahet Kavanini), (Nişancı Numara Ve Efradının Usul Ve Terbiyesi) nam eser-i bergüzideleriyle be-irade-i seniyye elyevm bi’l-cümle ordu-yı hümayunlarda ameliyatı icra edilmekte bulunan sahra topçularına mahsus talimatnamenin Almanca’dan tercüme edilerek ahval-ı arzıya ve askeriyeye göre ıslahına muvaffak olmuşlardır.

İsimsiz

²²⁵ *Malûmat*, C. 4, No:84, 4 Muharrem 1315 / 5 Haziran 1897, s. 735.

1854 Livane (Artvin) doğumlu olduğu bilinen Topçu Ali Rıza Paşa, Mehmed Medet adlı bir kişinin oğludur. Mühendishane-i Berri Hümayun'da okuduktan sonra Almanya'ya giderek eğitim almıştır. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Alasonya ordusu topçu komutanı olarak görev alan Rıza Paşa, 1908 devriminden sonra Tophane ve Askeri Okullar Nazırlığı yapmış 31 Mart vakasında asiler tarafından yaralanmıştır. Trablusgarb Savaşı'nda da görev aldıktan sonra, I. Dünya savaşında ayan üyesi olmuş ve Sevr Antlaşmasını onaylamak için biraraya gelen Saltanat Şurası'na katılıp olumsuz oy veren tek kişi olmuştur.²²⁶ 1921 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

2.4.14. Osman Ferid Paşa ²²⁷

Teracim-i Ahval

Medine-i Münevvere Muhafızı ve Yaver-i Fahri-i Hazret-i Şehriyari Ferik-i Saadetli Osman Ferid Paşa Hazretleri

Ma'lumatımızın 83 numaralı nüshasında resmi münderic bulunan Osman Paşa hazretleri, Çerkezistan'da kabail-i mu'tebere Şaplı bereket oğlu namıyla meşhur hanedan evladından olup Çerkezistan'da tevellüt etmiştir. 1279'da dersaadete hicret ederek o sene, be-irade-i seniye-i hazret-i padişahi silk-i celil-i askeriye dehalet eylemişler ve cengaver çavuşluğuna tayin kılınmışlardır. İki sene sonra maiyyet-i hazret-i padişahi silahşörlüğüne terfi olundukları gibi, 1283 senesi Haziranında dahi yüzbaşılık rütbesiyle yaveran-ı hazret-i padişahi mesleğine kayd ile şerefyab olmuştur. Kendilerinde müşahid olan asar-ı rü'yet ve fetanet sebebiyle 83 senesi Kanunievvelinde kolağalığa ve 87 senesi Recebinde binbaşılığa, 92 senesi Nisanında kaymakamlığa, 93 senesi teşrinisanisinde miralaylığa, 96 senesi Eylülünde mirlivalığa ve 303 senesi Mayısının altısında dahi yaver-i fahrilikle feriklik rütbe-i refiasına nail olmuşlar ve Medine-i münevvere hidmet-i mucibü'l-mefharetine tayin edilmiştir.

Müşarünileyh hazretleri, binbaşılık ve kaymakamlık zamanlarında yaver-i harb olarak fırka-i askeriyye azalığında buldukları gibi ba'de üçüncü alayın kumandasıyla mesele-i zaile hengamında Hayen Boğazı, Şibka, Plevne cihetlerinde

²²⁶ Zahit Atay, "Rıza Paşa Topçu Ali", *Resimli Türk ve Dünya Meşhurları Ansiklopedisi*, C.1., Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1962, s. 266.

²²⁷ *Malûmat*, C. 4, No:84, 4 Muharrem 1315 / 5 Haziran 1897, s. 735.

Orhaniye ordu-yı hümayunlarıyla bulunup en son defada Kanierli muharebatında bulunarak ibrâz-ı asâr-ı besalet eylemiş ve mirlivalık rütbesini, işte, o zaman ihraz eylemiştir. Bunun üzerine dersaadete avdet ederek Ortanca Eve'de tertib olunan birinci ve ikinci fırka kumandanlıklarında ve Mecidiye kışlasında alay kumandanlığında ve ba'de mirlivalığa terfiyetlerinde mezkur kışla kumandanlığında bulunmuştu.

Medine-i münevvere muhafızlığında buldukları zamandan beri belde-i mukaddese ve tahirenin tezyid-i memuriyet ve şerefine hadim bir hayli inşaat icra ettirmişler, çok âsâr-ı bergüzide vücuda getirmişlerdir.

Bir askere lazım olan hasail-i memduhanın kaffesiyle muttasıf bulunan müşarünileyh hazretleri birinci rütbeden mecidî ve osmanî nişan-ı zişanlarıyla altın ve gümüş imtiyaz madalyalarını ve birinci Şir ü Hurşit nişanın haiz ve hâmindirler.²²⁸

İsimsiz

1844 yılında dünyaya gelen Osman Ferid Paşa, Çerkezistanlı olup, babası Hasan Bey'dir.²²⁹ Meşhur Şeyh Şamil'e mensup olan, II. Abdülhamid devrinin cesaretli komutanlarındadır. Genç yaşlarda askerlik mesleğine girmiş Kaymakam iken Trablusgarb'a sürülmüştür. 1888'de Ferik rütbesiyle Medine Muhafızlığına terfi eden bu zat, Hicaz'da Arap isyanlarını bastırmakla görevlendirildi. 1908'de Midilli'ye sürülerek daha sonra İstanbul'a dönülmesine izin verilmiştir. 1912 yılında da Üsküdar'da hayatını kaybetmiştir.²³⁰

²²⁸ BOA, DH.MKT., 178.153 / 1308 Ra 23.

²²⁹ BOA, DH.SAİDd..., 113.103 / 1259 Z 29.

²³⁰ Gövsa, "Osman, Ferit", *a.g.a.*, s.297.

2.4.15. Ömer Rüşdü Paşa ²³¹

Teracim-i Ahval

Alasonya Ordu-yı Hümayunu Erkan-ı Harbiyye Reisi Ferikan-ı Kiramdan Saadetli Ömer Rüşdü Paşa Hazretleri

Resmi 84 numaralı nüshamızda münderic olup 1059 tarihinde Kütahya'da tevellüt etmiş ve 73 senesinde Bursa mekteb-i idadisine duhul etmiş ve 77 tarihinde mekteb-i harbiye-i şahaneye naki etmiştir. Seksen iki tarihinde mekteb-i harbiyeden erkan-ı harbiye yüzbaşılığı ile neş»et eylemiş ve 83 sene-i rumiyesi ihtidalarında fırka-i askariye refekatına memuren Bosna'ya i'zam olunarak 84'te Yenipazar fırkası refekatına bi't-tayin, beş sene kadar fırka-i mezbure refekatında bulunmuş ve bu esnada Yenipazar kışlası vesair emâkin-i askeriye keşfiyat ve inşaatı memuriyetinde bulunmuştur. 86 Mart'ında, erkan-ı harbiye kolağalığı rütbesi tevcih

buyrulmuş ve 89 senesinde Parapol'dan Saray Bosna'ya kadar inşası tasavvur olunan demiryolu hattı keşfiyat fırkasının i-dare-i riyasetine tayin buyurulmuştur. 90 senesi eylülünde Saray Bosna'dan Sofya'ya gelerek bir buçuk sene kadar da Sofya demiryolu komisyonu riyasetinde memuren bulunmuş, bu esnada 92 muharreminde binbaşılık rütbesi tevcih buyurulmuştur. Bulgaristan'da vuku bulan iğtişaat üzerine, 92 senesi nisanında Pazarcık'ta bulunan Ferik Adil Paşa refekatına tayin buyurularak sene-i mezkure evasıtına kadar Bulgaristan teskin-i heyecanı ile iştilal etmişlerdir.

Sırbeye muharebesinin iptidasında Niş kolordu-yı hümayunu maiyetine memur tayin buyurularak meselenin hitamına kadar Akpılanga ve Şehirkuy muharebelerinde bulunmuş ve ahiran ordu-yı hümayun-ı mezkure mensub Ali Saib Paşa fırkasının birinci livası ile beraber Aleksnaç Kırmızıtepe muharebatında bulunmuş ve hidmat ve iknasına mükâfetin dördüncü rütbeden mecidî nişan-ı zişan-ı

²³¹ *Malûmat*, C. 4, No:85, s. 11 Muharrem 1315 / 12 Haziran 1897, 577.

ile taltif buyurulmuştur. Sırbıye muharebesi hitamında Sofya ve Orhaniye geçitlerinin keşfine memur buyurularak hitam-ı memuriyetinde Şumnu mevkiine tayin ve i'zam kılınmıştır. Rusya ile mesele-i zailenin ihtidalarına kadar mevkî-i mezkûr civarında ve müehhıran Balkan geçitlerinden Çalıkavak, Boğazdere, Akdere Boğazlarında istihkâmat inşa ettirerek hezergarat ordu-yı hümayununa mensub Sabit Paşa fırkasına memur edilmiş ve Solonik muharebatında ve sonra fırka-i mezkure ile Pazarcık ve Filibe muharebatında bulunmuş o esna-yı muharebede hitmad-ı mezbure ve meşkurasına mükafetin kaymakamlık rütbesi tevcih ve muharebe madalyasıyla taltif buyurulmuştur. Mesele-i zaile akabinde, 93 Kanunisanisinde Yenişehir fırkası erkan-ı harbiyesi riyasetine memur olup 96 tarihine kadar mahall-i mezkûrde bulunmuş ve bu sırada tebdilen üçüncü rütbeden mecidî nişan-ı zişanı ile taltif buyurulmuştur.

Tarih-i mezkûrede, dersaadette erkan-ı harbiye-i umumiye dairesi birinci şubesine memur ve 97 cemazilevvelinde mirlivalık rütbesiyle taltif buyurulmuş ve 98 senesi mayısında Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ, Yunan hudutlarında inşası mutasavvur istikâmat-ı cesime keşfiyatına memur olan komisyon refakatıyla Kosova, Yanya, Manastır, İşkodra cihetlerinde geşt ü gûzar ederek 99 senesi teşrinievvelinde memuriyet-i sabıkasına avdet eylemiştir. İşbu memuriyeti esnasında sebk eden hidmat ve ik'alarına mebni üçüncü rütbeden nişân-ı ali-i Osmani ile taltif buyurulmuştur. 300 senesinde Çatılca istihkâmatının keşfiyatına memur komisyon refakatıyla mahall-i mezkûre ve 301 teşrin-i sanisinde, uhde-i liyakatlarına erkan-ı harbiye mirlivalığı rütbesi tevcihle Edirne cihetlerinde teheşşüd eden birinci kolordu erkan-ı harbiye riyasetine tayin ve bir sene sonra bazı tahkikat icrası zımında Yemen'e i'zam buyurulmuştur. Dersaadete avdetlerinde, 303 Temmuz'unda hassa ordu-yı hümayunu erkan-ı harbiye dairesi riyasetine tayin buyurulmuştur. Memuriyet-i mezkûrede bulunduğu sırada, hassa ordu-yı hümayunu erkan-ı harbiye riyaseti uhdesinde bulunmak üzere muvakkaten altı mah kadar Yenipazar mevkî'i kumandanlığında bulunmuş ve dersaadete avdetinde memuriyet-i asliyesini deruhte eylemiştir. İş bu memuriyetinde buldukları zamanında tebdilen ikinci mecidî nişan-ı zişanı ve Girit iftihar nişan-ı hümayunu ile taltif buyurulmuştur. Şubat, sene 303 tarihinde uhde-i saadetlerine feriklik rütbe-i refiası tevcihiyle Trablusgarb fırka-i askeriyesi kumandanlığına ve mayıs, sene 308 tarihinde beşinci ordu-yı hümayunu kumandanlığına memur buyurularak şam-ı şerife azimet eylemiştir. Ve bu sırada

ikinci rütbeden nişân-ı ali-i Osmanî ile taltif buyurulmuştur. Dört sene kadar ordu-yı hümayun-ı mezkûr kumandanlığını dilhava ali vech ile idare eyleyerek hizmet ve ik'alarına mükâfeten birinci rütbeden nişân-ı zîşan-ı mecidî ile taltif ve tesir buyurulmuştur. 312 senesi mayısında, ordu-yı hümayun kumandanlığından bi'l- infisal dersaadete avdet eylemiş ve mesele-i vakıa üzerine Alasonya ordu-yı hümayun dörüncü fırkası kumandanlığına ve ahiran ordu-yı hümayun erkan-ı harbiye riyasetine tayin buyurulmuş ve hidmat ve ik'alarına mükâfeten ihsan buyurulan murassa, nişin-ı âli-i Osmanî ile sine-i sadakatleri tezyin kılınmıştır.

İsimsiz

1843 yılında Kütahya'da dünyaya gelen Ömer Rüşdü Paşa'nın Malûmat Mecmuası'nda doğum yılı 1059 hicrisi olarak verilse de bunun bir yazım hatası olduğu kanaatindeyim. 1866 yılında Harp Akademisinden kurmay yüzbaşı olarak mezun olan Rüşdü Paşa, ikinci orduda görev almış ve 1884'te mirlivalığa yükselmiştir. 1886'da ferik rütbesiyle Hassa Ordusu Kurmay Başkanlığı, müşir rütbesiyle Şam beşinci ordu kumandanlığı yapan Ömer Rüşdü Paşa'ya yaveri ekremlik payesi verilmiştir. Erkan-ı Harbiye Umumiye başkanlığına tayin edilse de II. Meşrutiyetten sonra Said Paşa Kabinesi'nde harbiye nazırlığı görevini üstlenmiştir. 1920 yılında toplanan Saltanat Şurasında Sevr Antlaşmasının kabulü yönünde oy kullanmıştır. 1922 yılında İstanbul'da vefat eden Ömer Rüşdü Paşa, Maçka Mezarlığına defnedilmiştir.²³²

2.4.16. Şehid Abdülezel Paşa²³³

Teracim-i Ahval

Müşarünileyh, 1243 senesi Konya'ya tabi Hadim kazasının Aşağı Hadim karyesinde tevellüt etmiştir. 1258'de ikade-i silk-i celil-i askeriyeye dahil olarak 1270'te Karadağ, 1285'te Girit cenklerinde bulunup ibraz eylediği yararlıklara mükafaten her birinde birer rütbe ve müteaddid nişan ve madalyalar ihraz eylemiş ve 1289 tarihinde binbaşılıkla Giresun taburuna memur olarak bir tabur ile Sırp muharebesine azimet eylemiştir.

²³² Abdullah Kılıç, "Ömer Rüşdü Paşa", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2., Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999, s.426.

²³³ *Malûmat*, C. 4, No:87, 23 Muharrem 1315 / 24 Haziran 1897, s. 805.

Merhum Plevne muharebesinde bulunduğu sırada miralay idi. Plevne madalyası seniyye-i hamiiyetine bizzat taraf-ı eşraf-ı hazret-i padişahiden talik buyrulmuştur. Ba'de jandarma teşkilatına memuren Hicaz'a vezai-i memuresini ba'de'l-ifa dersaadete muavedetle 1302 senesinde uhde-i besaletine mirlivalık tevcih kılınmıştır.

Abdülezel Paşa merhum resminde dahi görüldüğü üzere uzun boylu, gayet geniş göğüslü, arslan gibi yiğit ve gayet mübarek bir zat imiş. Eski Kırım muharebesi de dahil olduğu halde tamam yirmi altı defa azm-i cihad etmiştir. Kendisi latifü's-savt, seriü't-tilavet bir hafız-ı kur'an olup ülfetiyle müşerref olanlar her gün bir hatmetmek, elli seneden beri mu'tadı olduğunu söylüyorlar.

Bu defa, muharebeye memur bulunduğu Karahisar-ı Şarkî'den izam olunmuştu. Şehadeti 5 Nisan tarihinde pürnar tepede vuku bularak naşı mağfîret-i nakşi. Müehhîran Alasonya'ya naki edilmiş ve kabrine bir türbe inşası hususuna bu kere irade-i seniye-i cenabı hilafetpenahi şereftelik buyrulmuştur.

Necib Asım

2.4.17. Şehid Celal Paşa ²³⁴

Yunan muharebesinde Lisvaki Tepesinde nûş-ı cam-ı şehadet ederek vasıl-ı rahmet-i rahman olan gazi-i namdar hameset-şiar mirliva Celal Paşa, 1260 tarihinde, merhum mirliva Muhammed Paşa'nın sülbünden dersaadette tevellüt etmiştir. Merhum kutb-a âlem,gavs-ı azam Şeyh himmet Efendi hazretlerinin sülale-i tahiresindendir. 1282 tarihinde mekteb-i harbiye-i şahaneden neş'et edip hassa orduyu hümayunu piyade birinci alayına tayin buyrulmuştur. Yüzbaşılık ve kolağalık rütbelerinde serdar ve dar-ı şura ve asker yaverliklerinde hüsn-i hidmeti görülüp 1293 tarihinde hassa altıncı alayının ikinci taburu binbaşılığına terfi buyrulmuşlar. Mezkur taburla Şumnu civarında ve Karabasanlarda Rusya ile mu'tad muharebeleri kazanarak fevkalade şecaati, kumandanları tarafından tasdik buyrulup rütbesi kaymakamlığa buyrulmuştur. Telsikat-ı askeriye de levazımat-ı umumiye birinci ve ikinci şubelerinde sadakati takdir ve 1299 senesinde mirlivalığa terfi buyrulup bir sene sonra Selanik redif mirlivalığına tahvil-i memuriyet etmiştir.

²³⁴ *Malûmat*, C. 4, No:87, 23 Muharrem 1315 / 24 Haziran 1897, s. 805.

302 senesinde vukua gelen Yunan muhahresesinde alayıyla harbe girib müehhira avdet etmiştir. 306 senesinde rütbesi mirlivalığa terfi altıncı ordu-yı hümayun levazım reisliğine tayin buyrulup orada dahi fabrikaların imarına ve her cihetle ordunun intizamına say ve gayret edip dört sene zarfında pek çok hizmeti sebket ve vücuduna arız olan hastalıktan dolayı be irade-i seniye Sinop redif livalığına terfi-i memuriyet etmiştir. İlan-ı harb olduğu günden şehadetine kadar pürnar ve Papavatya tepelerini zabta muvaffat olup dokuz Nisan tarihinde Lesvaki tepesinde şehadeti vuku bularak naşı mağfîret - i nakşi müehhira Alasonya'ya naki olunmuştur. Merhum üçüncü rütbeden mecidî nişancı zışanı ve Rusya madalyasıyla imtiyaz madalyasını haiz idi.

Necib Asım

Osmanlı-Yunan savaşıyla tanınan Celal Paşa'nın 1844 yılında doğduğu ve babasının Mehmet Paşa adında bir kişinin olduğu bilinmektedir. Harbiye'de eğitim aldıktan sonra 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nde görev almış ve Yarbay rütbesine layık görülmüştür. Yunan Harbi'nde Tuğgeneral iken Bernar ve Papalivadya tepelerini zapt ettiyse de Lesvaki tepesinde şehit olmuştur.²³⁵ 1897'nin Nisan ayında ölen Celal Paşa'nın mezarı Malûmat Mecmuası'nın verdiği bilgiye göre Alasonya'dadır.

2.4.18. Kerim Paşa²³⁶

Teracim-i Ahval

Manastır Vilayeti Vali-i Alisi ve Yanya Kolordu-yı Hümayunu Umum-ı Sevkiyat Nazırı Farkikandan ve Yaveran-ı Hazret-i Padişahiden Saadetlü

Kerim Paşa Hazretleri

Elli beş tarihinde Bursa'da fecsi Said Ağa'nın salebinden dünyaya gelip mahalli sübyan mekteblerinde altmış dört tarihlerinden Bursa İdadi-i Askeri'sinde yetmiş tarihinde Mekteb-i Harbiyye'de bulunarak ulum-ı aliyye-i mevzuayı kemal etmiş ve süvari mülazım-ı saniliğiyle ikinci ordu-yı hümayuna memur olup yedi seneden sonra mülazım-ı evvelikle ordu-yı mezkur müşirriyeti yaverliğine ve muahharen müşir-i müşarünileyh ile Dersaadet'e gelip altı ay kadar makam-ı celil-i

²³⁵ Gövsa, "Celal Paşa", *a.g.a.*, s. 81.

²³⁶ *Malûmat*, C. 4, No:90, 14 Safer 1315 / 15 Temmuz 1897, s. 840-842.

ser-askeri yaverliğinde bulunduktan sonra yüzbaşılıkla ikinci ordu müşirriyetine tahvil-i memurriyet etmiş olan Çerkes Abdi Paşa merhumla birlikte tekrar Şemni'ye azimet etmiş ve dört ay sonra Bosna vali ve umum kumandanlığına tahvil etmiş olan müşir-i müşarünileyh ile beraber Bosna'ya gidip yirmi iki ay ol havalide bulunmuş ve Karadağ'la zuhura gelen hudud münazaatında hüsn-i hidmeti meşhud olmasına mübenni beşinci rütbeden nişan ile taltif buyurulmuştur.

Hal-i meseleden sonra vali-i müşarünileyhe ile Bosna sarayına ve müşarünileyh Abdi Paşa'nın ikinci ordu müşirriyetine tayin vukuna mübenni maiyyetle Şemni'ye azimet ve altı ay sonra süvari dördüncü alayı kolağalığına tahvil-i memuriyyet etmiş ise de kemakan yaverliğinde kalmış muahharen sağ kolağalıkla makam-ı seraskeri yaverliğinde bulunduğu sırada memuriyyet-i mahsusla ile Yemen'e azimetle muharebat-ı vakıada bulunmuş ve cebel-i asirin kamilen kabza-ı teshire alındığını tebşir etmek üzere vapur-ı mahsusla Deraliyye'ye avdet ile uhdesine binbaşılık rütbesi tevcih buyurulmuştur.

Bir ay sonra makam-ı celil sadaret-uzema yaverliğine tahvil-i memuriyyet etmiş ve iki buçuk sene sonra hassa süvari alayı kaymakamlıkla benam buyurularak bab-ı seraskeride firka meclis-i ryaseti dahi ilave-i memuriyyet edilmiş iki sene sonra beşinci ordu süvari üçüncü alay miralayığına bir zaman sonra Şemni'de ikinci ordu süvari üçüncü alayına nakl etmiş ve Sırp Muarebesinde alayıyla Vedin'e azimet ve Gazi Oasman Paşa hazretlerinin zay-car taraflarına vuku bulan ibtida-ı azimetlerinde idare riyaseti vekaletinde bulunmuş ve gazi-i müşarünileyh hazretleri tarafından zaybarın zabtından sonra Sıplıların ordu-yı hümanyunun hatt-ı recetini tehdid etmek üzere "Nuga" ilerleyen kuvvetlerini bastırmış olmasından "Nimuk" nehrinden bir kelli telefata vererek firar ettiklerinden dolayı şu hidmet-i fevkaladesine mükafeten uhdesine mirlevalık rütbesi inayet ve ihsan buyurulmuştur. Muahharen Rusya muharebesinde Şemni'de tahaşşüd eden süvari fırkası kumandanlığına tahvil ve orada dahi Hastaruve ve Kara Hasanlar Muharebesinde bulunduktan sonra yirmi iki taburdan mürekkebe Osman Pazarı fırkası kumandanlığına uhdesine bi'l-tevcih mahal-i mezkure gidip kesrevde nam mevkinin Ruslar'dan istirdadına muvaffakiyyetlerinden dolayı uhdelere fariklik rütbesi tevcih buyurulmuştur. Muahharen Edirne vali muavinliği ve kolordu kumandanlığıyla Edirne'ye azimet ve yedi ay sonra yeni teşkil olunan levazım dairesinin dördüncü şubesi müdürlüğüne tahvil-i memuriyyetle Deraliyye'ye avdet etmiş ve müteakiben redif teşkilatında

Şam-ı Şerif'te peyda yirmi üçüncü fırka kumandanlığına tayin edilerek fırka-ı mezkurenin taburları devairinde teşkil etmiştir.

İki sene sonra Yemen ahvalinin teftişi memuriyyetle ol havaliye azimet ve bir sene havali-i mezkurede şuhud olan hüsn-i hizmetlerine mükafaten ikinci rütbeden Mecidi nişanıyla taktif edilmiştir.

Seksen üç tarihinde hudud-ı Yunaniyye'de mütehaşşid altıncı fırka kumandanlığıyla (Katerin)'e gidip bir buçuk ay sonra Üsküp fırka kumandanlığına tahvil-i memuriyyet etmiş ve muahharen Üskü'te Kosova-Selanik ve havalisi umum kumandanlığı vekaletinde buundukları sırada ikinci rütbeden nişan-ı Osmani ile taltif buyurulup on sekiz ay sonra mahal-i memuriyyeti olan Şam-ı Şerif'e avdet eylemiştir. Bir sene sonra ordu-yı mezkurun beşinci suvari fırkası kumandanlığına memur olup muahharen uhdelerine Kandiye mutasarrıf ve kumandanlığı tevcih buyurulmasıyla Girit'e azimet ve orada da hidemat-ı hasene ibrazına muvaffakiyyetlerinden dolayı birinci rütbeden Mecidi nişanı ile taltif buyurulmuştur. Bir buçuk sene sonra heyet-i teftişiyeye azalığıyla Trablusgarb'a azimet etmiştir.

Dersaadet'e avdetlerinde Derviş Paşa merhumun taht-ı riyasetlerinde bulunan maiyyet-i seniyye komisyonuna yedi ay kadar müdavemetten sonra İşkodra vali ve kumandanlığı uhdelerine tevcih buyurulmuş ve orada iken Karadağlı ile teyid-i müsafat-ı memuriyyetiyle Karadağ'a azimet ederek prens hazretleriyle mülakat eylemiş ve prens-i müşarünileyh tarafından "Danilo" nişanı ita ve ihda olunmuştur.

Karadağ'dan avdetinden sonra bizzat Merdita'ya azimetle tedib ve islah muvaffakiyyetlerinden dolayı birinci rütbeden Osmani nişanıyla nail-i atıfet-i seniyye olmuştur. Muahharen Karadağ ile münazi olan bazı hudud-ı arazi davalarının hal ve tesviyesi için Toz'a azimet ve iki buçuk ay orada bulunarak hastalığa duçar olmaları üzerine tabibler tarafından verilen rapr mucibince İstanbul'a avdet ve yedi ay tedaviden sonra uhdelerine Manastır valiliği tevcih buyurulmuş ve bu defa da müşahid olan hidemat-ı rüviyyetkarane ve sadakat şiarisine mübenni sine-i sadakatleri murassa Osmani ile tezyin olunmuştur.

İsimsiz

2.4.19. Nasır Paşa ²³⁷

Resimlerimiz

89 numaralı nüshamızda resimleri münderic olan yaveran-ı hazret-i şehriyariden ve müşiran-ı azamdan merhum Nusret Paşa'nın oğludur.

Mirza Ait Paşazade saadetlü Mühiddin Beyefendinin damadıdır. Tahsili Almanya'dadır. Mavzerlerin tevzi ve talimi için ilan-ı harbden biraz evvel ba'irad-i seniyye ikinci orduya mavzer talim ve tevzi-i için memur olmuştur. Kendisi mekteb-i harbiyyede talim ve terbiyye-i askeriyye muallimidir. Rütbesi mirlivadır. İkinci Mecidi'si ve ikinci Osmani'si vardır. Ecnebi nişanlarına hamildir.²³⁸

İsimsiz

2.4.20. Seyfullah Paşa ²³⁹

Teracim-i Ahval

Devlet-i aliyye ve Yunan muharebesinde ibraz ettiği şecaat ve maharet-i askeriyyesine mükafaten mazhar-ı taltifat ve inayat-ı bi-gayat hazret-i kiti sitanı olan Alasonya ordu-yı hümayunu erkan-ı harbiyyesi reis-i sanisi saadetlü Seyfullah Paşa hazretlerine tebriknemeler irsal eden zevatın kaffesi müşarünileyhi müstagrıg hubur ve mesret etmiş ve bu gibi kadirşinasana karşı ifasına borçlu olduğu hissiyat-ı müteşekkirane ve müntediranesinin gazetemizle neşri müşarünşleyh Seyfullah Paşa hazretlerinden varid olan bir kıta tahrirat-ı mahsusada beyan edilmiş olduğundan keyfiyyeti tebrikaname gönderenlere arz ve ilam eder ve müşarünileyh hazretlerini bu vesile ile de tebrik ve tehniyyete müsaraat ederiz.

Alasonya ordu-yı hümayunu erkan-ı harbiyye reis-i sanisi saadetlü Seyfullah Paşa Hazretleri elhale-i lamia önünde yani en ileride bulunan yirmi iki taburdan mürekkeb bir fırka-yı muntazameye kumanda etmekte olup an-asıl Dağıstan'da mütemekkin (Lezgi) kabailinden (Leliso) Beylerinden ve hanedanındandır. Hatta Kafkasya ciheti devlet-i ebed müddet Osmaniyye'nin taht-ı

²³⁷ *Malûmat*, C. 4, No:90, 14 Safer 1315 / 15 Temmuz 1897, s. 842.

²³⁸ Romanya Hükümeti tarafından Yaveran-ı Hazret-i Şehriyari'den Mirliva Nasır Paşa ile saireye verilen nişanların kabulü için bkz. *BOA*, BEO, 1013.75951 / 1315 R 29.

²³⁹ *Malûmat*, C. 4, No:92, 28 Safer 1315 / 29 Temmuz 1897, s. 872-873.

idaresine geçtiği zaman müşarünşleyhin sülalesinden Ali ve Abdah Paşa namlarında iki zat devlet-i müşarünileyha hizmetinde bulunmuştur.

Bin iki yüz altmış dokuz sene-i miladiyyesinde mezkur kasabada tevellüd ederek ulum-ı diniyye ve Arabiyye'yi bir mikdar tahsil ettikten sonra Tiflis şehrinde Rus (Cimnas) mektebine girip ba'dü'l-tahsil-i ile beraber seksen altı senesinde umum-ı milel-i İslamiyye'nin mülce'-yeganesi bulunan zîr-i cenah-ı saltanat-ı seniyyeye iltiha ve dehalet ve İstanbul'a hicret eylemiştir. Burada Mekteb-i İdadi-i Askeri'nin son sınıfına ve bade Mekteb-i Harbiyye'ye duhul ile daha sonra Erkan-ı Harbiyye sınıfına ayrılarak e doksan üç senesi erkan-ı mezkure yüzbaşıyla mekteb-i mezkurdan çıkararak evvel emirde geçce Rusya meselesinde merhum Serdar Ömer Paşa'nın yaverlik hizmetinde ve bade kolağalık rütbesiyle Salih Paşa fırkası erkan-ı harbiyye riyasetinde bulunduğu gibi ba'dü'l-harbiyye Golç Paşa hazretleriyle bereber erkan-ı harbiyye sıfırlarının fenn-i harb tatbikatı muallimliğiyle birkaç sene mekteb-i fünun-ı harbiyyede ve birkaç defalar Avrupa'da büyük manevralarda ve merhum Ali Fuad Bey ile Mısır'da memuriyyet-i mahsusa ile Almanya ve Avusturya'da ferik Süleyman Paşa ile İran'da hatt-ı hududlar üzerinde birtakım mühim ve siyasi memuriyyetlerde bulunarak²⁴⁰ nihayet bundan on iki sene evvel Yenişehir şehbenderliği inzimamıyla Atina sefaret-i seniyyesi ateşemiliterliğine nasb ve tayin buyurulmuş ve orada müddet-i medide zarfında memleket-i mezkureyi ve ahalinin ahlak ve etvarını gereği gibi öğrenebilmiştir. Nihayet Yunan ordusu erkan-ı harbiyyesine tayin olunarak hidematı nezd-i padişahide takdir olunup haiz olduğu miralaylık rütbesi mirlivalığa terfi edilmiştir.

Paşa-yı mumaiylehin bazı ahvali – hin-i sabavetinden beri hayvan merakı ve avcılıkla emrar-ı eyyam eyledği cihetle yorulmaksızın Yunanistan dahilinde yaya olarak iki iki buçuk ay dolaştığı ve kıta-ı mezkurenin her bir köşesini devr ve teftiş ederek hep yüksek dağların zirvelerindeki taşlar üzerine ismini yazdığı bütün Yunanlıların malumudur. Hatta eski hatt-ı hududu yani Narda'dan itibaren Selanik körfezine kadar olan dağları dolaşarak²⁴¹ hududun ahval ve kalelerine dair mükemmel ve resimli bir risale tanzim ederek bu vechle de isbat-ı ehliyyet eylemiştir.

²⁴⁰Hudud-ı Yunaniye Müfettişi Ferik Seyfullah Paşa'nın tapu senetlerine pul yapıştırma işlemi ile Hamidiye-Hicaz Demiryolu için önemli bir gelir elde ettiğini gösteren layiha için bkz. BOA, BEO, 1907.142953 / 1320 Ca 16.

²⁴¹Selanik'e gitmesine izin verildiğine dair. Bkz. BOA, BEO, 2724.204209 / 1323 L 24.

Nihayet Yunanistan müşarünileyhin bu derece devrinden merak ederek işi bir mesele tarzına koymuş idi. O zaman Atina sefiri bulunan Rıza Beyefendi Hazretleri zamanında askeri tecrübesi olmak üzere Atina'dan Teselya'ya gitmek üzere tertib edilen balona binerek ve bin beş yüz metre irtifaa çıkarak bazı yerleri kuş bakışıyla seyr eylemiştir.

Nihayet Yunanistan'a dair harita ve planlar tanzim ve tertib ederek takdim eylediği bir kıta kitab nezd-i şahanede pek ziyade takdir edildiğinden kendisi ikinci rütbeden bir kıta nişan-ı Osmani ile taltif buyurulmuş ve kitab şeklinde bulunan işbu layihanın birtakım mübahası Yunan gazeteleriyle bile neşr ve ilan edilmiş idi.

Yunanistan'da ve hususiyle Atina'da kendisini bilmeyen kimse yoktur. Muamele ve etvar ve harekatı cihetiyle bulunduğu siyasi memuriyyetlerde dahi herkesin itibar ve hüsn-i nazarını kazanmaya muvaffak olmuş idi. El hasıl elsine-i muhtelifeye aşina ve hiçbir şeyden yorulmaz ve askerlikle müftehir ve umur-ı siyasiyyeye dahi vakıf bir askerdir ki gerek malumat ve gerek cesaretini beraber bulunan silah arkadaşları tasdik ve amirleri muhabere-i ahirede takdir eylemişlerdir.

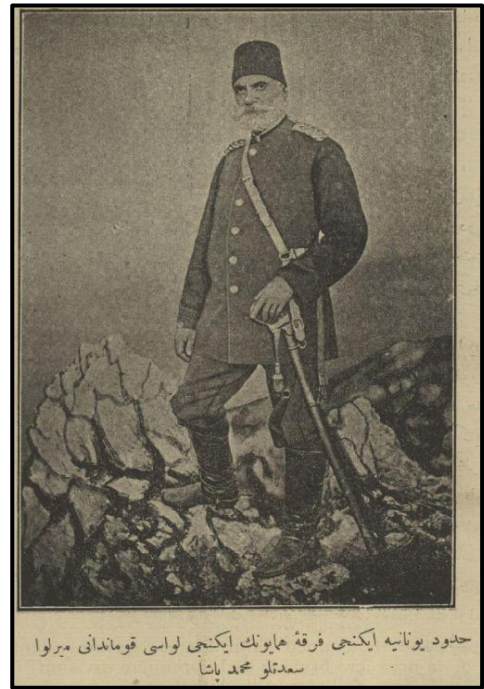
İsimsiz

2.4.21. Mehmed Paşa ²⁴²

Teracim-i Ahval

Pederi bahriye kolağalarından Mustafa Ağa'nın sülbünden 1200 senesinde dersaadette kademnihade-i alem-şuhud olup 1366 tarihinde Maçka'da kain mekteb-i idadî-i şahaneye duhul ile 71 tarihinde mülazım-ı sani rütbesiyle neşet eylemiştir. O zaman misafir bulunduğu hassa ordusu üçüncü taburunda hüsn-i hidmeti görülerek İzmir'de bulunan altıncı alayın, ikinci taburunun, beşinci bölüğüne mülazım tayin kılınmıştır.

O esnada, bazı eşkıya çetelerinin takip ve derdestlerine memur olan kaymakam

²⁴² *Malûmat*, C. 4, No:93, 6 Rebiülevvel 1315 / 5 Ağustos 1897, s. 884.

Yaver Bey refakatında bulunmuş ve hidmât-ı hasenesi sebket etmiştir. 77 senesi Karadağ muharebesine giderek İşkodra cihetinde bulunmuş ve muharebede ibraz ettiği besaletine mükâfeten rütbesi bir derece terfi ve vak'a-i mezkureyi mütâkib be iradeci seniye teşekkül eden maiyet bölüklerine naki olunarak, yüzbaşılık tevcih buyrulmuştur. Müehhiran Rumeli Sevahil karakollarına memur olup ordu-yı mezkûr, üçüncü alayının ikinci taburuna, sağ kolağası tayin ve kolera illetinin indifa'ı akabinde taburuyla beraber Cebel-i Lübnan taraflarına i'zam ve i'sat-ı Lübnaniye üzerine hareketle bi'l-muharebe nail-i muvaffakiyet olmuş ve esna-yı avdetinde Girit meselesi zuhur ederek cezirede vuku bulan muharebatın pek çoğunda bulunarak rütbesi sağ kolağalığa tahvil ve 86 tarihine müsadif olan hitam-ı meselede binbaşılık ile Trablusgarb ve Bingazi'ye azimet etmiş ve vazife-i mevduasını hüsn-i ifa ettikten mâada, belediye mühendisiliğini de deruhte etmiş iken rütbe-i haliyesiyle 89 senesinde Isparta tarburuna naki ve 91 sonesi redif ceminde Isparta taburuyla bi't tekrar Karadağ'a azimet ve evvela devletli Rauf ve saniyen devletli Gazi Ahmed Muhtar Paşa Hazretlerinin mahiyetinde bulunarak muharebatın hemen cümlesinde ıspât-ı vucûd etmiş ve 92 senesinde hidmât-ı fevkaladesine mükâfeten miralaylık rütbesiyle taltif ve müehhiran dersaadet fırka meclisine devam ve 94 senesinde Kosava cihetlerine ve Mitroviçe'ye tayin olunarak 96 senesinde yine kendi alayıyla Trablusgarb'a azimet ve bir sene ifa-yı hidmât ile rütbesi mirlivalığa terfi buyurularnk Bolu'ya ve bu kere de Alasonya ordu-yı hümayununda ihtiyat livası kumandanlığına ve ba'de ikinci firkanın ikinci livası kumandanlığına tayin ve uhde-i besaletine tevdi kılınan vezaifi hakkıyla ifa ederek elyevm Furka Boğazında bulunmaktadır.

İsimsiz

2.4.22. Fettah Efendi ²⁴³

Teracim-i Ahval

Yunanîlerin bıraktıkları na tamam lokomotifleri bi'l-itmam işletmeye muvaffak olarak Tesalya'da şimendifer kaptanlığı hizmetini ve ordunun levazımât ve mühimmatını naki etmek vazife-i mühimmesini ifa eden istihkam yüzbaşlarından Abdülfettah Efendi en asıl dersaadetli olup, 86 tarihinde burada tevellüt eylemiştir. Kendisi asakir-i şahane binbaşılardan merhum Muhammed Zümri Beyin mahdumudur. Evvela Fatih rüştiye-i askeriyesinden şehadetname ahz ile mühendishane-i berri-i hümayuna dahil olarak idadiye ve harbiye sınıflarında ikmâl-i tahsil ile zeka ve dirayetine bütün muallimleri hayran bırakarak 308 senesinde istihkâm mülazım-ı saniligine ve 309 senesinde dahi ikinci ordu-yı hümayuna mensub Çatalca'da Aramsaz istihkam ikinci bölüğüne mensub olarak daire-i askeriye istihkam ve inşaat dairesine memur edilmiş ve Topkapı sarayı hümayunu surlarının tamiratında ibraz ve izhar eylediği hidmat-ı fevkaladesine mebni rütbesi yüzbaşılığa terfî buyrulmuştur.

Mesele-i haziranın ihtidasında saika-i hamiyetle gönüllü olarak Alasonya ordu-yı hümayununa gitmeyi arzu eylediğinden mesul is'af edilerek Tesalya'ya azimet etmiş ve orada ibraz-ı şecaat ve zeka-yı harikuladesini isbat eylemiştir.

İsimsiz

²⁴³ *Malûmat*, C. 4, No:93, 6 Rebiülevvel 1315 / 5 Ağustos 1897, s. 884.

2.4.23. Ömer Neşet Paşa ²⁴⁴

Teracim-i Ahval

Geçen nüshamızda resmi münderic Alasonya ordu-yı hümayunu kumandanlarından Ömer Neşet Paşa sahib-i münşaat Akif Paşa Merhumun kitapçısı sülale-i tahire-i hazret-i Hüseyin'den Dediklizade İbrahim Esat Efendi'nin salebinden bin iki yüzaltmış tarihinde Dersaadet'te tevellüd eyleyerek mekteb-i idadi-i askeriye duhul ve yetmiş dokuz senesi nihayetlerinde erkan-ı harbiyye yüzbaşıyla neşet ile daire-i erkan-ı harbiyyeye tayin buyurulmuştur. Seksen bir tarihinde rütbe-i haliyyesiyle dar-ı şura-yı askeri reisi Osman Paşa refakatıyla Süveyş kanalı memuriyyetine

ve seksen iki nihayetlerinde Girit meselesinin zuhuruna mübenni kolağası olduğu halde cezire-i mezkureye azimet ve meselede binabşı olup hitamı olan seksen beş tarihinde Dersaadet'e avdet etmiş ve bu esnada Dersaadet'e vürudlarına intizar olunan Avusturya imparatoruyla Fransa imparatoriçesi (Evjeniy)'ye resm-i geçit-i icra içisi Beykoz'da içtima eden kolordu-yı hümayun erkan-ı harbiyyesine tayin edilmiş ve bu içtima tağladıkdan sonra Dersaadet haritasının ahzıyla meşgul iken Sinop limanının tahkimi için lazım gelen istihkamat-ı muvakasın intihab ve eşgalinin tersimi ile musarefatını müş'ar-ı keşf defterinin tanzimi zınnında üç refikiyle Sinop'a azimet ve avdet ederek yine Dersaadet haritasının ahz ve tersimi hizmetine devam eylemiştir. Seksen yedi tarihinde Selanik vilayetinin bazı ahvali teftişatına memur buyurulan farik Şevket Paşa refakatıyla Selanik'e azimet ve orada Selanik rıhtımına ve Manastır tarikinin keşfine memur olmuş ve müşarünileyh hazretlerinin İşkodra ali ve fırkası kumandanlığına tayin buyurulması üzerine firka-i mezkure erkan-ı harbiyye riyasetine tayin olunarak İşkodra'ya azimet etmiş ve seksen sekiz senesinde kaymakamlık rütbesine terfi ve İşkodra'dan Kosova'ya kadar inşa olunaca

²⁴⁴ *Malûmat*, C. 4, No:94, 13 Rebiülevvel 1315 / 12 ağustos 1897, s. 902-905.

şimendöferin keşfine memur edilmiş ve seksen dokuz senesi tarihin keşfi tatil edilerek Sofya tarikiyle Dersaadet'e muvazalet ve sene-i merkume nihayetlerinde miralaylık rütbesini ihraz ile fabrika-yı hümayunu bazı hususatının keşfiyat ve tahkikatından sonra doksan senesi Erkan-ı Harbiyye reisi Mahmud Mesud ve Bulum Paşalar hazeratıyla Varna ve bade müşarünileyhuma ve ser-asker merhum Ali Saib Paşa hazretleriyle Bahr-ı Siyah ve Kule-i Sultaniyye istihkamâtı keşiflerini icra ile Kule-i Sultaniyye istihkamâtı komisyonu riyasetine tayinbuyurulmuş ve doksan iki tarihine kadar imtidat eden yirmi mah riyaseti esnasında Bulum Paşa ile İzmir kalesinin dahi keşfini ifa eylemiş ve Dersaadet'e celb olunarak Şemni'de tecemmü eden kuvay-ı askeriyenin erkan-ı harbiyye heyetine tayin ve izan kılınmıştır. Rusya ile ilan-ı harb ian edildikten sonra levalık rütbesine terfi ile Karahasanlar ve Kaslove Muharebelerinde leva kumandanlığında ve Çayırköy ve Bin ve Yerbufka Muhabrebelerinde dahi Mısırlı Hasan Paşa hazretleri kolodu-yı hümayunu erkan-ı harbiyye riyasetinde bulunmuştur. Doksan dört senesi meselenin hitamında dört alay süvari ile on yedi günde Varna'dan Dersaadet'e muvazaletini müteakib doksan beş senesi evasıtına kadar Çatalca istihkamâtında ve sene-i merkume nihayetinde değin dahi Mora Yenişhir'de içtima ayleyen ordu-yı hümayunun erkan-ı harbiyye riyasetinde ve tensikat icrasında piyade dairesi birinci şubesi müdirriyetinde istihdam ve mirlevalık rütbesinde bulunanların şube müdürlüklerinde bulunmaması iktiza eylemesi üzerine doksan altı senesi Gümölcine redif levalığına ve üç dört mah sonra sene-i merkume şehir-i teşrin-i sanisinde piyade dairesi riyaset umumiliğine tayin buyurulmuş ve beş sene ifa-yı hizmet eylemiştir. Üç yüz bir senesi görülen lüzumuna binaen riyaset-i mezkureye Hasan Paşa hazretlerini bi't-tevki Edirne'de birinci fırka kumandanlığında on yedi gün bulunarak bade Alasonya'da mütehaşşid ordu-yı hümayununun Leftrihor'da bulunan ve mıntıkası Kutre'den Karatepe'ye kadar olan ikinci fırkası kumandanlığına kadar bu esnada dahi Bursa fırkası kumandanlığına ve hitam-ı meselede Selanik vilayeti dahilinde dört firkadan teşkil olunan ihtiyad ordusunun birinci fırkası kumandanlığında bir sene Karaferye'de ve üç yüz üç senesinden üç yüz yedi senesine kadar Bursa fırkası kumandanlığında buldukları gibi üç yüz yedi senesi teşkilatında Bursa fırkasının merkezi Balıkesir'e tecvil olunmasıyla Balıkesir fırkası kumandanlığına tayin ve üç yüz on yedi senesi Bandırma'nın fırka merkezi intihab edilmesi muhasenatı cami olacağı tezahür ve iktiza etmekle Bandırma'ya nakl buyurmuşlar ve fi 5 Şubat sene 312 tarihinde

Bandırma'dan Alasonya'ya müteveccihen azimetle el-yevm Palamahati civarında kolordu-yı hümayun kumandanlığıyla muzaf bulunmuşlardır.

İsimsiz

1844 senesinde Beşiktaş'ta dünyaya gelen Osmanlı askerlerinden Ömer Neşet Paşa'nın babası İbrahim Esad Efendi'dir. 1862 yılında ise Harbiye'den yüzbaşı rütbesi ile mezun olmuştur. Türk-Yunan savaşlarında faydaları olan Ömer Neşet Paşa 1902 yılında Nasliç'te vefat etmiştir. Ömer Neşet Paşa'nın vefatı Malûmat Mecmuası'nın yayımlandığı tarihe isabet ettiğinden dolayı, ölümü mecmuanın 16. Cildinin 364. Nüshasında haber edilecektir.

2.4.24. Şükrü Paşa²⁴⁵

Teracim-i Ahval

Yaveran-ı hazret-i padişahiden ikinci ordu-yı hümayun topçu ikinci fırka kumandanı ve ıslaha-ı harbiyye ve mühimmat-ı nariyye müfettişi Ferik Saadetlü Şükrü Paşa Hazretleri

Paşa-yı en-asıl Erzurumlu olup büra-yı tahmil Dersaadet'e azimet ederek seksen dokuz senesinde mekteb-i idadiye dahil olmuş ve doksan ikide dahi Mühendishane-i Berr-i Hümayun topçu mekteb-i harbiyyesine kayd ve kabul buyurulmuştur. Doksan altı senesi Temmuzunda harbiyye-i şahaneden ba'diploma mülazım-ı evvel rütbesiyle neşet ederek iki sene sonra yüzbaşı nasb ve tayin buyurulmuş ve doksan dokuz senesi uhdesine kolağalık rütbesi tevcih buyurulmuştur. Haiz olduğu fetanet ve nezaket ve istikamet ve zekânetten başka topçuluğa olan meyl ve hevesi mesleğinde terakki emrinde ibraz eylediği sebat ve gayreti rehin-i takdir buyurularak ikmal-i tahsil için Almanya'ya izam olunmuş ve dört sene

Almanya ordularında nazarı ve amlî birçok malumat hasıl ettikten sonra üç yüz üç

²⁴⁵ Malûmat, C. 4, No:94, 13 Rebiülevvel 1315 / 12 Ağustos 1897, s. 902-905.

senesi Dersaadet'e avdet eylemiş ve uhdesinde binbaşılı tevcih buyurulmuştur. Üç yüz dört senesi Temmuzunda kaymakam, üç yüz beş senesi Temmuzunda miralay ve üç yüz dokuz senesi kanunisanisinde uhdelere ıslaha-ı harbiyye ve mühimmat-ı nariyye müfettişliği inzimamıyla ikinci ordu-yı hümayun topçu, ikinci firka kumandanlığı vekaletine mirleva tayin buyurulmuştur. İşbu memuriyyet-i mahsusası hengamında devlet ve millete pek çok hizmet ve yararlık ibraz etmiş ve adeta mezkur firkanın havi olduğu topçu bataryalarını ba'hakk tanzim ve ıslah eylemiştir. El-yevm ikinci ordu topçularının maharet ve melekesi talim ve intizamca olan terakkisi cidden gözler kamaştırarak bir hal-i mükemmeliyette olduğu umumun taht-ı tasdikinde olup bu da mahza paşa-yı müşarünileyh hazretlerinin icraat-ı müessere ve himmat-ı müstahsenesine bir delil-i celidir.

Bundan ma'eda tedavi mahal birtakım müessesat-ı inzibatiyye ve hayriyyesi nezd-i hikmet ve feth-i hazret-i padişahide rehin-i takdir buyurularak üç yüz on bir senesi teşrinievvelinde uhde-i besaletine feriklik rütbesi tevcihiyle vekaleti asalete tahvil buyurularak kaderi ala kılınmıştır. Müşarünileyh el-sne-i ecnebiyyeye dahi aşınadır. Haiz olduğu nişanlar:

Üç yüz iki senesinde gümüş imtiyaz madalyasına ve üç yüz dört senesinde üçüncü rütbeden ikinci defa olarak gümüş imtiyaz nişanına üç yüz on ikinci senesinde ve bir kıta ikinci rütbeden nişan-ı zışan-ı Osmani ve ikinci rütbeden Mecidi nişan-ı zışanıyla Purusya devlet-i fahimesinin bir kıta Tac nişanını haiz ve hamildir.

İsimsiz

Erzurumlu Mehmed Şükrü Paşa tarihe Edirne Müdafii Şükrü Paşa olarak geçmiş, Ayabakan ailesinden Mustafa Efendi ve Muhsine Hanım'ın oğludur. 1857 yılında dünyaya gelen Şükrü Paşa, 1879'da topçu teğmeni olarak Harbiye'den mezun olmuştur. Almanya'da üçüncü topçu alayına tayin edilerek yaklaşık dört sene boyunca burada eğitim almıştır. 1893'te Mirlivalığa yükselen Şükrü Paşa, Harbiye ve Darüşşafaka'da eğitim de vermiştir. Feriklik rütbesine eriştiğinde topçu komutanı olarak Edirne'ye tayin edilmiştir. II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'a döndüğünde 1912 yılına kadar Redif müfettişliği vazifesinde bulunmuştur. Balkan Savaşının patlak vermesi ile Edirne'nin müdafaası için görevlendirildiğinde kendinden çok daha güçlü teçhizata sahip olan Sırp ve Bulgar birliklerine karşı, 5 ay boyunca

İstanbul'dan yardım gelmeksizin direnen Şükrü Paşa, Edirne'nin daha fazla zaiyat vermemesi için teslim olmak zorunda kalmıştır.²⁴⁶ Balkan savaşında üstün başarılar sergilediğinden dolayı rütbesi birinci ferikliğe yükseltilip emekli edilen Şükrü Paşa, 5 Haziran 1916 yılında İstanbul'da vefat edip Merkezefendi Mezarlığında toprağa verilmiştir.

2.4.25. Hayri Paşa ²⁴⁷

Teracim-i Ahval

Hayri Paşa Hazretleri 1282 tarihinde mekteb-i harbiyye-i şahaneden erkan-ı harbiyye yüzbaşılığı rütbesiyle Yenişehir haritasını tanzime memur olan heyetle şehri-i mezkurda ifa-yı vazife eylemiş ve iki sene sonra usul ve nizamı dairesinde erkan-ı harbiyye kolağalığı rütbesine nailiyyetini müteakib en evvel Almanya'ya ateşemiliter sıfatıyla göndermiş ve fakat on bir mah sonra şiddetlice hastalanarak Dersaadet'e avdet etmiştir. Müşarünileyh hazretleri Almanca lisanının sarf ve tahvini mahir bir muallim kadir bilirler .

Mesele-i mündefiada binbaşılıkla devletlü Gazi Osman Paşa hazretlerinin maiyyet-i devletlerinde zayçar ve muahharen Plevne'de ibraz-ı asar-ı merdangi ile miralaylık rütbesine mazhar olmuş ve avdetinde hitta-ı hicaziyyenin haritasını ahza memur heyetle mahal-i mübarek-i mezkure azimet ve ikmal-i vazife ile avdet edip bin üç yüz iki tarihinde mirlevalık rütbesiyle Kosova ve havalisinde tarih-i mezkurda teşekkül eden ihtiyad firkalarından birinin erkan-ı harbiyye riyasetine tayin buyurulmuş ve bin üç yüz üç tarihinde ikinci prdu-yı hümayun erkan-ı harbiyye riyasetiyle Edirne'ye nakl ve tahvil-i memuriyyet edip bin üç yüz sekiz senesi ağustosunun on beşine kada riyaset-i mezkurede bulunarak ordu-yı hümayun-ı mezkurun muamelatını tanzim ve kavanin ve nizam-ı seniyyenin hakkıyla talim ettirerek orduyu sair ordu-ı hümayunlara gıpta-bahş olacak bir hale efraga muvaffik olmuş ve hiçbir mahalade emsali bulunmayan bin yataklık Edirne askeri hastahanesinin inşa ve ittımamına ve iki saatlik mesafede kışlalara demir borularla su celb ve isalesi gibi hidemat-ı harikuladesi meşhud olmuş ve kıdem ve ehliyyet-i gayr-ı münkeresine binaen bin üç yüz sekizde fariklik rütbesiyle Burusa redif firkası kumandanlığına ve yirmi sekiz mah sonra üçüncü ordu-yı hümayun kumandanlığı

²⁴⁶ Abdullah Kılıç, "Şükrü Paşa" *Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2, s. 598.

²⁴⁷ *Malûmat*, C. 4, No:94, 13 Rebiülevvel 1315 / 12 Ağustos 1897, s. 902-905.

vekaletine tayin ve dokuz mah sonra Üsküp redif fırkası kumandanlığına nakl-i memuriyyet ettirilmiş ve Burusa'da az müddet zarfında mekteb-i rüşdiyye-i askeriyyenin ve redif dairesinin kısmen mücaddid ve kısmen dahi tamir suretiyle inşa ve ikmaline muvaffak olmuş ve hele Manastır'daki hidematı şayan-ı hayret bir surette vuku bulmuştur.

Koz köyü muharebe-i müdhişesindeki şecaat ve gayetine mübenni mirlevalık rütbesiyle taltif olunan Mazhar Paşa müşiran-ı askeriyyeden Silistre müdafı namıyla müştehirdar şura-yı askeri reisi Rıfat Paşa'nın mahdumudur. Vakay-ı zailde karada, Sırbıyye ve Rusya muharebatında bulunmuş ve cümlesinde izhar-ı şecaat ve cemiyet eylemiş ve kazandığı rütb-i celile-i askeriyyesine hümayunda umumiyetle muharebe meydanlarında nail olmuştur. Bu defa da şehid Said Abdülezel Paşa merhumun yerine tayin olunmuştur ki öyle bir zat-ı muhtereme halef olmak hüsn-i niyete şahiddir.

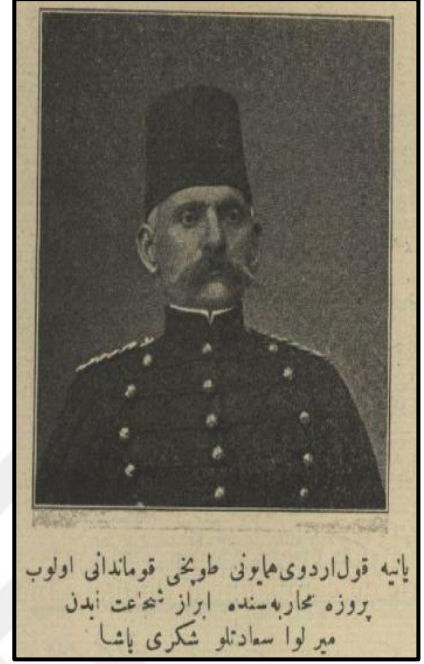
Koz köyü muharebesinden sonra Çatalca, Dumke ve Forfe Geçidi Muharebatında bulunmuş ve Şatrak Geçidi gibi menaat-i arziyyesine ilave olunan rasanet-i saniyyesiyle zabtı adem-i imkan dairesinde zann olunan bir boğazı düşmanlarını bile hayran edecek bir maharet-i harbiyye ve bir metanet-i azime ile mürur eylemiştir. Hasılı pederi olan Rıfat Paşa'nın ki – tarihimizin en sahifelerini işgal eden ümera-yı benam-ı askeriyyemizdendir – hayrül-hakidir. El-yevm Lamiye'ye yarım saat mesafedeki tepelerde bulunmaktadır.

İsimsiz

2.4.26. Mirliva Saadetlü Şükrü Paşa²⁴⁸

Teracim-i Ahval

107 numaralı nüshamızda resmi münderic olan, mirliva, saadetli Şükrü Paşa, bahriye miralaylarından Küçük Yusuf Bey'in mahdumu olup dersaadette tevellüd etmiştir. 1279 sene-i hicrîyesinde mühendishane-i berriyeden neş'et ederek tophane-i amireye mensub mülga ihtiyat topçu alayına bil'1-imtihan mülazım-ı sani tayin olunmuştur Ol vakit tophane-i amire müşiri bulunan Halil paşa merhum tarafından paşa-yı mumaileyhin meşhud olan fetanetine mükâfeten yaver-i harb alınmıştır.

Kıdem sırasıyla binbaşılığa irtika eyledikten ve bir müddet Sakız ve Midilli kalelerinde bulunarak ifa-yı hüsn-i hizmet ettikten sonra Rusya muharebesine memur edilerek pek çok mevkiide ibraz ve isbat-ı şecaat eylemiştir.

Mesele-i mezkurenin hitamından sonra vuku bulan istid'ası üzerine beşinci ordu-yı hümayun topçu alayının dördüncü taburuna rütbe-ihaliyesiyle naki ettirilerek Humus dahilinde o zaman bulundurulan ester müfrezesine bir müddet sonra kumandan tayin olunmuş ve sebket eden hidmat-ı memduhaşına mükâfeten 96 senesinde kaymakamlık rütbesiyle Yemen topçu kumandanlığına tayin edilmiş ve Yemen'in ab u havasıyla adem-i imtizacından dolayı bir müddet dersaadette mezunen bulunduktan sonra 99 senesinde, Preveze kalesi kumandanlığına rütbe-i haliyesiyle tahvil-i memuriyet eylemiştir.

Preveze'de bulunduğu sırada teşvikat-ı hayırhahânesi eseri olarak ahali-i mahalliyenin i'anesiyle iki yüz yataklık bir hastane inşasına muvaffak olmuştur.

1304 senesinde üçünde ordu-yı hümayun dahilinde ve Selanik'te bulundurulan beşinci ordu-yı hümayun topçu ikinci alayına miralaylığa terfian tayin olunmuş ve Selanik'te inşa edilen askeri hamamıyla cephaneliklerin emir inşaatında

²⁴⁸ *Malûmat*, C. 5, No:111, 14 Receb 1315 / 9 Aralık 1897, s. 1228.

meşhud olan sadakat ve fetenetini takdiren üçüncü rütbeden nişan-ı zişan-ı Osmanî ile taltif edilmiştir.

Tensikât-ı cedide mucibince, alayların ikiye tefrikinde seyyar yirmi yedinci topçu alayının ikinci taburuyla ve şark şimendifer hattının o cihet muhafazası memuriyetiyle Kökili'ye azimet etmiş ve orada da sebket eden hidmat-ı mebruresi ve kıdem sırasıyla 1312 senesinde rütbesi mirlivalığa bi't-terfi dördüncü ordu-yı hümayun seyyar topçu onuncu livalığına tayin olunmuştur. Dördüncü ordu-yı hümayunun merkezi bulunan Erzincan'ın âbu havasının şiddet ve bürüdetine vücûdunun adem-i tahammülü hasabiyle bir müddet dersaadette kaldıktan sonra üçüncü ordu-yı hümayun dahilinde bulundurulan beşinci ordu-yı hümayunu seyyar topçu on dördüncü liva kumandanlığına tahvil-i memuriyet ettirilerek Selanik'e avdet eylemiş ve ahval-i mahalliyeye vukuf-ı tamî cihetiyle be emri müşirin Kökili kumandanlığına tayin buyurulmuştur.

Hudud-ı Yunaniyede, asâkir-i şahanenin tahaşşüd ettirilmesine bed'e olduğu sırada, paşa-yı mumaiyleh Yanya kolordu-yı hümayunu topçu kumandanlığına tayin edilmesi üzerine Yanya'ya azimet etmiş ve müehhiran Preveze'nin emr-i muhafaza ve müdafasına memur edilmiştir. İlan-ı harbi müteâkib Yunanîlerin berren ve bahren vuku bulan muhacemat-ı mütevaliyesine dilirâne müdafa ve Yunanîlerin en ziyade itimat ettikleri donanmalarını birkaç kere münheziman avdete mecbur eylemesi üzerine, sine-i sadakat ve şecaati birinci rütbeden mecidi nişan-ı zişanı ile tezyin olunmuştur.

İsimsiz

2.4.27. İbrahim Fethi Beyefendi ²⁴⁹

Resimlerimiz

Saltanat-ı seniyyenin Belgrad sefir-i cedidi izzetlü İbrahim Fethi Bey Efendi 1276 senesinde Hasköy'de tevellüd etmiş ve mübadi-i ulum ve fünunu rüşdiyye ve Edirne idadisinde tahsilden sonra 1294 senesinde mühendishane-i beri-i hümayun sunuf-ı harbiyyesine girmekle silk-i askerîye dahil olmuş ve 1297de uhdesine topçu mülazım-ı saniliği ve 1298de topçu mülazım-ı evvelliği tevcihiyle mekteb-i harbiyye-i şahane erkan-ı harbiyye sınıfları miyanına kabul olmuş ve 1300 senesinde aliyyü'l-usûl erkan-ı harbiyye yüzbaşılığıyla mekteb-i harbiyye-i şahaneden neşet eylemiştir. O esnada mekatib-i askeriyye-i şahane sunuf-ı muhtelifesi şakirdaniyye ile erkan-ı harbiyye mülazımlarının programlarının tensik ve ıslahı memuriyyetiyle mekatib-i askeriyye müfettiş-i umumiliğine tayin kılınmış olan Almanyalı Fon Der Golts Paşa'nın muavinliğinde ve erkan-ı harbiyye sınıflarının haber-i i'la hendese-i hilye topografya muallimliğinde ve ordu teşkilatı ile muharebat-ı meşhure münakaşatı muavinliğinde bulunmak üzere mektebde alıkonulmuş ve 1302de rütbesi kolağalığa terfi buyurulmuşdur. 1303de şarkî ve hayli hat imtiyazı üzerinde icra kılınan istikşafat ve erkan-ı harbiyye seyahatinde bulunmuş ve işbu memuriyyetden avdetini müteakib dördüncü rütbeden bir kıta mecidi nişan-ı zışanıyla taltif olunmuşdur. Müma-ileyh 1304 senesinde Bulgaristan komiserliği ikinci kitabetine tayin kılınmış ve 1306 sene-i hicriyyesinde rütbesi binbaşılığa terfi buyurulmuşdur. Bunu müteakib hatt-ı imtiyaz ve hududda icra-yı tahkikat ve tashihata memur muhtelit komisyonlar refakat ve riyasetlerinde ve Filibe'de güşad olunan sanayi ve ticaret sergisinde nafia nezaret-i celilesinde Osmanlı komiseri sıfatıyla bulunarak bu memuriyyetlerinde hidemat-ı hasene ibrazına muvaffakiyyetinden dolayı 1310 sene-i hicriyyesinde uhdesine kaymakamlık rütbesi tevcih buyurulmuş ve üçüncü rütbeden bir kıta nişanla da

²⁴⁹ *Malûmat*, C. 5, No:118, 5 Ramazan 1315 / 28 Ocak 1898, s. 1349.

ayrıca taltif kılınmıştır. Bu esnada defa'atle muvakkat olarak Bulgaristan komiserliği vekaletinde bulunmuş ve hidemat-ı mebrure ibrazına muvaffak olmuştur.

Hicri 1313 senesinde uhdesine miralaylık rütbesi tevcih buyurulmuş ve 1315 sene-i hicriyyesinde Bulgaristan komiserliği kitabinden bi'l-istifa infisal ederek mekteb-i harbiyye-i şahane ders nezaretine tayin kılınmış ve kemal-i rüviyyet ve dirayetle işbu vazifeyi ifa etmekte iken bu defa Belgrad sefaret-i seniyyesine memuriyyeti icra edilmiş ve kariha-ı ilham sabiha-ı hazret-i şehryariden ikinci rütbeden nişan-ı ali-i Osmani ile taltif buyurulmuştur.

Mumaileyh in az vakit zarfında sefaret gibi bir memuriyyet-i mühimmeye tayini hususu umumun taht-ı tasdik ve tesliminde bulunduğu vechle mühendishane-i beri-i hümayuna dahil oluncaya kadar mekteplerde her sene sınıfının birincisi olarak imtihan vermeye muvaffik olması ve hüsn-i ahlak ile ittisafı ve dirayet ve rüviyyet-kar-şinasane ile tahliyye-i nefis ve vicdan eylediğini isbat iden asar-ı mehamm pürviranesi neticesi olub bu cihetle dahi memurin-i siyasiyye-i Osmaniyye'nin güzideleri miyanında müşar-ı bi'l-benan olmakla ihraz-ı muvaffakiyyet eylemiştir.

İsimsiz

2.4.28. Merhum Mirliva Halim Paşa²⁵⁰

Resimlerimiz

123 numaralı nüshamızda resmi münderic bulunan makam-ı vala-yı ser-askerî levazımat-ı umumiyye dairesi üçüncü şubesi müdiri iken geçenlerde irtihal-i dar-ı beka eden mirleva Halim Paşa uhdesine mevdu olan vezaif-i mukaddese-i askeriyyenin cümlesinde ibraz-ı asar-ı liyakat ve iktidar-ı kalemisini pek çok umur-ı resmiyye ve askeriyyede irae ile kesb-i temeyyüz etmiş muktadir bir asker olmak hasebiyle gaybubet-i ebediyyesi bais-i teessüfdür.

Bu sene, Edirne, Selanik, Trabzon, Bursa

²⁵⁰ *Malûmat*, C. 6, No:124, 17 Şevval 1315 / 11 Mart 1898, s. 68.

ve Ankara vilayat-ı şahanesinde bazı umur-ı mühimmeyi teftiş için azam kılınmış ve Rusya muharebe-i zailinde Ruscuk mevki kumandanları maiyetinde ifa-yı vazife eylemiş ve hidemat-ı rüviyyet-karanesine mübenni 1300 tarihinde divan-ı harb-ı askerî azalığına tayin buyurulmuşdu. Muahharen inşaat-ı umumiyye-i askeriyyeye nakl-i memuriyyetle mekteb-i mülkiyye-i şahane ve Bayezid kütubhane-i umumisi inşaatına memur edilmiştir. 312 sene-i milliyesinde inşaat dairesinden levazımat-ı umumiyye üçüncü şubesi müdirliğine nasb ve tebası levalığa terfi buyurulmuş idi.

İsimsiz

2.4.29. Hacı Ahmed Muhlis Paşa²⁵¹

Resimlerimiz

Nüshah-ı ahiremizden birinde resmi münderic olan teftiş-i askerî komisyon-ı alisi azasından merhum ferik Hacı Ahmed Muhlis Paşa

Kars hanedanından Mustafa Bey'in mahdumudur. 1228 sene-i hicriyyesinde Kars'da tevellüd etmiştir. Erzurum'da bir müddet ikametle sipahi ocağına dahil ve tımarına nail olmuş ve cennetmekan sultan Mahmud Han hazretlerinin zaman-ı saltanatlarında Dersaadet'e gelerek arzusuyla silk-i celil-i askerîye bi'd-duhul Kaleli kışla-ı hümayununda bulunan nizamiye süvari bölüğüne neferlikle kayd olunmuşdur. Tedricen kat'-ı meratible yüzbaşı vekilliğine tayin ve muahharen yüzbaşılığa terfi ve cennetmekan sultan Abdülhamid Han hazretlerinin zaman-ı saltanatlarında vuku bulan Rusya muharebesinde piyade sol kol ağalığıyla müşir Vasıf Paşa'nın ma'iyete yaver nasb olunmuş ve görülen hidemat-ı hasenesine mükafaten sağ kol alağlı rütbesine terfi ve dördüncü ordu-yu hümayun-ı atik üçüncü tali'a taburuna tayin ve Kars ve iftihar madalyalarına nail olmuşdur. 1277de nizamiye atik beşinci alayının ikinci taburu binbaşılığına ve 1283de beşinci ordu-yu hümayunun hitta-ı hicaziyyede bulunan beşinci alayı kaymakamlığına ve 1287de miralaylığına ve 1288de mirlevalığa terfi'yle dördüncü ordu-yu hümayunun Van kumandanlığına nasb ve tayin kılınmıştır. Muahharen memuretü'l-aziz ve Sivas ve Samsun kumandanlıklarında bulunarak oralarda mebani-i askeriyye ve tarik ve ma'abir inşaatındaki hidematına mükafaten üçüncü rütbeden mecidi nişan-ı zışarıyla taltif olunmuşdur. Rusya ile vuku bulan muharebede Kars cihetine azimet ve Bayezid

²⁵¹ *Malûmat*, C. 6, No:128, 16 Zilkade 1315 / 8 Nisan 1898, s. 151.

cihetlerinde ibraz-ı besalet ve ehliyyet etmiş ve harbden avdetinde Harput ve Sivas kumandanlıklarına ve oradan Samsun kumandanlığına nakl ve 302 senesi Samsun redif-i levasıyla Yunan muharebesinde bulunarak tekrar Samsun'a avdet eylemiştir. 1306 tarihinde kariha-ı ilham sabiha-ı hazret padişahidenuhdesine feriklik rütbesi ihsan buyurularak teftiş-i askerî komisyon-ı alisi azalığına nasb ve tayin buyurulmuştur. Merhum müşarünileyh birçok hidemat-ı mühimme ve icraat-ı hasenede bulunmuş ve birinci rütbeden mecdi ve üçüncü rütbeden Osmani ve altın ve gümüş imtiyaz nişan-ı furuğ-efşaniyla iftihar ve Kürdistan altın madalyaları ve Kars ve Yunan muharebe madalyalarını ve daha birkaç madalyayı haiz idi.

İsimsiz

2.4.30. Osman Paşa ²⁵²

Resimlerimiz

Macaristan meselesinde hicret eyleyenler miyanında tarih-i hazırda bir hayat olarak ancak bir iki kişi bulunurdu ki bunların biri dahi Osman Paşa merhum idi.

Osman Paşa 1825 tarih-i miladisinde Macaristan'da tevellüd etmiştir. Ve elan birçok erkânı ber-hayat bulunan "Adolf Farkaş" isminde asil bir ailedendir.

Muharebenin ibtidasından beri meydan-ı harbde bulunmuş "Sagıvarad"da "Hun vemid" namını taşıyan cemiyetin rayeti altında tahlifi icra olunmuş ve "Plagoş" muharebesinin nihayetine kadar kemal-i metanetle uhdesinde sebat eylemiştir.

1848-49 tarihinde mülazemlik rütbesini haiz olarak yaveri bulunduğu ceneral "Bem" in maiyyetinde muharebe eylemiştir. "Bem" zahiren vakur, fakat hakikatde pek munis bir zat idi. Birlikte geçirdikleri hayat-ı saiyane sebebiyle bu hal Osman Paşa'ya mestur kalmamıştır.

²⁵² *Malûmat*, C. 6, No:139, 10 Safer 1316 / 30 Haziran 1898, s. 395-396.

27 Mart 1849 tarihinde cenerallik maiyyetinde üç saatlik kanlı bir muharebede bulunmuş bu cidalden sonra yüzbaşılık rütbesiyle “Samoş Uyvar”da merkez kumandanı tayin olunarak, müteakiben “Bem”in maiyyetinde birçok muharebeler etmiş ve cümlesinden kemal-i muzafferiyetle avdet eylemiştir.

En sonra “Nehadya”da Avusturyalılarla olan muharebeyi müteakib Osman Paşa birkaç refikasıyla beraber memalik-i saltanat-ı seniyyeye dehalet ederek ceneral “Bem” ve saire ile birlikde olarak rütbe-i haliyyesiyle hidmet-i devlet-i aliyyeye dahil olmuştur.

1853’de Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa’nın yaveri ve uzman binbaşılık rütbesini haiz olan Osman Paşa daima meydan-ı harbde bulunmuş ve şanlı muzafferiyetlere nail olmuştur.

Aşına bulunduğu elsine-i müteaddide ve hidmet ve sadakati sebebiyle – her zaman olduğu gibi – Serdar Ekrem maiyyetinde dahi Osman Paşa pek ziyade takdir ve meslek ve hidematı tahsin olunmuştur.

1780de kaymakamlık rütbesiyle ders nazırlığı dahi uhdesinde olduğu halde mekteb-i harbiyye-i şahanede muallim nasb edilmiş ve bakiyye-i hayatını mekteb-i mezkurda Fransız ve Alman lisanlarını tedris ile imrar ederek mirvalık rütbe-i refiasına kadar irtika eylemiştir.

Osman Paşa vilayet mutasarrıflarından merhum El-Hac Nuri Efendi kerimesiyle izdivaç etmiş ve mumaileyh ile otuz dört sene zarfında - dünyada mümkün olduğu kadar – mesuden muammer olmuştur. Bu izdivacın semeresi olarak biri kız ve diğeri erkek iki evladı dünyaya gelip mehdumu sinn-i sebavetinde bu alem-i faniye veda eylemiştir; kerimesi ise edibe-i şehire ismetlü Nigar Hanımefendidir.

Merhumun bir buçuk seneden beri mizacına inhiraf-ı tari olmuştu.

Medid bir ıztırabı müteakip ikmal-i enfas eden refika-ı hayatın vefatından beri (26 Temmuz Rumi 1313) hiçbir şeyle tadil-i teessür edememekte idi. Ahiren Büyükada’da kain-i sayfiyesine nakl ettiği gün sevgili şerike-i ömrünün ikametgahını o cism-i muazzezden hali görerek tezyid-i elemle yevm-i mezkurda akşam pek ziyade hastalanmış ve kendi celb olunan tabibe keyifsizliğin teessürden ileri geldiğini

beyan etmiştir. Birçok seneden beri keyifsizliği yalnız o yevm-i nakilde nüks eylemiş ise de geceyi sükunetle geçirmiş ve ferdası hane içerisinde gezinmiştir. 17 Mayıs 1314 tarih-i Rumisine musadıf olan Pazar günü ma'tadı vechle biraz gezmek üzere sabahleyin saat dörde doğru hanesinden çıkarak iki saat sonra cism-i bi-ruhu Büyükada'nın Kartal cihetine nazır olan sahilinde bulunmuş ve otuz altı saat evvel sarsmış bulunan illet-i müthişe-i zevallik orada isabet ettiğine kail olunmuştur.

Rahmetullah-ı aliyye

Merhum müşarünileyh Osmanlı ve Mecidi nişan-ı zişanlarıyla Osmanlı, İngiliz ve "Hun ve Mid" muharebe madalyalarını hamil idi. Saçı sakalı ağarmış idiye de zahmeti yalnız lisanında olduğu halde askerliğe mahsus olan evza-ı vakurasine son zamana kadar muhafaza eylemiştir.

İsimsiz

1848 Macar İhtilali sonucunda Osmanlı Devleti'ne sığınan Macar mültecilerindendir. Asıl adı Farkas Sandur olan bu kişi, Kırım Savaşı'nda Osmanlı ordusunda yaverlik yapmıştır. Niğar adında bir kızı vardır ve bilinen ilk Osmanlı kadın şairlerindendir. Hakkında detaylı bilgi verecek bir kaynağa rastlanmadığından, Malumat Mecmuası'nın verdiği bilgileri okumak faydalı olacaktır.

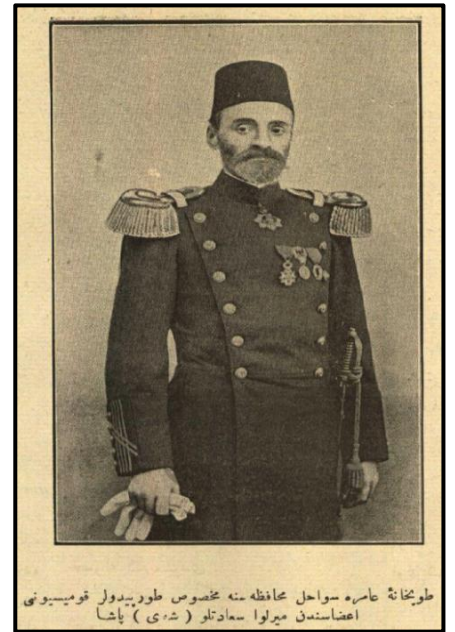
2.4.31. Şii Paşa²⁵³

Resimlerimiz

Fransız bahriyye zebatından Şii Paşa torpillerle sevahilin muhafazası idaresinin tensikati için bundan dört sene evvel devlet-i aliyye tarafından celb edilmiş bir zattır.

Bu hizmet devlet-i aliyyece tophane-i amire müşiriyetine aiddir.

Fransa'da paşa-yı mişarünileyh (Brest) limanının muhafazasında 12 sene kadar istihdam edilmiş ve ba'de Paris'e geçerek orada 8 sene kadar

²⁵³ Malûmat, C. 7, No:149, 21 Rebiülahir 1316 / 8 Eylül 1898, s. 596.

torpiller hizmetinde hüsn-i mesaisi görüldükten sonra Dersaadet'e gelmiştir. Dersaadet'e vürudunu müteakib bahriyye nezareti tarafından 1889 senesi elektrik kongresine memuriyyet-i mahsusa ile gönderilmiş ve hizmeti şayan-ı teşekkür görülmüştür.

Şii Paşa mekteb-i harbiyye elektrik derslerini vermektedir sinni 52'ye karibdir mirlevalık rütbesine haizdir.

İsimsiz

2.4.32. Osman Nuri Paşa ²⁵⁴

Resimlerimiz

Bu nüshamızda resmi münderic merhum Osman Nuri Paşa hazretleri, nizamiyye süvari miralaylarından Ahmed Şükrü Bey'in mahdumu olup 1256 sene-i hicriyyesinde Dersaadet'te tevellüd ile makamat-ı kanuni ba'dü'l-tahsil mekteb-i idadi-i şahaneye ve 1274de mekteb-i fünun-ı harbiyye-i şahaneye dahil olmuştur. Mekteb-i mezkurda ulum ve fünun-ı mütenevviayı tahsil ile 1278 senesinde erkan-ı harbiyye mülazımlığı rütbesiyle erkan-ı harbiyye sınıfına tefrik olunarak 1279 senesinde erkan-ı mezkure yüzbaşılığı rütbesine nailiyyetle mektebden huruc eylemiştir. Sene-i mezkure zarfında Şemni'de tesis olunacak emakin-i askeriyyenin

keşfine ve muahharen Dersaadet inşaat-ı askeriyye komisyonuna memur edilerek 1281 senesinde kul ağalık rütbesine nail ve Çırağan sahil-sera-yı hümayunu inşaat mühendisliğinde istihdam edilerek 1286 senesinde ikinci ordu-yu hümayun erkan-ı harbiyyesine tayin kılınmıştır. 1288 senesinde erkan-ı harbiyye binbaşılığı rütbesine nailiyyetle ordu dairesinde bulunan mevaki'i keşt ve güzarla 1289da Mudanya Bursa şimendifer komisyonuna ve 1290 senesinde tekrar Şemni istihkamat komisyonu

²⁵⁴ Malûmat, C. 8, No:178, 25 Zilkade 1316 / 6 Nisan 1899, s. 1173-1174.

azalığına tayin edilmiş ve sene-i mezkurede Romanya askerinin sonbahar manevralarında taraf-ı devlet-aleyhden hazır bulunmak üzere memuren Bükreş'e ve 1291 senesinde Sırbistan üzerine sevk olunan fırka-ı hümayun erkan-ı harbiyye riyasetiyle Vidin'e gönderilmiş ve 1292 senesinde erkan-ı harbiyye kaymakamlığı rütbesinde nailiyyetle Sırbistan hududu tecavüz edilerek Zabca civarında vuku'a gelen muharebatda hazır bulunmuş ve hüsn-i hidmet-i besalet-karanesine mükafaten beşinci rütbeden mecidi nişanıyla taltif buyurulmuştur musalahadan sonra Şemni'ye avdeti müteakib Rusya ile ilan-ı harb edildiğinden Tuna şark kolordusu süvari fırkası erkan-ı harbiyye riyasetine tayin olunarak Hezargrad'a gitmiş 1294 senesinde bi'l-fiil kumanda etmek arzusuyla piyade sınıfına nakl ile hassa ordu-yu hümayun sınıf-ı piyade ikinci alayına miralay tayin buyurulmuştur. Harbin hitamına kadar leva hizmetini ifa ve büyük küçük (13) defa muharebede hazır bulunarak dördüncü rütbeden mecidi ve iftihar ve Rusya madalyalarına nail olmuştur.

Ba'dü'l-müsalaha kumandasındaki bir leva ve iki batarya asker ile Girid'e azimet ve Hanya civarındaki eşkıyanın tardına muvaffakiyyetle Resmo ve Kandiye kumandanlığında bulunarak Hanya'da alayı başına avdet ve alayının talim ve terbiyyesini bir suret-i mükemmelede ifaya kesb-i muvaffakiyyet eylemiştir. 1296 senesinde hassa birinci alayı miralaylığına tayin edilerek sene-i mezkure zarfında Ülgün meselesine memuren gitmiş ve tekrar İstanbul'a avdetle 1298 senesinde Gümölcine redif levalığına terfien tayin buyurulmuştur. Sene-i mezkurede feriklik rütbesiyle Hicaz fırka-ı hümayunu kumandanlığına ve 1299da kumandanlık inzimamıyla valiliğine tayin buyurulmuş ve 1391 tarihinde rütbe-i samiyye-i müşiriyi ihraz ile kader-i valası bir kat daha tevkir edilmiştir.

Hicaz'da bulunduğu beş buçuk sene zarfında ıslahat-ı cedideye tevessül ve cehd ile şan ve sütut-ı saltanat-ı seniyyeyi Arabistan kıtasında layıkıyla tanıttırarak hatta-ı mezkurenin emn ve asayişini bahakk istihsal eyledikten başka bahr-i ahmer sevahilinde kain-i fevkalade haiz-i ehemmiyyet olan "Uluca" ve havalisini idare-i Mısıriyye'den doğrudan doğruya idare-i adile-i hükümet-i seniyyeye almış ve babü'l-mendebde Şeyh Said nokta-ı mühimmesinin işgal ve bir mükemmel istihkam inşasıyla tahkimine sebep olmuştur, Mekke-i mükerrermede cebel-i Hindî'de bir taburluk piyade ve bir mükemmel yopçu kışlalarıyla memurîn-i mülkiyye ve askeriyye için (Hamidiyye) nam meali ittisamıyla bir hükümet dairesi, iki nizamiyye karakolhanesi, bir mükemmel matbaa, telgrafhane inşa ve meşhur "ayn-ı zebide" su

yollarını mecrasından tathir ile şehir-i mukaddesin kaffe-i muhalatına on altı adet depo ve cesim çeşmeler ve bunların tamiratına mukabil bir bağçe ile dört dükkan ve gaz deposu tesis eylemiş ve Cibad kale-i cesimini hedm ve ıslah ile bir taburluk kışla ve kale topçuları için mükemmel koşullar habishane ve cebhane ve fırka-ı hümayun için deboy, ve taif-i kışla ve hastahanesi tamir ve taifde İbn Abbas ve cebel ve seyl kapılarında birer mükemmel nizamiye karakolhaneleri “Vemna” kasabasına 200 metre irtifa’ındaki tağdan tersane-i amirede imal ettirdiği makine vasıtasıyla su isalesiyle beraber iki adet depo ve çeşme ve heyet-i sıhhiyye için bir daire ve bir ufak hastahane tesis ve kırk bin nüfusu havi Cide şehir-i mühimmine üç senede azm meşakkatler ve ameliyatlara aynı (Hamidiyye) suyunu isaleye muvaffakiyyetle yüz binlerce memerr hicac-ı müslimînin hayatlarını temin etmiş ve birçok su depolarıyla müteaddid çeşmeler daire-i hükümetle hastahane-i askeride ve kışla-ı hümayun civarında mükemmel bağçe yetiştirilmiş ve Mekke ile Cide tariki üzerine on iki adet kuleli karakolhaneler tertib v inşa ve harem-i şerif saadet-i redifin dahilini tamir ve tezyin ve etraf-ı harem-i şerifde musluklu müteaddid abdest için çeşmeler ve Yanıg’da bir kale bir hastahane bir kışla ve rıhtım ve bir mekteb-i rüşdi ve bir mükemmel anbar ve 5000 metre muhitindeki mahv olmuş surunu müceddeden bir müdiriyyet-i ihdas ile bir hükümet dairesiyle topçu ve nizamiyyeye mahsus koşullar inşa ve tesis eylemiş. Velit’deki kışla ve daire-i hükümetin inşasını şüru’ etmiş ve Cide kışla-ı hümayunu bir suret-i mükemmelede tamire muvaffık olmuştur.

1304 senesinde Haleb vilayeti valiliğine tayin edilmiş ise de vücuduna arız olan romatizma hastalığından dolayı sekiz ay sonra bi’l-istifa tedavi için Beyrut’da bir bir müddet ikametden sonra 1305 senesinde yedinci ordu-yu hümayun müşiriyyeti inzimamıyla Yemen vilayeti valiliğine tayin olunarak “Sin’a ve Hadide” yolunun bir kısmını inşa ve Sin’a civarına bir istihkam-ı tesis ile arıza-ı vücudiyyesinin iştidadı hasebiyle bi’l-istifa Beyrut’a ve oradan Dersaadet’e azimet eylemiş ve 1307de altıncı ordu-yu hümayun müşiriyyetine tayin buyurulmuş ise de arıza-ı vücudiyyesine mübenni bi’l-istifa beşinci ordu-yu hümayun müşiriyyetine ve 1309 senesinde Suriye vilayetine ve sene-i mezkurede Hicaz’da zuhur eden ığtışaşın ref’i memuriyyetiyle ve yaver-i ekremlik unvanının ihsanıyla ikinci defa Hicaz vilayetine ve 1310 senesinde ikinci defa olarak Haleb vilayetine tayin buyurulmuş ve Haleb’de yollar güşadına ve bir köprü ve İskenderun’da birinci defaki valiliğinde bir mükemmel hükümet konağıyla yarım saatlik mesafeden su isale ettirmiş ve Haleb’de

varidat-ı belediyyeye aid olmak üzere valilere mahsus mükemmel bir konak inşasına muvaffik olmuş ve görülem lüzuma mübenni 1313 senesinde tekrar Suriye vilayetine tayin buyurulmuş, Şam'da bir gureba hastahanesi inşasına başlatdırmış ve kablü'l-itmam müştet olan keyifsizliğine mübenni bi'l-istifa Dersaadet'e gelmiş ve burada mübtela oldukları zatürre hastalığından müteessiren vefat etmiştir.

Rahmetu'l-lah aleyh rahmeten vasıa

Müşarünileyh Fransızca okur ve yazar Arabca suret-i mükemmelede tekellüm eder ve gayet selis Türkçe kitabete esna resm ve fenn-i mimariye fevkalade merakı var idi fünün-ı harbiyedeki vukuf-ı kamiliyle beraber faaliyeti, maarif-perverliği cesurluğu devletine, padişahına, milletine muhabbet ve sadakat-i fevkaladesi var idi. Nezaket-i fevkaladesi tevazu'u meclis-i sohbetinde bulunanlarca malum ve musaddaktır. Ahlak-ı hamidesi şayan-ı imtisal bir derecede idi. Her bulunduğu memuriyyetde fiilen ezhar-ı sadakat ve masir-i müteaddidesiyle irae-i iktidar ve rüviyyetmiş idi. Merhum müşarünileyh birinci rütbe mecidi ve altın ve gümüş imtiyaz madalyalarıyla İran hükümeti tarafından ihda olunan birinci rütbeden Şir u Hurşid ve Rusya'dan keza birinci rütbeden Sentan, ve Yunanistan'ın Sen Süver nişanlarını haiz ve hamil idi.

İsimsiz

Ahmed Şükrü Bey'in oğlu olan Osman Nuri Paşa, 1840 yılında İstanbul'da doğmuş II. Abdülhamid zamanının tanınmış isimlerindedir. Harbiye'den yüzbaşı olarak mezun olduktan sonra Ferik rütbesi alarak Hicaz Kumandanı olan Osman Nuri Paşa, daha sonra Hicaz valisi olmuştur. II. Abdülhamid'in isteklerine uygun hareket eden Osman Nuri Paşa, ödül olarak 1883 yılında Müşir rütbesine ulaşmıştır. Sırasıyla Halep, Yemen Suriye valilikleri yapsa da görevinden azledilerek İstanbul'a dönmüştür. 1898 yılında İstanbul'da vefat etmiş²⁵⁵ ve Karacaahmed'e gömülmüştür.²⁵⁶

²⁵⁵ Osman Nuri Paşa'nın vefatı üzerine, yerine vali olarak Hüdavendigâr eski valisi Süleyman Paşa tayin edilmiştir. Bkz. BOA, A.} AMD., 33.1/1268 M 01.

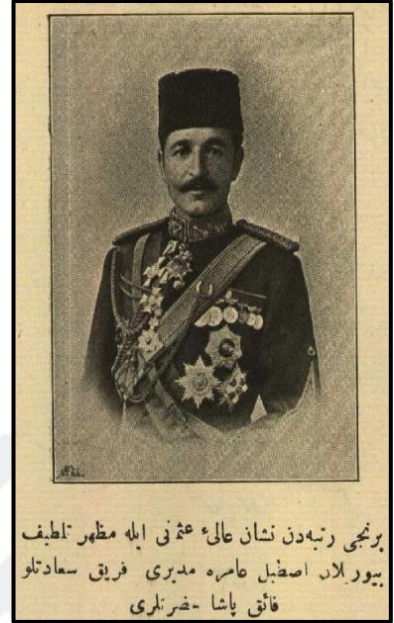
²⁵⁶ Gövsa, "Mehmed Faik", a.g.a., s. 297.

2.4.33. Mehmed Faik Paşa²⁵⁷

Resimlerimiz

Birinci mecdi ve Osmani ve Almanya'nın birinci rütbeden murassa Koron Bulgaristan'ın keza birinci rütbeden Merit Sivil nişanlarını ve daha bazı ecnebi nişanlarını haiz süvari ferikanından İstanbul amire müdiri Mehmed Faik Paşa

Mehmed Faik Paşa, 1277 senesi ramazan-ı şerifinin 21'inde (20 Mart 76) tevellüd etmiş 1283 – 1295 Bursa'da ibtidai, rüşdi, idadi-i askeri mekteblerinde tahsil eylediğini müteakiben sene-i mezkure evahirinde Dersaadet'de mekteb-i harbiyye-i şahaneye nakl edilerek hizmet-i mukaddese-i askeriyyeye dahil olmuştur. Mekteb-i

askeriyye-i şahanede altı sene devam-ı tahsil eylediği müddet elsine-i ecnebiyyeden Fransızca'da kesb-i 9 şevval sene 300 (31 Temmuz 99) ba-irade-i seniyye ikmal-i tahsil için Almanya'ya azam buyurularak dör buçuk sene – Almanya ordusuna mülazım saniliğine dahil olduğu halde muahharen mülazım-ı evvelliğe terfi edilmiştir. Almanya'da tahsilde bulunduğu esnada talebesi ancak zabıtândan ibaret olunan askeri cinnastik mektebine tayin olunarak 18 Temmuz 302 tarihinde mullimlik şhadetnamesini ihraz etmiştir. Mekteb-i harbiyye-i şahane süvari muallimliğinde bulunduğu sırada “cinnastik ve idman talimnamesi”, “harekat-ı maneviyye-i askeriyye” “meş ve kılıç talimnamesi”, “malumat ve terbiyye-i askeriyye” unvanları altında matbu' ve “süvarilere mahsus ceyb kitabı” namıyla derdest-i tab' eserleri vardır. (Müellifat-ı mezkurenin kaffesi askerliğe ve hasseten süvariliğe aid olub meclis-i maarif-i askerînin kararıyla mekteb-i harbiyye-i şahane matbaasında tab' edilmiş ve elyevm mekatib-i askeriyye-i şahane talebesine tedris edilmekte bulunmuştur.) 18 yaşlarında iken mekteb-i harbiyye-i şahaneye nakl ile hizmet-i mukaddese-i askeriyyeye dahil olmuştur 1299 senesi şabanının 15inde (20 haziran sene 98) ba-şhadetname süvari mülazım-ı saniliğiyle mektebden neşet idüb 300 senesi ramazanının 8inde (1 Temmuz 99) yüzbaşı 305 senesi muharreminin

²⁵⁷ Malûmat, C. 8, No:183, 30 Zilhicce 1316 / 11 Mayıs 1899, s. 1273-1274.

29’unda (5 Teşrin-i evvel sene 303) kulağası ve zi’l-kaddenin yirmi dördünde (21 Temmuz 304) binbaşı, 306 senesi Zi’l-kaddesinin 22’sinde (8 Temmuz 305) kaymakam, 311 senesi saferinin 9’unda (9 ağustos 309) miralay, 313 senesi şabanın guresinde (16 Kanun-i sani sene 310) mirleva rütbelerine nail olmuştur.

İkmal-i tahsil ile Almanya’dan (3 Teşrin-i evvel 303) tarihinde avdetde ba-irade-i seniyye mekteb-i harbiyye-i şahane süvari muallimliğine ve süvari dördüncü alayın muallimliğine ve sabık süvari müfettişi Hevbe Paşa’nın muavinliğine tayin buyurulmuştur.

Faik Paşa hidemat-ı meşruhayı ifa etmekte iken 309 senesi zi’l-kaddesinin yedisinde “21 Temmuz 308) hizmetinin kesrini atebe-i mülukaneye arz edilmekle mekteb-i harbiyye-i şahane muallimliğinden afv olunmuştur. 25 Haziran 310’da leh-eclü’l-tahsil Almanya’ya azam buyurulan zabitan-ı şahanenin ba-irade-i seniyye umur ve hususâtına nezarete memur buyurulmuştur. 8 Ağustos 310 tarihinde tahsilde bulunan zabitan-ı şahane Berlin’de yerleştirmek üzere ba-irade-i seniyye Berlin’e azimet eylemiştir. 1313 senesi receb-i şerifin 3’ünde “9 Kanun-i sani 311” mahassasat-ı askeriyyesinden ma-eda beş bin guruş maaşla ıstabl-ı amire müdiriyyeti uhde-i liyakatine tevcih ve ihsan kılınmıştır. 20 Temmuz 303 Almanya ordusunda rütbesinin mülazım-ı evvelliğe terfi edilmesi mahzuziyyet-i cihan-kıymet hazret-i zi’l-allahiyyi mucib olarak yaveran hazret-i şehryari silk-i celiline idhal olunmakla beraber gümüş imtiyaz madalyası ve hazine-i hassa-ı şahaneden dört yüz guruş maaş ile tesrir ve üç yüz beş senesi recebin 26sında kariha-ı hazret-i padişahiden üçüncü rütbe mecidi nişan-ı zışanı 306 senesi cemaziü’l-ahiresinin 23ünde telif etmiş olduğu “cimnastik ve idman talimnamesine” mükafaten dördüncü rütbeden nişan-ı ali-i Osmani 309 senesi cemziü’l-ahiresi guresinde telif eylediği “malumat ve terbiyye-i askeriyye” kitabına mükafaten altın liyakat madalyası ve 311 senesi muharreminin 23’ünde süvari talimnamelerinin tercüme ve tab’ında sıbk eden hizmetine mübenni tebdilen üçüncü rütbeden nişan-ı Osmani, 313 senesi 8 ramazanda altın imtiyaz madalyası ile telif olunmuştur. 11 rabiü’l-ahir 307 “22 Teşrin-i evvel306” tarihinde Almanya imparatoru hazretlerinin Dersaadet’de buldukları esnada ikinci rütbeden Koron Döpros nişanı ve 6 Receb 307 “13 Şubat 306” tarihinde Japonya hükümetinin Yerlin Attaşa Militrine ba-irade-i seniyye emakin-i askeriyyeyi göstermek için refakat ettiğinden dolayı hükümet-i müşarünileyha tarafından dördüncü rütbeden şems-tali’ nişanı ve 4 Cemaziü’l-evvel 311 “1 teşrin-i sani 309” tarihinde taraf-ı eşref

hazret-i padişahiden Vurtemberg kralına ihda buyurulan esbleri mahaline isal ve teslime memur tayin buyurularak İştutgard şehrine azimet ve şu hidmetinden dolayı kral hazretleri tarafından ikinci rütbeden Koron Dö Fredrik nişanı ita edilmiştir.

Faik Paşa saye-i şahanede ilk defa Almanya'ya tahsile gönderilen zabıtanandan olub beş sene müddet orada tahsilde bulunmuştur.

İsimsiz

2.4.34. Ahmed Hıfzı Paşa ²⁵⁸

Teracim-i Ahval

Yanya Valisi ve Kumandan Sabıki Ferik Merhum Ahmed Hıfzı Paşa

1248 sene-i hicriyyesi şehr-i receb-i şerif evailinde Minaster kasabasında tevellüd etmişdi. Pederi Çavuş Oğulları demekle maruf siyahi alay katibi merhum Elhac Selim Efendi'dir. Müşarünileyh mekteb-i harbiyye-i şahaneden 1281 tarihinde sınıfında piyade birinciliği ve mülazım-ı sani rütbesiyle çıkıp tarih-i mezkurda Rusya muharebesinde dördüncü ordu erkan-ı harbiyyesinde istihdam olunarak Erzurum'da bulunmuş ve hüsn-i hidmetine mükafaten yekden yüzbaşılığa terfi olunmuştur.

1273 tarihinde Kürdistan bulunmuş ve 1278 Nisan'ında sol kolağası ve 1279 Eylül'ünde sağ kolağası ve 1281 tarihinde dördüncü ordu birinci zihaf alayının üçüncü taburuna binbaşı ve 1282de müşir İsmail Paşa merhumun maiyyetinde hüsn-i hidmetine mükafaten beşinci rütbeden mecdidi ve 1288 haziranında dördüncü ordu-yu hümayun meclisine kaymakam rütbesiyle tayin olunarak birkaç mah sonra Dersaadet'de elbise anbarı müdiriyyetine ve 1290 tarihinde miralaylıkla mekteb-i harbiyye dahiliyye müdiriyyetine ve 1293 rabiü'l-ahirinde levalık rütbesiyle Sırbıyye üzerine sevk olunan Vadin cihetinde merhum Gazi Osman Paşa fırkasına memur olmuş ve muahharen Gazi-i müşarünileyh ile

²⁵⁸ *Malûmat*, C. 11, No:248, 13 Rebiülahir 1318 / 10 Ağustos 1900, s. 155-156.

Plevne’de pişdar levalığında bulunarak göğsünün sağ tarafından gülle ile mecruh olmuş ve li-eclü’l-tedavi Sofya’ya gönderilmiştir.

Yine mezkur sene içinde feriklik rütbesini ihraz ile yirmi tabur muhafazasında üç bin arabayı mütecaviz erzak ve mühimmatı salimen Plevne’ye isal etmiş ve o sırada Dubnik mevki-i meşhuru kumandanlığına tayin olunı Gazi Osman Paşa merhum ile esarete duçar olmuş ve esaretden avdetinde 1295 sene-i hicriyesi zi’l-kaddesinde Yenipazar kumandanlığına ve 1296 zi’l-haccesinde Üsküb kumandanlığına ve 1297de haziranında Kosova vilayeti vali ve kumandanlığına tayin olunarak hüsn-i hidmet ve muvaffakiyyetine mükafaten ikinci rütbeden mecidi nişanıyla taltif olunmuşdu.

1303 rabiü’l-evvelinde kumandanı bulunduğu Kastamonu redif fırkasıyla Alasonya’ya gitmiş ve İstanbul’dan esna-yı mürurunda üçüncü rütbeden Osmani ve gümüş imtiyaz madalyasıyla taltif olunmuş 1303 rabiü’l-ahirinde elli lira zamm-ı maaş ile Yanya vilayeti vali vekaletine²⁵⁹ ve 1306 şabanında Selanik ve Kosova ve havalisi umum kumandanlığına ve biraz sonra Minaster vilayeti valiliğine ve Minaster’e gitmeden hudud-ı Yunaniyye umum kumandanlığına ve 1307 saferinde de Yanya vilayeti valiliğini dahi der-uhde eylemiş ve hüsn-i hidmetine mükafaten birinci rütbeden mecidi nişan-ı zışanına nail olduğu gibi ahiren Yunan ile olan muharebede Yanya kolordu-yu hümayunu kumandanlığını ifa etmiş ve hüsn-i hidmetine mükafaten taraf-ı eşref hazret-i padişahiden murassa Osmani nişan-ı alisiyle²⁶⁰ gazi ünvanı mahkuk masik-i aliye ve altın imtiyaz madalya ve Yunan muharebe madalyasına nail olmuş ve 1313 Eylül’ünde Dersaadet’e avdetle selamlık resm-i alisine memur buyurulmuşdu. Rusya devleti tarafından (Sent İstanislas) nişanının birinci rütbesini ve İtalya’dan (Koron Ditali nişanının) yekinci rütbesini haiz ve hasıl idi.

İsimsiz

²⁵⁹ Yanya vilayetinde vali vekaleti yaptığı süre içerisinde tespit ettiği ihtiyaç ve ıslahatla ilgili layihayı dahiliye nezaretine takdim etmiştir. Bkz. *BOA*, Y..PRK.UM., 9.70 / 1304 Ca 14.

²⁶⁰ *BOA*, Y..MTV., 75.139 / 1310 Ş 19.

2.4.35. Ahmed Cevat Paşa²⁶¹

Teracim-i Ahval

Sadr-ı Esbak ve Yaver-i Ekrem Hazret-i Padişahi Beşinci Ordu-yu Hümayun Müşiri Ahmet Cevad Paşa

Ahmed Cevad Paşa Karahisar-ı Sahibli olub Kabağaçlızade demikle maruf dar-ı şura-ı askeri azasından Miralay müteveffa Mustafa Asım Bey'in mahdumudur. 1265 senesinde Şam-ı Şerif'te tevellüd ederek Bursa, Dersaadet sübyan ve rüşti mekteblerinde mebadi-i ulumu ve mekatib-i idadiye ve harbiyede ulum ve fünün-ı askeriyyeyi bi't-tahsil şeadetname almıştır. Türkçe ve Fransızca tekellüm edip Arabiye dahi aşına idi. (Malumatü'l-kafiye fi-memaliki'l-Osmaniyye), (Tarih-i Askeri-i Osmani) namlarıyla iki eser telif eylemiş ve (Yadigar) ismiyle de bir risale-i mevkuta neşrine başlayarak 24 nüshasını çıkarmıştır.

Bundan başka kozmografyaya dair Sema namında bir eser tercüme etmiş ve (Kimyanın Sanaiye Tatbiki), (Riyaziyenin Mebahis-i Dakikası), (Saduva Muharebesine Kadar Tarih-i Askeri) namında bir risalecik neşr etmiştir.

1286 senesi Şaban'ının 25'inde 19 yaşında olduğu halde mekteb-i harbiyeden erkan-ı harbiye mülazımlık rütbesiyle neşet edip 87 senesi Şevval'ının 24'ünde erkan-ı harbiye yüzbaşılığı ve başkaca 500 guruş maaş ile yaveran-ı hazret-i padişahi silkine dahil ve 88 senesi Rabiü'l-ahir'inin 10'unda yine maiyet-i şahanede kolağalık rütbesine nail olup o esnada zikr olunan (Malumat'ül-kafiye) nam coğrafya kitabını huzır-ı şahaneye takdim eylemesiyle 89 Cemaziü'l-ahire'sinde uhdesine binbaşılık rütbesi vecih olunmuştur. O maiyet-i şahanede yaver-i harblık ve kurenalık hizmetlerinde bulunup bade mekteb-i harbiyyede bir sene kadar mülkiye mühendis-i şakirdanına riyaziyye okutmuştur. Birkaç ay mürurunda beşinci ordu-ı hümayuna memur olmuş ve orada bulunduğu zaman Cebel-i Duruz'da bir kışla

²⁶¹ *Malûmat*, C. 11, No:249, 20 Rebiülahir 1318 / 17 Ağustos 1900, s. 177-178.

inşasına muvaffakiyetinden dolayı rütbe ve maaşından başka 2500 guruş maaş ve Sırp Muharebesi'ne kadar ordu-ı hümayun-ı mezkurda bulunarak muharebe-i mezkurede Tuna ordusuna memuriyetle ferik Aziz Paşa'mız Şemni'deki fırkası erkan-ı harbiyye riyasetiyle Ezürçe Muharebesi'nde bulunarak ibraz ettiği şecaate mükafeten 23 Temmuz 93 tarihinde ve zilkaddenin on üçünde erkan-ı mezkure kaymakamlığıyla Necip Paşa fırkasının erkan-ı harbiyye riyasetine tayin ve Karahisar Muharebesi'ni ettikten sonra dördüncü rütbeden nişan-ı mecidi ihan olunarak 95 senesi zilhacce'sinde Ene Muharebesi'nde erkan-ı harbiyye miralay olmuştur. Ba'de farik Asıf Paşa kolordusunda erkan-ı harbiyye reisliği ederek Sinanköy ve Fansloy muharebelerinde ve daha sonra Mehmed Ali Paşa merhumun maiyyetinde bulunmuştur. Sonraları farik Şevket Paşa ve İngiliz fariki Peyker Paşa kolorduları erkan-ı harbiyesi riyasetine memuriyetle Davut Paşa ve Rami cihetindeki istihkamatı inşa ederek müsalahanen in'ikadından sonra başkaca 3500 guruş maaş ile Sırbistan tahdid-i hudud komisyonuna ikinci komiser tayin olunmuştur. Birinci sene hududun ikinci sene birinci komiserlikle diğerini tahdid edip 98 senesinde Sırp krallığı tarafından üçüncü rütbeden Takuvalşan'ı ita olunmuştur. Muaharen devletlü Gazi Muhtar Paşa hazretleri maiyyetinde Preveze'de teşekkül eden Yunanistan tahdid-i hududu komisyonunda yine 3500 guruş maaş ile ve fen memuru sıfatıyla bulunup oradan avdetinde Rusya hududunu tahdid için yine ol miktar maaş ve birinci komiserlikle Anadolu'ya azimet ve Erzurum, Kars binindeki yol üzerinden Bayazid'e kadar olan hududu tahdid ederek 99 senesi rabiü'l-ahirin üçünde üçüncü rütbeden zişan-ı ali-i Osmani ihsan ve sene-i merkume cemaziü'l-evvelisinin yirmi yedisinde Rusya devleti tarafından ikinci rütbeden Sent An nişanı ita olunmuştur.

Sene-i merkumede Dersaadet'de serasker esbak Namık Paşa'nın riyasetinde müteşekkil nafia komisyon-ı ali'si ve sene-i mezkure rabiü'l-ahirinin yirmi sekizinde Yıldız Saray hümayununda teşekkül eden teftiş-i askeri komisyon-ı alisinde tahkim-i hudud ve müteakiben tensikat-ı askeriyye komisyonları fahri azalığına ba'irade-i seniyye tayin buyurulduğu gibi bir buçuk sene kadar İran hududu için Dersaadet'te müteşekkül komisyonlarda da ifa-ı hidmet eylemiştir.

1301 senesi rabiü'l-ahirinin yirmi ikisinde rütbe-i askeriyyelerine mahsus maaş ve tayinattan başka 15 bin guruş maaş ile Çetine sefareti seniyyesine tayin ve hamil oldukları üçüncü rütbe nişan-ı ali-i Osmani ikinciye tebdil ve sene-i merkume

cemaziü'l-evvelisinin yirmi sekizinde rütbeleri kariha-ı elham sabiha-ı hazret-i padişahiden erkan-ı harbiyye mirlevalığına terfi buyrulmuştur.

Bade fehmetlü Karadağ prensi hazretleri tarafından müşarünileyhe bir kıta altın şecaat madalyası ita olunmuştur. Çetine sefaret-i seniyyesinde iken duçar oldukları mide hastalığının tedavisi zınnında tavsiyesi üzerine iki ay müddetle Viyana'ya azimet için mezuniyyet talep ettikleri sırada Dersaadetce istihdam olunmak üzere payitaht-ı saltanat-ı seniyyeye azimetleri hakkında şeref-sanih olan irade-i seniyye-i hazret-i padişahi üzerine 1305 senesi zilkaddesinin 22'sinde infisal eylemiştir. 1305 senesi zilhaccesinin yirmi beşinde mirleva maaş ve tayinatına şehri 2500 guruş zam ile teftiş-i askeri komisyon-ı alisi azalığına memur olmuştur.

1306 senesi zilhaccesinin guresinde uhdesine fariklik rütbe-i refiası tevcih ve rütbe-i mezkureye mahsus maaş ve tayinatından başkaca olarak teftiş-i askeri komisyon-ı alisi azalığı için dahi 1600 guruş maaş tahsis ve şehir-i mezkurun sekizinde Girit erkan-ı harbiyyesi riyasetine bi't-tayin sene-i mezkure şehir-i saferinin on sekizinde birinci rütbeden nişan-ı mecidi ihsan buyurulmuştur. Girit fevkalade kumandanlığı inzimamıyla vali vekaletinde bulunan müşiran-ı azamdan merhum Şakir Paşa'nın ba'irade-i seniyye Dersaadet'e celblerinde mezkur kumandanlık vekaleti umuru 1307 senesinde uhdelere tefviz buyurulmuştur. Muaharen mabeyn-i hümayun-ı mülükane başkitabet-i celilesinden 307 senesi zilkaddesinin on dokuzunda Bab-ı Ali caneb-i sanisine şeref-tevarüd eden tezkire-i hususiyede dirayet ve malumatları zaten nezd-i hakayık ve hazret-i padişahide malum ve müsellemlerle beraber idare-i umurdaki kifayetleri Girit Ceziresinin müsalahını hüsn-i irade eylemelerinden dahi anlaşıldığından bahs ile Girit vali vekaletiyle fevkalade kumandanlığına tayinlerine irade-i seniyye-i hazret-i padişahi şeref-müteallik buyurulduğu tebliğ edilmekle icabî icra kılınmıştır. 1308 senesi cemazi'ül-evvelisi guresinde bir kıta Girit altın madalyası ihsan ve cemazi'ül-ahiresinin yirmi dördünde rütbe-i saniyye-i müşiri ve vezaret tevcih ve müşirriyet namına on beş bin ve teftiş-i askeri komisyon azalığı için de beş bin ve tayinat bedeli olarak dört bin guruş mahsusattan başka vekalet-i mezkure için on iki bin beş yüz guruş ki cem'en (32500) guruş maaş ve müşirlik tayinatı tahsis buyurulmuştur.

1309 senesi muharreminin yirmi dokuzunda uhde-i ehliyyetlerine (75000) guruş maaşla mesned-i celil-i sadaret-uzema tevcih ve haklarında bir kemal olan

mahasin-i tevcihat hazret-i velinimet azaminin asar-ı celilesinden olmak üzere sene-i merkume rabiü'l-ahirinin guresinde murassa nişan-ı ali-i Osmani ve cemaziü'l-ahiresi guresinde yavera-keremlik unvan-ı mefharet nişanı ihsan ve bu unvan-ı mefharet nişanın imza-ı sadaret-uzemaya ilavesi hakkında sene-i merkume cemaziü'l-ahiresinde irade-i seniyye hazret-i padişahi şeref-sudur buyrulmuştur. Sıfat-ı celile-i askeriyyeyi hazi bulunmalarına mübeni makam-ı fehmet ittisam sadaret-uzemaya memuriyyet-i celileleri tayihten muteber olmak üzere daire-i celile-i askeriyyeden dahi beş bin guruş maaşla bir müşir tayini tahsisi hususuna sene-i merkume rabiü'l-ahiresinde irade-i seiyye-i hazret-i padişahi şeref-müteallik buyrulmuştur.

Daire-i celile-i askeriyyeden maaş ve tayinat tahsisi hakkında şeref-sütuh ve südur buyrulan emr ve ferman hazret-i velinimet-i azamiden dolayı arz-ı şükran ve ubudiyyeti mütezammın ref-i atebe-i eyledikleri arıza meşmul nigah şevket tacdar-ı azami buyurulduğu vazife-i letaf-ı meali insaf şehenşahi olan işbu maaş ve tayinatın tahsis ve buyrulması hem makam-ı celil-i sadaret-uzemanın muhafaza-ı şerefi maksad-ı alisine hem de yavera-keremlik sıfat-ı müstevzemü'l-mefharetiyle mübeccil bulunmaları kazyesine bulunduğu ve teşekkürat-ı mütehassıl mahsuzat kıymet velinimet-i azaminin tebşirini mütezammın şehir-i mezkurun yirmi üçünde irade-i seniyye-i hazret-i padişahi şeref-sudur ve sene-i merkume ramazanının yedisinde murassa nişan-ı mecidi ihsan buyurulmuştur. 1309 senesi zilhaccesi yirmi birinde altın liyakat madalyası ve valid-i kesirü'l-hamid cenab-ı hilafet penahi Gazi Sultan Abdülmecid Han Hazretlerinin asr-ı hümayunlarında ihdas buyrulan iftihar nişan-ı alisinin bir kıtası ihsan buyurulmuştur.

Haşmetlü Sırbistan kralı tarafından birinci rütbeden kılıçlı Takuvanşanı ita olunmuştur. Memalik-i mahrusa-ı şahanede sanayinin husul-ı terfisi emrinde sarf edildikleri mesai ve ikdamat-ı takdire sene-i merkume recebinde bir kıta sanayi-i nefise madalyası inayet buyrulmuştur.

Haşmetlü papa hazretleri tarafından birinci rütbeden Binof nişanı ita olunmuştur.

Sene-i mezkure şevvali guresinde imtiyaz nişan-ı furuğ-efşanın bir kıta-i murassası ihsan ve selam-ı veliyü'l-nimet-i azami ile dahi taltif buyrulmuştur.

Haşmetlü Almanya imparatoru tarafından Galruj nişanının Gran Kordonu Paris'te bulunan (Ankor jamar uniben) nam cemiyyet-i hayriyye tarafından bir kıta iftihar madalyası Fransa hükümeti tarafından Ejyon dö nor nişanının Gran Kordonu şehadetlü İran şahı canibinden murassa Şir ü Hurşid nişanı Arbut Matbaası'nın yüz sene-i devriyyesi münasebetiyle Karadağ prensi hazretleri tarafından Karadağ'da icra kılınan şenlikleri muhattar olmak üzere ve imal edilen madalyadan bir kıtası, heşmetlü İspanya naibe-i hükümeti tarafından birinci rütbeden Frova nişanı, Belçika devleti tarafından birinci rütbeden Levihald nişanı ihda olunmuştur.

Müşarünileh hazretleri 1312 senesi zilhacceside infisal eylemiştir. Tarih-i infisalinden muteber olmak üzere otuz bin guruş mazuliyet maaşı tahsisi hususuna 1313 senesinde irade-i seniyye-i şeref-sadr olmuştur.

Muahharen 1 Temmuz 313 tarihinde Girit vali vekaleti ve fevkalade kumandanlığa ve bade Almanya imparatoru haşmetlü Wilhelm hazretlerinin arz-ı ziyaretlerinde istibale mamur buyrulmuş ve fi 8 teşri-i sani sene 314 tarihinde beşinci ordu-ı hümayun müşiriyyet-i celilesi uhdesine tefviz buyrulmuştur.

İsimsiz

1851 yılında Şam'da dünyaya gelen Ahmed Cevad Paşa, Mustafa Asım Bey'in oğludur. İlköğrenimini Bursa'da tamamladıktan sonra Mekteb-i Harbiyeye girmeyi başararak yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuştur. Malumatü'l-kafiye fi memaliki'l Osmaniyye adlı çalışmasını padişaha sunduğu için rütbesi binbaşılığa yükseltilen Ahmed Cevat Paşa, 93 Harbi'ne katılan askerlerdendir. 1884'te mirlivalığa terfi eden ve 1888'de Teftiş-i Askeri Komisyonu üyeliğine getirilen Ahmed Cevad, Girit valisi olarak görev yaptı. II. Abdülhamid memnun olduğu bu kişiyi önce müşirlik rütbesiyle sonra sadrazamlıkla ödüllendirdi. Sadrazamlığı sırasında yaşanan en mühim olay Ermeni meselesi idi. Bazı iç karışıklıkların ve İngiltere, Fransa, Rusya gibi devletlerin kışkırtma politikaları nedeniyle sadaret makamının yetkilerini arttırma talebinde bulunan Ahmed Cevat Paşa, 1895'te görevinden azledilmiştir. Tekrar Girit'e tayin edilen Cevad Paşa, Şam'da beşinci ordu kumandalığına atandıysa da yakalandığı verem hastalığından dolayı görevinden istifa ederek İstanbul'a döndü. 9 Ağustos 1900 yılında vefat etti.²⁶²

²⁶² Yayın Kurulu, "Ahmed Cevad Paşa", *Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 1., s. 112.

2.4.36. Rıfat Paşa²⁶³

Teracim-i Ahval

Meşahir-i Müşiran-ı Azamdan Rıfat Paşa Merhum

Nevadir-i ekabirden olan Rıfat Paşa merhum tersane ümerasından Cendire beyi merhum Emin Bey'in mahdumu olub bin iki yüz yirmi beş sene-i hicriyyesinde Dersaadet'te tevellüd ve zamanında mevcut olan ulum ve fünunu muallimîn-i mahsusadan teallüm etmiştir.

Sinninin yirmiye takarrübünden ise müştak-ı şerefi olduğu mülk-i celil-i askerîye gönüllü olarak dahil ve mefzur olduğu zekavet ve liyakat-i fevkaladesi hasebiyle az zamanda zabıtlık şerefine nail olmuştur.

Fetnet ve dirayetini o vaktin ashab-ı iktidarına tanıttırılmış olan müşarünileyhin tevsi-i malumat-ı askerîye etmesi zımında Paris'e azami iltizam olunmuştur. O zamanlar ise Fransa askerlikce mertebe-i ala-yı terakkide olduğu gibi Rıfat Paşa merhumun dahil olduğu "Sen Sir" mekteb-i askerîyesi de askerlik aleminde en mükemmel ve en muntazam olmak üzere mevcut idi.

Müşarünileyh müddet-i maine-i tahsiliyyeyi ikmal ve diploma istihsal eyledikten sonra bir müddet Fransa ordularında istihdam olunarak ba'de Dersaadet'e avdet ve tabur ve alaylarda hüsn-i hidmet etmiştir.

Mirlevalık rütbesine kadar talimhane meydanlarını istikbalin kendine ihdar etmekte olduğu şan ve şerefin istihsali hususunda ibraz eyleyeceği maharet-i harbiyyenin talimine hasr etmiş ve hakka ki fitreten bahadır olan asakir-i şahanenin taliminde izhar-ı iktidar eylemiştir.

Bir müddet hassa meclisi ve dar-ı şura-yı askeri azalığı gibi mühim memuriyyetler uhde-i kifayetine terk edilmiş ve malumat ve nazariyat-ı askerîyesinden, henüz güşad edilmiş olan mekteb-i harbiyye-i şahane talebesinin temin-i istifadesi maksadıyla mekatib-i askerîye-i şahane nezaretine tayin olunarak şu memuriyyet-i mühimmede de muvaffakiyyet-i kamile istihsaliyle fikren dahi isbat-ı irfan ve kemal eylemiştir.

²⁶³ *Malûmat*, C. 13, No:298, 15 Rebiülahir 1319 / 1 Ağustos 1901, s. 1101-1103.

Müşarünileyhin tarih-i nezareti 1263 senesine müsadifdir; selefi olan Emin Paşa'nın yerine beşinci nazır olmak üzere intihab ve tayin olunduktan sonra Pangaltı'daki mekteb-i harbiyye-i şahane tamir ve tecdid ve "Sen Sir" mektebi tarzında tensik edilerek şakirdan 1263 senesi şabanının dokuzuncu ve onuncu günü Çinili Köşkten elyevm nice nice maarif-mendan-ı askerînin tedris-gah-ı marifeti olan Pangaltı'daki mekteb-i cedide nakl edilmiştir.

Muahharen feriklik rütbe-i refiasıyla hassa ordu-yu hümayunu meclisi riyasetine ve 1269 tarihinde memuriyyet-i mahsusa ile Bükreş'e azam buyrulmuştur. Muahharen zuhur eden Kırım muharebesindeki sene-i mezkure zi'l-haccesine müsadiftir. Varna'da teşkil buyrulan meclis-i muvaffakiyyet-i askeriyeye riyasetine ve 1270 tarihinde zuhura gelen Tuna vekayı'-ı harbiyyesi sırasında ferik Musa Paşa'nın vuku-ı şehadeti üzerine Silistre Kalesi kumandanlığına tayin buyurulmuş ve pek parlak bir surette kaleyi müdafaa eylemiştir ki bu vaka tarih-i alemde hemen nadirattan olan vekayı'-i azimeden maduddur:

Rıfat Paşa Ceneral (Paskiyeviç)in seksen bin raddesinde olan asker ile gelip ihata eylediği Silistre kalesini topu on bin raddesinde olan asakir-i Osmaniyeye ile şanlı bir surette müdafaa edip maiyyet-i mevcudesi o bir avuç ashab-ı teceddüt ile kavaid-i harbiyyede tagyirat-ı sahiha vücuda getirecek bir maharet-i fevkalade ile istikbal-i düşmana muvaffak olmuştur ki bugün Silistre muhafızı da muzafferiyeti de kemal şerefiyle beraber hafıza-ara-yı enamdır. Müşarünileyh maiyyet-i mevcudesinin sekiz on misline balığ olan mehaciminin tecavüzar-ı mütevaliyyesine iyilerce mukabele ve müdafaada bulunarak dünyanın en büyük kumandanlarından olduğunu isbat eylemiştir.

Nihayet düşman 1270 senesi ramazan-ı şerifinin yirmi birinci günü fekk-i muhasıreye icbar edilmiştir. Çünkü muhacimîn-i hasr ve tazyik ettikleri bu hizb-i kalile karşı hücum ettikçe yükselip yükselip de bir mania-ı sengine çarpan emvac-ı derya gibi geri çekilmekten başka bir şeye muktedir olamazdı. Böyle mehalik-i azime içinde bir taraftan topların taraka-ı can-rübasına müstagrık olan maiyyeti efradının kuva-ı maneviyyesini tezyid diğer taraftan ise mazhar-ı muavenet olmuş gibi hatt-ı harbdeki ateşi teşdid emrinde izhar eylediği metanet-i fevkalade, kudret-i askeriyyesinin kemaline en büyük nişanedir. Ne hacet! Seyl-i münhadir gibi dökülüp gelen bir kuvve-i galibe karşısında her dürlü imdadın fıkdanıyla beraber böyle

aylarca müdafaada bulunabilmek itikadımızca aksa-yı maharet-i harbiyye add edilmeye sezadır.

Silistre'nin şu şanlı müdafaasını gören Avrupa düvel-i muazzamesi başdan başa hayretlere müstagrik olmuştur.

Nizam-ı cedidin kabulünden sonra icra edilen tensikat-ı askeriyyenin, teammümüne çalışan talim ve terbiyye-i askeriyyenin asar-ı feyyazanesinden olarak bizde dahi Rıfat Paşa merhum gibi Avrupa'da dahi nadiratdan olan cidden hamiyetli ve malumatlı kumandanlar yetişmeye başlaması bütün Avrupa'yı engüşt ber-dehan eylemiştir.

Gazi-i nam-dar Rıfat Paşa merhum ba'dü'l-harbe Dersaadet'e avdetinde padişah-ı kadir-dan hazretleri mefahir-i kavmiyye-i Osmaniyye'nin en büyüklerinden olan şu şanlı müdafaadaki hizmet-i sadakat-karane ve rüviyyet-şiaranesini takdiren misli gayr-ı mesbuk bir suretde kendisini mazhar-ı eltaf ve a'taf buyurmuş ve murassa bir seyf-i kıymet-dar bir kıtada nişan-ı ali-i iftihar ile dost-ı celadet ve sine-i sadakati tezyin olunduktan ve maaş-ı askerisinden başka kayd-ı hayat şartıyla kendilerine yirmi beş bin guruş maaş tahsis buyrulduktan başka dar-ı şura-yı askeri riyasetinin uhdesine tevcihi suretiyle de müşarünileyh nail-i lutf ve atikat-ı seniyye olmuştur.

Kahraman müşarünileyh Rusya imparatoru hazretleri tarafından dahi Rusya devlet-i fahimesinin en büyük nişanlarından olan (seft el kasandranuski) nişanının bir kıta-ı murassa'ası ihda olunmuş ve sair devletleden tarafından dahi kendisine en büyük nişanlar ve madalyalar verilmiştir.

Merhum müşarünileyh ikişer hassa ve dar-i şura riyasetlerinde bulunduktan sonra yetmiş dört senesinde uhdesine rütbe-i samiyye-i müşiri tevcihiyle Yanya vali ve kumandanlığına ve muahharen Tuna ve Silistre valiliğine ve andan sonra da bi'l-icab Kosova'da tahşid eyleyen kuvve-i cesime-i askeriyye münasebetiyle Rumeli ordu-yu hümayunu umum kumandanlığına tayin buyurularak sabık Rumeli kumandanı serdar Ekrem Ömer Paşa'ya halef olmuş ve şu memuriyyet-i fevkaladeleri münasebetiyle kendilerine pek kelli maaş tahsis olunarak Kosova tarafına azimet ve Perişine'de kumandanlık vezafini ifaya beda ve mübaşeret eylemiş ve çok geçmeksizin mevki-i mezkurda yani "Kosova melhame-i kiraları"

namıyla zebanzed ve Osmanlılar'ın şan ve sütununu çar-ı ikdar-ı cihana muvassıl bulunan iki şanlı muharebemizin, meydan-ı vuku'u olup her kabza-ı hak-i pakı nice nice şüheda-yı hamiiyetin hun-ı celadetiyle yoğrulmuş bulunan o şanlı Kosova ovasının kenarında ve cenab-ı hüdavendigar gazinin civar-ı meşhedinde ve terba-ı şerifesi hatiresinde rahmet caneb-ı müteala vedia kılınmıştır. [Rahmetullah teali rahmeten vasıa] 23 cemaziü'levveli 1276 müşarünileyhin haber-i irtihali ve eledd-i macid cenab-ı hilafetpenahi cennetmekan sultan Abdü'l-hamid Han Gazi hazretlerine vasıl olunca ailesi misli na-mesbuk bir surette taltif ve ifrad ailesinin her birine ayrı ayrı büyük maaşlar tahsis buyurulmuştur.

Meclis-i maarif-i askeriyye riyasetiyle mekteb-i harbiyye-i şahane müdiriyyet-i aliyyesine memur buyurulan ferikan-ı kiramdan saadetlü Servet Paşa ve Ereğli kumandanı saadetlü Mazhar Paşa'lar hazeratı ile sıhhiyye dairesi tahrirat müdiri saadetlü Vasıf Bey Efendi hazretleri magfur müşarünileyhin encal-i muhteremesindendir.

İsimsiz

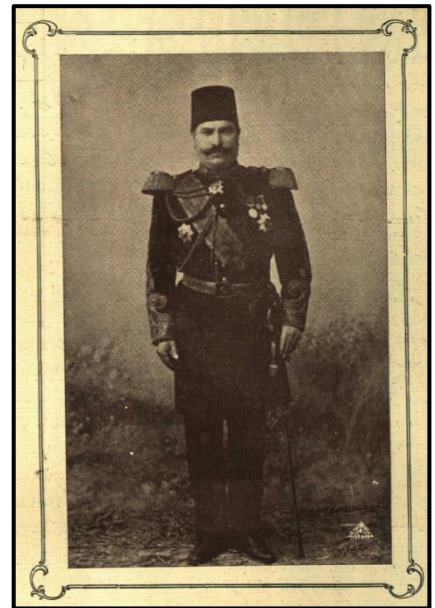
2.4.37. Mehmed Şakir Paşa ²⁶⁴

Resimlerimiz

İşkodra Vali ve Kumandan-ı Cedidi Ferik Saadetlü Mehmed Şakir Paşa Hazretleri

Bin iki yüz yetmiş iki tarihinde Batum'da tevellüd etmiş ve hin-i sabavetinde Dersaadet'e gelerek mekatib-i ibtidaiye ve rüştiyye ve idadiyye ve Harbiyye-i Şahanade tahsil ederek doksan beş senesinde erkan-ı harbiyye yüzbaşılığı rütbesine nail olmuştur.

Mekteb-i harbiyye-i şahaneden neşet ettiği sene Mühendishane-i Berr-i Hümayun riyaziyye ve muahharen fünun-ı askeriyye muallimliğine tayin edilmiş ve bununla beraber o sırada teşkil olan divan-ı mahasebata ilm-i hesab

²⁶⁴ Malûmat, C. 14, No:315, 24 Şaban 1319 / 26 Kasım 1901, s. 1379-1380.

muallimi tayin edilerek iki sene kadar orada ilm-i hesab tedris eylemiştir.

Doksan dokuz senesinde ba'irade-i keramet-i mutade-i hazret-i zıllallahi bir ay ikmal-i tahsil Almanya'ya izam buyrularak orada Alman lisanını tahsil ettikten sonra Almanya'nın hassa süvari birinci Dragon alayına yerleştirilmiş ve orada bir sene kadar kaldıktan sonra Almanya erkan-ı harbiyye-i umumiyye idaresinin evvelen şimendöfer şubesine ve sonra harekat-ı askeriyye şubesine ve daha sonra darü'l-fünun-ı askeriye memur edilmiştir.

Üç yüz beş senesinde uhdesine Erkan-ı Harbiyye mirlevalığı tevcih ve ihsan buyrularak erkan-ı harbiyye-i umumiyye dördüncü şubesi müdiriyyetine ve o sırada mekteb-i harbiye-i şahane erkan-ı harbiyye vezaifi muallimliğine ve üç yüz yedi senesinde hassa ordu-ı hümayunu erkan-ı harbiyye riyasetine tayin edilmiş ve üç yüz sekiz senesinde Petersburg'da in'ikad eden şimendöfer kongresine devlet-i ebed-müded Osmaniyye tarafından memur edilmiştir. Ve üç yüz on bir senesinde uhdesine fariklik rütbe-i refiası tevcih ve ihsan buyrularak yine Ordu-ı Hümayun-ı mezkur Erkan-ı Harbiyyesi riyasetinde ibka edilmiştir. Birinci rütbeden Osmani ve mecidi nişan-ı zişanlarını haiz ve hamil olduğu gibi bu kere murassa mecidi nişan-ı zişanına dahi nail olmuştur. Rusya devletinden birinci rütbe Sent An nişanını ve Almanya devletinden ikinci rütbeden Agl Ruz nişanını hamildir.

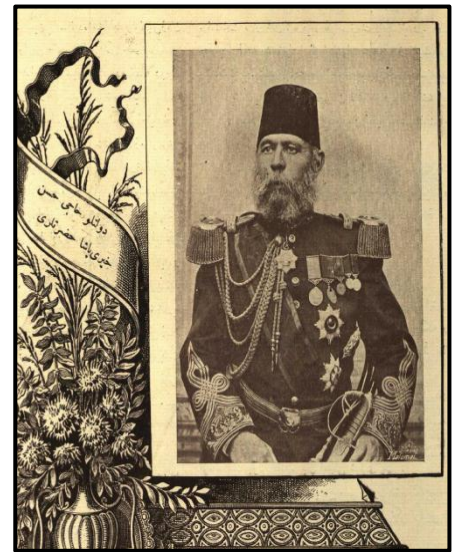
İsimsiz

2.4.38. Hacı Hasan Hayri Paşa ²⁶⁵

Resimlerimiz

Bin iki yüz altmış iki senesi zi'l-kaddesinde tüccardan Hacı Ahmed Efendi salebinden Dersaadet'de tevellüd etmiş, mukaddemat-ı ulumu mekteb-i irfanide tahsil eylemiştir.

Rumi yetmiş sekiz senesinde Mekteb-i İdadi-i Askeri'sinden Mekteb-i Harbiyye-i Şahane'ye nakl etmiş ve seksen üç tarihinde Erkan-ı Harbiyye yüzbaşıyla mektebden neşet

²⁶⁵ *Malûmat*, C. 14, No:329, 3 Zilhicce 1319 / 13 Mart 1902, s. 1653-1654.

ederek evvelen Erkan-1 Harbiyye-i Umumuiyye dairesinde ve müteakiben Teselya Yenişehir'inde mütehaşşid fırka-1 askeriyye erkan-1 harbiyyesinde ve Gulus Limanı'nın muntazam haritasını ahz ve tersime memur erkan-1 harbiyye heyetinde bulunmuştur.

Seksen beşte Erkan-1 Harbiyye kolağası olarak makam-1 vala-1 ser-askeri istihkam ve inşaat dairesine memur olmuştur.

Seksen sekizde Berlin Sefaret-i seniyyesi ateşe-militerliğine ba'tayin bir sene orada ifa-1 hizmet ettikten sonra gözlerine ağrız olan hastalık münasebetiyle Dersaadet'e avdet ve iade-i afiyetle Kapandakik Değirmeni inşaatı fen memurluğuna tayin olunmuştur.

Doksan tarihinde Erkan-1 Harbiyye binbaşılığına ve doksan bir tarihinde kaymakamlığına terfi ve beşinci rütbedem bir kıta nişan-1 zişanıyla taltif buyrulmuş ve muharebe-i zailde Plevne'de bulunarak esna-1 muharebede miralaylığa terfi burularak Dersaadet'e avdetinde yed-i müeyyed cena-1 hilafet-penahi ile seniyye-i sadakatine madalya taliki ve tebdilen dördüncü rütbeden mecidi nişan-1 zişanı inayet ve ihsanı suretleriyle lutfen ve tenezzülen mazhar-1 avatıf seniyye-i padişahi burularak Çatalca'da mütehaşşid Kuvay-1 Askerriyeye Erkan-1 Harbiyyesi riyasetine tayin bulunmuştur.

Doksan altıda Mekke-i mükrreme ve Medine-i münevvere, Taif, Cidde, Yenbaü'l-bahr şehirlerinin ve beyne'l-harameyn tark-1 meşurenin haritalarını tanzim için canib ali-i Hicaz'a izam buyrulan Erkan-1 Harbiyye heyetinde bulunmuştur.

Üç yüz birde Erkan-1 Harbiyye mirlevalığına terfien Kosova'da mütehaşşid kolordu-1 hümayun erkan-1 Harbiyyesi riyasetine ve üç yüz üçte ikinci ordu-1 hümayun Erkan-1 Harbiyye dairesi riyasetine tayin ve üç yüz yedide ikinci rütbeden mecidi nişan-1 zişanıyla taltif buyurulmuştur.

Üç yüz sekizde fariklik rütbe-i refiası tevcih ve ikinci rütbeden Osmani nişanı ihsanıyla Burusa redif kumandanlığına ve üç yüz on senesinde imtiyaz gümüş madalyası ihsanıyla, üçüncü ordu-1 hümayun kumandanlığı vekaletine ve üç yüz on birde Üsküp redif fırkası kumandanlığına ve üç yüz on ikide hudu-1 Yunaniyye'de bulunan nizamiyye altıncı fırka kumandanlığına ve üçyüz on üçte Alasonya ordu-1 hümayunu birinci fırkası kumandanlığına tayin buyurulmuş ve o sene murassa nişan-

1 ali-i Osmani ve evlad ve ahfada müntekil seyf-i celaded ihsanı suretleriyle mazhar taltif-i ali buyrulmuştur.

Üç yüz on dört senesinde Dersaadet'e azimetle birinci rütbeden mecidi nişanı ve altın imtiyaz madalyası ihsanıyla yaveran-ı hazret-i şehyari silk-i celiline idhal buyrularak Bab-ı Vala-ı Seraskeri piyade dairesine ve sene-i mezkure evahirinde üçüncü ordu-ı hümayun birinci farıklığına tayin buyrulmuştur.

Üç yüz on beş senesinde üçüncü ordu-ı hümayun müşirriyeti vekaleti ve bu kere rütbe-i samiyeye-i müşiri tevcih ve ihsanıyla ordu-ı hümayun-ı mezkur müşiriyet-i celilesi uhde-i hasafetine tefviz ve inayet buyrulmuştur.

Cenab-ı Hak veli-nimet-i bi-minnetimiz padişahımız efendimiz hazretlerini kemal-i ahiret ve şevket ve enva-ı muvaffakiyetle serir-i saadet-mesir cenab-ı hilafet-panahilerinde daim ve cümle-i matlub-ı aliyye muvafık surette hüsn-i ifa-ı hidmete muvaffak buyursun. Amin.

İsimsiz

2.4.39. Süleyman Bey²⁶⁶

Resimlerimiz

Süleyman Bey, Ali Kamali Paşa merhumun mahdumu olup 1279 tarihinde Aydın'da tevellüd etmiştir. Tahsil-i ibtidai ve rüşdiyi nezd-i pederde ikmal ile 1295 tarihnde Kuleli Mekteb-i Askerisi'ne dahil ve 1302'de mülazım-ı evvelik rütbesiyle Mühendishane-i Berr-i Hümayun'da sınıfının topçu üçüncüsü olarak diploma alıp Topane-i Amire Fabrikası vesm-i hanesine, biraz sonra makam-ı müşiri yaverliğine tayin buyurulmuştur.

1305'te kolağası olarak Bahr-i

²⁶⁶ Malûmat, C. 14, No:334, 8 Muharrem 1320 / 17 Nisan 1902, s. 1683.

Siyah İstihkam İnşaat Komisyonu azalığına ve bir sene sonra Macar İstihkamu Kumandanlığı vekaletine memur kılınmıştır.

1307 tarihinde sağ kolağalıkla Hassa Ordu-ı Hümayunu toçu birinci alayına 1309'da binbaşılıkla yedinci ordu-ı hümayun topçu alayına ve orada bir buçuk sene kadar ordu-ı hümayun-ı mezkur topçu kumandanlığı vekaletinde isdihtam kılındıktan sonra 1312'de Dersaadet'e avdetle Trablusgarp topçu alayına ve sene-i merkume evahirinde hucud-ı Yunaniyye'de muvakkaten teşkil kılınan cebel-i bataryaları kumandanlığına ve 1313'te dördüncü ordu-ı hümayuna memur buyurularak ordu-ı hümayun-ı mezkur divan-ı harb-i mahsus azalığına ve bir sene sonra on dokuzuncu topçu alayına tayin kılınarak 1314 senesinde Tophane-i Amire Divan-ı Harb-i Daimisi azalığına memur buyurulmuştur.

İsimsiz

2.4.40. Hakkı Paşa²⁶⁷

Resimlerimiz

Müşarünileyh hazretleri yetmiş sekizde Çamaşırcıoğlu rüşdiyyesinden aliyü'l-ali şehadetnamesiyle mekatib-i askeriyyeye nakl ederek seksen üçte erkan-ı harbiyye yüzbaşılığına nail olmuştur. Mektab-i harbiyyede aliyü'l-devam beş sene sınıfının birincisi bulunmuştur seksen dörtte erkan-ı harbiyye-i umumiyeye müdavemet eylemiştir seksen beşte kolağalık rütbesine mazhar olub seksen altıda fırka-ı ihtiyatiyye ile Yemen'e azimet idüb memuriyyet-i müteaddide ile Asir ve Yemen havalisinin kaffe-i cehatını tolaşmıştır. Seksen dokuzda der-i aliyyeye avdet ve erkan-ı harbiyye binbaşılığı rütbesine nailiyyetle doksan ikide Yenipazar fırkasına memur olarak iftihar madalyası ve dördüncü mecidi nişanı ve erkan-ı harbiyye kaymakamlığı rütbesine

²⁶⁷ Malûmat, C. 14, No:334, 8 Muharrem 1320 / 17 Nisan 1902, s. 1684.

nailiyetle mesele-i zaileda bazı mevaki'de bulunmuşdur ba'de Dersaadet'e avdet ve doksan beşde Yenişehir'e azimet idüb bir sene sonra yine Dersaadet'e gelerek doksan altıda ordu-yu hümayuna memur olmuşdur. Bir sene sonra yine Dersaadet'e gelüb miralaylık rütbesiyle becam buyurulmuşdur doksan sekizde dördüncü orduya memur olarak üç yüz beşde piyade sınıfına nakl ile Erzurum redif levasına tayin buyurulmuşdur üç yüz sekizde Horan mutasarrıf ve kumandanlığıyla Dersaadet'e gelerek piyade dairesi reis-i saniliğine nakl-i memuriyyet eylemişdir üç yüz on ikide terfien Bursa redif fırkası kumandanlığına tayin olunub Yunan ilan-ı harbinde fırka ile azimet ederek hitamında beşinci ordu-yu hümayun kumandanlığına dört ay sonra müfettişliğine memur olub üç yüz on altıda müşir vekaletine ve üçyüz on yedi kanun-i sani otuz birinde müşiriyetine tayin buyurulmuşdur memur buyurulduğu ordu-yu hümayunlar devairinde dolaşmadığı bir yer kalmamıştır.

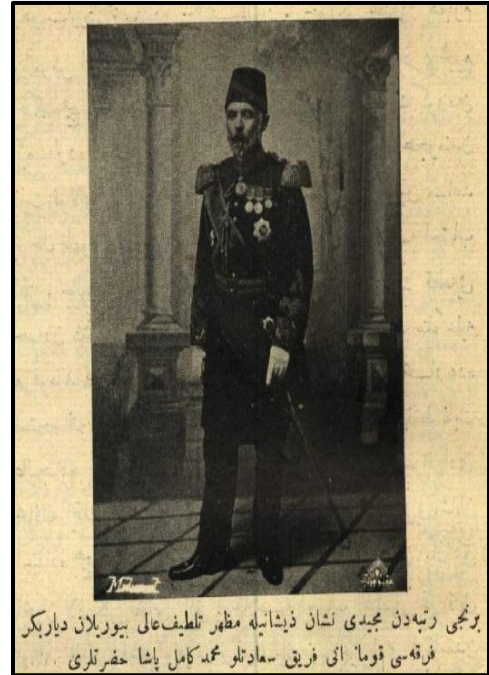
Müşarünileyh hazretleri devlet ve memleketine cidden ibraz-ı sadakat ve hüsn-i hidmet eylemiş asdika-yı müşiran-ı izamdandır.

İsimsiz

2.4.41. Kamil Paşa²⁶⁸

Resimlerimiz

Müşarünileyh Mısır faziletini ihraz eylemiş olan meşhur ve merhum Urfalı Kudsi Efendi'nin hafidi olup Kudsizade familyasıyla marufdur. Müşarünileyh pederinin Bağdat'ta bulunduğu bir sırada Dersaadet'te Mekatib-i Askeriyye'ye kayd ve idhal olunmak üzere vilayet ittihadıyla gönderilmiştir. Dersaadet'te Maçka'da kain Mekteb-i İdadiye-i Şahane'ye kayd ve kabul edilmiştir hatta bu sebebe mübenni idi ki kühyesi tashih olunduğu halde beynü'l-ahvan şöhreti Bağdatlı kalmıştı.

Mektebe kayd olunmakla beraberle geceyi gündüze katıp fevkalade sa'y etmiş ve saye-i seniyyei hazret-i padişahide

²⁶⁸ Malûmat, C. 14, No:339, 28 Safer 1320 / 6 Haziran 1902, s. 1780.

idadiyye ve harbiyyede geçirdiği müddette hüsn-i ahlakın dahi bir noktanın bile vaz ve tahririne mahal ve icab bırakmaksızın tahsili bala kemal Erkan-ı Harbiyye yüzbaşılığı diplomasını almaya muvaffik olup Trabzon'a ve bir iki mah zarfında Batum ordu-ı hümayununa memur buyurulmuştur. Saye-i seniyye-i hazreti padişahide zimmeti olan vezaifi bi'l-ifa beşinci rütbe mecidi nişanıyla mazhar-ı taltif olmuştur müteakiben merhum Cemil Paşa maiyyetiyle Sohum'a ve oradan Edirne'ye sevk olunup Balkan ordu-ı hümayununa ve merhum Ahmed Eyüb Paşa maiyyetine memur olarak orada da rütbesi Erkan-ı Harbiyye kolağalığına ve nişanı dördüncü mecidiyye terfi ve tebdil ile mazhar-ı lütf ve atıfet olmuştur. Mektebde öğrendiği Fransızca lisanına muahharen İngilizce lisanını ilaveye muvaffik olmuştur. Türkçe Arabca esasen lisan-ı maderzadidir.

Dört sene sonra rütbesi Erkan-ı Harbiyye binbaşığına terfi buyurularak Haleb emlak-ı seniyye nezaretine memur olmuştur. Orada ibraz ettiği hidemata mükafeten Erkan-ı Harbiyye kaymakamlığına irtifa ve üç sene kadar ifa-ı vazifeden sonra Dersaadet'e avdetinde Erkan-ı Harbiyye miralaylığıyla fahri yaveran hazret-i padişahi silk-i celiline idhal buyurulub merhum Derviş Paşa'nın taht-ı riyasetindeki komisyon-ı mahsusa aza tayin buyurulmuştur. Bir müddet devamdan sonra Anadolu kaht-ı muamelatını tetkik ve teftiş için tayin buyurulan heyet-i teftişiyeye aza tayin buyurularak iki seneye karib bir müddet Anadolu-ı şahanede ol vechle ifa-ı vazife etmiştir. Üç yüz beş senesinde Erkan-ı Harbiyye mirlevalığına terfi ve irtika etmiştir. Dersaadet'e avdetinin ikinci günü Trablusgarb vilayetine memur buyurulan heyet-i tahkikiyyeye aza tayin olunmakla orduya azimet ve dört beş mah zarfında ikmal-i vazife ile Dersaadet'e avdet olundukta yine merhum müşarünileyh Derviş Paşa'nın taht-ı riyasetinde teşekkül eden komisyon-ı mahsusa memur buyurulmuştur.

Bu esnada haiz olduğu dördüncü mecidi nişanı üçüncüye tebdil olunarak altın ve gümüş imtiyaz madalyası ihsanıyla mazhar-ı atıfet olmuştur. Bundan sonra Trablusgarp Hamas sancağı mutasarrıf ve kumandanlığına tayin buyurularak orada da bir sene ifa-ı hizmet ettikten sonra ab ve havasıyla adem-i imtizacdan dolayı Dersaadet'e avdeti makrun müsaade-i seniyye olmakla avdet ve Erkan-ı Harbiyye-i Umumiyye birinci şubesine memur buyurulmuştur. Orada bir müddet ifa-ı vazife ile meşgul olduğu halde Musul'a memur buyurulan heyet-i tahkikiyyeye aza tayin olunarak avdetinde haiz bulunduğu üçüncü mecidi ikinciye tebdil ve bir müddet sonra ikinci rütbeden Osmani nişan-ı alisiyle mazhar-ı taltif olmuştur ol vechle

Erkan-ı Harbiyye daire-i umumiyyesinde ifa-ı vazifeye devam ve üç yüz on dörtte Erkan-ı Harbiyye birinci şubesi müdürlüğüne memur buyurulmuştur. Sene-i mezkure evahirinde Yemen’de yedinci ordu-ı hümayunu mümhal olan on dördüncü cedide fırkası kumandanlığına tayin buyurulmuş ve kariha-ı ilham seniha-ı hazret-i hilafet penahiden ihsan buyurulan birinci rütbeden mecdi nişan-ı alisiyle taltif buyurulmuştur. Orada üç sene mütemadiyen ifa-i vazife-i mukaddeseyle kemal-i itina ile çalışmış ve bi’l-ahere on beşinci Diyarbekir fırkası kumandanlığına memur buyurulmuştur.

Mehmed Tahir

2.4.42. Ömer Neşet Paşa²⁶⁹

Resimlerimiz

Hudud-ı Yunaniye kumandanı müşir Ömer Neşet Paşa mübtela olduğu hastalıktan rehayab olamayarak Maslıç’te irtihal dar-ı naim eylemiştir. Rahmetullah aliyye rahmeten vasıa

Merhum müşarünileyh rical-i askeriyyemizden en mümtaz ve en güzide bir zat, değerli bir asker idi. Meziyat bir güzide-i askeriyesine inzimam eden fazil-i zatiyyesi ve mekarim-i ahlakı hasebiyle hürmet-i mahsusa kazanmış, askerliğin şeref ve meziyet-i aliyyesini zatında cem ve mürce eylemiş pak-i tıynet hakikaten müftedir bir zat idi. Mütenevvi ve müteaddid memuriyetlerde müktesebat-ı

fenniye ve ilmiyyesini nazariyyat ve ameliyyat ile tatbık ve tevsik eylemiş, bu cihetle vezaif-i memuresinde vukuf-ı tam peyda etmiştir.

²⁶⁹ *Malûmat*, C. 16, No:364, 11 Ramazan 1320 / 12 Aralık 1902, s. 3591-3592.

Hususa hakkında hurşid feyz nazar-ı merahim eser-i padişahi envar-ı reyze meyahat olunca bütün hayat ve hissiyatı uğur-ı meyamin mevful-ı şahanede hüsn-i hizmet ve teyid-i sadakate hasr ve sarf eylemiş idi. Bu gibi rical-i askeriyenin ziya-i ebedisindeki teessüratı ancak merhum müşarünileyhin mefahir-i muvaffakiyat-ı aliyyesini elsine-i ihtiramda yad ve tezkar etmekten mütevellid bir hiss-i tazim tezkın ve telafi edilebilecektir. Müşarünileyh her nerede bulunmuş ise bir kumandana şayan olan asar-ı besaletkarane ve muvaffakiyat-ı ibtisar tamasıyla Osmanlı ordusunun itila-ı sutut ve gene şevketine pek sadıkarane bir surette hizmet etmiş idi. Ezcümle mesai-i memduha-ı hamaset küsteranesi velinimet biminnetimiz hilafetpenah efendimiz hazretlerinin lutfen mazhar-ı takdirat-ı hümayunları olarak avatıf-ı ma'l-inhaye-i mülukaneden uhdesine rütbe-i samiyye-i müşiri tevcih ve ihsan buyrulmuş idi. İşte müşarünileyh sarf-ı sai ve gayreti liyakat ve dirayeti ve şehriyar eşfak ve errahim efendimiz kemal-i sadakatiyle paye-i ali-i müşiriye ahraz eylemiş idi.

Merhum müşarünileyh Dersaadet'te Beşiktaş'ta tevellüd etmiş. Tahsil-i ibtidaiyi ikmal ettikten sonra mekteb-i hariciyei şahane'ye dahil olarak 1180 tarihinde erkan-ı harb yüzbaşılığıyla neşet eylemiş idi.

Muahharen derece derece kat-ı merteb ederek istihkam dairesinde ve piyade dairesi reisliğinde bulunarak ferikliğe terfi etmiş ve Bursa redif-i fırkası kumandanlığına tayin bi'l-yekser Bandırma redif fırkası kumandanlığında da hizmet-i güzidesi sebk etmiş idi.

Bir aralık memuriyet-i mahsusa ile İskenderiye'ye dahi izam kılmış idi. 302 tarihinde hudud-ı Yunaniye'de ikinci fırka kumandanlığında bulunmuş idi.

313 senesinde vukua gelen Yunan muharebesinde fırkasıyla muvakkı harbe memur olarak Teselya ordu-ı hümayunu ikinci fırka kumandanlığına tayin bulunmuş idi. Muharebe esnasında hidemat-ı vakıasına mükafaten taraf-ı eşref hazret-i şehaňahiden murassa bir seyf-i kıymetdar inayet ve ihsan buyrulmuş idi.

Muharebenin hitamından sonra hudud-ı Yunaniye kumandanlığına tayin kılınmış idi. 14 Muharrem 318 tarihinde uhdesine rütbe-i samiyye-i müşiri tevcih

buyrulduğu gibi bundan birkaç ay evvel dahi yaver-i ekremlik uvan-ı mufahharet nişanına nail olmuş idi.²⁷⁰

Bu mülk ve devletin gıpta-nüma-i cihan-ı medeniyyet olacak bir surette ömr-i terakki ve tealisine hemişe hasr ve cevd eden padişah mebrur'ül-asar ve şehenşah meberrat efendimiz hazretlerin efkar-ı hümayunlarını kendilerince destur-ı hat ve hareket ittihaz buyuran Ankara vali-i alışani utufetli cevât bey efendi hazretlerinin himmatkar agahileri eseri olmak üzere Ankara'da inşaatı ikmal edilen ve nami-i hazret-i padişahiye nisbetle tevsimiyle mübahi bulunan ve fenn ve sanatın Türkiyat-ı hayret bahşası sayesinde vücuda getirilen müesser azime miyanında ta'dad olunabilecek bir eser-i ali derecesini kesb eden "hamidiyye sanayi-i makteb" alisinin resm-i güşadı infilak subh said tecelli nüması bütün avalimi garka-ı envâr eden ruz-ı pür-masadet cülus bahir'ül- mufahharette icra edilerek bu vesile-i cemile ile vird-i zeban sadakatnişan alim olan tevafür umur ve afiyet ve iclal ve temadi-i eyyam şefket ve ikbal cenab zillallahî davet-i icabet ayatı ref-i kabulgah hüda-i mestan kılınmasıyla kafe-i hazar-kemal ihlas-ı kulub ile amin-i havan olmuşlardır. Gazetemizde derc ettiğimiz resm-i mezkur mektebin heyet-i talimiyesiyle şakirdanın heyet-i mecmuası irae etmektedir.

Saye-i memuriyyet vaye-i cenab tacdar-ı azamide on altıncı fırka kumandanı yaveran-ı padişahiden ferik muvaffakiyet refik saadetlü Mehmed Kamil Paşa hazretlerinin delalet ve himmeti ve memurin-i mülkiye ve askeriyye ile ve hamiiyyet mindan ahalinin gayret ve Diyarbakir'de cesamet ve metanet-i lazımevi havi olarak inşa ve cülus meyamin-i menus hazret-i hilafetpenahi ruz-ı mesaadet efruzunda resm-i güşadı icra kılınan daire-i askeriyyenin resmi bu nüshamızı tezyin etmiştir.

Böyle metin ve dil-neşin bir ebnie-i cesimenin lâ-akl beş altı bin lira ile meydana geleceği fennen sabit iken bir müddet kalile zarfında hazine-i celileye akçe-i vahide bâr olmaksızın bin iki yüz lira masrafla vücut bulması ve masarif-i inşaiyyenin de eaneten tasviyye olunması müşarünileyh hazretlerinin himmetkar agahileri netice-i mezkuresindendir.

İsimsiz

²⁷⁰ BOA, BEO, 1457.109231 / 1317 Za 14.

2.4.43. Mehmed Tahir Bey ²⁷¹

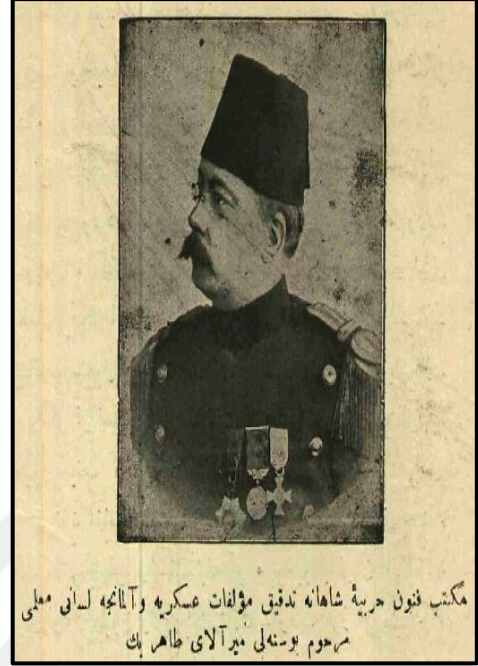
Resimlerimiz

Müellifat-ı güzide-i askeriyye ve asar-ı nefise-i mütercümesiyle maarif-i askeriyyeye hidemat-ı fevkalade ifa eden Tahir Bey ser-amedan-ı muharrirîn-i askeriyyemizden idi. Ziya-ı ebedisi, asar-ı edebiyeye ve askeriyyesiyle tenvir-i vicdan ederek halka-ı tedrisinde ikmal-i malumat eyleyen zabitanı garik-i lecce-i teessüf eylemiştir.

Tahir Bey en-asıl Saraybosnalı olup gayet asil bir familyaya mensubdur. 1273 sene-i hicriyyesinde Bosna'da tevellüd etmiş, malumat-ı evliyyesini Bosna ve Viyana mekatibinde iktisab eyledikten sonra 1288'de İstanbul'a gelerek mekteb-i idadi-i şahaneye dahil olmuş, 1297'de mekteb-i fûnun-ı harbiyye-i şahaneden piyade mülazım saniliği ile neşet ederek Toptaşı rüşdiyye-i askeriyyesi lisan-ı muallimliğine tayin edilmiş ve bir sene sonra Koca Mustafa Paşa rüşdiyye-i askeriyyesine nakl-i memuriyyet etmiştir.

Tahir Bey, muttasıf olduğu zeka ve dirayetin asar-ı harika-nümasını bu seneler esnasında ibraz etmeye başlamıştır. Lisan-ı Osmaniye o derece mükemmel bir surette tahsil eylemiştir ki, el-sine-i ecnebiyyeden nakl ve tercüme eylediği makalat, kari'in-i askeriyye tarafından kemal-i sitayiş ve muhabbetle okunmaya başlamış, bir müddet sonra birbirini müteakib neşr eylediği asar-ı mühimme şöhret-i zatiyyesini bir kat daha ala eylemiştir.

Bu esnalarda Almanya'nın en benam muharririn-i askeriyyesinden General Fon Der Goltz'un mekatib-i askeriyye-i şahanenin tensiki maksadıyla Dersaadet'e celbi üzerine, Tahir Bey'in nazarlarda bir kat daha tebeyyün eden dirayet ve ehliyeti General Fon Der Golts'a muavin sıfatıyla tayin edilmesine medar olmuştur.

²⁷¹ Malûmat, C. 16, No:380, 11 Muharrem 1321 / 9 Nisan 1903, s. 3362-3364.

Tahir Bey Fon Der Golts'un maiyetinde bulunduğu zaman, saltanat-ı seniyye-i Osmaniyye'ye pek ali hizmetler ifa eylemiştir. Müşarünileyh bir taraftan General hazretlerinin şöhret-i edebiyye ve askeriyyesi edebiyat-ı askeriyyede en mühim ve en ali bir mevki ihraz eden asar-ı ber-güzidesini lisan-ı Osmani'ye tercüme etmiş, bir taraftan mekteb-i fûnun-ı harbiyye-i şahanede tedris eylediği Almanca derslerini de hakiki bir şevk ve hevesle takib eylemekten hali kalmamıştır. İşte, her sahifesi harz-ı can edilircesine ezberlenmeye şayan olan "Millet-i Müsellaha" tercümesi, bu zamanın en dilaviz bir semere-i harika-bahşasıdır. Muharrir, büyük bir şöhret-i edebiyyeyi haiz olan bu eserinde ne kadar ince ve ulüvvî fikirler beyan etmiş ise, mütercimi de o efkar-ı aliyyeyi edebiyatımızda en güzel bir numune ıtlakına şayan olacak parlak cümleler, selis ifadelerle tercüme gayret eylemiştir. "Millet-i Müsellaha", Golts'un şöhret-i aliyye-i askeriyyesinin bir pertev-i ziya-feşanı ise, Tahir Bey'in alem-i askeriyyede ihraz eylediği şöhret-i edebiyye ve askeriyyenin de en sermedî bir nüsha-ı kemalat beyanıdır.²⁷²

Tahir Bey, "Millet-i Müsellaha"yı ba-irade-i seniyye-i hazret-i padişahi lisan-ı Osmani'ye tercüme eder etmez meziyyet-i zatiyyesi nezd-i meali vefd cenab-ı padişahiden lütfen takdir buyrularak kitabet daha henüz reside-i hitam olmadan rütbesi bir derece terfi ve yine o sene seniyye-i sadakat-ı defnesi dördüncü rütbeden bir kıta mecidi nişan-ı zîşanıyla da tezyin edildi. Tahir Bey, nail olduğu teatufat cenab-ı padişahiden bir mücessem-i gayret haline gelerek sa'y ve ikdamını bir kat daha tezyid etti. Anı müteakib en sevgili eseri olan "Müellifat-ı Askeriyye Tedkikatı" namındaki eser-i nefisi telif eyledi. Müellif, bu eser-i mühiminde Karun-ı evveliden zamanımıza kadar mevcut muharrirîn-i askeriyyenin müellifat-ı mühimme cesimesini şerh ve tahlil ederek kitaphane-i askeriyyeye tarihî ve edebi bir gencine-i malumat daha ihda eyledi. 1301'de rütbesi kul ağalığa terfi buyruldu. Az bir zaman sonra gümüş imtiyaz madalyasına nail olarak Almanya'da kain mavzer fabrikasına tayin edildi. 1305de Dersaadet'e avdet etti; mekteb-i fûnun-ı harbiyye-i şahanedeki lisan derleriyle memuriyet sabıkasına kemal-i keremi ile devam etmeye başladı. O sene Almanya'daki hidematı nezd-i padişahide lütfen takdir buyrulduğundan rütbesi binbaşılığa terfi edildi.

"Müellifat-ı Askeriyye Tedkikatı" namındaki eseri ise mekatib-i askeriyye-i şahane nezaret-i celilesi canib alisinden de takdir buyrularak eser-i mezkurun

²⁷² BOA, Y..PRK.ASK., 29.14 / 1302 0000.

mekteb-i fûnun-ı harbiyye-i şahane erkan-ı harbiyye sınıflarında tedris edilmesi tensib edildi. Emr-i tedrisi ise Tahir Bey'e havale edildi. Tahir Bey bir taraftan Almanca derslerinin tedrisine, bir taraftan da yorulmak bilmeyen bir faaliyet-i mütemadiye ile "erkan-ı harbiyye vezaiifi", "Almanca kıraat muallimi", "büyük Frederik'in emsal-i hikemiyyesi", "meşhur kumandanlar", "mektebe müteallik letaif" namındaki eserlerinin telif ve tercümesine gayret etti. Bu esnalarda Almanya hükümeti canebinden üçüncü rütbeden Koron Döpros nişanına, 1308'de dördüncü, 1309'da da üçüncü rütbeden Osmani nişan-ı zişanlarına nail oldu.

1310'da rütbesi kaymakamlığa, birkaç sene sonra da miralaylığa terfi edildi. Tahir Bey son seneleri zarfında "Alman lisanında teşekkül-i kelimat", "Almanca teshilü'l-tercüme" ve "Almanca teshil-i tahsil" nam eserlerini mevki-i istifadeye vaz' eyledi. Hayfa ki onu müteakib bir derd-i deva ba-pezir bütün hayatını hizmet-i maarif-i askeriyyeye hasr eden bu vücud-ı faali senelerce balin-i ıztıraba serdi. Fakat Tahir Bey, hastalığı esnasında da çalışmaktan hali kalmadı. En son eseri olmak üzere "hukuk-ı harb"i yazdı ise de eserinin meydan-ı intişara çıktığını göremeden kitab-ı hayatına ebedi bir hatime çekerek müstefiz asarı olanları ebediyen eşk-riz-i teessür eyledi.

Tahir Bey, ser-firazan muharrirîn-i askeriyyemizdendir. İktidar-ı kalemiyyesini yalnız müellifat-ı askeriyye tahririyle isbat etmeyip "bin bir hayal", "amcamın kütübhanesi" ve daha sair asar-ı edebiyye tercümesiyle de bahakk isbat eymiş, bir çok ceraid-i yevmiyye ve üsbü'yye muharrirliklerinde de bulunarak memleketine seyfen ve kalemen ibraz-ı hidemat eylemiştir.

Tahir Bey gayet haluk, mücessem-i zeka ıtlakına şayan bir vücud-ı kamildi. Lisan-ı maderzadı olan Boşnakça ve Türkçe ile Almanca'dan ma-eda, Fransızca'yı gayet selis bir surette telaffuz eder, Sırp ve Bulgarca ile Rusça ve İngilizce de tekellüm eylerdi. Hususiyle Almanca'yı, asar-ı edebiyye tahrir edecek bir iktidar-ı hariku'l-adede tahrir ve tekellüme muktedir idi. Halka-ı tedrisinde bulunan talebelerinin hemen kaffesi, merhumun takdir-i nutuk-anesine meftun olur. Her talebenin fikr ve mizacına göre ettiği tavır ve hareketi bütün kalblerde idi. Bir hiss-i meftuniyyet uyandırarak pek çokları Almanca'yı mahza muallim-i muhteremlerine karşı olan hürmet ve meftuniyyetleri saikasıyla tahsile muvaffik olurlardı. Hiç kimseyi rencide hatır etmezdi. Şefkat ve merhameti, sadakat-i kalbiyyesi, hariku'l-

ade denecek bir raddede idi. Hatta son dem-i hayatında bile, padişah-ı gerdun-ı iktidar ve şehriyar meali-tebar efendimiz hazretlerinin tezayüd-i ömr ve ikbal-i hümayunları duasını vird-i zeban ederek nail olduğu teatufat-ı padişahiye son dakikalarına kadar yad ve tezkar eylemiştir.

Ahmed Refik

Mehmed Tahir Bey

Ümera-yı askeriyemiz içinde fazıl ve dirayeti ve liyakati ile bihakk temiz eden Bosnalı Tahir Bey bilinmeyecek, sevilmeyecek, takdir olunmayacak bir zat değildi. Fakat hayf ki ibarenin sonunda yazılan “değildi!” kelimesi bu zatın dünden beri alem-i faniye veda eylediğini tesri etti. Evet Tahir Bey vefat etti; zaten üç senedir, kendisini tanıyanların, takdir ile sevenlerin, haline agah olup neticesini bekleyenlerin intizarı dün hasıl oldu.

Tahir Bey tahmine göre 1270 tarihlerinde Bosna kıtasının bir kasabasında doğmuş, memleketinde İslavcayı öğrendikten sonra Viyana’ya gönderilerek mübadi-i ulum ile beraber Almanca’yı mükemmelen orada tahsil eylemişti. 1288 tarihlerine doğru Dersaadet’e gelmiş, mekteb-i tıbbiye-i şahaneye kayd ve kabul olunmuş. Bir buçuk, iki yıl sonra hakayık-ı bahire-i İslamiyye ve münafi-i mukaddese-i askeriyeyi takdir ile İslamiyyeti ve hüsn-i niyetini izhar ederek, o zaman leyli bir mekteb-i ibtidai ve rüşdiden ibaret ve İstanbul idadisine bir muharric olan Hasköy’deki muharric mektebine kayd eylemiştir.

Dersaadet idadisi ikinci senesi şakirdanından iken Şam mekteb-i idadisine geçmiş ve işte o tarihte İstanbul’a müteheyyi-i hareket olan şu iki sınıf ve silah arkadaşı Necib Asım, Tahir Bey’in dostu olmuş idi.

1295 senesi mekteb-i idadi-i askerînin dördüncü senesinde Tahir Bey sınıfı ile İstanbul’a nakl eyledi. O sene Tercüman-ı Hakikat’e intisab eyledi. Yani o gazetenin o tarihe kadar Almanca mütercimi olan müteveffa ve aşar-ı memuriyeti ile vilayata gitmesi hasebiyle yerini tuttu. İşte o tarihten üç yıl evveline gelinceye kadar kalemi ile memleketimize, devletimize hizmetinde kusur göstermek şöyle dursun bize hüsn-i misal teşkil eyledi.

1297 senesi mektebden mülazım-ı sanilik ile neşet eden Tahir Bey Fransızca'daki liyakatine mübenni Üsküdar'daki Toptaşı rüşdiyye-i askeriyyesine lisan muallimi tayin olundu. Bir sene sonra Koca Mustafa Paşa rüşdiyye-i askeriyyesinde ayn-ı memuriyyeti haiz olan ve fakat semti o zaman olan Üsküdar'da bulunan rakımü'l-huruf ile memuriyyetini becayiş eyledi. 99 senesi mekatib-i askeriyye-i şahanenin tensikine memur buyrulan Almanya meşahir-i erkan-ı askeriyyesinden Fon Der Golç Paşa'nın hizmet-i saltanat-ı seniyyeye kabulünde tercümanlığına tayin olundu.

Şu tarihe kadar “amcamın kütüphanesi” ve “bin bir hayal” gibi romanlar ve tercümane ufak fıkralar yazan kalem-i deha bir meslek-i müstakime girişmeye başladı.

Tahir Bey'in asar-ı ciddiye ve mühimmesinin ilki Fon Der Golç Paşa'nın “Das Kolk İn Vakn” nam eserini “Millet-i Müsaleha” nam tercümesidir. Şu tercüme-yi okuyanlardan o kitabın Fransızcasını da görüp mukayese edenler Türkçesinin Fransızcasına ne kadar faik olduğunu teslim ederler.

Tahir Bey yine o zaman mekteb-i harbiyye-i şahane programlarına idhal buyrulan Almanca dersine muallim sıfatıyla memur olduğu gibi erkan-ı harbiyye sınıflarına da “tedkik-i müellifat-ı ecnebiyye” tedarisine başlamıştır.

Şunu itiraf etmelidir ki keşfü'z-zünun müellifi Katip Çelebi merhumdan sonra bizde ilm-i fihris ile uğraşanları bilemediğimizden naşi idi ki mevzuatü'l-ulum hakkında yazdığımız ilk makale-i bibliyografya ile adeta ikinci olduk zann olunmuştuk. Meğer Tahir Bey o zaman bizde bu fennin kısm-ı askerisini okutuyor ve yazıyormuş.

İşte Tahir böyle Almanca ve tedkik-i müellifat-ı ecnebiyye tedarisatı ile uğraşırken mizacında olan şu ve hevailiği kendisini bırakmamış idi ki (Plutark)ın meşhur kumandanları tercümesine “mektebe müteallik letaif” tercümesini terfik eylemiş idi. Sarı bıyıklı, iri kemikli, uzun boylu Tahir Bey'in hayat-ı adiyyesi hep letaif ile geçirdi. Zaten bütün ömrü mektepte geçen bu zatın letaifi de bir cild teşkil edebilir. Hemen cenab-ı hakk kendisini lutfuna müstagrık buyursun amin.

Necib Asım

Malûmat Macemua'sına göre 1853 yılları civarında Bosna kıtasının bir kasabasında dünyaya gelen Mehmed Tahir Bey, ilk tahsilini Bosna'da aldıktan sonra Slavca'yı öğrenerek Viyana'ya gönderilmiştir. Bu esnada Almanca diline hakim oldu. Yaklaşık 1871 yıllarında İstanbul'a gelmiş olan Mehmed Tahir'in Harbiye'ye kayıt olup bitirdikten sonra Fransızca ve Almanca dersler verdiği söylenmektedir. Askeri alandaki başarılarının yanı sıra kalemi de kuvvetli olan Mehmed Tahir Bey'in fihrist ve çeviri çalışmalarına rastalamak mümkündür. Bunlardan bazıları Millet Musalehası, Amcamın Kütüphanesi, Bin Bir Hayal, Meşhur Kumandanlar, Tarih-i Fenni Harb'dir. Askeri alandaki başarılarına Harbiye'de Yüzbaşı olarak mezun olduktan sonra Paris'te kaldığı süre boyunca askeri bilgilerini arttırıp, Liva rütbesiyle Ruscuk'ta kolordu komutanlığı yapması, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nde Gazi Osman Paşa'nın Kurmay başkanlığını yapması örnek gösterilebilir.²⁷³ Rusların Plevne kuşatmasını savumakta üstün başarılar sergilemesi sonucunda Mareşallik rütbesine nail olan Mehmed Tahir Bey'in, Alman Fon Der Golç Paşa'nın tercümanlığına tayin edildiği de bilinmektedir. Hatta çeviri çalışmalarından bazıları Golç Paşa'nın eserleridir. Bazı kaynaklarda Mehmed Tahir Bey'in 1905 yılında vefat ettiği yazmaktadır. Fakat Malûmat Mecmuası'nda

“Ümera-yı askeriyyemiz içinde fazıl ve dirayeti ve liyakati ile bihakk temiz eden Bosnalı Tahir Bey bilinmeyecek, sevilmeyecek, takdir olunmayacak bir zat değildi. Fakat hayf ki ibarenin sonunda yazılan “değildi!” kelimesi bu zatın dünden beri alem-i faniye veda eylediğini tesri etti.”

yazısından da anlaşılacağı üzere 1905 tarihinin yanlış olduğunun söyleyebiliriz. Çünkü Mehmed Tahir Paşa Malûmat Mecmua'sının 16. Cildi 380. Sayısında yer almaktadır. Yani bu sayı 9 Nisan 1903'te yayınlanmış ve Mehmed Tahir'in “dünden beri alêmi faniye veda eylediğini” yazmışsa 8 Nisan 1903'te vefat ettiğini söyleyebiliriz.

²⁷³ Niyazi Hüseyin Bahtiyar, *Balkanlar'da Türk Ünlüleri*, Bizim Anayurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 168.

2.4.44. Ferik Bekir Paşa²⁷⁴

Resimlerimiz

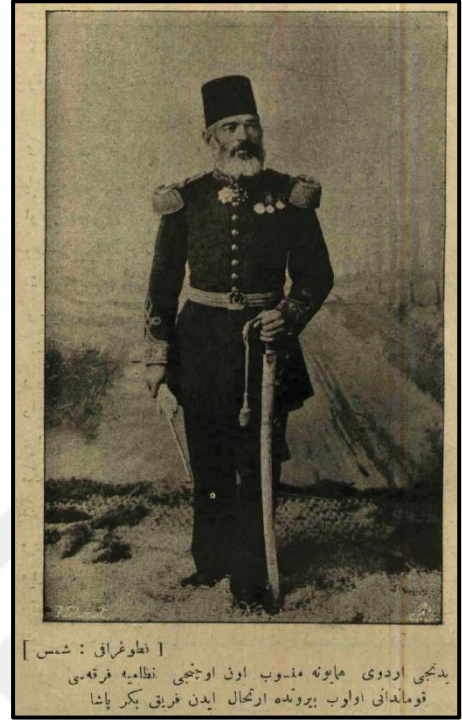
Yedinci ordu-yu hümayuna mensub on üçüncü nizamiye fırkası kumandanı olup ahiren tebdil-i hava için Beyrut'a gitmiş olan Ferik Bekir Paşa müptela olduğu illetten tahlis-i giriban edemeyerek geçen çeharşenbe günü irtihal-i dar-ı beka eylemiştir.

Rahmetullahi aleyhi rahmeten vasiaten

Merhum müşarünileyh gayet mütediyyinbir zat olup din ve devlete ibraz-ı sadakatten bir an geri durmamıştı. Bina-berin vuku-ı vefatı mucib-i teessüftür.

Müşarünileyhın dest-res olduğumuz tercüme-i hali bir vech-i atidir:

Müşarünileyh anasıl Kafkasyalı olup 1264 senesinde tevellüd etmiştir. Pederi İlyas beydir. Muahharen Kafkasya'dan hicretle İslimiye kazasına tabi Kayaburun karyesinde tavattun etmiş idi ba'de Edirne mekteb-i i'da-i askeriyyesine kayd olunmuş ve sonra harbiyye-i şahaneye nakl ederek müddet-i tedrisiyyesini bala kemal 1289 senesi rabiü'l-ahirinde mülazım-ı sanilik rütbesini ihraz ederek ikinci ordu-yu hümayun dördüncü alayının üçüncü taburu ikinci bölüğüne tayin edilmiştir. 1289 saferinde mezkur taburun birinci bölüğüne mülazım-ı evvel olmuş ve 1291 senesi muharreminde mezkur taburun üçüncü bölüğü yüzbaşılığına terfi edilmiştir. 1294 senesi şevvalinde sol kol ağalık rütbesiyle üçüncü ordu-yu hümayun-ı redif sınıf-ı sani dördüncü alayın üçüncü Gümülcine taburuna tayin edilmiştir. Muahharen rütbe-i haliyyesiyle ikinci ordu-yu hümayun yüz on dördüncü alayın birinci Gümülcine taburuna nakl etmiş ve ba'de rütbe-i haliyyesiyle Hicaz'da bulunan ikinci ordu-yu hümayun onuncu alayın birinci taburu kol ağalığına nakl olunmuştur. 1297 senesi rabiü'l-ahirinin ikisinde mensub olduğu alayın üçüncü taburu binbaşılığına terfi edilmiştir. 1303 senesi cemaziü'l-ahiresinde yedinci kolordu-yu hümayuna

[نطوغراق : شمس]
بدیجی اردوی هاپوته مندوب اول اوخجی نظامیه فرقه-ی
قوماندانی اولوب پرونده ارتحال ایدن فریق بکر پاشا

²⁷⁴ Malûmat, C.17, No:390, 29 Rebiülevvel 1321 / 25 Haziran 1903, s. 3522.

mensub elli dördüncü alayın kaymakamlığına tayin edilmiştir. Ba'de İstanbul'a gelmiş ve 1304 senesinde rütbesi miralaylığa terfi olunmuştur. 1301 senesinde ikinci ordu-yu hümayuna mensub olup Edirne'de teşkil olunan nizamiye onuncu alayı miralaylığına tayin edilmiş ve ikinci ordu-yu hümayun merkez kumandanlığı vazifesini de ifa etmiştir. Ba'de Kırk Kilise sancağına gitmiş ve oranın mevki-i kumandanlığını icra etmiştir. 1312 senesinde ikinci ordu-yu hümayun altıncı leva kumandanlığına tayin edilmiştir. 1316 tarihinde feriklik rütbe-i refiasıyla taltif buyurularak yedinci ordu-yu hümayun on üçüncü fırka kumandanlığına tayin edilmiştir. Merhum müşarünileyh birinci rütbeden Osmani ve mecdi nişan-ı ali ve zişanlarını ve altın imtiyaz ile Plevne ve tahlisiyye ve Yunan madalyalarını hamil idi.

İsimsiz

2.5. DİPLOMATLAR

2.5.1. Edvar Blak Bey ²⁷⁵

Cennet-mekan Sultan Mahmud Han-ı sani hazretlerinin ahd-ı hümayunlarında yani, 1832 sene-i miladiyesinde Monitör Ottoman namıyla Fransızca resmi bir gazete tesis olunmuş idi. Ki idare-i tahririyesi Fransa devleti tebasından Mesyö Blak isminde erbab-ı kalem ve-ma'lumattan bir zata tavzif olunmuş idi.

Bu Mesyö Blak, Fransa'da onaltıncı Lui'nin müdafasını deruhte eden meşhur avukatlardan yine bu isimde bir zatın oğlu idi ki, müehhiran Fransa'dan tebeda mecbur olmuş olan pederiyle beraber ine memalik-i Osmaniyye hicretle İzmir'de ihtiyar-ı ikamet eylemişti. İşte, müteveffa Edvar Blak Bey zikr olunan Monitör Ottoman Gazetesi müdürünün mahdumu ve Mesyö Blak'ın hafadıdır.

Blak Bey müşarünileyh Sultan Mahmud Han-ı sâni hazretlerinin kese-i inayetlerinden tahsis buyurdıkları maaş ile Paris'te meşhur "Sen Bareb" mektebinde

²⁷⁵ *Malûmat*, C. 1, No:5, 11 Muharrem 1313 / 4 Temmuz 1895, s. 115-116.

tahsil-i ulum etmekle hitam-ı müddet-i tahsilinden sonra sayesinde iktisab-ı ni'am-ı maneviye eylediği devletin hidmatına hasr-ı vücud eylemişti.

Çünkü Blak Bey neslen Fransız olmakla beraber memâlik-i Osmaniyede doğmuş ve zaten memleketiyle kat-ı alaka etmiş bir zatın sülbünden geldiği cihetle kendisi gerek viladet ve gerek tabiyet ve hizmet itibariyle Osmanlı bulunmuştur.

1285 sene-i hicriyesinde yani Valid-Macid cenab-ı padişahı Abdülmecid Han Hazretlerinin evail-i saltanatında onsekiz yaşında olduğu halde bin kuruş maaş ile liman odası tercümanlığına tayin olunmuştur. Dört sene sonra, yani 1262'de nim resmi olarak tesis olunan (Kurye de Kostantinepolis) gazetesi muharrirliğine taraf-ı Bab-îâlden iki bin beş yüz kuruş maaşla memur edilmekle, o günden itibaren meslek-i pedere yani neşriyata başlamış ve yedi sene mezkur gazetenin riyaset-i tahririyesinde bulunduktan sonra 1269'da üçbin kuruş maaş ile Paris seferat-i seniyesi maiyetine ateşe tayin olunmuştur. İşte, gazetecilikte dıblomatlığa, tabir-i ahirle umumiyetten hususiyete tahvil-i meslek eden bu zat bir sene sonra beşbin kuruş maaşla sefaret-i müşarünileyh baş kitabetine ve yedi sene sonra 1277'de Napoli şebenderliğine tayin olunmuştur. Memuriyet-i mezkureyi beş sene hüsnü ifa ile mezunen dersaadete avdetinde ve 1283 senesinde birinci defa olarak tesis olunan Vaşinton sefaret-i seniyesine yirmibeşbin kuruş maaş tahsis ve rütbe-i ula sınıf-ı sanisi tevcihiyle memur buyrulmuş ve müehhıran 88 senesi evailinde maaşları üçyüz liraya iblağ olmuştur. Yedi sene inıtidad eden müddet-i sefaretinde devlet-i müctemi'a ve devlet-i Osmaniye arasında öteden beri caygir olan muhadenet ve müsaletetin takviyesine ve ticaret-i Osmaniye'nin kıta'-i mezkurede tevsi' ve terakkisine himmed etmiştir.

Sefaret-i müşarünileyhten infisalinde sonra iki buçuk sene mağzul kalarak 93'te bir müddet matbuat müdürlüğüne ve yine o sene şûra-yı devlete memur olmuş ve 95 senesinde on bin kuruş maaş ile altıncı daire-i belediye riyasetine tayin buyrularak 308 senesine kadar oniki sene memuriyet-i mezkurede ibraz-ı müessir-i ehliyetiyle hususat-ı belediyeye ait pek çok ıslahat ve tezyinata muvaffak olmuştur. Sene-i mezkure zarfında Bükreş sefaret-i seniyesine memur buyrularak bilahare, oranın havasıyla imticaz edememekliğinde dersaadete avdet ve tekrar altıncı daire-i belediye müdiyetine tayin buyrulmuşlar ve vücutlarına arız olan hastalığın tedavisi

zamanında berâ-yı tebdil-i hava büyük adada buldukları halde edilen tedabir ve tedavi kargir-i teesirbahş olamayarak evvelki gün saat üçte vefat eylemiştir.

Müşarünileyh Fransızca'dan mâada İngiliz, İtalyan lisanlarında dahi iktidar-ı tahrir ile maaruf idi.

Müşarünileyh 1302 senesi Şaban'ının üçüncü günü rütbey-i balayı ve üç yüz üç (303) senesi Zilkadesinin ikinci günü birinci mecdi ve 307 senesi Rebiül evvelinin on altıncı günü birinci Osmani nişan-ı zişanlarıyla imtiyaz-ı nişan Türüğ efşanlarıyla gümüş madalyasını ihraz eylemiş olduğu gibi düvel-i ecnebiyeden Almanya, Avusturya, İspanya, İtalya, Portekiz, İsveç, Norveç düvelleriyle düvel-i sairenin rütbe-i muhtelifeden nişanlarını hâmil idi.

1248 sene-i hicriyesi Şabanının yirmibeşinci günü cennet-mekan Sultan Mahmud Han'-ı sani hazretleri tarafından Blak Beyin pederine hizmeti hasenesine mükâfeten bir kıtayı murassa nişan-ı iftihar ihsan buyrulmuştur ki, müehhiran nişân-ı âli-i mezkurun pederinden intikal suretiyle müşarünileyh tarafından talikinemüsade-i seniye-i hazreti padişahı şerafsanî olmuş idi.

Blak Bey gayet zeki ve fünün-ı siyasiye ve mülkiyede vukuf-ı külli ile mümtaz bir zat idi. Hizmeti saltanat-ı seniye tarih-i duhulleri olan 58 senesinde beri buldukları maruriyetlerin kafesinde ibraz-ı ehliyet ve raviyet etmiş ve hiçbir vakit, hiçbir suretle kisve-i haysiyet ve istikametlerini lekedat etmemiştir. Müşarünileyh hoşsohbet ve sahib-i irfan ve zerafet ve bahusus bezm-i ülfetine dahil olan ehlibası indinde vücudu pek ziyade haiz kıymet idi.

Vefatı mucib-i tessüf olmakla aile-i kederdidesini taziye ederiz.

İsimsiz

1800'lü yılların ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'nde mühim görevlerde bulunan Blak'lar ailesinin en önemlilerinden olan Edward Blak Bey, Alexandre Blak'ın oğludur. Monitör Ottaman gazetesinin imtiyaz sahibi olan baba Blak, Osmanlı Devleti'nin sadık devlet adamları arasında bulunmuş ve 1836 yılında Malta'da vefat etmiştir. Onun ölümü üzerine çocukları ve karısına Babıali sahip çıkmış anneye toptan para verilerek iki erkek çocuğuna da aylık bağlanmıştır. Büyük oğul olan Edward Blak, Osmanlı Devleti'nin yardımıyla tahsilini Paris'te Saint Barbe kolejinde tamamlayarak, 1842'de tekar Osmanlı Devleti'ne geri dönmüştür.

İngilizce, İtalyanca ve Fransızca biliyor olması sebebiyle ilk olarak Tercüme Odası'nda görev alan Edward Blak, daha sonra İstanbul limanı yönetiminde görev almıştır. 1845 yılında babasının mesleği olan gazeteciliğe yönelse de²⁷⁶, 1849 yılında Osmanlı'nın Paris elçiliği teklifini kabul ederek Fransa'ya gitmiştir. 1853'te Paris'te birinci katip olan Edward Blak, Kırım savaşı sırasında Osmanlı Devleti için Avrupa bankalarından alınacak borç işini başarıyla tamamladıktan sonra Osmanlı diplomatları arasında ünü artmıştır. 1856 Torino Elçiliği Başkatipliği, 1860 Napoli konsoloslukunda görev alan Blak Bey, 1867'de Washington elçiliği görevini üstlenmiştir. Amerika'da meydana gelen ihtiyaç dışı silahların Osmanlı Devleti'ne satılması için devreye girip bu işi başarıyla tamamlayınca ödül olarak rütbesi Ulâ sınıfına yükseltilen Edward Blak Bey, 1873 yılının Ağustos ayında Washington'da geri çağrılıp, Matbat Dairesi müdürlüğüne atanmıştır.²⁷⁷ 1876 Şurayı devlet üyesi, başkent belediye dairesi reisi olduktan kısa süre sonra Bükreş elçiliğine atanan Blak Bey, Malûmat Mecmuası'nın belirttiği üzere oranın havasına alışamayı geri dönmek istemiştir. Yeniden altıncı daire reisi görevlisi olarak tayin edilmiştir. 4 Temmuz 1895 yılında saat üçte Büyükkada'da hayatını kaybetmiştir.

2.5.2. Kostaki Paşa²⁷⁸

Resimlerimiz

Ahıran saltanat-ı seniyenin sefaretine tayin buyrulmuş olan ayandan devletli Kostaki Paşa Hazretleri dirayet ve ehliyet ve liyakatlarıyla müşar-ı be'l-benan olmuş vüzera-yı devlettendir. Vaktiyle mahkeme-i temyiz azalığında ba'de mahkeme-i temyiz baş müdde-i umumiliğine ve memuriyet-i mahsusa ile Sisam'da bulunmuş ve Girit valiliğinde bulunup infisaliğinden beri hiçbir memuriyete tayin olmamışken birinci defa

²⁷⁶ Edward Blak'a ticaret ile ilgili bir gazete çıkarması için müsaade verildiği halde işe başlama ruhsatı verilmediğinden ilgili ilmühaberin verilmesine dair. Bkz. BOA, HR.MKT., 3.30 / 1260 Ra 23.

²⁷⁷ Orhan Koloğlu, "Avrupa'ya Karşı Osmanlı'yı Müdafaa Eden Avrupalı Blak Bey", *Popüler Tarih*, S.1., Haziran 2000, s.44-47.

²⁷⁸ *Malûmat*, C. 2, No:25, 25 Cemaziyelahir 1313 / 13 Aralık 1895, s. 556.

olmak üzere meslek-i siyasete dahil olmuştur. Mişarünileyh memuriyet-i mutenabahada mazhar-ı muvaffakiyet olacağı memul-ı kavidir. Kendileri Türkçe, Rumca ve Fransızca tekellüm ve kitabet ettikleri gibi, İngilizceye dahi vukufı vardı. Bu husus kavanine şiddeti intisapları meşhurdur. Rütbe-i samiye-i vüzeratı 1304 senesi 27 Rebi'ül-evvellinde ihraz eylemiştir. Sinni altmışa raside olmuştur.

Mehmed Tahir

İstanbul'da 1807 yılında dünyaya gelen Kostaki Paşa'nın tam adı Kostaki Musurus'tur. Girit asıllı bir Rum aileden gelme olmasına rağmen ırk farklılığını aşabilmiş Tanzimat diplomatlarından. 1856 yılında büyükelçiliğe ve 1867 yılında vezir payesine yükselebilen ilk gayrimüslim devlet adamıdır. 1840-1848 yılları arasında Yunanistan'da ilk Osmanlı temsilcisi olarak görev almış ve orada uğradığı suikast sonucu sakat kalmıştır. Macar Mültecileri sorununun patlak verdiği esnada Viyana'da elçi olan Kostaki Paşa, 1851'de Londra elçiliğiyle görevlendirilip²⁷⁹ 1885'e kadar bu görevde kalmıştır.²⁸⁰ Dante'nin İlahi Komedyası'nı Yunancaya tercüme etmiştir. 1891 yılında hayatını kaybeden Kostaki Paşa, Osmanlı diplomatlarının en meşhurları arasındadır.

2.5.3. Niyazi Beyefendi²⁸¹

Teracim-i Ahval

Ruscuk eşrafından merhum Hacı Mehmed Ali Ağa'nın oğludur. 1265 sene-i hicriyyesinde Ruscuk'da tevellüd etmiştir. Mekteb-i rüşdi şهادetnamesini aldıktan sonra 1279 tarihinde mülga Tuna vilayeti aklamına devamı başlamış ve 1281 tarihinde mektubi kalemine çerağ buyrulmuştur. Doksan dört tarihine kadar mezkur kaleme ifa-i memuriyyet ve Bulgaristan'ın teşkilinden sonra emlakını satmak için sekiz sene Ruscuk'da ikamet etmiştir. Bu ikamet esnasında hükümet-i seniyyeye ibraz eylediği hidematına mükafaten uhdesinde rütbe-i saniyye sınıf-ı mütamayizi tevcih ve ihsan dördüncü ve üçüncü mecdi ve üçüncü Osmani nişan-ı zişanlarıyla taltif buyrulmuştur.

²⁷⁹ Mehmet Paşa'nın başka bir göreve tayini sebebiyle, Kostaki Musurus'un Londra'ya sefir tayin edildiğine dair fermanın sureti için bkz. BOA, HR.SFR.3..., 10.104 / 1850 12 06.

²⁸⁰ Sinan Kunalp, "Bir Osmanlı Diplomatı Kostaki Musurus Paşa", *Belleten*, C.34, S. 135., Ekim 1970, s. 421-437.

²⁸¹ *Malûmat*, C. 2, No:44, 12 Safer 1314 / 23 Temmuz 1896, s. 983-984.

1302 senesi eylülü gayesinde Ruscuk'dan hicret ve mufarakatla Sivas'a azimet ve orada müddet-i ikametini umur-ı ticarete hasr ile emrar eylemiş ve rütbe-i evveli sınıf-ı sanisiyle bekam buyrulmuştur.

Ahval-i mahalliyyeye olan vukuf ve malumatına ve hidemat-ı mesbuke-i sadıkasına mübenni 1311 senesi kanun-ı evvelinde Bulgaristan komiserliği baş kitabetine ve 1312 senesi martında uhdesine rütbe-i evveli sınıf-ı evveli tevcihiyle Bulgaristan komiserliğine nasb ve tayin ve müteakiben birinci mecdi nişan-ı zışanıyla seniyye-i ubdiyyet ve sadakati tezyin buyrulmuştur.

Niyazi Bey Efendi Hazretleri haluk, mütevazı, kerimü't-tab' bir zat-ı sütude sıfat olup fitratında merkez asar-ı irfan ve daniş icabınca natıkıyyeti mesail-i siyasiyyede haiz olduğu kudret ve kifayeti ile devlet ve memleketine isbat-ı asar-kâr-ı aşınayı etmekte bulunmuş saibü'l-tedbir, nafizü'l-kelem bir Osmanlı diplomatıdır.

İsimsiz

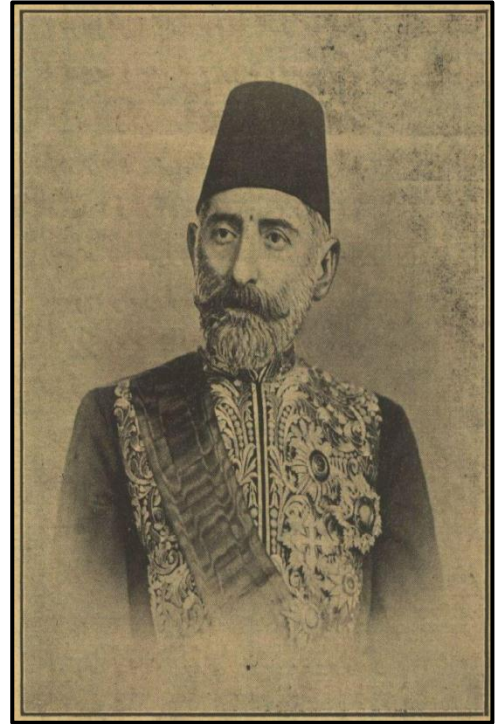
2.5.4. Turhan Paşa ²⁸²

Resimlerimiz

Geçen nüshamızda bir kıt'a tasvir-i alîleri derc olunan şura-i devlet-i mülkiye daire-i celilesi aza-i kiramında devletli Turhan Paşa hazretlerinin tercüme-i halleri bu kere elde edilmekle bir vech-i atî derc sahife-i iftihar olunur.

Müşarünileyh hazretleri bin iki yüz altmış iki sene-i hicriyesinde Tırhala şehrinde tevellüd etmişlerdir.

Yanya medreselerinde Arabi ve Farsi ve yine şehir-i mezkurda Zosizme nam Rum kilisesinde fûnun-ı lazıme-yi tahsil ederek şehadatname aldıktan ve Berlin'de hukuk ve ulum-ı siyasiyeyi muallim-i mahsusdan ayrıca tahsil eyledikten sonra

²⁸² *Malûmat*, C. 3, No:70, 16 Ramazan 1314 / 18 Şubat 1897, s.446-447.

1282’de yirmi yaşında olduğu halde mülazımatla Bab-ı Ali tercüme odasına dahil olmuştur.

1284’te Petersburg safaret-i seniyyesi ikinci kitabetine, 1287’de sefaret-i müşarünileyhe başkitabetine tayin buyrularak üç sene sonra yani 1290’da Berlin sefaret-i seniyyesi baş kitabetine nakl-i memuriyet ve sefaret-i müşarülileyhe de birkaç kereler ve son defasında yedi ay müddet maslahatgüzarlık memuriyetini icra etmişlerdir.

1292 senesi haziranının onunda Viyana sefaret-i seniyyesi maslahatgüzarlığına bi’t-tayin yirmi teşrin-i evvele kadar ifa-i vazife ile 93’te Roma sefaret-i seniyyesine memur ve 1292’de münfasıl olmuştur.

1297’de Teke sancağı ve 1302’de Urfa sancağı mutasarrıflıkları ve 1302 senesinde Madrid sefaret-i seniyyesi uhdelere tefviz buyrulmuştur. Madrid’de buldukları halde Portekiz kralı müteveffa Don Lui’nin irtihali münasebetiyle saferet-i fevkalade ile Lizbon’a gönderilmiştir.

1309 tarihinde Paris’te içtima eden sahih konferansa başmurahhas tayin olunup sene-i merkume şehir-i şevvali şerifinin üçünde Madrid safaret-i seniyyesi kemâ-kân uhdelerinde kalmak üzere Paris sefaret-i seniyyesi vekaletine tayin buyrularak vekalet-i müşarülileyhi ifa için Paris’e azimet etmek üzere iken 1310’da rütbe-i vüzeratla Girit vilayeti vali vekaletine tayin buyrulmuş ve 1310’da infisal etmiştir. 1311 nisanında da vilayat-ı şahanenenin ahval-i haziresini tahkik ve teftiş için Bab-ı Ali’de teşkil olunan komisyon riyasetine tayin bulunmuştur. Müşarünileyh hazretleri bundan sonra 1312 zi’l-haccesinde hariciye nezaret-i celilesine tayin ve dört ay sonra infisal ikinci defa olarak Girit vilayet-i celilesine memur buyrulmuşlar idi.

Müşarünileyhin hamil oldukları nişanlar bir vech-i atîdir:

Birinci rütbeden nişan-ı alî Osmani

Birinci rütbeden nişan-ı zişân-ı mecdî

İtalya’nın birinci Sen Moris

Portekiz’in birinci konsisbon

İspanya’nın birinci İzabel

Almaya’nın ikinci Agl ruj

2.5.5. Şerif Paşa²⁸³

Resimlerimiz

Saltanat-ı seniyyenin İstokholm sefir-i cedidi yaveran-ı hazret-i şehenşahiden ferik saadetlü Şerif Paşa hazretleri hala şurayı devlet reisi devletlü Mehmed Said Paşa hazretlerinin sulbundan bin iki yüz seksen iki sene-i hicriyyesinde Üsküdar'da kadem-nihade-i alem şuhud olmuştur. Mukaddemat-ı ulum-ı diniyye ve ibtidaiyyeyi hususi muallimleri bulunan merhum Muallim Naci Efendi'den tederrüs ve telakki ve ba'de mekteb-i sultaniye duhul eylemişlerdir.

Mekteb-i mezkurda tahsil ettikten sonra ikmal-i müktesebat-ı ilmiyye zımında bin iki yüz doksan altı sene-i rumiyyesinde Paris'e etmişler ve bir iki sene tahsilden sonra rütbe-i saniyye sınıf-ı mütemayiz ile Paris sefaret-i seniyyesi ikinci kitabetine tayin buyurulmuşlardır.

Kitabet-i mezkurede beş altı sene bulunduktan ve ifa-yı hidemata muvaffik olduktan sonra Paris'de "Sen Sir" mekteb-i harbiyyesine girmiş ve mekteb-i mezkurda müddet-i mahdude-i tahsiliyye ba'dü'l-ikmal diploma ahzına nailiyyetle silk-i celil-i askerîye dahil olmuşlardır.

Bu sırada yaveran-ı hazret-i padişahi silk-i celiline kabul buyurulmuş ve bir müddet sonra bir vekil-i sefaret-i seniyyesi ataşe militerliğine memur ve burada üç sene bulunduktan sonra Paris sefaret-i seniyyesi ataşe militerliğine tahvil-i

²⁸³ *Malûmat*, C. 6, No:136, 19 Muharrem 1315 / 20 Haziran 1897, s. 334-335.

memuriyyet ve Paris’de dahi birkaç seneler hüsn-i ifa-yı vazifeye muvaffik olduktan sonra Dersaadet’e avdet eylemişlerdir.

Avrupa eazım-ı hükumdarından ekserisinin nişanlarını haiz ve hamil bulunmaktadırlar.

İzmirden: M. Emin

1865 Üsküdar’da dünyaya gelen, asıl adı Mehmet Şerif Paşa olan bu zatın, babası Osmanlı Devleti’nin Tanzimat Döneminde önemli görevlerde bulunan Said Paşa’dır. Eğitime İstanbul’da başlayan Şerif Paşa Fransa’da devam etmiş ve Fransa’nın önemli akademilerinden olan Saint Cyr askeri akademisini bitirmiştir. İlk memuriyeti hariciye kalemi ile başlayan Şerif Paşa, Paris sefaretine görevlendirilip, bu görevi sırasında mirlivalık rütbesine uygun görülmüştür. Paris’te usulsüz senet alışverişi yaptığı gerekçesiyle padişah tarafından uyarılır ve bunun askerliğe yakışmayacağı söylenir.²⁸⁴ Paris sefaretinin ardından Stokholm’e sefir rütbesiyle tayin edilen Şerif Paşa, aslında hürriyet fikirlerini taşıdığı gerekçesiyle II. Abdülhamid tarafından İstanbul’dan uzak tutulmak istenmiştir. Stockholm Sefiri olarak görevlendirdikten sonra, bu görevini sürdürdüğü esnada Jön Türklerle iyi ilişkiler kurup II. Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Pangaltı Şubesi Reisliği’ne getirilmiştir.²⁸⁵ Daha aktif ve etkin bir rol üstlenmek istese de bu isteğine cevap bulamayan Şerif Paşa’nın, 31 Mart Hadisesi’nden sonra Yıldız Sarayı’nda, Cemiyet hakkındaki jurnallerine rastlanır. Bu iki durumun onun Cemiyet’ten ayrılmasına ve önemli bir muhalefet odağı haline gelmesine yol açmıştır. I. Dünya Savaşı’ndan sonra Paris Barış Konferansı’na Kürtleri temsilen delege sıfatıyla katılıp, burada Ermeni Nubar ile görüşmesi tepki çeken Şerif Paşa’nın, Kürt halkı tarafından protesto edilmesi kaçınılmaz olur. Baskılar neticesinde delegelikten istifa ettikten sonra, bu onun son siyasi hareketi olmuştur.

²⁸⁴ BOA, Y.PRK.BŞK., 41/66.

²⁸⁵ Rohat Alakom, “Bir Esrar Perdesinin Aralanması, Kürt Şerif Paşa’nın Ölüm Tarihi”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, sayı 162, Haziran 1997, s.4.

2.5.6. Artur Rafaof Bey²⁸⁶

Resimlerimiz

(resmi geçen nüshamızdadır)

9 kanun-i sani sene 1856 tarihinde Berlin’de tevellüd edip Kolnsburg ve İstirasburg ve İnsbrok’ta ilm-i hukuk ile ilm-i serveti tahsil ettikten sonra 1878 senesinde Kolonya şehrinde mülazımlık imtihanını vermiş, bu sıfatla Koplens ve Petsdam ve Berlin’de ifa-yı hizmet etmiştir. 1883 tarihinde muavin tayin olunmak için son imtihanını vermiş ve müteakiben bir memuriyete girmeyip 1884 senesi şubatına kadar memalik-i ecnebiyyede seyahat ettikten sonra tarih-i mezkurda Berlin hariciyye nezaretine celb edilmiş ve 1885 senesi evahirinde Dersaadet’teki Almanya

baş konsoloshanesine birinci şebender vekili tayin olunarak devlet-i aliyye ile akd edilen ticaret muahedesi mezkuratına iştirak eylemiştir. Sene-i atıyye evahirinde nakl-i memuriyyet edip şehr-i mezkurda 1891 senesi ibtidasına kadar şebenderlik memuriyyetiyle istihdam olunduktan sonra yine Berlin’e celb edilmiştir. Sene-i mezkure son baharında Tuna muhtelit komisyonuna Almanya tarafından vekil ve Klas’da dahi Almanya şebenderi tayin olunmuşdur 1893 senesi Temmuzunda tekrar Berlin’e celb olunarak sefaret müsteşarı unvanıyla hariciyye nezaretinde müşavir tayin edilmiş ve Almanya’nın memalik-i Osmaniyye ve Rusya ve İtalya ve memalik-i şarkiyye ile cereyan eden münasebat ve muamelat-ı ticariyyesi memuriyyet-i mahsusasıyla dahi mükellef bulunmuş idi 1897 senesinde müşavir-i has unvanını ihraz ederek sene-i mezkurede devlet-i aliyyenin umur-ı maliyyesi müşavirliğine tayin olundu canib-i seniyyü’l-cevaib hazret-i padişahiden müşarünileyhin uhdesine rütbe-i bala tevcih ve ibraz ettiği asar-ı liyakat ve rüviyyete mükafaten birinci rütbeden nişan-ı zişan mecidi ihsan buyurulmuşdur.

İsimsiz

²⁸⁶ *Malûmat*, C. 7, No:160, 10 Receb 1316 / 24 Kasım 1898, s. 811-812.

2.6. EDEBİYATÇILAR

2.6.1. İbrahim Hakkı Bey²⁸⁷

Teracim-i Ahval

Bakıyyetü'l -saf zi-şeref itlakına asar-ı münevvere-yi üstadanesiyle ihraz-ı liyakat etmiş olan şair nef'i-beyan İbrahim Hakkı Bey geçenlerde azim-i gülşen-saray-ı ebedi olmuştur. Müşarünileyh vüzera-yı saltanat-ı seniyyeden Misori muhafızı esbak İsmail Paşa merhumun necl-i necibi olup 1238 senesinde tezyin-i kehvare-yi vücud eylemiş ve hîn-i vefatında yetmiş üç, yetmiş dört yaşlarında bulunmuştur.

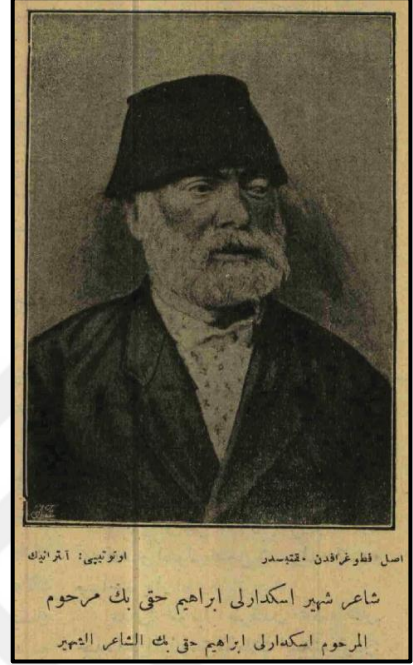
Tercüme-i hal hususisine dair malumatımız mefkud ise de 1292'de tab' olunan divanının hatimesinde 1258'de Misori'den Dersaadet'e gelerek bir sene sonra hazine-yi evkaf-ı hümayun muhasebe kalemine ve 1267'de hazine-yi müşarünileyha mektubu odasına müdavemet ve on sekiz sene inhiraf-ı mizac ile mütegayyir kalmış iken iade-yi afiyyetle yine tanzim-i fesaide rağbet ettiği mündericidir.

Hakkı Bey şairiyyet nokta-i nazarından muhakeme edilecek olursa tarz-ı Nefi'ye salik olduğu vehleten mütebadir-i hatır olur. Hatta sadr-ı esbak merhum Musatafa Reşid Paşa hakkında söylediği kaside-yi mîmiyyedir:

“Sani-yi z'i-yi revmim ki liderler tahsin
Kuvvet-i tab'ımı bi'l-cümle esatiz-i be-nam”

Beytiyle sildirmiş ve yazdığı kasaidin cümlesinde za'iyi taklid etmiş olmakla bizce Nef'i mektebi salikinden idi demekten ma-eda bir hüsn-i tefsir bulunamaz.

Divan-ı matbu'ı elli iki elli üç sahifelik bir risaleden ibarettir. Fakat Cevdet karihasına nişan olacak pek çok asarı muhtevi olup şive-i kadim şiirimizin hemen en

²⁸⁷ Malûmat, C. 1, No:13, 30 Rebiülevvel 1313 / 20 Eylül 1895, s. 259-261.

son denecek numunelerini havidir. Hitabatı bütün esnadının tavr-ı tebliğini taklidden ibarettir. Aralarında bir fark var ise o dahi Nefi'yi okuyanların daha ziyade hakim'ül-faz ve meani olduğunu teslim edecekleridir. Bununla beraber Hakkı Bey suver-i tasviriyede muhteri add edilemez. Güya bir meşk-i nazm almış gibi her kasidesi hem-arazdır. Tasfıratında bizce esatirden add edilecek nikâti elde bırakmamış ve mübalağatında yine hocasının eserine tebaiyet ederek mesela Ali Paşa'ya söylediği kaside-i lamiyyede:

Lütfuna pervin kemin bir hoşa
Hürremin cûduna ne çarh-ı berin bir mikyâl
Veyahud yine o kasidede:
Çehre-perdâz mahal olsa eğer tedbiri
Ola nûr-ı seherin deycûr-ı leyâl
Mürç urur lalenin ağzında dem-feyz mesih
Uğrasa gülşene ger şemme-i halkıyla şimâl
Bulsa tâb-ı zuafa kuvve-i kehrin bir mevr
savlet-i gerdumu iderdi pâmâl

Ve Şervanizade merhumun tebrik-i sadaretine yazdığı kasidede:

Olsa nazarımın pür-neva-fürüz teellûf lahzada
Reşk-i mihr ü mah olurlar idi asar-ı celal
Ve kaside-i haiyyesinde:
Ol şehensah-ı diyar-ı mekremet kim yaraşur
Cilvegahında olursa mihranur hakir ah
Ol mualla-ı mesned ol keyvan-ı serir cah kim
Bâr-ı eclaliyle olmuş kadd-ı gerdun...

İsimsiz

Aslen Mora'lı olan İbrahim Bey şiirlerinde hakkı mahlasını kullanır. İsmail Hakkı paşa'nın oğludur ve Gelibolu'da ilk eğitimini aldıktan sonra İstanbul'a dönmüş, önce Babı Defteri Harameyn'de muhasebe kalemi olarak, sonra Evkaf Nezareti Mektubi Kalemi memuru olarak görev almıştır. Belli bir müddet Defteri Hakani Kalemine devam ettiyse de görevi bırakmak zorunda kalmıştır.²⁸⁸ 1854

²⁸⁸ Bu görevleri sırasında aşırı çalışması sonucu zihin yorgunluğu hastalığına yakalanıp, 1854-1865 yılları arasında rahatsızlığı devam ederken, bir süre sonra sağlığına kavuşarak kendisine bağlanan

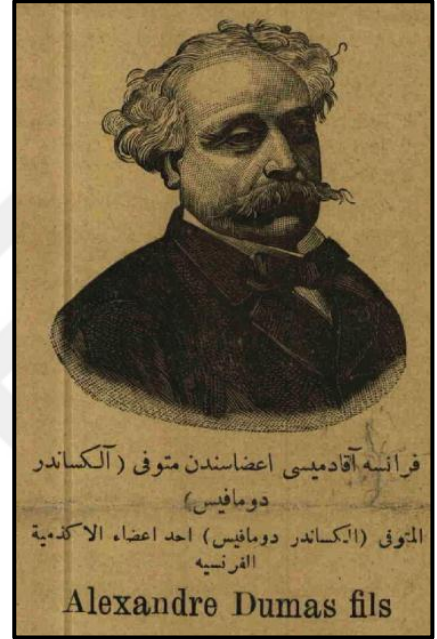
yılında vefat eden İbrahim Hakkı Bey, dil ve üslup açısından Tanzimat şairlerinin en önde gelen isimlerindendir. Malûmat Mecmuası'nın da belirtip örneklendirdiği üzere, Nefî'yi örnek almış ve taklit etmiştir.

2.6.2. Aleksandr Dumafis ²⁸⁹

Teracim-i Ahval

Tessüf i Azim

Bu hafta zarfında alem-i edep ve irfanda bir avaz-ı matem aks-endaz-ı teessüf oldu. Cihan-ı marifet beradiyat-ı kamilin ziyainden gamnak olarak sahaif-i matbuata ebediyen payidar olacak makalat ve beyanat-ı müellime görüldü. Bu kadar teesürleri, teessüfleri, teellümleri husule getiren Fransa üdeba-yı meşhuresinden ve encümen-i danış azasından Aleksandr Dumazade'nin hatm-ı kitab-ı hayat eylediğindedir. Mişarünileyh, vücuda getirdiği asar-ı bedie-i edebiyesi ile dünyanın nam-ı muhteremini i'la etmiş ve zatına mahsus olmak üzere her yerde bir hiss-i ihtiram

uyandırmıştır. La dame o Kamelya, Bir Kadının Hikayesi, İncili Hanım kariin-i osmaniyeyi müstefit eylemiştir. Vefatı Fransaca bais-i kader-i bi-payan olduğu gibi bütün muhibban-ı edebce dahi mucib-i teessüf-i bi şumar olmuştur. Tercüme-i haline dair destres olduğumuz ma'lumat ber veche derc ve tezyin olunur.

Aleksandr Duma, 1870 senesi Kanun-ı sanisinin beşinci günü vefat etmiş ve şöhreti afakgir olmuş olan yüzlerce eser sahibi Aleksandr Duma'nın mahdumudur. Kendisi Dumaper yani peder Duma ve mahdumu dahi Dumafis yani Dumazade ismiyle maruf olmuştur. Aleksandr Dumafis, 1824 sene-i miladiyesi Temmuz'un yirmi sekizinci günü Paris'te tevellüt etmiştir.

1000 kuruş maaşla emekli oldu ve bundan sonra hayatını Üsküdar Çamlıca'daki evinde geçirdi. Asîr'in fethine dair kaleme aldığı kaside Abdurrahman Sâmî Paşa'nın aracılığı ile Sultan Abdülaziz'e takdim edilince kendisine 10.000 kuruş câize verilerek maaşına da 600 kuruş zam yapıldı. Hayatının son yıllarına doğru sol gözü görmez oldu. Bkz. M. Serhan Tayşi, "Hakkı Bey (Üsküdarlı)", *DİA*, C.15., İSAM, İstanbul 1997, s.208.

²⁸⁹ *Malûmat*, C. 1, No:24, 18 Cemaziyelahir 1313 / 6 Aralık 1895, s. 530.

Evvela Gubu, ba'de Kolej-i Sorbon mekteblerine duhul ederek mükemmel surrette tahsilini bil'â-kemal pek erken vakitte rahle-i tedrisattan çekilip a-lem-i tahrir ve te'lifte ârz-ı vucut etmiştir. Bu genç muharririn gösterdiği cevdet-i kerih ve metanet-i fikriyye koca koca edip ve âlimleri daha o vakit mütehayyir etmiştir. Onaltı yaşında iken manzum olarak tahrir ve neşr etmiş olduğu “Hatiat-ı Şebabet” isimdeki eseri nazımının kudretli edebiyesini herkese teslim ettirmiştir. Pederiyle beraber Afrife ve İspanya'ya seyahat ederek avde tinde dahi “Dört Kadın İle Bir Papağanın Sergüzeşti” namıyla müzhik bir eser daha neşr etmiştir. Bundan sonra Aleksandır Dumafis, pederinin mesleğini takibe karar vererek dünyayı, cemiyet-i beşeriyeyi perde-i hasenat ve mağzumiyet altında gizlenen seyyiat ve cinayeti hasılı alem-i insaniyeti tetkike başlamış ve bu babda yazdığı romanlarla derhal şöhreti şayi olmuştur. Bir taraftan kendisi roman yazmakta devam eylediği gibi, diğer taraftan dahi asar-ı matbuası peyderpey elsine-i ecnebiyeye tercüme edilmekte idi. Bu esnada neşr olunan asar-ı La Dame O Kamelya, Bir kadının Hikayesi, Duyan Dulis, İncili Hanım, Yirmi Yaşında Hayat, isimdeki romanlarıdır. Aynı zamanda muharrir-i şehir roman tarzında yazmış olduğu eserlerini bilahare piyes haline ifrağ etmekte idi ki bu suretle dahi âsârı bir letafet-i nevin ile sahne-i temaşaya vaz' olunarak muharririn kudret-i edebiyesi ve tahayyülesine herkes hayran olmakta idi. Ba'de meydan-ı mabuata çıkan “Para Meselesi”, “Veled-i tabii”, “Dami Mont” isimierindeki asarı her biri yüz defadan ziyade oynanmıştır. Bundan sonra yazdığı Perperudig nam piyesleri garazkaranının ta'n ve tarizine hedef olduğundan Aleksandır Dumafis bir müddet tiyatrolardan çekilmeye mecbur oldu. Aradan bir mürurundan sonra Mesyö Jirardan tarafından yazılan “Bir Kadının Mücezâtı” isimdeki piyese Dumafis'in muavenet-i kalemiyede bulunması bu esere büyük bir şöhret te'min eyledi. Bundan sonra Dumafis, Eluiz Paranga ismiyle diğer bir tiyatro kaleme aldı ve bu eser ilk defa müellifin ismini havi olmaksızın ve ba'de Mesyö Duran-ten nafimüstearıyla neşr olundu. Bu kitab, muharririne pek büyük bir şöhret bahşeyledi. Dumafis, tekrar tiyatroya devama başladı. 1868'de tiyatrolarının kafesini havi bir mecmua neşr olundu.

1870'te, pederinin son dakikalarında hazır bulundu. Birkaç ay sonra tekrar kaleme sarılarak, Bir Velime Vizitisi, La Prensés jürej, O mei'e Fam, Lafamdo kulud Mesyö Alfons, Enransere piyeslerini neşr eyledi.

Bundan sonraki on sene zarfında mütemadiyen ekseriyesi roman ve bazıları komedy olmak üzere tiyatro yazmakta devam ederek danişef, La Kontes Romani, Lomari Donetuval, Jozef Balsame, Fransilon, Atala Facialarını neşr eyledi.

1874 senesinde Mesyö Aleksandır Dumafis Fransa akademisine aza intihab olunarak bir kat daha kadri teali etti. Bundan başka zimmeten dahi akademinin kaffe-i umuruna direktör nasb edildi.

Dumafi''in sair romanları dahi bunlardır: Sezarın, Lo Doktor servan Antotin, Tiristan Loro, Üç Kutlu Adam, Revnan, Lorejan Möstal, Hikayat, Sofi Perintan, Gümüş Kutu, Afer kılemenso, Terez, bunlardan mâada dahi gazetelere vermiş olduğu edebî ve ahlakî birçok makalat ve asan vardır ki cümlesi birer cilde derc ve neşr olunmuşlardır. Bunlardan maada gazetelere vermiş olduğu edebi ve ahlaki birçok makalât ve a-sârı dahi vardır ki cümlesi bir cilde dere ve neşr olunmamıştır.

Aleksandır Dumafis defaatle facia muharrirleri cemiyetine reis intihab edilmiş ise de istifa etmiştir. 1887'de legion Donör nişanının ofisiye ve 1888'de Komondor rütbesiyle taltif edilmiş idi. Dumafis'i. Dumaper'e tercih edenler pek çoktur. Müşarünileyh hin-i vefatında yetmiş bir yaşında idi.

İsimsiz

Alexandre Dumas'ın oğlu olan Dumafis, 28 Temmuz 1824 yılında Paris'te doğmuştur. Dumas'ın gayrimeşru oğlu olduğu sanılan bu zatın annesi, Catherine Labay adında bir kadındır. 1831 yılında babası tarafından resmi olarak kabul edilen Dumafis, iyi bir eğitim almıştır. Eğitim hayatını okuma-yazma alışkanlığı ve sevgisi sebebiyle bıraktığı zannedilen Dumafis'in, 1844 yılında babasının yaşadığı Saint Germin en-Laye şehrine gidip orada yaşamaya başladığı ve Marie Duplessis adında bir kadınla tanışıp "Kamelyalı Kadın" adlı eserini ondan ilhamlanarak yazdığı söylenmektedir. Birçok evlilik yapan Dumafis, şiir ve romanın yanısıra piyes yazmaya eğilimli bir edebiyatçıydı. 1852 yılına kadar toplam 12 eser yazan Dumafis, 71 yaşında Kasım 1895'te vefat etmiştir. Bir Kadının Hikayesi, Kamelyalı Kadın, İncili Hanım, Yirmi Yaşında Hayat gibi birçok esere sahip olan Dumafis'in Malûmat Mecmuasına göre, babasından daha fazla tercih edildiği yönünde iddiası bulunmaktadır.

2.6.3. Mehmet Ziver Bey ²⁹⁰

Resimlerimiz

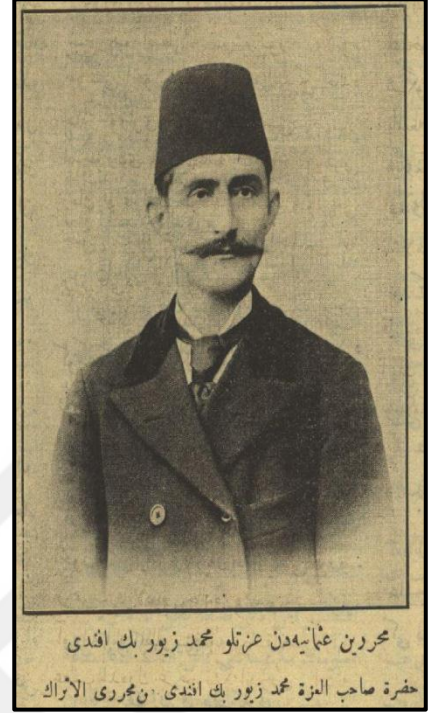
An-ı asl Midilli'de tevellüd etmiş ve şehrimiz mekatib-i aliyyesinden mekteb-i feyz-i mekseb-i sultanide ikmal-i tahsil eylemiştir.

Bu kadarını kafi görürüz; zira Ziver Bey'in asar-ı edebiyesini mutalaa eyleyenler yahud kendini muharrirlik nokta-ı nazarından tanıyanlar neşriyat-ı kalemiyyeleri hakkında bir ümid-i kavi taşıyabilirler.

Sevgili muharririmizi henüz otuz yaşında tahmin ederiz. Bu ise büyük bir tesellidir ki matbuat-ı osmaniyyemize şimdiye kadar yadigar ettikleri asar-ı kıymetdarı üdeba veli edecek bir zaman saadet-i nişana maliktirler.

Edebiyyat tarihiyye, siyasiyyeyi bir şi'r gibi tasvir eyler. Bu meyl-i mergubuna o yoldaki tarihleri hemen bürhandır.

Yine şayan-ı dikkat ve imtisaldır ki Ziver Bey en ziyade maarif-i edebiyemize hizmet etmek arzusunda oldukları için can-siparane ifa eyledikleri hizmet-i resmiyyeleri de maarif müdiriyyetlerine münhasır bulunmuştur.

İsimsiz

²⁹⁰ Malûmat, C. 3, No:68, 2 Ramazan 1314 / 4 Şubat 1897, s. 401-402.

2.6.4. Emile Zola²⁹¹

Bütün akvam-ı mütemeddine edebiyatında tesirât-ı azimesi görülmüş üdebâyı hazıradan biri ve belki birincisi Emile Zola'dır. Ben bizzat Zola hakkında bir takdirde bulunamayacak kadar sahib-i acz olduğum gibi yine zannederim ki Zola ve akranı misilli esatize-i edep hakkında beyan-ı mütela'a etmekten tevakki ile had-naşinaslık etmemek evvela ve bu yolda takdiratı münekkidin-i muktedire-i garbiyeye terk ile ol emirde Zola'yı ve eserini kariin-i Osmaniyyeye bildirmek, ancak ondan sonra eser ve sahib-i eser hakkındaki itirazat ve tenkidatı mücmelen arz ve beyan etmek daha münasibtir.

“On Dokuzuncu Asrın Tarih-i Edebiyatı” serlevhası tahtında tertip ve tahrir ettiğim eser-i hakirde görülecektir ki Fransa edebiyatının milel-i saire edebiyatı üzerine tesir-i azimi olmuş ve bu tesirat rneyanında Emile Zola'nın eseri mühim bir nokta işgal etmiştir. İtalya'da, Belçika'da, Rusya'da İspanya'da Zolanın tesiri en ziyade görülüyor. Ma'ruzât ve ik'amından iş bu milletlerin kafe-i üdebâsı münhasıran Zola'nın tarz-ı tahririni, mesleğini kabul etmiş gibi bir hükm-i batıl çıkıyorsa teessüf ederim. Şunu arz etmek isterim ki zevk-aşına-yı edep olanlar içinde bu müsellemdir.

Rusya, İtalya, İspanya, Belçika üdebası haiz oldukları derece-i mükemmeliyete vasıl olmak için Zola'dan da istiane etmiş, istifaze etmiş. O eserlerde edebiyat-ı milliyelerine nafi olacak şeyler bulmuşlardır.

Şüphesizdir ki Zola'nın kabil-i itiraz cihetleri, belki noksanları vardır. Lakin, yalnız bir iki noksanı ve bazı kere de garazgiranın itiraz ve tenkidatını nazar-ı dikkate alarak Zola'yı reddedivermeyi bizler için azim-i nakabil-i ta'mir bir hata görüyorum.

²⁹¹ *Malûmat*, C. 3, No:70, 16 Ramazan 1314 / 18 Şubat 1897, s. 433-434.

Acizlerinde bir iktidar-ı ciddiye olmuş olsa ve Zola hakkında bir mütala-la'a-yı edebiye etmeğlim kabil bulunsa idi, zannederim ki Emille Zola'yı tarif ve takdir için yine Zola'nın Guy De Mapusand hakkındaki bir mütala'asını tekrar eder idim.

Zola, Guy De Mapusant'ın üslup ve mesleğini izah ve takdir için demiştir ki “Edebiyatı tahdit etmek caiz olamaz. Edebiyatta ifrat ve mübalağa, hayal ve tasavvur tarafgiranını da kabul ve tecviz etmelidir. Lakin ben öyle hissediyorum ki bunlar bir dakikalık sefahat-i fikriye, bir lahzacık hazz-ı edebiden ibaret kalır ve nasıl ki insan, kendini bıktırıp usanmadan besleyen adi ekmeye avdet ederse edebiyatta da dönüp dolaşılır, bittabi sade, açık yazanlara avdet edilir. “Pek iyi hatırımdadır. Zola'nın Laser'i saha-ara-yı intişar olduğu zaman, henüz mektepde bulunuyordum. Rüfekadan biri, bilmem nerden bu eser hakkında bazı itirazat ve tenkidatı işitmiş, eseri edinmiş idi. Birlikte mütala'a ettik. Doğrusunu söylemeli ya hiçbir şey anlamadık, hiç bir neziyet göremedik. Çünkü, Zola kimdir? Mesleği nedir? Eser ne nokta-i nazardan yazılmıştır? Hangi cihetten istifade olunur, bilmiyorduk. O vakitler biz dahi Zola hakkında zebanzet olan “formül” hükmüne geçmiş birtakım mütala'atı benimseyerek ma'lumat-fürüşluk etmekten geri durmuyorduk.

Zola'nın mahiyet-i hakkiyesini, mesleğini ikimizde birçok seneler sonra tekarrüz eyleyerek edebiyat-ı osmaniyemizin bais-i iftiharını olan birkaç nur-ı seyyitgan-ı üdebanın Zola'dan vesair esatize-üdeba-yı garbiyeden ne derecelerde istifade etmiş olduklarını ve bu tesirin edebiyatımızda âsar-ı edebiye-i ahiremizde ve cedidemizde ne hoş bir tarzda ayan olduğunu sırası düştükçe birbirimize ihtardan geri kalmamış idik.

Ben eminim ki mesela, Uşakîzade Halid Ziya Beyefendi, Zola'yı vesairüdebâ-yı garbîyeyi mükemmel en tetkik ve tettebbu' etmemiş olsa üslubunda bu metanet-i efkar, bu ciddiyet ve tabilik bulunmaz idi.

Hatta bana öyle geliyor ki Halid Ziya Beyefendi edebiyat-ı osmaniyemizin iftihar ettiği muktadir, yalnız Zola'yı tetkik etmekle iktifa etmemiştir. En güzel eserlerinin kendi hatt-ı edebisi için lisanımıza nakl etmiş, en tabi, en parlak tasvirâtını şöylece defterinin bir köşesine kaydedivermiş. Bilahare onların lisanımızın, adatımızın icabât-ı mukteziyatıyla telif etmiş. Ona göre ta'dil etmiş. Bunu da hayal-hanesinin bir köşesine nakşedivermiştir. O derece ki eserlerinde fikir ve hayali hayretlerde bırakan o vüs'at-ı tefekkür, o ceyadet-i kariha hep bu

tetkiklerin, bu tettebuların neticeleri olsa gerektir. El hasıl Halid Ziya Beyefendi'de Ernest Kenan'ların, Jan'ların, Zola'ların, Konkur'ların bilhassa Konkur'ların, ve Gustav Flober'in biraz da Pol Porje'lerin ve pek az da soylu Prodon'ların, Guy De Mapusant'ın tesiri görülür. Hatta kendilerini bildiği halde diyebilirim ki Udeb-yı osmaniye içinde bu ta'dat ettiğim esatize-i Udebâyı Halid Ziya Bey kadar nükemmel tetkik etmiş, tettebbu etmiş, anlayabilmiş ve herbirinden kabil olduğu kadar lisanımızın, adatımızın mütehammil olduğu kadar istifade etmiş hemen yok gibidir.

Halid Ziya Beyefendi çok kişinin, alel husus bu acizin taktir edemeyeceği, anlayamacağı, beyan-ı mütalaa edemeyeceği derecede muktedir, mütettebbi-i âli bir muharrirdir. İşte anıncündür ki Zola hakkında bir arzı-yı marifetperveriye tebaen yazmak istediğim bir makalede, o makalenin, o tetkikin edebiyat-ı osmaniyemize memul olan faide ve hidmetini irae için Zola'dan ve akranından hissemend-i edep olmak cidden istifade etmiş ve o hisse-i irfanı ve o istifade-i hakikiyeyi kemal ile eserlerinde izhar etmiş, ispat etmiş bir Osmanlı muharririni burhan-ı müddea olarak azr etmekten, alkışlamaktan, taktire çabalamaktan bir türlü kendimi alamadı. Ümid ederim ki Halid Ziya Beyefendi hadnaşinaslığımı, evet taktir etmek gibi cüretimi müsamahakarâne bir nazar ile telakki ederler.

İkinci Kısım²⁹²

Nitekim, T.Fikret Beyefendi'nin o hissi nevaz, o ruhlu, o pürrikkat, o nezahet-i eş'ar-ı latifesinde de ben zannedirim ki Fransuva Kope'nin tesiri görülmektedir.

Cenap Şebabettin Beyefendi'ye gelince, bilmem niçin eş'arını her okuduğumda anı-yı edibimizin pek revnaklı, pek metin olacağına, edebiyat-ı osmaniyemizin de akvam-ı mütemeddine edebiyatı meyanında bir mevki-i mü'tena ihrazına namzet olduğuna bir kanaat-ı ciddiye-i kalbiye hasıl ederim. Kendilerinin daha hiçbir şiirini okumadım ki, kendimce, cüz'i bir kusur lüzumsuz itina lar his ve sem'i incitecek derecede yeni terkipler, yeni kelimeler bulabilmek kabil olsun. Bununla beraber lisan-ı şiiri o derece yeni, modern, o derece lisanımızın, kalp ve fikrimizin alışmadığı surette hayaller, tasavvurlar, teşbihlerle malamal ki insan bunlara vahle-i ulâda mutlaka itiraz etmek, yabancı durmak lazım geleceğini, hiç olmazsa elfazın ahenk ve şaşasına kapılmayarak mahiyet-i hakkiyesini tetkik ve tayine ibtidar etmek icab

²⁹² *Malûmat*, C. 3, No:71, 23 Ramazan 1314 / 25 Şubat 1897, s. 459-461.

edeceğini düşündüğü halde bu eş'ar-ı güzün üzerinden öyle bir nefha-i deha geçiniyor, bu ebyât-ı latifenin tahtında öyle bir ruh-a ulvi bulunur ki bila ihtiyar karin o ruhun, o dehanın mağlub-ı ulviyeti, meshur-ı letafeti olarak o umman-ı pürteheyyüc-i şiir içinde müstağrak vecd olup kalıyor. Artık birşey düşünemiyor, bir kusur bulamıyor. O tesir-i dahiyanümanın zebunu, tekrar ediyorum meshur-ı hayranı oluveriyor.

Şüphe etmem ki Cenap Şebabettin Beyefendi de şiirde bu derece mükemmeliyete, bu mertebe-i nezahet ve nezaket-i ifade ile beraber en ufak şiirlerin de bile fhuhtefi olan felsefe-i anvikeye vasıl olabilmek için, Fransa edebiyatından iktibas-ı erivâr etmiştir. Kendileri de Zola'yı, Konkur'lan, Pol Porjeleri, Gustav Flober'leri daha birçok, birçoklarını tettebbu' ve tetkik etmişler, anlamışlar, istifade edeceği kadar etmişler. Bilahare sevk-i tabiyyet ve dehalarıyla kendilerine bir meslek-i mahsus tayin etmişler. Eş'arımızda bir tarz-ı nevküşade vücûda getirmişlerdir. Bilmem, yanılıyor muyum? Cenap Şehabettin Beyefendi de mesela, Pol Warlen'i, Ogüst Durşen'i, Moris Bareres'i Dewilesis Y.Henri'yi, Graf'ı, Pol Adan'ı, Matrilink'i bilhassa tetkik ve tettebbu etmiş şiirimizde o yolda bir tahavvül, bir tebeddül vücûda getirmeyi maksat-ı edebi ittihaz etmiştir.

Bendenize gelince, şu sözlerden maksadım, iş bu üdeba-yı mümtaze-i hakikiyeyi medh ve takdire cüret olmayıp, çünkü kendileri varest-i meth ve şitayiş ve azade-i takdirdirler, fikri mahsusumuzun ve esas hizmetimizin isabet ve ciddiyetine kani olmak isteyenlere ve bu gibi tetkikattan edebiyat-ı osmaniyemizce bir faide memul olmadığını iddia edenlere karşı bu zevat-ı muktedireyi bir cevab-ı müskit, bir bürhan-ı kat'i olmak üzere ibraz etmek olduğu cihetle kendilerinden esas maddeye temas edilecek derecede bahs ile iktifa edilmiştir.

Yoksa herbirilerinin mahiyet-i ciddiye-i edebiyelerine dair buçuk bir fikir itası lazım gelse ve o iktidarda acizlerinde mevcut olmuş olsa birçok sahifelerle bile her biri hakkında hissettiği hayret ve iftihar ile ve gurur ile nümtezic-i hürmet ve takdirimi ihsas etmek kabil olmayacağını herkesten evvel kendim ikrar ederim. Binanaleyh, edebiyat-a osmaniyemizde naçizane bir hizmet olduğuna kanaat-ı kamile hasıl ederek bu defa da Zola'dan ve eserinden bahse ibtidar eyledim.

Mesyö Zola Paris'te Sen Jozef sokağının on numaralı hanesinde 1840 senesi nisanının ikinci günü tevellüt etmiştir. Validesi Emil Oper, Fransız ise de pederi

İtalyalı bir mühendis olup mesleğinde temeyyüz ve tefeyyüt etmiş ve birçok asar-ı fenniye telif etmiştir ki “ilm-i tesviye-i arz” namındaki eseri üzerine Padu akademisine aza tayin edilmek şerefine azhar olmuştur.

Marsilya şehrinde yeni bir köprü inşasını tasavvur etmiş iken bu arzusunu kuvveden fiile çıkarmaya bazı esbaptan dolayı muvaffak olamayarak Eks şehrinde “Zola Kanalı” tesmiye edilen o dilâra kanalı inşaya ibzal-ı mesayi etmiştir ki o zamana kadar gayr-i münbit ve kuruluk bir halde kalan civar arazisi o sayede bir feyz ve bereket oluvermiştir. Venedik’te tevellüt eden Fransuva Zola, 1847 senesi Marsilya’da irtihal etmiştir.

Eks şehrinde Nötradam mekteb-ı iptidaiyesine müdavemet ettikten sonra, Emile Zola 12 yaşında iken “Kolej De Kùs”e girmeye muvaffak olmuştur. İşte, bu mektepte Zola tamam beş sene kalmıştır. Bu esnada henüz müsveddesini muhafaza ettiği bir hikaye-i tarihiyye ile Mubassır-ı eddandik serlevhalı bir komedyâ kaleme almış olduğunu bilhassa beyan etmek icab eder.

1858 tarihinde validesinden birkaç gün sonra Paris’e”muvasalatla Emile Zola familyasının ehibba-yı kadiminden bir zat tarafından “Ekol nomrel” direktörü Mesyö Desire Nisarlı’a tavsiye edilmiş ve bu sayede leyl-i mekatib-i âliyeden birine meccanen yerleştirilmiş idi. Zola’nın dahil olduğu mekteb-i leylî “Sen lui” mektebi olup oradaki muallimini meyanında bilahere enstitüye aza tayin edilen Mesyö Lavesseur bulunmuş ve Zola’nın edebiyat derslerine ait bir vazifesini mütala’a ettiği sırada bu eserinde münceli olan iktidar ve mahiyetti hakikiyye nazar-ı dikkatini celb ederek Zola’nın ilerde pek büyük bir edip olacağını ta o zaman keşf etmiş ve kendisine tebşir etmiştir.

Bu “vazifenin” mevzu’u bervech-i ati imiş. “Ama Milton’ nun Küçük Kerimesi harip çaldığı sırada büyük kızına bir eser imla etmekle meşgul bulunuyor bunu tasvir edeniz.”

Bu taktirata rağmen yine Emile Zola mateessüf namı hatırda kalmayan bir mümeyyiz tarafından kendisine edebiyat dersinde sırf kıymet taktir edilmesinden nâşi huruç imtihanlarında muvaffak olamamış ve şehadetnamesini ahz edememiştir.

1860 senesi evailinde Emile Zola, sen Lui mektebini terk ederek Rue dela Doune’de vaki doklarda altmış frank maaş ile istihdam edilmeye başlamıştır. Burada

işler can ve takat gelmeyecek derecede çok ve muz'îç olmasından naşi, Zola sefaleti tercih ederek iki ay sonra bu vazifeyi terk edip Doklardan çıkmıştır.

Filhakika, sefalet kendine muntazır imiş gibi bu hareketi müteakip Zola pek çok sıkıntılara düşer olmuş, birçok zaman kaldırım kaldırım dolaşarak kendine bir iş bulmaya çabalamış ve ekser iştihası kadar ta'am etmeye muvaffak olamayarak bir teng-i maişet içinde puyan olup durmuştur.

Mamafih, bu müddet zarfında birçok ebyat karalamış, birçok eserler tasar, hikayeler yazmış muvaffakiyetsizliklere, tereddütlere düşer olmuş, fakat ısrar ve sebat ederek nevmi olmamış ve "Ninone Hikayeleri"nin birçoğunu data o zamanlar yazmış idi.

1861 senesi nihayetine doğru tıp akademiyası azasından Mesyö Baudet'ten bir tavsiyename almaya muvaffak olarak Emile Zola gider kendisini matbuacı meşhur Haşet'e taktim eder. Ve hüsn-i kabul de görür. Matessüf, henüz münhal olmadığı cihetle bir müddet daha beklemesi icab ettiği beyan edilir. Her ne hal ise bir müddet sonra bir münhal olur 100 frank maaşla Zola matbaaya girer. İlk zamanları paketleri bağlamak, formaları tertip etmek üzere "materyal" kısmında istihdam edilirse de az müddet zarfında zekâ ve dirayeti nazar-ı dikkati celb etmekle "puplicite" yani ilan kısmına memur edilir. Artık, bundan böyle Zola için hayat-ı maddiye temin edilmiş olduğu cihetle teknil gecelerini çalışmakla yazı yazmakla imrar ederek rahat ve huzur-ı kalp ne olduğunu birçok senelerden sonra nihayet o da anlar, o da ne olduğunu hisseder. O aralık yazmış olduğu "Novel"ler bilahere, 1864 senesinde neşr ettiği "Ninone Hikayeler" nam eserinde görülür.

Emile Zola vazifesine mukayyet, fevkalade faal olması hesabıyla Haşet'in matbaasında az zaman içinde bir mevki-i mühim ihraz eder. Orada eserleri tab edilen meşahiri muharririn ile münasebet-i daime-i yevmiyede bulunur. Ten Predo Paradol, Ameda Aşar Edtnont Abu ile tanışmaya, görüşmeye, ati artık Zola için takarrür ettteye başlar. Bir cumartesi akşamı direktörünün masası üzerine "Amuzor Komedi" yani Müzhike-i Aşıkane nam eserini bırakıverir. Ertesi gün Mesyö Haşet birçok teşvik amiz sözlerle eseri iada ederse de o zartandan bed'e ile Zola'nın mesayi-i mütevaliyesini nazar-ı tetkikten dur tutmaz ve rast geldikçe, sırası düştükçe asarı hakkında Zola'yı isticvab ve teşvikten hali kalle Zola'nın mesayi-i mütevaliyesini nazar-ı tetkikten dur tutmaz ve rast geldikçe sırası düştükçe asarı hakkında Zola'yı

isticvab ve teşvikten hali kalmaz. İki ay sonra Zola matba'a tarafından neşredilen bir ceride-i etfale,"Haber-i Fıkra" serlevhasıyla bir "novel" yazarsa da bu eseri rağbet-i umumiyyeye mazhar olamaz.

Ertesi sene 24 Teşrin-i evvel 1864'te "Lakarovanın" matbaasında ilk eseri olan "Ninone Hikayeler" nam eserini tab va neşr ettirir ve 1865'te "Jurnal" ile "Levi Parizen" nam gazetelerin muharrirliği vazifesini deruhte eder.

Şurayı Devlet Azasından: Safveti Ziya

Emile Zola 2 Nisan 1840'ta Pariste dünyaya gelmiştir. Babası Francesko adlı bir İtalyandır. Fakir bir ailenin çocuğu olan Zola'nın küçüklüğü hastalıklara geçtiği için küçük bir kız çocuğu gibi görünmektedir. Çocukluğunda yaşamış olduğu önemli bir olay sebebiyle ilerideki sanat anlayışının odak noktalarını etkilemiştir.²⁹³ Eğitim hayatında da başarılı bir öğrenci olan Zola'nın maddi sıkıntıları sebebiyle avukat veya mühendis olmak istemişse de başarılı olamamıştır. Yazarlık hayatı boyunca maddi sıkıntılar yaşamıştır. 29 Eylül 1902'de bacadan sızan zehirli gaz sebebiyle boğularak hayatını kaybeden Zola, 19. yüzyıl Fransız edebiyatının Natüralizm öncüsü olarak tarihe geçmiştir. Rouganların Yükselişi, Bir Aşk Sayfası, Nana, Emek, Hayvanlaşan İnsan, Döl Bereketi adlı romanları bulunmaktadır.²⁹⁴

²⁹³Beş yaşındayken Mustapha adında bir Arap çocuğu tarafından cinsel tacize uğrayan Zola'nın dış görünüşü, maddi yetersizliği ve bozuk Fransızca aksanı okulda alay konusu olmuş ve bu olaylar Zola'nın sanat hayatında esin kaynağını oluşturacak tecrübeler haline gelmişlerdir. Bkz. Özgür Koçak, "Emile Zola'nın Thérèse Raquin ve Mehmet Rauf'un Eylül Romanlarındaki Evlilik, Aldatma ve Pişmanlık Konularının Analitik Olarak Karşılaştırılması", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir 2007, S.24.

²⁹⁴ *Y.a.g.t.*, s.23-28.

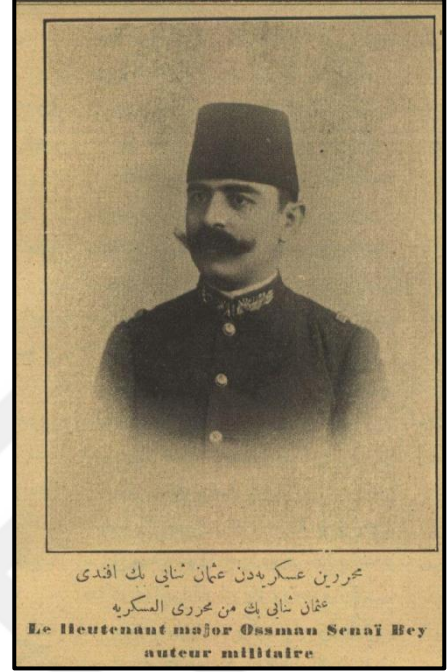
2.6.5. Osman Senai Bey ²⁹⁵

Teracim-i Ahval

Muharririn Ve Müellifin-i Askeriyeden Osman Senai Bey

Muharrirîn-i Osmaniyeimiz meyanında büyük bir mevkiyi işgal eyleyen Osman Senai Bey, mukaddemât-ı tahsil-i ulumu Manastır mekteb-i rüşti ve idadi-i askeriyyesi'nden ahz ile metkeb-i harbiye-i şahaneye girmiş ve 1310 senesinde erkan-ı harb yüzbaşılığı rütbesiyle neşet etmiştir.

Osman Senai Bey, erkan-ı harb sınıflarının fen kısmından neşet ettiği halde edebiyatta, alehusus edebiyat-ı Osmaniyeimizde bir zaman sonra bize bir zaman sonra bize büyük bir edip olacak surette idare-i kalem etmekte bulunmuştur.

Osman Bey'in en büyük meziyeti silk-i askerisinin meftunu olmasıdır. Meslek ve vazife perver olanlar daima büyürler. Ve onlar, o şeref-i mükaddesi kendilerine yar-ı can ettikleri için beşeriyete birer dahi bile olabilirler. Maddi ve manevi terakki etmeyenler vazifesini bilmeyen adamlardır.

Binanaleyh, şimdiye kadar hiçbir sahib-i kalem askerimizin, edebiyat-ı askeriyeyi memleketimizde tesis etmek hatırından bile geçmemiş iken Osman Senai Bey memleketimizde, hatta malumatın ilk neşrinde birinci olmak üzere edebiyat-ı askeriyeyi tesis etmişler ve bu serlevha altında bize Napolyon'un, Jomini'nin ve sair büyük askerlerin meslek-i harblerini kendilerine mahsus belîğ bir lisan ve bir kalem-i askeri ile tanıtmış büyük bir askeri edibidir. Yazdıklarının kısm-ı küllisi askerliğe müteallik olduğu halde, asker olmayanların olanlardan daha ziyade hahişle okudukları malumumuzdur.

²⁹⁵ *Malûmat*, C. 4, No:76, 28 Şevval 1314 / 6 Mart 1897, s. 574.

Osman Bey'in askerlik namına yazmış olduğu makaleleri değil bir asker, hatta cüz'i okuması olan bir çocuk bile anlamakta güçlük çekmez. Böyle bir sahib-i kalem askerimizin herkesin anlayacağı bir surette bize fünün-ı askeriyeyi öğrettiklerinden dolayı kendilerine ne kadar minnettar ve müteşekkir kalsak azdır. Askerlik nokta-i nazarından bakılırsa eser-i bergü zidelerinden olan (Şevkü'l Ceyş) kitabı baladaki müddeamıza güzel bir delildir.

Müehhiran neşr edilen (Numune-i Kitabet-i Osmaniyesi) hakkında bundan evvel Malumat'ımız tarafından takdir-i Asar sırasında birkaç sahifeyi işbu e ser-i mükemmeleye başladığımız ve orada uzun uzadıya kıymet-i edebiyesinden bahs ettiğimiz kariin-i kiramın ma'lumudur.

Yalnız şu kadar diyebiliriz ki işbu (Numune-i Kitabet-i Osmaniye) şimdiye kadar bu yolda kitabet-i Osmaniye veya askeriye yazılmadığına ve yazılmış birçok kitablara varsa, o da eski kitabet numunelerinden toplanmış ve bi-lüzum ve muğlak yazılmış bî-sud şeylerden başka birşey değildir.

“Her halde (Numune-i Kitabet-i Osmaniye) si her askerin ve her müntesib-i arifinin, kemal-i hahişle okuyacağı bir eser-i latiftir.

Osman Bey'in maarife hizmeti bununla yetmiyor. Edebiyatımızda en güzel ve en kıymetli bir yadigâr olmak üzere bıraktıkları (Pol ve Virjini) hikayeleri meşhuresidir ki Osman Bey kadar hiçbir mütercimimiz ve muharririmiz lisanımıza naki etmemiş ve bütün lisanlara tercüme edildiği halde lisanımız böyle bir eseri nefiseden mahrum kalmış idi.

Vakıa, Pol ve Virjini üdebamızdan biri tarafından bir vakit, bir tarafı Fransızca, diğer tarafı da Türkçe tercümesi ile risale-i mevkutelerden birinde neşr edilmiş ise de tercümenin kelime kelime yapılmasından bi'ttabi ahenk ve letafet-i asliyesini gaib ettiğinden tercüme o hal üzere bırakmış idi.

Osman Bey ise henüz mekteb sıraları önünde iken edebiyatımızın bu eser-i kıymetli mahrumiyetini büyük bir addettiğinden tercüme etmiş ve bundan iki sene mukaddem matbuata Ebuzziya vasıtasıyla tab' ve neşr olunmuştur.

Eserin tercümesinde letafet-i asliyesi asla gaib edilmemiş ve gayet sade, latif bir lisan ile Türçe'ye naki edilmiştir.

Herhalde Pol ve Virjini gibi eser-i nefisi şimdiye kadar lisanımıza nakl etmek hiçbir edibimize, şaban-ı üdebamıza nasib olmadığından bu tercüme şerefi Osman Senai'ye baki kalacağı şüphesizdir.

Tesisine muvaffak oldukları kitabhane-i askeri icrası peyderpey neşr edilmektedir. Kitabhane-i askeriye'nin dördüncü ve beşincisini teşkil edecek olan Fondergoltes Paşa'nın en son eseri (Sevk ve İdare-i Harb) nam kitabın tercümesi yakında dersaadette tab' olduğunu da istibşar ettik. Muvaffakiyetini samimane tebrik ederiz.

İsimsiz

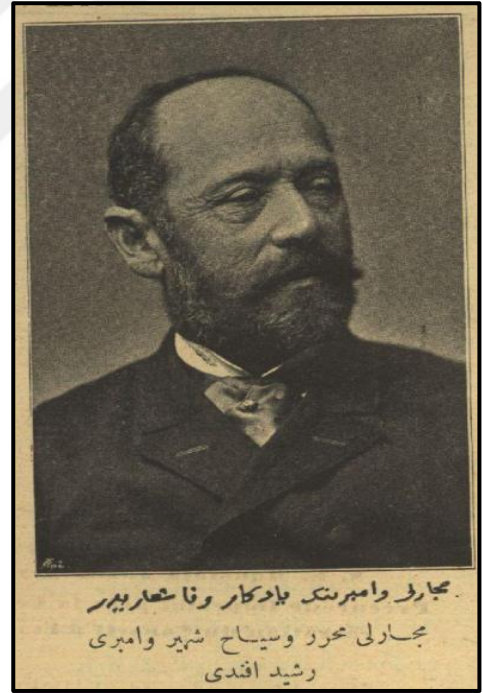
2.6.6. Profesör Vambery²⁹⁶

Teracim-i Ahval

Bugünkü günde Macarların en büyük meşahirlerinden ma'dut olan (Arminos Vambery) Macarista''ın eazım-ı üdebasından (Moris Yukay) ve şairlerinden, (Petufi) den daha ziyade şöhet-şiardır. Elyevm Avrupa müsteşrikîni içinde en ali dereceyi haiz bulunan Fazıl-ı müşarünileyhin Osmanlılara olan merbutiyet ve muhabbetiyle şarkta ve bahusus İstanbul'daki şöheti dahi garptakinden pek az değildir.

Vambery 1832 sene-i miladiyesinde Tuna'nın en büyük adalarından biri üzerinde kâin, Macaristan'ın (Dunasırdahli) nam küçük bir şehrinde tevel lüd etmiştir. Henüz sinn-i tıflıyette iken teb'an elsine-i ecnebiye tahsiline olan heveskârlığı sayesinde müteaddid lisanları, lisan-ı maderi gibi öğrenmiştir.

Lisan-ı maderzatından başka, Almanca, İngilizce, Fransızca kitab yazmak derecesinde sahib-i rasuh olduğu gibi elsine-i şarkiyeden olan, Türkî, Arabî, Farisî,

²⁹⁶ Malûmat, C. 4, No:77, 6 Zilkade 1314 / 8 Nisan 1897, s. 591-594.

Çağatay ve sair Ural ve Altay lisanlarında pek vasi ma'lumat sahibidir. Bu lisanlarda da tekellüm ve kitabete kadirdir. Türkçe olarak nam-ı acizaneme muharrer mektup, lisanımızın kitabetine ne derecelerde vakıf olduğunu ve tasvirinin altına hattı destiyle yazdığı (Macarlı Vambery'in yadigar-ı vefa-şiarıdır) yazısının bir ecnebi için hattımızı bu kadar güzel yazışı seza-yı tahsin değil midir?

Otuz, otuziki sene mukaddemine gelinceye kadar İstanbul'da Ref'et Paşa merhumun konaklarında müddet-i medide müsafireten ikâmet etmiş ve beyne'lhalk Reşit Efendi namıyla kesb-i şöhret etmiştir.

Türkçe, Arapça, Farsça, Çağataycayı şehrimizde öğrenmişlerdir. İlm-i elsine hususunda yed-i tuluası vardır.

İştiharına en ziyade bais olan 1863'de İran ve Asya-yı vüstadan, hiğye ve Buhara'da Herat ve Afganistan kıtalarının bazı mahallerinde icra eylediği seyhattir ki su seyhati Avrupaya avdetinde (Bir Sahte Dervişin Asya-yı Vüsta Seyhatnamesi) Unvanıyla kaleme alarak neşr ve ilan etmiştir. İşbu seyhatname ol tarafların ahvaline, ahlâk ve adetine dair birçok ma'lumat-ı garbiyeyi muhtevi olduğundan az zaman zarfında pekçok lisanlara tercüme edilmiş ve mazhar-ı rağbet olmuştur. 1296'da Türkçe'ye de nakl edilmiştir.

Müşarünileyhten evvel havali-i mezkûrede icra-yı seyhah etmiş ve ahval ü maişetine dair seyhahatname kaleme almış bir seyyah tasavvur olunamaz.

Vakı'a Vambery'den sonra oraları Rusların eyadi-i istilasına geçmiş ve sayede o taraflara bazı seyyahin giderek ma'lumat-ı mufassala alabilmişlerdir. Her halde Vambery'in seyhahatnamesi eskiliği ve İslâm kıyafetinde icra edildiği için diğerlerine müreccahtır.

Vambery'den evvel kıtaat-ı mezkurenin bazı yerlerini, Arap seyyahininden (İbn-i Batuta) gezdiği gibi, Türk seyyahlarından (Evliya Celebi) keşf ü güzar etmiş ve seyhahatnamesi İkdâm Gazetesi himmetiyle neşr edilmekte bulunmuştur. Vambery'i, tasmim ettiği seyhahatini mevkî-i fiile koymak için evvel emirde bir İslâm şeklini almak, derviş ve" hacı kıyafetine girmek, memalik-I şarkıyye ahalisinde görüldüğü üzere bazı fakir dervişler süsünü takınmak sayesinde, ancak husule geleceğini anlamış ve babda ma'lumat-ı lazıme bi'l-iktisab seyhahata muvaffak olmuştur.

Çünkü o vakitler ecnebi kıyafetinde ol havalide seyahet etmek gayr-ı kabil idi. Teşebbüs edecekler bulunsa bile oradaki vahşi bir halde yaşayan akvam-ı bedeviye'nin şemşir-i ciladânesine teslim olmaktan başka hiçbir muvaffakiyete nail olamaz idi. Hatta, Vambery bile icrayı seyahatinde sahte bir derviş olduğu defaatle sezilmiş ise de meftûr oldukları hüsn-i intikal, tebdil-i tavır ve hile sayesinde hasıl olan suizannı ref edebilmiştir.

Seyahatnamesi, tarih ve Coğrafya nokta-i nazarından o kadar şayan-ı ehemmiyet ve mufassal değil ise de ora akvamının tebאי ve suret-i maişetlerine dair hayli ma'lumat alınabilir. Vaki'a, fitreten akvam-ı şarkiyede olduğu gibi Macarlarda da şiir ve hülya ve birazda mübağla ve gurur hassası bulunduğu havalı-i mezbure ahlâk ve adatı ve itikat ve diyaneti hakkında vermiş oldukları ma'lumat, pek mübağlağa karene ve istiğmal ettiği nareva bazı tabirat ve hikayat-i garibeden ibaret istihza ve muhaveze yollu yazılmış birşey ise de yine şayan-ı müfit bir eserdir.

Hatta, Osmanlılık namı altında icra-yı seyahat ettikleri halde, Türkler hakkında bazı hakikatten baid şeyler söylemişede müehhiran Osmanlılar hakkında neşr ettiği bentlerle hakkımızda pek ziyade ihtiram ve hak gulukta bulunmuştur.

Vambery'in, vahşi, adeta hayvan suretinde gösterdiği ora ehl-i İslâmını sonraları icrayı seyahat ve istikşafatta bulunan Rus ve İngiliz seyyahininin neşr ettikleri seyahatnamelerde keyfiyet bir aks bulunmuştur. Fil-hakika ora akvamının terbiye-i mariften bî nasib oldukları ve ezmane-i mütek, addimededen biri bedevi, cengaver, capul eder bir halde yaşadıklarından bazı uygunsuzlukları bulunabileceği tabidir.

Müşarünileyh Vambery'nin seyahatnamesi hakkında best ve tevhid ettiğimiz mütalaat kariince sui tesir hasıl etmesin. Zira Vambery'nin Osmanlılara olan mevaddet ve muhabbeti Osmanlıların ona olan ihtiramı elan bakidir. Biz Vambery'in şahsına değil seyahatnamesinin bazı yerlerine söyledik. Yoksa bir tercüme-i hal sırf bir medhiyeden ibaret olmaz ya...

Fazıl-ı müşarünileyhe, isnad-ı kabahat değil, Osmanlılara karşı ibraz ettiği asar-ı muhadenet ve insaniyete ne kadar teşekkür etsek azdır.

Müşarünileyh Vambery'in Macarca, Almanca, İngilizce yazılmış pekçok müeellefâtı vardır. Te'lifâtının ekserisi şark ve elsine-i şarkiyeye aittir. Çağatay

lisanı hakkındaki te'lifi, asar-ı güzide ve muteberesindedir. Kendileri müddet-i medide Peşde darülfünunu elsine-i şarkiye muallimliğinde bulunmuştur. Osmanlılar hakkında hissiyât-ı muhalistegaranesi cümlemizin malumudur.

Türkler ve Macarlar arasında senelerden beri mevcut olan hissiyat-ı muhabbetkâraneyi takviyeden asla geri durmaz. Türkler'e olan muhabbetini hak guyane, bî taraf ane mensub bulunduğu Macar milletine ilandan çekinmez; kendisi siyasiyat ile de iştigal ettiği için geçen senelerde zuhura gelen bazı mesail-i siyaside Osmanlılar lehinde Avrupa gazeteleri ile birçok bentler neşretmiş ve Dayli Koronikıl'da Osmanlıların fezâil-i ahlâk ve adabından ve mesail-i şarkiyenin Avrupa'da zuhura getireceği müşkülâtta bahis uzun bir mektub-ı siyasisi neşr edilmiştir.

Bazı Avrupa matbuatının Osmanlılar aleyhinde vuku bulan erâcif-i garazkâranelerine karşı muallim Vambery hayır-hahane ve hak şinas ane olmak üzere (Macar Erbab-ı Sanayi'i) cemiyeti salonunda devlet-i Osmaniye ve Osmanlı kavmi hakkında Macarlara bir konferans vermiştir. Bu konferansta birlerce Macarlar Vambery'nin irad ettiği nutku, kemal-i dikkatle dinlemişler ve hitamında sürekli bir surette alkışlamışlardır.

İş bu nutuk,bî taraf Avrupa gazeteleri tarafından ve onlardan naklen evrak-ı yevmiyemizin ekserisi tarafından hülaseten derc-i sütun edilmiştir. Mezkûr nutukta Osmanlıların adab ve fezâil-i ahlâkını, hasâil-i ulviyesini pek güzel surette ispat etmiş olduklarından biz de ma elmemnuniye aynen derc ediyoruz:

“Bir memleket-i ecnebiyenin nice asırlık tarihiyle ahval-ı hazıra ve müstakbelesini bir konferansta hülasa etmek müşkil ise de Osmanlı kavmi-i necibi Macarlar karındaşı olmasına ve memleketleri Macaristan ile hem hudud denilecek kadar yakın bulunmasına mebni böyle bir emr-i düşvarı tecrübe ediyorum.

Türkler ile Macarların Asyada aynı havaliden hareket etmiş oldukları malumdur. Şu kadar var ki, Türkler, Macarlardan beşyüz sene sonra havalı-i mezkureden hareket etmişlerdir. Macarlar şimalen Tuna Nehri ve cenuben İlirya memaliki arasında kain Polonyo kıtasında Avarlar ile Hazarlar'ın sülalesini tekrar bulmuş oldukları gibi, Türkler dahi Anadolu'da hem cinsleri olan Selçukilere tesadüf etmişlerdir. Arpat, Macarların reisi, Ertuğrul, Hazretleri Türklerin emiri ve

müehhiran Sultan Osman Hazretleri birinci padişahları oldu. Macarlar İslavlar'a, Türkler Anadolu ile Balkan ceziresinde meskûn akvama galebeçaldılar. Çünkü gerek Türkler, gerek biz Asya'da Ural ve Altay dağları havalisinin cengaverlikleri ile müştehir bir neslinden idik.

Türkler ile olan mutabakat ve mümaseletimiz işte buraya kadar devam edebilmiştir. Sonra Macarlar garb ile irtibat hasıl ettiler, Türkler Asya medeniyeti aguşunda kaldılar. Bu medeniyet, tıpkı Avrupa medeniyeti gibi neşr-i maarif ve fûnuna hizmet esası üzerine mübtenidir. Avrupaca rönesans denilen devr-i terakkiden evvel, Asya medeniyeti Avrupa medeniyetine kat kat faik idi. Asya medeniyeti ulum ve fûnun tahsiline terğib ile beraber insaniyet talim eder idi. Kışver-küşalıkla şehir-i teşaar olan selâtin-i Osmaniye'nin teşkil etmiş oldukları devlet-i 'âliye öyle muntazam bir halde idi.

Kanunî Sultan Süleymân Hazretleri Buda şehrini zapt ve istila eylediklerinin ertesini günü Macar uleması ve ez an cümle meşhur (Verpuçi)'yi nezd-i hümayunlarına celb ve mücmelen bir Macaristan tarihinin tahrir ve takdimini ferman buyurmuşlardır. Sultan-ı müşarünileyh hazretlerinin bu hareketlerinden büyük bir medeniyet mi tasavvur oluna, bilir? Taleb buyrulan tarihçe tahrir ve Türkçeye tercüme edilmiştir. Hatta dörtyüz sene sonra İstanbul'da bir sahhaf dükkânında mezkûr tarihçenin bir nüshasını elde ederek Macaristan encümen-i danışime takdim eyledim.

Sultan Süleymân Hazretlerinin ahz-ı nedimasından İbrahim Paşa, Kral Matyaş'ın saray-ı pişgâhında iki büyük heykel müşahade etmekle sanat-ı heykeltraşide bunların haiz oldukları mükemmeliyeti bi'ttakdir dersaadete naki ve bir meydana rekz ettirmiştir. Bu suretle Türklerin sanayi-i nefisece dahi ne derece kadirşinas olduklarını ispat eylemişlerdir. Asya medeniyeti edebiyatça pek ziyade müterakki idi. Hatta müverrih-i şehir Hammer ikibini mütecaviz Türk şuarâ ve üdebâsından hameran bahs ve makal olmuşlardır.

1861 tarihinde Macaristan müzesi müdürü müteveffa (Ogüst Konini) 16. asra ait Türkçe kaleme alınmış bir eseri, acizlerine göstermiş idi. Bu eser Nograd sancağının tahriri emlâk ve nüfus defteri idi. Sancak dahilinde nevahi ve karanın kafesi ve eshab-ı emlâkin umumu ve her köylünün cins-i emlâki ve merzuatının nev-i bu defterde berveçh-i müfredat mukayyed ve müseccel olduğunu ma eltakdir

müşahade eyledim. Türkler dört yüz sene evvel bu kadar asâr-ı terakki ve temeddün göstermişler şimdiki akvam-ı medeniye acaba, bundan ziyade müterakki midir? Asrımızda yapılan tahrir-i emlak muamelesi de bundan ibaret değil midir?

Asya medeniyeti bu kadar mükemmel olmakla beraber Avrupa'nın muhacemât-ı gayr-i mahkukasına mukavemet eylememiş ve akvam-ı hıristiyaniyenin teslihat ve techiz-i askeriyesi Türklerden daha mükemmel olmakla beraber ittihad husul bulunduğundan akvam-ı mezkure Asya medeniyetinin terakkiyesince avk ve te'hire sebebiyet vermişlerdir.

Bununla beraber, selatin-i azam-ı Osmaniyeden Sultan Hamid-i evvel ve Sultan Selim-i salis ve Sultan Mahmud-ı sani ve Sultan Abdulmecid Han hazeratı, medeniyet-i TURKİYENİN terakkisi esbabına istihsar ettiler.

Kırım muharebesinden sonra ahval bir kat daha iyileşmişti. Memalik-i devlet-i aliye'nin her cihetinde ve alehusus dersaadette asâr-ı terakki ve temeddün günden güne itilaya başlayıp zekur ve inasa mahsus mektupların adediteksir, şimendiferler inşa kılınmış ve bunlara mümasil daha nice âs'âr-ı ümran ve müessesat-'i medeniye vücuda getirilmiştir ki bunların hemen kâffesi velinimet-i azam olan padişah-ı bîmüdani Gazi Sultan Abdülhamid Han hazretlerinin muvaffakiyat-ı celilelerinden olduğunu tahdis-i ni'met ma'razında, şu mecliste dahi ihtar ve beyana müsara'at ederim.

Din-i mübin-i islamın medeniyete mani olduğunu dermeyan etmek kadar cehalet tasavvur edemem. Diyanet-i İslamiye, ilim velev Çin'de olsa bile talebini ve mehdden lahde kadar tahsilini emr etmekle beraber, bir kalemi yüz cengaverin kılıçlarına muadil olduğunu ihtar eyliyor. Şu halde insaf edilsin. Böyle bir diyanet-i celilenin mani-i terakki-i temeddün olduğu nasıl iddia olunabilir? Hayır...Hayır. İslamiyet asla mani-i terakki ve medeniyet değildir. Şurasını da unutmayalım ki Avrupa şimdiki derece-i terakkiye vasıl olabilmek için acaba ne kadar te'hirat ve müşkilata tesadüf eylemiştir." Muallim Vambéry'nin irad eylemiş olduğu nutkun hülasası, işte bundan" ibaret olup hitam-ı makalede Türklerin ahlak ve adatma dair vermiş olduğu matlumât hazar tarafından temal-i şevk ve rağbet ile isti'ma edilmiş ve pek ziyade alkışlanmıştı.

Muallim-i müşarünileyhin işbu nutku, Osmanlılara olan derece-i muhabbetini pek ala göstermektedir. Avrupa’da Macarlar kadar Osmanlılara muhabbet bağlayan ve her vakit hissiyat ve dadiyelerini göstermekten geri durmayan bir kavmin mevcudiyetini farz edemiyorum. Müsteşrikin içinde Vambery’den ziyade muhibb-i Türk görülmüş bir kimse yoktur. Fazıl-ı müşarünileyhin, acizane karaladığım şu birkaç yaprak tercümeli hali, vaktiyle okuduğum seyahatnamesinden ve bazı makalelerinden aldığım fikir üzerine beyan ettim. Tercüme-i haline dair lisanımızda hiçbir şey yazılmamıştır. Yazmakta bulunduğum “Türkler ve Macarlar” nam eserinde Vambery hakkında daha ziyade tafsirât münderic bulunacaktır.

Lisanlarımıza dahi (Ural ve Altay) yahut elsine-i Turaniye namı verilmektedir.

Alman müverrihlerinden olup gayet cesim bir Osmanlı tarihi yazmıştır.

Tüccar zade: İbrahim Hilmi

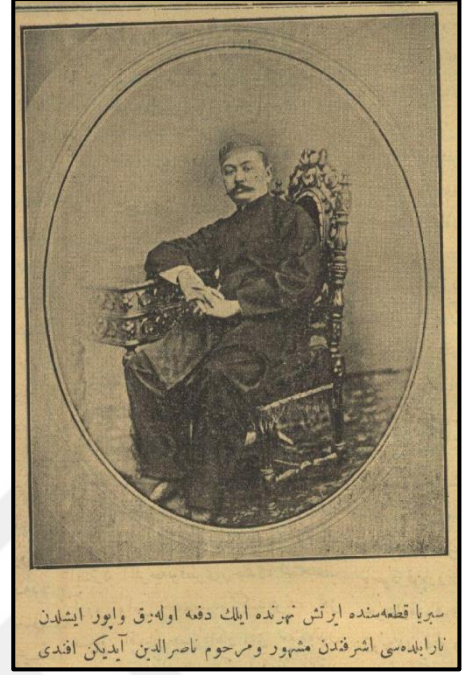
Bazı eserlerde ismi Arminius, Armin, Armen, German ve Hermann olarak kaydedilen Vambery 19 Mart 1832’de Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Macaristan’da dünyaya gelmiş ve eğitimini Macaristan’ın Niş kentinde tamamlamıştır. Henüz küçük yaşlarda Macarca, İbranice, Fransızca, Almanca ve Latince öğrenen Vambery, Türkistan merakı sebebiyle Budapeşte’ye gelerek yabancı dil öğrenmeye devam etti ve Rusça, İtalyanca, İspanyolca öğrendi. Budapeşte’den Viyana’ya ve oradan da İstanbul’a gelerek, kısa sürede Türkçe öğrenen Vambery, Türk kültürünü ve dilini iyi bilmesi dolayısıyla kendisine “Reşat Efendi” adı verildi. 1863 yılında İran’a giden Vambery, yıllardır kurduğu Türkistan hayali için harekete geçmiş ve bunu gerçekleştirmiştir. 15 Eylül 1913 yılında vefat eden Vambery’nin Türkistan seyahati sırasında yazdığı Seyahatname’si, Türkmenler, Özbekler, Kaakalpaklar hakkında detaylı bilgi vermesi açısından önemlidir.²⁹⁷

²⁹⁷ Salih Yılmaz, “Armin Vambery’nin Türkistan Seyahatnamesi ve Karakalpak Türklerine Dair Kayıtlar”, *Bellekten*, C. 69., S.255., Ağustos 2005, s.599-628.

2.6.7. Nasreddin Aydigen Efendi ²⁹⁸

Teracim-i Ahval

Resmi bugünkü ma'lumat nüshasına derc olunan Nasrettin Aydigen Rusya'nın Sibiryaya kıtası vilayetından Tobol vilayetindeki Tara beldesi eşraf ve zadeganından uluvv-i himmet ve ulivv-i cenab erbabından bir zattır. Ömrünün henüz ellibeş yaşlarında irtihal-i dar-ı beka eden Aydigen'in hidm'ât-ı vatanîyesi o taraf müslümanları beyninde ta-be haşr ta-be nak kalacaktır. Avrupa kıtasında gezmedik bir yer bırakmayan tecerrübkar ve hüşyar olan Aydigen, 1865 sene-i miladiyesinde Artış nehr-i kebirine ilk defa olarak hususi büyük bir vapur ilka eylemiştir. 1872 tarihinde Çin ve Altay cihetlerini dolaşarak o taraflarda meskun islam ahvalinden kesb-i ma'lumat eylemiş idi. 1880 tarihinde dersaadeti ziyaretle ifa-yı hacc-ı şer'if etmek üzere Hicaz'a giderek avdeti esnasında Arabistan'ın nekat-ı mühimmesini seyahat eylemiştir. Nasrettin Aydigen erbab-ı kalem ve erbab-ı mütala'adan olup tarih ve siyer ve ahlak-ı İslama aid asarla tevaggil-i zihin eylerdi. Esilha-i cedide ve antika meraklısı bulunduğundan emsali nadir kesirü'l-miktar antika esliha koleksiyonu el haletühezi evladı yedinde mevcut bulunmaktadır.

Aydigen kendi vatandaşlarını, kendi mezhepdaşlarını kendi evladından ziyade sever, haklarında elinden geldiği iyilikleri diriğ tutmamıştır. Birçok yetimhane, dulhane ve acizhaneleri vardır. Aydigen mezkur yetimlerden ulum-ı fünün tahsiline istibdadı haiz olanlarını kendi masrafiyla diyar-ı ecnebiyede ikmal-i tahsil ettirirdi. Burada, darü'l hilafade yetiştirdiği talebelerinden birkaç kişi el an Sibiryaya müslümanları meyânında icra-yı vezâif-i diniye eylemektedirler. Ulûm-ı fünunla beraber san'at ve hîrfeti de severdi ve bu gibi sanayi-i nefîsenin beyne'n-nisvan ta'mim ve taammümü esbabını da tehiyye eylemekten gaflet eylememiştir.

²⁹⁸ *Malûmat*, C. 4, No:78, 13 Zilkade 1314 / 15 Nisan 1897, s. 613.

Mumaileyh Aydigen'in hürrem-i alilerine şevkat-ı cihanperveraneleriyle alemi minnettar buyuran şevketli padişahımız Sultan Abdulhamit Han efendimiz hazretleri tarafından şefkat-ı nişan-ı zişanından bir kıtası ihsan buyrulmuştur.

Rusya imparatorunun amcaları o taraflara vuku bulan Çin seyahatında Aydigen'in vapuruyla geşt u güzar edip ona mihman olmuştur.

Ziya-ı ebedisi o taraf müselmaniarınca ziyamı azim olan merhum müşarünileyh 1895 senesi nam-ı hayrını ibka etmekle irtihal-i dar-ı beka eylemiştir. Aydigen'in gerek metbu'u bulunduğu Rusya'dan ve gerek dilvel-i saireden birçok nişan ve madalyaları vardır. Evladından halef-i erşedi Tefvik Efendi el haletü hezi dersaadette devam-ı tahsil eylediği muteber bir zat tarafından bize haber verilmiştir. El veled'i serabiyye mealince inşallah onlar da pederlerinin açtığı yolu büyük şahrâh edercesine hidmât-ı hayriye ederler. Dünyada ibka-yı nam etmek isteyenler, ebna-yı cinsine iyilik etmeli, derler. Eldeki fırsatı fevt etmeli derler. Sadi'nin hakimane söylediğini biz de bi'l münasebe söylüyoruz:

Hayr-ı kün ey fûlan ganimet-i sūmar-ı ömr
Zan bişker ki babek ber ayed fûlan nūmaned

Celal İnsi

2.6.8. Müftü Hasan Hilmi Efendi ²⁹⁹

Teracim-i Ahval

Müftü Hasan Hilmî Efendi ki Kıbrıs'ın âlem-i ulema ve efham-ı urefâsından hoş meşrep bir zat-ı âli neseb idi.

Hüsn-i haline, fazi ve kemalına vaktiyle hafıza-i enamda bıraktığı mefahir-i azime ve müessir-i celile delalet eder.

Merhum müşarünileyh, hal-i hayatında ekser evkatını evlad-ı vatana talim-i ulum-ı Arabîyye ve tefhim-i funun-ı Farisîyye ile imrar etmişti.

Şiir ile iştiharı ise cennet-mekan Sultan Mahmud-ı sani hazretleri devrine müsadiftir.

²⁹⁹ *Malûmat*, C. 6, No:142, 2 Rebiülevvel 1316 / 21 Temmuz 1898, s. 450.

Padişah-ı mağfurun Lefkoşe’de Ayasofya cami-i şerifinin kurbunda müceddiden bina ve inşa ettirdikleri kütüphane için kaside-i silk-i nazım eylediği tarih-i garra müşarünileyhin be-irade-i seniye İstanbul’a celbine sebep-i müstakil ve orada bulunduğu müddetçe tanzim ve huzur-ı şehinşahiye takdim edegeldiği tevârih-i adide ve kasâid-i ber-güzide cihetiyle canib-i celil-i padişahiden “sultanü’ş şuara” ünvanını ihraz şerefine nail olmuştur.

Hatta merhumun meziyyat-ı şiiiryesine dair sahib-i kemalin “ta’kib”i ile “Kamusü’l a’lam”ın üçüncü cildinde ufacak bir fıkra vardır. Fakat, teessüf olunur ki meydanda muntazam bir divanı yoktur. Ya vaktiyle böyle bir mecelle tertibine itina etmemiş veyahut divanı vardı ise de vefatından sonra zayi olup gitmiştir.

Her halde görülen asarı, uluvv-i tabına bürhan-ı kâfidir. Bahusus sehası, inkası henüz elsine-i şitayışide dairdir. Merhum Lefkoşe’de kain Yeni cami hazırasında medfundur. “Rahmatü’llahi aleyh”

(Tevellüdü: 1197 / vefatı: 1264 senesindedir.)

Kaytazzade

Kıbrıs türkü olduğu bilinen Hasan Hilmi Efendi 1782 yılında Kıbrıs’ta dünyaya gelmiş, eğitimini Kıbrıs’ta tamamlamıştır. Arapça, Farsça ve İslam alanlarında uzmanlaşan Hüseyin Hilmi, bu alanlarda öğretmenlik yaptıktan sonra, Osmanlı stilinde aruz şiirler yazmaya başlayarak, II. Mahmud tarafından “Şiirlerin Sultanı” ünvanını kazanmıştır. Belli bir müddet Kıbrıs müftülüğü de yapmıştır. 1847 yılında vefat etmiştir.

2.6.9. Hafız Şirazi³⁰⁰

Teracim-i Ahval

Hafız, Acem’in bi hak medar-ı iftihar, tabiat-ı garraya malik, emsali nadir, bir şair-i şehir bediü’l-beyandır. Hicret-i risaletpenahinin yedinci asrında zuhur ederek eş’ar-ı belegat desarıyla İran edebiyatını şaşadar-ı ulviyetle ben bu suhengu-yı mu’ciz zeban, “dare’l ilm” memalik-i fars olan Şiraz şehri latifinde pirayabahş kehvare-i vücud olmuştur. Tarih-i tevellüdü yediyüz yirmi bir sene-i hicriyesine müsadiftir. Nam-ı meal-i ittisamı “Muhammed Şemseddin”dir. Eş’arında Hafız

³⁰⁰ *Malûmat*, C. 8, No:169, 14 Ramazan 1316 / 26 Ocak 1899, s. 977-978.

tahallüs eder. Nefes-i Şiraz'da "Hoca Hafız" ünvan-ı kudsiyet nişanıyla kesb-i iştihar eylemiştir. Bu da zade-i tabi olan:

Subh-ı hizi ve selamet talebi Hafız
Her ci gerden heme ez devlet-i Kur'an gerden
Hiç Hafız nekunet derhuma mihrab-ı felek
În tena um ki men ez devlet-i Kur'an gerden

Ebyat-ı latifesiyle müftehirane beyan ettiği vech ile mücerr Hafız-ı Kur'an olmasına mebnidir. Beyne'l en am "Hoca Hafız, Hafız-ı Şirazi" şöhretleriyle ibka-yı nam eylemiştir. Hâfız, evail-i hayatını Şiraz'da geçirmiş, ulum-ı mukteziye-i mütenevviayı ecille-i esâtize-i asrından talim ve tedris ile haiz-i destmaye-i mükemmeliyet olduktan sonra meslek-i tasavvufa sülûk edenlerin adet-i me'lufelerine imtisalen:

Sühandani vü hoşhani nemi verzent derşiraz
Beya Hafız ki na hodra bi mülki diğەر endazım

Zemzeme-i laubeliyânesiyle Şiraz'dan çıkmış, aktar-ı şarkiyede uzun bir seyahat icra eyleyerek birçok memalik ve beledan görmüştür.

Reh bi berdim be matlub-ı hod ender-i şiraz
Hürrem an ruz ki Hâfız reh-i Bağdat kunet

beytinden istidlan olunduğuna nazaran bir tarihde de azim-i Bağdat-ı behişt abad olmuş, oranın meşahir-i erbab-ı ilim ve kemali ile akt-ı rabıta-i ülfet ederek dahil-i darü't tedris-i marifetleri olmakla pekçok istifadat-ı ilmiyede bulunmuştur. Havai i-i Hicaz'da, Irak'da dahi müddet-i medide ikâmet ettiği bazı âsarıyla müstedildir. Hâfız atide zamanının bir şair-i mealî müzahiri olacağını daha çocukluğunda iktisab-ı fezail ve kemalâta olan rağbat mevani bir endazesıyla fiilen ispat etmişti. İstidat-ı fevkaladesi, kabiyet-i fitriyesi dahi bunun biran evvel husulüne pekçok yardım etmiş, binanaleyh sinnen gayet genç olduğu halde ulum-ı akliye ve nakliyenin hemen her kısmını sencide-i mizan-ı tetkik eylemiştir. Bir tahrir-i bî. nazir idi. Kelamullâhı tefsir ettiği mervidir. Esna-yı seyr ve seyahatinde uğradığı memleketlerin ahalisi bhusus müteheyizan ve eşrafı kendisine fevkalade hürmet-i mahsusada bulunurlardı. Ez cümle mülük-i al-i muzafferden meşhur Azarbeycan şahı

“Şah Şeca “ Hâfıza son derecede ihtiram ve riayet ederdi. Hafızın müşarünileyh hakkında:

Şûd arsa-i zemin cü besat-ı irem cuvan

Ez pertev-i saadet şah-ı cihanyan

matları ile musaddır gayet güzel bir kasidesi vardır. Bu kasidede memduhunu birçok medayih-i tazimkâraneden sonra şu suretle dermeyan eder:

Dara-yı dehr, şah-ı Şeca afıtab-ı mülk

Hakan-ı kâmkâr ve şehin şah-ı nevcivan

Bundan başka yine müşarünileyh hakkında mütaaddit gazeller söylemiştir. Hafız Şahın pekçok inayatına, in'amına mazhar olmuş, hatta defaat ile huzur-ı şahide Müsül-i şerefini ihraz etmiştir. Kendisi rahimullâh ümeran-ı arif kadre velem yetaab tura, hikmetine vâkıf olduğu cihetle o kadar büyük iltifatlara, lütüflara, inayetlere, teveccühlere mazhar olarak muasırın-i şuara arasında şa'saa-i ikbâl ile dahi kesb-i temeyyüz eylemiş iken yine mu'tadı olan tavr-ı arifâneye asla helal getirmemişti.

İkinci Kısım ³⁰¹

Zaten tarih-i mütealasından da anlaşılacağı vecih ile şah bizzat bir edib-i kadirdan olduğundan İran ve Turan' da bulunan bil cümle ulemâ-i meşhureyi, şuara ve erbab-ı kalemi ashab-ı sanayi'i celb ederek müstağrak-ı in'amı eder. Bir rivayet nazaran vassaf-ı zi iktidarı bulunan Hafız'ın sünühat-ı arifanesi ara sıra mütalaa buyurmuş. Hafız: “Bi hah-ı cam-ı lebaleb beyat asaf-ı derh vezir-i mülk-i Süleyman İmadeddin Mahmud” beytiyle hakkında mediha nisar olduğu Şah Şecce'nin biraderi “Şah İmadeddin Mahmud'un da birçok ihsanlarına mazhar olmuştur. Mülük-i ali-i muzafferen beşincisi olan “Şah Mansur”un zamanında dahi fevkalade haiz-i teveccüh ve ikbal olarak büyük bir mevki-i itibar işgal eylemiş, şahın hakkında:

Ez meram Şah Mansur, ey felek ser bermetab

Tiz-i şimşir-i binger, kuvvet-i bazu bebin

gibi feza-yı medayihin en bâlâ pervazane noktalarından arz-ı nağmat-ı şitiyiş eylemesi ise kendisinin huzur-ı şahide bir kat efzayış-i kadr ve şerefini intaç etmiştir.

³⁰¹ *Malûmat*, C. 8, No:170, 21 Ramazan 1316 / 2 Şubat 1899, s. 1002-1003.

Lakin, bilahare iş değişmiş, daire-i fahire-i şahide bir nedim-i hassü'l-has telakki edilen hoca, öteden beri kendisinin muhasidini bulunan bazı ekâbirin ilkaat-ı bedhahaneleri saikasıyla dûcar-ı i'tab-ı şahî olmuştur. Bi't-tabî bundan fevk-e'l-gaye müteessir ve muğber olan hafız bir müddet sonra:

Dani ki, çist devlet? Didar-ı yâr diden
Der kuy o gedayı, bir hüsrevi güziden
Ez cân tama beriden asan bud velikin
Ez destan canı müşkil tuvan beriden

Ebyâd-ı muhalsatkâranesini cami bulunan meşhur gazelini takdim etmesi üzerine taraf-ı şahiden, mazhar-ı avf-ı ali edilmiştir. Şah Mansur hânedan-ı muzafferiyenin hatimesi olup zamanında Timurlenk tarafından al-i muzaffer-i devletine nihayet verilmiştir.

Hâfız bir aralık: “Şah Ferzane Şeyh Ebu İshak” mısrasıyla vasf ettiği İsfehan Şahı “Şeyh Ebu İshak”a intisab eylemiştir. Bu zat bir müddet İsfehan’da icra-yı hükümet ettikten sonra Melik Eşrefe galebe ile Şiraz’ı teshir ve esbab-ı azimeti teksir etmekle mukaddema “Yezd” şehrine dahil düştüğü zaman meşhur Şah Şeca’nın pederi olup o vakit Yezd şehrinin hükümdarı bulunan Emir Mübarizüddin Muhammed’ten hürmet ve insaniyet görmüş olduğu halde bu defa onunla muhasemeye kıyam etmişti. Neticede Ebu İshak İsfehan’da mahsur kalarak akîbet serdar-ı mübaşirinin eline düşmekle Emir’in emri üzerine idam edilmiştir. Hocanın:

Yâd-ı bâd an ki mera kûy-ı teramenzil bud
Didara ruşeni ez hak-i dert hasıl bud
Derd-i lem bud ki bidest nebaşem hergiz
Çü tuvan dert ki say-i men ü dîl-i batıl bud
Düş bir yâd-ı harifan bahrabad-ı şüdem
Hum-ı mey didem hûn der dil u pa der gil bud
Pes bî guşdem ki bî pirsem sebab-i derd-i firak
Müfti-i akl derin mesele la ya’kil bud
Rast-i hatem-i firuze-i bu İshaki
Hoş der haşid veli devlet-i müsta’cel bud
Ah ezin cevri u tezallum ki derin dam gühest
Vah ezan naz u tena um ki deran mahfil bud

Didi an kakhaha-i kebin hıraman Hafız

Ziser pençe-i şahin gaza gafil bud

Tarz-ı dilsuzundaki izhar-ı tesirât ve nevhatı dahi bu vak'a üzerinedir. İstila'yı belad hengamında Timur, Şiraz'â azimet ettiği vakit cenab-ı Hafızın fazi ve kemâli nezd-i müşarunileyhde dahi mihr-i taban gibi ayan olmakla kendisine fevka'l gaye measir-i iltifat ve nevayiş göstermiş. Hatta beyitlerinde birçok mülatefeler geçmiştir. Ez cümle bir gün zinet bahş nevadi-i u-deba ve urefa olan divan meali ünvan-ı Hafız, Timur'un cilasas çeşm-i mütealası olduğu esnada her nasılsa:

Eğer an terk Şirazı bedest azad-ı dilmara

Bi hal-i hendeviyş bi haşm-ı Semerkand u Buhara

beyti nazar-ı dikkatini celb etmiş, derhal Hocayı izhar ile kendisinin birçok muharebât-ı mühimmenin neticesi olarak elde edebildiği Semerkand ve Buhara gibi iki şehir-i azimi nasıl olup da bir dilberin benine verebileceğini istifrar etmesiyle, Hoca cevaben: “Şahım, biz böyle bol keseden verdiğimiz için dervişlikten kurtulamıyoruz.” diyerek Timur'u mecbur-ı tebessüm eylemiştir. Bir rivayette Hafız bu beyti huzur-ı Timur'da bi'l-irticai: “Eğer an terk-i Şiraz'ı bedest aradil-mara / Bî hal-i hendeviyş bi haşm-ı Semerkand ü dü hurmara” suretine koymuştur. Hafız'ın bedihe gülgû letaif perdazlığı zaten Acemlerce müsellemdir. Hatta bir gün Şah Şeca'nın veziri Hacı Kavamüddin kendisine bir hilat giydirmiş, Hoca gayet uzun boylu olduğu cihetle kametine kısa gelmiş, bi't-tabî bunu gören Kavamidddin uygunsuzluğu hil'ate isnad ile “Teşrif ma kü taî gerd” demiş, Hoca bi'l bedahe şu beyt ile mukabele etmiştir;

“Her ci hest ezkâmet nasaz u bi endam mast”

“Verne teşrif-i tevber-i bala-yı kes günah nist”

Hafız, Şemseddin Fenarî, Mecdüddin Fîrüz Abadî, Ebu İshak Şirazî, Seyid Nimetullâh, Seyit Dai İlallâh, Ebu'l Vefa Irakî namıyla da macruf olan Şeyh Fahrüddîn Hemedanî vesair gibi birçok zevat-ı maali-sımat ile muasır idi. Irakî'ye hürmet-i mahsusada bulunurdu. Kendisinin “Visal-i dosttan ruzi-i mayest/ Begü Hafız, gazelha-yı Irakî” kavli şeyhin gazeliyatı hakkında takdiratına bir şahit olmak üzere telâkki edilir. Ebu İshak Şirazî ile muarızâne görüşür idi. Bu zat-ı et'ime

hakkında şiir söylemekle şöhret bulmuş meşahir-i şuarayı asrın bazı eş'arını kendi vadisinde tazmin etmeyi adet edinmiştir.

Üçüncü Kısım ³⁰²

Bu kabilden olmak üzere Hafızın:

Anan ki hakra benazar kimyaya kunend
Aya bud ki kûşe-i çeşmi bema kunend.

mahlasını da:

Kipapezen sihr çü ser kele va kunend
Aya bud ki köşe-i çeşm-i bema hunend

suretine koymuştu. Tabii bundan, bilahare haberdar olan hocam seyyid-i urefayı vakt bulunan Şeyh Ni'metullah nezdine giderek Ebu İshak'dan şikayet ettikte Şeyh Ebu İshak'ı celb ile "efkarını niçin böyle et'imeye sarf ediyorsun?"diyince, Ebu İshak, "Hafız gibi şairler cemel-i hübanî vasf ediyorlar. Mahlasınız ise Nimetullahî" cevabını vermiş. Şeyh, bu cevaptan mahfuz olarak tebessüm eylemiştir. Hafız, erbab-ı tasavvufun rind ve laubali lafızlarının müsemmasında tasvir ettikleri sıfat-ı maneviyeyi tamamen haiz idi. Daima rehnurdan feyafi-i lakaydiden bir merd-i kehn puş suretinde taayyüş eder; kana'atşiar bir arif hoş meşrep olduğundan nevadi-i urefa ve ekabirin en şayan-ı hürmet bir sadr-ı nişin mirü'l kelamı telakki edilir idi. Tabii,mezahim-i şairane; ekdar-ı suret püristaneden ziyade ezvak-ı sofiyane, lezaiz-iaşıkane meclub idi. Gah sahilinde vakfegir-î tenezzüh olduğu "Rüknabad" subunun letafet-i ahen ginden, miyahenin nezahet-i esvatından ser şar zevk-i aşıkane olur; gah, derununda bast-ı kaliçe-i teferrüc eylediği "Güleşt-i masla"nın bedayi-i mevkiyesini bahusus ma'ruz bulunduğu letafet-i rebiiyyeden güzel ağaçlarını, hoş çiçeklerini, rengin çimenlerini nazar-ı taemaşaya alarak ser mest-i neşat-ı sofiyane bulunur, şu esnalardaki hissiyat-ı şevkaşevkini dahi:

"Bede saki mey baki ki der cennet nehvahi yafet"

"Kenar-ı ab-ı rüknabad u gülgeşt-i maslara."

Nağmat-ı rindanesiyle tefsir eder idi. Zaten, mezaya-yı rindanenin, nağmat-ı mutasavvifânenin, neşe-i meygüsaränenin Hafız kadar püristar-ı hakikisi gelmemiştir,dense mübalağa edilmemiş olur. Kendisi tarikat-ı üveysiye-i ekmeliye

³⁰² *Malûmat*, C. 8, No:171, 5 Şevval 1316 / 16 Şubat 1898, s. 1020-1022.

müntesibininden idi. “Men ez can-ı bende-i sultan-ı üveysem” beytinde dahi bu hususa delalet-i sariha vardır. Hafız, tabiat-ı şairane ashabının fevkalade yaratılmışlarından ma’duddur. Acemlerin “Buhturi ve mütenebbi “si menzilesidir Bizde Hafız’a hem meslek addolunabilecek “Fuzulî” ile “Bakî” vardır, tezkire nüvisan-ı Acem, cenab-ı Hafız’ı “Nazari-i Fehistani” ile hem selika addetmek fikrine düşmüşler ise de, bu fikir muvafık-ı hakikat değildir. Çünkü, Nezari, Hafız ‘a nisbetle pek racil olduğu gibi eş’arı da tekellüfat-i lafziyye ile aludadır. Halbuki, tahdis-i nimet makamında:

“Şiir-i Hafız heme beytü’l gazel marifet
Aferin bir nefes dilkeş u lutf-ı sühaneş.”

Zemzeme-i bağ-ı belâğatın bir andelib-i hoşelhânı olduğunu kendisi de itirafa mecbur olan Hafız’ın eş’arında öyle bir nezahet, öyle bir selaset, öyle bir letafet mündemicdir ki okundukça safâ yab va mütebessim olmamak kabil olamaz. Hafız: Şiir söylemeye başladığı ilk zamanlarda şair-i şehir “Hoca-yı Kirmaniye” peyrev olmuş idi. Lâkin, bilahare müşarünileyhin de namını gölgede bırakmıştır. Selaset-i tab’ına mebni eazım-ı üdeba-yı Acem tarafından “Lisanü’l gayb ve Tercümanü’l esrar” ünvan-ı bi adillerini almıştır. Asrında celail-i şiarı, fesahat-i eş’arıyla müşar-ı bi’l benan olan Hafız, ahd-ı Orhan Gazi’yi müteakib tesirat-ı şairânesini edebiyat-ı Osmaniyede bile hiss ettirmeye başlamıştı. Hafız, eş’arının kısm-ı azamini gazel seralığa hasır etmiş, bu yolda hakikaten şüara-yı saire-i Acem’e nisbetle haiz-i kasbû’s sebk tekaddüm olmuştur. Kendisinin:

Zi Hafızan cihan kes cübende cem-i nekard
Letaif-i hükmi ba nekad-ı Kur’anî

İftihar-ı maalipesandenisye de sabit olduğu üzere, şiirlerinin kâfesi letaif-i hükmiye ile nekat-ı Kur’anîyenin bir suret-i mahiranede mezcinden husule gelmiş birer kisve-i belagatla mütehallidir. Gazellerinde hasais-i aşîka neyi lezâiz-i âlem-i mestiyi pek rindâne, pek arifâne bir tarzda tasvir eylemiştir. Binanaleyh:

Menem in şair-i sahir ki ba fûsun suhan
Ezni kilik-i heme kant u şeker mey badem

davasında haklıdır. Beşyüzü mütejaviz olan gazeliyâtı serapa münekkâh, hulyât-ı edibeye ile mühezzeb olarak hemen nekâisi yok gibidir. Velhasıl Hafız nağmât-r-ı

kalbi, usûl-ı aşka tevkik etmiş, muasirîni beyinde marifet ve belagatla temeyyüz eylemiş, gına-yı kalbi bir kemâl “her an ki küñ-i kanaat bekünç-i dünya dat/fûruhat’i Yusuf-ı Mîsr-i be kemterin semni.” itikadında sabit bir arif-i derya dil idi. Eş’arından istidlal olunan hüsn-i istidadı müsaid olduğu kadar eser bırakmamıştır. Şiirin, gazelden başka kaside, rubai kıt’a, mesnevi gibi birçok enva’ı dahi o kadar latif bir belagat-ı şairane ile inşad eylemiştir ki mütala edenlerin engüş-t-i berdehan-ı hayret ve istihsan olmaması kabil değildir. Hafız’ın eş’arı her meşreb üzerine başka bir suretle icra-yı tesir eder. Bir meclis-i tarabda erbab-ı zevke vecdaver istiğrak olduğu gibi bir sum’ada mihver-i efkârı nokta-i tevhide merbud bulunanlarca dahi bais-i şevk ve inbisad olur. Acem’de;

Evsaf u kaside vü gazel ra

Firdevsî vü Enverî vü Sa’dî.

tarzında bir neşide görülür. Bu üç şair sihr-i aferin-i şarkın tabakat-ı edbiyesi meyanında kendilerine mahsus birer mertebe-i bülent işgal ederler. Firdevsî, hengâme-i dilşikâf remzi teşhir; Sa’dî, bedayi-i hükemayı ihtisat-ı garamiyeyi takrir etmiş; Enverî de vadi-i evsafı bir baştan bir başa tay ve teshir eylemiştir. Cenab-ı Hafız ise şu üç harika edibin taninendaz-ı afak olan şöhretlerini zir-i hicab-ı iğtiyabda bırakacak kadar mezeya-yı aliye-i edebiye mazhar bir dahi olduğu cihetle beyne’l-i’cam bunların fevkînde bir hürmet-i mahsusa-i milliyeye ispat-ı liyâkat eylemiştir. Hatta meşhurdur ki, bu neşidenin kâiline Hafız’ı niçin dermeyen etmediğini sormuşlar. O da “Onu karıştırmayın, o hâllâk-ı ma’anidir.” diye mukabele etmiştir. İşte şu mesrudânenen anlaşıldı ki, Hafız kesret-i ülemâ ve üdeba nokta-i nazarınca milel ve akvâma mütekâddim bulunan kavm-i Acem içinde havarikten sayılan uz ma-yı dehandındır. Kurdet’i edbiye ve mahiyet-i şairânesini hakkıyla tasvir hususunda kalemler sarırzen-i acz ve ızdırabdır. Zinetbaş kütübhanesi cihan olan divan meali ünvanı, zebur-ı ebedi-i urefâ-yı zamandır. Hele bu divanının matlainı teşkil eden;

Elâ ya eyyühe’s saki edri kâsen ve navilha

Ki aşk asan numud ol veli üftad müşkilha

beyt-i meşhurunu zib-i Hafız’a eylemedik hiç bir ferd yoktur denilse becadır. Bu matlain mısra-ı evveli Yezid Bin Muaviye’nin:

Ene'l mesmum maindi bi tiryak velâ raki
Edri kâsen ve navilha elâ ya eyyühe's sâki

kıtfasından me'huzdur. Yalnız takdim ve te'hir olunmuştur. Cenab-ı Hafız, bunu ahz ile divanının ibdidasında zıkr ettiği için arifân-ı asrın birçok güftüğüne hedef olmuştur.

Dördüncü Kısım ³⁰³

Bilahare “ehl-i Şirazi” muarızına:
Hoca Hafız ra şebi didem be hab
Güfem ey der fazi u daniş bî misal
Ez çe beşti ber hod in şiir-i Yezid
Ba vücud in heme fazl u kemal
Güft: tu vakıf nezin mesele
Mal-i kafir hest bir mü'min helal

kıt'asıyla iskat-ı efvah eylemek istemiş ise de tekrar muhasidinden ehliye karşı:

Aceb der hayretim ez hoca Hafız
Be nev-i gez hıredzan-ı aciz ayed
Çe hikmet-i did der şiir-i Yezid o
Der divan nehast ez vi serayed
Eğer çe mal-i kafir, bir müselman
Halaset u der u kılı neşayed
Velî ez şir aybi bes azimest
Ki lokma ez dehan sek ribayed

neşidesiyle terane senç-i ta'riz olmuştur. Her ne hal ise hoca nim külli'l vücuh bir arif-i bî hemtadır. Divanide hakikaten bir divan-ı belagat ıtlakına ihradır. Bu divan kaffe-i üdeba-yı Fars'ın rehin-i aferin ve tahsinleri olduğu gibi bi'l cümle Avrupa maarifetmendanının dahi enzar-ı takdir ve sitayişlerini celb etmektedir. Paris, Londra, Berlin, Petesburg, Viyana kütüphanelerinde müteaddid yazma ve basma nüshaları mevcuttur. İngilizceye Fransızcaya ve daha sair bazı lisanlara tercüme edilip Firengistanın elsine-i şarkiyye tahsiline mahsus mekatibinin cümlesinde tedris olunmaktadır. Talebe-i ulûm beyninde en ziyade tedavül eden divan, divan-ı

³⁰³ *Malûmat*, C. 8, No:172, 12 Şevval 1316 / 23 Şubat 1898, s. 1040-1041.

Hâfız'dır. Bu divanın Südr, Serverî, Şem'î, Küfî gibi pekçok şerhleri vardır. İstiarat, Kinayat, emsal, nezahet, hüsn-i insicam, fesahat ve belagat gibi pekçok muhasenat-ı edebiyeyi bir levha-i dilnişin üzerinde görmek için divan-ı Hafız'a ihale-i nazar-ı mütala'a eylemek kafidir. Hele şu:

Ba harabat nişinan zi keramet melaf
Her sühan vakti ve her nükte mekani dared

beyti bir numune-i belagat telakki edilmeye şayandır. İşte şu suretle istikmalat-ı edebiyesiyle feridü'l asr olan hazret-i Hafız, nihayet "hâk-i musalla" terkibinin, 792 senesinde 71 yaşında olduğu halde gülğışt-i cihan-ı fenaya icra-yı veda-i ebedi eylemiştir. Gaybubet-i ebedisi ahali-i Şirazi birçok zamanlar eşkriz-i teessür ve matem eylemiştir. Gülğışt-i musallada medfundur. Türbesi kendisinin: "Bir ser terebbüd ma çün güzeri himmet hah /Ki ziyaret ki rindan-ı zaman hahed şud" kavlince ziyaretgah-ı rindan-ı zamandır. Ser maksere-i zi ihtişamında dahi daima birkaç zair fatiha handır. Rahmatü'llahi aleyh

Nafid Paşa Hafidi

1321 yılında Şiraz'da dünyaya gelen, eserleriyle adını duyurmuş olmasına rağmen hakkında pek az bilgi sahibi olunan Hafız Şirazi, iyi eğitim görmüş bir zattır. İranlı şairin, lise yıllarında ken şair olarak bilindiği düşünülmektedir. Şiirlerinin süslü ve kendine özgü bir stili vardır. Gazelleri ise daha sadedir.³⁰⁴ 1390 yılında hayatını kaybetmiştir.

³⁰⁴ Zebihullah-i Safa, *İran Edebiyatı Tarihi*, Çev: Hasan Almaz, C. 2., Nüsha Yayınları, İstanbul 2002, s.188.

2.6.10. Alman Şair-i Dahisi Goethe³⁰⁵

Teracim-i Ahval

1749 senesi Ağustosunun yirmialtıncı günü Frankfurt Sörlameyen'de tevellüd etti. Ebeveyni zengin olup şehrin büyük familyalarına mensub idiler. 1872'de vefat eden pederi imparator müsteşarı bulunuyordu. Zeki, ma'lumatlı, sanayi'i ve edebiyatı sever bir adam idi. Validesi ise değerli şedid-i şater bir kadın olmak üzere ma'ruf olup zevcinin ciddiyetinden, vakarından pek hoşnud idi. İşte, bu ikisinin evsaf ve havassı Göte'de cem etmişti. Tedrisat-ı evveliyesini pederinin taht-ı idaresinde olmak üzere valide gördü. Pederi Göte'de fikir ve ameli kendiliğinden

tenemmur ettirmeye pek erken cehd etmişti. Daha çocukluğundan beri hadisat-ı ulviyye Göte'yi derince müteessir etmekte idi. Bu zamanlar (İkinci Büyük Frederik) ve yedi sene muharebesi avanına tesadüf ediyor. Keza, bu zamanlar Almanya'da edebiyatın devr-i teceddüdü idi. Kilopsitok, Messiad'e'yi neşr etmişti. Genç Göte, bunu harisane bir hahişle okudu. On yaşında iken, 1759'da Frankfurt, Fransızlar tarafından işgal olunup kralın kumandan vekili olan Kont Turan, karargahını imparator müsteşarının evinde tesis eyledi. Pederinin hanesini terk etmeyen Göte'nin çok âlim ve bir hassa-i zaikaya malik olan bu zabitin mahfil ve ülfetinde şöhret-i azime sahibi san'atkarlarlar hususuyla sekaç ve dar-ı mesnad hakkında ma'lumat için çok fırsat eline geçip asar-ı sanaiye üzerine olan ilk temayülatını buradan buldu. Klasik tiyatrolardan birçoklarını sahne-i temaşaya vaz'eden bir Fransız tiyatro kumpanyasının Frankfurt'a vusulu, Göte'ye dramların kavaid-i tertibiyesi üzerine hayli delalet etmişti. Tiyatro, kendisini o kadar heyecana düşürmüştü ki kendiliğinden Fransızca, birkaç parça şey yazmaya bile çabaladı. Her ne kadar daha, henüz onaltı yaşına gelmemiş idi ise de fikri arifânın hey'et-i umumiyesini der aguş etmişti. Resim, musiki, riyazat, müehhizat ve tetkikat-ı edebiye, ilm-i elsine üzerine

³⁰⁵ *Malûmat*, C. 9, No:206, 14 Cemaziyelahir 1317 / 20 Ekim 1899, s. 272-274.

mütala'a bunların hepsi Göte'yi ayn kuvvetle cezb ediyorlardı. Pederinin arzusu üzerine hukuk derslerini takib için Lapzing darülfünununa giderek ayn zamanda mümtaz ve bülend muallimler tarafından verilmekte olan felsefe derslerinde de isbat-ı vucud etti. Fakat tabiat-ı şairânesi bu gayr-ı tabi ma'lumat furuşluklara pek güç tabiiyet ediyordu. Hakikaten tabi hürmetperveri pek çabuk kendi meczub olduğu hali aldı. 1767'den itibaren Lapzing'de Les Caprices de L'amoureux ve Les Compiles namında iki komedi ile bestekar Piretokof tarafından bestelenen birçok Lieder yazdı. Bu avanda, Göte'nin üzerinde Şekspir'in Viyelandik, Vineklemanik, Lesinskik asar-ı icra-yı tesir ediyordu. Çalışmaktaki şiddeti o kadar ziyade idi ki sıhatini tehlikeye koyarak 1769 senesi yazında Frankfurt'a avdete mecbur oldu. Orada aile muhiti içerisinde, fikrinin dalgınlıklarına karşı bir takım güzel emellere tesadüf etti. Hemşiresi (Korneli) ile validesinin bir muhibbesi matmazel (Kiletenburg) Göte'ye eylenceler, tenezzühler tertib etmek üzere ittihat ettiler. Bunlarla beraber Göte, dini (Tevrat tefsiri Cabalistique), kimyaya ait birçok kitablar okudu ve tarih-i tabiinin müşkilâtı üzerine olan tecessüsâtına koyuldu. 1770 senesi ilkbaharında oldukça müsait bir surette iade-i sıhhat ederek hukuk tahsiline devam için Strazburg'a gitti. Bu şehirde mahkeme zabıt kâtibi ile akt-i muarefe ederek bu adamın vasıtasıyla birçok mekteb-i tıbbiye ma'lumâtlarıyla münasebet peyda eyledi ki teşrih kabinelerine, hastahanelere, amaliyathanelere bunların sayesinde giriyordu. Kezalik bir gün iltihabtan dolayı kendisinde amaliyat icra ettirmek üzere Strazburg'a gelen şair ve müvezzi Herder'e dahi burada tesadüf etti. Göte ile Herder pek çabuk iki dost-ı samimi oldular. Herder, Göte'den beş yaş büyüktü. Ve Almanya'nın edebiyat-ı hazırası üzerine olan parçalarını henüz neşr etmişti, ki bu parçalar, edebiyat âleminde yeni yeni ufuklar küşad ediyorlardı. Göte, bu adamla beraber Homer'i ve Şekspir'i iyi müteala etmeyi öğrenmişti ve hikmeti beda'iyeye ait olan efkârı dahi bu zamandan itibaren bir takallübe dücâr oldu. Bununla beraber tercih ettiği şu edebiyat muhabbeti, ona yine fenn-i hukuku unutturmuyordu. 1771'de kemâl-ı muvaffakiyetle hukuktan doktora imtihanı verdi. Ve derhal Frankfurt'a göndü. Burada da çok durmayıp Darmesttad'daki muhibbi Şuluser'i ziyarete gitti. Mumiileyh Şuluser kendisine Henr Merk ile peyda-yı aşına ettirmişti. Mezkûr adamla husule gelen bu dostluk, Göte için hakikâten bir inayet-i rabbaniye idi. Bu zamandan itibaren Faust'unun ve Groetz de Berlichengeu'nun planını tanzim etmişti. Eylence tarikiyle, gazetelerde san'at üzerine bazı tecarib-i tenkidiyye neşr etti. Ve boş vakitlerinin bir kısmını da ilm-i akaide hasr etti.

1882'de Vielar'a gitti. Bundan başlıca maksatı orada Alman hukuk-ı mülkiye ve siyasiyesiyle ünsiyet peyda etmekte. Buradadır ki meşhur romanı Werther'in kahramanı olan (Şarlotbof) ile muarefe peyda eyledi. Henüz üzerinde büyük bir tesir icra eden (Merk) Göte'yi, Viclar'da terk ile (Göblebeh) e gitmeye karar vererek orada Rus hükümeti müsteşarının samimiyeti altında imrar-ı evkat etti. Bu adamın kızı (Maksimilin) bilahare ihtira'at-ı edebiyesiyle pek büyük bir mevki kazanmıştı. Bunu müteakib Göte, kendisini Frankfurt'a avukat kayd olunmaya ve dava vekâletine inhitar etmeye davet eden pederinin fikrini takibe karar verdi. Fakat edebiyata olan vecd ve garamı, hep Göte'ye hükmetmekte idi. Müellifinin ismini hamil olmadığı halde, 1773'de intişar eden Groedz de Berlichengue'yi bu aralık bitirdi. Ertesi sene Clovigio ve Les Souffrances du Jeun Werther'i neşr etti. Bu son eseri, ki pek ehemmiyetli bir surette aks endaz olmuştu. Bütün edebiyat âleminin ve umumiyetle ammenin nazar- ı dikkatini, henüz Groetz vasıtasıylaonan, muharriri üzerine celb etti. 1773 senesi haziranında Göte Frankfurt'ta biri ilm-i sima muallimi, diğeri ilm-i terbiye-i etfal naşiri olan Levater ile Basdov'ı gördü. Az zaman sonra filozof Jakobi ile şair Kalubostuk'ı evine kâbul etti. Mezkûr senenin nihayetine doğru (Vaymar) presleri Şari Ogüst ve Konstantin, Frankfurt'a gelerek bunlara takdim edilen ve üzerlerinde şedit bir tesir husule getiren Göte, Vaymar'a kadar mumaileyhe refakat etti. Bunun üzerine 1774 senesinin ayn ı teşrini sani ayında zengin bir bankerin kızı olan Eliziyan Şoneman ile nişanlanma resmini icra etti.

İkinci Kısım ³⁰⁶

Fakat izdivaç etmeden evvel biraderi ile İsviçre'ye seyahat etti. Bu seyahat esnasında kendisini acele bir surette davet eden prens Şarl Ogüst (Vaymar Dükü) olmuş olduğu halde gördü. Göte bu arzuya ancak 1775 senesi kanun-ı evvelinde mukabele etti. Dostane ve zarifâne bir surette, dük sarayına kabul edilerek sarayın dul düşesi olan An Ameli, Göte'den pek hoşlanmıştı. Ve az zaman sonra Göte'nin artık, Frankfurt'a avdet etmiyeceği karârgir oldu. Dük, Göte'ye kendisini daha muhkem bir sûrette rabt etmek için, mumaileyhe on beşbin frak maaşla müsteşarlık memuriyet-i fevkâledesini tafviz etti.

Göte, dükün sabimi bir mahremi olmuştu. Pek az sonra reis vükelâsı nasp olundu. Dük ile beraber evvela Berlin'e sonra İsviçre'ye bir seyahat icra ederek

³⁰⁶ *Malûmat*, Cilt 9, Nüsha 207, 21 Cemaziyelahir 1317 / 27 Ekim 1899, s. 291-293.

avdetinde kendisini büsbütün umur-ı hükümete hasr etti. 1781'de imparator ikinci Jozef müşarünileyhe asalet Unvanları tevcih edip bundan iki ay sonra dahi düka dairesinin reisliği tevcih olundu. Bu bülend-i memuriyetlerde Göte insanlar ve hey'et-i içtimaiye üzerine ali nazarlar, kavi fikirler edinmek için pek yaman vasıtalar bulmuştu. Göte'nin 1776'dan 1786'ya kadar mürur eden on senede hiç bir eser-i mühim neşretmediği nazar-ı dikkate alınırsa nail olduğu menasibin öyle arayışlı birer memuriyet olmadığı anlaşılır. Bununla beraber, yine kulaklarını sünühât-ı şairâneye karşı tamamıyla kapamamıştı. (Layor)larla bazı dram parçaları bi'l hassa ipkiğenie'si bunu ispat ederler 1785'de Mignon romanının o mü'nir mebni-i aleyhini havi olan Vilhem Meister'in ilk altı parçası bitmişti. Yine aynı zamanda Göte, kendisi için metin birer menba-ı mütala'at olan, fünün-ı tabiiyenin (mebhasü'l meadan l'anatomie), (mebhasü'l e zam l'osteologie), (teşrih mineralogie), (nebatat botanique) kısımları üzerine düştü.

Hayli zamandan beri, Göte, İtalya'yı ziyaret etmeyi şiddetle arzu ediyordu. Bu emeli, 1776 senesi sayfinda kârin-i muvaffakiyet oldu. Wonis'i, Ferrar'ı, Bolanya'yı, Peroz'u, Roma'yı gördü ve şair Monti ile akt-i muarefe eyledi. Müsveddelerinden bazılarını yanında götürmüştü. Bunları tekrar hadde-i tashihden geçirerek bu seyahat esnasında ikmâl etti. İphiğeni en Tauriad'ı ile en evvel iştilal ederek eseri tamamıyla bitmiş olduğu halde 1787'de Roma'dan Berlin'e kendi Alman tabısına gönderdi. Bunun üzerine Nopoli'ye gitmek üzere yola çıkarak Sisil'i de gezdi ve 1787 senesi haziranında Vaymar'a avdet etti. Bu avdeti takip eden birkaç sene zarfında menzuyane bir surette vaktini geçirdi. Göte'nin talebi üzerine, dük kendisini kesirü'l muamelat-ı memuriyetlerden muaf tutmuştu. Boş vakitlerinin müsadesiyle ilm-i basar optique ve tenkid-i sanayi üzerine olan mütala'atını takip etti. 1789'dan 1790'a kadar Karnaval romain, Grand Cophte, Epigrammes Venitiennes olmak üzere pek az bir şey yazdı. 1790'da yeni tiyatro istikâmetini tutarak birçok seneler imtidınca bu mevkiyi muhafaza etti. 1792'de Şari Ogüst ile beraber Prusyalılar'ın şanpanya seferine iştilal ederek Sous la Pluie de Balles namındaki eser-i ulviyesindeburadaki müşehadatını naki etmiştir. Kezalik 1739 seferinde dahi bulundu. Ve az zaman sonra general Bourgeois'ini ve Entretien d'emigrants allemandsını sonra Romain du Renard tercümesini yazdı. 1794'te Vilhem Meister alem-i matbuata konulabilmek için hayli ilerletilmişti. Yine bu sıralarda idi ki Hexa metre usulünde birçok manzum mektublar intişar etti.

1794 senesi, Göte'nin ömr-i edebisinde unutulması gayr kâbil bir tarih teşkil etmektedir. Şiiler ile sene-i mezkurede peyda-yı ülfet eylemişti. İki şair bir birlerini evvela Strazburg'da müehhiran Rodostad'da görmüşlerdi. Sonraları Şiiler İyena'da tarih muallimi nasb olunarak 1794'te Horoe'lerini neşrettiği vakit, Göte'nin de kendisine bu hususta iştirak etmesini iltimas etmiş ve Göte'den müsaid cevab almaya dahi nail olmuştu. Bunun üzerine Göte, Şiileri Vaymar'a davet ederek iki hafta müddet birlikte pek büyük bir samimiyet içinde vakit geçirdiler ve bu muhadenet bu zamandan itibaren mümteni'ül infisah bir hale gelip her ikisi de edebiyat, sanat alemlerinde-hususıyla şiirde mübadele-i efkâr ederek müşareket-i mülâbile ile çalışarak memleketlerinin belki de zamanlarının iki dehası arasında böyle nadirü'l vuku bir ittihad teşkil edip yek diğeriyle, hasetsiz olduğu halde, müsabakat ettiler, Göte Horeo'larda Benvenuta Cellini'ni ve sonra Almanach des Muses'e dahi ve 1797'de İsviçre'de tanzim ettiği birçok balatlarını verdi. Yine aynı tarihte idi ki, Xenies'leri, kısmen Göte, kısmen Şiiler tarafından tanzim olunan bu istihza amiz, dokunaklı hicviyeleri ile zemmamlarının muarızlarının, tarizatına nihayet verdiler. Yine 1797'de idi ki Göte, Hermanu et Dorothee namındaki o dil ruba idili ikmâl etmişti. Kezalik Faust'a dahi kemal-i devam ve tefeyyüze çalışıyordu. 1797'den 1800 senesine kadar bir mecmua-i san'atı, Prophilees'leri neşr etti. Ve Vaymar tiyatrosu için Wolter'in bir eserini tercüme etti.

1803'ten 1804'e kadar Vaymar'da madam de Setail'i görerek bu kadınla Alman edebiyatı üzerine uzun mübaheseler icra etti ki Almanya unvanlı kitabın teşkiline ihtimaline bu mübaheseler hizmet etmişlerdi. 1804 senesinin mevsimi şitası, 1805 senesine kadar Göte için pek hüznü engiz oldu. Şiiler şiddetli bir surette hastalandı. Münharif bir halde oldukça sürüklenerek 1805 senesinin dokuz mayısında vefat etti. Bu iftirak Göte için pek müellim olub adeta ruhunun yarısı alınmış demektir.

İyena muharebesi Prusya'yı eziyordu. Birinci Nopolyo'nun orduları Vaymar'a girerek yağma ettiler. Göte, müftehir bir surette, kendi kolleksiyonlarına, müsveddelerine hürmet olduğunu gördü. 1808'de biraz zaman ikâmet etmek üzere İyena'ya giderek orada, kitabçı Furumman'ın vasisi olan Meninahergalib'i öğrendi ki Liotillie'de affinites electives'lerni tanzim etti. 1808'de Erfurd kongresinde hazır bulunarak birinci Napolyon ile burada bir mülakâtı vuku bulmuştu. Fakat 1809 senesinden sonra mesail-i umumiyyeden tekrar el çekerek kendisini büsbütün

edebiyata hasr etti. Kendi yazdığı tercüme-i hali olan Ausmeinen bleu ve verites et poesies, le reveil dcpimanide'yi, les annâes de voyage de Vilhelm meister'i ve morfoloji üzerine olan asar-ı meşhuresini hep bu intişar etmişlerdi. Vefatından sonra neşr olunan Faust'un ikinci kısmıyla dahi yine bu aralık uğraşmıştı. 1805'te hükümetin reis-i vükelâsı nasb edildi. Şarl Ogüst'ün vefatından sonra (1828) kâh İyena'da, kâh Vaymar'da bütün vatandaşların daire-i ihtirammat ve tebcilâtı içinde, bütün alem-i irfanın atf-ı nazar-ı dikkâti olarak bütün Avrupaca beşeriyetin murahasaları diye yâd olunan dehat meyanında tanılınarak ömrünü kuşe-i uzlette geçirdi. Son sahatine kadar hatta 22 Mart 1832'de Vaymar'da hulul eden meşhur son sözü (Ziya, ziya Mehr Echt)'i tefevvüh ettiği vakit bile tabiatının asar-ı şairanesinin, asar-ı edibanesinin facialarının mütaalasıyla iştigal ediyordu.

Göte, Vaymar'da, vedia-i hâk edildiğinden beri aradan bu kadar zaman geçtiği halde le sisinig, Şiiler, Herder müstesna olarak muasirinin kısm-ı azamı hiç bir teveccüh göremedikleri halde şimdiki halde bile Göte'nin şan ve şerefi, Almanya'nın kendisini muharrirlerin en büyüğü olmak üzere kemâl-i vecd ve şevk ile alkışladığı devirdine daha ziyade, pak ve saf bir surette şaşaa bar olmaktadır. Müstağni-i tezkir olan bu ulviyeti, bu muvaffakiyeti Göte kimseye vermeyerek yalnız başına muhafaza etmiştir. Kendisinden sonra gelenlerden hiç birisi Göte'nin hakimiyet-i edebiyesiyle mücadele edememişti. Eseri, bu gün eydi-i teveccühde olup Şeksprin eserinin İngilizlere olduğu gibi Göte'nin eseri de vatandaşları için böyle kalacaktır. Cermen kavminin bütün mahsulât-ı irfanının fevkînde mağruz olan o harkülâde heykeli üzerinde en salının enzarı Cermen cinsinin tesir-i ulvi-i hassını bularak sebat etmektedir.

Göte üzerine bahis yürüten asarın tam bir esamisini burada zikr etmek pek büyük bir yer işgal edeceğinden gayr-ı kâbilidir. Kâriimize yalnız şu meşhur ve ali eserin mutaalasını tavsih ile iktifa ediyoruz: (A.Mezieres / Goethe), (Düntzer).

İsimsiz

18. yüzyılın en önemli Alman edebiyatçısı olan Goethe, soylu bir ailenin çocuğuydu. Frankfurt'ta dünyaya gelen Goethe, hukuk okuyarak eğitimini tamamlamıştır. Sadece hukuk alanıyla değil felsefe ve edebiyat alanına ilgi duymasının yanısıra kimya, anatomi ve mimari bilgisinide genişletmekteydi. Strassbourg'ta Frederique Brion adında bir kıza aşık olduktan sonra aynı heyecanı

kimse de bulamayan Goethe, ancak 1806'da Christiane Vulpius adına biri ile evlenmiştir. 1792'de Fransa'ya karşı verilen savaşa katılmış ve bu savaş hatıralarını kaleme almıştır. Drama, şiir, doğa bilimi çalışmaları roman, öykü, destan gibi alanlarda çeşitli eserler veren Alman edebiyatçı, 22 Mart 1832 senesinde Weimar'da vefat etmiştir.³⁰⁷

³⁰⁷ Zahit Atay, "Goethe, Johann Wolfgang Von", *Resimli Türk ve Dünya Meşhurları Ansiklopedisi*, C.1., Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1962, s. 124-125.

SONUÇ

Basın tarihi, bir ülkenin veya bir dönemin zihinsel, düşünsel, sosyal ve siyasi yapısını kavramak açısından önemli bir yere sahiptir. Özellikle iç ve dış mücadelelerin yaşandığı 19. yüzyıl basınına takip etmek, dönemi her açıdan anlamamızı kolaylaştıracaktır.

Osmanlı Devleti'nde basın hayatı istikrarlı olmayıp, sürekli değişen şartlar neticesinde bocalama dönemi yaşamıştır. Gerek siyasi koşullar gerekse değişen iktidar, basın üzerinde farklı uygulamalara yer verdiği için tutarlı bir rota seyredilememiştir. II. Abdülhamid dönemine kadar basın gelişmiş olsa da, tam olarak özgür ve güven altında değildi. Zira basını güven altında tutacak herhangi bir kanun bulunmamaktaydı. II. Abdülhamid dönemine gelindiğinde ise meşrutiyetin ilanından sonra basına özgürlük tanınmaya çalışılmış fakat meşrutiyet kısa soluklu olduğundan basın özgürlüğü de kısa sürmüştür. Ardından istibdad dönemine girilmesi dolayısıyla basına özgürlük kavramı tamamen ortadan kalkmıştır. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi neticesinde basına yeniden özgürlük tanıma yoluna gidilmiştir.

II. Abdülhamid'in basına uyguladığı baskı ve sansürün temelinde halkın basından etkilendiği gerçeği vardır. Dolayısıyla Abdülhamid Han, halkın basın tarafından etkilenmesini, kendisine karşı oluşacak bir düşmanlığı sansür yöntemi ile bastırmaya çalışmıştır. II. Abdülhamid dönemindeki ilk sansür 1877'deki "Sıkıyönetim Kararnamesinin" uygulamaya konulmasıyla başlamıştır.

II. Abdülhamid döneminde basına sansür uygulamanın aksine hükümeti destekleyen, eleştirmeyen, şahsına zarar vermeyen yanında yer alan gazetecilere nişanlar verilip, ödenekler sağlanıp, olabildiğince desteklenmişlerdir.

Dönemin problemleri konularından biri de Jurnalciliktir. Hafiyeler Teşkilatı Abdülhamid döneminde kullanılmaktaydı ancak devlet teşkilatında şematik bir görünüme sahip değildi. Jurnalcilik hem Osmanlı topraklarında hem de yurt dışında oldukça yaygınlaşmıştı. Hafiyeleri sayesinde saraya çok fazla sayıda haber gelmekteydi. Bu teşkilat II. Abdülhamid'in 1908'de tahttan indirilmesine kadar varlığını sürdürmüştür.

İstibdat dönemi olarak adlandırılan bu dönem de, gazete ve dergilerin türlü bahanelerle kapatılması, sansüre uğraması veya yayın hayatına ara verilmesi gibi çeşitli cezalara maruz bırakıldığı dönemdir. Fakat, kapatılan gazetelerin yanı sıra bu dönemde yayın hayatına başlayan gazete ve dergiler olmuştur. II. Abdülhamid'in isteği sonucunda hiç kapatılmadan devam eden gazeteler de bulunmaktadır. Bu dönemde yayın hayatına başlayan gazete ve dergilerin, Tanzimat dönemindeki gazete ve dergilere göre teknik bakımdan üstün oldukları görülmektedir. Nitelikleri genel olarak siyasi, edebi ve mizahi türde olan bu gazete ve dergilerden bazıları Tercüman-ı Hakikat, Servet-i Fünun, İkdam, Mizan'dır. Bu gazeteler dışında yayımlandığı dönemde adından çokça bahsettiren Malûmat Mecmuası da yine basın tarihinin en önemli kaynakları arasındadır.

1895-1903 yılları arasında yayın hayatına başlayan Malûmat Mecmuası, Baba Tahir olarak bilinen Mehmet Tahir tarafından çıkarılan, 19 cilt 423 sayı olan bir mecmuadır. Dönemin basın hayatına bakıldığında Malûmat Mecmuasının diğer gazete ve dergilere nazaran uzun bir süre yayın hayatında kaldığını söyleyebiliriz. Malûmat Mecmuası, iki ayrı dönemde yayın hayatını sürdürmüştür. İlki 1893-1895 yılları arasında yayımlanan Artin Asaduryan'ın imtiyaz sahibi olduğu 48 sayılı Malûmat, ikincisi ise Mehmed Tahir'in imtiyaz sahibi olduğu Musavver Malûmat olarak bilinen mecmuadır. Özellikle edebiyat tarihimizin tanınmış isimlerinden Ebuzziya Tevfik, Ahmet Rasim, Necip Âsım, Rıza Tevfik, Ahmet Refik, Manastırlı Rıfat, Hüseyin Dâniş, İsmail Safa, Safveti Ziya, Mehmet Faik Esat, Menemenlizade Tâhir derginin yazar kadrosu arasında dikkat çeken isimlerdir.

Mecmuanın edebi nitelite olmasında dolayı, içerisinde edebiyat tarihine dair birçok bilgi bulmak mümkündür. Diğer yandan tarihe kaynaklık eden yönü ise, içerisinde bulundurduğu biyografi yazılarıdır. Teracim-i Ahval, Resimlerimiz ve Müverrihin-i Osmaniye başlıkları altında ele alınan biyografilerde, dönemin veya Osmanlı'nın daha önceleri hizmetinde bulunmuş kişilerin yaşam öyküleri yer almaktadır.

Teracim-i Ahval başlığının, alt başlığı olarak verilen Müverrihin-i Osmaniye başlığında 18 yy. kurumsallaşarak resmi tarihçiliği devlet görevi haline getiren vakanüvistlerin hayat öyküleri ortaya konmuştur. Böylece, yalnızca kendi dönemlerini değil seleflerinin de eksikliklerini tamamlayan tarihçileri tanımak, hem

devrin siyasi olaylarının yakından izlenmesine hem de mecmuanın yaşanan gelişmelere karşı tutumunun belirlenmesinde imkân sağlamaktadır.

Birçok nüshasında mühendislik çizimlerine ve Avrupa'nın teknik gelişmelerine yer veren dergi, Devlet'in deniz donanmasını güçlendirdiği ve "ülke meselesi" haline geldiği dönemde, Resimlerimiz ve Teracim-i Ahval bölümlerinde Osmanlı denizciliğinin gelişmesine etki eden önemli denizcilerin biyografi çalışmalarına yer verilmiştir. Meşahir-i Bahriyyun başlığı altında incelenen bu kişiler sayesinde, Osmanlı Devleti'nin donanma hareketleri ve ticari faaliyetleri de ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde, yönetim anlayışı monarşi olmasına rağmen, özellikle 15. yüzyıldan başlayarak çıkarılan kanunlarla üst bürokraside liyakat esas alınmış ve kariyer çizgileri belirlenmiştir. Buna göre mecmuanın söz konusu başlıklarda ele aldığı Memurin bölümünde ise, gerileme sürecinde en çok reformların yapıldığı ve Tanzimat ile Meşrutiyet görev yapmış Kalemîye Sınıfı'na dahil önemli devlet adamlarına yer verilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nin modernleşmesi ve gelişmesi için çaba sarfeden her memur, kendi dönemi içinde orijinal kaynaklardan takip edilebilmiştir.

18. yy'dan itibaren devletin gerileme sürecini durdurmak için devlet yönetimi ve aydın sınıfı, askeriyede Batı tekniklerinin kullanılacağı reformların yapılmasına karar vermiştir. Fransa Prusya ve Almanya modellerinin izlendiği reform hareketlerinin uygulanmasına etki eden ve siyasetin içinde olan askerler, Malûmat Mecmuasının Teracim'i Ahval ve Resimlerimiz başlıkları altında verilmiştir.

Egemen devletlerin arasında müzakere sanatını gerçekleştiren diplomasi XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde meydana gelen şartlardan dolayı önemli bir biçim değiştirmiş ve dengeyi sağlamak için zorunlu bir araç olarak görülmüştür. Böylece Malûmat Mecmuasında yer alan diplomatlar incelendiğinde, söz konusu kişilerin Osmanlı dış politikası üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Edebi, fenni, bir mecmua olan Malûmat'ın, Teracim-i Ahval ve Resimlerimiz yazı dizisinde biyografilerine yer verdiği diğer bir meslek grubu ise Edebiyatçılar olmuştur. Tanzimat Döneminde Osmanlı Devleti ve Avrupa devletleri sınırları içinde edebi alanda önemli eserler vermiş kişilerin biyografilerini incelemek, Osmanlı

Devleti'nde yalnızca askeri ve bürokrasi alanında değil edebi alanda da yeniliklerin yaşandığını göstermektedir. Özellikle Malumat Mecmuası gibi toplum tarafından rağbet gören bir yayının organının, edebiyatla ve edebiyatçılarla alakalı olan yazı dizileri, dönemin sosyal yapısında, edebiyatın önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla, Malumat Mecmuası, hem II. Abdülhamid döneminin genel görünümünü tespit etmek, hem Mecmuanın sahip olduğu siyasi tarafı ortaya koymak hem de Mecmuada yer alan biyografilere dayanarak bir Osmanlı rical biyografisi ortaya çıkarmak için kullanılmıştır. II. Abdülhamid döneminde yaşayan ve devlete hizmet veren kişilerin yanı sıra Abdülhamid döneminin evvelinde yaşamış kişiler çalışmanın esas konusunu oluşturduğu için hem Osmanlı tarihine atıf yapılmış hem de Osmanlı'nın adından çokça bahsedilen veya hakkında bilgi sahibi olunmayan ricali gün ışığına çıkarılmıştır. Aynı zamanda dönemin basın tarihi hakkında bilgilere ulaşılması, Malumat Mecmuasının bu basının içerisindeki konumunun da anlaşılmasına olanak tanımıştır.

KAYNAKÇA

YAYINLANMAMIŞ KAYNAKLAR

BOA, A. MKT. MHM., 308.8 / 1281 S 29.

BOA, A. MKT. MVL., 127. 91 / 1277 Za 10.

BOA, BEO, 368.27568.0 / 1311 Ş 25.

BOA, Y.PRK.BŞK., 41/66.

BOA, A.}MKT.UM., 507.90 / 1278 R 14.

BOA, Y..E., 31.33 / 1327 R 06.

BOA, İ.DH., 529.36633 / 1281 Ca 19.

BOA, İ.DH., 553.38496 / 1283 R 23.

BOA, DH.MKT., 1823.54 / 1308 Ş 20.

BOA, A.}MKT.MHM., 485.28 / 1297 Ra 24.

BOA, İ.TAL., 45.45 / 1311 Ş 22.

BOA, A.} DVN. MHM., 7A.98 / 1265 Z 29.

BOA, DH.EUM.4.Şb, 4.22 / 1334 S 04.

BOA, MF.MKT., 204.4 / 1311 L 25.

BOA, MF.MKT., 245.35 / 1312 B 18.

BOA, ŞD.SAİD, 29.14 / 1263 00.

BOA, A.}MKT.MHM., 682.19 / 1315 Ca 05.

BOA, BEO, 2397.179748 / 1322 C 15.

BOA, A.}MTZ.(05), 12A.403 / 1326 S 20.

BOA, A.}MKT.MHM., 469.4 / 1290 L 05.

BOA, Y..A...RES., 85.35/ 1314 N 29.

BOA, DH.MKT., 640.17 / 1320 L 25.

BOA, DH.SAİDd..., 55.373 / 1279 Z 29.

BOA, MV., 150.44 / 1329 Ra 28.

BOA, MV., 155.83 / 1329 Ş 25.

BOA, BEO, 4712.353367 / 1340 L 07.

BOA, İ..DUİT, 62.61 / 1339 L 04.

BOA, Y..PRK.MM., 1.84 / 1314 S 29.

BOA, DH.MKT., 178.153 / 1308 Ra 23.

BOA, DH.SAİDd..., 113.103 / 1259 Z 29.

BOA, BEO, 1013.75951 / 1315 R 29.

BOA, BEO, 1907.142953 / 1320 Ca 16.

BOA, BEO, 2724.204209 / 1323 L 24.

BOA, A.} AMD., 33.1/1268 M 01.

BOA, Y..PRK.UM., 9.70 / 1304 Ca 14.

BOA, Y..MTV., 75.139 / 1310 Ş 19.

BOA, HR.MKT., 3.30 / 1260 Ra 23.

BOA, Y..PRK.ASK., 29.14 / 1302 0000.

BOA, HR.SFR.3..., 10.104 / 1850 12 06.

BOA, Y.PRK.BŞK., 41/66.

BOA, BEO, 1457.109231 / 1317 Za 14.

SÜRELİ YAYINLAR

Malûmat, C.1., No: 1 - 24, 28 Zilkade 1312 - 18 Cemaziyelahir 1313.

Malûmat, C.2., No: 25 - 48, 25 Cemaziyelahir 1313 - 11 Rebiülevvel 1314.

Malûmat, C.3., No: 49 - 72, 22 Rebiülevvel 1314 - 30 Ramazan 1314.

Malûmat, C.4., No: 73 - 96, 7 Şevval 1314 - 28 Rebiülevvel 1315.

Malûmat, C.5., No: 97 - 120, 24 Rebiülahir 1315 - 19 Ramazan 1315.

Malûmat, C.6., No: 121 - 144, 26 Ramazan 1315 - 16 Rebiülevvel 1316.

Malûmat, C.7., No: 145 - 168, 23 Rebiülevvel 1316 - 7 Ramazan 1316.

Malûmat, C.8., No: 169 - 192, 14 Ramazan 1316 - 5 Rebiülevvel 1317.

Malûmat, C.9., No: 193 - 216, 12 Rebiülevvel 1317 - 25 Şaban 1317.

Malûmat, C.10., No: 217 - 240, 3 Ramazan 1317 - 16 Safer 1318.

Malûmat, C.11., No: 241 - 266, 23 Safer 1318 - 20 Şaban 1318.

Malûmat, C.12., No: 267 - 290, 27 Şaban 1318 - 18 Safer 1319.

Malûmat, C.13., No: 291 - 314, 25 Safer 1319 - 16 Şaban 1319.

Malûmat, C.14., No: 315 - 343, 24 Şaban 1319 - 26 Rebiülevvel 1320.

Malûmat, C.15., No: 344 - 362, 11 Rebiülahir 1320 - 26 Şaban 1320.

Malûmat, C.16., No: 363 - 385, 4 Ramazan 1320 - 16 Safer 1321.

Malûmat, C.17., No: 386 - 391, 23 Safer 1321 - 6 Rebiülahir 1321.

YAYINLANMIŞ KAYNAKLAR

AKIN, Adem, *Münif Paşa ve Türk Kültür Tarihindeki Yeri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

AKTEPE, Münir, "Enveri, Sadullah", *DİA*, C.11., İSAM, İstanbul, 1995.

ALAKOM, Rohat, “Bir Esrar Perdesinin Aralanması, Kürt Şerif Paşa'nın Ölüm Tarihi”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, S. 162, Haziran, 1997.

ANADOLU, Yayıncılık, “Alaxandre Blacque”, *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, C.2., İstanbul, 1984.

ANHEGGER, Robert, “Hazerfen Hüseyin Efendi'nin Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Mülahazaları”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 10, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, 1953.

ARMAĞAN, Mustafa, II. *Abdülhamid'in Kutlarla Dansı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

ATAMAN, Bora, “Türkiye’de İlk Basın Yasakları ve Abdülhamid Sansürü”, *Marmara İletişim Dergisi*, S.14, İstanbul, 2009.

ATAY, Zahit, “Goethe, Johann Wolfgang Von”, *Resimli Türk ve Dünya Meşhurları Ansiklopedisi*, C.1, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1962.

AYNUR, Hatice, “Malumatçı Mehmed Tahir”, *DİA*, , C.27, İSAM, İstanbul, 2003.

BAHTİYAR, Niyazi Hüseyin, *Balkanlar'da Türk Ünlüleri*, Bizim Anayurt Yayınları, İstanbul, 2002.

BAYSUN, M. Cavid, “Hasan-Beyzade Ahmed Paşa”, *Türkiyat Mecmuası*, C.10, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, 1953.

BEYHAN, Mehmet Ali, “II. Abdülhamid Döneminde Haffiye Teşkilatı ve Jurnaller”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.12, Ankara, 2002.

-----, “Mısır’a Giden Gemiye Radovişte’de Kömür İkmali Yaptırmak”, *Türkiyat Mecmuası*, C.21, Güz 2011.

BOZPOLAT, Sedef, “Tercüman-ı Hakikat Gazetesi (2001-2500. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.

BÖLER, Tuncay, Necib Asım Yazıksız ve Türk Diline Katkıları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.25., Konya, 2009.

BUTTANRI, Müzeyyen, “İkdam Gazetesinin Kültür Hayatımızdaki Yeri, Şekil Ve İçerik Özellikleri (1894-1900)”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.4, S.1, Haziran 2003.

CEVİZLİLER, Erkan Ali, ÖNCÜ, Servet, “Erzurum Valisi Mustafa Nazım Bey’in Vilayetteki Çalışmalarına Dair Raporu (1905)”, *Turkish Studies*, S. 5, Ocak 2013.

ÇAĞ, Galip, “Colmar Von Der Goltz, Millet-i Müselleha”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, S.2. Eylül 2005.

ÇAKIM, Burhanettin, “Abdülaziz Efendi (Karaçelebizade)” *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.1, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1999.

ÇAKIR, Hamza, “Tercüman-ı Ahval”, *DİA*, C.40, İstanbul, 2011.

ÇANKAYA, Mücellidoğlu Ali, *Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları İle Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1859-1968)*, C.1, Örnek Matbaası, Ankara, 1954.

ÇAVDAR, Tevfik, *İz Birakan Gazeteler ve Gazeteciler*, İmge Yayınevi, Ankara, 2007.

ÇETİN, Nurten, “Son Sadrazam Ahmed Tevfik Paşa”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2011.

DANIŞMED, İsmail Hami ,“Köprülü Fazıl Ahmed Paşa” *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronoloji*, C. 5, İstanbul,1971.

DEMİRYÜREK, Mehmet, “Kıbrıs Türk Basını ve Türkiye Hükümetleri I (Osmanlı Dönemi) 1878-1910”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Kasım 2000.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.

DOĞAN, İsmail, *Tanzimat’ın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991.

DOĞAN, Muhammet Nur, “Aşık Çelebi” *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.1, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1999.

DÖRDÜNCÜ, Muharrem, “Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa’nın Hayatı ve Avrupa Seyahatı”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17, S. 1, Afyon, 2015.

EBUZZİYA, Ziyad, “Ceride-i Havadis”, *DİA*, C.7, İstanbul, 1983.

----- “Diyojen”, *DİA*, C.9, İstanbul, 1983.

ERCAN, Özlem, “Baba-Oğul Sadrazamların Şairlere Farklı Yaklaşımları Ve Fâzıl Ahmed Paşa’ya Yazılan Manzumeler”, *Turkish Studies*, S. 7/2, Ankara, 2012.

ERTUĞ, Hasan Refik, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi I*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1970.

GERÇEK, Selim Nüzhet, *Türk Gazeteciliği 1831-1931*, İstanbul Matbuat Cemiyeti, İstanbul, 1931.

GİRGİN, Atilla, *Türkiye’de Yerel Basın*, Der Yayınları, İstanbul, 2009.

GÖVSA, İbrahim Alaattin, “Mercani”, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Yayınları, İstanbul, 1940.

GÜNGÖR, Şeyma, “İzzi”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.1, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1999.

İNUGUR, Mustafa Nuri, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul, 1999.

İPEKTEN, Haluk, “Atai, Nevi’zade”, *DİA*, C.4., İSAM, İstanbul, 1991.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Selaniki Mustafa Efendi”, *DİA*, C.36, İSAM, İstanbul, 2009.

İSKİT, Server, *Hususi İlk Türkçe Gazetemiz ve Agah Efendi*, Ulus Basımevi, Ankara, 1937.

-----, *Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1943.

KABACALI, Alpay, *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa, Basın ve Yayın*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000.

KAMALİEVA, Alsu, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kazan Tatar Edebiyatı Ve Maarifetçilik Hareketi”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.16., Bursa, 2009.

KANDEMİR, Feridun, *Jön Türklerin Zindan Hatıraları*, Muhit Yayınları, İstanbul, 1979.

KARACA, Ali “Şakir Paşa”, *DİA*, C.38, İSAM, İstanbul, 2010.

KARAKOÇ, İrfan, “Tahir (Menemenlizade)”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1999.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.8, Ankara, 2003.

KARATAŞ, Ali İhsan, “Bursa Suları ve Su Vakıfları” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.17, S.2, Bursa, 2008.

KAVAS, Ahmet, “Vasıf Efendi” *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1999.

KILIÇ, Abdullah, “İzzet Holo Paşa” *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 1., Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1999.

-----, “Ömer Rüşdi Paşa”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1999.

KOÇAK, Özgür, “Emile Zola'nın Thérèse Raquin Ve Mehmet Rauf'un Eylül Romanlarındaki Evlilik, Aldatma Ve Pişmanlık Konularının Analitik Olarak Karşılaştırılması”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

KOLOĞLU, Orhan, *Miyöp Churchill Olayı*, Yorum Yayınevi, Ankara 1986.

-----, “İlk Türkçe Gazete Vakayı-i Mısriyye”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, S.10, 1988.

-----, “Avrupa'ya Karşı Osmanlı'yı Müdafaa Eden Avrupalı Blak Bey”, *Popüler Tarih*, S.1, Haziran 2000.

KÖSEOĞLU, Hatice, “Tercüman-ı Hakikat Gazetesi (3001-3500. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, 2014.

KUNERALP, Sinan, “Bir Osmanlı Diplomatı Kostaki Musurus Paşa”, *Belleten*, C.34, S. 135, Ekim 1970.

KURNAT, Cemal, “Giritli Sırrı Paşa Hayatı, Eserleri, Şiirleri” *İlmi Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, S.9., İstanbul, 2000.

KUTLU, Mustafa, “Mehmed Tahir” *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.6., Dergah Yayınları, İstanbul, 1977.

KÜTÜKOĞLU, Bekir, *Vekayi'nüvis, Makaleler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1994.

LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, TTK Yayınları, Ankara, 2004.

MALHASYAN, Silvert Kayar, “Dadyan Harutyun”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, C.1, İstanbul, 1999.

MARDİN, Şerif, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.113.

MENCHİNGER, Ethan, “ A Reformist Philosophy of History: The Case of Ahmed Vasıf Efendi” *The Journal of Ottoman Studies*, S. 44, USA, 2014.

MÜMTAZ, Şükrü, “Müftü Suyu”, *Bursa Halkevi Dergisi*, S, 22, Bursa, 1939.

OĞUZ, Ahmet, “Birinci Meşrutiyet Meclisi'nin Kapatılmasının Sonuçları Üzerine”, *Nevşehir Barosu Dergisi*, S.1., Mart 2014.

OĞUZ, Gülser, “İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Yayın Organı Osmanlı Gazetesi”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.6, Ankara, 2007.

ORAL, Fuat Süreyya, *Türk Basın Tarihi 1728-1922*, C.1, Oral Yayınları, Ankara, 1968.

ORALOĞLU, Z. Ali, “Zühdü Paşa”, *DİA*, C.44., İSAM, İstanbul, 2013.

ÖNGÖREN, Reşat, “İbrahim Peçevi” *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.1., Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1999.

ÖZAY, Gülden, “Celâl-Zâde Sâlih Çelebi Dîvânındaki Dinî Muhtevâ”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

ÖZBAY, Cahit, *Dünya’da ve Osmanlı’da Basının Tarihsel Gelişimi*, Doğu Kitapevi, İstanbul, 2014.

ÖZCAN, Abdülkadir, *Tarih-i Raşid ve Zeyli*, C.3, Klasik Yayınları, İstanbul, 2013.

ÖZCAN, Emine Sonnur, “Bir Sosyal Tarih Kılavuzu Olarak Târih-i Selânikî” *OTAM*, S.37, Bahar 2015.

ÖZCAN, Tahsin, “Nazmizade Murtaza Efendi”, *DİA*, C.32, İSAM, İstanbul, 2006.

ÖZEN, Şükrü, “Mehmed Efendi (Nişancızade)” *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.1., Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999.

ÖZTÜRK, Ahmet, “Cumhuriyet Öncesi Dönemde Türk Basının Gelişimi ve Özgürlük Çabaları”, *Marmara İletişim Dergisi*, S.7, Temmuz 1994.

SAĞIRLI, Abdurrahman, “Mehmed b. Mehmed Edirnevi”, *DİA*, C. 28., İSAM, İstanbul, 2007.

SÜREYYA, Mehmed, *Sicill-i Osmani*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C.3, İstanbul, 1996.

ŞAHİN, İlhan, “Abbas Hilmi II”, *DİA*, C.1., İSAM, İstanbul, 1988.

SEZER, Hamiyet, “II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı’da Vilayet Yönetiminde Düzenleme Gayretleri Trablusgarp Örneği ve Ahmet Rasim Paşa”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.20, S.32, Ankara, 2000.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara, 1969.

TAHİR, Bursalı Mehmed, *Osmanlı Müellifleri*, C. 3, Matbaa-yı Amire, İstanbul, 1917.

TANSEL, Fevziye Abdullah, *Şinasi: Makaleler Külliyyatı 4*, Dün-Bügün Yayınevi, Ankara, 1960.

TAYŞİ, M. Serhan, “Hakkı Bey (Üsküdarlı)”, *DİA*, C.15, İSAM, İstanbul, 1997.

TOKGÖZ, Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım*, Haz. Alpay Kabacalı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

TOKSOY, Cemal, “Rahmi”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.2, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 1999.

TOPUZ, Hıfzı, *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1996.

-----, *Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 1997.

-----, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

TUNALI, Ayten Can, “Hasan Fehmi Paşa'nın Aydın Valiliği Döneminde Eğitim-Öğretimde Düzenlemeler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 46, Ankara, 2006.

UÇMAN, Abdullah, “Ahmed Cevdet Paşa” *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1999.

-----, “Necip Asım Yazıksız”, *DİA*, C.32., İSAM, İstanbul, 2006.

UŞAKLIGİL, Halit Ziya, *Kırk Yıl*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1969.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

YAŞAROĞLU, Kamil, “Raşid” *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.2, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1999.

YAYIN, Kurulu, “Ahmed Celaleddin Paş (Serhafiye)”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopesi*, C.1, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1999.

-----, “Derviş İbrahim Paşa” *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.1, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1999.

YAZICI, Nesimi, “Takvim-i Vekayi”, *DİA*, C.40, İstanbul, 2011.

-----, “Tasvir-i Efkar”, *DİA*, C.40, İstanbul, 2011.

YILDIRIM, Tahsin, ÖZTÜRKÇÜ, İbrahim, *1328 Balkan Harbi’nde Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa’nın Balkan Harbi Hâtırâtı*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul, 2012.

YILDIZ, Musa, “Müneccimbaşı Ahmed Dede’nin Risale Fi’l-Kinaye Ve’t-Ta’riz’i” *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 4, İstanbul, 2000.

YILMAZ, Salih, “Armin Vambery’nin Türkistan Seyahatnamesi ve Karakalpak Türklerine Dair Kayıtlar”, *Belleten*, C. 69, S.255, Ağustos 2005.

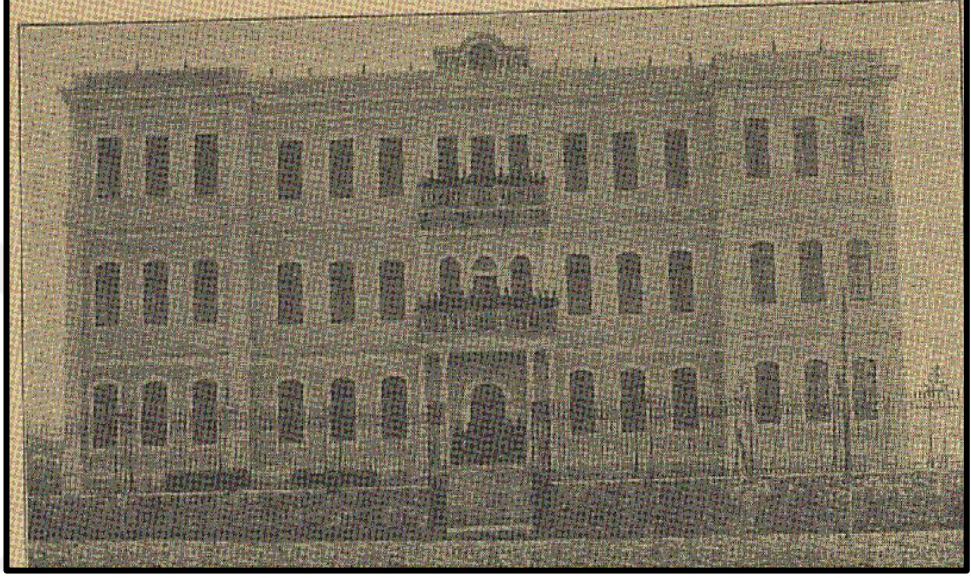
İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.mit.gov.tr/ek-nu2.html>. (Erişim Tarihi: 17.10.2016)

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/995/12112.pdf>. (Erişim Tarihi: 21.10.2016)

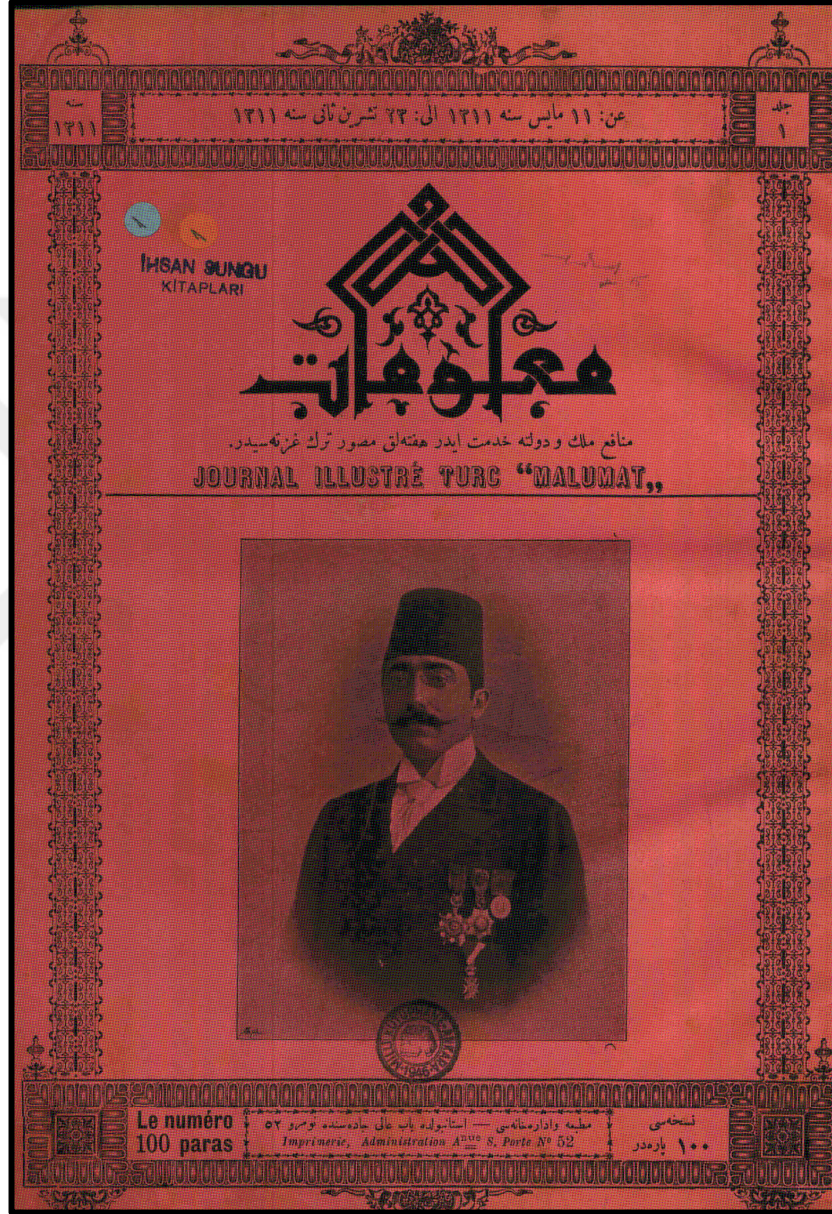
EK – I

**Malûmat Mecmuası’nda resmine yer verilen II. Abdülhamid’in açtığı
okullardan olan “Selanik Mektebi İdadi Mülkiyesi”**

EK – II

Baba Tahir'in, imtiyazını aldığı ve baş muharirliğini yaptığı "Malûmat Mecmuası"nın ilk sayısında kendine ait fotoğrafı görülmektedir.

Malûmat Mecmuası'nın sayfa düzenine örnek olarak

N° 5 ۲۲ مهرياره ۱۳۱۱ پنجشنبه ۱۱ محرم ۱۳۱۳ عدد ۵

شرائط اشترا:

در سعادت ايچون سنه لى يوز آلفى
ايلى زارم عثمانى ليواسيدر.

ولايات شاهانه ايچون سنه لى يوز
آلفى آلفى سگان غروشدر.

ماليك اجنبيه ايچون سنه لى ۴۴
آلفى آلفى ۱۶ فرائقدر.

مطبعه
و اداره خانه سى:

باب على حاده سنه ۵۴
نوسرولى دائره دور.

امور اداره و تحريريه متعلق مواد
ايچون غزاليك مدير و محوري
محمد ظاهر بگه مراجعت اونورد.

معلومات

Direction et administration
52 Avenue de la S. Porte

Illustration Turque "MALUMAT,"

Directeur et rédacteur
TAHIR BEY

نسخه سى ۱۰۰ پاره

منافع ملك و دولت فادرم هفتدلى مصور مفرماندر

نسخه سى ۱۰۰ پاره

سايشاهانه ده تجديد الواح ايليوب
كبرى بارت طرز بنه سرتاپا

شان عثمانى اعلا ايلين ائاردن
اشته بر كشتى موج اور دها

اوتونوبى : ويانه آركوردر دارالسا ايمسى

اطور سى : عيه برادر

دوتماى هايون مهابت مقرونذن : زدهلى عثمانيه فرقتين هايونى

LE CUIRASSÉ IMPÉRIAL OSMANIE